אמרו לו תלמידיו לרבן יוחנן בן זכאי: נר ישראל! עמוד הימיני!

פטיש החזק

(ברכות כח ע"ב)

תולדות חייו מלאי ההוד ועתירי התוכן של הגאון הקדוש

מרן רבי מצליח מאזוז זצ"ל הי"ד

מייסד וראש ישיבת "כסא רחמים" ספרדית בתונס

ספר
פטיש החזק

תולדות חייו
מלאי התוכן ועתירי ההוד
של הגאון האמיתי, איש אלוקים קדוש,
החסיד העניו, רב פעלים,
ראש אב בית דין מקודש

כמה"ר רבי מצליח מאזוז זצ"ל והי"ד

מייסד וראש ישיבת "כסא רחמים" ספרדית בתונס
מלווים ברשמי התקופה ומאורעותיה

חלק א'

השלשלת הקדושה, אבותיו, ילדותו,
עמלו ושקידתו בתורה,
עמידתו בראשות ישיבת "חברת התלמוד",
תקופת השואה, ועוד.
מלווה בתמונות ובמסמכים נדירים

מכון הרב מצליח

נדפס בעיה"ק בני ברק, "שנת אבי **רכב ישראל** ופרשיו" (התשע"א)

Digitized by Project Zikaron
Touro University-NY Libraries
www.zikaron.tourolib.org
2026

פטיש החזק

יוצא לאור בסיוע
משרד החינוך, התרבות והספורט
מינהל התרבות

הפצה ראשית:

בבני ברק
בישיבת **"כסא רחמים"**
רחוב הרב עוזיאל 26
טלפון: 03-6767163 ת.ד. 2750

בירושלים:
"שיח ישראל"
רחוב בעל הטורים 21 טל': 02-5380181
"בית האוצר העברי"
רחוב אגריפס 2 טל': 02-6243536

מר **מצליח עסיס**
פלאפון: 050-5304426

בנתיבות:
הרב **יהודה חדאד**
רח' בר אילן 2/39
טלפון: 08-9931543

©כל הזכויות שמורות ל**"מכון הרב מצליח"**
שע"י מוסדות **"כסא רחמים"** ספרדית
ת.ד.2750 מיקוד 51127
טלפון: 03-6767163

מאת: **חנה פרץ**
עריכה סופית
עם הוספות רבות: הרב **עובדיה חן**

עיצוב כריכה, סדר ועימוד:
"שוהם" 050-4109178

מי שברך

אבותינו הקדושים אברהם יצחק ויעקב, משה ואהרון דוד ושלמה, הוא יברך וישמור וינצור ויעזור לגבירים הנכבדים, הנדיבים היקרים, האחים שלא יתפרדו

מר **שימו, צבי, ינון, וכמוס עמאר** הי"ו

ואתם אם הבנים שמחה
מרת **כנפיטה עמאר** מב"ת

יהי רצון שזכותו של רבנו הקדוש "איש מצליח",
תעמוד להם ולכל זרעם,
שהשי"ת ימלא כל משאלות לבם לטובה,
ברבות הטובה, עד זקנה ושיבה.

מלך מלכי המלכים ישמרם ויחיים, מכל צרה ונזק יצילם, ירים ויגביה כוכב מערכתם, ויכניע וישפיל כל אויבי ישראל תחתם. בכל אשר יפנו ישכילו, וכל אשר יעשו יצליחו, אל נא רפא נא להם! ויקויים בהם מקרא שכתוב: **יברכך ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחונך, יאר ה' פניו אליך וישם לך שלום.** יזכו שכל צאצאיהם יהיו נטיעות דומות לשורשים, בתורה ויראת שמים, עושר ואושר וכבוד. בריאות איתנה ונהורא מעליא, אורך ימים ושנות חיים. אמן ואמן.

בצל החכמה בצל הכסף

(קהלת ז, יב)

אל מלא רחמים יתמלא ברחמים על איש החסד ומרבה
להיטיב, ירא אלוקים וסר מרע, מוקיר רבנן ותלמידהון,
חינך בניו ונכדיו לתורה ויראת שמים

המנוח

ר' **עזר עמאר** ז"ל

בן **בנימין ופלילה עמאר** ע"ה

נלב"ע במרסיי בליל שלישי א' דר"ח אדר שני
התשמ"ט, והובא למנוחות בהר הזיתים בחלקתו של
מרן הגאון הקדוש רבי **מצליח מאזוז** זצ"ל,
ביום חמישי ב' באדר שני התשנ"ט.

ואשתו הראשונה מרת **זוירה בת חנה** ע"ה
נ"ע ט' בטבת התש"ב

ת.נ.צ.ב.ה.א

דאתפטרו מן עלמא הדין כרעות אלהא מארי שמיא
וארעא, מלך מלכי המלכים ברחמיו יסתירם בצל כנפיו
ובסתר אהלו, לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו, ולקץ
הימים יעמידם, ומנחל עדניו ישקם, ויצרור בצרור
החיים נשמתם, וישים כבוד מנוחתם, ה' הוא נחלתם.
וילוה אליהם השלום, ועל משכבם יהיה שלום.
כדכתיב: יבוא שלום ינוחו על משכבותם, "הולך נכוחו"
הם וכל בני ישראל השוכבים עמם, בכלל הרחמים
והסליחות, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

מפתח העניינים

הקדמה

מבוא מאת מרן ראש הישיבה שליט"א

ענף עץ אבות

פרק א' - ירושלים של אפריקה 19

וזרח השמש - מטרופולין של תורה - עיון מבעית - בשבט סופר - חליפת מכתבים - חיבה יתירה נודעת - "את" לרבות תלמידי חכמים - עניים בגשמיות ועשירים ברוחניות - נוצרת מסורת קדומים - עיר הכהנים - דור תהפוכות - זרח בחושך אור לישרים

פרק ב' - הגאון הדיין רבי מנחם מאזוז זצ"ל 45

עטרת זקנים בני בנים - הוי גולה למקום תורה - נשמה תוניסאית

פרק ג' - הצדיק רבי רחמים מאזוז זצ"ל 53

התייתמות בגיל צעיר - שליח משמים - ספר התורה המדויק - בדיקה ששוה זהב! - לא ורעש ה' - הכבוד רודף אחריו - הבטחה לחיי עולם הבא - נעליו של הנוכל שסייעו לתפיס־תו - לשקר אין רגלים - הנסיון לחדור למבצר התורה - "לא יקום ולא יהיה!" - חנוך ילדים - מוסר אביך - שוקל דבורו בפלס - "אמרו רק טוב" - אם אשכחך ירושלים - שונא מתנות יחיה - "רגלי חסידיו ישמר" - 'וקנה' לך חבר - גילוי מצבה

פרק ד' - ענפי האילן - בניו של רבי רחמים מאזוז זצ"ל 101

רבי מנחם מאזוז זצ"ל - האגרת המיוחדת - הלקח משוק הצנע - "וגילו ברעדה" - שפת הסתרים - משאלה נוספת - המעלות לשלמה - ושנא את הרבנות - הירחון שחצה ימים ונהרות - קבצו את 'מקבציאל' - לעת צללי ערב - רבי כמוס מאזוז זצ"ל - רבי מעתוק מאזוז זצ"ל - רבי יוסף מאזוז זצ"ל - החלום שהציל - שח עיניים

פרק ה' - הצדיק רבי רפאל מאזוז זצ"ל 135

המלאך רפאל - שלא שינו לבושם - ישר דרך - שפת סתרים בחנות הבדים - תרנגול שחור על שום מה? - התעוררתי! - תענית דיבור וקפה שחור - הדרך אל הטהרה - כוחה של כוונה - שעות הצהריים - "בכל דרכיך דעהו" - השקעה נכונה - למחוק את התמונות - ציר החיים - להעלות נשמות במוצאי שבתות - חזיון מעולם האמת - התרוממות הרוח - כוס היגון - ממשיך שושלת הקודש

ילדות ובחרות

פרק ו' - ימי עלומים 167

ייזרח אור - לחם דמעה - ההבטחה - ילדות בצל האילנות - הגנה שמימית - על פסי הר־כבת - נצחון הרוחניות על הגשמיות - קנאת סופרים - הפנקס הקטן - הלחש שעצר את העקרב - מנת שקדים ל'חברותא' - חוזה משכורת לפני החופה - ריכוז בלימוד

פרק ז' - בצל רבו 195

אינו יודע שבעה - כאהבת אב לבנו - "העמוד הגדול" - קושיא מאתגרת - העונג הרוחני בלימוד - יש שכר לעמלו - לימוד מאיר עיניים - לימוד על המחצלת

פרק ח' - מרן הגאון הגדול רבי כלפון משה הכהן זצ"ל 219

ומשה היה רועה - כמים הפנים לפנים - בנתיבי ההנהגה - מדברנא דאומתיה - גודר גדר ועומד בפרץ - "איני מסוגל לשקר" - דובר שקרים לא יכון לנגד עיני - תורת משה - לילה כיום יאיר - בנתיבות ההוראה - להורות נתן בלבו - מקים עולה של הלכה - שיטה מקורית - ברנה יקצורו - תורה עם דרך ארץ - ללמוד וללמד - ממשיכי דרכו - על מה 'רבו' הרבנים?

פרק ט' - מרן הגאון הגדול רבי רחמים חי חויתה הכהן זצוק"ל 243

נים ולא נים - רב רבנן - מי כמוהו מורה - ושחט הכהן - ושנא את הרבנות - איש על העדה - במדת הרחמים - מגרש הספורט שנותר ריק - החלום המסעיר - ברכה מהעולם העליון - כי מלאכיו יצוה לך - מה עם מסכת עבודה זרה?

פרק י' - התמודדות עיקשת 273

רחוק אבל קרוב - המאמץ היה שווה - איש מצליח המדויק - בנתיבות ההוראה - מדוע התמהמה התשובה - הנסיעה לתונס - אליהו הנביא החדש - ופושטה אפילו בשוק - חסכון ילדות חשאי - נעקוב אחריו... - "כי נער אנכי"

פרק י"א - בברית הנישואין 299

השידוך מתקרב - התואר השלם - רק החתן לא הגיע - הבחירה הנכונה - עיניים צופות

ישיבת "חברת התלמוד"

פרק י"ב - מג'רבא לתונס 319

לימוד שחיטה - אות ומסר משמים - כבוד אדם - לבושו! - מבחן על אם הדרך

פרק י"ג - בראשות ישיבת "חברת התלמוד" 335

יסוד הישיבה - עשר שעות כל יום! - הזורעים בדמעה ברנה יקצורו - שיעור לדוגמא - "מחנה קיץ" בין כותלי הישיבה - חמור נושא ספרים - תיקון ליום אידם

פרק י"ד - גדולי תלמידיו של רבנו מישיבת "חברת התלמוד" 353

רבי יצחק בוחניק זצ"ל - רבי דוד ברדא זצ"ל - מה רצו הסטודנטים? - רבי פראג'י וזאן זצ"ל - דרמה באיטליז הבשר - גם מלך תונס מוגבל - תגובות זהות - רבי יעקב סלוירה זצ"ל

פרק ט"ו - בעיירת המרפא 377

שינון הפרשה באוטובוס - שמא יטה - כלי מחזיק ברכה - אשר יצוה את בניו

פרק ט"ז - שואת תוניסיה 387

"הגרמנים באים!!!" - מכתבי האימה - התלמיד הקדוש - "מרורות מהאוירונים" - ימי הזעם - העגלה העקשנית - בין השיחים עם ספר תהילים - עלילה שפלה - דרישה חסרת פשרות - מנהיגות במבחן - פיקוח נפש דוחה שבת - התפרקו נזמי הזהב - כור הזהב - הברכה אשר ברך משה - על הג'יפ ביום השבת! - "הליכה בלא חזרה!" - טובעו בים - והשיב את הגזילה - מסר את עצמו - האריות שעצרו את הג'יפ - מן הפח אל הפחת - הטנק הגרמני שנדם - הזקן העלום - ממעייני הישועה - מה הגן על יהודי תוניסיה - במצור ובמצוק

פרק י"ז - יצא אדם לפעלו 471

אין הקומץ משביע - הרב השען - ההכרח לא יגונה - לעצור את העגלה - משפט סלקמון - בקורת או גניבה - שלא על מנת לקבל פרס

הקדמה

דמותו רבת ההוד של הגאון הקדוש רבנו **רבי מצליח מאזוז** זצ"ל הי"ד, מותירה חותם עז על כל הקורא אודותיו. **אי אפשר להישאר אדיש מול תעצומות נפש אדירות,** כוחות רוחניים עילאיים ופרקי חיים אשר מעידים על ענק שבענקים ששמו יהיה חרוט לעד באותיות של זהב לדורי דורות.

איש יחיד ומיוחד היה בדורו, בבואה נאמנה לדמויות ההוד של גאוני תוניסיה המעטירה. ענוותן ועדין נפש מחד גיסא, ומאידך גיסא תקיף וחד בעניינים רוחניים, ללא פשרות וללא ויתורים בענייני התורה ומצוותיה. איש אמת שלא חת מפני איש. איש העומד בפרץ להעמיד תורה על תלה ולהחזיר עטרת תפארת המסורת ליושנה. גאון עצום שחיבר ספרי שו"ת עמוקים מני ים, והעניק חמה בקומתו.

בטרם ניגשתי למלאכת הקודש בירא‌ת כבוד להעלות עלי גליון את קורות חייו של סבי הגאון הצדיק החסיד העניו (אבי אמי) **רבי מצליח מאזוז זצ"ל**, נשאתי תפלה מהמקום הכי עמוק בלב שאזכה לעשות את מלאכת ה' נאמנה, ואצליח להעביר לקוראים בדיוק המרבי ובאיכות הטובה ביותר את מסכת החיים עתירת התוכן של רבנו למען ידעו, ילמדו ויוסיפו לקח.

כל פרק ופרק, כל סיפור וסיפור, **כל מלה ומלה היו עבורי ספר מוסר חי**. אט אט הבנתי שעם כניסתי בשערי הספר, אצא ממנו אחרת...

ואכן, בפרק החיתום חשתי מרוממת יותר, זַכָּה יותר, רואה את החיים בזוית חדשה ומקודשת... ידעתי כי המלים שנכתבו נצרבו עמוק בנשמתי לנצח!

אין ספק שאף הקוראים בספר יטלו אתם כצידה לדרך משמעות חדשה לחיים, מוסר אמיתי, שבילים בחינוך והשקפה מקורית שורשית...

תודות

לבורא עולם בהתרגשות רבה שהעניק לי את הזכות המיוחדת הזו לכתוב ספר על סבי הגאון הקדוש רבי מצליח מאזוז זצ"ל.

לדודיי מרן ראש הישיבה הגאון הגדול רבי **מאיר מאזוז** שליט"א והגאון רבי **צמח מאזוז** שליט"א, אשר הפקידו בידי את המפתח לשער החיים לצד אביהם הדגול, ופרי זכרונותיהם הוא הוא תמצית ועיקר הספר.

לאמי היקרה מרת **אביבה מרים ברדא** שתחי', אשר שיתפה אותי בזכרונותיה וסיפוריה על האב הגדול רבי מצליח זצ"ל, והובילה אותי אל תמונות העבר בין כותלי הבית וגם בסמטאות תונס העתיקה... וכן לאבי היקר הגאון הגדול הרב **יצחק ברדא** שליט"א, אשר סיפק לי חומר ותמונות לספר. ישלם ה' שכרכם בבריאות שמחה ונחת.

לסופר הנכבד האברך החשוב ר' **עובדיה חן** הי"ו על העריכה התורנית המקצועית לספר ועל הערותיו המחכימות.

לאברכים היקרים: רבי **נסים מזגני** הי"ו, רבי **אדיר הכהן** הי"ו, ורבי **יהונתן שלמה מאזוז** הי"ו, שתרגמו מסמכים ומכתבים מכתב ספרדי.

לבעלי היקר הרב **יוסף פרץ** שליט"א, שמהווה עבורי אבן שואבת של כח, עידוד ותמיכה לאורך כל הדרך.

לילדיי, שהבינו את גודל השעה ולא הפריעו לאמא לכתוב על הסבא הגדול...

יהי רצון שזכות סבי הגאון רבי מצליח מאזוז זצ"ל תעמוד לכולנו אמן.

חנה פרץ

מבוא מאת מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א

"העוסק במעשי צדיקים - כעוסק במעשה מרכבה". כך מוסרים ספרי החסידות משם רבי ישראל בעל שם טוב זצ"ל. והגאון בעל חזון איש זצ"ל היה אומר: **"ספר המוסר הטוב ביותר - הוא ספר שמספר על גדולי ישראל"**. מזה נפוץ המנהג אצל אחינו האשכנזים במאתים השנים האחרונות לשרטט בעט אמן תולדות גדולי ישראל, שקידתם בתורה, גדלותם במדות, עם מעשיות וסיפורים נאים המושכים את לבב הקורא. ואכן קנאת סופרים תרבה חכמה. **עם קריאתך למשל ספר "עליות אליהו"** (תולדות הגר"א) **או ספר "תולדות אדם"** (על הגאון ר' זלמן מווילנא) **וכדומה, תתעורר בך תשוקה לוהטת לאמר מדוע לא אהיה גם אני כמותם**, בבחינת "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי". אמנם להיות כמותם ממש אי אפשר, כי נשגבו דרכיהם מדרכינו כגבוה שמים על הארץ, ולפעמים גם החיקוי מוביל לתוצאה הפוכה. כמו שקרה לצדיק אחד (בן דורו של הגר"א) שרצה לחקות את מנהגו של הגר"א לבלוע מאכלו מדי יום ביומו בלי ללעוס, וחלה בדלקת הגרון וסבל מחלות שונות ונפטר בקיצור שנים רח"ל. או אדם שיתחקה אחרי מנהגו של הגאון מווילנא לישון אך שעתיים ביממה, בלי ספק תוך כמה חודשים יובַל לאשפוז בבית החולים ושם יישן שעות הרבה, "כן יתן לידידו שנה". ושמעתי מידידנו ר' יעקב אסוייד הי"ו שהרב יחזקאל אברמסקי זצ"ל אמר לנכדו: רצונך להיות יחזקאל אברמסקי? תישן תשע שעות ביממה. כששאלו לפשר דבריו השיב שהוא מוכרח לפי בריאות גופו לישון תשע שעות, כי סבל הרבה בהיותו בגלות בסיביר ומצב בריאותו רופף מאד. ובכל זאת זכה למה שזכה בהיותו שומר על ט"ו שעותיו הנשארות כבבת עין, לבל יְאַבֵּד מהן אף דקה אחת... וכיוצא בזה אומרים בשם האדמו"ר ר' בונם מפשיסחא זצ"ל: "אם ישאלו אותי בשמים, מדוע לא הייתי כאברהם יצחק ויעקב, אענה בפשטות כי אינני אברהם יצחק ויעקב, אבל אם ישאלו אותי, מדוע לא הייתי כפי ש**בונם** יכול להיות, זו באמת שאלה גדולה"... ובכל זאת ציוונו חז"ל לומר "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי". הא כיצד? לא אמרו חז"ל **מתי אהיה כאבותי**, אלא **יגיעו מעשי**. בנגיעה בעלמא, מטי ולא מטי. העיקר לשאוף להגיע אל על, כי אורח חיים היא למעלה למשכיל, למען סור משאול מטה. והדברים עתיקים.

בעירנו אי ג'רבא בדרום תוניסיה, נהגו הדרשנים בדרשותיהם ובסיפורי מעשיות אשר בספריהם לספר תמיד על חכמי אשכנז, ועל הרוב אומרים סיפורי חסידים, אותות ומופתים מהבעל שם טוב ותלמידיו ותלמידי תלמידיו. ומרגלא בפום רבנן: "לא המדרש עיקר אלא **המעשה**". כן מסופר על הגאון רבי **מקיקץ השלי** זצ"ל (מח"ס כרמי שלי ועוד) שהיה מביא בדרשותיו מעשה ארוך ומרתק כל השומעים כשעה שלימה. אמנם מורנו הרב הגאון רבי **כלפון משה הכהן** זצ"ל (ראב"ד ג'רבא) הרגיש בחוש המיוחד לו, שכמה מ"סיפורי חסידים" הם דרך גוזמא ומשל בעלמא (וראה בס' שם הגדולים החדש לר' אהרן וואלדען ז"ל מה שכתב על ספר שבחי הבעש"ט). ולכן נזהר בדרשותיו ובספריו להביא סיפורים רק מרבותינו חכמי התלמוד ומספרים נאמנים, או מרבני ג'רבא אשר שמעה אזנו ממקור נאמן. ומכל מקום הספורים על חכמי ג'רבא ותונס מעטים מאד. כך מספר לנו הצדיק המנוח ר' מיכאל כלפון עידאן זצ"ל שפעם שאלו אותו נכדיו יבלח"א: מדוע רק לאשכנזים יש אדמורי"ם ולנו אין? כי אף פעם לא שמענו עליהם כלום! ואכן **שתי סיבות לדבר: א.** ענוותם המיוחדת של חכמי הספרדים. גם בשעה שכיסה שמים הודם ותהלתם מלאה הארץ, הם הצניעו את מעשיהם בפשטות גמורה, וטאטאו אותם "מתחת לשטיח".

מסופר על הגאון ממונקאטש בעל מנחת אלעזר זצ"ל ששמע את שמעו של הסבא קדישא הגאון ר' שלמה אליעזר אלפנדארי זצ"ל שהיה מתקיפי קמאי, גדול בנגלה ובנסתר ובעל זכרון עצום, מיוחס לשבט יהודה, והאריך ימים קרוב ל-118 שנה (!), ועד יומו האחרון לא עזבהו שכלו וצלילות דעתו להפליא. ישנן תשובות ארוכות שכתב אותן בגיל למעלה מק"י שנים כאיש אשר כחו במתניו ואונו בשריר קולמוסו. לשמע שמעו של האדם הגדול בענקים הזה התעורר הגאון בעל מנחת אלעזר ובא ממונקאטש הרחוקה עד לירושלים ת"ו להפגש פנים בפנים עם הסבא קדישא. ומשאלה אחת בפיו: "היות כי שמעתי מרבותי הצדיקים נבג"מ (נשמתם בגנזי מרומים), כי בכוחו של צדיק הדור לגזור שיבוא משיח מיד, ויגזר אומר ויקם לו, לכן באתי לחלות פניך שתגזור שיבוא משיח, וצדיק גוזר והקב"ה מקיים". לשמע בקשה זאת עונה הסבא קדישא בצניעות גמורה: "אני?! אינני צדיק הדור". ולא יסף... מעתה צא וחשוב אם בגדלותם הדבר כן, קל וחומר בילדותם. כמעט אין לנו סיפור אחד על "הברקה" או חידוש שאמר אחד מחכמי הספרדים בילדותו. צניעות, ענוה, פשטות, ואולי גם חשש

ההורים מ"עינא בישא", גרמו להעלים ולסתום הדברים כמה שאפשר.

סיבה שניה: אצל חכמי הספרדים עד הזמן האחרון היה עיסוק זה בסיפורי צדיקים ובתולדות חכמי ישראל כאיבוד זמן ח"ו. שמעתי מפי מר אבא זצ"ל שחכמי תונס הקדמונים לא היו הוגים בספר אבודרהם (שמרן בב"י מביא ממנו הלכות ומנהגים רבים) מחשש ל'ביטול תורה'. באתרא דליעול ירקא, חידושי אגדה וביאורי תפלה, כך אמרו, ליעול בשרא וכווּרי, פלפול ועיון בגמרא ופוסקים. גם בהספדים על הרבנים חכמי תונס זיע"א (בספר "כף הכהן" למשל) אישיותו של הרב "מובלעת" בהרבי פלפולים וחידושי הלכה רבים, ולעולם לא תוכל להציל מפי הדרשן מלה על גדולתו ומעשיו של הרב (יוצא מן הכלל ספר "חיים וחסד" לגאון ר' עוזיאל אלחאייק זצ"ל). והנה דוגמא בת דורנו: הגאון המפורסם ר' עזרא עטייה זצ"ל ראש ישיבת פורת יוסף, זה שהעיד עליו החזון איש ש"סברתו כסברת הראשונים", זה שהעמיד גדולי עולם המעניקים חמה בקומתן יבלח"א, לא זכה לספר תולדות משלו מפי תלמידיו הרבים. כולם עסוקים בלימודם ואין להם פנאי לספר מעשיו לדורות. רק כעבור עשרים שנה מפטירתו, התעוררה סופרת אחת וליקטה פנינים מפי תלמידיו ומכריו, ויצא ספר "המורה".

ואספר כאן מה ששמעתי מהרה"ג ר' שלמה בן שמעון שליט"א מעשה שנכח בו. פעם הגיע לישיבת פורת יוסף הגאון ר' משה אביגדור עמיאל ז"ל רבה של תל אביב (מח"ס דרשות אל עמי ועוד, נפטר י"ג בניסן התש"ה), ונתן שיעור נפלא בסוגיא אחת במשך שעה וחצי, ור' עזרא עטייה זצ"ל הקשיב קשב רב. לאחר השיעור פנה הגאון לראש הישיבה ואמר לו: "מה דעת כבודו על הפלפול שלי?". אמר לו: "הכל טוב ויפה, שפתיים יישק, אבל... יש דיבור רש"י אחד במסכת שבועות הסותר את כל פלפולו". "לא יתכן!" ענה הגרמ"א עמיאל, ועמד והרצה כל הסוגיא במסכת שבועות בעל פה. אמר לו ראש הישיבה: "הכל טוב ויפה, אבל כבודו שכח **מלה אחת** בפירוש רש"י שם". ואכן הביאו מסכת שבועות, ויש שם מלה אחת שסתרה את כל הפלפול...

שאלתי את הרה"ג הרשב"ש שליט"א: האם כבודו זוכר במה הענין? אמר: שכחתי הכל... אמרתי בלבי: חבל, לו הייתי שם, הייתי רושם את הדברים למזכרת עולם...

עם פטירתו הפתאומית של אבא מארי הגאון הגדול בענקים מייסד וראש ישיבת "כסא רחמים", זה שנלחם בתרבות הצרפתית ובהשכלה החילונית במרום עוזה בעיר תונס הבירה ואף יכול לה, **זה** שהיה עצמאי בדעותיו עד הקצה האחרון, ולא אמר קשר לכל אשר יאמר העם קשר (ישעיה ח, יב), **זה** שלא חשש ללכת יום יום מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין לבית הכנסת בתוך המון ערבים, **זה** ששקד על המצוות לקיימן בתכלית השלמות האפשרית ועל מבטא אותיות אלפ"א בית"א כנתינתן מסיני, ולא חש ללעג השאננים, ואדרבא נאבק בהם ובדעותיהם והצליח לשכנע אותם, כעין מה שנאמר לנביא ירמיהו "ישובו המה אליך ואתה לא תשוב אליהם" (ירמיה טו, יט), הגאון רבי **מצליח מאזוז** זצ"ל וזיע"א - חשנו צורך נפשי להעלות את דמותו ואישיותו בעט סופר לזכרון עולם. ואכן פרסמנו בשו"ת איש מצליח (כרך א' ב' ג') קוים לדמותו הרוחנית, וב"ה הדברים נפוצו בעולם ועשו הד חזק לשם ולתפארת. סיפר לנו איש אחד שרצה להכניס את בנו לישיבה אשכנזית, שאלו ראש הישיבה "מאיזו עדה אתה?" וענהו "תוניסאי". ענה ראש הישיבה: "כן, שו"ת איש מצליח"...

ובכל זאת הרגשנו שלא עשינו מספיק. כי הדברים שם נכתבו בסגנון תורני רבני, ולא רבים יחכמו להבינם, ובפרט לבני הנוער היקרים הרגילים בסגנון פשוט וקריא, וחטאנו לילדינו כל הימים.

יוזמה זו נטל על שכמו אחי הרה"ג ר' **צמח מאזוז** שליט"א המנהל הרוחני של הישיבה, וחיפש אדם כלבבו שיענה על חיבור ספר כזה. ואכן נעשו נסיונות מספר ע"י סופרים מוכשרים מתלמידי ישיבתנו תכב"ץ, אך משום מה לא איסתייעא מילתא להשלים על ידם, ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, ואפילו שכר מחשבה טובה שלא נצטרפה למעשה. עד שלבסוף האיר ה' את עיניו ונזכר בבת אחותי הגברת **חנה פרץ** נ"י אשר ניחנה בכשרון מזהיר ובשפה מליצית ומרתקת, בת פורת יוסף. רב ברכות יעטה בעלה היקר החכם השלם והכולל האברך המצויין החרי"ף החכם ר' **יוסף פרץ** שליט"א, והוריו היקרים הרה"ג החסיד ר' **בנציון פרץ** ורעייתו הי"ו.

ואני אברך ולי נאה לברך את גיסי היקר (אבי הַמְחַבֶּרֶת) הגאון ר' **יצחק ברדא** שליט"א,

מח"ס שו"ת יצחק ירנן שמונה חלקים, ורעייתו אחותי היקרה מרת **אביבה** ת"מ, אשר השפיעו רבות על סגנון כתיבת החיבור ועריכתו, והאצילו מרוחם על בתם שתחיה, בבחינת "כי מעלת האב לבן נוסעת" (ר' יהודה הלוי) או "ועל שירי הבן מזיו האב" (ר' יהודה אלחריזי). וגם קבלנו הערות רבות מידידים וקרובים. יחד כולם אתה ה' תשמרם וכצנה רצון תעטרם, אמן.

מבוא זה נכתב לפני 14 שנה (בניסן התשנ"ו) כהקדמה לספר "אחרון הגאונים בתוניסיה" שכתבה בת-אחותי הגב' חנה פרץ ת"מ, ונדפסו ממנו שני חלקים על חכמי תונס וג'רבא, והיה מתוכנן להוציא עוד חלק שלישי על אמה"ג זצ"ל, **אך להיות שהסגנון בשני החלקים הנ"ל מתאים יותר לילדים ומנוקד, לכן החומר הנשאר על אמה"ג זצ"ל עובד מחדש** ע"י הגברת הנ"ל עם הוספות רבות, ונערך שוב בעריכה סופית על ידי ידי"נ האברך היקר החכם השלם חן הוצק בשפתותיו ר' **עובדיה חן** שליט"א בוגר הישיבה (מח"ס הכתב והמכתב, ועורך "פניני הפרשה" למעלה מעשר שנים ובהם מאמרים יקרים מפרי עטו בתורה ובמוסר) והוסיף לו הוספות רבות עם מסמכים ומכתבים נדירים לאמה"ג זצ"ל ועוד. ופנים חדשות היו לספר, ומתאים למבוגרים לכל אדם מישראל, כמו שאמר לי פרופ' שלמה דשן נ"י כשקרא תולדות חייו של אמה"ג זצ"ל: **"אביך היה ענק כאחד החכמים הקדמונים"**. ועוה"ד החרדי ר' אורי שטיינמץ הי"ו אמר לי: **"הסיפורים על חכמת אביך בחקירות בעלי-הדין משובבים נפש"**, ואידך זיל גמור. וקראנו לספר "פטיש החזק", כפי תכונת נפשו הנפלאה של אבא מארי הגאון זצ"ל, שלא היה מפחד משום בריה. וכמו שאמרו בגמרא (ברכות כח:) על רבן יוחנן בן זכאי: "נר ישראל, עמוד הימיני, **פטיש החזק**". גם המלים **"פטיש החזק"** בגימטריא 519, כמנין **"חכם רבי מצליח מאזוז"** (519) בדיוק.

רוב הסיפורים על אמה"ג והסבא קדישא זצ"ל, הם ממה ששמענו **ממקור ראשון או ראינו במו עינינו**. לא הכנסנו בספר סיפורי מופתים שאין אנו יודעים כמה הם אמיתיים. דייקנו עד כמה שידינו מגעת, ודוקא מסיבה זו השתדלנו כיום להדפיסם לקראת תום שנת הארבעים להסתלקותו זיע"א, שלא יבואו בדורות הבאים ויוסיפו דמיונות מלבם. ואם לא עכשיו אימתי?

הסיפורים על אחיו של הסבא ואביו הצדיק רבי רחמים מאזוז זצ"ל, רובם שמענו מאת ידידנו רבי **יהונתן מאזוז** הי"ו מעיה"ק צפת, אשר הספיק להכירם ושמע מהם על הדורות הקודמים. וברוך יהיה.

כמו כן אנו מודים למר **רולנד פלוס** הי"ו מבת ים, אשר חלק לא מבוטל מהתמונות הנדירות הנמצאים בספר, הם מאוצר התמונות שלו. חן חן וברוך יהיה.

הכו"ח בימי בין המצרים בשנת **והשב "העבודה לדביר ביתך"** (תמוז תש"ע) לפ"ק, שנזכה לגאולה שלמה בב"א.

נאמ"ן ס"ט

פרק א'

ירושלים של אפריקה

וזרח השמש

אי-שם בפאתי מערב מדרום לתוניסיה, על פיסת אדמה קטנטנה המוקפת מכל עבריה במים רבים, שוכנת לה העיירה הקטנה והעתיקה **ג'רבא** המעטירה. מכרה זהב הוא אי קטן זה, מכרה שהפיק אוצרות פז - אלפים רבים של תלמידי חכמים גאוני עולם ומצוקי ארץ, שהאירו את עיני ישראל. בעיירה זו, הפציע וזרח אור חדש בשמי היהדות - אורו ושמשו, של אור ישראל וקדושו, רבנו הגדול מאור הגולה, מרן הגאון הקדוש **רבי מצליח מאזוז זצ"ל**. בליל ששי כ"ו חשון התרע"ב אחר חצות, זרח בחושך אור לישרים, זיו וזוהר העתיד להאיר את חשכת גלות אפריקה הדוויה, נהרה שעד היום ניאותים אנו לאורה, ואוכלים מפירותיה ופירות פירותיה.

פיסת אדמה המוקפת במים. האי ג'רבא

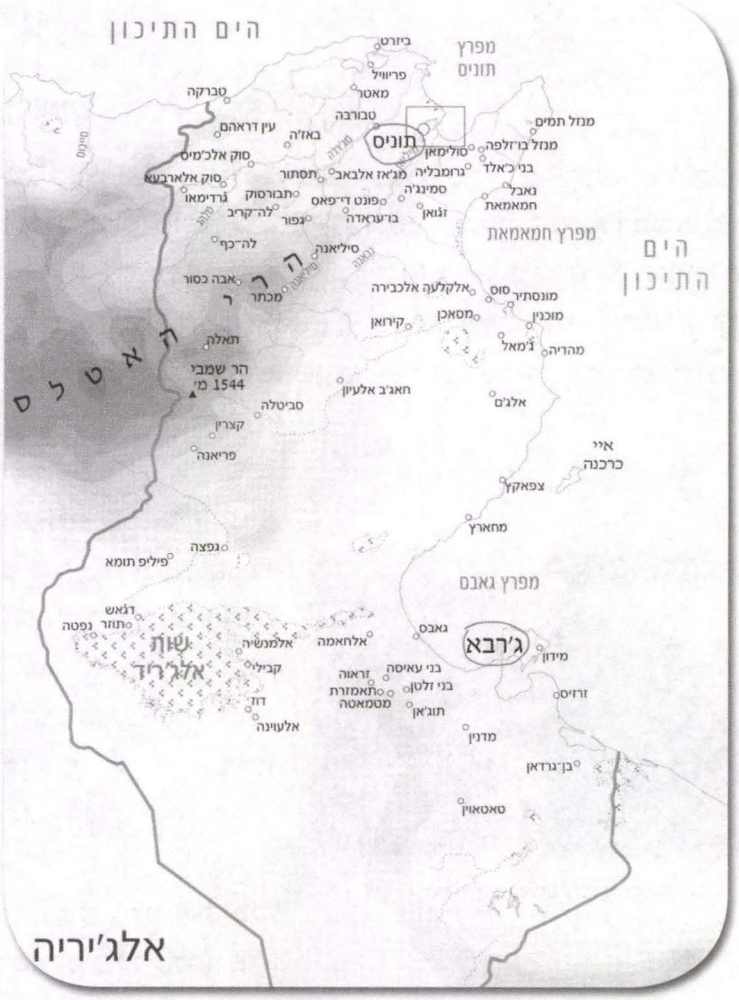
הבה ונטול לידנו את מקל הנדודים, נעמיס על שכמנו את שק הדרכים, וברגלים קלות נצא למסע מרתק לאי הנפלא - **אי הפלא ג'רבא**, השוכן

במרחק של 600 ק"מ מתונס הבירה. בסיורנו, נחדור אל בין שורות בתי כנסיותיו, נעיף עין אל מנהגיו העתיקים והמיוחדים כל כך, ובעיקר - נשאף אל קרבנו את ריח התורה המבשם והאויר הצלול והטהור.

ג'רבא עיר התמרים

מפת תונסיה

מטרופולין של תורה

הקהילה בג'רבא היא אחת הקהילות העתיקות בעולם היהודי, עד שיש המייחסים את ראשית ההתיישבות היהודית בה לתקופת חורבן בית ראשון[1].

מקום משכן התורה איוה למושב לו באי ג'רבא - המוקף בחומות מים שאינן אלא תורה. שם מצאה התורה מנוח ונוה מעון, אחר שחרבו משכנותיה הוותיקים בבבל. ואכן, דומים היו שביליה של ג'רבא לשבילי נהרדעא סורא ופומבדיתא. אנשיה חיו כבזמן התלמוד, רבניה וחכמיה, נדמו כתנאים ואמוראים, שרפי קודש ומלאכי אלוקים, משל מצויים הם בזמן שבית המקדש קיים תחת הנהגת הסנהדרין בלשכת הגזית.

כל רגב מרגבי אדמתה, וכל גרגיר מגרגרי עפרה של ג'רבא, ספוג היה באהבת תורה, ומאבניה נטפו כרביבים רסיסי קדושה וטהרה, טללי ערגה וברכה, כשעירים עלי דשא וכרביבים עלי עשב. החיים התורניים פיכו בה כמעיין המתגבר וכנחל שאינו פוסק.

רחוב בג'רבא. ברחוב הזה שוכן בית הספר **"תורה וחינוך"** ללימוד עברית ודקדוק, בניהולו של מר **דוד קדושים** הי"ו, וכן ביהכ"נ ע"ש רבי **חזקיהו פרץ**, וכן ביתו של הגאון רבי **שלמה מאזוז** זצ"ל (שיסופר עליו בהמשך)

1 עיין בהקדמת "ברית כהונה" שכתב בשם ספר "השומר אמת" (סי' כ"ג אות ה') כי העיר ג'רבא עתיקה מאד, וישוב אחינו בית ישראל בה להשערת מז"ק מהרש"ך [מורנו הגאון רבי שאול כהן] הוא מחורבן בית ראשון, ולהשערת מוהר"א [הגאון ר' אברהם] אדאדי מחורבן בית שני. ע"ש.

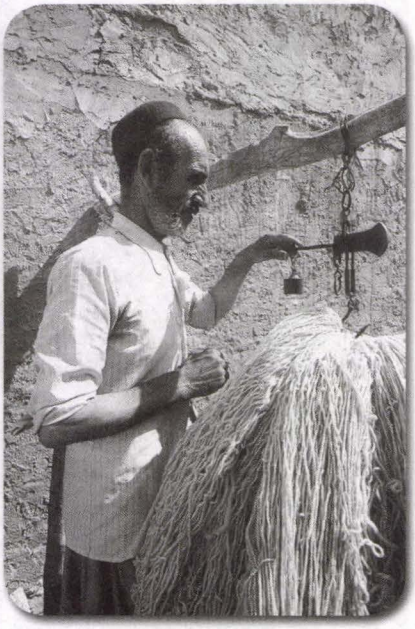

בינות לערוגות בוסתנה הפורח, לבלבו וצמחו ענקי עולם, ארזי הלבנון ואדירי תורה, רבנים, דיינים ומורי הוראות, שריחם הטוב נודף למרחוק כצלוחית של פלייטון. בחצרותיה ובטירותיה, בסמטאותיה ובשווקיה, הילכו אנשי צורה ובעלי תריסין, חכמים וסופרים. ג'רבא העניקה ליהדות התורנית יבול אדיר של ענקי רוח שהעניקו חמה בקומתם, וזאת בעוד שֶׁפַּמּוּת היהודים שהיו בה דלה היתה מאוד - בסך הכל חמשת אלפים נפשות (בגלל תמותת התינוקות שהיתה גדולה מאוד, יש שנולדו להם שמונה עשרה ילדים ושרדו מהם שנים או שלשה ילדים רח"ל) לא לחנם כינוה **"ירושלים של אפריקה"!**

גם בעלי המלאכה אשר בה, הצורפים והשענים, הנפחים והצבעים, מלאים היו בתורה ובמצוות כרמון. בכל עת פנוי הוגים היו בתורה ושוגים באהבתה. רבים מהם בקיאים היו בש"ס ופוסקים, ובענוותם האופיינית לא היו מחזיקים טיבותא לנפשייהו.

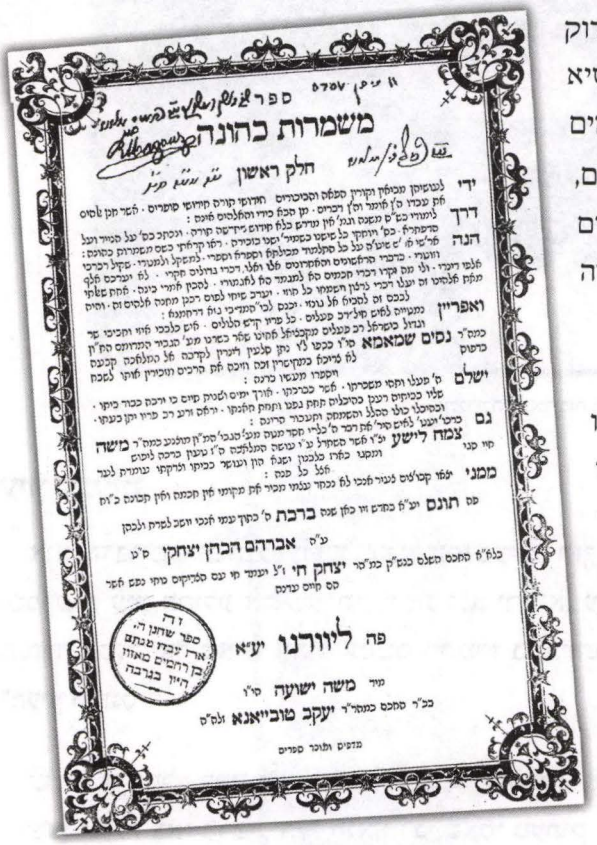
צורף יהודי בבית המלאכה בג'רבא

מר **עריבי מאמו** עוסק בגיזי צמר

היכלי בתי כנסיותיה ובתי מדרשותיה הרבים, הומים היו במתפללים ובלומדים. הדי קול התורה שהיו נשמעים עד למרחוק, לא פסקו מלהתנגן על ידי בחורי חמד צעירים הדנים על דקדוק ברש"י או בהבנת קושיא ב'משמרות כהונה', חכמים ההוגים בש"ס ופוסקים, או סתם בעלי בתים הקובעים עתים לתורה השכם והערב.

ספר משמרות כהונה

חלק ראשון

הבנת קושיא ב'משמרות כהונה'.

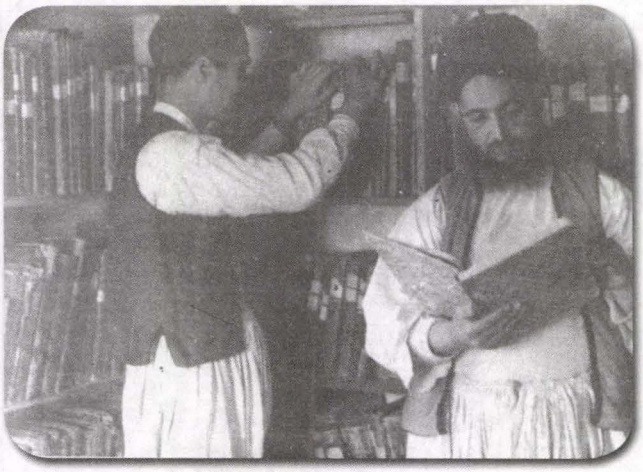
שער הספר "משמרות כהונה" עליו מתנוססות חתימות רבי **רחמים מאזוז** (מיום י"א ניסן התרכ"ז כשנתיים אחרי פטירת הגאון המחבר) ובנו רבי **רפאל** ונכדו רבנו **"איש מצליח"** זיע"א

ביומו ובלילו, בשכבו ובקומו, במלאכתו ובלכתו, היה שיחו ושיגו של היהודי הג'רבאי בהויות אביי ורבא. בכל מקום הימצאו, סגור ומסוגר היה בתוך "ארבע אמות של הלכה"[2].

אדם שאינו קובע עתים לתורה,

לכל הפחות במסגרת "ארבע אמות של הלכה" (אחר תפלת שחרית וערבית בכל יום), כמעט ולא נמצא באי ג'רבא. כמו כן, לא היו מחללי שבתות בצנעא, וכל שכן בפרהסיא, ואף לא מגלחי זקן בתער.

2 ושמעתי מהרה"ג ר' **בנציון חדאד** זצ"ל (מג'רבא, ובסוף ימיו בבאר שבע) שפעם מצאו בג'רבא דברים תמוהים ברש"ש (במסכת שבת), וחברך חברא אית ליה, "ותהום כל העיר". כל בעל הבית פשוט היה יודע ספר. הדרגה הבינונית של ההשכלה בג'רבא היתה הבנת סוגיא פשוטה בגמרא עם פירש"י, כגון במסכתות ביצה וברכות. **נאמ"ן ס"ט.**

אברכים בבית המדרש שעל יד בית הכנסת "אלגריבה" (באדיבות הרב אבנר חדאד)

עיון מבעית

אחד הדברים בהם הצטיינו בני ג'רבא, הוא בעיונם הזך והמבעית בלימוד הש"ס ומפרשיו, עיון הקולע אל שערת האמת ולא יחטיא. עיון זה היה נחלת יהדות המזרח בכלל, אך מאחר ויהודי תוניס התמחו בו ביותר, נקרא על שמם בשם **"העיון התונסי"**[3].

שיטה זו החלה להתפשט בג'רבא במאה הקודמת. אחד מהראשונים שלמדו והפיצו אותה באי ג'רבא, היה הגאון **רבי סאסי מעתוק הכהן יהונתן** זצ"ל[4], אשר רכש אותה מחכמי ג'רבא הגאונים **רבי יצחק צדיקא ורבי מנחם מאזוז** זצ"ל (זקנו של רבנו), שהם למדו שיטה זו בתוניס כשהיתה בתפארתה, והם העתיקו את השיטה לג'רבא, בטרם תשקע החמה בתונס.

---

3 השווה למה שכתב מרן ראש הישיבה **הגר"מ מאזוז** שליט"א בקונטרסו הנפלא "דרכי העיון" (בתחלת מאמר ראשון), וז"ל: "בחכמת תורתנו הקדושה ועיון הש"ס ומפרשיו, נתגבשה ונוצרה במרוצת הדורות דרך לימוד מיוחדת, לא יערכנה זהב, והיא ביקוש "פשט ההלכה וְהוֹגֶן הסוגיות עם הסכמת השכל הישר", במלים אחרות: שאיפה להבנה עצמית ומדוייקת בגמרא רש"י תוספות ומפרשיהם, לחתור ולחדור לכוונה המקורית של הדברים בבטחון מושלם, בלי הסוסים ופקפוקים. דרך זו הנקראת בשם "עיון", הגיעה אצל חכמי תונס הקדמונים לשכלול נפלא, ויהי "העיון התוניסי" למופת, וספרי רבניהם התפרסמו במאות האחרונות לבעלי דיוק והבנה ישרה ועמוקה".

4 נולד בשנת התקצ"ב, ונפטר ביום ערב שבת קדש י"ט במרחשון התרס"ה. במשך שלשים ושבע שנים ישב על כס הדיינות בג'רבא, ובסוף ימיו כיהן כראש אב בית דין. חיבר את הספרים: ברכת ה', זרע דוד וזכות יצחק.

כשגדל והתמנה רבי סאסי כדיין בג'רבא, התפתחו ויכוחים מספר פעמים עם עמיתיו הדיינים הותיקים, והיה עומד בתקיפות על דעתו. כשהיו טוענים כלפיו "והלא קיימא לן אחרי רבים להטות ואנו רבים ממך", היה משיב: "אין כוחותינו

תלמידי חכמים יושבים והוגים במסירות בתורה בבית הכנסת 'אלגריבה'

שווים, אתם לא למדתם חכמת העיון. אריה אחד מול עשרה כבשים, מי מנצח?!".

ולא היה זז משם, עד שהיה משכנע אותם ומסביר להם שכך היא כוונת המחבר או הפוסק שדנים עליו[5].

בעיון זה יחתרו הלומדים להבין את עומק הפשט, אותו רובד עמוק הבא אחר ההבנה הפשטית שבדברים. בשכלם הבהיר והצלול, יצללו עמוק עמוק אל תוך כוונתו האמיתית של המחבר, עד אשר יחושו כאילו הם עצמם כתבו את הדברים.

לא רק אחר מה שכתב המפרש יתחקו, אלא גם אחר מה שלא כתב, היינו מה שרמז בין השורות. באזמל ההיגיון הבריא והישר, יבחנו וינתחו כל מלה על כל דקויותיה, הבנותיה ותנודותיה. בעיון נמרץ, יורו מה הוקשה לכותב וממה נשמר, כיצד ביאר ומה מקורו, אם יש אופן אחר לבאר, ומדוע אם כן לא בחר בו.

5 מרן ראש הישיבה הגאון רבי מאיר מאזוז נר"ו בהקדמתו לספר "שערי ציון" (על הש"ס).

"לא ידעתי כי אריות שואגים באי ג'רבא, ואם ידעתי לא הרהבתי בנפשי עוז לגשת הלאה, וסליחתם אבקש..." - אלו הם דברי ההתנצלות של חכם אחד (רבי מסעוד רואח זצ"ל, כנראה ממרוקו) אשר פנה לפני כמאתים וששים שנה אל רבני ג'רבא - רבי נסים הכהן ואחיו רבי רחמים הכהן זצ"ל, והעיר להם כי הם נכשלים באסור תחומין... ולאחר שקבל את תשובתם המקיפה והמבוססת על מקורות ברורים בהלכה, נרתע אותו רב לאחוריו ושיגר מכתב סליחה[6].

בשבט סופר

דומה כי תמצית הוייתה של ג'רבא עיר התורה, ומה שאפיין אותה יותר מכל היה כתיבת חידושי תורה. לא פלא איפוא שהדפוס הראשון בצפון אפריקה שנוסד בשנת תרע"ב (1912) - שְׁלַן דווקא בעיירה זו הנחשבת לנחשלת במישורים

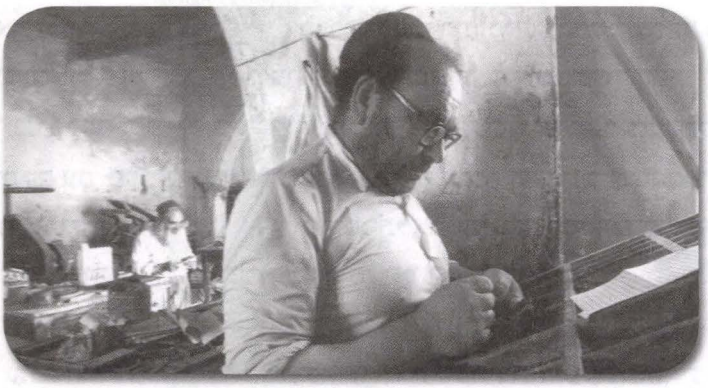

הגאון רבי **בוגיד סעדון** זצ"ל, הרב הראשי לג'רבא במשך כעשרים שנה (התש"ל - התש"ן) ומייסד וראש ישיבת "תורה ורחמים" בפאריז, בבית הדפוס הקטן ממנו התפרנס מפני שלא רצה ליהנות מהתורה

6 "ברית כהונה" (מערכת ת' אות ד').

טכנולוגיים אחרים. בית דפוס זה היה לברכה בהפצת התורה ולהנצחת פעולתם הרוחנית של יהודי ג'רבא בפרט ויהודי צפון אפריקה בכלל.

תמונה נוספת מבית הדפוס של רבי בוגיד, מר **פרץ** (המכונה בירוצה) **יעיש** עוסק בתיבות שבהן מונחות אותיות הדפוס (בכל תיבה אות אחרת), ברקע נראה מוה"ר רבי בוגיד זצ"ל

את הגיגי רעיונם ופרי מחשבתם, הקפידו בני ג'רבא להעלות על הכתב בעט סופר מהיר, ולא חיכו שישאם הרוח ועמם תמות חכמה.

גם את התלמידים שהיו בגיל רך מאד, היו המלמדים מחנכים להביע רעיונותיהם בכתב. ואפילו חידוש קצר ביותר או רמז קל היו מקפידים על התלמיד שלא יאבדו, כי מהקל יבוא אל הכבד ומהקצר אל הארוך, וכך ירכוש לו התלמיד במשך הזמן סגנון בהיר ומלוטש ונוח לקריאה. לכל תלמיד היה פנקס חידושים מסודר ומבורר, כשרבו בודק מדי פעם את התוכן והסגנון[7].

עדות לשיטה זו ותועלתה, מצאנו אצל אחד מגדולי רבני ג'רבא, הגאון רבי **שאול מקיקן שלי** זצ"ל, בהקדמת ספרו "כרמי שלי" (ח"א על מסכת קידושין), שם הוא מספר על הלימוד אצל רבו הגאון **רבי דידו הכהן** זצ"ל, ובין השאר הוא כותב: "גם היה אומר ומזהיר תמיד לכל הילדים שהגיעו ללמוד עיון בגפ"ת לכתוב כל מה שנתחדש להם בהלכה איזה קושיא, דקדוק, או איזה ישוב קושיות של

7 על פי 'קובץ מאמרים' למרן ראש הישיבה שליט"א (עמוד ט"ו).

המפרשים ראשונים או אחרונים, ואפילו נראה לו שהישוב קצת דחוק או אינו כל כך חשוב, כי ימים יבואו כשיגדל בלימודו יוסיף להרחיב את הדברים בצורה יפה ואותו הישוב שהיה דחוק ייהפך לישוב ישר ונכון. וכל מבין ושופט בצדק, יבין כי עצתו זאת נכונה היא במאד מאד, להרבות חשק התלמיד ולהרגילו בכתב ובלשון נקי, וכשיום יום יעלה על ספר מה שחידש בין רב למעט, אחרי שנים אחדות יתקבצו בידו כעמיר גורנה כמה חידושים הן בתנ"ך הן בגפ"ת, ויוכל לתקן אחר כך בהעתקה עוד פעם ליישב הדחוק ולהוסיף נופך כהנה וכהנה, חידושים נכונים ואמתיים, להגדיל תורה ולהאדירה (ובקטנותי אמרתי שזה רמז הכתוב: 'אשר לא ישמע לקול מלחשים חובר חברים מחוכם', ואתה תבאר)".

וכאן עובר הוא לספר כיצד השפיעה דרך זו על כתיבתו: "פקודתו זאת הטובה והנכונה של מוה"ר ז"ל שמרה רוחי מנעורי, ואחרי צאתי מבית הספר חזרתי על לימודי וחידושי, ותקנתי מעט מהרבה לבררם ולהוסיף עליהם נופך, והרבה נשאר מהם בלתי בירור, כי אז הייתי טרוד בהעתקת ובירור הספרים של כמה מחכמי ורבני עירנו והסביבה, שעליהם היתה מבוססת רוב פרנסתי ופרנסת ביתי, וקראתי על עצמי את המקרא "שמוני נוטרה את הכרמים, כרמי **שלי**[8] לא נטרתי".

חידושיהם של רבני ג'רבא שקולים ומדודים, מדויקים וברורים, לא ארוכים ולא קצרים, בבחינת "מעט המחזיק את המרובה". במדה במשקל ובמשורה.

כך נוספה לעם ישראל ספרות תורנית ענפה בכל מקצועות התורה - אלפי ספרים נכבדים וחשובים, מבית היוצר של מדרשיית ג'רבא: ספרי חידושים על התורה והש"ס, שו"ת בהלכה, ספרי דרושים ועוד, שמאירים את עיניהם של ישראל.

תנופת הכתיבה הביאה בכנפיה את תופעת הירחונים הרבים שצצו ופרחו בג'רבא, כמו: 'כתר תורה', 'השושנה', 'הירח', 'מקבציאל' ועוד. את החידושים וההתכתבויות המובחרות, היו הרבנים מפרסמים לתלמידים בירחונים. "כשהיינו

8 רמז לשם משפחתו "שלי".

רואים את חידושינו מופיעים מעל גבי הירחון, היה זה תענוג מיוחד ותמריץ עצום לעידוד הלימוד וכתיבת חידושים" מספר לנו הגאון **רבי ישראל כהן** שליט"א יליד ג'רבא, כיום בעצמו עורך (כבר למעלה מארבעים שנה) את הירחון המיתולוגי "אור תורה". "כשבגרתי והגעתי לארץ", הוא ממשיך "קיננה בי כל העת שאיפה עזה לחדש את כלי העידוד הזה. ואכן, זיכני ה' ברוב חסדיו".

אור תורה

כי נר מצוה ותורה אור שמירי כיום

כל המשמש באור תורה אורר תורה מחיתתו

תשרי תשע"א שנה ארבעים ושלש חוברת א (תקוה)

ירחון תורני בהלכה ואגדה, חידושי ש"ס, שאלות ותשובות, מפקים ועוד. נוסד בניסן תשכ"ט לעילוי נשמת תנדיק ר' לאלו אליהו חכהן זצ"ל שנלב"ע בר"ח אדר תשכ"ט. וזכה לאור ע"י ישיבת כסא רחמים בבני ברק תובב"ק מיסודו של מרן הגר"ע רבי מצליח מאזוז זצ"ל וה"ר, ע"י חברת "אור תורה" ע"י ביהכ"נ "אלנבי בבבר שלם מל אבוב ומיסודו של מ"ו הבדיק ר' לאלו אליהו חכהן זצ"ל וה"ל.

תכונות למכתבים:
אור תורה ת"ד 34015 ירושלים 91340
02-6521533

דמי המנוי לשנה: בארץ 104 ש"ח.
שיקום ע"ש למשלוח לאור תורה ת.ד. 34015 ירושלים
למחו לארבו 200 ש"ח רק בדאר אויר
אין משלוח בדואר
לא למשלוח שיקים במטבע זר

לקראת השנה החדשה: כתיבה וחתימה טובה

התוכן	חכותב	סימן
כיון ברכה כעבים ורכים שוקראים 'בעלה'	מרב משה לוי וצ"ל	6
בארר דברי מרן חבי' בהלכות שחיטה	מאמין מ"ם	ב
עיניך ראת השנה, בפתר, סוכות	הרב מיכאל סרין	ג
מ"ש שמנו בתורה בפשו"ת ושפר "זאת התורה"	הרב אביחי נחום	ד
כתיבת חדושי תורה בזמל השרוך	הרב מיכאל מגרון	ה
בהין אכילת מ"ע, "ביום וקדשיה" עם בשר	הרב חנן עבדון	ו
שיעור תרומה ומעשרות מהמאפר	הרב יהושע כהן	ז
ביומה דף ל"ח ע"א בש"ס ופשו"ת ושו"ע [ענוד]	הרב חיים משולם	ח
חידושים ופוים ופישראות לזכמה	הרב גבי כהן	ט
מכתבי תורה	ע"י מכתבים	י

שלמן ערוך / הדיון החדרים / מדרשה

ירחון "**אור תורה**" מופיע למעלה מ - 40 שנה

הרב העורך. רבי **ישראל כהן** שליט"א עורך הירחון

חליפת מכתבים

אחד הגורמים המרכזיים שיצרו אוירה תחרותית של קנאת סופרים וריבוי חכמה, היה ההתכתבויות ההדדיות שהתנהלו בין לומדי התורה. הדבר נעשה באופן ייחודי, כאשר תלמידי החכמים היו נושאים ונותנים איש עם רעהו בגמרא ובהלכה, דרך תכתובת מכתבים.

המעניין הוא שההתכתבות איש עם עמיתו נעשתה גם כאשר היו המתכתבים מתגוררים באותו מקום, לומדים באותו מקום, ואפילו יושבים זה לצד זה כחברותא. על אף שהיה באפשרותם להתדיין על פה פנים אל פנים, בכל זאת

ביכרו את ההתכתבות, שכן מעלות רבות לה לכתיבה על פני הדבור, ואחת מהן, שעל ידי ההבעה בכתב, מקבל הכותב היבט חדש, מימד ברור ובהיר על הנושא כולו, ובקלות יוכל לבחון את אמיתות דבריו, ואילו כאשר הענין נמצא במחשבתו בלבד, הדברים מעורפלים ואינם ברורים דיים. בנוסף, על ידי התכתובת מתבררים הדברים ברצינות יתר[9]. והדבר החשוב ביותר זה האתגר שיצר הדבר, וההרגל לכתיבה שניטע בלבות הצורבים.

ההתכתבות לא התנהלה רק בין איש לרעהו, אלא גם עם תלמידי חכמים גדולים. כדי לעודד את התלמידים להעלות את החידושים על הכתב, המליצו להם הרבנים לשלוח את חידושיהם ותשובותיהם בהלכה לרבנים ומורי הוראות כדי שיחוו דעתם, ועל ידי כך תרווח שמעתתא. גם אל מעבר לים נשלחו המכתבים, ובעיקר לרבני ארץ ישראל, כמו הגאון **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל[10].

ואכן, מחזה נפוץ היה זה בג'רבא של אותם ימים, מראה הנערים והבחורים האוחזים בידיהם אגרות ומכתבים שקיבלו מרעיהם, או מרבנים אחרים, ובהם פלפולא דאורייתא על תשובותיהם וחידושיהם. וברבים מספרי חכמי ג'רבא, ניתן למצוא התכתבויות ארוכות בין החכמים. מאותם התכתבויות פוריות, התחברו להם עשרות ספרים.

את האתגר בקבלת המכתבים, היטיב לתאר הגאון רבי **רפאל כדיר צבאן** זצ"ל: "וזוכר אני בילדותי, את אותה השמחה שהיתה לנו, כשהיה בא שליח הדואר, ועומד על פתח בית הכנסת, וקרא "פלוני יש לו מכתב". **כמה נעים היו לו אותן**

---

9 בספרו "מנחת כהן" (ח"ד דף רכ"ט), מונה הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל חמש תועליות היוצאות מהתכתבויות בדברי תורה, והוא מוסיף שם תועלת נוספת, שעל ידי ההתכתבות "יתרגל שלא לכתוב רק דבר אמיתי, כי בהיותו מתווכח, בודאי יתן דעתו ולבו להיות הדבר ברור, להבין דבר דבריו זה שכנגדו ולהצדיקו, ולא יתכן לכתוב מה שלא ברור, כי יודע שיש מבקר אחריו, ובזה יתרגל תמיד שלא יכתוב רק דברים ברורים ויעלה מעלה מעלה".

10 המעיין בשו"ת "ישכיל עבדי" שלו ברוב חלקיו, ימצא שרוב ככל התשובות בהלכה שנדפסו שם הם חילופי מכתבים עם רבני ג'רבא.

הדקות, כשהוא הולך לקבל את המכתב, ועיני שאר התלמידים צופות עליו לדעת מי משלחו, ומה חדש יש בו. ואפילו היה לשם מורנו הרב ז"ל [רבי חויתה כהן], מסתכלים עליו בשבע עיניים כשפותחו, אולי יש בו מכתב לאיזה תלמיד, וכל זה מריבוי החשק עם שמחת הילדות".

גם הרב ותלמידו מתכתבים היו ביניהם. דוגמא לכך, ניתן ללמוד ממה שהיה נוהג הגאון המופלא **רבי אברהם מגוץ הכהן** זצ"ל לשלוח שאלה הלכתית לתלמידו הגאון **רבי שלמה מאזוז** זצ"ל, כדי להרגילו בכתיבת תשובות בהלכה. הלה, לומד היה את הנושא ומשיב לרבו תשובה מאהבה, ורבי אברהם היה שולח לו את אשר נראה לו להעיר על דבריו, וכך במשך שלש שנים היו מתכתבים ביניהם, בכל שבוע ושבוע תשובה אחת. כאשר נתקבץ משאלות ותשובות אלו חומר גדול, חיבר מהם הגאון **רבי שלמה מאזוז** זצ"ל את ספרו "שואל ומשיב"[11].

הגאון הגדול שזכה לגילוי אליהו הנביא **רבי אברהם מגוץ הכהן זצ"ל** בנו של מוה"ר רבי כלפון משה הכהן זצ"ל. נולד בט"ו חשוון התרנ"ח נפטר ביום כ' טבת התרצ"א בגיל 33

לא תאמינו, אבל עד היום נשמרת שיטת ההתכתבויות. מדי פעם, נוהגים פרחי הבחורים בעיר ג'רבא לשגר את החידושים אשר העלתה ידם לתלמידי ישיבת

11 בשבח ההתכתבויות, ראוי להביא את דברי הגאון **רבי חויתה הכהן** זצ"ל לתלמידו הגאון **רבי בוגיד סעדון** ז"ל (הובא בספר "מדות הרחמים" עמוד ל-לא): "ועוד ראיתי להעירו על דבר אחד חשוב המנוסה אצלי, והוא חליפות מכתבים בדברי תורה עם תלמידי חכמים חשובים או אפילו עם חברים, דהיינו שיכתוב לאחד מהם תחילה איזה לשון ארוך שקלא וטריא על איזו סוגיא, ושכנגדו יעיין בו וישיב לו עליו וגם הוא ישיב עליו. וכאשר יהיה הויכוח רק בסברות בעלמא ואין כל חדש, יחזור לכתוב לו ענין אחר וכן על זו הדרך. ועל זה אמרו "קנאת סופרים תרבה חכמה". ואני ניסיתי זה לעצמי וכן בתלמידים שהיו לומדים אצלי, וראיתי שזה מביא תועלת מרובה בהתקדמות בעה"ו. ועל הכל שתהיה ההתווכחות בלשון של כבוד ולא בקנטור ח"ו, כי אז ח"ו מפסיד את המטרה, וכמובן".

'כסא רחמים' בבני ברק, וכך נוצרת תכתובת מעניינת ומאתגרת אל מעבר לים. המבקר בישיבה, ימצא מדי פעם על לוחות המודעות, הודעות בנוסח "הגיעו המכתבים מג'רבא! והם נמצאים אצל פלוני אלמוני".

בשיחה עם הגאון **רבי מיכאל סגרון** שליט"א, המשגיח בישיבה הגדולה 'כסא רחמים', מגלה לנו הרב שגם אחראי על אותה תכתובת, שבהכירו במעלת ההתכתבות ניסה בעבר ליצור התכתבות הדדית על בסיס כזה בין תלמידי הישיבה עצמם, אך משום מה לא הצליח הדבר, שכנראה אינו מתאים לדורנו.

אכן, בעבר הלא רחוק, מצוי היה יותר להתכתב איש עם רעהו בדברי תורה ובשאר ענייני עלמא. בזמננו ממעטים מאד במשלוח מכתבים איש לעמיתו, ומשתמשים יותר בתקשורת מילולית דרך טלפון וכדומה. תופעה זו הפחיתה רבות את הקשר בדברי תורה בין אנשים, והמעיטה את השימוש בכתיבה, וחבל!

למרות ריבוי הכתיבה, רוב ככל חכמי ג'רבא הקפידו לא להדפיס את חיבוריהם עד שמסרו אותם למגיהים שיבדקו את הדברים ויעירו את הערותיהם, כדי שלא יצא דבר תקלה מתחת ידיהם[12].

חיבה יתירה נודעת

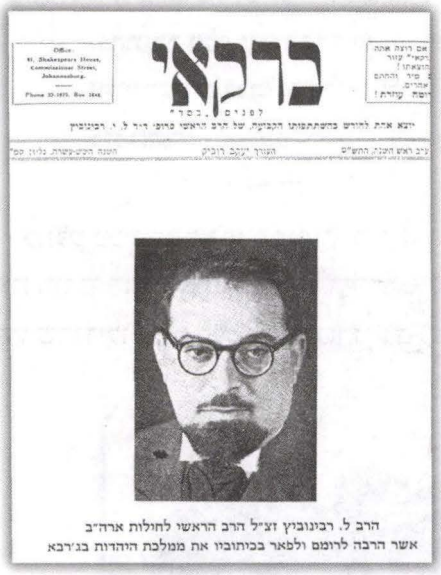
חיבתם הרבה, אהבתם העזה ועוצם כמיהתם וכיסופיהם של בני ג'רבא לארץ ישראל, לא ידעו גבולות. ארץ הקודש חקוקה היתה עמוק עמוק בתוך מורשי לבבם ונשמתם, ואליה הם נשאו תמיד את נפשם.

עדות מעניינת לכך, מצאנו בדברי **הרב לוי יצחק רבינוביץ** ז"ל (הרב של חיילי ארצות הברית) שבביקורו בג'רבא בזמן מלחמת העולם השניה, היה נוכח באחת מדרשות שבת מברכים. דרשה זו, התקיימה בבית הכנסת הגדול בג'רבא, ובשעת הדרשה, היה היכל בית הכנסת מלא מפה אל פה עד אפס מקום באלפי יהודים,

12 על פי מרן ראש הישיבה שליט"א בספר "קובץ מאמרים" (עמוד ט"ז).

עד שאפילו הרצפה כוסתה באנשים וטף שישבו על גבי מחצלאות. וכה מתאר הוא את המעמד המסעיר:

ברקאי

לענייני ציונות

יוצא אחת לחודש בהשתתפותו הקבועה של חבר הראשי פרופ' ד"ר ל. ר. רבינוביץ

הרב ל. רבינוביץ זצ"ל הרב הראשי לחלוצות ארה"ב
אשר הרבה לרומם ולפאר בכיתוביו את ממלכת היהדות בג'רבא

שער חוברת 'ברקאי' עם תמונתו של הרב רבינוביץ

"אותה השבת של ביקורי הראשון, היתה 'שבת אחינו'[13]. ואני הייתי עד ראיה ועד שמיעה למנהג הזה. מראה נהדר ראיתי, אבל השבת ההיא היתה שבת יוצאת מהכלל גם בשביל היהודים האלה, כי שליח מצוה הייתי. כשהמחנה השמיני עמד בטריפולי לרכז כוחות קודם ההתקפה האחרונה על תונס, טסתי לירושלים, וטרם יציאתי קבלתי מכתב ברכה ועידוד מהרב עוזיאל - הרב הראשי לישראל. ובשבת החודש הגעתי לאי המקסים - האי ג'רבא, ומסרתי את המכתב לרבי משה [כלפון] הכהן [רבה של ג'רבא] - שיקרא אותו בצבור קודם דרשתו.

"בית הכנסת היה מלא על כל גדותיו, אף זָכָר אחד מארבעת האלפים היהודים של 'חארה כבירה' לא חסר!! ישבו על הספסלים, על האדמה, על דרגות האלממר [התיבה]. ועל הגג שהיו לו חלונות פתוחים לבית הכנסת - ישבו נשים לבושות מלבושי שבת.

"והרב הראשי התחיל לקרוא את המכתב בעברית, ובגמרו - תרגמו

13 היא שבת מברכים, ונקראת כך בג'רבא על שם שקוראים באותה שבת לפני תפלת מוסף "הכרזת ראש חודש", המתחילה במלים **"אחינו** בית ישראל שמעו". ומרן הגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל תיקן שבכל שבת כזו, שעתיים וחצי אחר חצות היום, ידרוש אחד מחכמי העיר בחידושי תורה ודברי מוסר "להודיע את העם חוקי האלוקים ותורותיו, ולהוכיחם ולהעיר לבבם על כל דבר הראוי ושאינו ראוי" (דרכי משה פרשת תצוה).

לערבית. וכשהגיע לברכת הרב עוזיאל עם בשורתו החמה של גאולת הארץ, וברכתו שיזכו בני הגולה לעלות ארצה - זלגו עיניו דמעות, ובהתגבר עליו צערו פרץ בבכיה עצומה כמו ילד, וכל הקהל הגדול פרצו גם הם בבכי וביללה, ועלתה צעקתם השמימה. בכו והתחננו, בכו וצעקו - 'מי יתן מציון ישועת ישראל'..."[14].

כחלק מכמיהתם לשוב ציונה, נהגו יהודי ג'רבא במעשים סמליים שיזכירו להם את חורבן הבית. אחד הדברים היה ששולי מכנסיהם מוקפים היו בסרט שחור[15]. היו שהגדילו עשׂה ושמו סרט שחור גם על התרבוש האדום.

מראה יהודי ג'רבאי טיפוסי, בתמונה ניתן לראות את הסרט השחור במכנסיים, בני הישיבה יושבים על ה"אצטבא" הבנוייה ועליה מחצלת והגמרא בידם בלי שולחן (משנת התש"י) באדיבות ר' יואל מאדאר הי"ו

14 מתוך מאמריו בחוברת "ברקאי" (נדפסו בסוף ספר "יהודה יעלה" לרב ישכר חדאד זצ"ל).

15 נוסף לזאת, צורת המכנסים היתה בְּגִזְרָה רחבה כמבואר בגמרא [ופסקה הרמ"א באבן העזר סימן כ"ג סעיף ו', וראה עוד באחרונים שם].

אגב, אקלימה של ג'רבא דומה לאקלימה של ארץ ישראל, ולכן ג'רבא הוא המקום היחיד בתפוצות בו מתחילים לשאול על הגשמים כבר מז' במרחשוון כמו בארץ ישראל. וזאת בניגוד לשאר ארצות חוץ לארץ, בהם שואלים "טל ומטר" ששים יום לאחר תקופת תשרי[16].

"את" לרבות תלמידי חכמים (פסחים כ"ב ע"ב)

גדול היה כבוד התורה בג'רבא, וגדול היה כבוד חכמי העיר שרי התורה והיראה. מורא רבותיהם, כמורא שמים היה עליהם. על יראת הכבוד שחלקו אנשי הקהילה לרבניהם, ניתן ללמוד מאשר סיפר הרה"ג ר' **משה אלחרר** שליט"א (רבה של העיירה שלומי בצפון הארץ), כי שְׁכֶנְתּוֹ בצעירותה התגוררה בג'רבא בשכנות לגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל רבה של ג'רבא. פעם נתן לה הרב אלחרר הי"ו את ציור תמונת זיו פניו הקדושות, והיא תלתה את התמונה בסלון ביתה. אחר מספר ימים, באה לפניו האשה ובקשה והתחננה לפניו כי יקח את התמונה בחזרה. תמה הרב על פשר הבקשה הלא מובנת. "הציור כל כך מדויק ומוחשי" הסבירה האשה "עד שחשה אני כי כביכול הרב הדומה למלאך, חי ונמצא בביתי ממש, ופשוט איני יכולה לעשות דבר מרוב פחד ויראת כבוד". ומוסיף הרב אלחרר, כי היה זה אחר שעברו 55 שנה מפטירתו של רבי כלפון! כה חזקה היתה השפעתו של רבי כלפון על בני קהילתו!

במקרה אחר, כאשר ראה פעם רבי כלפון את אחד מבני העיר מסתפר בערב פסח אחר חצות היום, נָגש אליו והעיר לו כי הדבר אסור לפי ההלכה. בלא אומר

16 מעניין להביא את אשר מצטט בענין זה הגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל בספרו ברית כהונה (א"ח מערכת ג' אות א') מכתב-יד סבו הגאון רבי שאול הכהן זצ"ל [בספר נכח השלחן]: "זה כמה שנים הקשה עלי החכם השלם כה"ר רבי מסעוד רָוַאח זצ"ל, על מנהג עירנו שנהגו לומר "ברך עלינו" בז' מרחשון כארץ ישראל, ואמר שאין לנו על מי שנסמוך. ואמר: "מה שאנו אומרים שג'רבא היא חלק מארץ ישראל, הם דברי הבאי". עכ"ל. ואז הראיתי לו מה שכתב הרא"ש בפסקיו והביאו בנו הטור ז"ל, אז ענה "אמן" בעל כרחו, באמרו, מאחר שהרא"ש הכי סבירא ליה וקדמוני עירכם נהגו כדבריו, אין מי שיכול להרהר על המנהג... גם מה שהלעיג על מה שאמרו הראשונים, שג'רבא היא חלק מארץ ישראל, המעיין בפרק קמא דגטין (גיטין דף ח' ע"א) ידע שדברי אמת הם... וגם לפי דברי המלחים כי ארץ ישראל כנגד ג'רבא ממש...". ובספרו שם (מערכת ת' אות ד') כתב: "המנהג פשוט פה דבז' חשון אין אומרים וידוי ונפילת אפים... אולי יסוד מנהגנו בזה בנוי מתוך השמחה על היות מצב ארצנו ומזג האויר כמצב ארץ ישראל... ולכן תקנו יום זה יום שמחה, שזכינו להיות בחלק מחלקי התבל בתוך הים הנמשך לארץ ישראל...".

ודברים, חדל האיש מלהסתפר, וכך נותר כשחצי ראשו קרח וחצי עם שערות...

עניים בגשמיות ועשירים ברוחניות

בעניות ודחקות גדולה, חיו תושבי ג'רבא. ארוחת ערב היתה מצרך יקר, ומשפחות רבות לא הרשו לעצמן את התענוג הזה. כשבטנם נפוחה מכוס מים בלבד (שנדלה מן הבור של מי הגשמים), עלו על יצועם. משפחות רבות התנזרו מבשר ודגים מחוסר כסף, והסתפקו בדגים קטנטנים הנקראים - "שְׁבָּארֶץ". רק פעמיים בשנה אכלו בשר - בליל ראש השנה ובליל פסח!

ומי לנו גדול מרבן של ישראל, הגאון רבי **משה כלפון הכהן** זצ"ל, שמסופר עליו, שמשלוח המנות שלו בפורים כלל רק צלחת תבשיל שהוכנה לסעודת פורים... וכמובן שהוחזרה לו גם כן צלחת תבשיל... עד שכאשר הגיע זמן הסעודה, לכל אחד מבני הבית היה תבשיל שונה מרעהו...

אולם כמדת דחקותם הגשמית, כך היתה עשירותם הרוחנית. וכבר אמרו חכמינו: אמרה תורה לפני הקדוש ברוך הוא "רבונו של עולם, תן חלקי בשבט של עוני![17]".

למרות המצב הכלכלי העגום כל כך, הפרנסה הקשה והעניות האיומה, גולת הכותרת של הקהילה היהודית בג'רבא היתה "מדת החסד", והעזרה והאחוה נסכו עדוד ואחדות בין היהודים.

נוצרת מסורת קדומים

השעון בג'רבא, כמו עצר מלכת. קשה למצוא עוד קהילה סגורה ומסוגרת בתוך קליפתה, כקהילת ג'רבא הנוצרת בקרבה מסורת קדומים רבת שנים. מנהגים מיוחדים ועתיקים נהוגים בה, המעידים על ותיקות הישוב היהודי שם. גם המבקר

17 מדרש זוטא (רות פרשה א').

היום בג'רבא, יחשוב שנכנס לתוך מוזיאון אנושי גדול.

הישג מרשים זה נזקף בעיקר לזכות רבו הנערץ של האי, רבי כלפון משה הכהן זצ"ל, אשר עמד בתוקף על משמר חומות הדת. עד כדי כך הגיעה ההקפדה על המצוות בג'רבא, שכאשר נשאל רבי כלפון על ידי רב אורח לפני כששים שנה אודות כשרות מטבחו של מארחו, יהודי מעשירי האי, הרגיעו הרב באומרו בהחלטיות: "בג'רבא אין יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות".

ההתפעלות וההתרשמות מהווי החיים הייחודי והמקורי של בני ג'רבא ומגדלות התורה של חכמיה, לא פסחה על שום מבקר או תייר שבא בשעריה. הנה עדות מזוית מבטו של הרב **לוי יצחק רבינוביץ** ז"ל הנ"ל, שביקר בג'רבא, וחרט את רישומיו בחוברת "ברקאי"[18]:

"אי אפשר לתאר את החיים של היהודים בפרוזה, צריך בעט של פייטן. שמה ראיתי חיים ממש לפי התלמוד, עם כל ההנהגות, וכל המידות של התלמוד. יהודים ענוים, יראים ושלמים, לומדים וצדיקים... היהודים האלה הם חיים את חיי התלמוד במלא מובן המלה... והתרבות הזאת חדרה למעמקי ליבם... חיים בתוך ארבע אמות של הלכה, סייג התורה מצמצם אותם... וכל הזמן שבילתי על אי הקסמים, כמדומני שהלכתי בשבילי סורא ונהרדעא יחד עם רב ושמואל"...

תיאור מרגש נוסף, כתב תייר יהודי-צרפתי בשם פרופסור נחום סלושץ, שבמסעותיו ביקר באי ג'רבא פעמיים (בשנת 1906 ובשנת 1928), ומרוב התפעלותו חיבר עליה ספר שלם, אשר כינהו "אי הפלא". מרתק לקרוא חלק מדבריו:

18 ירחון לספרות, שיצא לאור ע"י אגודת הסופרים העברים באמריקה, ובו פרסם הרב הנ"ל סדרת מאמרים אודות ג'רבא. מאמרים אלו נדפסו גם בסוף ספר "יהודה יעלה" מאת הרב ישכר חדאד, ירושלים תש"ס. אגב, הרב רבינוביץ בסוף ימיו עלה לארץ ישראל, וכיהן כחבר מועצת עיריית ירושלים.

"...יש בו ביהודי הג'רבאי דבר מה גזעי אצילי שנשתמר בטהרתו מזמן כתבי הקדש, הוד הדורות חופף עליו... הוא זוהר בנקיון, הפאות השחורות היורדות על רקתו סרוקות למשעי; התרבן לבן ללא רבב, בגדיו נאים ומרווחים, הג'לביה מזהירה בְּרֹב צבעיה, והזקן - זקן אהרן, כמראה זקן הנביאים המתגלה במראה ולא בחזון. יהודי האי ג'רבא צועדים צעד איתן ובראש מורם, מפני שהם יראים רק את האלקים לבדו!... דעתם רחבה ולבם נדיב...".

"...בשבת אחר הצהרים התהלכתי בחוצות החארה [הרובע]. מכל הסמטאות נהרו יחידים ומשפחות לבושים בגדי שבת. שוב לא נכרו עקבות האשפה, ונקיון גמור שרר בכל. נפעמתי למראה התמורה מאתמול להיום. הגברים צעדו חבורות חבורות בהליכה מדודה ומתונה. הם הלכו בלוית הנערים שהאטו צעדיהם אף הם. ניכר רישומן של מצות כיבוד אב וקדושת השבת. הגברים היו לבושים מעילים ארוכים ססגוניים ושחורים. מהם בעלי הדרת פנים פטריארכאליים. פה ופה צעד לאטו חכם או בעל בעמיו. פניו מפיקות אצילות. עיניו מבריקות וכל הווייתו כמגידה: כאלה היו פני הנביאים בשעתם!...".

תמונה עתיקה (צולמה בודאי ע"י גוי) של יהודים יוצאים מבית הכנסת 'אלגריבה' ביום שבת עטופים בטליתות צחורות ועל פניהם ארשת של קדושה

עוד על הגישה השמרנית של בני האי, ניתן למצוא בסיפורו של הפרופסור נחום סלושץ הנזכר, וכך הוא מספר:

"פניתי לאחד החכמים אשר עבר לתומו [ברחוב], ושאלתי אותו על הרב הראשי ומקום דירתו, ומכיון שדברתי עברית, נאספו מסביבנו בחורים ונערים, והתחילו להקיף אותי בשאלות, מה אני, מי אני, ושמא באתי לפתוח "אסכול" או בית ספר [של "אליאנס" חלילה]. הרגשתי מעין אוירה של חשד, ועם זאת, **הייתי רחוק מאד מלזעום על האנשים האלה המגנים על מסורת האבות בכל החום הטבעי שנשרש עמוק עמוק בלבם.** אי-האמון באדם זר, הסב לי קורת רוח מסוימת, כשהעליתי על דעתי שבמקומות אחרים, קָהָה כל כך הרגש היהודי וּפָגָה רוח התורה והמסורה - וכאן הוא בעצמתו!".

מכח גישה שמרנית זו, גם אחר שעלו בני ג'רבא לארץ ישראל, וראו את העזובה הרוחנית שבאה בעטיו של השלטון החילוני, הפועל מתוך מגמה ברורה להשכיח, תורה, מצוות ויראת שמים מעם ישראל, רוב רובם, לא הושפעו מתרבות קלוקלת זו, ולהפך השתדלו לחנך את בניהם ובנותיהם על ברכי התורה והיראה, ונותרו רובם ככולם בדרך ה'.

ומהם כיום תלמידי חכמים ולומדי תורה מופלגים, מעיינים ועמקנים, אשר אהבת התורה יוקדת כאש בעצמותם, ויראתם קודמת לחכמתם, אך נחבאים הם אל הכלים כטבעם.

עיר הכהנים

אי פלאי הוא האי ג'רבא. הרבה מתושביו כהנים היו. לא פעם קרה שנכחו בבית הכנסת רק כהנים, עד שכל המתפללים הכהנים עלו לדוכן לברך ברכת כהנים, ולא נותר בקהל ציבור להתברך. כמו כן קרה שלא היה מי שיעלה לתורה כישראל. מן הסתם, העלייה היחידה שהיתה נמכרת שם זו עליית... הכהן.

מאידך, לויים לא נמצאו כלל בתחומו מזה מאות שנים ועד עצם היום הזה.

ומדוע? את הסיבה לכך תולים באגדה המספרת כי כאשר עלה עזרא הסופר לבנות את בית המקדש השני, נוכח כי חסרים לו לויים לעבודת בית המקדש[19]. פנה אפוא אל הלויים שהתגוררו בג'רבא ובקשם לעלות לארץ ישראל ולעבוד בבית המקדש. שאלוהו הלויים "האם אין עתיד בית-מקדש זה להיחרב כקודמו?" משלא נענו בחיוב, החליטו כי אין טעם לעלות לארץ ישראל ולאחר מכן שוב לרדת לגולה, ועל כן נותרו במקומם.

ניסה עזרא הסופר לשדלם ולדבר על לבם, כי אם ישמרו עם ישראל את מצוות ה' וחוקותיו, לא יחרב עוד הבית, אך הם עמדו על דעתם. משראה כך עזרא, קיללם שלא ישלימו שנתם באי ג'רבא. ואכן, נתקיימה הקללה וכל הלויים בג'רבא נפטרו באותה שנה. לויים אחרים נמנעו מלהתיישב בג'רבא משום חשש שקללת עזרא רובצת על הלויים הגרים באי.

לפי המסורת, כהני ג'רבא הינם מצאצאי משמרת הכהונה של "ידעיה". אבותיהם הגיעו לאי בזמן חורבן בית המקדש הראשון, והביאו עמם שער מבית המקדש, אותו הטמינו ביסודות בית הכנסת המפורסם "אלגריבה".

מושב היהודים בג'רבא מחולק לשנים: "חארה כבירה", הוא הרובע הגדול, ואילו "חארה צגירה", הוא הרובע הקטן. בתוך רובע זה, ישנה קהילה עתיקת יומין הקרויה בשם "הַדֵּיגֶת" (הגימ"ל רפויה)[20]. ברובע הגדול גרו כשני שליש מיהודי האי, והשליש האחרון ברובע הקטן. מרחק של ששה קילומטרים בלבד מפריד בין שני הרובעים.

השפעתה של ג'רבא היתה על כל ערי דרום תוניסיה וטריפולי הפנימית. האי

19 כמ"ש בעזרא (ח, טו) "ומבני לוי לא מצאתי שם".

20 "הדיגֶת" (בגימ"ל רפויה) הכוונה 'הדלת'. ואומרים שנקראה כך על שם דלת מדלתות בית-המקדש שהביאו עמם הגולים מחורבן בית ראשון, או שהכוונה דלת הכניסה לארץ ישראל, שעל פי האגדה ישנה דרך קצרה מחוץ לאי העוברת במערות נסתרות ישירות דרך לוב ומצרים - לארץ ישראל. [ואפשר גם בדרך היבשה באוטו אם היתה אפשרות לעבור, וסימניך תנו לה מפרי ידיה - תונס, לוב, מצרים, ישראל]. כיום נשארו בקהילה זו רק כעשר משפחות יהודיות, והממשלה בתוניסיה החליפה את שם השכונה ל"ריאד". (ע"פ הערה בס' דרכי משה הנד"מ עמ' צ"ז).

ג'רבא וערי דרום תוניסיה, שייכים היו בימים קדומים למדינת לוב, ומסיבה זו מנהגים רבים משותפים להם[21].

בגן פלאים זה, הנודע כשמורת טבע נדירה, בינות לערוגות הבושם, נשתלה נשמתו וצמחה אשיותו של רבנו הגדול. באווירה קדושה זו, ספגה גם גמעה נשמתו הקדושה תורה ויראה.

דור תהפוכות

דור תהפוכות היה הדור בו הגיח רבנו לאויר העולם. חיי התורה שפיעמו בעוז בתונס, החלו לדעוך עם חדירת ההשכלה הארורה, ששרשיה נבטו במדינות אירופה, והחלה לשלח שרשים גם לארצות אפריקה הרחוקות. יהודי המזרח שהיו נטועים עמוק בנתיבי המסורת העתיקה, האמונה התמימה, ובדרך התורה הסלולה מדורי דורות, פקחו זוג עיניים תמהות למול אותן רוחות זרות שהחלו מנשבות מכיוונה של צרפת, למול אותם משכילים שניסו להסיט את עם ישראל לאפיקי מים כוזבים, לפריקת עול תורה ומצוות במסוה של קידמה, נאורות והעמקת ההשכלה.

עד לאותו דור, מרכזה הרוחני של יהדות תוניסיה, התמקם בעיר הבירה תונס, ולשם הפנו דייני תוניסיה כולה את שאלותיהם וספיקותיהם בהלכה. אך עם כיבושה של תונס על ידי הצרפתים, השתנה מצב זה, ותרבות צרפת הקלוקלת החלה לדאבון לב לפרוץ ולחבל בכרם בית ישראל. אט אט התמעטו הלומדים בתונס, ומאז, הפך האי ג'רבא למרכז התורה של תוניסיה, בו התמקמו רוב חכמי הדור שומרי גחלת התורה בטהרתה.

את האחריות להתדרדרות והחדרת ההשכלה ביהדות תונס, נטלה החברה הידועה לשמצה "כל ישראל חברים", המכונה "אליאנס", שהוקמה בצרפת בשנת התר"ך. חברה זו שמה לה למטרה לפתוח בתי ספר בכל מעוזי התורה בעולם,

21 מרן רה"י הגר"מ מאזוז שליט"א בירחון אור תורה (שנה י"ב סימן צ"ה).

במסווה של הגשת עזרה וסיוע כספי לתלמידי בתי הספר, וכך להחדיר ולהכניס בד בבד דברי מינות וכפירה ולזורעם בלבות התלמידים הרכים.

בית הספר הראשון שהוקם על ידם היה בעיר תיטואן שבמרוקו הספרדית בשנת התרכ"ב, ולאחר מכן המשיכו להקים בתי ספר כאלה בטנג'יר, אלג'יר, עיראק, העיר תונס, בולגרייה, תורכייה, מצרים, לבנון ועוד. למרבית הצער, הצליחו במעשיהם הנלוזים והרסו כל חלקה טובה בארצות המזרח, עד כי רבים חללים הפילו[22].

זרח בחושך אור לישרים

בשנים קשות אלו, ייחלה יהדות תוניסיה למלאך מושיע ומגן, נכספה וגם כלתה נפשה לשמירה רוחנית מפני אותן רוחות רעות, לגלגל הצלה, שיחלץ אותה מרדת שחת במים הזדונים.

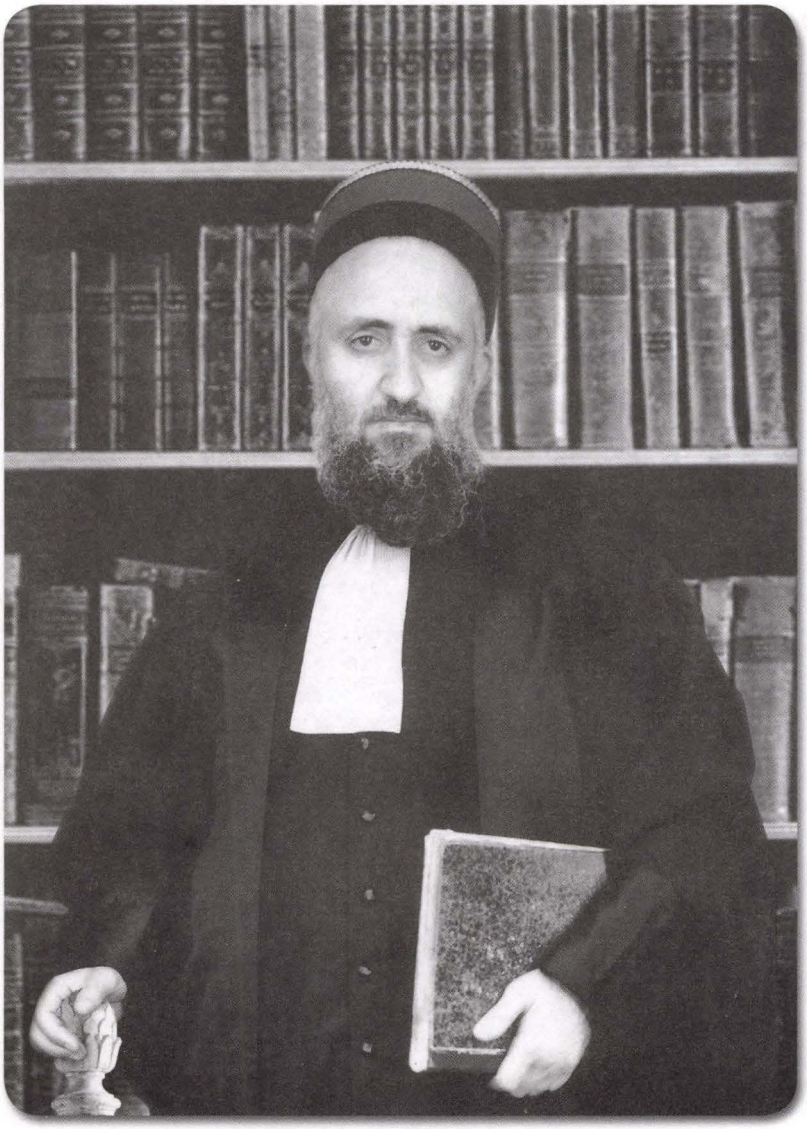
ראה ה' בעוני עמו, ודודי ירד לגנו - גן הנשמות, ותר אחר נשמה קדושה בעלת שיעור קומה, נשמה איתנה בעלת עצמה רוחנית אדירה, אשר בכוחה יהיה להעפיל ולצלוח את משברי הגלות, נשמה אשר תוכל לתת מענה של קדושה אל מול כוחות האופל והטומאה המתפשטים, ולהנציח לדורות הבאים את יקרת אור התורה, ואור המסורת המדויקת לתפארת יהדות ספרד. עד שמצא הקב"ה בבית

22 כשנוסד בית-הספר אליאנס (כי"ח) בתונס בשנת התרל"ח, היתה התכנית ללמוד רק שעה אחת לשון וכתב צרפתית, וכל היום לומדים ש"ס ופוסקים [ויש עוד תמונה של רבנים גדולים שלימדו ב"אליאנס" כשהם עומדים, והמורים הצעירים לצרפתית "פרות הבשן" יושבים על כסאות רגל על רגל], אך לאט לאט תוך עשר שנים נתרוקנה התורה כליל, ולמדו שעה אחת ביום תפלה וחומש, וכל היום לימודי חול, ושאני מינות דמשכא. בקונטרס "פרי קדש" להחכם ר' צמח בן נתן הלוי (תונס התרנ"א, דף כ"ז ע"א) כותב: "מקורי התורה בימינו דללו וחרבו, דלתי רוב הישיבות סוגרו על מסגר וכו', והירא את דבר ה' ישתומם על המראה ויעמיק שָׁאֳלָה: אים איפוא חכמינו? איה שרי התורה חסידים הראשונים אשר היו מימי קדם פה עירנו?". וראה עוד בספר שלמי תודה למורנו הגאון ר' שלמה דאנה זצ"ל (על הש"ס), שכתב שם תלמידו הרה"ג ר' שמואל טייב זי"ל בהקדמה בתוך דבריו: "ביומא כי האידנא אשר עמודי תורה רופפו, ותופשי התורה אנשי אמונה אבדו חלפו, ועמא דארעא ברית אלוה שכחו, כותלי בית המדרש יוכיחו, כי סוגרו (כל) [על] מסגר, ובאו בנים עד משבר. ואש המינות יצאה ותאכל אשיות". ע"כ. ובהקדמת המעתיק שם (הרה"ג ר' אליהו סלקמון זי"ל) כותב על רבו המחבר זצ"ל: "אשר עליו יאמרו המושלים אלמלא הוא נשתכחה תורה מישראל". מאז התחילו לפרוץ גם בעריות ובחילולי שבת ועוד (וראה בספר שובה ישראל להרה"ג ר' יהודה ג'רמון זצ"ל בערבית שנתחבר על ענין זה, נדפס בליוורנו התרמ"ו). **נאמ"ן ס"ט.**

גנזיו מתנה טובה ליתנה לישראל, וּשְׁתָלָה בדור תהפוכות זה.

בדור תוהה זה, עמד בורא הנשמות ושתל את נשמתו של מורנו ורבנו הגאון הקדוש **רבי מצליח מאזוז** זצ"ל.

רבנו זצ"ל בשנת התשכ"ה, בגיל 47

פרק ב'

הגאון הדיין רבי מנחם מאזוז זצ"ל

עטרת זקנים בני בנים

את נשמתו הקדושה והמיוחדת של רבנו, בחר הקב"ה להפקיד בידי אחת מן המשפחות הנכבדות והמיוחסות ביותר באי ג'רבא - משפחת **מאזוז** המעטירה.

מגזע אראלים ותרשישים, חסידים וקדושים, משתלשל יחוסה המפואר של המשפחה הכבודה, חוטר מגזע אֵישֵׁי ה', אילן רב פארות המיוחס מדור לדור לנצר המלכות - שבט יהודה[1].

שם המשפחה "מאזוז", מקורו מימי קדם. מספרים כי בעת בניית בית המקדש השני, כאשר עלתה גלות בבל לארץ ישראל, בימי עזרא הסופר, התעכבו משום-מה בני משפחת מאזוז, ועלו אחרונים, ולכן נקראו "מאזוז", שפירושו בערבית "מאוחר" ("יורה ומלקוש", תרגומו בערבית "בדרי ומאזוזי").

אגב, ישנו מנהג ידוע הנקרא **סעודת ה'בסיסה'**[2], המתקיים בליל ראש חודש ניסן, ובמעמד הנחת אבן הפנה לבניית בית חדש, ונפוץ בקרב קהילות ג'רבא ולוב וחלק מיהודי מרוקו. אולם משפחה אחת ויחידה בג'רבא אינה נוהגת בו, והיא משפחת

1 כך נמסר משמה של אמו של רבנו מרת רחל ע"ה ששמעה כן מפי הדורות הקדמונים ז"ל.

2 מרקחת העשויה מתערובת קמחים של חטים, שעורים בלולים בשמן, דוחן ותבלינים.

"מאזוז". וזאת מהסיבה כי טעם מנהג ה'בסיסה' לפי האגדה הינו לזכר מעמד הנחת אבן הפינה בבית המקדש, שבו ערכו סעודת יסוד ובסיס (וזהו 'בסיסה' כתרגום "את הכיור ואת כנו" - "ית כיורא וית בְּסִיסֵהּ"), והואיל ומשפחת מאזוז כאמור לא נטלו חלק בהנחת אבן הפינה של בית המקדש, לכן מנהג זה אינו נוהג אצלם[3].

שלשלת היוחסין הענפה, ממנה הושתתה נשמתו הטהורה של רבנו, כעץ שתול על פלגי מים, משובצת בחוליות זהב המשתלשלות בהוד והדר בשרשרת הדורות, ומאירות באור יקרות. כתב-היחוס שאבד לצערנו בְּטַלְטֵלַת הדורות, מוביל לאישים גדולי עולם, רמי מעלה וידועי-שם[4].

הוי גולה למקום תורה

החכם הראשון בקודש מבני משפחת מאזוז שידוע לנו אודותיו, הוא רבי חמון (רחמים) מאזוז זצ"ל, שעמל במסירות נפש לגדל דור של תורה. ובספר 'ממלכת כהנים' לרבי שושן הכהן זצ"ל, מובא שהוא חתום על מסמך בשנת תקצ"ב, בשם 'רחמים מאזוז', יחד עם הרבנים הגאונים **רבי יצחק צדיקא ורבי כליפה פרץ** זצ"ל.

בן יחיד היה לו לרבי חמון, הוא הגאון **רבי מנחם מאזוז** זצ"ל. וכל חפצו וחשקו היה כי בנו זה יפרח לאילנא רבא ויהיה לגדול בישראל.

לשם כך, לא הסתפק בחינוך שקיבל הילד בג'רבא, וחפץ היה לשלוח את בנו

---

3 אולם יתכן והטעם האמיתי הוא כי משפחת מאזוז הם מגרושי ספרד, ואין להם כמה מנהגים ממנהגי ג'רבא, כגון שבג'רבא נוהגים לשרוף החמץ בליל י"ד בניסן אחרי הבדיקה, והם נוהגים לשרפו ביום כמנהג כל העולם. ועוד. ושמעתי ממר יצחק מאזוז הי"ו מרחובות, כי ישנה עיר בספרד בין גירונה לברצלונה (הידועות לנו מרבנו יונה גירונדי והרשב"א) שקורין לה "אל-מאזוז", וקרוב לודאי שבני משפחת מאזוז באו משם (כמו "קורדובירו" מקורדובה, "טולידאנו" מטולידה, גירונדי ברצלוני ועוד). וכן משמע בשו"ת המבי"ט שהובא שם רבי שלמה "מאזוז" (עיין בספר מלכי תרשיש עמוד של"ח במשפחת מאזוז) והיו"ד מורה על יחס שם העיר כמו טבריני, ירושלמי ועוד.

4 הגאון רבי צמח מאזוז שליט"א מעיד כי שמע ממר זקנו זצ"ל שהיה בידם כתב יחס משנה או שבעה דורות לפניו, וחבל על דאבדין. בתולדות המחבר שבתחילת ספר "כסא רחמים", חתם הנין מרן ראש הישיבה שליט"א כך: "נאמ"ן ס"ט בן **הגאון** רבי מצליח בן **החסיד** ר' רפאל בין **הנשיא** ר' רחמים (המחבר) בן **הדיין** ר' מנחם בן **החכם** רבי רחמים זלה"ה אמן". איש כתוארו תאר אותם (ומכאן תלמד דיוקו בתארים).

יחידו מחמד עינו למרחקים, ללמוד תורה בעיר תונס הבירה (במרחק כ-600 ק"מ מאי ג'רבא), שבאותה תקופה היתה מרכז של תורה, כדי להסתופף בחצרות ה', ולהתאבק בעפר רגלי גדולי עולם ומצוקי ארץ.

על אף הקשיים ורגשי הפרידה הכרוכים בכך, החליטו אביו ואמו של הילד מנחם, להוליך את בנם יחידם ללמוד תורה בתונס. כעת נותר להם להודיע זאת לילדם הקט. ערב אחד בשעה מאוחרת, ישבו האב והאם ליד השולחן הכבד, פניהם רציניות, אך בעיניהם ניתן להבחין גם בזיק של שמחה נרגשת.

בעיניים ערניות ופקחיות, הביט בהם בנם היחיד מנחם, והוא כבר סקרן לשמוע את אשר בפיהם. האב - רבי חמון - כעכע מעט בגרונו והחל לדבר: "מנחם יקירנו, הלא ידוע לך, כי באי ג'רבא בו אתה חי, לא תוכל לעלות ולהתעלות בתורה הקדושה - כחשקך הטהור וכאוות נפשנו. בתונס מתרכזים ענקי הרוח ותלמידי החכמים, הידועים בעיון החד והמיוחד שלהם".

שתיקה השתררה בחדר. האם הביטה בבנה בעיניים אוהבות, והמשיכה את השיחה בקול מרגש: "בננו היחיד, מאור עינינו, הָבֵן לרחשי לבנו... עד היום - נמנענו מלשלוח אותך אל מרכז התורה, בגלל המרחק הרב, שהוא כשש מאות ק"מ! ובעיקר - הדרך רצופת מכשולים, וזרועה בשודדים וחיות טרף הצמאות לדם... ולבי - לֶב-אֵם חושש...".

כאן נשבר קולה, היא ניגבה את עיניה בממחטה שהיתה דרך קבע בכיסה, והמשיכה: "מנחם! אבא ואני כמהים לראותך גדל על מבועי התורה, בחיקם של גדולי-ישראל. ממון, ברוך ה' לא חסר לנו, ועל כן - החלטנו לאחר שיקולים רבים, לשלוח אותך אל מבצר התורה בתונס. גם ל'חברותא' דאגנו לך, חברך הטוב - יצחק צדיקא יסע אתך...".

האם שתקה החרישה, ונשמה עמוקות. "כה קשה עלי הפרידה" חלפה מחשבה בלבה ההולם. "לגבי סכנות הדרך", הבהיר האב בקול מרגיע, "אל דאגה! שָׂכַרְנוּ

שומרי ראש חמושים שיתלוו אליכם. ואלוקים, ישלח מלאכו הטוב לפניך ויצליח את דרכך", בירך בחום את בנו מחמדו כשידיו מסוככות על ראשו.

מנורת הנפט העתיקה האירה קלושות את פניו של הילד מנחם. הילד הביט בהוריו המסורים, רגע באביו, וברגע הבא באמו. שתק לרגעים אחדים כמנסה לעכל את רעיון הפרידה הממושכת מסינר אמו החם והמלטף... מאבק קצר התחולל בלבו הצעיר פנימה, אך לאחר שראה את הנחישות בעיני אביו ואמו, הסכים בשמחה, ואהבת התורה רשמה נצחון מזהיר.

הוא קם ממקומו, נעמד בנחישות, חובק את הוריו, ובקולו הנפלא והטהור, מלא הכסופים קרא: "אבא, אמא, אהובַי! מודה אני לכם עד בלי די, כעת אוכל להתעלות בתורה הקדושה, ולשקוד יומם ולילה בצל חכמי התורה. אמנם - קָשָׁה עלי הפרידה, אך התורה - מכל חשובה. את נפשי אמסור למענה, כי בה חפצה נשמתי הקטנה".

עוד דקות ארוכות, חיבק האב המאושר את ילדו הרך, שבינתיים נרדם בשלוה בין זרועותיו, כשדמעותיה של אמו שוטפות את לחייו...

ואכן, ארזו מנחם מאזוז ויצחק צדיקא את מטלטליהם, ונסעו בואכה תוניס הבירה. ושם - במסירות נפש ובעמל בלתי נדלה - ישבו השנים ועסקו בתורה הקדושה.

לא ארכו הַשָּׁנִים - ועד מהרה שבו הַשָּׁנִים לאי הקטן, כתלמידי חכמים מובהקים, אשר הפיצו את אור חכמת העיון התוניסאי באי ג'רבא. שנים יקרות אלו, בהיותו ספון בחממת התורה הקדושה, העלו את הנער מנחם למדרגות עצומות בעיון התורה.

נשמה תוניסאית

עם כל גדלותו בתורה, לא אבה רבי מנחם לעשותה קרדום לחפור בו, וכשבגר ונעשה לאיש, היה נהנה מיגיעו, ולצורך פרנסתו שלח במסחר ידו, כדרך רוב החכמים באותו זמן. לצורך מסחרו הוא נדד ממקום למקום, קנה כאן בזול ומכר שם ביוקר, כדרכם של סוחרים.

על אף עסקו במסחר, לא זנח חלילה את לימודיו, ובכל מסעותיו - לא פסק פיו מלהגות בדברי תורה, ובאהבתה שגה תמיד. ידיו אוחזות במרכולתו, אך פיו משנן דברי תורה, וכך תוך כדי עבודה, היה מוחו טרוד בעמקי התורה. כשאך היה בידו רגע פנוי, מיד נכנס בפשטות לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, קובע את משכנו בפינה צדדית, והוגה בתורה הנצחית.

באחד ממסעותיו לצורך מסחרו, נקלע פעם לתונס. כדרכו, 'גנב' זמן, ונכנס לשיעור "ארבע אמות של הלכה"[5] שהתקיים באחת מבתי המדרש במקום. והנה קושיא עצומה התעוררה בסוגיא אותה למדו. דומה היה כי גלים סוערים שוטפים את אולם בית הכנסת. זה אומר בכה, ורעהו מנסה מכיוון שונה, אך הקושיא בעינה עומדת! לאחר דקות ארוכות של התנצחות - כמו רפו ידיהם, והשקט הרעים בעצמתו.

ואז - מבין שורות הלומדים נשמע קול עדין ושקט להפליא, המיישב בעמקות את הקושיא בטוב-טעם ובבהירות נפלאה.

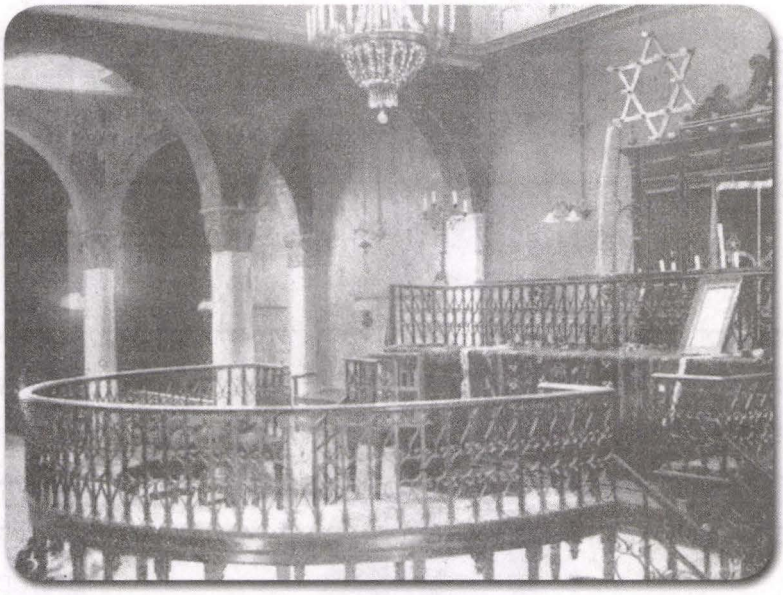
היה זה קולו של רבי מנחם שבעצמת עיונו הזך, פתר את הקושיא על נקלה. השומעים שהכירוהו, כסוחר אורח הבא מהאי-ג'רבא, נדהמו מעוצם תפיסתו החדה. "נשמתו של כבודו איננה ג'רבאית, כי אם תוניסאית!" פלט אחד מהם בחיוך קונדסי, וצדק, שכן כאמור את עיונו רכש בתונס.

---

5 זהו שיעור גמרא בעיון לבעלי בתים המתקיים בתונס ובג'רבא בערב ובבוקר. ונקרא כך על פי הגמרא במסכת ברכות (ח' ע"א): "דאמר ר' חייא בר אמי משמיה דעולא, מיום שחרב בית המקדש אין לו לקדוש ברוך הוא בעולמו אלא **ארבע אמות של הלכה** בלבד".

בהזדמנות אחרת נקרה למקום שלמדו בו "ארבע אמות של הלכה" אחרי התפלה בטריפולי-לוב. נתקשו מאד הלומדים בהבנת הסוגיא, ולא מצאו כל אנשי חיל ידיהם. רבי מנחם שישב בקצה החבורה, פנה לאחד הלומדים, ופירש לו את הביאור הנכון ששפך אור חדש על הסוגיא. כשהרצה הלה את הדברים בשם אומרם, הכירו הכל את גדולתו בתורה והושיבוהו בראש.

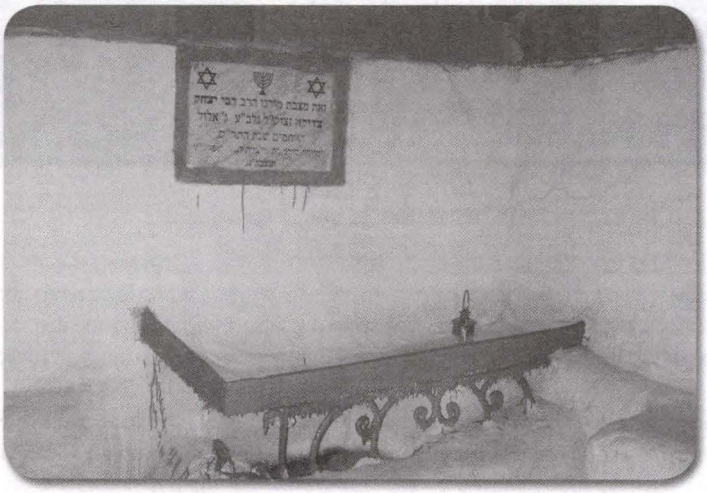
מראה פנימי של בית כנסת עתיק בעיר "בנגאזי" טריפולי לוב

לאחר שנים של מסעות ועיסוק במסחר, החל אט-אט לזרוח אורו, ומעינותיו פיכו וזרמו חוצה. הציבור בג'רבא גילו כי אדם גדול בתורה בקרבו קדוש ישראל, ומינוהו לכהן פאר כדיין בבית הדין הרבני ב"חארה כבירה" אשר בג'רבא, יחד עם עמיתו הגאון רבי יצחק צדיקא זצ"ל. על אף גילם הרך, ישבו ודנו יחד עם דיינים זקנים מופלגים.

נר תמיד לזכרו של הגאון רבי **יצחק צדיקא** זצ"ל.
יש לציין, שבג'רבא כמעט ולא כתבו תואר "הגאון" על אף אחד רק "החו"ש" - 'החכם השלם', "הדו"מ" - 'הדיין ומצויין' - "הרה"ג" - 'הרב הגדול'

מצבת הצדיק רבי **יצחק צדיקא** זצ"ל

בשנת התרכ"ח, ביום ר"ח אדר, עלתה נשמתו לגנזי מרומים, להתענג ולהתבשם באור הצדיקים, כשהוא מותיר אחריו דור ישרים מבורך. שלשה בנים תלמידי חכמים מופלגים העמיד: רבי שמעון[6], רבי רחמים ורבי חואתו[7].

רבי מנחם נקבר בג'רבא, אך רעייתו הרבנית מרת **תְּרָאפִי**, זכתה לאחר פטירתו לחונן עפר ארצנו הקדושה, ומנוחתה כבוד בירושלים ביום כ"ג בתשרי התרח"ם[8].

הר הזיתים

---

6 . מובא בכסא רחמים בסופו בליקוטים (דף כ"ט ע"א): שמעתי מאחי וראש החו"ש והכולל כמה"ר ר' שמעון מאזוז יצ"ו שהקשה לו חכם אחד בתונס וכו' ואמר שהשיבו בתוך כדי דיבור וכו'. ע"כ. בן נכדו הוא הרה"ג המנוח ר' שושן מאזוז (ב"ר כמייס ב"ר אפרים) זצ"ל, מח"ס רפאל המלאך, אנשי שם, ועוד. נלב"ע בנהריה לפני כמה שנים. **נאמ"ן ס"ט.**

7 . נכדו של זה האחרון מר חואתי משה מאזוז, תלמיד חכם משכיל ונבון, ובקי בעברית ערבית וצרפתית, מתרגם ממשלתי, מוציא לאור לוח-השנה היהודי עם מנהגי תונס. היה מרצה בתונס באוניברסיטה "לְיסֶה" בשיעורי קדש לסטודנטים יהודים. ולפני כמה שנים עלה ארצה וגר בירושלים. **נאמ"ן ס"ט.** [בלוחות השנה שלו היה מדפיס "ורקת אלעסל", ובו הבקשות של הסימנים לליל ראש השנה. והיות שהיה מתרגם מוסמך מהממשלה, כנראה בעקבות הלשנה התבקש לתרגם את כל הבקשות, ואח"כ הוזמן למשטרה. שם הוא נשאל "למי התכוונת בבקשה "שיתמו **אויבנו ושונאינו** וכל מבקשי רעתנו"?. אותנו אתם מקללים?" אך הוא היתמם ולא הבין את השאלה "וכי אתם **אויבינו**?!"... (מפי הגר"צ מאזוז שליט"א).

8 . מקום קבורתה לא נודע.

פרק ג'

הצדיק רבי רחמים מאזוז זצ"ל

התייתמות בגיל צעיר

שלושת בניו של רבי מנחם, היו כולם חכמים, כולם נבונים וכולם אוהבים את התורה, אך מבין שלשתם, נתפרסם ביותר האמצעי שביניהם, הוא הצדיק **רבי רחמים מאזוז** זצ"ל, סבו של רבנו, שנולד בשנת התר"ך.

בן שמונה שנים בלבד היה רבי רחמים כאשר נתייתם מאביו. בודד נותר, ללא משענת אב רחום וסועד. מפאת זאת, הוטל עליו כבר מגיל צעיר ביותר בתור גדול הבנים, להיחלץ חושים ולקום לעזרת אמו האלמנה ואחיו היתומים הקטנים שקרסו תחת עול הפרנסה.

מהאי הקטן והשקט, נדדה המשפחה לתונס הבירה, על מנת למצוא אפיק פרנסה מרווח יותר. בשווקיה הגדולים של תונס, למד רבי רחמים את מלאכת החייטות והתפירה, ובה עסק לפרנסתו. הוא התמחה בתפירת גלימות ומלבושי רקמה לגברים, והודות לשכלו החד והבריא - קלטה אזנו בדרך אגב, את השפות המדוברות - ערבית וצרפתית בכתיבה ולשון, והן שמשו לו לפה בעתיד הרחוק אצל השלטונות, בהיותו נשיא הקהילה. הוא היה אז היחידי בג'רבא שידע קרוא וכתוב צרפתית וערבית, וכשהיה מגיע מברק מתונס היו באים אליו כדי שיתרגם להם.

שדרות פאריז בתונס

לאחר שרווח לה מעט, שבה המשפחה לעיר מולדתה ג'רבא. ההצלחה האירה את פניה לרבי רחמים, ועד מהרה הפך לעשיר מופלג ובעל נכסים.

התמסרותו למשפחתו, היתה לשם דבר. מדי חג רוקם היה לנוות ביתו 'אמימה' (בת המלוב"ן הגאון **רבי נסים חדאד** זצ"ל[1]), כובע מיוחד ונאה מבד איכותי ומשובח הרצוף מטבעות זהב (הנקרא בלשון ערבי: פּוּפָּיָה). ואכן, התקיים בו מאמר חז"ל[2] "אוקירו לנשייכו כי היכי דתתעתרו" (כבדו את נשיכם כדי שתתעשרו), והברכה האירה לו את פניה.[3]

באי ג'רבא, זנח את מקצוע החייטות, אשר גזל ממנו זמן רב, ונפנה לעסוק במקצוע הנושא רווחים גדולים יותר, ובעיקר חוסך זמן: הלוואה לגויים ברבית[4].

1 אפס קצהו תראה בהקדמת ספר "חן טוב" לר' משה חדאד מנאבל.

2 בבא מציעא (נ"ט ע"א).

3 ואפשר שזו היא כוונת הגמרא (תענית לא.) ... מה היו אומרות? קחו מקחכם לשם שמים "ובלבד שתעטרונו בזהובים".

4 שהיא לדעת הרמב"ם גם מצות עשה, כדכתיב "לנכרי תשיך".

עקב אי קיום בנקים בתקופה ההיא, היה מקצוע זה נפוץ ביותר, אך לא הכל נחלו בו הצלחה, ורבו בו הסיכונים.

סייעתא דשמיא וחכמה אלקית שפיעמו בקרבו - גרמו לו להצלחה סוחפת ומרשימה, עד שהיה לאחד מעשירי הקהילה, והיה חשוב ונכבד מאוד גם בעיני הערבים.

אך בל נעלה על דעתנו חלילה - כי עשרו גרם לו להסיח דעתו מן התורה! ההפך הוא הנכון. הוא לא שת את יהבו אל הכסף והזהב, ולצורך עיסוק זה - צמצם את שעות מסחרו רק לימי שני וחמישי שהיו ימות השוק, ובשאר ימות השבוע - הגה בתורה הקדושה, ובה שקע ראשו ורובו, כתב חידושים לרוב.

שליח משמים

סיפור מיוחד, נשתמר על אותם ימים בהם עסק במקצוע זה. והנה הוא לפניכם:

באחת מן ההלוואות, נפל קרבן לנוכל ערבי. בשעת ההלוואה, כשהלה נטל ממנו את שטר החוב כדי לחתום עליו - קרץ הערבי לרעהו בעיניו - והחבר חתם במהירות על שטר ההלואה. מיהר הערבי להושיט את כלי הכסף שלו כמשכון, ורבי רחמים לא חש בתרמית ובמלכודת שפרשו לו השנים.

עברה תקופה ומועד הפרעון הגיע. התייצב הערבי לפני רבי רחמים, ובקש את שטר ההלואה, על-מנת לפרעו ולקבל חזרה את משכונו. הוא היה קצר-רוח, והביט בשטר שהגיש לו מלוהו - רבי רחמים.

"מה זאת? זו לא חתימתי!!!" התרעם הערבי בקול. "כיצד יתכן, והלא בחדש שעבר הלוויתי לך את סכום הכסף ואתה חתמת על שטר זה..." התפלא רבי רחמים שמעודו לא נתקל בבעיה מסוג זה.

"מצטער מאד", השיב הערבי "אין זו חתימתי, זהו כתב שונה לחלוטין, כנראה כבר שלמתי לך, ועתה - הב לי את משכוני!" סיים הערבי בתרועת-נצחון.

רבי רחמים ניצב על עמדו - לא מבין - אך הוא לא הרפה, הן היה ברור לו כשמש, כי זוהי תרמית מחוכמת, ומיד תבע את הלווה לשלטונות. בית המשפט קבע: "על המלווה להישבע כי הלווה לא פרע את חובו!".

רבי רחמים לא נרתע - אך ביקש שאת השבועה ישבע בבית הכנסת הגדול

הגאון רבי **צמח מאזוז** שליט"א מעתיר בתפלה מול ארון הקודש בבית הכנסת אלגריבה בשנת התשנ"ד

שער הכניסה לבית הכנסת אלגריבה

והעתיק "אלגריבה", אשר שכן במרחק של כ - 7 קילומטר.

"אבא, הכיצד מסתכן אתה בשבועה, ואפילו על אמת, מול ספרי התורה?!" תמהו בניו של רבי רחמים כששב מותש מבית המשפט וסיפר להם את המאורע. חייך האב הטוב ואמר לבניו בנחת: "חלילה לכם מלחשוב כי באמת אשבע, אלא מנוי וגמור אצלי - למתוח את המצב עד לרגע האחרון, ואז אעלה להיכל בית הכנסת, אאחוז בחזקה בספר התורה הקדוש, ואקרא בקול: על כל ממון שבעולם - לא אוציא מפי דבר שבועה לעולם!" סיים רבי רחמים את דבריו הלוהטים.

בקשת רבי רחמים התקבלה בבית המשפט, והוכנה כרכרה שבה יסעו לבית כנסת 'אלגריבה' המלווה והלווה, ונוטריון שיהיה נוכח בשעת השבועה. החלה

עגלון יהודי במרכז המסחרי היהודי בג'רבא (באדיבות הרב אבנר חדאד)

הכרכרה מקרטעת ועולה בשבילי החול בדרכה לבית הכנסת "אלגריבה". במושבים הקדמיים ישבו הנוטריון והערבי הרמאי, ומן הצד השני - ישב רבי רחמים, ושפתיו אינן פוסקות מלמלמל מזמורי תהלים.

והנה ממשיכה כרכרת בית המשפט בדרכה, כשלפתע קולטת אזנו של רבי רחמים שיחה ערה בין הנוטריון לערבי הנוכל.

"נו, הכנת את הכסף?! עתה יישבע היהודי, ואתה תחויב לשלם לו עד לפרוטה האחרונה!" לעג הנוטריון.

"מצטער, אין לי ברירה אחרת, זו לא חתימתי. שישבע, לא אכפת לי..." השיב הערבי עגומות.

"אבל היהודי טוען כי לא השבת את הכסף. אז תשלם לו ודי, בשביל מה כל ה'סחבת' הזו?!" השיב הנוטריון בהגיון.

ורבי רחמים שומע את השיחה, ומתרגש. "מי הוא נוטריון זה, המתערב לטובתי בדין? כנראה מן השמים נשלח הוא להושיעני" הרהר לעצמו.

"אם כן, הבה ונפשר ביניכם" ניסה הנוטריון את מזלו, "נבקש מן היהודון לוותר לך על חלק מחובך, ואתה תשלם לו במקום את הסכום שידרוש... והכל יבוא על מקומו בשלום!". שמח הערבי על הפתרון המוצלח, ורבי רחמים מיהר להרים ידיו כלפי מעלה ולהודות לאלקיו על תשועתו והצלתו... מיד עשתה הכרכרה סיבוב, ושבה על עקבותיה כלעומת שבאה.

כך יצא רבי רחמים כשידו על העליונה, בזכות עמידתו האיתנה וסירובו להישבע בכל מחיר.

ספר התורה המדויק

חיבתו המיוחדת של רבי רחמים למצוות, היתה נדירה בעוצמתה, ועל כך יעיד המעשה הבא:

סביב שולחנו של הגאון **רבי ראובן ביתאן** זצ"ל (מחכמי ורבני ג'רבא)[5] הצטופפו רבים, אשר באו לחזות ולהתרשם מספר התורה המהודר שהגיע על ידי שד"ר (שלוחא דרחמנא) מארץ הקדש. גיליונות הקלף פרושים היו על השולחן הצר והארוך. כתב הסופר היה נאה ומיוחד. כל אות עוצבה בצורה יוצאת-דופן וחוטבה היטב. היה זה ספר תורה נדיר ביופיו.

הגאון רבי **ראובן ביתאן** זצ"ל

בין הרוכנים על גבי השולחן, ניתן היה להבחין בדמות בעלת הדרת פנים נפלאה, עינים חודרות ופקחות, ועדינות אצילית הניבטת מכל תנועה. היה זה רבי רחמים מאזוז.

למן הרגע הראשון שהבחין רבי רחמים בספר-התורה, נקשר אליו בעבותות אהבה וקדושה, אך ממדת הצטנעותו וענוותנותו, לא רצה שידעו כי הוא הקונה. מה עשה? נגש לרבי ראובן שישב בפאתי החדר ואמר: "רבי ראובן! אחד ציווני לקנות את ספר התורה הזה בכל מחיר אשר יושת עליו".

רבי ראובן הבין מדבריו כי נשלח הוא מיהודי אחר שבקשו לקנות עבורו ספר תורה, והסכים למוכרו לו. בלא-אומר ודברים שקל רבי רחמים את סכום הכסף הגדול, ובשמחה וחבה של מצוה נטל את ספר התורה לחדר-למודו.

לא חלף זמן רב, והנה התברר לכל, כי רבי רחמים מאזוז הוא שקנה את ספר התורה היקר, לעצמו.

---

5 אצלו למד רבנו ז"ל כמה חדשים, ויש לו אבנט ממנו לחתונתו ובו רקומים שם החתן (רבנו) והכלה (הרבנית) נ"ע. **נאמ"ן ס"ט.**

תמיהה גדולה נפלה בצבור שהכיר היטב את רבי רחמים. "הכיצד, הוא הידוע לכל כאדם בעל מוסריות גבוהה ומדות נעלות, יוציא דבר שקר מפיו?! הוא שתמיד הקפיד לא להוציא מפיו דבר העלול להשתמע כלא-טוב, כיצד הוא שיקר ואמר כי קונה הוא את הספר עבור אדם אחר?!".

ספר התורה,
הפרוכת רקומה בחוטי כסף אומנותיים,
ושמורה עד היום הזה במצב מצויין

לתמיהת הרבים, השיב בחכמתו: "חלילה לי מחטוא בלשוני ולהוציא דבר שקר מפי. אמרתי "אחד צוני עליו", והוא - אחד המיוחד - אלקינו שבמרומים אשר צונו בתורתו הקדושה: "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת". ואילו שאלתם אותי אז - הייתי עונה לכם, ומגלה מי הוא אותו אחד"...

בדיקה ששוה זהב!

במעמד צנוע, זימן רבי רחמים אל ביתו את מיטב הסופרים שבאי ג'רבא, ומשאלה אחת בפיו: "רצוני לבדוק את ספר התורה הקדוש מטעויות או שגיאות. אנא, עשו מלאכת ה' נאמנה, והגיהו כל אות וכל תג".

הסופרים יראי-השמים הנהנו בראשם, ור' רחמים הוסיף בחיוך-לוחש: "התשלום עבור מלאכה זו, יהא בשכירות יומית!". הסופרים הבטיחו לעשות את מלאכתם נאמנה, כשהם שבעי רצון מצורת התשלום, הרווחי יותר משכר בקבלנות.

לאחר עבודה מדוקדקת ומאומצת, הופיעו הסופרים היגעים בביתו של רבי רחמים, ובשרו לו כי ספר התורה מדויק להפליא, וכי הוא מהודר בתכלית ההידור.

נהרה פשטה על פניו של רבי רחמים, והוא הודה להם מקרב לב, אך הוסיף: "בקשה נוספת לי אליכם, כדי שיהיה לבי שקט, אנא, קחו עמכם את ספר התורה ובְדקוהו בשנית, גם הפעם בשכירות יומית, אך הפעם בנוסף לשכר הבדיקה - אוסיף לכם מטבע זהב בשם "לואיז", על כל חסר או יתר שתמצאו בו...".

הסופרים הנפעמים מדקדקנותו המופרזת של רבי רחמים במצוות, שבו לביתם ועשו כל מאמץ לגלות חסר או יתר, או לפחות בדל טעות דק מן הדק, אך למרות כל הנסיונות - לא עלה בידם, ולא נמצאה בו כל טעות!

לא ברעש ה'

ועתה - הגיעה השעה לה ייחל רבי רחמים, להכניס את ספר התורה להיכל הקודש בבית הכנסת. בודאי הנכם מתארים לעצמכם, כי בקול שירה וזמרה, חצוצרות וכלי נגינה, יוּבַל ספר-התורה הקדוש והמיוחד שכה עמלו על הגהתו, אל בית הכנסת, ברב עם הדרת-מלך.

אך לא כך היה הדבר! בבוקרו של יום עם שחר, בטרם יגיעו הקהל לתפלת שחרית, יצא רבי רחמים מביתו כהרגלו מעוטף בטלית ומוכתר בתפלין, ופסע לעבר בית הכנסת, כשספר התורה חבוק בזרועותיו בין קפלי גלימתו, ורחשי גילה מציפים את לבו. בהתרגשות לא-מעטה, הכניסו בצניעות וחרדת-קדש להיכל בית הכנסת "צלאת אל-חורי", בטרם באו המשכימים לבית הכנסת...

בענוותנותו של רבי רחמים, לא חפץ בכל הכבוד וההדר שיעניקו לו בעת הכנסת ספר התורה, ולכן העדיף להכניסו בצנעה. אפילו את שמו לא רקם כנהוג על פרוכת תיק הספר תורה, אלא רק על רמוני ספר-התורה במקום נסתר, חרת את המלים: "ע"ה (עבד ה') רחמים מאזוז הי"ו, שנת התרנ"ח". ותו לא!

כשבעים שנה לאחר מכן, כשהקים נכדו - רבנו הגדול את ישיבתו "כסא רחמים" בתונס, יושב היה מדי ערב שבת בפנתו הקבועה, ידיו מגוללות את קלף ספר התורה האגדי, והוא בודקו ומגיהו במשך כשעתים תמימות, עד שעשאו כסולת נקיה! אף תקונים קלים ביותר (כמו ריבוע המ"ם הסתומה וכדומה), היה מקפיד לתקן בו ברוב חיבה ובחרדת קודש.

בנסי נסים ממש עלה בידי בניו של רבנו להעלות את ספר התורה הנדיר והעתיק לארץ הקודש, והוא מונח עד היום אחר כבוד בהיכל ישיבת "כסא רחמים" בבני-ברק, עם הפרוכת והתיק המקוריים שלו כשהוא במצב מצוין.

ספר התורה הקדוש נישא בהילולת ה'איש מצליח' בהשתתפות מרן הגר"ע שליט"א

כאשר נמסר ספר התורה לבדיקת מחשב, סיפרו האחים למגיהים את מעשה הזהוב שהובטח לכל טעות. חייכו הללו ואמרו: "הבה ונראה כמה זהובים ישלם לנו כעת הרב מאזוז...", אך התוצאה היתה מפתיעה ביותר - לא נמצאה כל טעות בספר התורה המדויק!!![6].

MISHMERETH STaM INTERNATIONAL

משמרת סת"ם

ISRAELI CENTER
9 Shlish St., Ir'Ilui Bnak, Israel
Tel:(972-3)579-1416 / 579-1399
Fax #:(972-3)579-0974

U. S. A. CENTER
4902-16th Ave. B'klyn N.Y. 11204
Tel:(718)438-4963 / 435-5435
Fax #:(718)438-0354

EUROPEAN CENTER (FRANCE)
1 rue werthaer 67000 strasbourg
Tel:(33 88)36 00 41 / 35 16 71
Fax #:(33 88)35 52 27

בס"ד

פרוייקט המחשב - לגילוי טעויות
חסרות יתרות ומוחלטות
בספרי תורה תפילין ומזוזות

Thu Mar 23 14:39:34 1989

סיון באדר ב תשמ"ט

ספר תורה קוד: code: #91GHB

חמלים: הרב רחמים מאזוז זצ"ל כתובה: תונסיה תרמ"ט

ביחכ"ו: ישיבת "כסא רחמים" כתובה: בני ברק

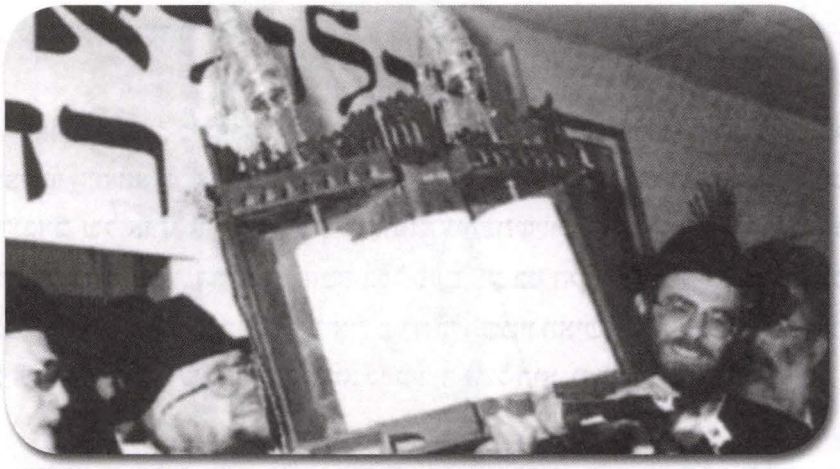
רשימת הטעויות:

סה"כ הטעויות שנתגלו ומופיעים בדו"ח זה: 0

ב"ה לא נמצאו טעויות בספר זה

תעודת מחשב

בשנת התשנ"ו ב"הילולא רבא דצדיקייא" הנערכת מידי שנה בשנה לזכרו של רבנו "איש מצליח" ועוד ארבעה רבנים גדולים זצ"ל, הובא ספר התורה העתיק כבן מאה שנה, ו"נמכר" למרבה במחיר כדי לעבור על כל אות ואות מחדש ולחדש את הכתב, ולהכניסו שוב לישיבה. זכו במצוה מרן ראש הישיבה רבי מאיר מאזוז שליט"א, וגיסו הרב יצחק ברדא שליט"א ראש ישיבת יצחק ירנן באשקלון.

ספר התורה הקדוש נישא בהילולת ה'איש מצליח'

6 בשולי הדברים מוסיף נינו הגאון הצדיק **רבי צמח מאזוז** שליט"א שהיו שתלו את פטירתו של רבי רחמים בקיצור ימים ושנים בגיל 49, מפאת שלא הכניס את ספר התורה בכבוד הראוי לו, למרות שכוונתו היתה רצויה. וה' יודע נסתרות.

הכבוד רודף אחריו

"אין ראוי להיכנס תחת שום עסק [תפקיד] ציבורי בשום פנים. ומי שנלכד בכך, ימשוך עצמו מהר בעדינות עד לא ימשכוהו. ומעת העבודה [שיכנס לתפקיד], יקרא חשבון [יחשוב על] יום יציאתו ממנה".

בודאי תחשבו כי האדם שכתב שורות אלו, מעולם לא כיהן בשום משרה צבורית, אך למרבה הפלא, שורות אלו יצאו מקולמוסו של לא אחר מאשר רבי רחמים מאזוז, אשר חרט אותן בצוואתו הידועה לבניו[7].

הכיצד? תשאלו, הלא הוא עצמו שימש כראש קהילה?!

אמנם מטבעו היה רבי רחמים סולד ובורח מן השררה והכבוד כמטחוי-קשת. למרות היותו אחד מעשירי העדה וגדוליה, הוא חיבב תמיד את פנתו השקטה, בה ישב ללמוד ולכתוב חידושי תורה. אך למרות כל זאת - דמות חריגה בקהילה, שיבשה את מהלך חייו, רצונותיו ועקרונותיו.

מי הוא? וכיצד חדר לפתע לעולמו של רבי רחמים?

באותם זמנים, כיהן כנשיא-היהודים איש רע מעללים, 'שמעון' שמו. פרנס על הציבור היה האיש, אך קופה של שרצים הילכה אחריו. אחד ממעלליו המרושעים והנבזים של אותו איש היה לחייב את נתיניו בתשלום מסים לפי היקף הצוואר של כל אחד ואחד. הוא היה מזמין בכל פעם את בני הקהילה, ומודד את צווארם בביזיון. והיה אם גודל היקף הצוואר, מורה כי השמין האיש, צוה עליו לשלם מסים ביד רחבה, משום שאות וסימן הוא כי עשיר גדול הוא, ועל-כן השמין...

מעשיו השפלים של שמעון המקורב למלכות, הדירו שינה מעיניהם של מנהיגי הדור, אשר לא ידעו איך וכיצד לפעול נגדו. עד שהתעשת הרב הראשי וראב"ד

7 להלן הובאה הצוואה בשלמותה.

הגאון **רבי סאסי הכהן יהונתן** זצ"ל (נ"ע יט חשון התרס"ה) ראב"ד ג'רבא, ופנה אל מושל העיר.

לדאבון לב, המושל שונא יהודים היה, וחפץ היה ביקרו של אותו רשע. תוך כדי ששטח הרב את דבריו לפניו, נטל המושל ביד גסה כסא שניצב לידו, והשליכו בחמת זעם לכוונו של רבי סאסי הכהן יהונתן...!

יצא הרב מלפניו, אזר כגבר חלציו, ובלא להירתע, נסע בנחישות היישר אל עיר הבירה תונס כדי להוועד עם ה"ביי" - מלך תוניסיה, תוך בטחון מלא באלוקים, שיכלכל את צעדיו.

ספר

ברכת ה'

כשמו כן הוא כו יבוא חידושים וביאורים על מסכת **ברכות** **וביצה** **ומועד** אשר **שפתחי ודבותי** בימי עלומי בעזה"י דרך לשמוד להלמידים בבות הספר ובארבע אמות של הלכה וביוצא. **אקודה** כי ימצאו חן בעיני אלקים ואדם ויעלו לרצון לפני אבינו שבשמים ויעודני להדפיס כל שאריית ספרי חידושי ש"ס, דרושים, פוסקים, ופסקים, ולהפיצם בישראל. ולי תהיה צדקה בוה ובבא, כיר"א.

נאם המעה"ר ומצפה לרחמי האל ישלח ירו וירפאני. הבי"ה פה אי ג'רבה באריבעה עשר לחדש מרחשון שנת **התרס"ה** ליצירה. הרועה לצאן קדשים פה אי ג'רבה יע"א.

הצעיר ע"ה **סאסי מעמוק כהן יהונתן** ס"ט

נדפס

פעה"ק **ירושלם** תובב"א

בשנת **תרס"ה** לפ"ק

בדפוס הר' שמואל הלוי צוקערמאן הי"ו

שער ספר "ברכת ה'" ובו חידושים על הש"ס למוה"ר רבי **סאסי הכהן** זצ"ל

ואכן, בזכות בטחונו הגדול בה', צלחה דרכו. בהיותו בעיר הבירה, סר לשיעור "ארבע אמות של הלכה" שהתקיים באחד מבתי המדרש במקום. הלומדים בשיעור החלו לשאת ולתת עמו בדברי הלכה, ועמדו נפעמים למול גדלותו בתורה. בייחוד התפעל ממנו הגאון **רבי אברהם חג'אג'** זצ"ל (מח"ס זרעו של אברהם), ששימש באותם ימים כרבה הראשי של תוניסיה.

לאחר ששמע רבי אברהם את המטרה לשמה הגיע לעיר הבירה, הפעיל את קשריו, והזמין לו באופן מיידי ראיון אצל המלך. ה"ביי", שהתרשם ממנו עמוקות, מיד טבל את קולמוסו בדיו השחור, והחותמת המלכותית הוטבעה על כתב המלכות: "בפקודת המלך! יש למנות נשיא חדש לקהילה היהודית!".

המלך ה"ביי"

הבטחה לחיי עולם הבא

חוורו פניו של המושל המקומי למקרא כתב המלכות בידו של רבי סאסי, אך עד מהרה התעשת ושאל בכבוד: "בבקשה, במי אתם בוחרים?". מיד העלה רבי סאסי שמות שונים של נכבדי הקהלה, אך מושל העיר דחאם על הסף ופסלם בתואנות שונות. לבסוף העלה רבי סאסי את שמו של רבי רחמים מאזוז, שהיה עשיר ובעל בעמיו.

המושל שהכיר את נפשו העדינה וריחוקו מן השררה, קפץ על המציאה, והכריז: "כן, כן, עליו אני מסכים!". בלב כבד, פסע רבי סאסי לעבר ביתו של רבי רחמים, כשהוא מהרהר: "לא קלה המשימה שנטלתי על שכמי... ודאי יסרב רבי רחמים לקבל על עצמו משרה זו...". הוא נקש קלות על הדלת, ומצא את רבי רחמים רכון על תלמודו, כהרגלו.

"רבי רחמים!" קרא רבי סאסי בקול "עת לעשות לה', הפרו תורתך!". רבי רחמים מאזוז קם ממקומו בבהלה - "מה קרה? במה הענין?". באופן נוגע ללב, תיאר רבי סאסי את הזוועות שסובלים העם תחת ידו הקשה של נשיא הקהילה הנוכחי, ובקשו באופן מיוחד לטול על עצמו את תפקיד ראש הקהילה, כדי להושיע את העם מסבלם, ומההשפלה אשר היתה מנת חלקם.

במבע שאינו משתמע לשתי פנים, הוריד רבי רחמים את עיניו, נענע בשלילה את ראשו, ולחש: "רבי סאסי, מבין אני לצערך, ומשתתף בסבל אחי בני עמי, אך

מה אעשה ואיני מתאים לתפקיד זה, שקט אני בטבעי ואיני ראוי!" סיכם.

רבי סאסי שהיה נכון ומוכן לסירוב, נחוש היה בדעתו, והמשיך להפציר ולחלות פניו עד בלי בוש, אך גם רבי רחמים עמד על דעתו - וסרב בהחלטיות! ואז - ניסה רבי סאסי את מזלו באחרונה, בפיתוי יוצא דופן: "רבי רחמים, מבטיח אני לך כי אם תקבל על עצמך מינוי זה, ייפתחו לפניך שערי גן-עדן, ותזכה לחיי עולם הבא!".

כאן, כבר לא יכול היה רבי רחמים לעמוד על דעתו... והוא קבל על עצמו את התפקיד של נשיא הקהלה! אך לא לזמן ארוך, אלא רק לשנה אחת בלבד, כשמטרתו אחת - להדיח את שמעון מתפקיד הנשיאות.

אגב, לאחר כחמשים שנה, בעת שכיהן מרן הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצ"ל, כראב"ד ג'רבא, אחד משבעה טובי העיר, היה **רבי נסים חדאד** זצ"ל. מסיבות שונות גמר הלה בדעתו לפרוש מעסקי ציבור, אך רבי כלפון אשר ראה את החשיבות לעסוק בצרכי ציבור במדרגה עליונה, הפציר בו עד בוש לבל ימשוך ידו מתפקידו, שיש בו זכות ומצוה גדולה.

רבי נסים חדאד זצ"ל

כדי לפייסו ולשכנעו, סיפר לו רבי כלפון כי מלפנים ראש הקהילה הצדיק רבי **רחמים מאזוז** זצ"ל, לא אבה לקבל עליו את התפקיד, אך הגאון רבי **סאסי הכהן** זצ"ל, הפציר בו, והבטיחו כי על ידי מצוה זו, יזכה לחיי העולם הבא.

ניצל רבי נסים את ההזדמנות, ואמר לרבי כלפון "אין בעיה, אם יבטיחני כבודו כי על ידי זה אזכה לחיי העולם הבא, גם אני לא אפרוש לעולם מתפקידי!". "מה

אני ומה חיי, כי אבטיח לך דבר גדול כזה?" הניאו רבי כלפון בענוות חן. בסופו של דבר, שמע הלה לעצת רבי כלפון, והמשיך בעבודת הקהל.

נעליו של הנוכל שסייעו לתפיסתו

יום קר וסגרירי היה אותו יום. עבים שחורים וכבדים שייטו אל-על, והאנשים כולם, ביכרו לישב בבתיהם ולהתחמם סמוך לאח הבוערת.

אך למרות מזג האויר הזועף, נצפו שני יהודים פוסעים במהירות, כשהם פונים איש אל רעהו בהטחות והאשמות הדדיות. חלונות נפתחו בסקרנות ועינים חקרניות הציצו לראות על מה הקולניות הנשמעת בחוץ... דומה היה כי אין השנים חשים במבטים שמסביבם, שכן מהרו הם לעבר ביתו של נשיא הקהילה רבי רחמים מאזוז.

הם הגיעו לחצר הרחבה שלפני ביתו של רבי רחמים, שם הקים בתוקף תפקידו, כעין משרד לקבלת קהל בשעות מסוימות ביום.

התיישבו השנים, ובחוסר סבלנות בולט ציפו שיתפנה הרב אליהם. ידוע ידעו - כי הקב"ה חננו בחוש חד וקולע ובפקחות נדירה, אשר האירה את עיניו ועל ידה הכיר את האמת, ולכן מצאו בו את האיש המתאים לשטוח שאלתם.

"בבקשה, אחי יקירי, מה בפיכם?" פנה אליהם רבי רחמים בקול נעים כשהתפנה מעיסוקיו.

"רבי, אני במקצועי מעבד עורות, ומעסיק פועלים רבים בשכר. לפני כשבוע נגנבו ממני חמשה עורות, ואני חושד בפועל זה!" אמר האחד, כשהוא מחווה אצבע מאשימה כלפי רעהו.

"אני מצטער, ומכחיש את הענין מכל וכל, אין לי מושג כלל על מה מדבר מעבידי!" רטן הפועל בקול כעוס.

בחושו המיוחד חש הרב כי שקר דובר הפועל. הוא פנה אליו בְּרַכּוּת ובעדינות, והחל למשכו בדברים ערבים: "חשוב מעט והיזכר, שמא בטעות לקחתם, ולא ידעת שאינם שלך... או אולי יצרך גבר עליך? אל דאגה, הקדוש-ברוך-הוא מקבל את השבים אליו, והכל על מקומו יבוא בשלום"...

אך הפועל באחת: "לא גנבתי! ואין לי עסק בעורות אלו!".

בראות הרב את עזות פניו, למרות שהשקר נראה כה בולט, החליט לפעול בפקחות, ולהציל עשוק מיד עושקו. פנה אל הפועל ואמר - "שב על הספסל וחלוץ מנעליך!" - סימן למלקות שהיה נהוג בימים ההם.

הלה חלץ מנעליו, וחיכה בדחילו ורחימו לדינו. נטל הרב את מנעליו של הפועל, נכנס לאגף השני, מסרם לשלוחו (מר שם טוב חדאד) וצוהו: "מהר רוץ אל ביתו של הפועל פלוני בן פלוני, ואמור לאשתו כי בעלה מבקש שתמסור בידך את חמשת העורות שהביא לפני שבוע, ולאות אמת - הראה לה את נעלי בעלה".

שליח בית הדין התפעל לרגע מחכמתו של רבו, אך היות ורגיל הוא בשנינותו של הרב, אץ בזריזות, ותוך זמן קצר שב כשהעורות בידיו...

הפועל, שנתפס בקלקלתו, כבש פניו בקרקע, ולא נותר בו עוד כח להביט בפני מעבידו ובפני הרב. העורות הוחזרו לתובע, לאחר שנתן בהם סימנים, והענין הסתיים בטוב.

בעיר כולה התפרסם מעשה חכמתו של הרב, וכך אמרו: "מי יוכל לדבר שקר בפני איש אלקים כזה?! אשר ניחן בחוש מיוחד להכרת האמת"... ובדרך הלצה אמרו: לשקר אין רגליים, כי חושש הוא שמא נעליו יסגירוהו...

לשקר אין רגלים

אך מסתבר, כי היה מי שהרהיב עוז בנפשו וההין לשקר בעזות מצח בפני רבי רחמים, אך הפסדו היה מר, והמחיש בעצמו את הפתגם "לשקר אין רגליים". וכך היה המעשה:

מר שם טוב חדאד, שליח בית נשיא הקהילה בג'רבא, פסע מדודות לעבר השביל המוביל אל ביתו של נסים. הוא דפק קלות על הדלת וציפה למענה. "ערב טוב! כבוד נשיא הקהילה - רבי רחמים מאזוז, הורה לי להזכירך כי עליך לשלם את מכסת חובך למס הגולגולת!" אמר השליח בקול שקט ליהודי שפתח בפניו.

עיניו של נסים מצמצו בחזקה ושפתיו נחשקו. "ראה!" אמר כממתיק סוד "בוא ונעשה עסקה טובה, אני אעניק לך מטבע כסף בתור שוחד, ואתה אמור לנשיא כי לא הצלחת להשיגני... בסדר?!". קולו היה החלטי, ותוך כדי דבור תחב לידו של השליח מטבע כסף נוצץ, וסגר את הדלת בחריקה צורמנית.

המטבע לא הצליחה לעוור את עיני השליח הישר. הוא שב אל הרב, וסיפר לו את האמת כולה, תוך הנחת המטבע על גבי השלחן! חייך רבי רחמים, נטל את המטבע והשליכה לקופת הקהלה, ובפנקסו רשם נכוי חלקי מן החוב של אותו איש...

בפעם השניה והשלישית, כבר הורגל השליח לקבל את מטבע הכסף, ולגלות את עצמו עומד מול דלת נעולה. ואף מטבעות אלו הגיעו לקופת הקהלה, כשבכל פעם מנכה הרב עוד סכום קטן מן החוב, כשהוא משועשע מן הדרך החדשה והמקורית לקבלת סך החוב בתשלומים...

בוקר אחד, אך נכנס שליח בית הנשיא אל לשכתו, קבל פקודה חד-משמעית מרבי רחמים: "היום - עליך להופיע כאן עם הברנש ללא התחמקויות!!".

שוב שָׁרַךְ השליח את רגליו בדרך המוכרת, לאותו בית מרוחק, ועוד טרם הספיק

נסים להטיל מטבע לידיו, פלט השליח מספר משפטים חדים: "הנשיא דורש ממך להופיע היום בלשכתו. לא עוד התחמקויות נוספות, לא אקבל ממך היום מאומה, הילווה אלי מיד!".

עיניו של נסים התרוצצו בחוריהן, והוא שאל את עצמו: "מה יום מיומים, מדוע הפעם זה לא 'הולך'?!". בכל זאת ניסה לתחוב את מטבע הכסף, אך השליח דחהו בנוקשות. עמד לו נסים מול שוקת שבורה, ובאין ברירה הסכים להתלוות אל נאמן ביתו של רבי רחמים.

בטרם יצא מן הבית, רוקן את כיסיו מכל המטבעות, והטמינם בחגורת מכנסיו (הנקראת בלשון המשנה "אפונדה"). וכך בבטחון-מה הגיע אל בית הנשיא.

בחיוך מוסתר שאל רבי רחמים את נסים: "מדוע לא באת לסדר את חובך בשליחות מר שם טוב חדאד?!".

"יסלח לי כבוד הנשיא, איש עני ואביון אנכי, ידי ריקות, ואיך אוכל לבוא עדיך..." התנצל נסים במסכנות מעושה. וכדי לאמת את דבריו, קם ונשבע בספר קודש שהיה מונח על השלחן. הנשיא הופתע: "מה זאת? מדוע נשבע אתה ללא צורך? מי בקש זאת מידך?" נזף בו. "אם כן..." גמגם נסים, "מדוע קראת לי בדחיפות?".

חייך רבי רחמים חיוך של טוב-לב ואמר: "קראתי לך הנה, כדי להשיב לך את העודף שנשאר בידי, מאותם כספי-שוחד שדחפת לידי שלוחי...". בושה וכלימה עטתה את פניו של נסים האומלל. האמת הברורה והצולפת ששלטה בחדר וְכַוְוֹנָה ישירות אליו, הממה והביכה אותו. הוא נותר קפוא על עמדו - תוך שהרב מאיץ בו לטול את העודף והקבלה על החוב. ללא אומר ודברים, קם נסים ממקומו ופנה לצאת.

אך כאן אירע דבר מפתיע. כאילו לא די לו בכלימתו הנוכחית - הוכיחו לו משמים את גורלו של השקר חסר הרגלים... בצאתו את החדר, מרוב מבוכה ובלבול, חרפה

ובושה, לא שת לבו כי משקוף הדלת נמוך, ראשו נתקל בו והוא נפל מלא קומתו ארצה!

ולא די בכך, לחרדתו הרבה, יחד אתו נפלו גם כל מטבעות הכסף שהטמין בחגורתו, והתפזרו על הארץ בקול רעש גדול, וצלצולם הדהד כשמח לאיד...

כאן, הוא כבר נחל שבר על שבר על שבר. אכל, לקה ואף שילם. גם נתפס כמשחד, גם נפל מלא קומתו לפני הנשיא ומשמשו בתקלה לא נעימה, וגם התגלתה תרמיתו לעיניהם. פניו אדמו כסלק, והוא לא ידע אנה יוליך את חרפתו.

מיד העמידו רבי רחמים על מקומו, ובדברים עדינים אך נוקבים אילפו מוסר בגנות השוחד והרמיה, ואחר פטרו לשלום.

מעצמת ההתפעלות מגודל-רוחו וחכמתו של רבנו - התבטא נסים באזני מקורביו: "חכמת רבי רחמים, הינה כשלמה המלך ממש!".

הנסיון לחדור למבצר התורה

תקופת כהונתו של רבי רחמים כנשיא הקהילה, היתה רצופת מאבקים על צביון היהדות. באותו זמן, ניסו חברי רשת האליאנס ההרסנית לפשוט טלפיהם על ג'רבא - העיירה המשומרת והעתיקה מאז חורבן בית המקדש, שכל רוחות רעות שבעולם לא יכלו לה, ולתקוע בה יתד של בית ספר במסווה של לימודי קדש עם מעט לימודי חול.

בלשון חלקלקה ובדרכי ערמה, הם ניסו בכל כוחם לחדור אל מבצר התורה ולחבל בכרם בית ישראל. כדי להגשים את מטרתם הנלוזה, הם לא בחלו בשום אמצעי, וערכו מסע שכנוע אצל הרבנים ואנשי הקהילה, שיאפשרו להם לפתוח במקום בית ספר.

רבני ג'רבא ראו בחכמתם את הנולד, ואת ההרס הרוחני שעלולה תנועה ארורה

תלמידי ה"אליאנס" בתונס בשנת התרמ"ו (1896) בגילוי ראש

זו לְזֵרוֹת, ויצאו חוצץ נגדה בכל כוחם. כצור חלמיש נצבו בכל עוז, וגוננו לבל ינעוץ האליאנס את צפורניו החדות בחממה הנפלאה שסוככה על פרחי הכהונה באי ג'רבא.

"לא יקום ולא יהיה!"

גם אנשי הקהילה הפשוטים שנשמעו לדעת רבותיהם, התנגדו נחרצות למדרך כף רגלם של "כל ישראל חברים". מסופר כי כאשר הגיע לג'רבא ד"ר עוזיאל, מנהל בית הספר "האליאנס" בתונס, כדי לשכנעם בשפתו החלקה להקים במקום בית ספר, ערך בבית הכנסת אסיפה שאליה הוזמנו כל אנשי העיר. אך מיד כאשר שמעו הקהל את מטרתו, לא אפשרו לו להמשיך לדבר, ובנחרצות קראו לעברו: "לא יקום ולא יהיה!". עיניו של עוזיאל התרוצצו בחוריהן, כמבקשות מפלט למול הקהל הרב הבז לו ולערכיו.

כדי לקנות את לב הנוכחים, הוא ניסה לשכנעם בעזרת מאמרי חז"ל כמו "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", אך הקהל שהיה אמון לדברי רבותיו, לא ניסה אפילו להתווכח עמו, אלא דחאו בשתי ידים.

צוות המורים של בית הספר כי"ח (הרבנים בעמידה והמורים של הצרפתית בישיבה) באדיבות בית התפוצות

"במשך היום כולו ילמדו רק למודי קודש, ואך שעה אחת בלבד ילמדו למודי-חול - אשר יסייעו להם להתפרנס בכבוד..." הבטיח להם. אך הקהל סירב לאפשר לו לסיים את דבריו. עיניהם הרואות נכוחה - חזו בהתדרדרות האיומה של נערי תוניס, אשר גדרי השבת, הטהרה והצניעות - נפרצו אצלם לחלוטין!

"שא רגליך והמלט!!" קראו בלעג לעבר עוזיאל הנבוך.

בתוך כל השאון, נעמד עשיר גדול מפרנסי הקהלה, **יוסף פנש** שמו, ובקול החלטי העניק תשובה מוחצת וניצחת לטענות ד"ר עוזיאל: "למי יש צורך בלמודי חול?! וכי השפה הצרפתית היא זו המעניקה כסף או פרנסה?! הנה אני בעשרי הגדול שהעניק לי ה' מידו הרחבה, יש לאל ידי לקנות את כל מוסדות האליאנס שלך בצרפת ובתונס, ומלה אחת בצרפתית איני יודע! הקב"ה הוא הזן ומפרנס לכל. לא לחכמים לחם ולא ללועזים עושר", סיים בקול מרשים חוצב להבות.

כשראה ד"ר עוזיאל את הסערה שחוללו דבריו בקרב הקהל, ניסה להסותם,

וכנסיון אחרון ביקש לשמוע את חוות דעתו של רבי רחמים נשיא הקהלה המתון והעדין, זה שעל פיו ישק כל דבר. אולי דרכו ימצא מפלט...

הביט רבי רחמים על צאן מרעיתו, וליטפם בעיניו הטובות שחכמה אלקית נשקפה מהן. ויען ויאמר: "אמנם ידעתי כי נמשכת תועלת מלמוד השפות, ההשכלה והמדעים, אך היות ורואים אנו את התוצאות האיומות שחולל האליאנס בתונס, אשר היתה בעבר עיר ואם בישראל, מרכז לתורה ולחכמה, וכיום - פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה... אי לזאת - אף ידי תכון עם הקהל, לא לייסד בית ספר כזה בשום פנים!".

כל הקהל, למגדול ועד קטן, קם על רגליו באחת, והריע למנהיג הדגול, ואילו ד"ר עוזיאל שולח משם בחרפה ובוז[8].

חנוך ילדים

כמו חוליות של זהב טהור בשרשרת של נצח, נצבו מדותיו של רבי רחמים ביפעת אישיותו.

הוא ידע להלך בנפשו העדינה של ילד רך, והיה פסיכולוג באופן טבעי בלי למוד מקצועי. הוא ערך שרטוטים ונתוחי אופי על כל אחד ואחד מילדיו (שנתגלו לאחר פטירתו), וכך מצא את הנתיב הטוב ביותר לחנכם על פי דרכם. לדוגמא, על בנו הבכור רבי מנחם כתב: "הוא שונה מאנשים רגילים, הוא מפחד מדברים שלא

8 . בספר אי הפלא (לפרופ' נחום סלושץ) מוסר בשם הגאון הגדול **ר' יעקב כהן** זצ"ל אב"ד ג'רבא, מחבר ספר מעיל יעקב ועוד, שענה לד"ר עוזיאל בשאלה תמימה שעוקצה בצידה: "כמה יושת על הקהלה לשלם לחברה, ובלבד שלא תייסדו בית-ספר בתחומיה?" (עמ' 57). מעניין, שבספר אי הפלא הנ"ל, גם שהמחבר לא היה משלומי אמוני ישראל, משבח את עמידתם התקיפה של אנשי ג'רבא בכמה מקומות, וכותב בזה הלשון: "ר' דוד עידאן, אדם מתון שדעתו שקולה, בא לידי התרגשות וקרא נמרצות: לא נמסור את בנינו לבית ספר, שתפוג תורה וְתִשָּׁכַח מפי בנינו!". (שם עמוד 202. וע"ע בעמוד 208,197,196). אמנם בחארה צגירה (הדיגת) הוקם בית ספר צרפתי, כי הטעו את הרבנים שם כאילו רבני אלחארה לכבירה הסכימו. כן שמעתי. וראה עוד בשו"ת שמחת כהן ח"ב (יו"ד סי' קי"ח), ובסוף ספר קול משה על מסכת ביצה למוהרמ"ך זצ"ל. בשנים האחרונות היתה קצת התדרדרות במצב הרוחני שם [וחלק גדול היו הולכים ללמוד בבית הספר הממשלתי שם עם בנים ובנות גויים]. והצעתי להם שילמדו צרפתית או ערבית בין כותלי ביהמ"ד שעה או שתים בשבוע מפי מחנכים יראי שמים, והסכים על ידי מרן הגר"ע יוסף שליט"א. אך הרב הראשי לג'רבא הרב חיים מאדאר זצ"ל עמד מנגד לבלתי זוז מחרם הראשונים כלל. ואכמ"ל. **נאמ"ן ס"ט.**

רגילים לפחד מהם, אך אינו מפחד מדברים שכל אחד מפחד".

אף בתחום הלימוד לא חסך מהם את הטוב ביותר - הוא בחר בגאון רבי **נסים הכהן** זצ"ל שהיה מעיין מובהק בש"ס, ולמרות שהיה (בימי זקנתו) סגי-נהור, היה בקי בתלמוד ומפרשיו בעל פה, והיה מצליח מאד בעבודת הקדש[9]. רבי נסים לימדם בבית הכנסת "רבי אליעזר", ושם האיר את עיניהם בנתיב העיון[10].

ספר

מעיל יעקב

שיטה ארוכה ורחבה מני ים היהירים למסכת מעילה, לא
חניח פנה וזוית אשר לא נשתטח בה. פעלת איש צדיק
הי רב פעלים מקבציאל הרב הגדול עצום ורב סיני ועקר הריבים
החה ש הקדה"ם והכולל כקש"ת כמהר"ר יעקב הכהן זצוק"ל
אשר הרבין תורה ויאר עיני רבים בהלכות ונתיבי העין הישר
והרבי הנמרא, וישמש כמה שנים בכהר"ר הרבנות פה העירה
נקק אהאררא אלכביר יצ"א . ובסופו ספר אהבת יעקב
לבושים ודיני הסיום והלמוד תורה בלשון הקדש ובלשון ערבי
ועוד כמה ענינים ולמורים יקרים

הבון הפלהינו כי יצאנו הן ושכר טוב בעיני אהים ואדם . ולה
המחבר יעוך ך יהיה ב: יהוה ונפשנו תהיה צרורה בצרור
החיים אכן:

עכ"ו פ' המשתדלים פי"ו

אי גרבה יע"א

מגח תער"ב לפ"ק

כרשום לתחת של מהר"ם ר' דוד עידאן סי"ו פ"ם ותוכר בסדרים

שער ספר מעיל יעקב על מסכת מעילה
מהגאון רבי יעקב כהן

מוסר אביך

בפנקס עב-כרס, רשם רבי רחמים את חשבון הנפש האישי שלו. מדי פעם רשם עצות טובות לעצמו, הנחיות לחיים עתירי-תוכן, ומשפטים חכמים שמסייעים בחיים. הכל נרשם בדף מיוחד, כתוב בערבית בכתב-ידו של המעתיק, הגאון ר' מקיקץ שלי זצ"ל.

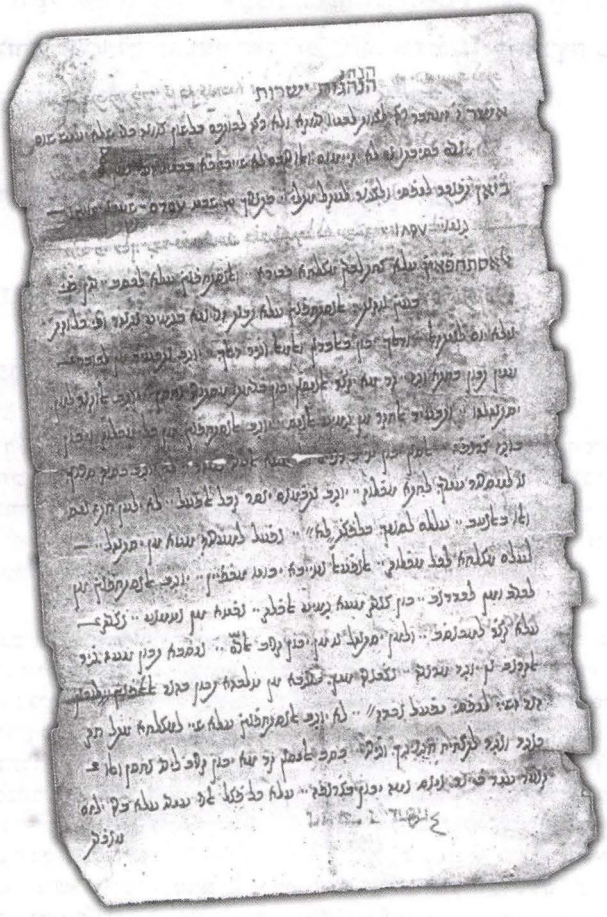
כותרת הדף היתה: "אלו אזהרות לנפשי (לעצמי)" (ובערבית: "האדה אסתחפ'אץ' לנפסי").

9 והזכירוהו תלמידיו לשבח בספר כסא רחמים (בהקדמה) בזה הלשון: ואחרון חביב מורנו ורבנו אשר גדלנו כאב בנוגע אל הרוחני וכו' ויאר לנו את דרכי ונתיבי העיון, הלא הוא החו"ש והכולל כקש"ת (כבוד קדושת שם תפארתו) כמה"ר ר' **נסים הכהן** יצ"ו וכו'.

10 ונעתיק כאן מדבריו של רבי רחמים מאזוז בענין חינוך הבנים, וז"ל: ואם אדוניו יתן לו אשה וילדה לו בנים, יתן הודאה על חלקו ויגדל את בניו לעבודת ה' דוקא, כי זה פרי הבנים, שמיום שיודעים לדבר יטרח עמהם, וילמד אותם האותיות והנקודות והטעמים, ופירוש המלות בלשון שיבין, ויוליך אותם למלמד ירא שמים וחכם, ויתן לו שכרו משלם לפי טרחו, **ויהיה לימוד הבית עיקר**, אם יש לו עת וזמן וכח ללמד אותם, ואם לאו לפחות לפעמים יראה לימודם, אם הם עולים מעלה אחר מעלה, הנה מה טוב. ואם אין, יראה בשלמי הרעה הזאת, אם מהילדים יכה בשבט (פניו) [פיו] ולא יחמול. ואם ח"ו מהמלמד, ידבר עמו בדרך כבוד לעשות עבודת הקדש באמונה. כי מלאכת שמים היא. עכ"ל הטהור (מתוך ספרו 'כסא רחמים' תהלים ב').

בכוונה תחילה לא כתבם בתור "צוואה", כדי שלא יענשו חלילה צאצאיו, אם לא יעמדו בהם[11]. להלן יבואו הדברים בתרגום חופשי (לא מלה במלה) מערבית, עם הערות ומקורות מאת נינו מרן ראש הישיבה שליט"א[12]:

הנהגות רבי רחמים בכתב יד ספרדי בשפה המדוברת ערבית מכתב יד הגאון רבי מקיקץ שלי זצ"ל

11 כמו שכתב ב"ספר-הברית" לגאון המקובל ר' פנחס אליהו מוילנא, חלק ב', מאמר י"ג פרק ט"ז.

12 ושבת אחת רבנו קרא לבניו את כל הצוואה, וביאר להם הדברים.

הַנְהָגוֹת יְשָׁרוֹת

בֵּאוּר זִכְרוֹנוֹת לְעַצְמִי וְלִקְטַנֵּי הַדַּעַת כָּמוֹנִי, **בְּתַאֲרִיךְ ג' שַׁבָּט התרנ"ז, מַתְאִים לְיוֹם [6] יָנוּאַר 1897.**

א. הַשְׁמִירָה עַל הַבְּרִיאוּת הִיא תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה. וְכֵן הַשְׁמִירָה עַל הַמָּמוֹן, פְּרָט לְעִתִּים מְסֻיָּמוֹת [הכוונה שלא לבזבז, חוץ מזמני שמחות וכדומה]. הַשְׁמִירָה עַל קִיּוּם הַדָּת בְּכָל הַכֹּחַ וּבְכָל זְמַן עַד יוֹם הַפְּטִירָה. וְזֶה יִהְיֶה בְּגוּף וּבְמָמוֹן וְזוּלַת זֶה[13].

ב. רָאוּי לְהִתְרַחֵק מִן הַשְּׂרָרָה מִכָּל צַד שֶׁתִּהְיֶה, וּבְכָל אֹפֶן[14].

ג. עַד כַּמָּה שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל אָדָם לִהְיוֹת מְלַאכְתּוֹ בְּצִנְעָה - עָדִיף[15].

ד. רָאוּי לְכַבֵּד לְמִי שֶׁמַּגִּיעַ לוֹ כָּבוֹד, וּלְהַרְחִיק הַבְּזָיוֹן מִכָּל-אִישׁ[16].

---

13 הרמב"ם (פ"ד מהלכות דעות ה"א): היות הגוף בריא ושלם מדרכי השם הוא, ועיין שם בסוף פ"ג. **שמירת הממון** - משנה ערכין (כ"ח ע"א) שיהא אדם חס על נכסיו, וע"ע בחולין (דף צ"א סע"א) ומשנה נגעים (פי"ב מ"ה). ורש"י שמות (כ"ז י"ג) לימדה תורה דרך ארץ שיהא אדם חס על היפה. **השמירה על קיום הדת בגוף ובממון** - מפורש בק"ש בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך, ופירשו במשנה (ברכות נד.) בכל ממונך, וכן תרגם אונקלוס ובכל נכסך, ובתרגום ערבי שלנו (המיוחס לרס"ג) ובכל כחך. ועיין חובות הלבבות (שער אהבת ה' פ"ב).

14 כמו שראינו במרע"ה שהפציר מאד שלח נא ביד תשלח, ושאול בחיר ה' היה נחבא אל הכלים, וע' מנחות (דף ק"ט סע"ב). ובאבות (פ"א משנה י') ושנא את הרבנות, ופי' הרע"ב שם בפירושא בתרא התרחק מלנהוג שררה על הצבור ע"ש. והרמב"ם שם בפיה"מ הביא מאמר חז"ל כיון שנתמנה אדם פרנס על הצבור מלמטה נעשה רשע מלמעלה, וכתב בהגהות מהר"ץ חיות שכן גרס הרמב"ם בסנהדרין (קג:) כיון שנעשה אדם **ראש** מלמטה נעשה **רשע** מלמעלה. ע"ש (וכ"ן דגרס בעל הטורים בפ' במדבר בפסוק ואתה הפקד את הלוים וגו' שכתב וזהו שאמרו אין אדם נעשה שוטר מלמטה אא"כ נעשה רשע מלמעלה, וראה בס' מאור עינים להרה"ג ר' מאיר ורגאני כהן ז"ל פרשת במדבר ע"ש). אבל קשה דא"כ מאי פריך שם בסנהדרין ולא נכתביה כלל (לעי"ן של "רשעים" התלויה, באיוב ל"ח ט"ו), דהא איצטריך לדרשא דנעשה רשע מלמעלה. וצ"ע. ואילולי דמסתפינא אמינא דגרסינן בגמרא כיון שנעשה אדם **ראש** מלמטה נעשה **רש** מלמעלה (רישא כגירסת הרמב"ם וסיפא כגירסתנו). והכוונה שהמלה **מרשעים** (וימנע מרשעים אורם) בלי העי"ן התלויה, נקראת בשני אופנים: מֵרָאשִׁים או מֵרָשִׁים. ומזה דרשו כיון שנעשה אדם ראש מלמטה נעשה רש מלמעלה. ועל זה הקשו ולא נכתביה לעי"ן כלל, ומשני מפני כבודו של דוד או משום כבודו של נחמיה בן חכליה, ור"ל שנהגו שררה בעצמם (ועיין סנהדרין דף צ"ג סע"ב). ודו"ק. ועיין עוד למר זקננו המחבר ז"ל בפירושו כסא רחמים על תהלים (פסוק י"ב), וסוף מזמור כ"ג, ומזמור קכ"א (פסוק א'), ועוד, מה שכתב בענין להתרחק מן השררה. ע"ש.

15 עיין בב"מ (מב.) אין הברכה מצויה אלא בדבר הסמוי מן העין. (ושם דף ק"ז ע"א).

16 במסכת דרך ארץ רבה (סוף פרק ה'): לעולם יהיו כל בני אדם בעיניך כלסטים והוי מכבדן כרבן גמליאל. ובמסכת אבות (פ"ד מ"ג) אל תהי בז לכל אדם וכו' שאין לך אדם שאין לו שעה וכו'. ובאגרת המוסר להרמב"ם: "קנאו ליודעים

ה. רָאוּי לְהִזָּהֵר מִכָּל-נִבְרָא, אֲבָל בַּעֲדִינוּת[17].

ו. הַלָּשׁוֹן תִּהְיֶה רַכָּה לְעוֹלָם, אַף עִם הָאוֹיֵב הַגָּלוּי[18].

ז. אֵין רָאוּי לְגַלּוֹת סוֹדְךָ אוֹ סוֹדָם שֶׁל אֲחֵרִים הַמָּמוּס אֶצְלְךָ - לְשׁוּם נִבְרָא[19].

ח. רָאוּי לַחְשֹׁב הַרְבֵּה בְּטֶרֶם תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂה[20].

ט. לְהִזָּהֵר מִלְּקַלֵּל אַף אִישׁ, גַּם בְּשִׂחוֹק[21].

י. לַמֵּד לְשׁוֹנְךָ בְּמַעֲנֶה "לֹא"![22].

(פי' התקנאו בחכמתם) ובוזו **בלבבכם** הגלמים". אבל לא בגלוי. ודו"ק.

17 כנ"ל בהערה הקודמת.

18 עיין ברכות (יז.) לעולם יהא אדם ערום ביראה מענה רך משיב חמה וכו'. ובמשלי (כ"ה ט"ו) ולשון רכה תשבר גרם. ועיין במוסר השכל לרבנו האי גאון (שורה קנ"ז): "הֱיֵה עִם בַּעֲלֵי דִינְךָ כְּאִלֵּם, וְלָמוֹ רָע בְּפִיךָ אַל תְּשַׁלֵּם". וכמה פעמים אחר שדברת קשות נגד פלוני תצטרך אליו, ואוי לה לאותה בושה וכו'.

19 מיכה (ז' ה') משוכבת חיקך שמור פתחי פיך, ובחובות הלבבות (שער הפרישות פ"ד) ממדות החכם "לא יחשוף מסתור ולא יגלה סוד", והובא במאירי מגילה (פ"ד מ"ג). ובספר חסידים (סי' פ"ה) "אל תגלה לאוהבך שום דבר שתסתיר משונאך, אם לא בחנתו פעמים רבות אוהב נאמן וכו', וסוד אחר אל תגל לשום אדם אם לא ברשותו". ובשיר המתחיל "אם נפשך יקרה בעיניך" לר' יהודה הלוי: "תֵּן לִבְּךָ קֶבֶר לְסוֹדֶךָ / יְהִי כְלָיוֹת נֶאֱמָנֶיךָ". ועיין במוסר השכל לרב האי גאון (שורה ס"ג) "וְאִם תֵּדַע בְּסוֹד רֵעַ וְחָבֵר, יְהִי לוֹ בְטָחוֹן וְקֶבֶר", ובשיר "קערת כסף" לר' יוסף האזובי (חרוזים פ"ד-פ"ה-פ"ו). וע"ע בס' ראשית חכמה שער הקדושה (פ"ט דקס"ב ע"ב) ושם הביא דברי הזוהר באדרא זוטא (דף רצ"ד), ועיין עוד בסוף הספר בקונטרס אור עולם (פי"ט דף רע"ד סע"ב), וכן בס' הברית לר' פינחס אליהו מווילנא ח"ב (מאמר י"ג פרק כ"ד) ע"ש, דברי פי חכם חן.

20 הוא המאמר הידוע "סוף מעשה במחשבה תחילה" (פיוט לכה דודי. ועיין בספר הכוזרי מאמר ג' סימן ע"ג, והרע"ב אבות פ"ג מ"ט). ואמרתי רמז על הפסוק "מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך", שהמחשבה היא יסוד המעשה, וככל שהיסוד עמוק יותר הבנין גדול וגבוה יותר. והבן. ועיין רבנו בחיי (ריש פרשת בא) על פסוק אשרי אדם מפחד תמיד, שפירש שהוא מפחד תמיד בכל פעולותיו ומחשב בהן ומתבונן תכליתם בנזקם ותועלתם טרם שיפעלם, ע"ש.

21 כן הזהיר באגרת הגר"א מאד לחנך הבנים להזהר מקללות ושבועות וכזב, וכ' שעל זה תכה אותם ולא תרחם עליהם כלל. ע"ש. וידוע מ"ש חז"ל שרחל אמנו מתה מקללת יעקב עם אשר תמצא את אלהיך לא יחיה וגו'.

22 הוא פתגם ידוע בערבית: "כ'דדם אללאם" (תפעיל תמיד את האות "לאם" - לא). וע' ברכות (ד' ע"א) למד לשונך לומר איני יודע. ובספר חסידים (סי' פ"א) "כשתתיירא מן החרטה אמור **לאו** קודם **הן**, כי לאו אחר הן מגונה מאד.

יא. עֲשֵׂה טוֹבָה לְמִי שֶׁרָאוּי לָהּ[23].

יב. הַלְמֵּד - תּוֹעֶלֶת לְכָל נִבְרָא[24].

יג. הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים יִהְיוּ בְּצִנְעָא[25].

וכאשר תאמר הן כפול, קיים מה שאמרת". והרב המפרש שם (בדפוס ווארשא תרס"ב) נתקשה בדבריו והגיה "וכאשר תאמר הן **סבול** וקיים מה שאמרת". ונעלם מכ"ת גמרא בשבועות (לו.) דהן תרי זימני הוי שבועה (וכן פסק מרן בש"ע יו"ד סי' רל"ז סעיף ה', ושלא כדעת הרמב"ם פ"ב מהלכות שבועות ה"ו דדוקא אם הזכיר שם או כינוי ע"ש). ולזה כיוון בעל ספר חסידים, כי לאו אחר הן מגונה מאד ומ"מ חיובי לא מיחייב, אבל כשתאמר הן **כפול** חייב לקיים מה שאמרת. וכן מרן החיד"א ביוסף לחק (הנספח ל"חק לישראל", יום ששי פ' שלח לך) העתיק לשון הס"ח כמו שהוא לפנינו. ושו"ר בפירוש מקור חסד שם שהעיר בזה. ומ"ש בס' חסידים כי לאו אחר הן מגונה מאד, עיין מנחות (דף מ"ג ע"א) שינוי שקר שינוי אמת ובפירש"י שם.

23 פשוט. והראוני בגמ' חולין (דף קל"ג סע"א, לפי גירסת עין יעקב שם) כל העושה טובה למי שאינו יודע כאילו זורק אבן למרקוליס. ובחוה"ל (סוף שער עבודת האלהים) כל העושה טוב למי שאינו מכירו כאילו זורק אבן למרקוליס ע"ש. וכבר אמר בן סירא "טב **לביש** לא תעביד וביש לא ימטי לך", אבל למי שמכיר ערך הטובה ומודה עליה מצוה להיטיב אתו.

24 אמר זה מנסיונו שלמד כתב ערבי וצרפתי בבחרותו ועזר לו לאחר זמן, וכשהיה מגיע מברק לג'רבא בשפה הצרפתית היו רצים אליו נערי ביה"ס לפענח להם. וכן מסופר על קולומבוס מגלה אמריקה, שנתפס בשבי אצל האינדיאנים והציל עצמו בחכמתו שידע שבאותו היום יהיה ליקוי חמה, ואמר להם שיזהרו ממנו שהוא יכול להחשיך עליהם את אור היום, וכשראו שהשמש התחילה להחשיך פחדו ושלחוהו לנפשו. וכן מסופר על הגאון ר' דוד לוריא ז"ל שנתפס בעלילת שוא, והשופטים דברו אודותיו ביניהם בצרפתית, והוא ז"ל הסב את פניו, וגערו בו, והשיב להם **בצרפתית** שהוא הבין מה שמשוחחים עליו ואין זה דרך ארץ לשמוע מה שהם מדברים עליו, והם התפעלו מאד מתשובתו והוציאו משפטו לאורה. וזה אצלי פשט הכתוב במשלי (י"ט ח') "קונה לב אוהב נפשו, שומר תבונה למצוא טוב", כלומר מי שקונה ידיעה ומדע בלב הוא אוהב נפשו, ובתנאי שיהיה "שומר תבונה" שישמור ויזכור את התבונה והידע לעצמו למצוא טוב בעתיד. וכן מרדכי ע"ה שלמד לשון טורסי בהיותו אחד מהסנהדרין, וגם כעבור ע' שנה לאחר החורבן שמר את מה שלמד בלבו והועיל לו זה להבין שפתם של בגתן ותרש כנודע. וכמובן אין זה ענין לחינוך הילדים בנעוריהם שיתחנכו על ברכי התורה ויראת ה' טהורה וכפי שרמז הגאון ר' יעקב כהן ז"ל (מח"ס מעיל יעקב על מסכת מעילה, ועוד) בפסוק לא טוב היות האדם לבדו, שאין טוב שיהיו לנער שני לבבות (לב-דו). ועיין להרמב"ם בפיה"מ (חגיגה רפ"ב) שכל אדם בטבעו משתוקק לכל החכמות כולן. ע"ש. ואולי זו כוונת הכתוב (משלי י"ט ב') גם בלא דעת נפש לא טוב, ועיין רש"י שם. ופילוסוף אחד אמר: "השגיאות הגדולות באות מחסרון דעת" (הובא בהקדמת ספר "אורח לחיים" - רפואה).

25 מיכה (ו' ח') והצנע לכת עם אלקיך. ובתנא דבי אליהו רבה (פי"ז) חמוקי ירכיך וגו' מה ירך בסתר אף כל דבר טוב שיעשה אדם יעשה בסתר, צדקה בסתר וכו'. ושם (פכ"ז) אשרי אדם שיש בו ד"ת והוא יושב וקורא ושונה במקום צנוע וסתר, אצל מי מלינין אותו, הוי אומר אצל הקב"ה וכו'. וע"ע שם (סוף פכ"ח), ובחוה"ל (שער הבטחון פ"ד) בד"ה אבל החלק החמישי וכו', ובשערי תשובה לרבנו יונה הובא ביוסף לחק פ' אחרי יום ראשון, ובכף החיים (סי' תקס"ה אות ל"ב). ע"ש.

יד. רָאוּי לְהִשָּׁמֵר מִן הַשֶּׁקֶר וּמִן הַשַּׁקְרָן[26].

טו. הֱיֵה צַדִּיק וְנוֹחַ לְכָל הַבְּרִיּוֹת[27].

טז. בְּרַח מֵאַהֲבַת הַבָּצַע [הממון][28]!

יז. מַתַּן צְדָקָה לְפִי עֶרְךְ מָמוֹנֶךָ, וּלְמִי שֶׁרָאוּי לָהּ, אוֹ לְשֶׁאֵר בָּשָׂר[29].

---

26 מקרא מלא בפרשת משפטים: מדבר שקר תרחק. וע' בפירוש מוסר השכל להרה"ג ר' יחזקאל פייויל (מח"ס תולדות אדם, חיי הגר"ז מווילנא) על הלכות דעות להרמב"ם (פ"ב ה"ו), מה שפירש בשם מהראנ"ח על עובדא דריב"ח וחכמי אתונא בבכורות (ח:) ותוכן דבריו שגם דבר הניכר לכל שהוא שקר כגון כודנייתא מי ילדה (שידוע לכל שהפרדה אינה יולדת) מ"מ בכלל שקר יחשב, ומונע הנפש מלשוב למקור האמת יתברך. ע"ש. וע' למרן ר' כלפון משה הכהן זצ"ל בהגהתו לס' בן פורת יוסף ח"א (מערכת תי"ו אות ב') שכתב דאפי' מפני השלום מותר רק לשנות קצת אך לא לשקר לגמרי ע"ש. אבל בעלי התוס' בפירוש דעת זקנים עה"ת (פ' וירא) כתבו שבני אדם מותרים לשנות לגמרי (וזה נ"ל כוונת הרמב"ן בפ' וירא בד"ה ואני זקנתי ע"ש. וע"ע בקונט' מלחמת מצוה להרשב"ש, ונדפס מחדש בקונטרס קטן בשם "ילקוט ויכוחים" (עמוד 234). ע"ש. וע' בשו"ת חתם סופר חלק ששי סי' נ"ט). וכן משמע בביצה (כ' סע"א) ובפירש"י שם. וביבמות (ס"ה ע"ב) וע"ש בתוס' ישנים ולמהרש"א בח"א, ובב"מ (פז.) בד"ה דלא מותיב וכו' ע"ש. אך מצאתי חבר גדול למוהרמ"ך זצ"ל בספר חסידים (סי' תתרס"א) שגם מה שהתירו לצורבא מרבנן לשקר במסכתא, אם איש אמת הוא שאינו מדבר שקר לא יתכן לומר מן לאו הן ומהן לאו, אלא ישתוק או יפליגם לדברים אחרים. ע"ש. ועפ"ד מוהרמ"ך זצ"ל ניחא קושית התוס' והרי"ף בב"מ (דף כ"ג סע"ב) דלא חשיב התם בגמ' שמותר לשנות מפני דרכי שלום ע"ש, דבהנהו תלת מילי דחשיב התם מותר אף לשקר לגמרי. מיהו לאידך גיסא יש להעיר ע"ד מוהרמ"ך שדייק מלשון לשנות ולא קאמר לשקר, דהא בב"מ שם קאמר נמי עבידי רבנן דמשנו וכו', והיינו להכחיש לגמרי כפירש"י שם, ולא קאמר עבידי דמשקרי, ואכמ"ל. ואחר שנים ראיתי בשם הגרי"ח בס' בן יהוידע (ב"מ דף כ"ג ע"ב) שגם כאשר מותר לשקר אין לומר שקר גס ומוחלט אלא תשובה דמשתמעא לתרי אנפי, וכן ראיתי בשם שו"ת שבט הלוי חלק חמישי (סימן ב'). וכן הראוני עוד בשו"ת תורה לשמה (סימן שס"ד ושע"א) שהזכיר כמה אופני שקר המותרים על פי ההלכה. ע"ש באורך.

27 כל שרוח הבריות נוחה הימנו וכו' (אבות פ"ג מ"י), ובמס' דרך ארץ זוטא (פ"א) דרכן של ת"ח עניו ושפל רוח וכו' ואהוב לכל אדם וכו'.

28 אחת ממדות שמנה יתרו (שמות י"ח כ"א) שונאי בצע.

29 כ"כ הרמב"ם (הלכות דעות פ"א ה"ד) ולא יפזר ממונו אלא נותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למי שצריך. וע' כתובות (נ. סז:) ועוד. ומ"ש או לשאר בשר, הוא ע"פ האמור בישעיה (נ"ח ז') ומבשרך לא תתעלם, ואיתא בשבועות (טל.) ואין בשרו אלא קרובו שנאמר ומבשרך לא תתעלם. וע' במדרש רבה פרשת בהר סיני (ויק"ר פל"ד אות י"ד) בעובדא דריה"ג, וכן בירושלמי כתובות (פי"א ה"ג), ורש"י משלי (י"א י"ז) פי' גומל טובה לקרוביו איש שהוא חסיד וכו' והאכזרי הוא עוכר את קרוביו ע"ש. ובהערות מהרמ"ך זצ"ל בכ"ק ראיתי שציין ע"ד מו"ז זצ"ל למרן בש"ע יו"ד (סי' רנ"א ס"ג).

יח. **הַנִּשּׂוּאִים - יִהְיוּ דָּוְקָא עִם בְּלְתִּי קְרוֹבֵי מִשְׁפָּחָה, וְהוּא שֶׁיִּמְצָא פְּחָפְצוֹ**[30].

יט. **הָעֵצָה מִצִּדְּךָ לְהַפְצָרַת הַמְבַקֵּשׁ אוֹתָהּ תִּהְיֶה בְּסִגְנוֹן זֶה: אִלּוּ הָיָה דָּבָר זֶה לְעַצְמִי, הָיִיתִי עוֹשֶׂה כָּךְ**[31]**...**

כ. **אֵין רָאוּי לְהִתְקַמֵּץ עַל דְּבַר תּוֹעֶלֶת, כְּגוֹן דְּמֵי שְׂטָר וְשָׂכָר (וְאַגְרָה) לְהַבְטָחַת זְכִיּוֹתֶיךָ וְכַיּוֹצֵא**[32].

כא. **מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם - כַּמָּה שֶׁהוּא קָרוֹב לְיָדוֹ יוֹתֵר טוֹב, וְאַף אִם יִהְיֶה אֵצֶל מִבְחַר הָאָדָם, רַק שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּעֲדִינוּת**[33].

כב. **עַל כָּל פֶּרֶט שֶׁיֵּשׁ לְךָ בַּחוּץ, יֵשׁ לָקַחַת כְּתָב תַּחַת יָדְךָ. אִם הָיָה חֲבֵרְנוּ טוֹב וְהָגוּן - לֹא נְזַדַּקֵּק לַכְּתָב, וְאִם אֵינוֹ הָגוּן, יוֹעִיל הַכְּתָב מְאֹד. וְתִתְרַגֵּל עִם כָּל אָדָם בְּכָךְ**[34].

---

30 כנראה ראה כן מנסיונו בחיים. וכ"כ בשו"ת יביע אומר ח"ב (אה"ע סי' ז אות ט') שכן דעת גדולי הרופאים בזמננו, וכ"פ בילקוט יוסף (מהדורת התש"ל עמוד קס"ז) שיש ליזהר בצוואות ריה"ח בנישואי בת אחותו וכו'. ע"ש. ועיין להראב"ע שמות (ב' א') בד"ה בת לוי וכו' ובפי' עזרה להבין שם, שדחה דעה זו מכח מרע"ה ואהרן ומרים שנולדו מנישואי קרובים. ע"ש. ומ"מ הנסיון הוכיח שנשתנו הזמנים בזה. ושמעתי שבנישואים רגילים יוצאים 3% בעלי מומין ונכים רח"ל, ובנישואי קרובים יוצאים 8%, כלומר כמעט פי שלשה רח"ל. שומר נפשו ירחק מהם.

31 כיוצא בזה כ' הרמב"ם בסוף מאמר קידוש השם (הנקרא גם אגרת השמד): "והעצה **שאני יועץ לעצמי** והדעה שאני רוצה בה לי ולאהובי ולכל מבקש ממני עצה" וכו'. והוא בחכמה עמוקה, שאם נכשלה העצה ח"ו לא יתלו בו בוקי סריקי. וכיו"ב כתב מרן החיד"א בפירושו למסכת סופרים פט"ז (והובא בשו"ת יחוה דעת ח"ג סי' ע"ה) וז"ל: בחון לשון הזהב של ר' נהוראי לפי רוב הענוה, אשר במאמרו לא דיבר דרך תוכחה או אזהרה, אלא הוא אומר מה שהוא עושה לבנו וכו' ע"ש.

32 כ"כ הרמב"ם באיגרת המוסר וז"ל: עמדו בדיבורכם, אל יכבד בעיניכם שטר ועדים וקנין על הבטחת הדבר גלוי ונסתר וכו'. וע"ע לרב האי גאון במוסר השכל (שורה קי"ג): "הֱיֵה אֵצֶל פְּלִילֵי עָם וְדַיָּן / וְשָׂתְקָנָה קְנֵהוּ לָךְ בְּקִנְיָן. וּבְמָאוֹדְךָ בְּחַר עֵדִים כְּשֵׁרִים / יְנִיחוּךְ אֲזַי מֵרֹב דְּבָרִים".

33 ע' ברכות (מו.) ויהיו נכסיו ונכסינו מוצלחים וקרובים לעיר, ובפירש"י שם, ובב"מ (ק"ז ע"א) שיהיו נכסיך קרובים לעיר. ומ"ש ואף אם יהיה אצל מבחר האדם וכו', הטעם פשוט כי לא תדע מה ילד יום, או שילך לעולמו או שיתהפך מטוב לרע וכדומה. ואלה מעשים בכל יום.

34 ע' ב"מ (עה:) שלח ליה נייתי (כצ"ל) מר סהדי וניכתב כתבא, שלח ליה אפי' אנא נמי וכו'. ע"ש. ועוד סיבה שיתרגל עם כל אדם בכך, שלא יגרום קנאה ושנאה בין מכיריו.

כג. אֵין רָאוּי לָשֶׁבֶת בְּחֶבְרַת רֵעִים בְּשׁוּם אֹפֶן[35].

כד. לְעוֹלָם תִּהְיֶה קַל וְזָרִיז לְמַעֲשֶׂה טוֹב כְּפִי כֹּחֶךָ, וְעָצֵל וּמִתְמַהְמֵהַּ מֵעֲשׂוֹת רָע, אוּלַי אֵין בּוֹ צָרֶךָ[36].

כה. אֵין לְהָכָנֵס תַּחַת שׁוּם מִשְׂרָה צִבּוּרִית בְּשׁוּם אֹפֶן, וּמִי שֶׁנִּלְכַּד בְּכָךְ, יִמְשֹׁךְ עַצְמוֹ מֵהֶר וּבַעֲדִינוּת, בְּטֶרֶם יִמְשְׁכוּהוּ אֲלֵיהֶם. וּמִיּוֹם הַכְּנִיסָה יַחְשֹׁב עַל יוֹם הַהִתְפַּטְּרוּת[37].

כו. לֹא לִהְיוֹת נוֹכֵחַ בְּמַעֲמָד שֶׁעָלוּל לְהִתְבַּקֵּשׁ לְאַחַר זְמַן לְמִסֹּר עֵדוּת וְכַיּוֹצֵא[38].

כז. אֵין לִפְשֹׁעַ בְּשׁוּם מִסְמָךְ אוֹ מַשְׁפּוֹן - נִשּׂוּם אוֹ בִּלְתִּי נִשּׂוּם - גַּם לְאַחַר עֶשְׂרִים שָׁנָה, כִּי אוּלַי יְזַדַּקֵּק אֵלָיו וְלֹא יִמָּצֵא, וְיֵעָרֵךְ לְמַעְלָה מִשָּׁוְיוֹ, וְיַגִּיעוּ לְבַסּוֹף לִפְשָׂרָה בְּמִחִיר יָקָר[39].

---

35 כי כל ישיבה בחברת ריעים גוררת כל מיני דיבורים אסורים, וביטול תורה כנגד כולם, ועיין לרבינו הרמב"ם (סוף הלכות טומאת צרעת): וזה דרך ישיבת הלצים וכו'. צוף דבש אמרי נועם מתוק לנפש ומרפא לעצם.

36 כן אמרו במד"ר פ' נשא (פ"י אות י"ז) ותמהר האשה ותרץ וגו' מלמד שכל מעשי הצדיקים במהירות, ולהיפך במעשה רע ונקמה לאחרים. וע' מסלת ישרים (פ"ו). וההפך מובן.

37 עמש"ל הערה 2. וע"ע הוריות (דף יו"ד סע"א) וברכות (כ"ח ע"א).

38 דבר בדוק ומנוסה, ופורסם בעתונים כמה מעשים כיו"ב, שהוזמנו להעיד וברגע האחרון נדחה המשפט, ושוב ביום אחר לא הופיע הנאשם, והפסיד העד כמה ימי עבודה. וזה במקרה הטוב ביותר, ויש גרוע מזה שנפגע העד ע"י פושעים בגופו ובממונו רח"ל. וע' יבמות (דף צ"ט סע"ב) אמר ר"א בר צדוק מימי לא העדתי אלא עדות אחת, והעלו עבד לכהונה על פי. ע"ש.

39 כ"כ בצוואות השל"ה הנקראים "יש נוחלין" (הובאו בס' דרך ארץ ונימוסין להרה"ג ר' ברוך ישר ז"ל, רבה של עכו, עמוד ע"ה) "קבלה מאבותי זכרונם לברכה שלא להשליך שום חשבון ישן אע"פ שנחשב ונפרע הכל... אלא יהא מונח במקום מוצנע כי מי יודע מה ילד יום, אולי יבא עת שצריך להוכיח איזה דבר מתוכו". וע"ע להרמב"ם (פי"ח מהלכות שבת הט"ו) המוציא קשר מוכסין חייב, אע"פ שכבר הראהו למוכס ונפטר בו, שהרי ראיה היא לעולם. ע"ש. ודו"ק. ואני נוהג לשמור קבלות המים והטלפון והחשמל וכו' למשך שנה אחת, כי אין לדבר סוף. ופעם הפקדתי סכום בבנק ושמרתי הקבלה אצלי, ואחר שבוע ראיתי שחייבוני רבית על "אוברדראפט" (גרעון בחשבון) והתפלאתי. ואכן התברר לי שהמחשב לא הכניס את ההפקדה הקודמת ולכן הייתי בגירעון, והוצאתי את הקבלה שבידי והחזירו הכל.

כח. **אַל תַּרְגִּיל זוּלָתְךָ לְקַבֵּל מִמְּךָ שֵׁרוּת (חִנָּם) שֶׁלֹּא יִמְצָאֵהוּ אֵצֶל רֹב בְּנֵי אָדָם, כִּי יַשִּׂיגְךָ טֹרַח גָּדוֹל, וְתָבֹא לִידֵי שִׁנְאָה עִם הַבְּרִיּוֹת**[40].

שוקל דבורו בפלס

דבורו של רבי רחמים, היה צח ונקי מכל כתם ורבב. מעולם לא הוציא מפיו דבר שאינו ראוי, דבר שקר או גנות חס ושלום. על כל דבר התבונן בעיניים טובות, וכל דבר מבורך היה בעיניו.

לשונו היתה זכה וברה, והיה מקפיד על נקיון הדיבור, בורר בניבים ושוקל כל ביטוי במאזני זהב. באנינות דעתו, אף לפחם השחור לא היה קורא בשמו - 'פחם' או 'שחור', אלא בלשון סגי נהור - "אָבְּיֶיד" (לבן). כן, מעולם לא אמר "לכבות את האור"... לבל ישתמע חס ושלום לשון כיבוי וחושך רוחני... ותחת זה אמר "לסגור את האור" (מאוחר יותר בהמצאת החשמל, התבטאו בניו בלשון "לסובב את הכפתור" שכן בזמנו ההדלקה היתה מתבצעת על ידי סיבוב הכפתור, וכיום הם אומרים "לכבות את **החשמל**").

"אמרו רק טוב"

פעם ישב רבי רחמים ליד שולחנו העתיק, ובדק שטרי חוב ישנים שחבו לו הגויים. והנה, מצא ביניהם שטר בן כמה שנים שטרם נפרע. נזכר רבי רחמים בלווה, שהיה אדם רשע, מושחת ואלים, וחייך לעצמו. לתמיהת בני ביתו, אמר בבדיחות הדעת: "שטר זה ייפרע לפני כולם...".

עודם מגחכים לשמע ההלצה - והנה קול הקשה חזק על הדלת. להפתעת כולם ניצב בפתח הגוי האלים. בפנים רציניות בקש את רבי רחמים, ולהפתעת הנוכחים

40 זה מעשה שקרה אליו אישית, שהיה כותב מכתבים בצרפתית לידיד אחד, ופעם היה טרוד ועסוק מאד, ונהפך הדבר לשנאה תחת אהבתו, ולשומע יגעם. וע' לרבנו יונה (פ"ה דאבות משנה י"א) אמרו חכמי המוסר "אל תהיה מתוק פן יבלעוך". ובס' בן המלך והנזיר שער השלשים (דף נ"ג ע"ב) השמר שלא תהיה מתוק ותימצץ, ולא מר ותימאס. והובא בבן איש חי שנה ראשונה (ר"פ נצבים) בד"ה ובאופן אחר (תניינא) ע"ש. [וכן הביא בספרו חוקי הנשים פרק ששה עשר. **הראל זנזורי** הי"ו]. והגאון ר' בוגיד סעדון זצ"ל באחד מספריו הביא סיפור ארוך בערבית שתוכנו "כבד עצמך - ויכבדוך אחרים". והרי זה כמבואר.

פרע את חובו עם הריבית עד הפרוטה האחרונה!

או-אז פנה הרב ואמר לבני ביתו: "הלא אמרתי לכם, לעולם אל תוציאו מפיכם דבר רע. אמרו רק טוב ויהיה טוב!"[41].

אם אשכחך ירושלים

אהבתו של רבי רחמים לירושלים - משוש-תבל, לא ידעה גבולות. נפשו נכספה וגם כלתה, לעלות לארץ הקודש בגאולה השלמה ובבנין בית המקדש.

עם זאת, לבו היה מלא-צער, והוא הסתיר את צערו על החורבן עמוק פנימה, אבלו בלבו וצהלתו בפניו, רק כשנגלו מסתוריו - נודע לכל, עד כמה כָּאַב את חרבן בית המקדש.

כאשר רכש פעם באי-ג'רבא דירה גדולה וישנה, הזמין סייד שישפץ את הדירה וישווה לה פנים חדשות. כאשר ראה רבי רחמים את תקרת החדר האמצעי שהיתה בנויה מקשתות יפות, ועליהם ציצים ופרחים חטובים להפליא, פנה לסייד ובקשו להעביר שכבת-טיח על הכל! התפלא הַסַּיָּיד ואמר: "ראה עד כמה מיוחדים ויפים הם הפרחים, ממש מעשה ידי אמן, חבל להשחיתם!".

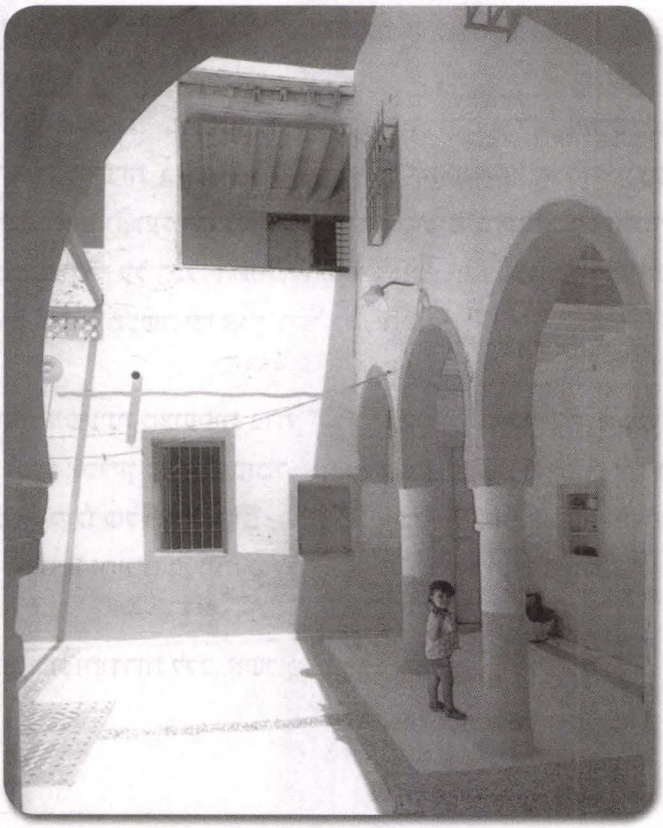
השיב הרב כשעיניו מצועפות בדוק של כאב: "אילו שוכנים היינו כבוד בארצנו הקדושה, ובית אפריון על תלו עומד, אזי נאה היה לקשט ולייפות את ביתנו, אך עתה" - נשבר קולו של רבי רחמים - "עתה, כששכינת עוזנו חובקת אשפתות, בית אלוקינו חרב ואנו נתונים בגלות, מה לנו ולשמחת הקשוטים והיופי?!".

מלים נוקבות וחודרות ללב, אשר מביעות הכל!

41 השווה לביטוי באידיש השגור בפי אדמו"רי ליובאוויטש: "טראכט גוט וועט זיין גוט" (תחשוב טוב ויהיה טוב).

הכותל המערבי (לפני כמאה שנה)

בית בג'רבא בנוי מקשתות יפות, ועליהם ציצים ופרחים חטובים להפליא

שונא מתנות יחיה

בורח היה רבי רחמים מן הכבוד כמטחוי קשת. יום אחד, שב מן השוק אל ביתו, וכולו נרעש. "מיום זה", הכריז לבני ביתו, "מפסיק אני לקנות יותר בשוק, ואף אתם חדלו לרכוש שם מוצרים, אלא ע"י שליח בלבד!" הצהיר אבי המשפחה חד משמעית.

לפליאת הכל, השיב בענוה: "נודע לי היום, כי רגילים למכור לי פירות וירקות במחיר מוזל יותר משאר הקונים, מפני ה'כבוד', וכי מה אני ומה חיי?!"...

מעשה מפעים נוסף, קרה בבקר בהיר אחד, כאשר נראו פועלים חרוצים סמוך לחנותו של רבי רחמים, כשהם כורים בור גדול במבנה מיוחד.

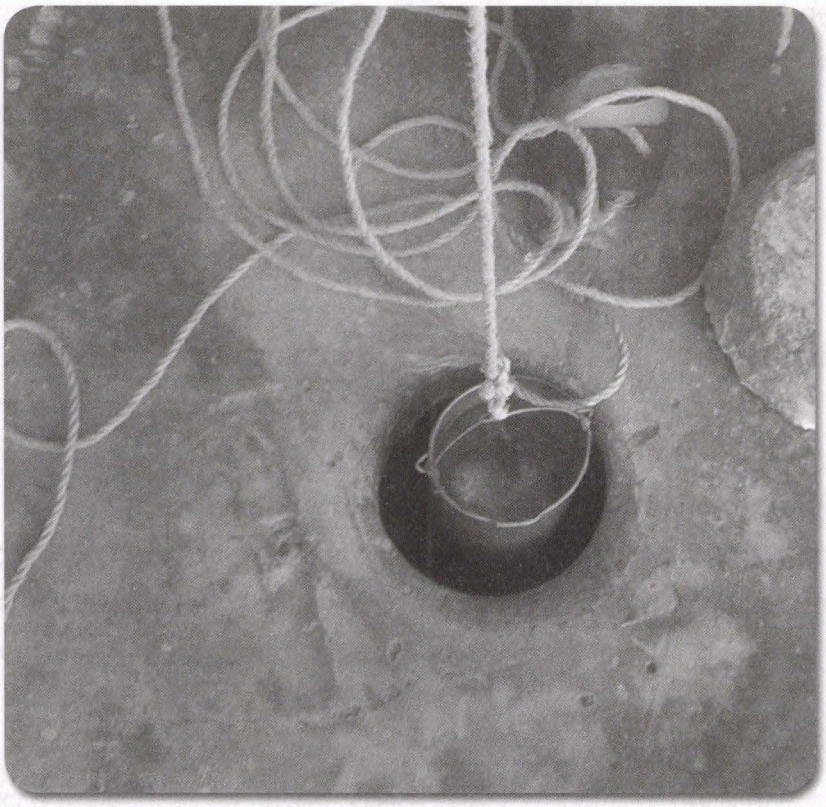
לשאלת הכל - לשם מה משמש בור זה ומדוע, השיב רבי רחמים, כשענוה ובריחה מן הכבוד משמשים אצלו בערבוביה: "בימות הקיץ הלוהטים, נהגתי לשלוח שליח להביא לי מים מהחנויות השכנות בחומת סוק שיש להם בורות מלאי מים, בחושבי כי מספקות הן מים בחנם לכל צמא.

אך משנודע לי כי רק לי נותנים מים ללא תמורה - ומי אני ומה אני כי אזכה ב'כבוד' ללא כסוי?! לכן החלטתי לכרות בור שיתכנסו בו מימי הגשמים, וממנו ארוה צמאון לכל דורש בחנם!", לקיים מה שנאמר (ישעיה נה, א): "הוי כל צמא לכו למים וגו', בלא כסף ובלא מחיר". ועד השנים שהתקינה הממשלה ברזים בכל בית, היו מימי-הבור ניתנים לכל צמא, לחמו נִתָּן מימיו נאמנים.

ואכן, נתקיים בו "כל הבורח מן הכבוד הכבוד רודף אחריו", ולאחר פטירתו, כתבו עליו גאוני דורו את השורות הבאות המורות על גדלותו הנסתרת: "ואם כי בהשקפה ראשונה יתייצב לעומתנו רק דמות איש סוחר, וברוב ימות החול החנות פתוחה, הנה זה רק למראית-עין, אך באמת, מקיר החנות וביתה - מחשבותיו

והגיוני פיו ולבבו יקדיש אך לתורה ולתעודה בכל עת מצוא, כאשר כה יעידון ויגידון רבים וכן שלמים המתחקים על תהלוכותיו בקדש..."[42].

בור מים באחד הבתים

"רגלי חסידיו ישמר"

כאשר פרסה ממשלת צרפת את חסותה על תונס, חוקקה חוק שכל שנה תעלה לה תונס מספר קצוב של חיילים ערבים שיחברו לצבא צרפת.

---

42 . וראה עוד בספר פרחי כהונה ח"ג (על הש"ס) למורנו הגאון ר' רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל, בהקדמת מו"ר ש"ב הראב"ד לעירנו ג'רבא יע"א הגאון ר' בוגיד סעדון (שליט"א). **נאמ"ן ס"ט.**

וכך מדי שנה, ביום המיועד, היו מתקבצים כל הערבים המוזמנים בככר העיר, בציפיה לגורלם. וכך נערך הדבר, הוטל גורל בין כל המתייצבים, וכך נקבע מי יצא בצבא, ומי יישלח לחפשי.

בדרכם לככר העיר או בחזרתם ממנה, התירו הערבים רסן והרשו לעצמם להתפרע, לבזוז ולחמוס ביהודים (שהיו פטורים בזמנו מן הגיוס), וביום זה - השנאה המפעפעת בלבם, גאתה ביתר שאת.

היהודים המסכנים נחבאים היו בבתיהם בשעת זעם זו, ויצאו אך ורק בקבוצות גדולות, כדי להקטין את סכנת ההתפרעות.

באחד מימי הגיוס, יצא רבי רחמים כשפניו מועדות ל"סוק", ראשו ורבו שקוע היה בעולמה של תורה, ונשמטה ממוחו הידיעה כי היום הוא יום הגיוס המועד לפורענות.

והנה - נקרה בדרכו יהודי אחד שהלך לבדו, רועד ומשקשק מאימה: "רבי, האם ל"סוק" מועדות פניך?" שאלו וציפה לתשובה חיובית. "אכן, אם יגזור ה' בחיים!", ענהו רבי רחמים כשאינו מסיח דעתו מן הסוגיא שבמוחו. מיד התלווה היהודי לרבי רחמים, ופחדו פחת בהרבה.

ולפתע - קול שמחה לאיד נשמע מאחוריהם, ומשלחת מלאכי רעים התנפלו על היהודי שנתלוה אל הרב - הכוהו, פצעוהו ונטלו את כל כספו ממנו... ואילו ברבי רחמים לא נגעו לרעה - כאילו לא היה שם כלל! ויהי לפלא!

לימים אחר פטירתו, בשנת התרס"ט (1909 למנינם), הגיע לג'רבא שד"ר מארץ ישראל כדי לגייס כספים עבור יהודי ארץ ישראל. סיפרו לו יהודי העיר תעלומה זו, וציפו שיפתור להם חידה זו. מדוע בצדיק לא נגעו הרשעים לרעה?!

חייך השד"ר ואמר: "כל זמן שאדם אינו חוטא, רישומו של "צלם אלוקים" על

פניו ומוראו מוטל על הבריות, ואפילו החיות יראות ממנו. רבי רחמים מאזוז גילם בעצמו את מאמר הפסוק: "ומוראכם וחתכם יהיה על כל חית הארץ", משום שלא חטא ופגם מימיו!". אמנם בפסוק נאמר "חית הארץ", אך פורעים אלו שאינם שומרים על כללי האנושות המקובלים, נכללים במושג "חית הארץ" דו רגלית.

'וקנה' לך חבר

רבי רחמים חיבר את הספר "כסא רחמים" על התהלים, הכולל חידושים וביאורים נפלאים משולבים בדברי חכמה ומוסר. הספר נדפס על ידי בניו בשנה הראשונה להסתלקותו[43].

ספר

כסא רחמים

"ישמעו הבנים ויאזינו הבנות הבנים בניו והבנות בעתיו

וכל אשר לאדם לו הוא. זה ספר הולדות אדם עפר מן האדמה למוכרת ולאוה לי לשפתי לציות את בני ואה ביתי אחרי לעשות צדקה ומשפט. ויכיל בקרבו איזה מוסרים ודינים עם פירושים לאיזה פסוקי תהלים ותניך לאנשים אשר בגילי ואף כי כבד פה וכבד לשון אנכי בטוחני בחסד אל כי יהיה עם פי והגיוני ולשוני המהר לדבר צחות. כי אחר המרבה ואחר המעיט ובלבד שיכוין את לבו לשמים. וה' ברחמיו ירצנו והחזינה עינינו בשובו לציון ברחמים:

נאם הצעיר ע"ה רחמים בלא"א החח"ש הרו"ם והכו' כמהר"ר נחום מאזוז זללה"ה:

נדפס

בעה"ק ירושלם תובב"א

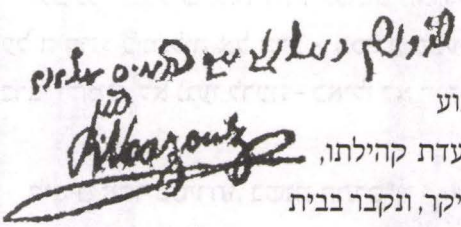
בשנה לא תכלא רחמך ממנו לפ"ק

ברפום ה"ר שמואל הלוי צוקערמאן הי"ו

פתח השער של הספר **"כסא רחמים"** על התהלים

לעומק השברון, רבי רחמים לא האריך ימים, ובהיותו בן 49 שנים בלבד, ביום י"ג כסלו התרס"ט, אסף האלוקים את המרגלית היקרה אל חיקו.

היה זה, כאשר הגיע במהדורה השניה בכתיבת ספרו למזמור מ"א בפסוק "השם יסעדנו על ערש דוי", אז חלה את חליו האחרון - ויגוע ויאסף אל עמיו. בצער וביגון ליווהו עדת קהילתו, כשהם מספידים בבכיה את מנהיגם היקר, ונקבר בבית החיים הסמוך לבית הכנסת הגדול בג'רבא.

לה' הארץ ומלואה ע"ה רחמים מאזוז ס"ט
כך רשם רבי רחמים על כל ספריו

43 נדפס בירושלים התר"ע, בהגהת הגאון ר' מקיקץ שלי זצ"ל והגאון ר' משה שתרוג זצ"ל (שנתמנה לימים לרב ראשי בתוניסיה), ועדיין נשארו מהספר קטעים קטנים בכתב-יד.

הקדמת הרב המחבר זצ"ל

הספר הזה קראתי נשים בכפא רחמים לנקש ולבקש מאדון הארונים לשבת תמיד על כסא רחמים לרחם עליהני ועל כל ישראל אחיהני בכל מקום שהם גם לרמיז את שמי ורחמים בקרבני וגם הניכרי כי מספר בסא עילאה בחשבון חניכרי מאזוז הרין עם הכולל, וכאשר בואת חכמים הגידו כי סוב למחבר ספר להעלות שמי עליו. ויהיה שיהיה מזה נחיר לנפש אדוני אבי הרב המובהק החס"ט הה"ג והכולל כמוהר רבי מנחם מאזוז זצ"ל אשר והבקש בישיבה של מעלה יום ר"ח אדר שנת התרכ"ח ליצירה, ולנפש אדוניתי אבי האשה הכשרה והצנועה הראבי אשר נפשרה ליה עולמה בעת"ק וירושלם הובב"א ביום ששבת תורה כ"ג לחודש תשרי שנת התרת"ם ליצירה, אשר וגעה בעשר אצבעותיה לילה כיום האיר שינה לא נתנה לעיניה ולעפעפיה הנומה עד אשר נדלחתי כאב בעורת האל וישועתי. ולנפש אחותי מנאנה אשר נלב"ע בקיצור שנים יום חי לחודש אב התרמים שנת התרמ"א ל יצירה, ה' ברחמיו ירחם עליהם ויהום ויחם"ל עליהם ויסתירם בצל כנפיו ובסתר אהלו להוות בנועם ה' ולנקר בהיכלו, ולקץ הימין יעמידם ומנחל עדניו ישקם ויצרור בצרור החיים נשמתם וויים כבוד מנוחתם ה' הוא נחלתם וילוה אליהם השלום ועל משכבם יהיה שלם אמן, ואם כי גדל צערי כי לא זכיתי לידעות מחכמת אדוני אבי ז"ע ואת נהמתי בעניי כי האאיר אחריו ברכה הבנים בניו יוצאי ירכיו וחלציו. יהי ה' אלקיו עמני כאשר היה עם אבותינו, ואברך את ה' אשר יעצני להעלות על ספר אשר חנן אלקים את עבדו איזה פירושים ורמזים על ההלכים והדנ"ך וזה חלקי מכל עמלי ואם כי יודע אני בעצמי שאין בי דעת אפילו להבין דברי המחברים ול וכ"ש לחדש דבר מדעתי, על כל פנים אומרתי

הקדמת הספר "כסא רחמים" בכתב יד ובדפוס

מנחה שלוחה

לכבוד מעלת · הפארת גדולת · זיו ונכבדי עשר
ועטרת ס · ועתרת ונאותם · ועד נגד מ' רחמים מאזוז
ניר בן עזרא נרו ומופלא טעלה בעטרה מנחם מאזוז
נר"ו יאיר וזרח · צדיק כתמר יפרח · וכירח יכון
עולם · ובריא אולם · עוד כל ימי הארץ כיר"א :
מאתי המחבר המכבדו והמוקירו כערכו הרב ·
ומצפה להתבשר מטוב שלומו כי רב · והוא
לכבודו חיים הכהן ק"ט

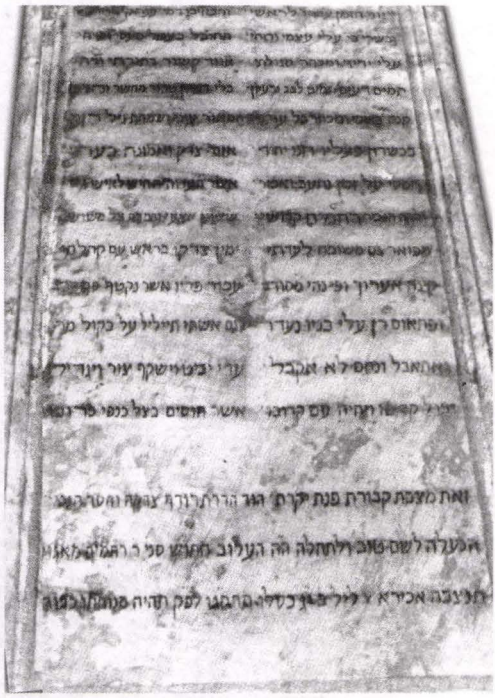
הקדשה מהגאון רבי **חיים כהן** זצ"ל (מחבר ספר "לב שומע" כללים, וראב"ד טריפולי לוב) לרבי רחמים ובה כותב: לכבוד מעלת, תפארת גדולת, היקר והנכבד, הש"ר והטפסר, בחכמה ובמוסר, רודף צדקה וחסד כה"ר רבי **רחמים מאזוז** הי"ו, בן לאותו צדיק הרב המובהק עצום ורב כמהר"ר **מנחם מאזוז** נ"ע

העידו אנשי החברא קדישא כי רבי רחמים לא נשתנו פניו כלל ברחיצתו בטהרה, עד שהיו בושים לעשות לו הרחיצה[44].

באותה שעה שהטמינוהו, לא ידעו עוד כי לא לעולם תהיה מנוחתו על אדמה זו, וכפי שיסופר בהמשך.

להלן מצבת קבורתו של רבי רחמים:

מצבת קבורתו בבית החיים הסמוך לבית הכנסת הגדול בג'רבא

רבי **חיים בלעיש** זצ"ל

44 קונטרס "סתרי משה" להגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל (עמוד 27). את תמונת זיו פניו של רבי רחמים אין בידינו, וסביר להניח שכלל לא הצטלם כמו רוב הצבור באותם ימים. אך מספרים כי כאשר בנו רבי רפאל הגיע לתונס, בפעם הראשונה שראה את הגאון רבי חיים בלעיש זצ"ל, נבהל וחשב שזהו אביו שקם לתחיה...

יגוני הזמן עברו לראשי / והכאיבו דמי עורקי וחושי
ובשרי בי עלי עצמי, ורוחי / תחֻבל בעמל כעסי ושיחי
עלי ידיד ומבחר סגולתי / אגוד קשור בתורתי ודתי
תמים דעים תמים לבב ורעיון / בלי דמיון טהור מחשב והגיון
קנה בָשְׂמִי ומבחר כל עדני / מאור עיני ושמחת גיל רנני
בכשרון פעלו הֵנו יחידי / אזוּר צדק ואמונה בְּעֶדְי
חמסי על זמן נתעב ואכזר / אשר העז והיה חיש לאיש זר
ולקח הגביר רחמים קדושי / ששון ישעי וחמדת גיל משושי
מפואר גם משובח לעדתי / ימין צדקו בראש עם קהלתי
קינה אערוך ופי נהי מסודר / עבור פריו אשר נקטף סמדר
ופתאום רון עלי בניו נעדר / וגם אשתו תיליל על בקול מר
ואתאבל ונוחם לא אקבל / עדי יביט וישקיף צור ויגדיל
זבול קדשו ויחיה עם קרובו / אשר חוסים בצל כנפי כרובו

זאת מצבת קבורת, פינת יקרת, הוד הדרת, רודף צדקה וחסד, הגביר הנעלה, לשם טוב ולתהלה, ה"ה (הלא הוא) העלוב[45] החו"ש סני' (סניור) ר' רחמים מאזוז תנצב"ה אכיר"א, ליל ב' י"ג כסלו תרס"ט לפ"ק תהיה מנוחתו כבוד[46]

"מאחורי אדם גדול - עומדת אשה גדולה" - פתגם שגור בפי העם. אשת רבי רחמים מאזוז - **"אמימה"** היתה בתו של הרב המלומד בנסים **רבי נסים חדאד** זצ"ל. היא האריכה ימים כ-35 שנה אחרי פטירת בעלה, והלכה לעולמה ביום י"ג תשרי התש"ה, והיות שהיה זה לקראת סוף המלחמה העולמית, ולא היה שיש מצוי, לקחו בניה את השיש של ה"טואלט" שבחדר השינה וחרטו עליו את מצבתה.

---

45 "העלוב" פירושו שנפטר בקיצור ימים ושנים. **נאמ"ן ס"ט.**

46 הקינה על מר זקננו ר' רחמים מאזוז זצ"ל היא מעשה ידי אמן במשקל היתדות והתנועות, ויתכן שהיא פרי עטו של הרה"ג ר' יצחק צרור זצ"ל (מח"ס צרור המור, פירוש לפיוטים ב"קול יעקב") שכן עשה דוגמתה על הרה"ג המקובל ר' משה עידאן זצ"ל ונדפסה - לפי זכרוני - בס' חג הפסח. **נאמ"ן ס"ט.**

גילוי מצבה

עשרות שנים לאחר פטירת רבי רחמים ואשתו ע"ה, לצאצאים לא היה ידוע מקום קבורתם. יום אחד נסע נינם הרב צמח מאזוז שליט"א לתונס הבירה (בשנת התשנ"ה) לבדוק אפשרות להעלות עצמותיהם של הגאונים הקדושים רבי ישועה בסיס ורבי חי טייב לא מת זצ"ל שנקברו בתונס בפעם השנייה בבית עלמין בורג'ל, ובסוף הביקור נסע למסע חיזוק באי ג'רבא. הרב צמח לא תיאר לעצמו כי אבות אבותיו מוליכים את רגליו, וסיום המסע ימצא אותו עמוק עמוק בתוך משימה חדשה...

בביקורו במקום, סר הרב עם מלווהו (בן גיסו, ר' **גואל ב"ר ציון ביתאן** הי"ו) לבית העלמין שעל יד בית הכנסת הגדול בג'רבא, לפקוד את קברות הצדיקים הגדולים הטמונים שם. הם חלפו בינות למצבות בבית העלמין, מנסים לאתר שמות מוכרים או קברי צדיקים. לפתע, צדה את עיניהם מצבה גדולה ומפוארת, אם כי עתיקה ומאובקת עד מאד. התקרבו השניים, וניסו לפענח את הכתוב. מבין כל המלים המטושטשות והדהויות הצליחו לחשוף רק שורה אחת - **נ"ע ביום י"ג כסלו תרס"ט.**

זכרון תאריך זה, עורר תאים רדומים במוחו של הרב צמח. זה היה מוכר, מוכר מאד... צמרמורת אחזה בו, 'והלא זהו יום פטירתו של רבי רחמים מאזוז זצ"ל, אבי סבי' חלפה מחשבת בזק במוחו...

בעיניים מצועפות, ביקש ממלווהו לנסות להסיר את שכבות האבק והאבנים על מנת להיות בטוח שאכן, מציאות היא, ולא חלום.

דקות ארוכות של עבודה עברו, ולאחריהן - התגלה השם במלוא הדרו - רבי רחמים מאזוז... חיפוש קל נוסף ועוד עשרים מטר קדימה, התגלתה גם קבורת אשתו הרבנית הצדקת אמימה מאזוז נ"ע.

מציאות היא ולא חלום. הרב צמח מאזוז בבית העלמין

הרב צמח בבית העלמין בתונס, מביט במצבות שהיו בנויות ממש על האדמה בלי קירות מסביב. המצבות משנת התר"ס (1900), והם יציבות ושלמות, לעומת שאר המצבות, שבגלל הגשם הרב שירד בתונס, רובם נשברו.

המצבה שהתגלתה לאחר ניקוי

נינם רבי צמח הנרגש, קרא פרקי תהלים והתפלל על קבריהם של זקניו כשהוא מודה לה' על הגילוי המפעים.

חלפו שבועות אחדים בלבד אשר בהם בשל הרעיון סופית בלבו של הרב צמח. 'תגלית זו אינה לשוא!' האמין, 'משמים הובילו אותי למקום זה דוקא! סבא וסבתא הצדיקים השפיעו והאצילו מרוחם הקדושה על נסיעתי, על מנת שאמצא את קבריהם, ואפעל להעלות את קברם ארצה!'.

במגבית משותפת, אשר נענו לה ברצון הנכדים והנינים, התאפשרה המשימה הקדושה, ובתאריך כ"א בשבט התשס"א הועלו עצמותיהם סמוך ונראה לקבר בניהם רבי רפאל ורבי מנחם (כאשר יסופר בהמשך) ונכדם רבנו זצ"ל.

קבר רבי **רחמים ואשתו** בהר הזיתים

לפני ההלויה נאמרו דברי תורה שחיזקו את לב השומעים בין היתר סיפר הגאון הצדיק **רבי צמח מאזוז** שליט"א על גודל רוחו ואישיותו האצילה של רבי רחמים, כאשר פנה אל הַסַּיָּיד ובקש ממנו להעביר שכבת טיח על קישוטי הקיר המרהיבים בבית החדש שקנה, באומרו: "שכינת עוזנו חובקת אשפתות, בית אלוקים חרב ואנו בגלות, מה לנו ולקישוטים בקירות?!", והנה בורא עולם אינו מקפח שכר שיחה נאה, והיום, תשעים שנה אחרי פטירתו, גמלו לו משמים באורח נסי ממש, וזיכוהו להיקבר במרומי הר הזיתים מול הר הבית, מקום ממנו ניתן להשקיף על בית המקדש שיבנה בקרוב בעז"ה!

שלשה דורות צדיקים ממשפחת מאזוז, שהם ארבעה זוגות, קבורים בחלקה זו בהר הזיתים[47], וזכותם עומדת לבני המשפחה לאורך ימים!

ארבעת הזוגות

47 חוץ מאמו של רבי רחמים - מרת תראבי שכאמור, עלתה לירושלים, ונקברה שם ביום כ"ג בתשרי התרח"ם (מקום קבורתה המדויק לא נודע, ומסתמא נקברה בהר הזיתים, שהיה בית העלמין היחידי בירושלים באותה תקופה).

חוזה קנית בית בג'רבא בכתב ספרדי

חוזה קנית מחסן שרכש רבי **רחמים מאזוז** זצ"ל

אנן דחל"מ [דחתימי למטה] על"פ [עלו לפנינו] היקר ה"ר נסים בכה"ר המנוח ר' שלמה נעים מתושבי אלחארה לכבירה בג'רבא, וכך אמר לנו: הוו עלי עגו"ן [עדים גמורים ונאמנים], וקנו ממני בקש"ם בדל"ב [בקנין שלם מעכשיו במנא דכשר למקניא ביה], וכתבו בכל"ש [בכל לשון], זכות ויפוי כח, באופן המועיל וחזי לפום דינא, וחתמו ותנו ביד היקר החו"ש [החכם ושלם] ר' רחמים הי"ו בן כה"ר המנוח החו"ש והכולל ר' מנחם מאזוז נ"ע מתושבי הנז', להיות בידו לראיית האמת וצדק, איך שקבלתי מיד ה"ר רחמים הנז' סך שלש מאות פרנק ושלשה פרנק. ובעדם מכרתי לו את כל חצי למכ'זן לקבלי [המחסן הדרומי] בשוק לכביר [הגדול] בג'רבא, אלדי בשרכת למשתרי מן סאבק [אשר הוא בשותפות שנמכר בעבר] יחדדו מן רסם למראוכה [גבולותיו ע"פ רישום הטאבו], קריב לחנות לבאיע למד' מן סירת לגְרב [קרוב לחנות המוכר הנז' מצד מערב], ולאן מן הלגוף ללמשתרי למד' ומן לגְרב באקי ללבאיע [ומצד מערב נשאר למוכר], ומן השרק [וממזרח] ארץ פיהא דכאנה [ארץ ובה אצטבא], ותחמלת בגמיע הדרך' מתאע גמיע הנפץ למכזן למד' [וקבלתי עלי כל אחריות של חצי המחסן הנזכר], הכל כאשר לכל מכרתי לו מכירה גמורה מתהומא דארעא עד רומא דרקיעא, מכירה גמורה כדת וכשורה, מכירה חלוטה כדת וכהלכה, מכירה שרירה וברירה ומקויימת, מכירה לצמיתות ולחלוטין, מכירה בלא שום תנאי ושום שיור כו"ע, מכירה משופה ומנוקה מכל מיני ערעורים שבעולם. וכך אני אומר לה"ר ר' רחמים הנז': מו"מ [מעתה ומעכשיו] זיל החזק וקנה וזכה בכל חצי למכזן הנז', למכור ולמשכן ולהשכיר ולהקדיש ולאחסן ולבנות ולהרוס ולעשות ככל חפצו ורצונו ולית מאן דימחא בידך. ואנן סהדי דחתימי למטה בפנינו נתן ה"ר ר' רחמים הנז' הסך הנז' לה"ר נסים הנז', וקנינו מיד הר' נסים הנז' בקש"ם בדל"ב עכמ"ד ומפו"ל [על כל מה דכתיב ומפורש לעיל], והכל דלא כאסמכתא ודלא כטופסא דשטרי אלא וכו'. ולכתב יום אתלאת ארבעתאץ פישהר [יום שלישי י"ד לחדש] אלול שנת כ'מס אלאף וסת מייא ותנין וסתין [התרס"ב] מואפ'ק [מתאים לתאריך] 16 סיפטמ' 1902 לפרנזי וכו'. והכל שריר ובריר וקיים.

ע"ה בנימין חדאד הי"ו ע"ה כמוס וזאן הי"ו

חוזה קנית מחסן שרכש רבי רחמים מאזוז זצ"ל
(המלים שבערבית תורגמו בתרגום חופשי בין סוגרים מרובעים)

פרק ד'

ענפי האילן - בניו של רבי רחמים מאזוז זצ"ל

רבי מנחם מאזוז זצ"ל

חמשה בנים, יראים ושלמים בכל מדה, היו לו לרבי רחמים מאזוז זצ"ל, והם: הבכור **רבי מנחם מאזוז** זצ"ל, **רבי רפאל מאזוז** זצ"ל, **רבי כמוס מאזוז** זצ"ל, **רבי מעתוק מאזוז** זצ"ל, והצעיר שביניהם **רבי יוסף מאזוז** זצ"ל.

לבניו בחר כמלמד פרטי את הגאון **רבי נסים הכהן** זצ"ל, שלמרות שהיה 'סגי נהור', התמחה בדרך לימוד העיון. בהקשר זה, כדאי לצטט משפט שהיה רגיל רבי רחמים לומר: "ללמד את התורה כולה לְבָנַי, אי אפשר, אעניק להם את המפתח שהוא העיון, וכך יוכלו ללמוד את כל התורה בכוחות עצמם".

בפרק זה נגולל מעט ממעשי ארבעה מהאחים - דודיו של רבנו "איש מצליח" זצ"ל, ולאחר מכן נקדיש פרק נפרד על קורות חיי אביו של רבנו - **רבי רפאל מאזוז** זצ"ל.

ונפתח בבנו בכורו של רבי רחמים, הלא הוא **רבי מנחם מאזוז** זצ"ל, שנולד בשנת תרמ"ו, והיה גם דודו וגם חמיו של רבנו, שכן בתו היא הרבנית אשת חבר כחבר, הצדקת **מרת כ'מסאנה מאזוז** - רעייתו של רבנו.

איש תם וישר היה רבי מנחם, ירא אלוקים וסר מרע. משכמו ומעלה היה גבוה מכל

האדם. דקדק במצוות קלה כבחמורה, ותמיד היה מן הראשונים לתפלה ולכל מצוה.

אהבת ה' שפיעמה בקרבו - באה לידי ביטוי בהידור במצוות שלו. בכל האי ג'רבא, הוא היה הראשון ברכישת ארבעת המינים שופרא דשופרא, והיה משלם עליהם טבין ותקילין. וזאת בשעה שבג'רבא של אותם ימים לא רבים היו רוכשים ארבעת המינים מפאת המחסור, והיו מברכים על ארבעת המינים המשותפים לכל בית הכנסת[1].

דבר יחודי המאפיין את חיבתו למצוות היה סוכתו. היא היתה בנויה כדירת קבע לכל דבר, וכללה חדר שינה, וילונות, כרים וכסתות... והמיוחד שבה, היה חדרון קטן בעל תקרה רגילה, אותו הכין צמוד לסוכתו - כדי שיהא מוכן לשעת-גשם, שלא יצטרך ללכת זמן רב עד לביתו, אלא ינצל כל דקה לשהות בסוכה, ורק כשירדו גשמים, יצא מסוכתו אל החדרון הצמוד המוגן.

הוא התנסה בנסיון העושר אך גם בנסיון העוני, ועמד בשניהם בגבורה. פרנסתו היתה מהלוואה ברבית לגויים כמו מר אביו, ומזה נתעשר. פרנסת היהודים באותו זמן היתה מהלוואה ברבית, וכשראו הגויים כך חוקקו חוק הקובע כי אין ללווים צורך להשיב את חובם, וכך ירד כל עושרו לטמיון.

האגרת המיוחדת

כדי להכיר במעט את אהבת התורה שהיתה משוש חייו של רבי מנחם, נביא את לשון הגלויה הכתובה בכתב ספרדי בשפה הערבית המדוברת שמאחוריה מתנוססת תמונת רש"י הקדוש, אותה שלח לתונס רבי מנחם (ביום ערב פסח התרצ"ה) לבתו יחידתו הרבנית כ'מסאנה מאזוז, רעייתו של רבנו "איש מצליח" ע"ה (הדברים תורגמו מערבית לעברית):

---

1 כאשר התמנה הגאון רבי **בוגיד סעדון** זצ"ל לרב העיר ג'רבא, לא רצה ליהנות מכתרה של תורה כלל רק מיגיע כפיו, והיה מביא אתרוגים ממרוקו ומוכרם. והיו הצבור משתדלים לרכוש את האתרוגים כדי שלפחות יהנה הגאון בעקיפין.

בס"ד

ליד בתנו כ'מסאנה מב"ת (מנשים באהל תבורך)!

מאביך ואמך הדורשים בשלומכם הרבה שלום, ותזכו לשנים רבות טובות ונעימות. ויהי רצון שבניך יהיו תלמידי חכמים וירא שמים כמו החכם המצויר בגלויה הזאת[2], אמן כן יהי רצון. וזאת הברכה רמוז בה בכלל מאתים מנה[3]. ולידיעתך, זה שמוכר את התמונות היקרות, יש לו כמה סוגים גאוני עולם ולא יכולתי לבחור מהם, אבל ר' יחזקאל יצ"ו[4], בחר לך זאת. והילדים שמחו בה הרבה, וכמה נשקו את התמונה, זכותו תגן עלינו ועליכם, אמן כן יהי רצון, ושלום ומועד טוב ומברך.

מע"ה ממ"ה (ממני עבד השם מנחם מאזוז הי"ו)

מועד פסח שנת התרצ"ה ליצירה

"שבניך יהיו תלמידי חכמים". צילום הגלויה המיוחדת

2 התמונה היתה של רש"י הקדוש.

3 כוונתו - היות ובאותו זמן טרם זכתה לבנים וכבר חלפו חמש שנים מנישואיה, לכן כשמברך אותה שתזכה לבנים ת"ח וירא שמים, בכלל זה מברכה שתזכה לבנים בקרוב. [ואמה"ג זצ"ל פירש לי בזמנו שהכוונה שתזכה לבנים חכמים ועשירים כמו רש"י ז"ל שהיה מתפרנס ממסחר היין כנודע, אבל הכוונה הפשוטה נראה כמו שכתבתי. **נאמ"ן ס"ט**].

4 נכדו, בנו של רבי שלמה מאזוז זצ"ל והיה אז כבן 7 שנים.

אגרת זו ומלותיה, ספוגה כולה באהבת תורה עצומה, וביראת שמים טהורה וְזַכָּה המחלחלת בעורקים וזורמת ללבו של האדם.

וכמה נשקו את התמונה. התמונה ששלח רבי מנחם לבתו

זו היתה תמצית מהותו של רבי מנחם מאזוז, אהבת התורה בערה כאש בעצמותיו, והניבה פרות נפלאים. תלמיד חכם מובהק היה, וחיבר ספרים הרבה בכל מכמני התורה, וכן הוסיף הגהות וחדושים לספרו של אביו. חלק מכתביו עודם בכתב-יד, וחלק נדפס[5].

החותמת שהיה רבי מנחם חותם בה על ספריו וממנה ניכרת אהבת התורה שלו

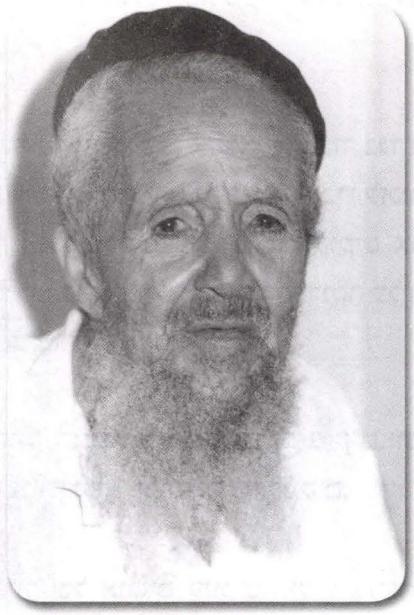
אחת משאיפותיו העיקריות עבורה נתן את כל-כולו - לזכות לבנים תלמידי חכמים ויראי אלוקים. ואכן, זכה להעמיד שני צנתרות הזהב: הצדיק הנשגב **רבי בנציון מאזוז** זצ"ל[6], והגאון **רבי שלמה מאזוז** זצ"ל, וחתן ענק בתורה - **רבנו הקדוש.**

---

5 כמו הספר 'זמרת יה', שנדפס בתוך ספר 'מדרש שלמה' על ידי נכדו הגאון רבי יחזקאל מאזוז שליט"א מנתיבות.

6 בנו הוא הגאון רבי אלטר מאזוז זצ"ל, אשר שימש כרבו של מושב איתן. חיבר שו"ת "אם לבינה", וכן את הספר "אבות על בנים" הכולל חידושים ופרושים על מסכת אבות (ישראל תשל"ה), וכן "אם למקרא" על התורה וההפטרות. בשלש השנים הראשונות של ירחון "אור תורה", היה הירחון עובר הגהה על ידו, וחתם את שמו בסוף הערותיו בר"ת א"ם. וזאת עשה ללא כל תמורה. אפילו לקבל מנוי בחנם, לא אבה, והיה משלם דמי מנוי ככל האדם. נפטר בשנת התשמ"ח.

הצדיק רבי **בן-ציון מאזוז** זצ"ל

בנו הגאון רבי **אלטר מאזוז** זצ"ל

הלקח משוק הצנע

אמן בחינוך הילדים היה רבי מנחם, ועל מנת להאהיב את התורה על ילדיו וקרוביו, השתמש בשיטות שונות ומקוריות.

הרב **יהונתן מאזוז** הי"ו

מספר אחיינו רבי **יהונתן מאזוז** הי"ו (בן רבי יוסף מאזוז זצ"ל) מצפת:

היה זה בשנת התש"ה, בשלהי מלחמת העולם השניה. קווי אורות קלושים של שחר עולה ריצדו על חלוני, כמנסים לחדור אל מעוז-השינה. עדיין מוקדם מאד - חשבתי לעצמי, מתמכר לזמר הצפורים ולרחש הצמחיה בשעה כה שקטה וברוכה. והנה להפתעתי, שמעתי את אמי קרבה לחדרי. "בוקר טוב, יונתן בני, הֶעָרֶבָה לך שנתך?!" שאלה בקול רך ונעים.

"בוקר טוב, אמא", קפצתי ממטתי ונטלתי ידי. "מדוע אמא מעירה אותי בשעת בוקר כה מוקדמת?" נתתי דרור לתמיהתי.

"הקשב היטב, בני. כפי הידוע לך ממשלת תונס מינתה אחראי שימכור בגדים במחיר זול מאד לכל אזרחיה. מהשעה 6:00 בבקר נצבים אנשים בתור כדי לזכות במכירה הזולה, למרות שהתחנה נפתחת אך ורק בשעה 10:00. זקוקים אנו בדחיפות לאי-אלו פריטי לבוש, ומאז פטירתו של אבא ע"ה - נֵטֶל הפרנסה עליך, מחמד עיני. קום, התפלל ואחר כך, לך לשם בזריזות...!".

בצעדים מהירים עשיתי דרכי אל השוק הנמצא במרחק של כ-2 ק"מ, ובו התקיימה המכירה. חֲזָקָה עלי מצות אמי, נמרץ וערני אצתי-רצתי למקום.

כשהגעתי לשוק, נגלה לעיני תור ארוך של אנשים עייפים, והזיעה ניגרת ממצחיהם. הבטתי בייאוש, השיירה התנהלה בעצלתיים, והתור כמעט ולא התקדם! התעייפתי ונלאיתי, אך החלטתי להישאר ויהי מה.

ופתאום - עלה לפתע על קתדרת-עץ כבדה, אחראי המכירות, והודיע בקול שאין בו שמץ של אנושיות: "נא להתפזר, המכירה הסתיימה להיום!".

אח, איזו אכזבה! חשבתי לעצמי. כמעט סבתי לאחורי, ואז קלטו אוזני קטעי שיחות ומלמולים נרגזים של אנשים שציפו משעה מוקדמת: "איש רע מעללים הוא המוכר, גזלן אמיתי, את מלאכתו עושה הוא רמיה. הוא מוכר לאט לאט באדישות מדכאת, באופן שרק אנשים בודדים זוכים לקנות, וכשמגיעה שעת הסגירה - הוא דוחה את כולם למחר...".

"כן, כן", ענה אחר. "בכל יום הוא מורט את עצבינו, ובדרך זו נשארת בידו רוב הסחורה - ואז הוא מוכרה בשוק השחור - ואת הרווחים משלשל לכיסו...".

'נו' חשבתי, 'בודאי, וכי איזה גוי יחפוץ בטובתם של היהודים שנואי נפשו?!'

הרהרתי ופסעתי, משרך רגלי הביתה...

והנה - מי מגיע מולי? דודי היקר - רבי מנחם מאזוז. הוא קרב אלי כשחיוך מסתתר בין קפלי שפתיו. "הבוקר ראיתי איזה בחור, שמיד לאחר תפלת שחרית - רץ מבית הכנסת עם סל בידו לכוון השוק, האם אתה מכיר את הנער הזה?!" שאל הדוד כמיתמם.

הבטתי בדודי בתימהון. "אני הוא! הלכתי לקנות בגדים..."., השבתי בתמימות. "נו", קטעני דודי בנעימות, "הֲרָכַשְׁתָּ משהו?", "לא" מלמלתי נבוך, "היו אנשים רבים והתור הזדחל לו בעצלתיים, ולבסוף סגר המוכר ברשעותו את הדוכן", השבתי במרירות.

"בוא, יהונתן יקירי, אל בית המדרש", אמר וליטף את כתפי. מיד בהגיענו, פנה דודי לאחד הספסלים שם ישב בנו רבי שלמה מאזוז - בן דודי - והגה בתורה בשקידה נמרצת, עד שלא שם לב לכניסתנו.

"בני, מה עשית היום?" חקרו אביו. "למדתי תורה", השיב הבן בתום האופייני לו כל-כך. דודי הביט בי ופנה שוב אל בנו: "שלמה, האם קבלת היום בגדים חדשים?".

"כן, אבא. קבלתי חולצות, מכנסיים, גרביים ועוד...", ומיד השפיל ראשו והמשיך לעסוק בתורה. רבי מנחם דודי הביט בי באהבה רבה, ואמר בקול שקט - "יונתן יקירי, בוא וראה, התורה - ממרחק תביא לחמה... בני שלמה ישב ולמד תורה מהבוקר ללא הפסק, וה' שלח לו כל טוב, "לְמַד תורה הרבה ויתנו לך שכר הרבה", בא לכאן סוחר עשיר שקנה בגדים רבים מהשוק השחור, ואת המעשר הביא לבני...".

עיניו היוקדות של דודי בערו כאש, כאשר דיבר על התורה הקדושה, והשכר המצפה לעמלים בה... ואני, קלטתי את המסר היטב, וחרטתיו על לוח לבי.

"וגילו ברעדה"

עוד מספר ר' **יהונתן מאזוז** הי"ו מצפת:

ילד רך בשנים הייתי, כשנכנסתי בפעם הראשונה לאולם הספריה שבביתו של דודי רבי מנחם מאזוז. הוא פסע לפני, ראיתיו מגיע לשער הכניסה, עומד ומשתהה קמעא, והנה לפתע הרכין את ראשו וכרע מלא קומתו ארצה, ביראה וברעדה...

לא הבנתי מה קרה, ועל מה ולמה יראת הקדש והרוממות?! אך כשהעפתי עין מולי, ראיתי את התשובה: שם הוי"ה הנכבד והנורא, הזדקר למולי... ואף בי חלף רטט וזיע מהאוירה הרוחנית המיוחדת ששררה במקום.

ואותה מסגרת קדושה תלויה היתה מעל מקום מושבו של דודי - רבי מנחם - כדי שיראת ה' תהא חקוקה בנשמתו...

שפת הסתרים

יום אחד, ישב רבי מנחם מאזוז בפינתו הצנועה והגה בגמרא. הכל היה רגיל ושגרתי כל-כך, אילולא הגיע המברק באותה שעה לידיו.

"עבור רבי מנחם מאזוז בלבד", נכתב על המברק באותיות צרפתיות מובהקות. רבי מנחם שלא ידע לקרוא ולכתוב בשפה הצרפתית, יצא לחדר וקרא לאחד מידידיו שיתרגם עבורו את דבר המברק.

נטל היהודי את המברק לידיו, והחל להתרכז בכתוב. הבעה מוזרה עלתה על פניו, ורבי מנחם לא ידע לפרש את כוונתה... לבו נתמלא חרדה, מי יודע מה קרה אי-שם לקרובי המשפחה בתונס... עלתה מחשבה מפחידה בראשו.

- "מה קרה?!" שאל במהירות.

- "א... א... אני לא מבין מה כתוב!" ענה הקורא.

- "מה?! האין זו השפה הצרפתית שאתה כה בקי בה?!" התפלא רבי מנחם.

- "אכן, כן. הכתב, אמנם 'לאטיני', אך המלים אינן מובנות!" השיב כקובע עובדה.

אנחת-רווחה קלה ולא מורגשת נפלטה מפיו של רבי מנחם. שפת סתרים מיוחדת ושונה - פיתחו בני משפחת מאזוז, לדרכים שונות של שעת חרום, או סתם לגילוי סודות... את זאת לא גילה רבי מנחם לידיד, אך בקש שנית: "קרא, קרא, אפילו בלא הבנה, אולי אני אבין...".

התעגלו עיניו של היהודי ובחוסר סבלנות קרא את הכתוב, כשהוא מעווה את פרצופו מדי פעם למקרא המלים המוזרות...

לאחר כמה שעות, נפתרה החידה ונתגלה הסוד, כאשר ידיעות מבוהלות הגיעו מתונס עיר הבירה לסוחרי הסוכר באי-ג'רבא: "הסוכר יתייקר בעוד כמה ימים בסכום גבוה מאד!".

מיד פנו הסוחרים בזריזות לסוכן הראשי לקנות ממנו סוכר כמה שיותר. אך הוא השיב את פניהם ריקם: "לא ולא! שמעתי אף אני על ההתייקרות ורצוני להרוויח בעצמי..." אמר. ואחר הוסיף בעצב, ספק לו ספק לאחרים: "מעניין מאד. לפני כשעתים הופיע בחנותי רבי מנחם מאזוז, וקנה ממני כמויות גדולות מאד של סוכר, למרות שהוא אינו עוסק בכך. מנין ידע היהודי הלזה על ההתייקרות לפני כולם? וכי רוח-הקדש נצנצה בו?!..." יצוין כי באותה תקופה מעטים היו קווי הטלפון בג'רבא, ועל הרוב השתמשו במברקים.

משאלה נוספת

ערגתו ותשוקתו של רבי מנחם לארץ הקודש, בערה כמים בקרבו וכשמן

בעצמותיו, ותמיד ייחל להגות בתורה באוירה המחכים.

"בשנת תש"ה בהיותי בן 14 שנה", נזכר מר יהונתן מאזוז הי"ו, אחיינו של רבי מנחם בסיפור מדהים מימי ילדותו[7]: "בן בית הייתי אצל הדוד רבי מנחם, לא חלף עלי יום אשר לא בקרתי בביתו. פָּאָב רחום היה לי. ביום מן הימים, רבי מנחם לא חש בטוב ועבר ארוע מוחי קשה [אז היה כבן ששים].

"זוכר אני היטב כיצד הוא הובל על אלונקה אל ביתו, כשהוא משותק בחצי גופו. שוד ושבר! נחרדנו כולנו עד עמקי נשמתנו, ואני, שעמדתי שם וראיתי אותו ספק מעולף, ספק חסר הכרה לחלוטין, רציתי מאד להתקרב אליו. אולי ניתן לדבר עמו ולהרגיעו?!

תנאי התברואה בימים ההם, לא היו מן המשופרים ביותר, והפחד והדאגה לשלומו גברו עם חלוף השעות. באי, לא היה באותה עת רופא, ולהזמין רופא ממקום אחר, לא היה פשוט כלל וכלל. ובכלל, ברפואה הנחשלת של אותם ימים, לא הכירו תופעה זו, ולא ידעו כיצד להתמודד איתה. לנו נותר רק להתפלל ולצפות לנס.

בבית התהלכו בני המשפחה, חרדים לגורלו של הסבא הנערץ שלא פקח את עיניו יממה שלמה, ומלמלו פרקי תהילים.

רק לאחר 24 שעות, עלה בידי המשפחה להזמין רופא מהעיר "גאבס" השוכנת במרחק כ- 105 ק"מ מן העיר. עד שהגיע הרופא, התעורר הדוד בחסדי הא-ל, נבדק מכף רגל ועד ראש, ונראה היה כי עוד יבריא וישוב לאיתנו.

לאחר מספר ימים, שב הדוד בהדרגה לחיים תקינים, אך היה זקוק מעתה לתרגילי הליכה. לאט לאט שב לכוחו כבתחילה, אם כי נותר צולע במקצת. השמחה היתה גדולה, ושוב נפגשנו והחלפנו חוויות.

---

7 אותו סיפר במעמד העלאת עצמותיו של רבי מנחם ורעייתו בשנת התשס"ד.

הדבר הראשון שסיפר לי אחר שהתעורר, היה חלום נורא שחזה בהיותו מחוסר הכרה בלילה ההוא. "אני זוכר" סיפר במבט מרוחק "שחשתי עצמי עומד בבית דין של מעלה! הבנתי כי זה הסוף...".

שפתותיו נעו באיטיות, ויהונתן הטה אוזנו להסכית לכל מלה. הדברים נאמרו בצלילות הדעת ובלחש טמיר: "נערך שם דיני, וטענתי: הכיצד? הרבה משאלות היו לי וקיימתי, נותרה משאלה אחת ויחידה, שעדיין לא עליתי לארץ ישראל?! הרי מכיר אני בעצמי שקיימתי אותן מצוות, שבהן מובטחת לי הכניסה לארץ. בקשתי איפוא שתנתן לי האפשרות לרדת שוב אל העולם הזה, ולחיות עוד מספר שנים נוספות, לפחות עד אשר אגיע לארץ ישראל!".

"לאחר דיון והתלבטות, החליטו לתת לי נפשי בשאלתי וחיי כבקשתי, והנה אני כאן"...

הייתי המום לשמע סיפורו של דודי! קומתו כמו גדלה בעיני ונפלאתי עד מאד.

אולם למרות שהלך והתגשם אל מול עינינו החזון הנכסף - לעלות לארץ ישראל, והרבה אנשים מקהילתנו יישמו את הרעיון ויצאו את האי לכיוון ארץ ישראל, דודי נשאר כתמול שלשום... באתי אליו ושאלתיו בפליאה: "מדוע אינך מתכונן להגשים את משאלתך, ולעלות לארץ הקודש?".

"אין בכוחי לעמוד בטלטולי הדרך", ענה בעצב, "למרות שארץ ישראל נקנית ביסורין - קשה עלי הדבר מנשוא!".

"מה יהיה?" דחקתי. "אולי יום יבוא", נענה כשעיניו נישאות כלפי מעלה, "ואעלה על מכונית בנסיעה ישירה לארץ ישראל, כי באניה קשה הנסיעה...".

מה הוא סח? הרהרתי בחוסר הבנה. "אבל אתה יודע שהדרך היא רק בהפלגה בים", שטחתי את תמיהתי באוזניו. אז, פקח את עיניו ואמר בבת צחוק: "ישנו

כביש סלול דרך לוב למצרים, ומשם ישר לארץ ישראל! אפילו ידוע לי כי כל 50 ק"מ שם בכביש, ישנה תחנת בנזין לשרות הנוסעים".

בכ"ד ניסן תשי"ג השיב רבי מנחם את נשמתו הטהורה ליוצרה - כשהיא זכה וברה, תהא נשמתו בגן עדן צרורה. אמן.

תונס יום י"ג אייר התשי"ג

מעלת האחים היקרים שארי בשרנו, כבוד ה"ר בן ציון מאזוז וכבוד הרב הדו"מ רבי שלמה מאזוז הע"י. עי"ת ג'רבא יע"א.

מה מאד נפעמתי ונדהמתי משמועה הרעה אשר הודיעני עכשיו מאן דהוא מגויעתו של מר דודי וחותני הצדיק והישר והחכם אביהם זצ"ל ותנצב"ה. ולולי שאמר לי שהלך הוא בעצמו אחרי המטה כמעט לא האמנתיו. ולא אוכל להגיד לא לאבי יצ"ו ולא לאחותם [רעייתו של רבנו] ת"ם [תבורך מנשים]. והיא אינה יודעת גם מפטירת אמה, שלא נודע לנו רק אחרי חדשים רבים, ולא רצינו להגיד לה עד עכשיו.

ואנן מה נענה! צדיק ה' וצדיק דינו. המנחם ציון בבנין ירושלים הוא ינחמכם ולא תוסיפו לדאבה עוד. אכי"ר.

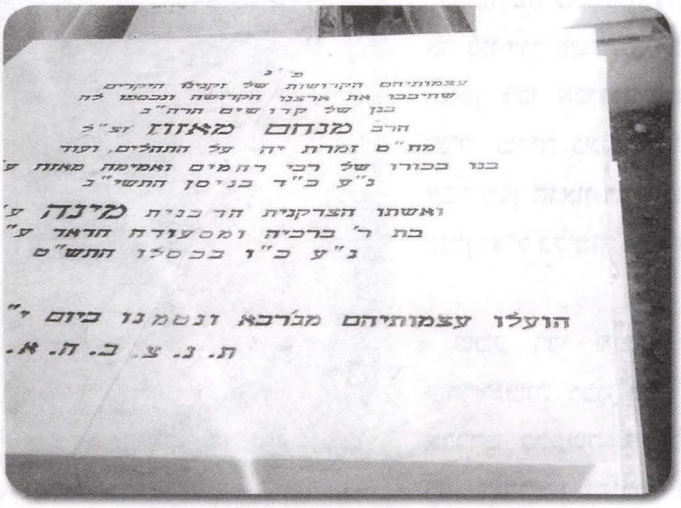
הכותב בלב נשבר וידים רועדות

הצעיר ע"ה מצליח בלא"א רפאל מאזוז סילט"א

מכתב תנחומין שכתב רבנו על פטירת חמיו זצ"ל

אמנם בחייו, לא זכה רבי מנחם להגשים את חלומו לעלות לארץ ישראל, אך 51 שנים לאחר פטירתו, התגשמה שאיפתו לכל הפחות בהעלאת עצמותיו ועצמות רעייתו הצדקנית הרבנית **מינה** ע"ה לקבורה בהר הזיתים בירושלים עיר הקדש, ביום י"ב כסלו התשס"ד. בחלקת רבי מצליח נותרו שני מקומות אחרונים עבורם, ורבי מנחם ורעייתו נטמנו ליד אחיו רבי רפאל אביו של רבנו.

קבר רבי מנחם ואשתו זיע"א בהר הזיתים

המעלות לשלמה

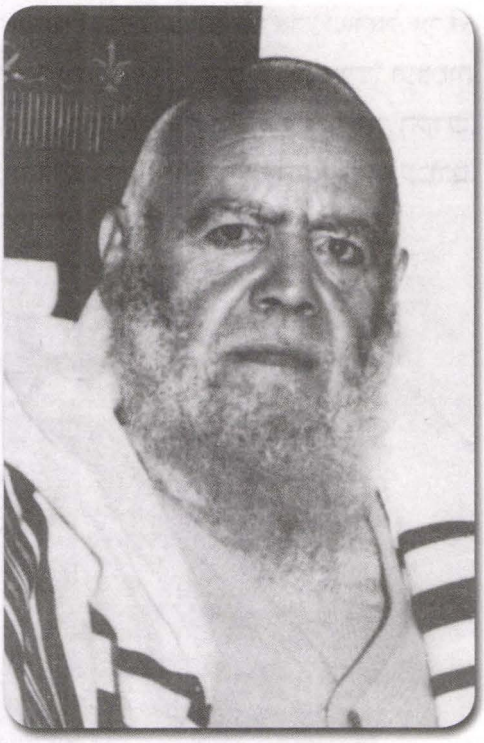
זכה רבי מנחם והותיר אחריו בן גאון וקדוש, הוא הגאון **רבי שלמה מאזוז** זצ"ל, גיסו ובן דודו של רבנו, שנולד בערב שבת קודש ח"י בתמוז התרס"ח.

כבר בהיותו רך בשנים, ניכר היה כי לגדולות נועד. שקידתו ויראתו, עיונו הזך ובקיאותו, הקנו לו מקום של כבוד בין הנערים בני גילו. כבר בהיותו כבן שתים עשרה בלבד, היה מחליף מכתבים בהלכה ובגמרא עם גדולי הדור, כשהרבנים אינם משערים לעצמם מהו גילו של כותב המכתבים מעוררי ההתפעלות. התמדתו בלימוד היתה מיוחדת במינה ובקיאותו לשם דבר. המפליא יותר היה שכבר בעודו

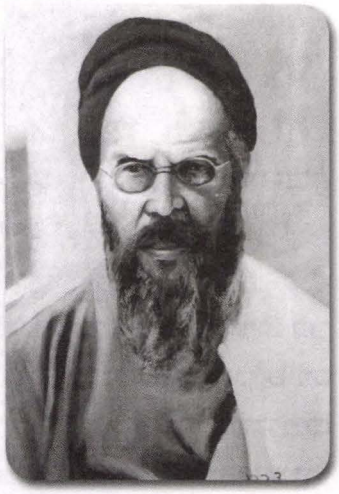
נער צעיר רכש בקיאות בספרי שו"ת נדירים, שגדולים ממנו כמעט ולא הגו בהם.

רבותיו שעמדו מקרוב על חכמתו, פנו לאביו בהצעה ללמד את בנו דרך פסיקת ההלכה אצל הגאון **רבי אברהם מגוץ הכהן** זצ"ל, שהיה ממשיך דרכו של אביו מרן הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצ"ל בלימוד ההוראה[8].

"גאון וקדוש" הגאון רבי **שלמה מאזוז** זצ"ל

שמע רבי מנחם לעצתם, ובהתרגשות רבה פנה אל רבי אברהם בבקשה כי ילמד את בנו, ויאיר לו נתיבות בפסיקת ההלכה. הוא אף הבטיח לשלם ביד נדיבה שכר טרחה עבור לימודיו של בנו.

הגאון רבי **אברהם מגוץ הכהן** זצ"ל

שמע רבי אברהם ונרתע, הישיר מבט חכם אל רבי מנחם ותמה: "לקבל שכר על לימוד תורה?! הלא אמרו חז"ל: 'מה אני בחנם, אף אתם בחנם', ואם תשאל מדוע אם כן התירו למלמדים לקבל שכר? זהו משום שהמלמד נוטל שכר על כך ששומר על הילד שילמד תורה ולא ישוטט ברחובות, ולא על עצם הלימוד. זה נכון לגבי שאר הילדים, אך בנך השקדן, ברור שאינו צריך שמירה, אם כן, על

8 ראה באריכות בספר 'עמוד ההוראה' (פרק בנתיבות ההוראה).

מה אטול תשלום?!...". ואכן, למרות שהיה רבי אברהם חי בעוני גדול, התעקש לא ליטול תשלום עבור זה שלימד את רבי שלמה. רק נתרצה שיסחר רבי מנחם בכסף שהוא רוצה לשלם לו, ויביא לו הרווחים. איזו יראת שמים!

ואכן, למד רבי שלמה אצל רבי אברהם, והיה רבי אברהם נוהג להביא לו בכל פעם שאלה הלכתית, כדי להרגילו בכתיבת תשובות בהלכה. רבי שלמה, לומד היה את הנושא ומשיב לרבו תשובה מאהבה, ורבי אברהם היה שולח לו את אשר נראה לו להעיר על דבריו, וכך במשך שנים היו מתכתבים ביניהם. כאשר נתקבץ משאלות ותשובות אלו חומר רב, חיבר מהם רבי שלמה את ספרו הגדול "שואל ומשיב", ונדפס אחרי פטירתו בשנת התשד"מ.

בעמל ושקידה מרובה, היה ממית עצמו על דברי תורה בעיון הדק היטב הדק, עד שהיה מהמיוחדים מבין חכמיה של העיר ג'רבא בבקיאותו הגדולה בש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים, בד בבד עם חכמת העיון, להבין כל דבר לעומקו ולאשורו. ואחרי ככלות הכל היה יושב ובידו קסת סופרים וטובלה בדיו, ומעלה על הנייר ועל הדיפתרא את אשר הגו רעיוניו.

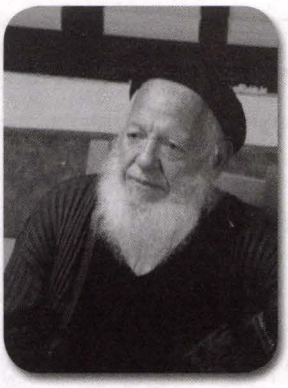
במשך השנים, רכש רבי שלמה שליטה מלאה בהוראה ודיינות, ואף שימש כחבר בית הדין בג'רבא, אך ענוותו המופלאה והיותו נחבא אל הכלים, גרמה לו להיוותר כל חייו בין הצללים, לְגַדֵּל, לצמוח, להתעלות ולהגיע לרמות גבוהות בלימוד התורה, תחת מסווה של איש פשוט.

אך עם כל ענוותנותו, ואולי עקב כך, הכירו גדולי ישראל את גדולתו, ושיגרו אליו מכתבים תורניים רבים, שלהם ושל תלמידיהם, על מנת שיחווה עליהם את דעתו הרמה. הערצה עצומה רחשו הם כלפיו, שכן אי אפשר היה שלא להבחין בעוצם ידיעותיו והבנתו הנפלאה בכל מקצועות התורה וההלכה.

מספר בנו הגאון רבי **יחזקאל מאזוז** שליט"א כי מספר פעמים, בא לשאול את מרן רבנו כלפון משה הכהן זצ"ל שאלות הלכתיות, וקודם שהיה עונה לו, היה רבי

כלפון שואלו "ומה אומר על כך אביך?" הוא הגאון רבי שלמה, שהיה תלמיד בנו של רבי כלפון...

רבי יחזקאל מאזוז שליט"א

הבית נותר שומם

בשנת התשט"ז עלה רבי שלמה לארץ ישראל. היו שניסו להניאו מלעשות זאת, באמרם כי מצוי כעת בארץ ישראל מחבלים (פדאיון) אשר מסתננים והורגים ביהודים, וגם מי יודע כמה זמן תחזיק מדינה זו... אך רבי שלמה היה שלם בהחלטתו, וענה להם תשובה מקורית: "הקב"ה מקבץ אותנו כעת לקראת בניית בית המקדש השלישי, והראיה שברכת מקבץ נדחי עמו ישראל, באה לפני ברכת מצמיח קרן ישועה, בונה ירושלים וברכת העבודה, ולא יתכן שהקב"ה אוסף אותנו כדי לכלותינו ח"ו...

לפני שנסע לארץ, מכר את ביתו שבג'רבא לשכנו היהודי, והוא מכרו למשפחה ערבית אחת, אך היות שלא נהגו בבית בקדושה הראויה לו, שניים מבני המשפחה ננשכו ע"י עקרבים וניזוקו. או-אז החליט הקונה לנעול את הבית, שאף לא אחד יגור בו. ועד היום הוא סגור זה כששים שנה, מלבד פעם בשנה בו הוא נפתח לצורך סיוד קירותיו.

משכן לקדושה. ביתו של מוה"ר רבי כלפון זצ"ל נשאר שומם עשרות שנים

מקרים דומים ארעו בביתם של הגאונים רבי משה כלפון הכהן ורבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל, שאלו שגרו בביתם שהיה משכן לקדושה, נזוקו ומתו. את ביתו

של רבי כלפון הרסו לאחר עשרות שנים בו נותר שומם, ובמקומו בנו כמה דירות בשתי קומות, מלבד בשטח שהיה ביתו של רבי כלפון שהשאירוהו ריק ללא מגורים. ואילו בביתו של רבי חויתה, לא נגעו, אלא נשאר ריק, אך מעליו בנו דירות בקומה שניה וגרים בהן[9].

ושנא את הרבנות

בהגיעו לארץ ישראל, נתקבל בכבוד רב על ידי הסוכנות היהודית שהודיעה לו כי ממתינה לו משרה מכובדת - רב העיר נתיבות. כאשר הגיע לנתיבות, הבחין בשמו המתנוסס על כל לוחות המודעות, מוקף בתארים מופלגים וברכות לרגל המינוי החשוב.

מדת הענוה הטבועה בדמו, גרמה לו למהר בלי להסס, ולחתום על מסמך המוותר על המשרה. לחילופין, פתח מיד במקום חנות קטנה של תשמישי קדושה, שלמעשה היתה סגורה ברוב שעות היום, ויותר שימשה עבורו ארבע אמות בהם יכול היה להסתגר וללמוד תורה שעות ארוכות באין מפריע. בנו רבי יחזקאל עוד זוכר כיצד נראתה החנות: "לבד מתשמישי הקדושה שהיו נמכרים בחנות, עיטרו אותה מדפים עם ספרי קודש בהם למד אבא. למי שרצה לרכוש את אחד מהספרים, הובהר כי הספרים אינם למכירה...".

הגאון רבי **רפאל כדיר צבאן** זצ"ל

כאשר נתמנה הגאון **רבי רפאל כדיר צבאן** זצ"ל לרבה של נתיבות, היה רבי

9 מפי ר' גדעון חדאד בן רבי ינון הי"ו, הגר כיום בג'רבא.

שלמה מקפיד מאוד לא להשיב לשאלות בהלכה ששאלוהו תושבי המקום.

אך קרני אור בוהקות, דרכן להפציע בין העננים ולהתגלות במלוא זֹהַרָן לעולם. רבי שלמה לא הצליח להסתיר מעיני הכל את גדולתו ורבים רבים ידעו על רום ערכו וראו בו צדיק נסתר ותלמיד חכם עצום. וכמאמר חז"ל: "כל העוסק בתורה מבפנים, תורתו מכרזת עליו מבחוץ" (מועד קטן ט"ז ע"א). בכל יום שלישי, היו נאספים בנתיבות כל רבני האזור, בראשותו של הגאון רבי רפאל כדיר צבאן המרא דאתרא ויחד היו לומדים עם רבי שלמה, נוטלים ממנו עצה וכל הספקות המסובכים היו נחתכים ומתלבנים תחת ידו.

אסיפת הרבנים השבועית בנתיבות.
בתמונה נראים הגאונים: 1. רבי **שלמה מאזוז**, 2. רבי **רפאל כדיר צבאן**, 3. רבי **פרץ מימון** זצ"ל, ועוד

איש ספר היה רבי שלמה. בכל הזדמנות היה רוכש ספרי קודש חדשים, לומדם בעיון ובקי בהם לעומקם. גם ביומו האחרון הגה ולמד בספר "פתח הדביר" שקנה לפני פטירתו.

ששה ספרים חשובים חיבר רבי שלמה: "כרם שלמה" על הלכות רבית, "מדרש

שלמה" ובו חידושי תורה ודרשות, שו"ת "שואל ומשיב", שו"ת "כסא שלמה", ספר "חשק שלמה" ב' חלקים ובו חידושי גמרא וכללים ועוד.

כמו כן נודע רבי שלמה בהגהותיו המבריקות המסולאות בפז בכמה וכמה ספרי חכמי ג'רבא, לדוגמא: שו"ת זרע דוד ח"ב, ספר דגן בחורים, ספר תולדות יצחק (דידי), ספר ויאמר בועז, ועוד[10].

על ערכן של הערותיו מסופר כי כאשר מסר הגאון **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל את כתב היד של ספר "זרע דוד" (להגאון סבא דמשפטים רבי סאסי הכהן זצ"ל), לידי רבי שלמה שיבררו ויסדרו, ראה רבי חויתה בחלום הלילה איך המחבר רבי סאסי יוצא מישיבת רבי שלמה שש ושמח, ובבוקר סיפר זאת לאביו רבי מנחם ז"ל[11].

הירחון שחצה ימים ונהרות

פרוייקט תורני נוסף, עליו עמל בהיותו בג'רבא, הוא הירחון התורני "מקבציאל" (יצא לאור בשנים תרצ"ה-תרצ"ו). המעיין בירחון זה יתוודע לגודל חכמתו של רבי שלמה, שהיה מסכם את דברי הכותבים ועורכם בלשון קצרה ובהירה. כמעט בכל חידוש וחידוש אנו מוצאים את הערותיו היקרות מאוד, בעיון נורא ובבקיאות מקיפה, סלת נקיה, מועט המחזיק את המרובה.

---

10 וראה עוד מה שכתבו בניו של רבי שלמה בפתיחה לספרו "כרם שלמה" (עמ' ז') וז"ל: הספרים שבספרייתנו וגם של ישיבות עירנו אי ג'רבא, מלאים מהגהותיו שהיה כותב בגליון מן הצד דרך לימודו, ואפשר לעשות מזה חיבור שלם. עכ"ל. ואכן, בספר "מקבציאל" שהוציאו נכדיו כדלהלן, נוסף קונטרס "קוֹבֶץ עַל-יָד", והוא קיבוץ הערות והגהות מכתב יד קדשו בגליונות הספרים שלמד בהם.

11 וראה עוד מה שכתב הגר"מ מאזוז שליט"א בתחילת ספרו של רבי שלמה - חשק שלמה ח"א, שכמה נצטער אותו צדיק הרה"ג ר' ציון חדאד זצ"ל (בעל ספר תפארת ציון על הש"ס), שבצעירותו כתב חיבור על ש"ע יו"ד הלכות מילה עד סימן רס"ה, וביקש מרבי שלמה שיגיהנו לו, ואמר לו בתנאי שאני אשלים את סימן רס"ו, ולא הסכים. ושוב התחרט ואמר שאם היה הספר נערך ע"י רבי שלמה, היה שימושי לרבים הלכה למעשה. ועוד ציין, שאביו (רבנו) כשהיתה באה לפניו שאלה בהלכות תערובות, היה מורה ובא ע"פ ספר "ויאמר בועז" מפני שנערך ע"י רבי שלמה ומעוטר בהגהותיו. ע"ש.

חשיבותם של החידושים שנדפסו ב'מקבציאל' גדולה מאוד, והרבה מן הכותבים הינם גאוני עולם ומצוקי ארץ, כמו הגאונים: **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל, רבי **מקיקץ שלי** זצ"ל, **רבי מרדכי סגרון** זצ"ל, **רבי חומאני עלוש** זצ"ל, **רבי שושן הכהן** זצ"ל, **רבי בוגיד סעדון** זצ"ל, **רבי נסים הכהן** זצ"ל, ועוד ועוד.

כרך א' שנת התרצ"ה

מקבציאל

חוברת ד' ניסן

שקיבץ וריבה פעלים לתורה (ביבות דויית ע"א)

הוא ירחון רבני מקבץ נדחי כתבי הקדש בכל
מקצועות התורה הלכה ואגדה דרוש ושו"ת
מן הרבנים הראשונים נו"ן ואשר חיים
עדנה ומן האברכים ובעלי בתים
אשר אהבת התורה ולומדיה
מתנוססת בקרבם
הע"א

יוצא לאור בע"ה ע"י המשהדל הצעיר ע"ה **שלמה מאזוז** ס"ט
פה אי **גרבה** יע"א

R. Chloumou Mazouz Hara Kebira Djerba (הכתובת) (ג'ורבה"ק)

המדפיס לנו מודעה בירחונו נדפיס
לו גם אנחנו בירחוננו וכן השולח ספר
אל המערכת תבא מודעה אודותיו .
המקבל חוברת ואינו רוצה להמנות
יתן אותה לרב העיר או להאברכים
השוקדים על תורתם . אני מקבל
להחליף ירחוני בירחונים אחרים
חוברת כנגד חוברת . או בספרים
עפ"י המשקל :

מחיר ההתימה כ' פרנך ויקח
גם ספר בתשלום השנה וידפים
עמוד א' . או ט"ו פרנך ואין
לו זכות בהדפסה . או ח'
פרנך ויקח רק חוברת בכל
דהדש . מחיר דההדפסה ר'
פרנך לכל עמוד . גיליון בודד
מחירו 75 סאנטים . והכל לבד
הוצאות המשלוח :

ברכת החג הבע"ה

מיעמקי לבבנו הננו מגישים את ברכתנו ברכת הדיוט כהגלי החג הקדוש
הבע"ל הוא חג **המצות** למנויי וחובבי הירחון בכלל ולמרנן ורבנן
נאוני הדור שי' ר' בכל אתר ואתר בפרט אשר באו לעזרת ה' בגבורים
לעשור ירחוננו בדבריהם היקרים ולהמציא לו עוזרים באנשם והונם ולהרחיב גבולו
בתלמידים ישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל :

מועד טוב ומבורך

בשמחה ובדיצות . בהדוה ועליצות . תהונו את חג המצות . אתם וביתכם . וכל
אשר באהליכם . מנעי ידידכם . מוקיריכם ומכבדכם . כרום עריכם . **העורך**

ברוזם התדיש המשובח של התהיש ר' דוד עידאן ישועתו תיש בג'רבה

שער ירחון "מקבציאל"

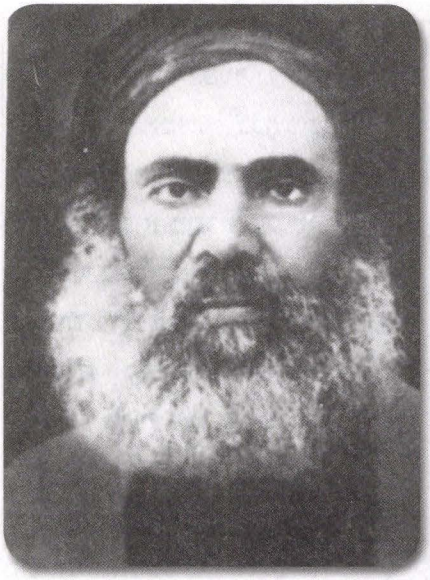
מה שמעניין, שירחון זה לא היה מקומי בלבד, אלא פרץ לו ימה וקדמה צפונה ונגבה. הוא חצה ימים ונהרות, **עד שהגיע אף לחכמי אשכנז, שגמרו עליו את ההלל**, והיו מפרסמים בו ממאמריהם. גם אליהם הגיע השמועה על עיונם וחכמתם של למדני ג'רבא, ומתוכם כעין החשמל הגאון העורך זצ"ל, שרבתה הערצתם אליו, והיו מתכתבים עמו בדברי תורה. כך למשל בראש אחד המכתבים כתב לו **הרב יוסף שטרויס** מהעיר קשאנוב, בזה הלשון: "מכתבו הנעים הגיעני, ומה נמלצו דבריו אמרי שפר לחכי, וששתי בהם כמוצא שלל רב, **ויאמין כ"ת [כבוד תורתו] שלא עברה שעה אחת מדי קבלתי את מכתבו, וכל חכמי עירנו התאספו והתקבצו לראות המראה הזה, והרבו להלל ולשבח חידושי תורתו כי נעמו, להתפלפל בדבריו**, ובכל אתר ואתר מצאו דבריו לנכון וכו'"[12].

12 ונדפס מכתב זה בספרו "חשק שלמה" ח"ב (עמ' קל"ב והלאה).

הגאון רבי **חומאני עלוש** זצ"ל
רב העיר "מדנין" בדרום תונסיה
ובסוף ימיו בעיה"ק צפת

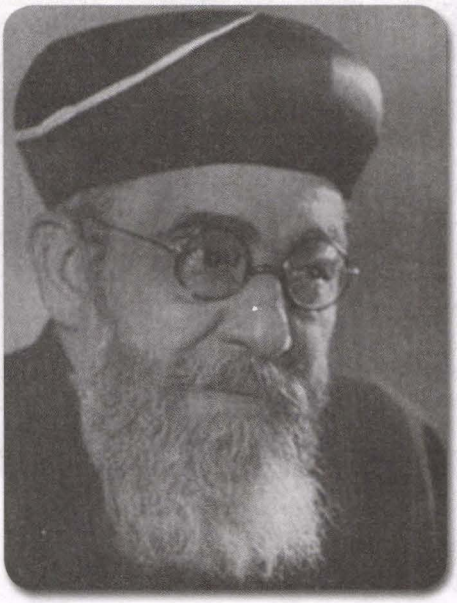
הגאון רבי **מרדכי סגרון** זצ"ל
ר"מ בישיבה בעיר "מדנין"
ובסוף ימיו רב מושב זמרת בדרום

כה רבות העריכוהו, עד שהגאון **רבי דוד לַיְיטֶר** זצ"ל בעל ה'בית דוד', שלח לג'רבא כמות מספריו, וביקש מרבי שלמה לחלקם בין הלומדים כדי שיכתבו עליהם הערותיהם והשגותיהם. הגאון העורך אף הקדיש ירחון שלם (י"ב), אשר כולו הערות על הספר הנזכר. כמו כן היו שולחים לו ספרים רבים להרוות צמאונו הגדול בתורה. והיה אומר שאם היה שומר את כל הספרים ששלחו לו חכמי אשכנז, היתה לו ספריה גדולה מאוד, אלא שהגאון **רבי חיים חורי** זצ"ל חשק גם הוא בתורה שהגיעה ממרחקים, וביקש ממנו כי כל ספר שיגיע אליו מחכמי אשכנז יביא לו וישלם עליו במיטב.

הירחון אף הגיע לארץ הקודש, כמו שימצא בו המעיין מאמרים שנשלחו מהגאון **רבי יעקב חי זריהן זצ"ל** ראב"ד טבריה, ומהגאון הראש"ל **רבי בנציון חי עוזיאל** זצ"ל.

אך לא על מי מנוחות זרמה דרכו של הירחון, לאחר כשנה (י"ג חודש), נאלץ רבי שלמה להפסיקו בצער מיוקר הדפוס המאמיר. בכריכת החוברת העשירית, אנו מוצאים שהוא מתריע על כך שבקושי גדול יוצא הירחון, כי החובות גדלו מיום ליום וכו'. ובחוברת האחרונה הודיע: "...ובכן, צריך אני להפסיק ולהשבית עבודת הירחון הלז זמן מה עד אשר יזמין לי השי"ת האמצעים הדרושים למטרה זו, ואתכם הסליחה רבה".

הראשל"צ הגאון רבי **בנציון חי עוזיאל** זצ"ל

קבצו את 'מקבציאל'

הירחון אמנם נפסק, אך טעמו הטוב נותר עד היום למי שזוכרו. ראש הישיבה **הגר"מ מאזוז** שליט"א, מדי פעם בדרשותיו מזכיר לשבח ירחון זה, וביחוד את הערות הגאון העורך שכתבם בקצרה ובעיון קולע אל השערה כהערותיו של הגר"א, והיה מבקש שידפיסוהו מחדש.

ואכן, לאחרונה נטלו עליהם ניניו הי"ו (מאברכי ישיבת "כסא רחמים") את המלאכה, והוציאו מחדש את כל ירחוני "מקבציאל", בפורמט של ספר. וערכו וההדירו את הכל בטוב טעם ודעת, בצורה מתוקנת ומדוייקת, קנקן חדש מלא יין ישן ומשובח, יינה של תורה, שדעת זקנים, זקן שקנה חכמה, נוחה הימנו.

לעת צללי ערב

חייו של רבי שלמה, רצופים היו מעגלי סבל וצער. מאשתו הראשונה שיכל בן ובת. לאחר מכן, נפטרה אף רעייתו בגיל עשרים ושמונה שנים בלבד, לאחר שנים של מחלות ומכאובים. חמש שנים נותר בודד, וכשנשא אשה שניה נפטרה לו בת נוספת. כל זאת מלבד מחלות שונות שעברו עליו, סכרת ומחלות לב שונות.

בס"ד תונס יום ב' אייר שנת התרצ"ז לפ"ג

ידידנו ש"ב [שאר בשרנו] החו"ש והכולל
כמה"ר רבי שלמה מאג'וז יצ"ו, עי"ת ג'רבא יע"א.

אחדש"ו. לקול השמועה הרעה אשר הגיעתנו היום מגויעת אשתו תנצב"ה, נמס לבנו ויהי למים. ויה"ר כי לא תוסיפו לדאבה עוד ומכאן ולהבא חושבנא לטבא, והמנחם ציון בבנין ירושלים הוא ינחמכם. בלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים בבא לציון גואל.

הלא כה דברי המשתתפים בצערו של צדיק.

ע"ה רפאל מאזוז הי"ו
הצעיר ע"ה מצליח בלא"א רפאל מאג'וז סילט"א

מכתב שנשלח על ידי רבנו ואביו על פטירת רעייתו של רבי שלמה

ביומן חיים אישי ששרטט לעצמו, ניכרת אמונתו הזכה וקבלת הדין באהבה. "אהה ה' צבאות!", הוא כותב בתמצית דמו, "אתה צדיק על כל הבא עלינו, כי אמת עשית ואנחנו הרשענו, צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי, הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול, צדיק וישר הוא. ברוך אתה... דיין האמת. המנחם ציון בבנין ירושלים, הוא ינחמנו, ומחה דמעה מעל כל פנים...".

ביום רביעי, כ"ה בטבת התשמ"ב, פרשת וארא[13], בשעה עשר בבוקר, פסע רבי שלמה כהרגלו אל חנותו, לאחר תפלת שחרית ולימוד הדף היומי, כשעיניו הקדושות מביטות למטה ולבו הזך למעלה. והנה במהלך הדרך, תקפתו פתאום חולשה עזה, ומטרים ספורים לפני שהגיע לחנותו, נפל על הארץ, והשיב את נשמתו הטהורה והזכה למרומים. ותהום כל העיר!

הודעות על פטירתו של הצדיק הנסתר מנתיבות, נשמעו אפילו באמצעי התקשורת, ולאחר שיקול דעת, הוחלט מפאת כבודו לדחות את מועד ההלויה ליום חמישי, על מנת שיוכלו לחלוק לו את הכבוד האחרון באופן הראוי.

אוטובוסים מלאי אדם הגיעו מכל קצוות הארץ לנתיבות. אלפי יהודים נתקבצו ובאו ללוות את הצדיק בדרכו האחרונה. רק מי שטבל במקוה טהרה, הורשה להתקרב אל ארון הקודש. הספדים רבים ע"י גדולי ומאורי ישראל נאמרו בהלויה הארוכה, קינות אבל נשמעו מכל פינה והתייפחויות רבות בקהל. שמירת הצניעות במקום היתה מופתית, הכל ידעו כי זהו רצונו הטהור של רבי שלמה ונזהרו בכך מאוד. ארבע שעות רצופות הלכו אלפי האנשים אחר המיטה עד לבית העלמין, שם נערכו שבע הקפות ע"י תלמידי חכמים שנטהרו במקוה.

דברי פרידה מרטיטים כותב עליו ה'מגיד מנתיבות' **רבי אשר חדאד** שליט"א, בהקדמה לספר "כרם שלמה": "מדי פעם בפעם עולה הרגשה, כעין תחושה שבלב, כי כל זה אינו אלא חלום רע, חלום בלהות, ולוּ רק נפקח את עינינו ונקיץ ודאי שתעלה נגד עינינו תמונתו והודו והוא שב להיות עמנו, להאציל עלינו

13 למרבית הפליאה מופיע ברש"י שם: חבל על דאבדין ולא משתכחין!

מחכמתו כבימים עברו, להמשיך במסכת החיים המופלאה שנקטעה. הלב מתמרד ומסרב להינחם, הבכי עוד גואה בקרבנו אלא שהוא נחנק בגרוננו בדממת האבל, כל יום שעובר חושף בפנינו את גודל האסון, גודל השבר. אם נחפוץ במונחים כ"צנוע ושתקן" את מי ששזר את חייו בחוט של דממה עדינה, של חן וחסד ללא הגה ורחש, וקולו ישמע אך ורק בבואו אל הקודש, בימי הדין לתקוע בשופר ולהריע, ככהן וכמלאך משרת לפני ולפנים עומד ומרעיף. ועתה, איה מלאך הנחמה שיצית את האור בביתו ובבית הכנסת?!".

הגאון רבי אלעזר זאב רז שליט"א מעתיר בתפלה על קברו של רבי שלמה מאזוז

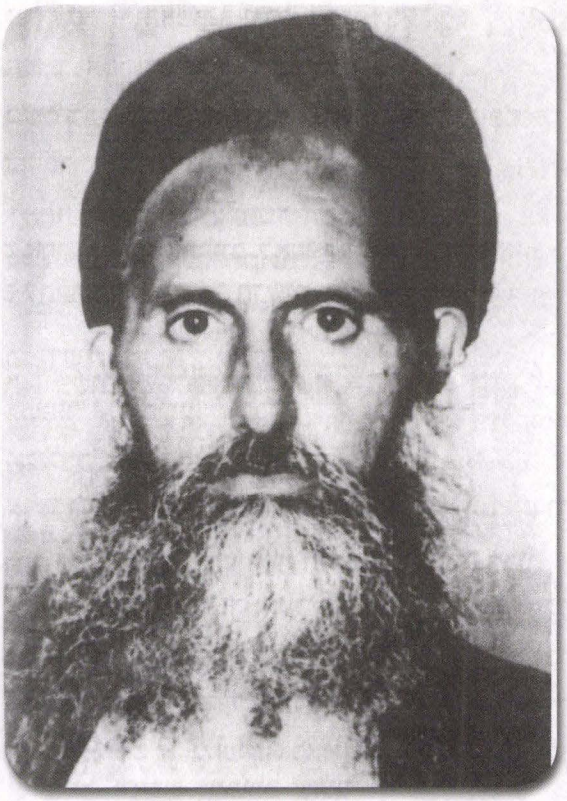
הורם הנזר והעטרה, הוא הודה והדרה:
רב וחכמתו כבירה, רְבה פעלים לתורה:
בקי וחריף בגמרא, בהלכה עיון וסברא:
שקד בחשיכה כאורה, שמו ידוע לתפארה:
לוחם מלחמת תורה, לו עז וגבורה:
משנתו ערוכה ושמורה, מדייק וקולע השערה:
הבין ועיין מהרה, הן לו כח הזכירה:
מתרחק מן השררה, מחשיב עצמו כעפרא:
אמת לאמתו בו קשורה, אהב משנה ברורה:
זכה לכוין אימרא, זכה תמה וברה:
וחיבר ספרים בתורה, והגיה והפיץ לאורה:
זכותו יגן בעת צרה, זו תורה וזו שכרה:

קינה נוגעת ללב על פטירת רבי שלמה שכתב בן אחיו רבי אלטר מאזוז זצ"ל

רבי כ'מוס מאזוז זצ"ל

האח השלישי אחרי רבי רפאל, היה **רבי כ'מוס מאזוז** זצ"ל שהתגורר בעיירה 'אריאנה', ועסקיו פרחו. פעם שמע מבנו בן הארבע דיבורים שאינם ראויים, מיד ארז את חפציו, נטש את עסקיו ושב לג'רבא. ולמרות שבג'רבא היה חי בדוחק ובצער, העדיף שבנו יתחנך ביראת שמים וילמד תורה[14].

נטש את עסקיו. רבי כמוס מאזוז

בג'רבא, לימד רבי כ'מוס תינוקות של בית רבן בבית הכנסת 'רבי בצלאל הנמני'. בזמנו, היו הילדים לומדים תורה כשהם יושבים על הארץ על גבי מחצלאות. פעם אירע שהמחצלאות בלו ונקרעו, והיה צורך להחליפם במחצלאות חדשות, אך הגבאים לא הסכימו להחליפם. באין ברירה פנה רבי כ'מוס אל מרן הגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל. שלח רבי כלפון לקרוא את הגבאים וביקשם לדאוג לכך, אך הגבאים התמהמהו מלמלא רצונו.

14 מפי נכדו ר' אהרן מאזוז הי"ו, מלמד בת"ת בעיר זרזיס.

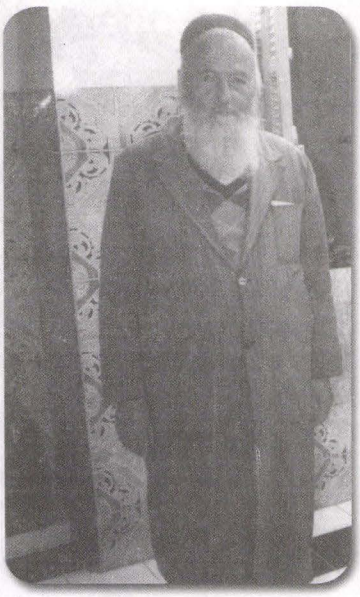

בית הכנסת 'רבי בצלאל הנמני'

כשראה כך רבי כלפון, יצא מגדרו "ואיים" עליהם באומרו: "דעו! כי באם לא תזדרזו בקניית המחצלאות, אקח את המעילים של ספרי התורה שבהיכל, אפרוס אותם על גבי הקרקע, ועליהם ישבו הילדים וילמדו תורה!" כשהוא מטעים את דבריו הוסיף "תינוקות של בית רבן שלא טעמו טעם חטא, קדושים הם יותר, ומה

תמונה נדירה של 'למעללם' (הת"ת בג'רבא) מלפני כמאה שנה.
הילדים יושבים על מחצלת פרוסה על הרצפה (באדיבות הרב אבנר חדאד)

בנו של רבי כמוס זצ"ל
רבי פראג'י מאזוז שיבדלח"א

תועלת בספרי התורה, אם חלילה אין לומדים בהם?!" מיותר לציין כי דבריו חוצבי הלהבות של רבנו, חדרו היטב אל לבם של הגבאים, ותיכף ומיד אצו רצו לקנות מחצלאות חדשות.

זמנו של רבי כ'מוס יקר היה לו מפז, ובכל-רגע פנוי עסק בתורה. פעם אחת, נזקק להתלוות לאמו לצורך טפול רפואי בעיר צפאקס לתקופה של מספר חדשים. והנה, בשובו משליחות-מצוה זו, הוציא מחפציו צרור נירות 'פוליו' כתובים בכתב מסודר.

לשאלת אחיו: מה הם דפים אלו - ומה תכנם?! השיב בענות-חן: "ידעתי כי במהלך היעדרותי תהיינה לי שעות רבות של בטלה, וכיון שזוהי הזדמנות שבה פנוי אני מטרדות היום-יום, ניצלתי אותה". סתם ולא פרש.

לאחר שנים, גילו כי היו אלה אוצרות של ממש, חידושים יקרים מפנינים, שחידש בתקופת שהותו בנכר...

פעם חלה חולי קשה והגיע עד שערי מות. הכל סבבו סביבו בדאגה ולא משו הימנו, והנה לפתע, התיישב על מיטתו וביקש דבר מה לאכול. כאשר ראה כי אנשי ביתו מופתעים למראהו, סיפר להם כי בא אליו בחלום הרב אור החיים הקדוש והניח ידיו על ראשו, כשהוא מברכו בכל לב ומעודדו "הנה שלחתי אליך רפואה שלמה". הוא נימק את בואו לרפאני בזכות שלומד הנני בספרו בכל שבוע, כאשר קורא אני את הפרשה בתרגום[15].

15 מפי נכדו הנ"ל.

כל שנה ביום כיפור, היה הולך להתפלל עם המקובל רבי **רפאל ג'אמי** זצוק"ל. וזאת למרות שנאלץ להישאר לישון בליל כיפור בבית הכנסת, כיון שרב היה המרחק בין בית הכנסת לביתו. כשהיה הרב ג'אמי אומר בתפלות היום הקדוש: את עמו ישראל "באהבה", היה שוהה במלת "באהבה" במשך שתי דקות.

רבי כ'מוס נפטר ונקבר בתונס בסמוך לקברו של הגאון **רבי ורגאני מאיר הכהן** זצ"ל (מחבר ספר "מאור עינים"). לימים, הועלו עצמות שניהם ארצה על ידי בנו של רבי ורגאני - יבדל"ח מר **עמוס כהן** הי"ו מנתיבות, ונקברו גם בארץ בשכנות בבית עלמין מושב בית הגדי בב' בניסן התשנ"ט.

רבי מעתוק מאזוז זצ"ל

הבן הרביעי, היה **רבי מעתוק מאזוז** זצ"ל. אפוף שתיקה ועצב התהלך רבי מעתוק ברוב שנות חייו, למד תורה וכתב חידושי תורה, אך צל נורא העיב על חייו. בן יקר ומיוחד היה לו - קארוץ שמו, ובגיל צעיר מאד הסתלק לבית עולמו. קארוץ ז"ל היה חכם להפליא. ועל כך תעיד העובדה הבאה:

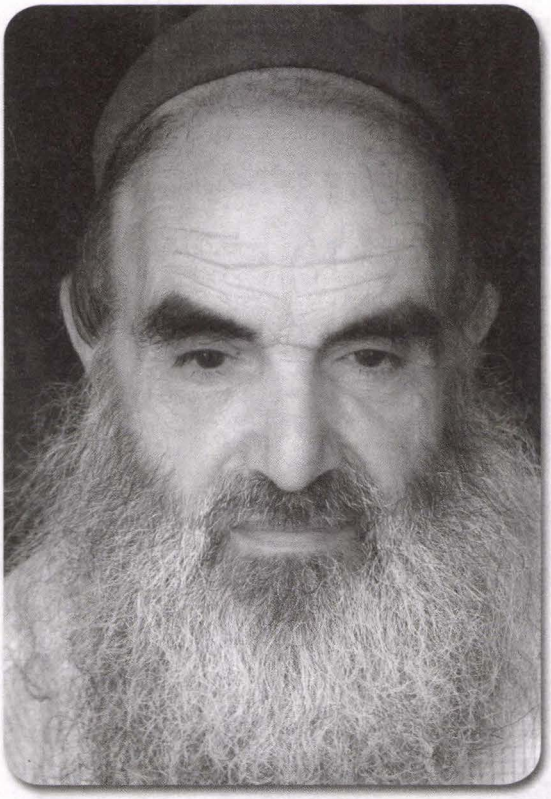
הסתלק על פני אביו. מצבת **קארוץ מאזוז** ז"ל

הגאון **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל, פנה אליו שבוע אחד ושאלו: "קארוץ! אתמול בשבת לא ראיתיך בבית הכנסת, מדוע לא באת להאזין לדרשה השבועית?!". קארוץ הופתע וענה: "רבי, בודאי שהייתי בבית הכנסת".

"ההקשבת לדרשתי?" לא הניח לו רבי חויתה. "בודאי!" השיב בכנות. "נו, מה זוכר אתה מן הדרשה?!" הקניטו הרב בחיוך.

לתדהמתו המוחלטת של רבי חויתה, עמד קארוץ לפניו, עצם את עיניו בריכוז, וחזר על כל הדרשה העמוקה והארוכה מלה במלה! וזה היה בהיותו בן 10 שנים בלבד! חבל על דאבדין.

חתנים רבנן. הגאון רבי **בוגיד סעדון** זצ"ל

רבי מעתוק הצטיין ביראת-שמים מיוחדת במינה, אהבת תורה עזה, וחינוך ילדים בדרך עקבית ומוצלחת. ולא לחנם זכה רבי מעתוק בחתנים תלמידי-חכמים, ובראשם הגאון **רבי בוגיד סעדון** זצ"ל[16].

הוא חיבר את הספר "מתוק לחכי" המכיל חדושי תורה, תהלים, משלי ועוד. נדפס בשנת התשמ"ט בבני ברק, ע"י חתניו נושאי בנותיו שיחיו.

16 נולד בי"ג מנחם-אב התרע"ו. במשך שנים רבות שימש כרבה הראשי של ג'רבא, ובעשרים שנותיו האחרונות, כיהן כרב הקהילה הג'רבאית בפריז, והנהיג את צאן מרעיתו באהבה רבה ובמסירות נפש עילאית. בפריז, הקים ישיבה לתפארה בשם "תורה ורחמים", על שם רבו הגדול מרן הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל, ועמד בראשותה במשך כעשרים שנה. חיבר למעלה מעשרים ספרים בהלכה, בש"ס ובדרוש, כמו "מגיד תשובה", "מגיד חדשות", ועוד. נלב"ע בערב שביעי של פסח התשס"ו, ונטמן בהר המנוחות ביום אסרו-חג של פסח בסמוך לקברו של רבנו כלפון משה הכהן זצ"ל והגאון רבי דידו הכהן זצ"ל.

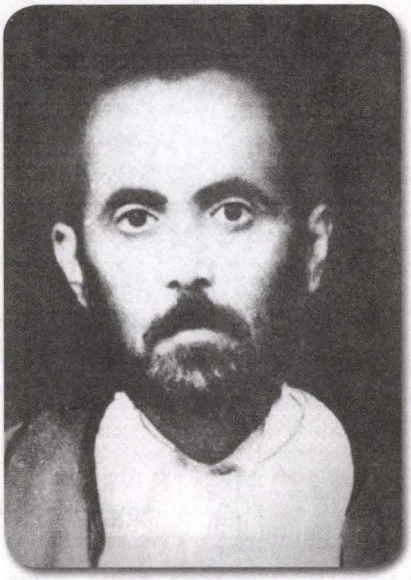

רבי מעתוק מאזוז השיב את נשמתו הטהורה לבוראה בערב שבת קדש, ט' באדר ראשון התשי"ד.

רבי יוסף מאזוז זצ"ל

רבי יוסף, היה הצעיר שבאחים. כיתר אחיו הקדושים, הצטיין אף הוא ביראת-שמים וגדלות בתורה, ונוסף לזאת, בלטה בו מדת החסד והעזרה לזולת, שלא על מנת לקבל פרס.

כל כך היתה טבועה בו מדה זו, עד שפעם נסע כ - 70 ק"מ, כדי להזמין רופא לחולה, אף שבאותה הזדמנות, נאלץ לשהות ברחוב במשך לילה שלם.

שלא על מנת לקבל פרס. רבי **יוסף מאזוז** זצ"ל

בנו **ר' יהונתן מאזוז** הי"ו מצפת, מספר סיפור המעיד על אהבת-ישראל ואהבת החכמים המיוחדת שהיתה לו:

בערבו של יום שני אחד, נכנס אבי אל הבית ופניו קורנות. זה עתה שב מן השוק שבאי ג'רבא לשם הלך לצורך מסחר. בידו אחז חבילה גדולה, וניכר היה כי דבר-מה בפיו. לבי אמר לי לברר ענין זה...

לאחר שנח קמעה, פניתי אליו ושאלתיו: ספר נא לי אבא מה עבר עליך בשעות האחרונות?".

נאות אבי לשתפני, וכה סיפר כשהתרגשות מעורבת בשמחה מבצבצים בקולו:

"פסעתי בסמטאות השוק ההומה, בבוקר השכם, מנסה למצוא סחורה המתאימה לי. והנה - למול עיני מתקרבת דמות רבנית מוכרת - הגאון **רבי מכלוף עידאן** זצ"ל (רב הקהילה ב'חארה צגירה' בג'רבא וראש הישיבה שם). עדינותו ואצילותו לא תאמו כלל את האוירה של השוק, ומיד הבנתי כי לא לשם טיול או קניות גרידא הגיע הנה.

דמות רבנית מוכרת. הגאון רבי **מכלוף עידאן** זצ"ל

"רבי", מיהרתי לקראתו ונשקתי את ידיו ביראת כבוד, "האוכל לעזור בדבר מה?" שאלתי בעדינות. "באתי לשוק, כדי לבדוק אם יש מי שמעוניין בקניית סט ספרי הזוהר?!..." השיב רבי מכלוף ומבוכה קלה נכרה על פניו.

תפסתי מיד כי כנראה זקוק הרב באופן דחוף לסכום כסף, וללא היסוס עניתי: "אכן, מצא כבודו בדיוק את האדם הנכון, באמת זקוק אני לספרי הזוהר. מה מחירם?", ומיד שלפתי מכיסי את כל הכסף שבו הייתי אמור לקנות סחורה, וקניתי מצוה נדירה שלא תסולא בפז...".

החלום שהציל

בהיותו בתונס, רחוק מן הבית, רחוק מן המשפחה, לילה אחד עלה על יצועו ונרדם. והנה בחלומו נראה אליו אביו רבי רחמים מאזוז כשהוא מצווהו - "קום מהר! מדוע אינך מזמין רופא לבנך?" מיד ענה לו רבי יוסף - "ודאי, ודאי שאביא לו רופא!", ומיד התעורר משנתו אחוז בהלה. קם ונסע בזריזות לאי ג'רבא - 650 ק"מ מרחק מתונס, ולהפתעתו - גילה כי אכן בנו הרך יהונתן שוכב במטתו, פניו חוורות, עיניו שקועות בחוריהן - והוא חולה מאד!

לא חלפה שעה קלה, והמשפחה כולה התכנסה לתוך מונית גדולה שהובילה אותם לתונס - לביתו של רופא מפורסם...

מיד בהגיעם, בדק הרופא את הילד, הביט באביו ואמר: "קרה לכם נס. אילו השתהית עוד מעט זמן... חיי הילד היו בסכנה"...

רבי יוסף לא האריך ימים, ונפטר בקיצור ימים ושנים בגיל 46 שנים, לאחר מחלה ממושכת וסבל רב. נ"ע בתונס י' בשבט התש"ד.

שח עיניים

בשבעת ימי האבל על פטירתו, הופיע הגאון **רבי דוד כהן-יהונתן** זצ"ל (בנו הבכור של הרב "שערי ציון" זצ"ל, ולימים רבה של זרזיס), ותוך סיפור שבחיו ציין עובדה מדהימה: בהזדמני לחנותו של רבי יוסף בתונס, תמהתי למראה 'דיקט' עץ שעמד מאחורי המשקל.

כשתמהתי על כך בפני רבי יוסף, הופתעתי מהתשובה המיוחדת, ובעיקר מיראת-השמים שבצבצה בין מלותיה: "כידוע לך, כאן בתונס - שלא כג'רבא, רוב הנשים יוצאות מן הבית ועורכות קניות, ועל כן באות לכאן לקוחות רבות לקנות ולשקול, ולכן העמדתי את הקרש הזה - כדי להסתיר את פני הנשים מטווח ראייתי...". יהי זכרו ברוך!

לאחר שזכו האחים רבי מנחם, רבי רפאל ורבי כ'מוס ונשותיהם ע"ה שזרעם העלו את עצמותיהם ארצה, רצו מאד ר' יהונתן ואחיו הי"ו לזכות במצות כיבוד אב ולהעלות את עצמותיו מהעיר תונס, לחונן את עפר ארצנו הקדושה. נסע הבן ר' יהונתן לתונס והקדיש למען מטרה נעלה זו שבוע שלם, וחיפש מבוקר עד ערב ממצבה למצבה, ולא מצא את מקום קבורת אביו.

שב ארצה מאוכזב, והנה במעמד העלאת עצמותיו של הסבא קדישא **רבי רחמים**

מאזוז זצ"ל, דיבר הגאון רבי **צמח מאזוז** שליט"א על כך שבשכר שיחה נאה שאמר הסבא רבי רחמים, ש'איך אפשר לפאר את ביתנו, בשעה שבית מקדשנו חרב', זכה והעלו את עצמותיו ונקבר בהר הזיתים מול הר הבית[17]. כשהגיע תור ר' יונתן לשאת דברים, היצר על כך שאת אביו אינו יכול לעלות מפאת היעלמות הקבר, ואמר בצער: 'וכי בגלל שאבא לא אמר אמירה כעין זו, לא מגיע לו שיעלו את עצמותיו?!'. מרן ראש הישיבה **הגר"מ מאזוז** שליט"א, שהיה נוכח במקום, הניף ידיו בביטול ואמר "יגיע, יגיע". והוסיף עוד: "יגעת ומצאת תאמין". על סמך הבטחה זו קנו ר' יונתן ואחיו את החלקה הפנויה שע"י מקום קבורת אמם ע"ה בבית העלמין בצפת.

עברה תקופה, ור' יונתן נכנס לטול עצה מהרב המקובל ר' **עזרא שיינברג** שליט"א מצפת, הידוע במופתיו. הרב שמע את דבריו, ובאורח פלא שרטט לו על דף את מראה בית העלמין בתונס, וסימן לו בדיוק באיזו חלקה נמצא הקבר, באיזו שורה, ועל יד מי הוא קבור. נרגש, שלח ר' יונתן את השרטוט לר' **ברכיה דיעי** הי"ו מג'רבא הידוע במומחיותו הרבה בהעברת עצמות צדיקים בשלמותם, ולהפתעתו הלה איתר בקלות את המצבה אשר היתה אמנם שבורה, אך ניכר בוודאות שזו היא ע"י שהעתיק את מה שכתוב במצבה השבורה, ור' יונתן זכר את נוסח המצבה שנכתב ע"י רבנו איש מצליח. ואכן, ארונו הגיע ארצה, ונקבר בהשתתפותו של מרן ראש הישיבה שליט"א שיבדלח"א. על יד המצבה היה עץ תאנה, ואמר לו ראש הישיבה בבדיחותא: "יגעת ומצאת - **תאמין**, אותיות **תאנים**".

הגאון רבי **דוד כהן-יהונתן** זצ"ל

ממחצב טהור וקדוש זה, שושלת של צדיקים שרפי מעלה, ינקה ושאבה נשמתו של רבנו כוחות רוח ונפש עצומים, ומכוחם העפילה לגבהים רוחניים בלתי נתפסים בשכל אנוש.

17 ראה לעיל בפרק על רבי רחמים.

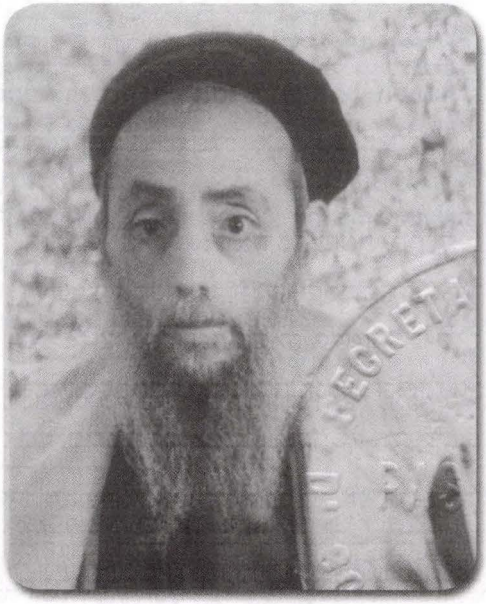

פרק ה'

הצדיק רבי רפאל מאזוז זצ"ל
אביו של רבנו

המלאך רפאל

"המלאך רפאל", כך כונה **רבי רפאל מאזוז** זצ"ל, בנו של רבי רחמים מאזוז, ואביו של רבנו "איש מצליח". מעשי חסידות מופלאים קשורים ככתרים לשמו, לצד אישיותו הנדירה החקוקה בלבות צאצאיו עד היום.

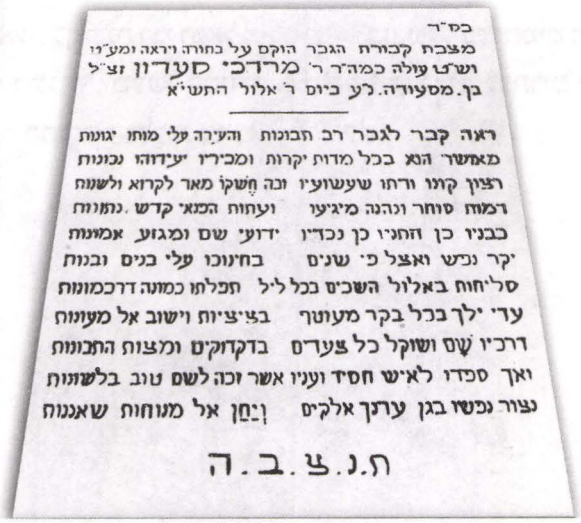

"המלאך רפאל". תמונה נדירה של רבי רפאל, לקוחה מהדרכון

בבוקרו של ערב שבת קודש, ג' כסלו התרח"ם, בשעה 9 בבוקר, ירדה לעולם נשמתו הקדושה והטהורה. בשמחה ובשימת לב מיוחדת גידלו ההורים את הילד הרך, עד שהגיע לגיל בו מתחילים ללמוד את אותיות הא-ב. בחדוה ובדיצה הכניסוהו לכיתת הלימוד. גם כשישב על ברכיו של מלמד האותיות, הבין הלה כי מדובר בילד מיוחד וצדיק. לימוד הגמרא שלו היה פורה כבר משחר נעוריו, לא פלא כי לאחר שנים, נמצא פנקס ישן הכתוב בכתב ידו, ובו חידושי גמרא ותוספות (על מסכת גיטין ועוד)[1].

בראש חודש כסלו התרס"ח, שלשה ימים בטרם מלאת לו עשרים שנה[2], נשא רבי רפאל לאשה את הרבנית הצדקת **מרת רחל**, בת הגאון **רבי מרדכי סעדון** זצ"ל,

מצבת קבורת רבי מרדכי סעדון זצ"ל

1 נדפס לאחרונה בסוף ספר "ארים נסי" על מסכת גיטין (לנכדו מרן ראש הישיבה שליט"א), ונקרא בשם קונטרס "זכר רפאל".

2 כנראה שהקפיד על דברי הגמרא בקדושין (כ"ט ע"ב): עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה. כיון שהגיע עשרים ולא נשא אשה, אומר 'תפח עצמותיו'.

שהיה מחשובי תלמידיו של הגאון **רבי סאסי מעתוק הכהן יהונתן** זצ"ל (הרב הראשי לג'רבא ומחבר ספרים חשובים). מרת רחל גדלה כל ימיה בהשראה של תורה ויראה, כאשר אביה הקדוש היה לומד בכל ערב עם שני בניו הגאונים רבי מקיקץ דוד ורבי בוגיד סעדון, עד השעה שתים עשרה בלילה, והנשים היו יושבות בחדר הסמוך, שומעות את הלימוד ולא מפריעות. ולאחר סיום הלימוד, היו מכינות ארוחת ערב דלה ופשוטה, שכללה פיתה עם בצל ושמן זית.

ספר
זכות יצחק
חלק שלישי

שיטה ארוכה ורחבה חדושים וביאורים על מסכת נדרים בהדרכי העיון התלמוד זך ונקי בה ימצא המעיין נחת רוח לשוט בעמקי מצולות ים התלמוד מפרשיו ומבאריו באופן היותר פשטי וישר הן לנפשו הן עם בניו ותלמידיו.

פעולת איש צדיק הי רב פעלים הרב הגדול סיני ועוקר הרים ראש אבי"ד מקודש כמהר"ר מאסי מעתוק הכהן יהונתן זצוק"ל ויע"א.

וברוכים יהיו העוזרים והמשתדלים והקונים והמתנדבים אשר על ידיהם יצא הספר הקדוש הזה לאור עולם ויהי' שזכות ההמ"ח תעמוד להם ולזרעם כל הימים אמן.

תכון תפלתינו כי יעלה לרצון לפני אל חי ושפתי ההמ"ח ידובבו בקבר ונפשו תהעדן בג"ע עם נפשות הצדיקים והקדושים והיתה נפש ארוני צרורה בצרור החיים אמן.

הכו"ח ביום ט"ז באב יהל התשט"ז ליצירה.
ע"ה נסים הכהן סילט"א

פה אי גרבה יע"א

בדפוס חדאר עידאן כהן צבאן הי"ו גרבה

שער הספר "זכות יצחק" לגאון רבי **סאסי מעתוק הכהן יהונתן** זצ"ל
ועליו בכי"ק של רבנו "איש מצליח": בס"ד, מנחה שלוחה אלי מאת רבי בן ציון כהן יצ"ו
נכד ההמ"ח זצ"ל. הכו"ח יום ט"ז אלול התשט"ז ע"ה ממ"ה ס"ט

כתובת רבי רפאל המקורית

בעה"ו

יבנו ויצליחו, וישישו וישמחו, וידגו ויצמחו, וכשושנה יפרחו,
חתן וכלה יהיו לשם טוב ולתהלה.

ברביעי בשבת ביום ראשון לחדש מרחשון שנת חמשת אלפים ושש מאות ושמונה ושש ליצירה, למנין שאנו רגילים למנות בו הכא אי גַּרבא דימא מקיף יתה, המכוון לתשעה ימים לחדש כ'תובר [אוקטובר] שנת אלף ותשע מאות ושבעה לחשבון לפרנג'י [למנין הנוצרים], מעידים אנו עח"מ [עדים חתומי מטה] איך השם הטוב היקר ה"ר רפאל בכה"ר השם הטוב היקר החו"ש ה"ר רחמים מאזוז יצ"ו מתושבי אלחארה אלכבירה בגַּרבא, אמר לה לרחל בתולתא שפירתא יקירתא צניעתא בת השם הטוב היקר החו"ש מרדכי המכונה מכ'אני סאעדון יצ"ו מתושבי הנז"ל: הוי לי לאנתו כדת משה וישראל, ואנא במימריה דקוב"ה ובהורמניה דמלכא אפלח ואיזון ואוקיר ואפרנס ואכלכל ואכסי יתיכי כהלכת גוברין יהודאין זכאין קשיטין דפלחין וזנין ומוקרין ומפרנסין ומכלכלין ומכסין ית נשיהון בקושטא והימנו [פי' באמת ואמונה], אחיד וקיים עלי מנכסי מזונייכי וכסותייכי וספוקייכי ומיעל לוותייכי כאורח כל ארעא, וצביאת מרת רחל כלתא דא והות לכה"ר החתן הנז' לאנתו, וכתב לה מהר בתולאה [צ"ל בתולהא] כסף זוזי מאתן דאינון כ"ה זוזי מזוזי כספא דחזו לה מדאורייתא [עיין "ברית כהונה" חלק אה"ע (מערכת הסמ"ך אות א') ובהערותי שם. נאמ"ן ס"ט]. וכמנהג אתרא, ודא הנדונייא [עיין "ברית כהונה" אה"ע (מערכת כ' אות ו') שהיה מנהגם אז לכתוב כל פרטי הנדוניא שהביאה לו] דהנעלת עמה מבית אביה לבית בעלה: יזאר חריר כמסה וסתין פ'רנך [סדין משי ב-65 פרנק], כרדייא שבעין פ'רנך [כמו "ווסט" רקום בחוטי כסף], זוז ספאסר [מלבוש הנשים בימים ההם היה חולצה, ועליה כמין סדין (הנקרא בערבי "שפ'שארי" או ספ'סארי) עם פסים צבעוניים וכורכים אותו כמה סיבובים סביב גופם מתחת לידים, ובסוף שמים אותו על כתף שמאל ותופסים אותו עם סיכת כסף או זהב (ועיין שבת דף קנ"ו ע"ב בעובדא של בתו דר"ע). ואת זה לובשות בבית. וכאשר יוצאות החוצה, מוסיפות על זה עוד סדין לבן כנ"ל, כדי שלא למשוך עין, והם שתי שמלות לבנות דלהלן] לחאף כ'מסה ועשרין פ'רנך [שתי שמלות לבנות 25 פרנק], תלאת יזארת עכרי שתא ותלאתין פ'רנך [שלשה סדינים צבעוניים (במראה אדום) 36 פרנק], זוז פראמל רבאעטאץ פ'רנך [שני "מעילים" לגבר 14 פרנק], תלאת אפט תמנטאץ אן פ'רנך [שלשה "סדינים" צבעוניים 18 פרנק], תלאת קמאיג שתא ועשרין פ'רנך [שלש חולצות 26 פרנק], כנטרה כ'מסה פ'רנך ונפץ [נעלי בית 5 פ'רנך וחצי], מנשף תשעה פ'רנך [מגבת 9 פרנק], טקריטא כ'מסה פ'רנך [מטפחת ראש 5 פרנק], מכ'אדד עשרה פ'רנך [כריות 10 פרנק], כ'לכ'אל תלאתין פ'רנך [צמידים של רגל 30 פרנק], זוז דבלג [דבלז] גַּרבי שתאץ פ'רנך [זוג צמידים פתוחים מהצד תוצרת ג'רבא 16 פרנק], זוז דבלג [דבלז] טראבלצי עשרין פ'רנך [כנ"ל תוצרת לוב 20 פרנק], מראייא ופ'לאייא ומשט שבעה פ'רנך [ראי ומסרק צפוף ומסרק רגיל 7 פרנק], שכ'אב תלאתין פ'רנך ["ענק" עשוי מכדוריות מחומרים טבעיים מפיקים ריח נעים], כ'רץ דהב כ'מסה ורבעין פ'רנך [עגילי זהב 45 פרנק], מכחלה כ'מסטאץ פ'רנך [מכחול לעינים 15 פרנק], כואפ'י רבעא עשרה פ'רנך [כובעים 10 פרנק], סך הכל ארבע מאות פ'רנך ושתה וחמשים פ'רנך וחצי פ'רנך. ומה שהביא הבעל בגדים ותכשיטין ושמושי ערסא ומה שהוסיף לה הבעל משלו סך [יש סגולתא על המלה 'סך' לסימן מחיקה כדלהלן] סך תשע מאות ושמנה וארבעים פ'רנך וחצי פ'רנך [בג'רבא נהגו שהחתן מוסיף על סכום הכתובה פי שנים. ועיין ב"ברית כהונה" שם (אות א')] שעולה סך הכל אלף פ'רנך וארבע מאות פ'רנך וחמשה פ'רנך, הכל נתקבל ה"ר החתן הנז' ובאו לידו ונעשו ברשותו, וזקף הכל על עצמו במלוה ורשו, וכך אמר חתנא דא לכלתיה: שטר כתובה דא קבילת עלי ועל ירתי בתראי לגבות מכל שפר ארג נכסין וקנינין דקנית ודעתיד אנא למקני מקרקעי ואגבן מטלטלי כלהון יהון אחראין וערבאין לפריעת שטר כתובה דא ואפילו מגלימאי, וקנינו מיד הנז"ל בקש"ם בדל"ב עכמ"ד ומפ"ל [בקנין שלם מעכשיו במנא דכשר למקניא ביה על כל מה דכתיב ומפורש לעיל] דלא וגו' ודלא וגו' אלא וגו' וכתיקון רז"ל. צל"ב [צריך לבאר] תיבת סך הנקודה סגולתא ט"ס. אג"ר לכתיבה תלאתא פ'רנך וסתין, אתסזיל תסעין, כאגַּד תסעין, תנברי עשרה סאנטים ודכ'ל מצ'מונו בדפ'תר אלשהוד בלחארה הנז'. [תרגום: שכר הכתיבה שלשה פרנק וששים. הרישום תשעים [פרנק]. נייר [ממשלתי] תשעים [פרנק]. בולים 10 סנטים. ונכנס רישום שלו במחברת העדים]. והכל שריר וברור וקיים.

(וחתימי)

ע"ה בנימין חדאד הי"ו ע"ה כ'מוס וזאן הי"ו

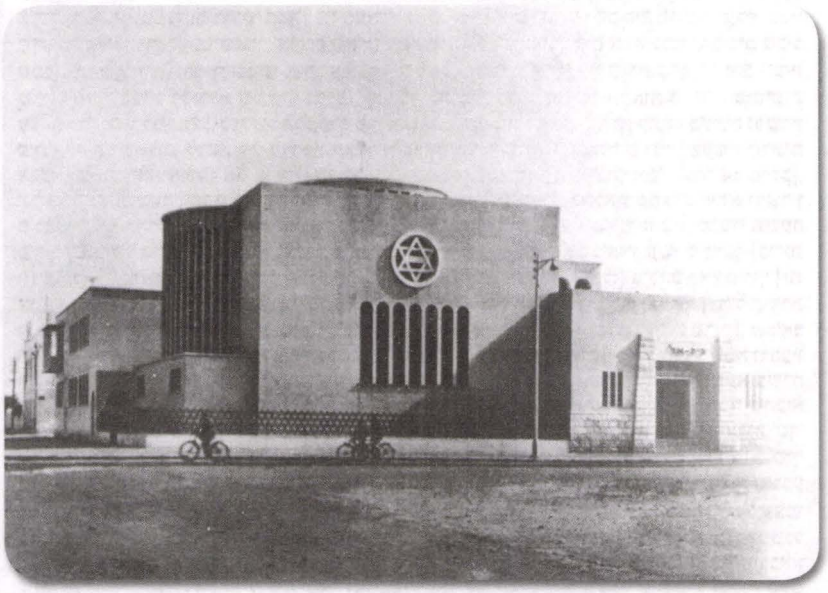
כתובת רבי רפאל

שלא שינו לבושם

יהודי ג'רבא דגלו בדברי רבותינו - "אהב את המלאכה ושנא את הרבנות"[3]. גם רבי רפאל עסק במסחר לאחר נישואיו, להביא טרף לביתו. אך בכל זמנו הפנוי, טמון היה בקרן זוית, שוקע בלימוד התורה בחשק נמרץ ובקול רם, עד אפיסת הכוחות ממש. במיוחד הגה בספרים הקדושים: משניות, זוהר, מעמדות, חוק לישראל, בן איש חי, לשון חכמים, פלא יועץ, חוקי חיים (לרבי חיים פלאג'י) ועוד.

קודם נישואיו, בחר רבי רפאל ללמוד מלאכת תפירת חליפות ומכנסיים, על יסוד דברי חז"ל - "לעולם ילמד אדם את בנו אומנות קלה ונקיה שהיא מלאכת

בית כנסת בעיר צפאקץ

החייטות"[4]. לצורך לימוד התפירה, נסע לעיר צפאקס ששכנה במרחק כ - 300 ק"מ מג'רבא, והיתה עיר מתקדמת. באותה תקופה חדר לשוק חליפות בסגנון ארופאי

3 עיין בספר "אחרון הגאונים בתוניסיה" (חלק ב' עמודים 73, 265).

4 קדושין (דף פ"ב סע"א).

חדיש ומתקדם, וכאלו חליפות הם למדו לתפור. מטבע הדברים, רכש אף הוא לעצמו חליפה כזו, והשתלב בין הלומדים. אך מברק קצר מאביו ששמע את אשר קרה, שינה את כל תכניותיו...

"בני היקר!" נכתב במברק "שוב נא לג'רבא, ואל תשכח את דברי חז"ל: בזכות מה נגאלו עם ישראל ממצרים? שלא שינו שמם, לשונם **ולבושם**...".

הבין רבי רפאל את המסר, וללא אומר ודברים שב לג'רבא.

שלא שינו מלבושם.
יהודי ג'רבאי אצילי בבגדיו המסורתיים
רבי **כמוס צבאן** זצ"ל

ישר דרך

לאחר נישואיו, נאלץ למצוא פרנסה באפיק אחר. קשיים רבים נערמו בדרכו, והוא ניסה ללא הרף, אך ללא הצלחה. נוסף לזה, גם אביו הלך לעולמו שנה אחר נישואיו. כשעמד

שוק אל גראנה בתונס לפני כמאה שנה (באדיבות מר הללי, פאריז)

מול המצב הכלכלי הכושל, הבין כי לא נותרה בפניו ברירה. הוא וויתר בגבורה על חלומו ללמוד את מלאכת החייטות, ועבר לתוניס הבירה, שם, קיוה כי ייפתחו לפניו שערי פרנסה. ואכן, אט אט, ברך ה' את רבי רפאל, והצלחתו במסחר ובעסקים צברה תאוצה.

בתונס הבירה, פתח חנות בדים, אשר שכנה בשוק המרכזי "סוק אל גראנה". שמו הטוב של בית המסחר, יצא לשם ולתהלה בגלל אמינות המוכרים, הלא הם: רבי רפאל מאזוז ואחיו הקטן רבי יוסף.

חכמת החיים בה ניחנו, משכה משחרים רבים לפתחם. משאם ומתנם במסחר, היה נקי מספק ספיקא של גזל ורמאות. יושרם המפליא בעסקים נודע לשם דבר בפי כל מכריהם, ולכן סוחרים רבים סמכו עליהם והעדיפו לסחור עמם, בידעם כי ברכת ה' שורה במעשיהם, בגלל כספם הנקי מחשש גזל.

גם כאשר עבד בתונס כסוכן שליח לקנות חיטים, נודע ביושרו הגדול, ועל כך נקרא בסיפור הבא:

בין דוכני החיטים עבר רבי רפאל, בודק בשבע עיניים את איכותן. מכל סוג, הוא נוטל שקיק חיטים המהווה דגם מטיב הסחורה. בהגיעו למחסנו האישי, ישב ובדק אצל מי הסחורה הטובה והאיכותית ביותר, אשר ממנו ירכוש את הכמות המסחרית. "אחריות כבדה מוטלת עלי לבחור את הטוב ביותר", חשב לעצמו, "הסוחר הערבי מתיטאוין ביקש כי ארכוש עבורו כמות גדולה מאוד, וחובה עלי לעמוד במלתי"...

תקופה ממושכת התנהל משא ומתן זה. רבי רפאל היה בוחן, קונה ושולח, והסוחר משלם לו דמי פעילות. שני הצדדים היו מרוצים, והכל פעל למישרין.

בוקר בהיר אחד, יצא הסוחר מתיטאוין וניכש עשבים שוטים בחצרו, כשלפתע הגיע הדוור. הוא חתם וקיבל אגרת דואר ארוכה. מתבונן הוא בשם השולח ומתפלא: "הסוחר רפאל מאזוז?! והלא רק אמש סגרנו עסקה, מה יש לו לחדש לי?!".

נכנס הסוחר לביתו, פרש את האגרת לפניו, הרכיב את משקפיו הכבדות ובסקרנות קרא את המלים: "נצטברו אצלי כמאתיים ק"ג חיטים שקיבצתי מן הסוחרים כמדגם ובחינת איכות, ומן הדין זה שייך לך. לכן אבקש להודיע לי אם רצונך שאשלחם לך או שאמכור לך אותם ותקבל כסף תמורתם...".

הסוחר מתיטאוין נדהם, ביושר כפיים שכזה עדיין לא נתקל. "ברוך אלוקי היהודים" לחש בקול. הוא יישר את משקפיו, שנשמטו על גשר אפו, וישב לכתוב אגרת תשובה נרגשת - "סוחר יהודי יקר! הכל שלך במתנה גמורה ממני!".

ולא ידע אותו סוחר רחוק, כי לרבי רפאל היה פנקס אישי קטן, ובו רשומים כל צדדי הספקות שלו, בגזל או גניבת דעת, הונאה וכדומה, על מנת שיוכל לתקנם במהרה לשביעות רצונו הטהור.

שפת סתרים בחנות הבדים

חכמת החיים בה ניחן רבי רפאל והעבירה בירושה לבניו אחריו, סייעה לו רבות בהיחלצות ממצבים מביכים וממקרים אשר נועדו לפגוע בו. אחד הרעיונות המבריקים היה שפה מיוחדת אשר פיתחו משפחת מאזוז ביניהם, כדי שזר לא יבין את תוכן הדברים[5].

כיצד?! במקום לומר את המלה בערבית, היא נאמרה בלשון הקודש. בנוסף לזה, ליתר בטחון, הם הפכו את סדר האותיות, והוסיפו ה"א בסוף המלה, לדוגמא: ביצים = צֵימְבֵּי. בשר = רְבָּאשָׂה. דגים = גימדה.

באמצעות "שפת סתרים" זו, הצליחו בני המשפחה להיחלץ ממצבים לא נעימים, כמו במקרה המעניין הבא:

בשעת צהריים חמה, ישבו רבי רפאל ורבי יוסף אחיו בחנותם, והנה נכנס גוי

5 ראה בפרק הקודם כיצד השתמש רבי מנחם מאזוז בשפה זו.

בעל עיניים קטנות וממצמצות, וביקש בד מסוים בצבע ירוק.

רבי רפאל ניסה להציע לו כל מיני סוגי בדים, אך הערבי לא הביע הסכמה לשום סוג. על השלחן נערמו ערמות של בדים שונים, והערבי עדיין מתעקש על בד אחר. אז נזכר רבי רפאל בסוג מיוחד של בד במרומי הארון העליון. מיד פנה ללקוח ואמר כשהוא מחווה באצבעו: "אולי תרצה לראות סוג זה של בד?!" החווה באצבעו לכיוון מעלה. הערבי נראה כמתלהב מן ההצעה, וחיוך גדול נשפך על פניו הבשרניות. מיד עלו השניים, רבי רפאל ואחיו אל הסולם להוריד משם עוד סוגי בדים.

תוך כדי שירות הלקוח המוזר, עלה בדעתו של רבי רפאל כי הערבי החמדן הינו נוכל ורמאי, ואולי מצפה הוא שכאשר שני המוכרים יהיו שם למעלה על שלבי הסולם הלא יציב כל כך, יוכל לחטוף מערמת הסחורה המונחת על הדלפק, ולהימלט במהירות עם השלל הגנוב...

בהברקה של רגע, החליט רבי רפאל להשתמש בפטנט המשפחתי. "אחי היקר" פנה רבי רפאל אל אחיו רבי יוסף, "אני חושב שלקוחנו הנכבד מחפש את הבד מסוג **נֶבֶּגֶה**" [בהיפוך אותיות-גנבה!]. רבי יוסף ירד במהירות מן הסולם בהבינו את מחשבת אחיו, והערבי הנהן נמרצות 'הן, הן! זה בדיוק מה שאני מחפש!' בחושבו שבד זה מצוי אי שם למעלה. לאכזבתו הרבה, נענה רבי רפאל בחצי חיוך: "מצטערים, סחורה מסוג זה אין אנו מוכרים, אין לנו את סוג הבד הזה שאתה כל כך רוצה...".

תרנגול שחור על שום מה?

תרנגול שחור גדול קשור היה למעקה המרפסת הקטנה בביתו של רבי רפאל הפונה אל רחוב העיר. עוברי אורח תארו לעצמם כי, כפי הנראה, בעלי הבית חובבים חיות-מחמד ועופות מקרקרים. אך מי שהכיר את הצדיק רבי רפאל, המתגורר בבית זה, הבין כי סיבה מהותית גרמה לו לרכוש תרנגול זה.

תכונה מיוחדת לו לתרנגול שחור - מיד בנקודת חצות ממש, הוא מדייק וקורא את קריאת הקוקוריקו (נוטריקון - קול קורא קום!) . שעונים מעוררים עדיין לא היו קיימים בזמנו, ובמקומם היה התרנגול מעיר את הצדיק כל לילה לאמירת "תקון חצות" בנקודת חצות ממש, שהמקובלים הפליגו בשבח ענין זה.

תוך שניות ספורות היה רבי רפאל כבר עומד על עומדו, לובש בגד העשוי משער עיזים, שנועד לסגופין (בגד זה שמור עד היום ביד נכדיו במוזיאון "איש מצליח" אשר בלשכת מרן ראש הישיבה שליט"א), ומתיישב על מחצלת קש הנמצאת על הארץ. ביגון ובדמעות מְבַכֶּה היה את החורבן. לאחר מכן, אוזר היה כוחות גוף ונפש, ויושב ללמוד תורה מספר שעות.

בגד העשוי מצמר עיזים המיוחד לתיקון חצות ומכיון שמיוחד ללובשו רק בלילה, לכן היה פטור מציצית

בליל שבת, נשאר היה ער עד "עלות השחר", ומוסיף תקונים ולמודים שונים. ואף בזקנותו שהיו עיניו כואבות וכהות, לא שינה ממנהגו[6]

התעוררתי!

הַשַּׁמָּשׁ המסור שהיה עובר בין בתי היהודים בתונס במהלך ימי הסליחות להעירם באשמורת, הכיר היטב את הבית בקצה השכונה. שם חיכה לו תפקיד

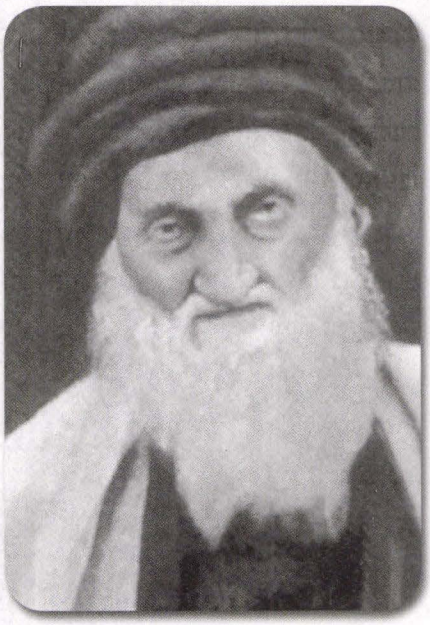
6 מרוב הקפדתו על קריאת "תיקון חצות" בכל לילה, רצה לדעת את הזמן המדויק בו חל מולד ראש חדש, שכן פעמים רבות חל המולד - לילה קודם ראש חודש, ואז אין קוראים משעת מולד והלאה "תיקון רחל" אלא רק "תיקון לאה" [כמבואר בבן איש חי שנה ראשונה וישלח אות ה', ובשנה שניה ויקרא אות ד', ובכף החיים סי' א' ס"ק י"א], ולכן בקש מנכדו, שיבדל לחיים טובים וארוכים - מרן ראש הישיבה שליט"א, שהיה אז כבן 11 שנים (!), שיערוך לוח שנה שיופיע בו זמן המולד בדיוק, שכן מדפיסי הלוחות בתונס לא היו מציינים זאת. וכך נהג נכדו יבדל לחיים טובים וארוכים, להכין בכל שנה ושנה לזקנו זצ"ל, לוח זמני המולדות...

כפול. רבי רפאל החסיד לא היה מסתפק בכך שהשמש מעירו, אלא בקשו שגם אם הוא שומע את קולו העונה: "התעוררתי", ימשיך לדפוק בדלת עד אשר יקום ויפתח לו את הדלת!

היו שנים, שבכמה מלילי הסליחות היה רבי רפאל נותר ער ולומד תורה במשך כל הלילה![7]

במהלך השנים, נוצרה תכתובת הלכתית בינו לבין הרב הראשי לתוניסיה, הגאון **רבי משה שתרוג** זצ"ל[8]. כמו כן, יצר קשר תורני ומיוחד עם הרב הקדוש, מזכה הרבים, הצדיק **רבי יצחק אלפיה** זצ"ל, מחבר הספר המפורסם "קונטרס היחיאלי". הערכה גדולה היתה לו כלפיו, ועם הופעת הספר "קונטרס היחיאלי", רכש רבי רפאל עותקים רבים ממנו, והפיצם בכל ערי תוניסיה. גם בצוואתו הקדושה ציטט קטעים נבחרים מספר זה.

הגאון רבי **משה שתרוג** זצ"ל

ציונו של רבי **משה שתרוג** בעיר לוד

7 כעדות בנו הקדוש רבנו זצ"ל.

8 ראה תשובתו אליו בספר שו"ת "ישיב משה" (חלק ב' סימן קע"ד).

הצדיק רבי יצחק אלפיה זצ"ל

מכתב נדיר שכתב הרה"ק רבי **יצחק אלפיה** זצ"ל לרבי רפאל

ירושלים יום ד' לחודש אדר תר"צ

לכבוד מעלת הרב המובהק וכו' כקש"ת רפאל מאג'וז יצ"ו ויחש"ל כיר"א

עוב"י תונס יע"א

רב וגאון! אחדשו"ט וכו' על פי בקשת הרב המו' [המופלא] וכו' חוויתה ן' [בן] חנינה הכהן יצ"ו מעיר דג'ירבא יע"א, הננו להודיע בזה לרום מעלתו יצ"ו, איך שלחנו בשמו ע"י הפאסט [הדואר] "הקונטריס היחיאלי" הכלול משלשת ספרים הנקראים בתים, ואשר יש להם צורך ונחיצות לכל בר ישראל, יחיד ורבים כקטן כגדול, רב וחכם, בינוני ובעל הבית, כאשר עיני רום מעלתו תחזינה מישרים. ויען שמשלוח ספר אחד לדוגמא עולה קרוב לשבעים 'מיל' ארץ ישראל, לכן בחרנו לשלוח בחבילה המכילה ששה ספרים, אשר על ידי זה עולה לנו המשלוח יותר בזול, הקרן שעלה לנו לכל ספר סך 230 מא"י [מיל ארץ ישראל]), דהיינו חמשה שילינג אינגליז מעלה מטה [בערך], לבד שכר המשלוח. ואם יראו בעיניהם וידרשו ממנו עוד, אז נקיים מצות שילוח בלי נדר ובס"ד. הננו להציע לרום מעלתו שלשה אופנים, ויבחר לו אחת מהנה לעשותה, כאשר יורהו ה' לעשותו לכבודו ית"ש. ובזה ידע רום מעלתו כי כל רצוננו ומגמתנו לזכות הרבים, ועל ידי רום מעלתו יבא הדבר לידי גמר טוב בעזה"י, באשר יראת ה' היא אוצרו, וה' יהיה בעזרתו לעשות הטוב על מתכונתו, לכל הצדדים, ותזכו למצות ושכמ"ה:

א'. אחרי שיקח אחד רום מעלתו, את החמשה הנשארים [יואיל] לחלקם לירא ה', הנדיבים וטובי הלב הנותנים מחירים במיטבם וביותר שאת ואפילו בעשר ידות, כפי נדבת לבם והשגת ידם, בחפץ לב, מבלי שום זכר אונס כלל ועיקר, ואם אי אפשר לקיים זאת, תקיימו את זאת.

ב'. לתתם הקדש לבית הכנסת שבעירכם, אז תשלחו לנו את הקרן ודמי המשלוח, מקופת כללות בית הכנסת, בכדי שיהיה לנו חלק במצוה ולמוד הרבים, ואין ציבור עני כידוע. ואם גם בזאת טרחה על רום מעלתו, ואין ברצונו ויכולתו לקיימה, הא לך אופן זה.

ג'. לתתם הקדש בבית הכנסת על חשבוננו, לשימוש יחיד ורבים, ואין מעצור לה' להושיע ברב או במעט, ולמלאת חסרוננו במחירם, ועל ה' בטחנו והשלכנו יהבנו.

ומכל זה יבין רום מעלתו כי אין כוונתנו להעמיס, כי בדבר המזכה את הרבים, שילמדו בהם ברבים, ובתיקונים הכלליים, בין לצורך יחיד בין לצורך רבים, וזכות אבותם של ציבור מסייעתם אמרו רז"ל, ואשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה. וה' ידריכנו בדרך הטוב והישר בעיני אלקים ואדם, אמן, בטח כי יזכנו האל להיות מבעלי תשובה מאהבה יפשא"ק [יפה שעה אחת קודם], ושלום.

נאם הצב"י יצחק בכמהרי"ח אלפייה הי"ו ס"ט

פענוח המכתב שכתב רבי יצחק אלפייה זצ"ל לרבי רפאל

תונס יום ט' לחודש ניסן שנת התרצ"א לפ"ג.

יעלה ויבוא ויגיע אל מול פני מעלת ותהלת הרהג"א [הרב הגאון] הגדול המפורסם בנגלה ובנסתר כמה"ר ר' יצחק אלפייא יחי שמו הטוב לעד לעולם, ובריא אולם, ככוכבים בהלם. ואת חג המצות, הבא לקראתנו לחטו"ל תחוגו בשמחה ובדיצות, הבנים עם האבות, בעזרת א-ל שוכן ערבות אכי"ר אמן.

עיקו"ת ירושלם תובב"א.

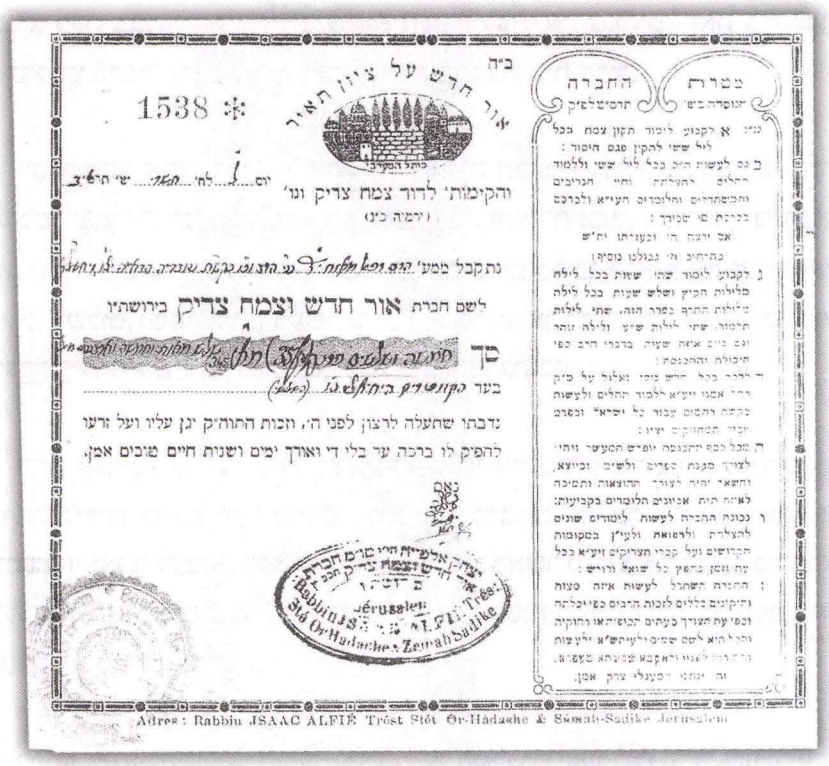
רב מאד נעלה ונכבד! אחרי דרישת השלום כיאות למעלתו הרמה אותותי אלה הם המדברים כי זה זמן רב מכרתי ספר אחד מהני ספרי דבי רב ספרי הקודש "הקונטריס היחיאלי" בסך חמשה ושלושים פרנך, ובחושבי אולי אמכור עוד מהם ואשלח הכל יחד, אחרתי עד עתה כי הוצאות השי"ק באנ"ק [השיק בנק] פה לסך הנזכר שוה כמו לאלף פרנך. ולעת עתה לא נמכר עוד מהם, והנה רצוף פה שי"ק באנ"ק בסך חמשה ושמונים פרנך. מהם חמשה ושלושים הנזכרים, אשר קבלתי בעד הספר הנמכר. וחמשים פרנך הם מחיר ספר אחד מספריו הקדושים אשר כתב אלי רו"מ נר"ו, במכי"ק בזמנו ד' לחודש אדר משנה החולפת, לקחתו לי לשמי.

ועתה אדברה נא שלום כדמ"ל לרו"מ נר"ו וכל המסתופפים בצלו הע"י.

ממני מוקירו ומכבדו כערכו הרם והעליון.

תשובת רבי רפאל

קבלה עבור מכירת "קונטרס היחיאלי", מרבי יצחק אלפייה לרבי רפאל זצ"ל

תענית דיבור וקפה שחור

חוד החנית שמשך את לבו של רבי רפאל בספר "קונטרס היחיאלי", היה סדר תענית הדיבור ומעלתה, המבוארים בהרחבה בספר זה. לאחר עיון מעמיק בדברים, נדהם רבי רפאל מול התעצומות הרוחניות שמקנה תענית הדבור לאדם, ומדי פעם היה מקבל על עצמו תעניות כאלה. בימי זקנותו כשחדל לעבוד לפרנסתו, ערך תענית דיבור כל שבוע בימי שני וחמישי, ולעתים כרך עמהם אף תענית אוכל.

בימי 'תענית הדיבור' האישית בה נהג, כאשר דפק מאן דהוא על דלת ביתו וביקש לשוחח עמו, ענו בני הבית כי הוא לא נמצא, וכוונתם היתה שהוא אינו

נמצא כעת בעולם החומרי, אלא הוא העפיל לעולמות גבוהים. וזאת כדי שלא יפסיקוהו בדבור, וכן שלא יתפרסם שהוא נוהג בתענית דבור.

יום חמישי אחד, דפק על דלת ביתו אורח חשוב - ידידו מר אברהם הכהן מהכפר 'בַּאְרְדוֹ'. בני הבית לא יכלו לומר דבר, והאורח נכנס. כשזיהה רבי רפאל את ידידו, כיסתה עננה את פניו. מר אברהם שמח כל כך לראות את רבי רפאל, בירכו לשלום, ושטח בפניו בקשה לייעוץ כלשהוא. אך רבי רפאל הביט נכחו, מולו ניצבה דילמה קשה, מחשבות סותרות התרוצצו בתוכו:

האם אשוחח אתו כעת או לא?! הלא שרוי אני בתענית דיבור... לרגע, חשב לרמוז לידידו כי לא יוכל הפעם לבוא עמו בדברים, אך ברגע הבא, ביטל את מחשבתו ואמר לעצמו: הלא סרך גאוה יש כאן, כאשר מודיע אני בשער בת רבים על חסידותי. ובפרט שכאן, בתוניסיה, נוהגים לעשות תענית דיבור רק פעם אחת בשנה - בימי השובבי"ם...

לפתע, צף ועלה בזכרונו סיפור מפורסם, על הגאון **רבי יעקב כולי** זצ"ל[9], שנכנס פעם לחנות קטנה בשוק המרכזי של העיר על מנת לרכוש מצרך מסוים. בעל החנות שמח מאוד לקראת בואו של הרב למעונו, ובהתרגשות רבה הגיש לו כוס קפה מהביל...

מול עיניו של הרב הקדוש חלפו כמו בסרט-נע שלשת ימי התענית הרצופים שערך ביגיעה, האמורים להסתיים בעוד מספר שעות... לרגע חכך בדעתו מה יעשה כדי שלא יתגלה הדבר, ויגיע לו מזה כבוד גדול. כשראה כי אין ברירה, ללא אומר ודברים הניף ידו בביטול, נטל את כוס הקפה, ברך בקול ושתה לרויה. תענית בת שלשה ימים הופסקה בבת אחת![10]

הרהורי בזק אלו חלפו באותן שניות במוחו של רבי רפאל. לאחריהן, האיר פניו

9 מחבר ספר "מעם לועז" ומגיה הספר "משנה למלך". וסיפור זה כתבו מרן החיד"א בספרו 'שם הגדולים' בערכו.

10 מעשה זה הביאו מרן החיד"א בספרו "כסא רחמים" (על אבות דר' נתן פרק ל"ז).

לידידו הממתין, ושאלו בחמימות: "כן, רעי וחברי, במה אוכל לעזור לך?!"[11].

בזכותו, פשט המנהג בתוניסיה לעשות בכל שנה בביהכ"נ (ביום ראשון בשבוע פרשת משפטים) סדר תענית דיבור.

תמונה נדירה של תענית דיבור בבית כנסת בתונס

גם בימים בהם לא התענה בתענית דיבור, נזהר היה בלשונו הקדושה מכל שמץ של קללה או שבועה, אפילו קלה שבקלות. מעולם לא פתח פיו לשטן, אלא תמיד הקפיד לפתוח בדבר טוב ולסיים בענין טוב. כל מלה שיצאה מפיו הקדוש, נדמה היה כאילו נבררה ונופתה בשלש-עשרה נפה.

מדה ייחודית זו, הנחיל גם לדורות הבאים אחריו, ואכן, גם הצאצאים אוחזים בדבקות בשיטה זו כמורשת המשפחה המפוארת. בשעת רוגז למשל, היו בני המשפחה מברכים את הזולת במקום לקלל, או שהיו מקללים שונאיהם של ישראל.

---

11 ע' בירושלמי (חגיגה פ"ב) גבי ההיא איתתא דמשתעיא לאחריני מתענה אנא, ונענשה בגיהנם על כך, והובא בב"י א"ח (סי' תקס"ה), וע' בש"ע (שם ס"ו) ובכה"ח אות ל"ב. ואף שכתב שם (אות ל"ג) דאם מפצירין בו לאכול וכו' יאמר שהוא מתענה ושכ"כ הט"ז והמ"א ע"ש, מ"מ מדת חסידות שלא לפרסם גם כן, ויפרע תעניתו לאחר מכן. **נאמ"ן ס"ט.**

הדרך אל הטהרה

ספריו לא משו מחיקו. הגאון רבנו **יוסף חיים** זצ"ל

ספר נוסף אשר לא מש מחיקו, היה הספר הקדוש "לשון חכמים" (למרן בן איש חי זצוק"ל), המכיל תפלות ותיקונים. מדת החסידות שטבועה היתה בדמו, הובילה אותו למסכת של תיקונים, סיגופים ותעניות.

ספר זה היה נר לרגליו, ואת רוב התיקונים שבספר ערך בדקדקנות ובמסירות נפש. וכל זאת, מחשש שמא נכשל חלילה בגלגול זה או בגלגולים אחרים. לפני כל אכילה היה קורא תפלה ארוכה מספר "לשון חכמים", וכן היה קורא את סדר הלימוד לסעודה שהיה נמשך זמן רב.

גם הספר "בן איש חי" לא ירד מעל שלחנו, ואף החל לסדר קיצור הלכות מספר זה, אך לא סיים[12].

בהיותו בתונס, בכל ליל ששי, היה מצטרף לקבוצת יהודים בבית הכנסת, ושם היו קוראים זוהר הקדוש בצוותא, וכל מי שהגיע תורו היה קורא בקול רם.

---

12 והיו שנים שהתענה ביום י"ג אלול יומא דהילולא של הגרי"ח ז"ל ועשה אותו כיום יארצייט. ואמר שמר אביו ז"ל בספר "כסא רחמים" (על תהלים) כותב בטעות על הגרי"ח הרב אדרת אליהו ז"ל בשעה שהיה עודנו בחיים, כי אביו נלב"ע י"ג בכסליו התרס"ט והגרי"ח נלב"ע תשעה חדשים לאחר מכן, בי"ג באלול התרס"ט. והסיבה היתה כי בג'רבא לא הדפיס איש כמעט ספר בחייו רק אחר פטירתו או סמוך לפטירתו. וע"ע בירחון אור תורה שנה ח' עמוד קל"ו. **נאמ"ן ס"ט.**

באחד מלילות אלו, חש עייפות רבה מהרגיל, קורי שינה איימו להכניעו. בלית ברירה ביקש מהאחראי להקדים לו את התור כי הוא עייף מאוד. צער רב הצטער על החמצת הזדמנות הפז לקרוא כהרגלו את הזוהר הקדוש, אך הרגיש כי אין לו כל שליטה על כך.

במהלך הקריאה הוגשה לפניו כוס תה מהבילה, שהיה דבר חדש באותו זמן, במדינת תונס. סיים את הקטע, ברך בכוונה ושתה. כשלפתע אורו עיניו, העייפות נעלמה ופגה, והוא הודה לה' ללא מלים, והמשיך לקרוא בשמחה עם כולם. שאלו ידידו: "רבי, הלא אמרת שאתה עייף?!". ענהו רבי רפאל בעליצות: ברוך ה', השינה "ברחה". צחקו הסובבים ואמרו לו: "אינך יודע, זהו משקה חדש שהגיע מחו"ל ונקרא "תַּאי" (תה) וסגולתו ידועה להעביר את השינה...".

את האור שקרן מפניו של הצדיק כשהצליח לסיים את הלילה בקריאה, לא ניתן היה לתאר! דומה היה כי המצאת התה באה במיוחד בשביל רבי רפאל!

לילות רבים היה רבי רפאל לומד מחצות לילה ועד הבוקר, וכן פעמים רבות ערך "תיקון כרת" שהוא לימוד לילה שלם מהשקיעה עד הזריחה, וזאת למרות עיניו הכואבות והדואבות.

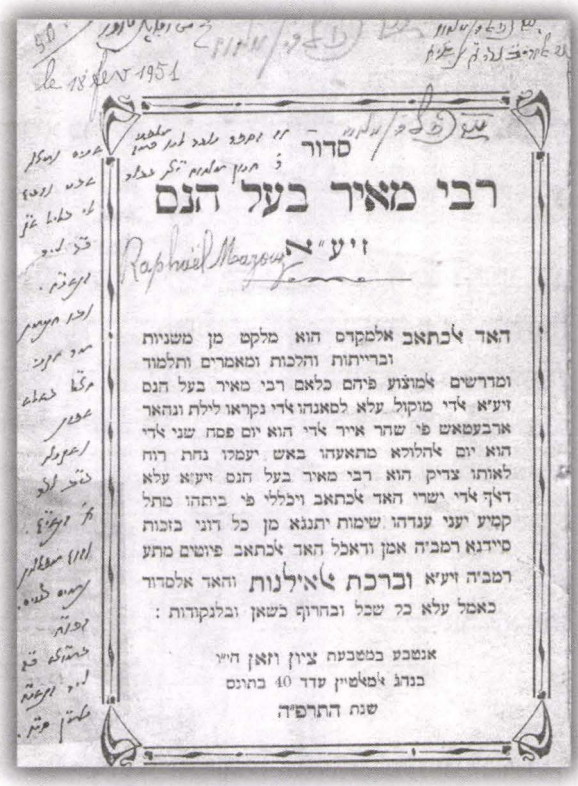
לאחר לילה כזה גדוש בתחינות, הגיעה עת הנחת התפילין. כשהוא עטוף בטליתו ומעוטר בתפיליו, יצא אל רחוב העיר כמלך וכתרו בראשו[13], פסע בין השווקים והנתיבים, כשהוא שם פעמיו אל בית הכנסת. המתבונן בו בעת התפלה,

13 כדברי הזוהר שפסקם מרן בש"ע (סי' כ"ה ס"ב), וכן היה חוזר מעוטף מבהכ"נ לביתו, כסברת הרב עטרת זקנים שם, וכמנהג חותנו ר' מרדכי סעדון זצ"ל, אף שלא ראינו מי שחושש לזה מהאחרונים. [שוב העירוני מדברי היעב"ץ בסידורו עמודי שמים ח"א (דפוס ראשון דף קע"ה ע"ב) שאין נכון לחלוץ התפלין בבהכ"נ שמסלק מורא מלכות שמים מעליו בבית המלך, ולכן אם אפשר טוב להמתין עד שיבא בהם לביתו שתהא יציאתו כביאתו וכו'. וכ"כ בספר כף החיים להגר"ח פלאג'י סי' יו"ד סעיף כ"ה ומ"ד בשם קיצור של"ה. ע"ש. אבל מה שכתב בספר "חק לישראל" דפוס ווילנא בשם מהרח"ו וז"ל: זה היה מנהג מורי (האר"י) זלה"ה, בצאתו מביהכ"נ היה עדיין מעוטף בציצית ותפלין וקורא הסדר הזה וכו' ע"ש, אינו מוכרח שיש קפידא בזה, כי יתכן שנהג האר"י ז"ל כן כדי ללמוד הסדר של חק לישראל בטלית ותפלין, ונ"ך עם תרגום לא היה מצוי אצלו בביהכ"נ. וע"ע בשו"ת תרומת הדשן סוף סי' מ"ה (הובא בב"י א"ח סי' ח') שכתב על מהר"ם מרוטנבורג "דמסתמא כבר פשט הטלית גדול ביציאתו מבהכ"נ". ע"ש. וכן אמה"ג זצ"ל לא נהג בכך]. **נאמ"ן ס"ט.**

שואב היה תעצומות נפש מתפלתו. כל מלה היתה מבוטאת בבהירות ונעימות כמונה מעות, כשכל ישותו שקועה בתיבות ובפסוקים.

היה נזהר מאוד בעניית אמנים דברכות וקדישים, 'ברוך הוא וברוך שמו' בכוונותיהם, בשילוב הוי"ה אדנו"ת או אדנו"ת הוי"ה.

סדור

רבי מאיר בעל הנס

זיע"א

Raphael Mazouz

האד אלכתאב אלמקדם הוא מלקט מן משניות ובריייתות והלכות ומאמרים ותלמוד ומדרשים אלמוצוע פיהם כלאם רבי מאיר בעל הנס זיע"א אדי מוקול עלא לסאנהו אדי נקראו לילת וגהאר ארבעמאש פי שהר אייר אדי הוא יום פסח שני אדי הוא יום אלהלולא מתאעהו באש יעמלו נחת רוח לאותו צדיק הוא רבי מאיר בעל הנס זיע"א עלא דאך אדי ישרי האד אלכתאב ויכללי פי ביתהו מתל קמיע יעני ענדהו שמות יתננא מן כל דוני בזכות סידנא רמביה אמן ודאכל האד אלכתאב פיושים מתע רמביה זיע"א וברכת שאילנות והאד אלסדור כאמל עלא כל שכל ובהרוף כשאן ובלנקודות :

אנשבע בכשבעה ציון וואן היש בנרג אלאשיין עדד 40 בתוגם

שנת התרפ"ה

ספר לימוד ליום ההילולא של התנא רבי מאיר בעל הנס (משניות ומימרות) שבו היה קורא רבי רפאל, וחתימתו עליו בשלש שפות

בנו הגאון רבנו זצ"ל, העיד כי אביו רבי רפאל נזהר מאוד מהיסח הדעת כשהתפילין על ראשו. ועל מנת לזכור ולא לשכוח, רשם בסידורו פעמים רבות את התיבה: **תפילין**. וכן כוונות שם הוי"ה ואלוקים על מנת שלא ישכח לכוון.

על פי הנהגה קדושה זו, בסידור "איש מצליח" המדויק, הדפיסו בראש כל עמוד בתפלת שחרית את המלה "תפילין", על מנת להזכיר למתפלל את התפילין שעל ראשו.

כוחה של כוונה

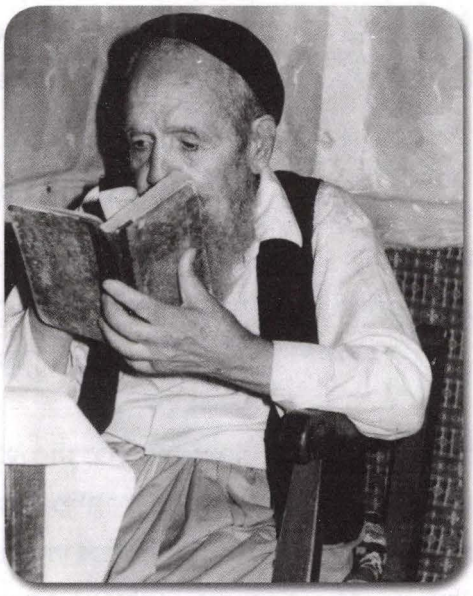
"בן שש שנים הייתי באותו ערב בלתי נשכח", נזכר נכדו הרה"ג צמח מאזוז שליט"א, "סבא, רבי רפאל, נטלני עמו לבית הכנסת "רבי חיים" (של קהלת

הפורטוגיזים) בתונס. מראהו מלא ההוד והקדושה, היוה עבורי התעלות רוחנית. לפתע כדרכם של ילדים, ראינו מחזה המעורר צחוק. מְסַפֵּר זאטוטים שהיו סביבי פרצו בצחוק חרישי אך רועם, ואף אני הצטרפתי אליהם".

"מספר מתפללים ניסו להסות אותנו, אך ללא הצלחה. לפתע, הונחה עלי ידו החמה של הסבא, והוא אמר לי במבט יוקד ורציני: "כאן בבית הכנסת לא צוחקים!". הבטתי בסבא חסר אונים, לא הצלחתי לחדול, הצחוק תקף אותי בעוצמה אדירה. הסבא לא גער יותר, לא צעק, אך גם לא ויתר! הוא לקחני לפינת בית הכנסת, והעניק לי עצה: "בני, התרכז בארבע אותיות שם ה', ואז תראה איך הצחוק יחלוף מאליו".

"רציתי כל כך לְהָנִיחַ את דעתו של סבי היקר, עצמתי את עיניי והתרכזתי, ובאחת - הצחוק נעלם...

הצדיק רבי בן ציון מאזוז זצ"ל

"אפיזודה מדהימה זו חרוטה היטב בזכרוני, ומידי פעם צפה ועולה היא מתוך השכחה.

"נזכר אני כי סבא נהג לומר לנו במבט מצופף: "מקנא אני בדודכם [אחי אמכם], רבי בן-ציון מאזוז שאינו מדבר כלל בבית הכנסת, רק דברי תורה ותפלות. לא אשכח שפעם הוצרכתי לשוחח עמו בדחיפות, בתוך בית הכנסת, הוא לא הגיב, סגר את הספר, נשק לו, ויצא אתי החוצה לדבר!"[14].

14 אגב, נוהג זה היה מקובל בג'רבא. מרן ראש הישיבה, הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א ראה פעם בסידורו של מורנו

שעות הצהריים

ריחו המהביל של התבשיל שעל גבי הפרימוס, וטעמו הערב של האוכל, לא מנעו מהצדיק רבי רפאל לערוך הכנות מיוחדות לסעודה.

ראשית היה עומד וקורא וידוי (!) לפני **כל** ארוחה, בוקר צהרים וערב. זאת על פי הבן איש חי, מהטעם שיש לומר וידוי במנחה של ערב יום הכפורים לפני סעודה המפסקת מחשש שמא ייחנק וימות ללא תשובה[15]. השלב הבא היה קריאת "לשם יחוד" ארוך לפני נטילת ידים, על פי ספר "לשון חכמים" מהגאון **רבי יוסף חיים** זצ"ל. ורק לאחר כל ההכנות הרוחניות הנשגבות הללו, ניגש היה לטעום מן האוכל שהוגש לו לקיים את גופו לעבודת הבורא.

במהלך הארוחה, היה קורא סדר ארוך של תקונים, ו"פטום הקטורת", לכוון שהוא מבטל את כל הטעם הגשמי שיש באוכל, וכביכול מעלה על המזבח את קרבנותיו.

"בכל דרכיך דעהו"

נכדיו מספרים כי לפני כל פעולה גשמית שעשה: אכילה, שתיה או שינה, היה אומר בכוונה עצומה: "הריני אוכל / שותה / ישן, כדי להיות בריא וחזק לעבודת ה' יתברך!".

"בעת הברכה, היה אומר במתינות את שני המלים הראשונות: "ברוך אתה" בהדגשה מיוחדת, מפסיק, ואח"כ מסיים את הברכה בקול רם ובמתון מלה מלה. כששאלוהו נכדיו מדוע הוא נוהג כך?! ענה להם תשובה נפלאה המעידה על יראת ה' עמוקה: "הרגלתי את עצמי לברך כך, כי אולי איני צריך לברך, ותהא זו ברכה לבטלה או ברכה שאינה צריכה, או שמא בכלל הברכה אחרת. וכך, תוך אמירת

הרה"ג רבי בוגיד סעדון זצ"ל בג'רבא, את המשפט הבא הכתוב בערבית בשער הספר: "אחר התפלה אדבר אתך". נראה שהיתה זו עצה טובה להראות לכל "פטפטן" שהיה רוצה לפתוח עמו בשיחת חולין בבית הכנסת...

15 עיין שלחן ערוך אורח חיים סי' תר"ו סעי' א' ובמשנה ברורה שם.

שתי התיבות הללו במתינות, אני נזכר אם אכן צריך לברך בברור...".

תמיד אמר לנכדיו: "בָּנַי! לפני כל מצוה ומצוה אִמרו: "ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו", ורק אח"כ תברכו במתון ובכוונה". גם את ברכת המזון ברך כמונה מעות בנעימות ובהתעוררות רבה. והיה מוסיף הרבה בקשות ב'הרחמן'.

כל מעשיו הטובים, נעשו בהסתר, בענוה ובלא הבלטה יתרה. אך במה שנוגע לחינוך הבנים והנכדים, להחדרת יראת ה' בתוכם, דאג להשריש בהם היטב שילמדו, יחכימו ויזהרו כמוהו.

בשבת קודש, נדמה היה כמלאך שירד הישר מעולם האצילות. מראהו היה מְרוֹמֵם נפש. נזהר מאוד בשמירת השבת ובכבודה, והקפיד לדבר בה רק בלשון הקודש. וכמובן, דיבור לא יצא מפיו מלבד דברי תורה ותפלות. כל כולו שידר שמחה והודיה על הנשמה היתירה שניחן בה ביום קדוש זה.

השקעה נכונה

בשנים בהם חי בעושר, זָכַר הצדיק את דברי חז"ל "העושה פרקמטיא לתלמידי חכמים כאילו מדבק בשכינה" (כתובות דף קי"א ע"ב), והיה גומל חסדים טובים לכל אדם בכל כוחו, בגופו, בממונו ובכל האמצעים שהיו בידו. מדה זו טבועה היתה בדמו והקפיד עליה מאוד. מאמרי חז"ל בענין, עמדו כל העת לנגד עיניו, והוא החליט לעזור ולהושיט יד לתלמידי חכמים שישבו ולמדו תורה.

דרך מיוחדת היתה לו כדי לסייע לנזקקים, ע"י יצירת אוירה של כבוד ומסחר ישר תוך הענקת תחושה טובה למקבלים[16]. כך למשל: הגאון **רבי רחמים חי חויתה**

16 השווה עם מה שכתב מרן החיד"א בספרו 'דברים אחדים' (דרוש ד') עה"פ "אם כסף תלוה את עמי את העני עמך", וז"ל: הכונה: "אם כסף תלוה את עמי" שהם התלמידי חכמים, כמו שאמרו ז"ל (ב"מ לג:) "הגד לעמי פשעם" אלו תלמידי חכמים, ואמרו "אם בקשת לעשות צדקה, עשה עם עמלי תורה", וזהו "אם כסף תלוה את עמי" התלמידי חכמים, תן לו בתורת הלואה, כי התלמיד חכם מבני היכלא דמלכא [היכל מלכו של עולם] ממונה על אוצר מרגליות המלך הן הן גופי תורה, ולכן הוא קודם. ולא ירע לבבך כי הלא דע "את העני - עמך", אינו נקרא שלך וממון שעמך, אלא מה שנתת לעני,

הכהן זצ"ל, היה לומד ומלמד תורה יומם ולילה, אך קשיי הפרנסה הטרידו את מנוחתו. באחד הערבים, נגש רבי רפאל לרבי חויתה, ובקש ממנו 200 פראנק תוך הסבר: "אני אשקיע אותם בעסקים, ואת התפוקה אתה תקבל...". ואכן, הצלחתו במסחר הפיקה תְּשׁוּאָה נאה של סכומים כפולים ומשולשים, אותם מיהר להשליש ביד הרב בשמחה וסיפוק רב.

למחוק את התמונות

על דאגתו הנדירה לזולת, יעיד המעשה הבא:

נקישה חרישית כמעט ולא נשמעה על דלת הבית. דוד, בעל הבית, ניגש לפתוח, והנה, רבי רפאל מאזוז ניצב על הסף, וחיוך מאיר את פניו, כרגיל. ידוע היה הצדיק כמסייע וגומל צדקה וחסד עם גלמודים ומעוטי יכולת. "מענין מה חפץ הוא ממני?!" תמה דוד והכניסו פנימה בסבר פנים יפות.

רבי רפאל פתח בברכת שלום ובמלים חמות, ורק אז התיישב על הכסא שהוצע לו. הניח ידו על שכם ידידו, ופנה אליו בדברי כבושין: "דוד יקירי, זוכרים אנו את יעקב המנוח שהיה לך ריב ומדון אתו, הוא היה חייב לך כסף ואף פעל נגדך...". פניו של דוד התכרכמו, כמו על מסך אפל שבו והציפו אותו התמונות. הוא נזכר בכעסו כלפי מר יעקב, בעוול שגרם לו. אך רבי רפאל לא הניח לו לשקוע ברחמים עצמיים, ומיד המשיך בקולו מלא העוצמה: "דוד, מר יעקב כבר איננו פה עמנו, נפטר הוא ומצוי בעולם האמת. פונה אני אליך בתחנונים, אנא, מחל לו מחילה גמורה, לבל ייענש על ידך. בבקשה ממך, מה תרויח מכך שתקפיד עליו ותשמור לו בלבך טינה, האם כספך יוּשַׁב אליך?! חשוב על כך! הרי יתבעו אותו בשמיים על כל קפידה וקפידה שלך. ולהיפך, אם תמחל לו, הרי יחרט שמך לעד באותיות של זהב כמי שהעביר על מדותיו, שעליו אמרו חז"ל: 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'".

ידיו הקפוצות של דוד נתרפו קמעא ולבו התרכך. הכל נראה לו פתאום באור

כי ממון זה הוא עמך, שהוא גנוז למעלה, אך שאר גנזי אוצרותיך, מי יודע מי ישתמש בהן ואנה ילכו. עכ"ל.

אחר לגמרי, והוא נטה לסלוח. עוד מספר מלים רכות של מוסר ומעלת הסליחה וזעמו התפוגג, אך רבי רפאל לא זז משם עד שקיבל מחילה גמורה לנשמתו של הנפטר.

תכונה נפלאה זו של **"אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות"**, היתה נכס צאן ברזל בחייו של רבי רפאל, ולא במפתיע מגלים אנו בעת דפדוף בצוואתו הקדושה, כי עם פתיחת הדברים כותב הוא בשבח מדת "השלום": "ואני מתחיל במדת השלום, שצריך אדם להעמיס על עצמו להיות בשלום עם כל אדם, ובפרט עם קרוביו, אשתו ובניו, שרבו אין קץ תועליות נשגבות הבאות על ידי מדת השלום... וידוע מה שאמר רבי שמעון בן חלפתא, "לא מָצָא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּלִי מַחֲזִיק בְּרָכָה לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא הַשָּׁלוֹם" [עוקצין פרק ג' משנה י"ב]. ואף בסיום הצואה חתם שוב במעלת וחשיבות "השלום": "...נראה לי להשלים דבריי בענין השלום כמו שתחילת דבריי היו בענין זה... ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום...".

מן הדברים ניכר כי נושא זה טבוע היה בנשמתו, והוא שאף בכל מאודו להנחיל מורשת זו לבניו אחריו.

ציר החיים

שתי תקופות עיקריות עבר רבי רפאל בימי חייו, ובהם נסיונות קוטביים: הוא חווה את **נסיון העוני** אל מול הנסיון הקשה יותר - **נסיון העושר**. את שניהם צלח בהצלחה, כשלנגד עיניו קו מנחה אחד: **"שויתי ה' לנגדי תמיד"**.

ואכן, מהלך חייו של רבי רפאל נסוב סביב ציר מרכזי אחד ובולט: **"שויתי ה' לנגדי תמיד"**. העוקב והמתבונן מגלה פניני יקר של מדות טובות ונעימות, חסידות וקדושה, מעשים נאצלים ואצילות רוח.

להעלות נשמות במוצאי שבתות

בכל יום לאחר תפלת שחרית, וכן במוצאי שבת, לאחר התעלות רוחנית, היה

רבי רפאל מקפיד לקרוא את פרק "יש מעלין"[17], הידוע בסגולותיו להעלות את נפש הנפטרים.

בעת הלימוד, היה מזכיר את כל נפשות רבותיו, בני משפחתו, חבריו וידידיו שהלכו לעולמם. גם את רופא המשפחה האהוב **ד"ר שמאמה** ז"ל בתונס, לא שכח להזכיר בעת הלימוד, שכן רבה היתה הערכתו כלפיו עקב מסירותו לבריאותם של בני המשפחה.

בפני רבי רפאל ששהה עמו בימיו האחרונים, התוודה הרופא בלב נשבר ובמשפטים מצמררים: "ראה ידידי, החיים אינם שוים מאומה! כל מה שהגוף שלנו דרש, נָתַנּוּ לו, אפשרנו לו בלי חשבון, בשר, יין ומיני תענוגות העולם, ועתה כשחלפו שנים רבות, נותרנו ריקים בלי כלום, לא גוף בריא ולא תורה ומצוות...".

כמו כן, סיפר מורנו הגאון **רבי מצליח מאזוז** זצ"ל שרופא זה התוודה בשיחה אחרת ואמר: "נראה כי היה זה אך אתמול, בשנת 1930, חזרתי מצרפת עם תעודת רופא בידי, והנה עפו, טסו שלושים שנה כמו רגע, ודבר אין בידי...".

וידויים קורעי-לב שכאלו מאדם משכיל ומתורבת, גרמו לחמלה רבה מצד רבי רפאל, ולכן כלל גם את שמו ברשימת הנפטרים אשר לזכותם למד והתפלל.

חזיון מעולם האמת

את עצמת התרומה הרוחנית לנשמות הנפטרים, חזה רבי רפאל באישון ליל עת עלה על יצועו במוצאי שבת קודש.

והנה, בחלום, הופיע ידידו הקרוב: "רבי רפאל, היום ערכת "תיקון לנפטרים" ושכחת להזכיר את שמי!" התלונן הידיד "מה עשית לי?! אין לך מושג כמה חשוב וחיוני הדבר לנשמתי!". רבי רפאל הקיץ בבהלה שטוף זיעה קרה. וכששערותיו סומרות, החליט, לעולם לא אשמיט אף שם אחד! מעתה אקפיד בעז"ה ביתר

17 מסכת מקוואות פרק ז'.

שאת להזכיר את כולם!

שאלה: איש אחד צדיק וכשר, והיו עליו חובות כמו סך שמונת אלפים פרנק, ובעל כורחו פשט הרגל, שלא היה לו אפילו כדי פרנסתו בדוחק. ואחר עשיריות [עשרות] שנים שניתן לו כח למכור חלקו בקרקעות שלו, לפרוע חובותיו. אך לא אליכם לא הספיקה לו השעה, ונלב"ע וחלי"ש [וחיים לכל ישראל שבק].

וכעת אחד מחתניו לוקחי בנותיו, פרע שני חובות מ"מ [מעלה מטה, בערך] שני אלפים שהם ידועים סוחרים בתונס. ומשתדל בכל עוז לפרוע הנשארים. אך דא עקא, לא נודעו עקבותם בעלי החובות באורך הימים, וטרחו ביותר ויותר מדאי להשיג ולידע אותם ולא עלתה בידם ע"כ [על כי] העתיקו [דירתם] והם בצרפת ויש מהם [בעלי] פאבריכא"ת [בתי חרושת] בצרפת. לכן מה נעשה כדי להיות נשמת הצדיק הנזכר בנחת בעולם העליון. וש"ר.

שאלה ששלח רבי רפאל לרבי חויתה הכהן (לפי הנראה) אודות תיקון לנשמה מסויימת

התרוממות הרוח

את חויית אמירת ההגדה במחיצתו של רבי רפאל, לא ישכחו בני משפחת מאזוז לעולם. הכל מְסֻבִּים סביב השולחן המהודר, כשגביעי היין בידיהם האחת, וההגדה אחוזה בהתרגשות בידיהם השניה. בקול נעים קוראים את קטעי ההגדה כשמפעם לפעם נישא קולם בזמר. אוירה זו יצרה תחושה אמיתית של עונג רוחני

בקרב המשתתפים. יכולת למשש ולראות את יציאת מצרים, העבדות והגאולה. לפני אכילת האפיקומן היה רבי רפאל שר ברגש רב את הקטע: "אסדר שבחא / לאלה כל רוחא / די עבד ניחא / לבנין קדישין"[18].

ברגעים נעלים אלו של התרוממות הרוח, חשו כל המסובים כאילו זה עתה יצאו ממצרים, וכאילו מול עיניהם נקרע ים-סוף ממש...

"כמו בסרט-נע חולפות התמונות במוחי, בביתו של סבי רבי רפאל", משחזרת נכדתו שתחיה, "תקופה מסוימת, ישנתי בביתם והזכרון המתוק ביותר הוא רגעי הבוקר הראשונים בהם מתמזג קולו המלטף של סבא, עם זמר הצפורים המצייצות. אני שומעת את סבא מניח תפילין ושר בערגה וכמיהה לבורא עולם: "כי הלבישני בגדי ישע, מעיל צדקה יעטני"...

"סבא שידר לנו, הנכדים, יראת ה' טהורה וחרדת-קודש. למרות שביתו היה במרחק בניינים ספורים מביתנו, היה דואג ללוותני הביתה, וכל הדרך שפתיו היו ממלמלות מזמורי תהילים במנגינה ערבה ונפלאה שעד היום מתנגנת באוזני".

כוס היגון

בחייו הפרטיים, שתה רבי רפאל את כוס היגון עד תומה. פעמיים הוא חווה שכול ואובדן!

בת בכורה נולדה לו, לאה שמה, והיא נפטרה זמן קצר לאחר לידתה. מותה צרב את לבו, ביחוד בשל העובדה שהמתינו עוד הרבה אחריה עד להולדת הבן הבא.

כשסוף סוף נולד בן חדש, למרבית הצער - נפטר אף הוא בהיותו בן שלושה חדשים. הפעם, היה הצער קשה מנשוא. הקשר הנפשי העמוק שהחל להרקם בין האב לבנו, ממשיך דרכו, נקרע בפתאומיות...

18 מתוך ספר "לשון חכמים".

גם יסורים גופניים לא נפקדו ממנו. במשך 27 שנות חייו האחרונות סבל ממחלת הסכרת. "עד שנעשה ז"ך ונקי", כלשון בנו מרן רבי מצליח בדרשת החודש לפטירתו. ובאזכרת ה"שבעה" המליצו עליו את הגמרא בברכות (דף ה' ע"א): **"אלו הם יסורים של אהבה? כל שאין בהם ביטול תורה"**. יסורים של אהבה, מתאימים מאוד למחלת הסכרת ממנה סבל רבות. אופן התזונה שלו היתה קשה ותפֵלה, כיון שלא היו אז תחליפים לסוכר.

אך למרות כל זאת, סובל היה הכל בדומיה והכנעה, מצדיק דין שמים ואומר בלחש: "חטאיי גרמו...". דרך זו של קבלת יסורים באהבה, הנחיל לבנו, ולצאצאיו עד היום הזה, בהזכירו להם את דברי הגמרא: **"לא נצרכה אלא לקבולינהו בשמחה..."**.

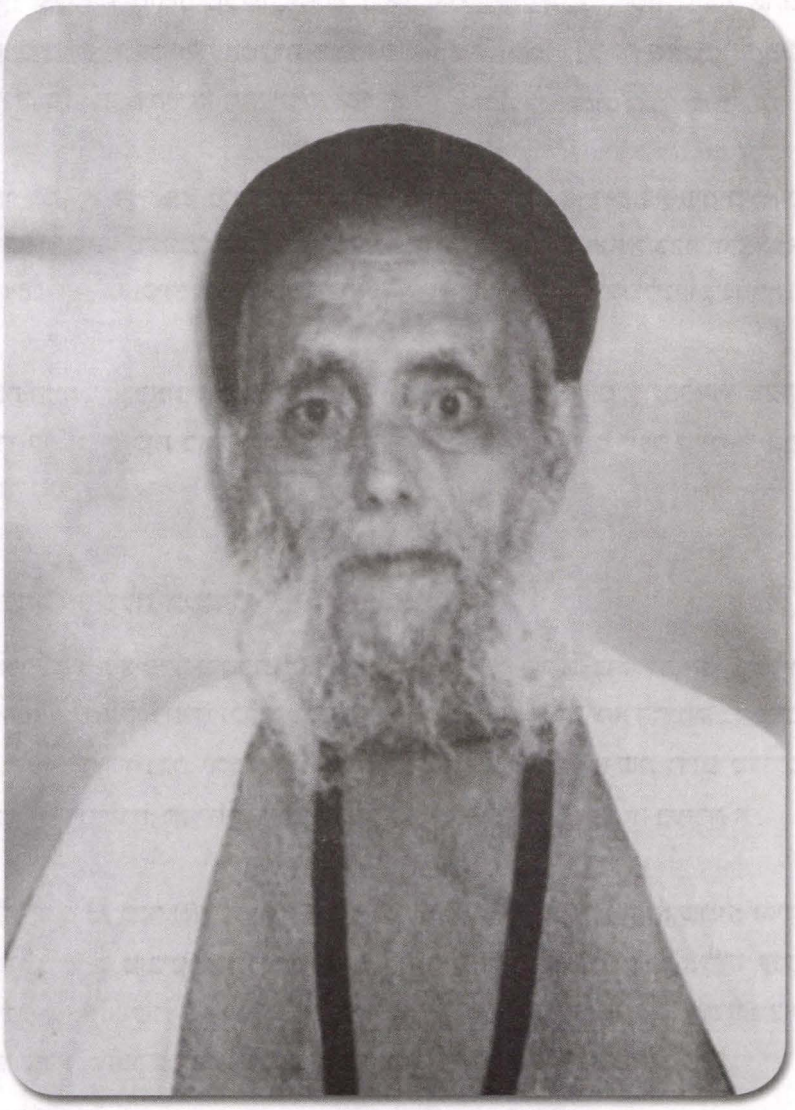
את הנוחם למכאוביו, מצא רבי רפאל רק בספרים הקדושים ובתפלותיו שבקעו שערי שמים, לזכות בזרע קודש של קיימא. והפעם, המלים "של קיימא" קבלו משנה תוקף.

ממשיך שושלת הקודש

ארבע שנות ציפייה נכספת, באו אל קיצן בשנת התער"ב, בהולדת הבן 'מצליח'. רבי רפאל החזיקו בחיקו ובלבו מקננת תקוה שאכן סוף סוף יהא התינוק בר קיימא וירווה את הוריו נחת יהודי. ואכן, רבי מצליח לא אכזב. פרשת חיים מדהימה המשולבת בתורה, חסידות, מוסר והלכה, תִּפָּרֵשׂ לפנינו בספר זה בעזרת ה'.

לאחר כ-23 שנה (!), נולדה לו גם בת זקונים בשעה טובה, ונקרא שמה: 'ורידה' (תבדל לחיים טובים וארוכים), אשר נישאה לאחד המיוחד רבי אליהו ענקרי שליט"א. את אושרו של רבי רפאל לא ניתן לתאר, והוא התבטא כך: "בת זו מצילה אותי שלא אחזור בגלגול, שכן בזכותה קיימתי מצות פריה ורביה...".

על שנותיו האחרונות של רבי רפאל ופטירתו, נקדיש פרק שלם שיבוא אם ירצה ה' במקומו.

הצדיק רבי רפאל מאזוז זצ"ל

פרק ו'

ימי עלומים

ויזרח אור

אור גדול בקע מן ביתו של רבי רפאל מאזוז, באותה שעה לאחר חצות הלילה של ליל שישי כ"ו בחשון התער"ב. נגוהות של אושר ושמחה מלווים ברחשי תפלה ותקוה, התמזגו ברגעים אלו של הולדת הבן המיוחל, שנולד בשעה טובה, לאחר ארבע שנות ציפייה!

האב המאושר ושבע הצרות, אחז בהתרגשות את בנו בחיקו, חיוך חם ומאיר על פניו, והוא מביט לתוך עיניו הטהורות של התינוק בכמיהה: "אלוקים! אנא, קיים לי את הילד הזה. כמה חפץ אני לזכות לקיים בו את המצוה: ושננתם לבניך"...

האם החלשה מתבוננת בתינוקה הרך, אשר ברגע אחד ממלא את הלב בהמון אהבה והודיה לבורא העולם על המתנה הנפלאה, ונושאת תחינה נרגשת לאב הרחום שבמרומים כי תזכה לגדלו לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

עליצות בבית, הדלת אינה מפסיקה ליסוב על צירה. הכל באים להשתתף בשמחתו של הצדיק הנערץ רבי רפאל. דודים ומכרים החפצים לשמוח בשמחתם, נכנסים בקריאות שמחה, כלל לא מתחשבים בשעה המאוחרת. הכל מאחלים

"סימן טוב"[1] בלב חם, ובלבם תפלה, שיהיה זה זרע של קיימא.

לחם דמעה

בסתר לבו, ידע רבי רפאל כי ילד מיוחד זה, הוא פרי ברכתה של מרת אמו הצדקת מרת אמימה שבעבר איחלה לו מקירות לבה: "יהי רצון שתזכה לבן שיאיר את עיני ישראל!". אך הוא עדיין לא פילל כי איחולה יתקיים בצורה נפלאה כזאת, פי כמה וכמה משמעותי בדמיונו.

וברכה זו ברכתו אמו, מפני מעשה שהיה:

בני משפחת מאזוז הסבו יחד ליד שלחן השבת הערוך בטוב-טעם, שירת "שלום עליכם" בצוותא השרתה אוירה חגיגית ומבורכת, אך דבר מה העיב על השמחה.

אמו הצדקת של רבי רפאל, מרת אמימה ע"ה, שנתאלמנה לא מכבר, ישבה בפינתה ופניה נוגות קמעה. בעיניו הרגישות, הבחין רבי רפאל בעצבונה, ומיהר לגשת אליה, מיד עם סיום שירת ה'שלום עליכם', "אמי היקרה! מה ארע?" שאל בדאגה כשחמלה נמסכת בקולו "מדוע את בצער? שבת היום! שמא אינך חשה בטוב?".

"יודע אתה, בני, כי חולת סכרת הנני", ספרה האם כשצער דק נמסך בקולה, "רק לחם שעורים יכולה אני לאכול, והנה, בשבת, בני הבית נמנעים לשים את לחמי על שלחן השבת, מאחר והוא שחור, וטוענים הם כי צבע שחור מסמל דבר לא טוב"... האם ניגבה דמעה סוררת והמשיכה "מאוד חפצה אני שגם הלחם שלי יושם בדרך של כבוד על שלחן השבת".

רבי רפאל הידוע ברגישותו הרבה לצער הזולת ובפרט לכבוד הוריו, ניגש חיש קל אל המטבח, נטל את לחם השעורים השחור, הניחו בחדוה על שלחנו,

---

1 בתוניסיה נהוג לאחל על לידת בן "סימן טוב" ועל לידת בת "מזל טוב".

ליד צלחתו האישית, ואמר לאם במטרה לעודדה: "אמא, הלחם שלך מאיר את שלחן השבת שלי!". זהרו פניה של האם ובקול נרגש בירכה מעומק לבה: "יהי רצון שתזכה לבן שיאיר את עיני ישראל בתורה". ו... הברכה שיצאה מלב נרגש התקיימה במלואה...

ההבטחה

והנה הגיע הרגע הקדוש בו מצטרף הרך הנולד לעם ישראל, ונכנס בבריתו של אברהם אבינו. המוני אנשים צובאים על פתח הבית. הכל באים לברך ולהתברך מפי מלאך הברית, ולהביע את שמחתם על המתנה בה זכה האב האהוב על כל בני העדה. בשלושה שמות, נקרא בישראל הרך הנולד: **חיים, כצ'יר (כדיר), מצליח.**

מיד לאחר הברית, נטל רבי רפאל את הבן יקיר לו, עטוף היטב, ומיהר לעבר ביתו של רבו הגאון **רבי נסים הכהן** זצ"ל, שהיה סגי נהור, ונבצר ממנו להשתתף בשמחת הברית. כשאך דרכו רגליו על מפתן בית הרב, שאלו רבו בהתרגשות: "ומה שם קראת לתינוק?", "חיים, כדיר, מצליח" ענה רבי רפאל בשמחה. חייך רבי נסים ואמר: "סימנא מילתא היא, מובטחני בו שיהיה חכם גדול בישראל". שאל רבי רפאל: "רבי, ברכה היא זו או הבטחה?!". רבי נסים חייך ואמר: "שְׁמָא קא גרים (השם גורם)", ומיד הסביר "ראשי התיבות של שמות ילדך "**ח**יים, **כ**דיר, **מ**צליח", יוצרים את המלה: **חכם**. הרי ששמו מוכיח ומעיד עליו, כי בעזרת ה' יגדל ויהיה חכם גדול בתורה!".

יצא רבי רפאל את ביתו של רבו, והבטחת-ברכת רבו נוסכת בו שלוה ותקוה לרוות נחת של קדושה מבנו הנולד.

ילדות בצל האילנות

בן שלש היה 'מצליח' הילד, כאשר העולם רעש וגעש. מלחמת העולם הראשונה שהתחוללה באותם ימים, עשתה שמות גם בעולם הכלכלה והמסחר. מצב חירום שרר בעולם, קשרי המסחר בין המדינות שובשו, אספקת מזון וביגוד עוכבה

בנמלים, והיוקר האמיר לגבהים מבהילים.

רבי רפאל נצב בפני שוקת שבורה, מצבו הכלכלי היה עגום ביותר, ובלית ברירה נאלץ להפרד מהאי ג'רבא, ולנסוע עם משפחתו לתונס, לתור אחר מקור פרנסה. הסחורה שהביא עמו רבי רפאל, נקנתה בממון רב עקב המצב, וההצלחה האירה לו פנים. בכל יום שב היה לביתו עם כיס מלא זהובים אותם הרויח.

בכפר אריאנה - פרבר השוכן בסמוך לתונס הבירה שהיה אזור נופש וקיט, ואוירו צח ורענן, בחרה משפחת מאזוז לקבוע את משכנה החדש. הם שכרו דירה נאה ורחבת ידיים, טובלת בגינה פורחת ועצים מלבלבים. אפילו חשמל, שהיה מצרך נדיר שרק עשירים זכו לו, היה מנת חלקם בכפר שָׁלֵיו זה.

שם, בצל האילנות הפורחים, צמח לו הבן היניק והחכים. אביו, רבי רפאל רכש חנות במרכז העיר תונס, והיה מוכר בדים, אך בכל עת פנאי למד עם בנו תורה. בשעות הבוקר היה מצליח לומד בתלמוד תורה על ברכיו של **רבי יהודה חג'אג'** זצ"ל.

הגנה שמיימית

בשנות ילדותו, זכה הילד לשהות רבות במחיצת הגאון **רבי יצחק טראב** זצ"ל, רב גדול ומקובל אלוקי, שבאותו זמן היה שד"ר (שלוחא דרבנן), שנשלח מארץ ישראל (מטעם בית-חולים משגב לדך) לתוניסיה לאסוף כסף לצרכי רבים.

הרב טראב, התארח בביתם שבכפר אריאנה תקופה ממושכת, ורבי רפאל נהג בו במדת הכנסת אורחים רחבה, ובנו הקטן מצליח זכה לשהות תחת השראת דמותו, ולהתבשם מרוחו.

כאשר עמד הרב טראב להפרד מהם, עלה בדעתו להעניק להם כעין מתנת-

פרידה[2]. הוא פנה לרבי רפאל ואמר: "שמעתי כיצד גוללת בפני את סיפור חייך ואת אובדן ילדיך הקודמים, ולכן החלטתי להעניק לך קמיע לשמירה עטוף בנרתיק של כסף, אותו תענוד על צוארו של בנך היקר". רבי רפאל שמח מאוד על המתנה הרוחנית, אך לא העלה בדעתו כי משמים חפצים בהגנה מיוחדת יותר לבן הצדיק.

למחרת בבוקר, התעורר השד"ר האורח מבוהל ונרגש. "מה קרה?" התעניין המארח בנימוס. "התעוררתי זה עתה מחלום שמיימי, בו נאמר לי כך: "אינך יודע רום ערכו של ילד זה, עליך לכתוב לו קמיע אחר מיוחד ומקודש יותר הנקרא 'האילן הקדוש'".

רבי רפאל התרגש מאוד, ומני-אז תלה על צווארו בנו הקדוש את שני הקמיעות לשמירה. הקמיעות היו עליו בנרתיק של כסף משך כל חייו, וסגולתם היתה לו לחן, לחסד ולשמירה, ועל ידם, הצליח להכנס במרוצת השנים לחצרות מלכים ושרים, ונפתחו לפניו הדלתות להיטיב עם הכלל והפרט.

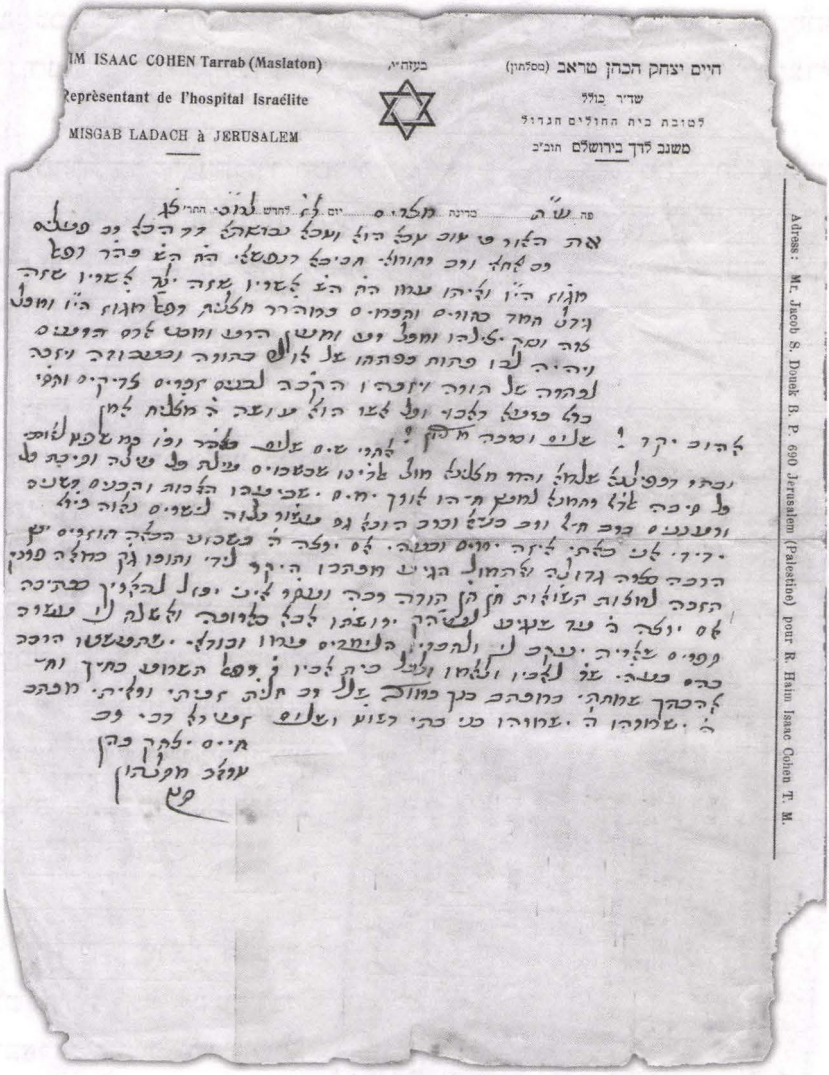
רבי יצחק טראב, המשיך לשמור על קשר חם עם רבי רפאל, שהותיר עליו רושם חזק, ומפעם לפעם היתה ביניהם חלופת מכתבים.

כרטיס שנה-טובה ששלח רבי **יצחק טראב** לרבי **רפאל**

2 . עיין ברכות (סג:) פתחו כלם בכבוד אכסניא וכו', וביומא (יב.) אורח ארעא למישבק אינש גולפא ומשכא לאושפיזיה. נאמ"ן ס"ט.

חיים יצחק הכהן טראב (מסלתון)
שדיר בווי
לטובת בית החולים חנדוג'
משגב לדך בירושלם תוב"ב

בעזה"י

HAIM ISAAC COHEN Tarrab (Maslaton)
Représentant de l'hospital Israélite
MISGAB LADACH à JERUSALEM

Adress: Mr. Jacob S. Dounk B. P. 690 Jerusalem (Palestine) pour R. Haim Isaac Cohen T. M.

ציולם אחד המכתבים ששלח הגאון רבי יצחק טראב

פה עי"ת מדינת מצרים, יום ל"ז למב"י (לעומר) שנת התרצ"ג.

את האור כי טוב, טבא הוא וטבא נברשתא דדהבא, רב פעלים, רב אחאי ורב נהוראי, חביבא דנפשאי, ה"ה הש' [השלם] כה"ר רפאל מג'וז [מאזוז] הי"ו, ואתו עמו ה"ה הש', אשריו שזה ילד, אשריו שזה גידל, חמד בחורים וחכמים, כמהר"ר מצליח [בן] רפאל מג'וז [מאזוז] הי"ו, מכל צרה ונזק יצילהו, ומכל רע ומעין הרע ומבני האדם הרעים, ויהיה לבו פתוח כפתחו של אולם בתורה ובעבודה, ויזכה לכתרה של תורה. ויזכהו הקב"ה לבנים צדיקים וחסידים, ברא כרעא כאבוי, וכל אשר הוא עושה ה' מצליח אמן.

אהוב יקר! שלום וברכה מציון!

אחרי שים שלום באה"ר [באהבה רבה] וכו' כמשפט לאוהבי, ובתר דכפילנא שלמא והדר מצלינא מול ה' אלוקינו שבשמים, עילת כל עילה וסיבת כל סיבה, אלקא רחמנא למען חייהו, אורך ימים ישביעהו, האבות והבנים, דשנים ורעננים, ברוב חייל [חייא?] ורב בנייא, וברב הונא, גם עשו"ר נלוה לישרים נאוה כיר"א [כן יהי רצון אמן].

ידיד! אני באתי איזה ימים, ובעה"י אם ירצה ה' בשבוע הבא חוזרים, יען הרבה בצרה גדולה, ואתמול הגיע מכתבו היקר לידי, ותוכו ג'ק [שיק] כמאה פרנק. אם ירצה ה' עד שנגיע לציון ירושת"ו אבוא בארוכה, ואשלח לו עשרה ספרים 'שארית יעקוב' לו ולחבריו הלומדים עמו, ובודאי ישתעשעו הרבה בהם בעה"י. ש"ר [שלום רב] לאביו ולאמו ולכל בית אביו. רבי רפאל תשמע, בחייך וחי אהבתך. שמחתי במכתב בנך כמוצא שלל רב. תלי"ת זכיתי וראיתי מכתב ה' ישמרהו בני זה. דשו"ט [דורש שלומו וטובתו]. ושלום.

זעירא דבי רב חיים יצחק כהן טראב מסלתון

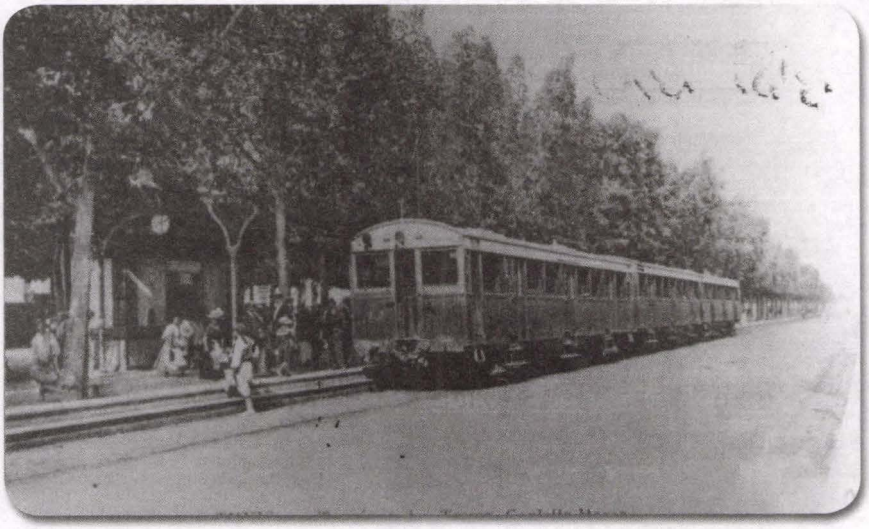
(ס"ת) [ס"ט]

אחד המכתבים ששלח רבי יצחק טראב לרבי רפאל

על פסי הרכבת

מצליח הקטן לא הסתפק בפרחי הבר שבשדה הפתוח, וגם לא במתקן הנדנדה העתיק שניצב ליד ביתו, משהו רחוק משך את תשומת לבו של הילד בן השלש... לאחר הליכה של דקות אחדות, הגיע אל מסילת ברזל גדולה ששימשה את רכבות הנוסעים בתקופה ההיא. התפעל הילד מן המסלול המפורזל שלא ראה מימיו, והחליט לעלות ולשחק עליו. צוחק ומאושר נעמד על הפסים, כשלפתע נשמעה

רכבת בתוניסיה

צפירה ארוכה המבשרת על רכבת מתקרבת...

מצליח לא הבין את משמעות הקולות, ולא ידע כי עליו לרדת במהירות מן הפסים, אך בורא עולם שייעד לילד הרך עוד רבות ונצורות, שלח את מלאכו להצילו...

עובר אורח מבוגר קלט בעיניו את הילד מקפץ ומנתר על המסילה כשכולו עולץ ועולז, כלל לא מודע לסכנה האיומה בה הוא נתון. בתושייה רבה, רץ כאחוז תזזית,

וברגע האחרון הצליח להציל את מצליח ההמום מדריסה אכזרית של הרכבת שדהרה במהירות מסחררת!

לא היתה זו הפעם האחרונה, בה ניצל מצליח הקטן בצורה כה מופלאה. בהיותו ילד עמד פעם על גשר עץ בתוך הים, וכמעט שהגיע לכלל סכנה. בנס ממש הרגישו בו והצילו את חייו מטביעה.

נצחון הרוחניות על הגשמיות

החיים בכפר אריאנה הטובל בירק רענן ובאווירה כפרית שלווה, היו נינוחים ורגועים. מבחינה גשמית, לא היה חסר דבר, והכל התנהל למישרין. כל משפחה היתה מאחלת לעצמה חיים טובים שכאלה... עבודתו של רבי רפאל הניבה הכנסה מכובדת, והמשפחה חיה באושר ובעושר.

עד לאותו לילה...

היה זה ליל חמישי. רבי רפאל שב מן החנות אל ביתו. הוא לא תאר לעצמו כי בערב שקט זה יתחולל בחייו מהפך גדול ובלתי צפוי... הוא מיהר אל ביתו הנעים, מותש אך מוכן בשמחה לקראת הלימוד הקבוע עם בנו, אותו לא יבטל לעולם.

מיד כשפתח את הדלת, קלטו עיניו את רעייתו מרת רחל יושבת בקרן זוית, פניה עצובות והיא מר לה. מזה ימים אחדים, שם לבו כי פניה אינן כתמול שלשום. לא קשה היה לזהות כי משהו מעיק על לבה. כבר מספר פעמים ניסה לשאול בעדינות במה הענין, אך היא, נאבקת בשתיקתה ודמעתה על לחיה.

הפעם, החליט, ידובב אותה בכל מחיר. לאחר הפצרות רבות, נאותה לגלות בפניו את לבה: "יודע אתה כי בננו מצליח, ניחן בשכל טוב, אך הרמה הלימודית הנלמדת כאן אינה תואמת כלל את רמת שכלו ויכולותיו. במקום להתקדם כפי רמתו, הוא נותר ברמה נמוכה". כשדוק של צער נסוך על עיניה הרכות, הוסיפה:

"כשאני רואה את הפרח המיוחד הזה שיכול לגדול ולשגשג, קמל במקום לפרוח, אני מצטערת, לבי, לב של אם אוהבת ואחראית, אינו יכול להישאר רגוע מול בן יחיד שקבלתי פקדון מה' על מנת לגדלו לתורה!".

רבי רפאל הרהר מעט וענה בשקט: "אכן, צודקת את. אף אני כאוב מעובדות אלו, אך מה בכוחי לעשות?! כל אשר ביכולתי אני עושה. הן רואה הנך כי בכל ערב, שב אני עייף ויגע, ובכל זאת מתאמץ אני לקדמו וללמדו. מקדיש אני עבורו בכל יום שעתיים תמימות על מנת ללמדו דף ועוד דף בגמרא, ומה ביכולתי לעשות עוד?!".

מרת רחל נשמה עמוקות. היטב ידעה כי ההצעה אשר עתידה היא להעלות כעת דורשת נועזות וגבורה נפשית, אך דאגתה לגורלו הרוחני והלימודי של בנה, לא נתנה לה מנוח. היא ביררה מלותיה ואמרה: "יודעת אני כי הקרבן אשר אבקש ממך, קשה הוא מנשוא. בטוחה אני כי לא קלה תהא המשימה, אך למרות זאת, מתחננת אני אליך כי נעשה מפנה בחיינו".

רבי רפאל לא כל כך הבין במה דברים אמורים, ואיזו הצעה יכולה להיות. את המשפט הבא שאמרה הוא כלל לא לקח בחשבון. "הבה נשוב אל ג'רבא עיר מולדתנו, שהיא עיר מלאה חכמים וסופרים, שם יתעלה בננו בלימוד התורה, ונזכה לראותו גדול בישראל", סיימה האם.

רבי רפאל נדהם מעצם הבקשה המפתיעה. האם היא חשבה היטב לפני שהעלתה את ההצעה? האם מודעת היא למשמעות וההשלכות של צעד כזה? והרי יודעת היא את המצב הכלכלי הירוד בג'רבא...

"השכחת מדוע עזבנו את ג'רבא?!" ניסה להזכיר "שם לא נוכל לחיות כמו כאן?! יודעת את בודאי כי נצטרך להסתפק בלחם צר ומים לחץ... ומה עם עסק הבדים שלנו המצליח כל כך?!".

אך האם הצדקנית לא ויתרה, ואמרה משפט המשקף היטב את גדלותה ועוצמתה הרוחנית של אם בישראל שחפצה בהתעלות בנה: **"את העסק שלנו לא ניקח לעולם הבא! נוח לי שאגור בבית צר ואפל, במצור ובמצוק, ובלבד שבני יתעלה בתורה!"**.

בתוככי לבו של רבי רפאל התנהל קרב איתנים, שמי שינצח בו יקבע את עתידו של הילד לטוב או למוטב, האם הגשמיות תנצח או שמא הרוחניות. השיקול הכלכלי מול עלייתו הרוחנית של הנער נאבקו זה בזה בחוזקה. מי שניצח לבסוף בקרב הזה באותו לילה, היתה הרוחניות.

השיחה נחתמה באחדות-דעים. רבי רפאל ואשתו ויתרו על כל הונם, כספם ועתידם הכלכלי, למען מטרה אחת מקודשת ונעלה - שבנם יעלה במעלות התורה!...

להורים עם מסירות נפש עצומה שכזו למען התורה, אין ספק שיהיה בן שיאיר באור יקרות את עם ישראל בתורתו!

ארבעים שנה לאחר מכן, בחודש אדר התשכ"ד, כאשר הספיד רבנו את אמו שנפטרה, הכריז בפה מלא: **"שלי ושלכם - שלה הוא!"**.

קנאת סופרים

אדר התרפ"ג. בהליכים מזורזים וחפוזים, מכר רבי רפאל את חנותו המצליחה. גם ביתם המפואר והיפה נמכר. רבי רפאל חשש להתמהמה פן יעמוד שטן בדרכו. למן הרגע שבו גמלה ההחלטה לעזוב, סידר את כל העניינים הכספיים, ובעגלה פשוטה עשו משפחת מאזוז את דרכם חזרה לג'רבא המרוחקת זה כשש מאות ק"מ.

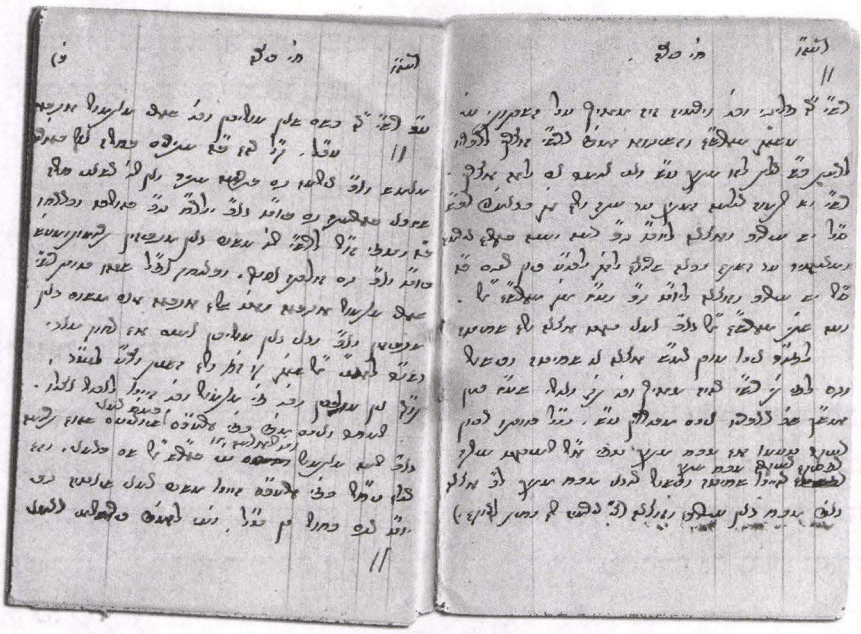
שעת לילה מוקדמת קידמה את פניהם, בהגיעם אל ביתו של רבי מנחם, אחיו

הבכור של רבי רפאל. בחמימות ובמאור פנים קבלו בני המשפחה המארחת את הדודים היגעים מטורח הדרך. לאחר אכילה ושתיה, ישבו לנוח ולשוחח על ימים רחוקים.

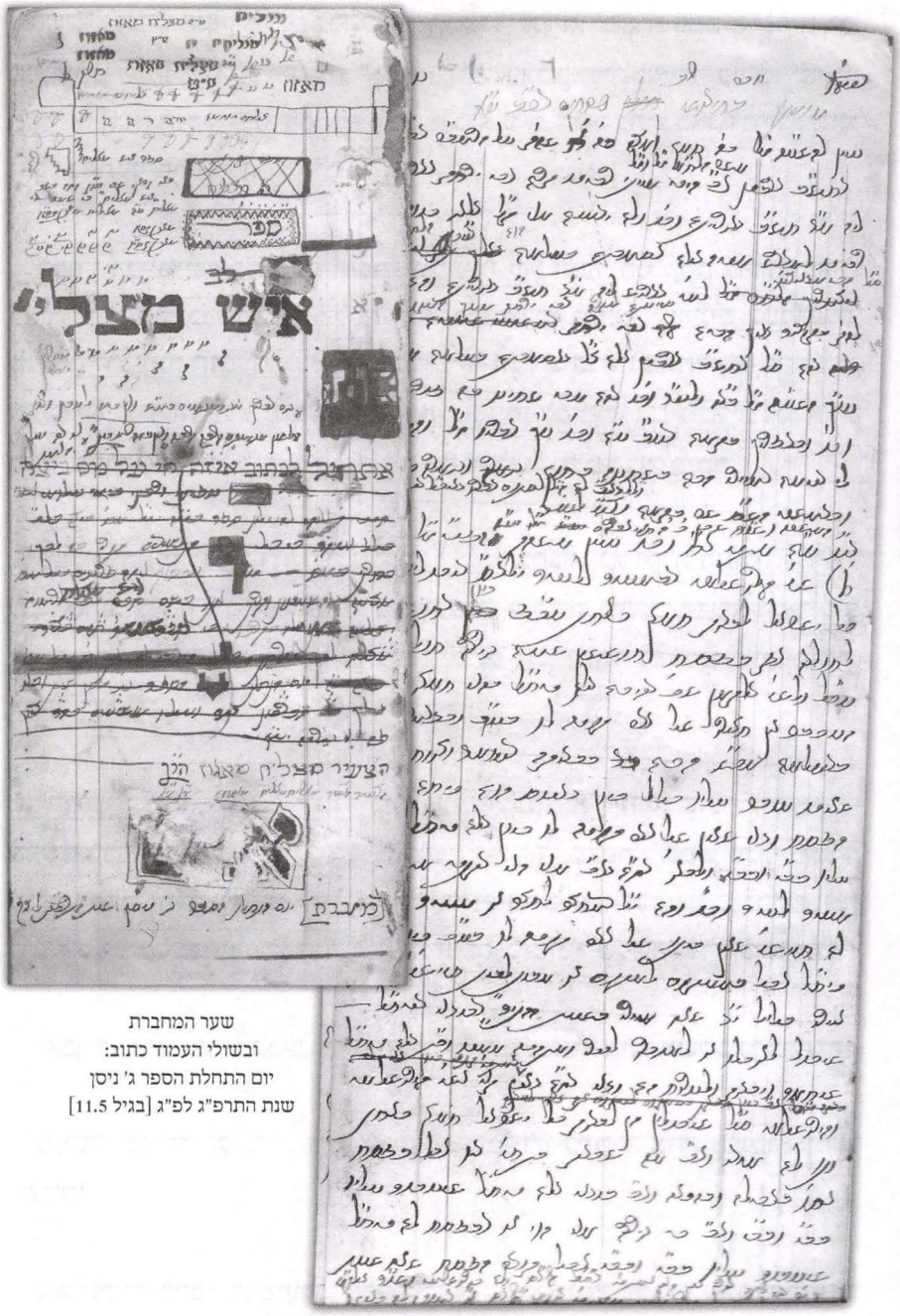
רבי מנחם, הדוד, סקר באהבה רבה את פניו של הנער בן ה-10, מצליח. הוא כבר שמע מאחיו את המניעים לבואם לג'רבא - אי התורה, וחש אחריות לגורלו התורני העתידי של אחיינו היקר...

לרגע הוא קם ממקומו, ופנה אל חדר לימודו שהיה עמוס וגדוש בספרי קודש, שם עמלו בתורה הוא ובניו. בלבו עלה רעיון איך לנטוע ולהגביר בבן אחיו את החשק והמרץ להתמיד בתורה הקדושה. כששב לחדר המגורים ובידו פנקס גדוש בכתב יד צפוף, התיישב ליד מצליח והחל לדפדף בהנאה גלויה.

פנקס החידושים שכתב רבי שלמה בנערותו

שער המחברת
ובשולי העמוד כתוב:
יום התחלת הספר ג' ניסן
שנת התרפ"ג לפ"ג [בגיל 11.5]

מחברת החידושים הראשונה אשר כתב בילדותו

"שים לב, יקירי", פנה אליו בקול רך, "פנקס זה כתבו שלמה בני בן החמש-עשרה!"[3]. הביט הנער החכם בכתב היד הספרדי וקרא: "סוגית רחס"ה" [ר"ת רבי חנינה סגן הכהנים] - פסחים דף י"ד ע"א. והנה שוב כותרת מאירת עינים: "סוגית חזור"א" [ר"ת חזקיה ורבי אבהו] - פסחים כ"א ע"ב. "ומה כתוב כאן, דודי?", שאל הילד בהתעניינות.

הבחין רבי מנחם בשקיקה הנכרת על פניו של הנער המוקסם כולו, והשיבו באורך רוח תוך כדי לטיפה בלחי: "כאשר לומדים גמרא ומעיינים במפרשים, מגיעים לרעיונות חדשים, לביאורים, לקושיות ותירוצים, ואז מתחדשים חידושים, אותם יש להעלות על הכתב. אבל כל זה, לא ניתן למימוש אם לומדים גמרא רק מערב לערב, אלא יש להתמיד ולשקוד יום ולילה!" סיים הדוד מנחם.

מצליח, האזין לדברי דודו ברוב קשב, והמסר החשוב על יקרת התורה חדר אל לבו הטהור, כהרף עין חלפו למולו כל שעשועי הילדות, מרחבי הדשא המוריקים ב'אריאנה', המשחקים המענגים, כולם, ברגע קל, נמוגו למקסם-שוא, לחזיון טפשי וילדותי.

"הבנתי שמתוך אהבה ודאגה כנה לעתידי, נהג כך דודי", סיפר לימים רבי מצליח לבניו ברגע נדיר, והמשיך: "הרגשתי כי דודי מצפה לשמוע ממני משהו. קמתי, ובקול נחוש אמרתי: "דודי היקר! עוד תראה כי אזכה בעזרת ה' להוציא את כוחי אל הפועל בכתיבת חידושים אמיתיים וטובים תוך שלשה חודשים מהיום!".

ואכן, עד היום שמורה ביד בניו מחברת החידושים הראשונה אשר כתב בילדותו.

מני אז, מצליח העלם התמסר בכל נפשו ומאודו למטרה אחת נשגבה: לגדול בתורה!

אש התורה להטה בנשמתו כשלהבת העולה, והוא ניצל כל רגע על מנת לחתור

3 הוא הגאון רבי שלמה מאזוז זצ"ל, לימים גם גיסו של רבנו.

בים התורה ולרווות עוד ועוד ממימיה הזכים. כבר למחרת, נטלו לאחד מראשי הישיבות בעיר, הגאון **רבי ראובן ביתאן** זצ"ל. רבי ראובן קיבלו כתלמיד מן המנין, וכבר בימים הראשונים ניכרו כשרונותיו המיוחדים והנעלים.

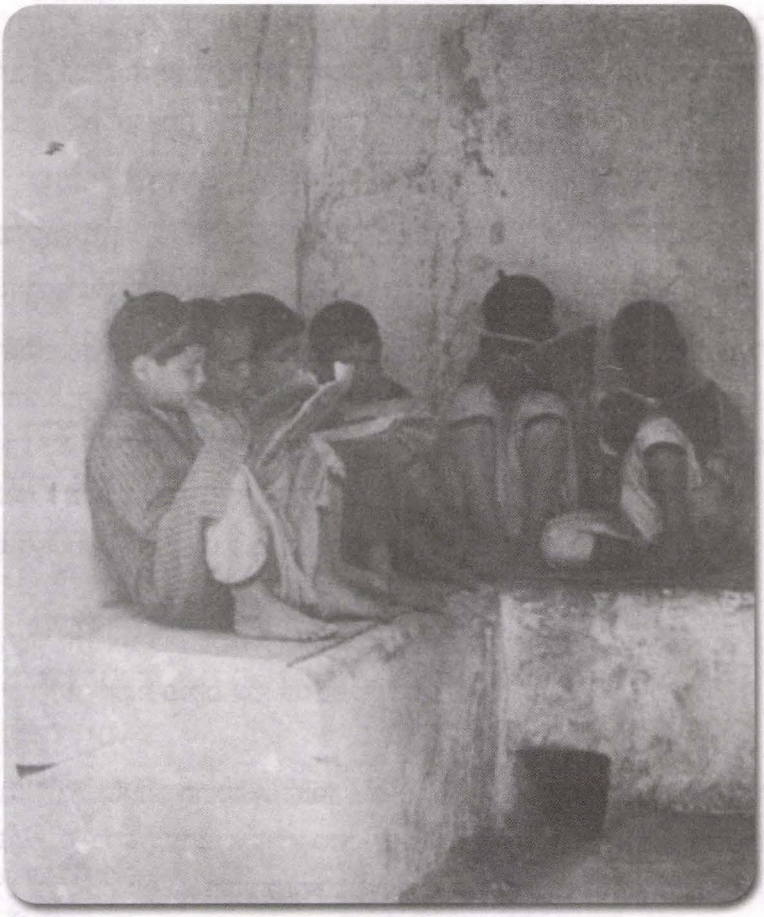
הפנקס הקטן

וה' הצליח את מצליח, והוא עשה חיל בלימודיו. ילד פקח ונבון היה, וכל רואיו השתאו מעומק מחשבתו ומיושר סברתו. לא ככל הנערים המשתובבים היה הנער. ברצינות רבה התעמק בלימודיו והשקיע את כל מרצו בהבנת הגמרא. כל רגע, יקר היה בעיניו, והוא ניצלו ללימוד התורה. באחד מפנקסיו הוא כותב: "וזכורני שהיה מר אבי מתעורר משנתו ואומר לי: "מה זה? עוד לא ישנת?" והייתי עונה: "עוד מעט, עוד מעט!" כדי לנצל כל רגע ללימוד!".

בהשראת הפגישה עם דודו, הדבר הראשון שעשה מצליח הקטן עם הכנסו לישיבה, היה הכנת פנקס קטן שישמש לכתיבת חידושיו.

בתחילת השיעור הראשון, לאחר קריאת קטע בגמרא בפיסוק נכון, ותרגומו לשפה המדוברת - ערבית, עוד בטרם ביאר את הדברים, שאל הרב המלמד את התלמידים, מה הנושא של הגמרא בקטע הזה? כשהאפשרויות הן שונות: הלכה, ראיה, קושיה, תירוץ או הקדמה לקטע הבא וכו'.

שמע מצליח כי הגמרא באה ללמד לנו כאן הלכה, ומיד רשם בפנקסו את המלה 'הלכה'. בהמשך השיעור שוב נשאלו התלמידים על הקטע הבא בדיוק את אותה שאלה, קפץ מצליח וענה - 'הלכה'. הרי כך הוא כתב בפנקס. 'לא!' תיקן הרב והסביר 'כאן הגמרא באה ללמדנו מה הטעם להלכה'... מיד כתב מצליח בפנקסו הקטן 'טעם'. בהמשך שוב ניסה את מזלו וענה 'אולי הלכה, אולי טעם'... ופעם נוספת שלל הרב את תשובתו וענה, הפעם הגמרא באה להקשות על הדין, ושוב נכתבה המלה 'קושיא' בפנקס...

תמונה עתיקה של ילדים בג'רבא יושבים על גבי איצטבא מאבן ולומדים תורה בחשק רב

בימים הבאים, לפני כל קטע, ניסה מצליח לכתוב את אחת האפשרויות בצורה אקראית. כשראה שהרב מרבה לתקנו, החליט שלפני השיעור יכין את הגמרא היטב, וירשום בפנקס על כל קטע את סיווגו. חלפו הימים ומצליח רכש מיומנות בסיווג הקטעים ע"י לימוד והכנה מוקדמת יום קודם השיעור במקום להשתובב עם חבריו במשחקי ילדות, כשהוא בודק בכל קטע, האם הוא שייך להלכה, טעם, קושיא או תירוץ.

הישיבות פזורות היו אז, בארבעה עשר בתי-כנסת ברחבי האי ג'רבא, ותלמידים רבים הסתופפו בצילם. בכל בית כנסת היה רב המלמד את כל הקבוצות אשר היו

בהרכב של כחמשה תלמידים לכל קבוצה.

לפי שיטת החינוך הרווחת כיום, בכל שנה עוברים התלמידים לחינוכו של רב אחר, וכל מחנך מלמד כתה מסוימת. לא כן בעבר, אז היו המלמדים תלמידי חכמים גדולים, והיה הרב מסוגל בעת ובעונה אחת להתפלפל בסוגיות חמורות בגמרא, לבדוק פסקים וחידושים לבחורים מבוגרים, ואף לרדת לרמתו של ילד בן שלש וללמדו את אותיות הא'-ב'.

לדעת הגאון רבי **כלפון משה הכהן** זצ"ל בספרו 'ברית כהונה', דרך זו עדיפה יותר, שכן כאשר מכיר המלמד את הלך נפשו של התלמיד מטל ילדותו, הוא מודע לתכונות נפשו לעומקן, וכך יודע מה הם התמריצים שיניעו כל תלמיד ללמוד בחשק ובחריצות. לעומת זאת, בשיטה המצויה כיום, עד שהמחנך מכיר את נפש הילד, כבר מסתיימת לה השנה. מעלה נוספת ישנה שמאחר והתחנכו הילדים אצל אותו מלמד משחר ילדותם, תהיה יראתו מוטלת עליהם לבלתי יחטאו גם בגיל בחרות.

עדות מעניינת להצלחת שיטה זו, מוצאים אנו בזכרונותיו של הרב רבינוביץ ז"ל שביקר בג'רבא, וכך הוא כותב: "בא-נא עמדי לאיזה בית-כנסת שאתה בוחר מי"ד בתי-הכנסת הנמצאים בחארה כבירה, באיזה יום ובאיזו שעה שאתה רוצה, ותראה שם מראה מעניין ומקסים. שש או שבע כתות של ילדים מגיל ארבע עד ארבע-עשרה, ומורה אחד לכולם. והמורה מסתובב מכתה לכתה, וכשהוא עסוק עם כתה אחת, הכתות הנשארות יושבות ולומדות בשקיקה. הקטנים מפטפטים בעברית והכתה העליונה לומדת גמרא, ומפעם לפעם אחד מן הקטנים פונה לאחד מן הגדולים ושואל אותו איזו שאלה. והפליאה היא שזו היא שיטה, שיטת-למוד מעובדת בתכלית העיבוד על ידי הרב הראשי [הוא מרן הגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל] שהוא המשגיח על דרכי הלימוד באי-ג'רבא, ולכל ביקורת על שיטה כל כך פרימיטיבית, יש לו תשובה אחת, תשובה מכריעה וּמַסְפֶּקֶת - 'הבט על התוצאות'!'".

ובהמשך הוא מספר עדות אישית: "זוהי שיטה של "עשה לך רב" - ולא רבנים, זאת אומרת שהרב המלמדו אותיות, הוא הרב המלמדו מקרא, הוא הוא הרב המלמדו גמרא ופוסקים משך כל ימי הרב והתלמיד. ואני בעיני ראיתי רב כבן שבעים שנה עם תלמידו, איש חזק וחסון, בעל משפחה כבן ארבעים וחמש, שתמונתם אני מדפיס במאמר הזה, שנשארו רב ותלמיד יותר מארבעים שנה! מצחיק היה, אך גם מרשים, לראות איך שהרב געֵר בתלמידו כמו מלמד תינוקות של בית רבן, ואיך התלמיד הרכין ראשו בבושה וכלימה בפני געֲרתו...".

שיטה זו, מקובלת היתה בג'רבא עד הדורות האחרונים. יכולת למצוא בשיעור אחד ילדים מגיל חמש, עד בחורים בני עשרים. את הקטנים, לימד הרב תפלה ואותיות. את הבינוניים, חומש בטעמים עם הקפדה של קריאה דקדוקית רהוטה, כמו: מלעיל, מלרע, שוא נע, שוא נח, ואח"כ תרגום ערבי מילולי. ואילו את התלמידים הגדולים יותר, לימד משנה וגמרא. וגדולים ממש, גמרא ומפרשים.

כל קבוצת למידה נקראה בשם "כיתה", כמו: כיתת האותיות, כיתת הקריאה, כיתת הסידור, החומש, תרגום החומש, כיתת מסכת ברכות, כיתת מסכת ביצה, כיתת מסכת בבא מציעא ועוד[4].

הלחש שעצר את העקרב

מצליח החל ללמוד במרץ מפליא בכיתת מסכת ברכות (היא המסכת הראשונה

4 וראוי לציטט כאן מתוך ספר 'ברית כהונה' (חאו"ח מע' ל' אות י"ג) את תיאור צורת הלימוד בג'רבא: "סדר הלימוד שנוהגים בו מרביצי תורה פה אי ג'רבה הוא באופן זה: כל מי שמעיין בגמרא ויודע קרוא מקרא כהוגן, ויודע פתרון המקרא בערבית, יהיה לו אחת מבתי הכנסיות שבעיר להרביץ תורה שם, ושם מקבל הילדים הבאים ללמוד האותיות והמקרא, ופתרון המקרא בערבית, ואח"כ מלמד אותם גמרא, וכל התינוקות נחלקים לחברות: חברת האותיות, חברת המקרא פשט, חברת המקרא פשט ופתרון ערבי, חברת מסכת פלונית, חברת מסכת פלונית. והתלמיד מעלהו הרב ממדרגה למדרגה לפי השגתו עד אשר יהיה בתור מעיין, ובאופן כזה יהיה כל תלמיד קולט תרבות מסורית מרבו מילדותו עד היותו לאיש. וכן בזה הרבה קנאת סופרים וחכמים שכל תלמיד קטן שם לבו לעלות תמיד ממדרגה למדרגה. וכן הרב יהיה אימתו על כולם כקטן כגדול, אחרי כי חינוכם אצלו הוא מטל ילדותם. גם יהיה ביכולתו להרחיקם ולשמרם מחברת פועלי און, בהיות לו ידיעה במצבו של כל תלמיד מתלמידיו. והניסיון הורנו כי דרך זו מוצלחת הרבה בעו"ה. אך באיזה עיירות, חדשים מקרוב באו, רצו להתחכם למנות רב אחד לאותיות ורב שני למקרא ורב שלישי לגמרא, וכולם לומדים בחצר אחת המחולקת לבתים רבים. ואם כי הוציאו הוצאות מרובות על חינוך כזה, לא עלתה בידם, ואין בזה רק השם הגדול והפועל מועט. אך פה בהנהגה זו ת"ל רבים וכן שלמים זכו לכמה מעלות טובות".

בגמרא אותה לומד הילד בג'רבא[5]). גם בערבים, התחנן לאביו כי ילמד עמו יותר ויותר. רבי ראובן השתאה מול תפיסתו החדה וחריפות שכלו של תלמידו, והחליט תוך שבוע (!) להעלותו אחרי פסח לכיתה גבוהה יותר, בה נלמדה מסכת ביצה. וזאת למרות מה שחולל בכיתה בשבוע הראשון לבואו...

ועל מה היתה המהומה? מעשה שהיה כך היה:

באותו זמן, היה ריבוי גדול של עקרבים באזור האי ג'רבא. עקרבים ארסיים אלו מסוגלים היו להטיל ארס באדם ולגרום לו אף למוות. עקב כך, למדו בעלי המשפחות לַחַשׁ מיוחד העוצר את העקרב ומונע ממנו להכנס לבית, לאחר מכן היו מכים והורגים אותו. לחשים מיוחדים הכתובים על גבי קלף נמכרו אז כסגולה.

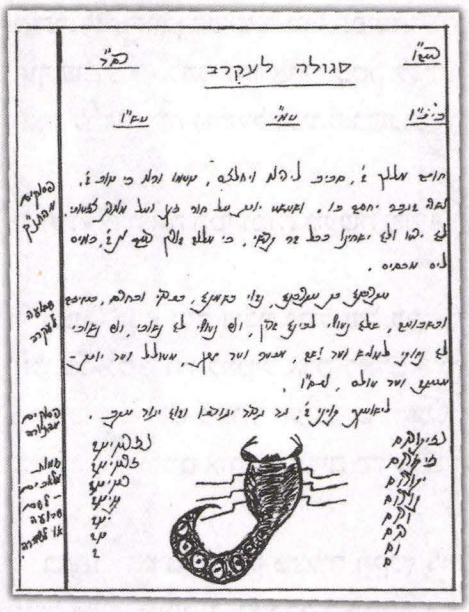
באחד הימים, שיחק מצליח הקטן בחצר הבית, כשלפתע ראה למולו עקרב גדול, אפור ומפחיד. העקרב האימתני התקרב בזחילה מאיימת לעברו, אך הנער לא נרתע. בכוונה רבה החל לומר את הלחש. ואכן, העקרב עצר ולא התקרב.

מצליח אשר זו לו הפעם הראשונה בחייו בה הוא נתקל מקרוב בעקרב, התפעל ממבנהו וחפץ לשמר את המראה. ביצירתיות בה ניחן, נטל בידו נתח של שעוה, וכמו במשחק פלסטלינה עיצב עקרב דֻּמֶה. צבע השעוה תאם לחלוטין את הצבע של עקרב אמיתי, ובידו של מצליח המשועשע נוצר עקרב הדומה להפליא לעקרב אמיתי...

---

5 . כן נהוג אצלנו אחר לימוד המקרא בתרגום ערבי (תפ'סיר) מתחילים ממסכת ברכות, וכן נראה מדברי השואלים בשו"ת הרי"ף (סי' רכ"ג) ובמאירי (בית הבחירה) ריש מסכת ברכות, וע"ע בהקדמת הרמב"ן לספר המלחמות דמשמע שהתחילו מפרק אין עומדין. ע"ש. והיום מתחילים על הרוב בפרק תפלת השחר (וע"ע באנציקלופדיא לתולדות גדולי ישראל ערך ר' מנחם המאירי). ובספר שרי המאה ח"ב (עמוד ש"ג) כתב בשם הגאון ר' אליהו מקאליש ז"ל טעם למה היפכו סדרי הלימוד אצל האשכנזים, וכתב שראוי להחזיר עטרה ליושנה. ע"ש. ובאמת כשמתחילים במסכת ברכות לילדים החומר קל ומובן, ועליהם רק להתרגל לשפה הארמית ולסגנון הקושיא והתירוץ וללימוד רש"י. אבל כשלומדים ישר פרק "אלו מציאות" החומר קשה והסברות קשות, ונוסף עליהם קושי השפה ולימוד רש"י. ועל זה המליצו בזוהר (רעיא מהימנא, פרשת פינחס דף רכ"ט ע"ב) פסוק וימררו את חייהם בעבודה קשה, דא קושיא. "בחומר" דא קל וחומר, "ובלבנים" דא ליבון הלכה. ע"ש. זכורני כשלימדתי תלמידים קטנים בחורף התשכ"ג בישיבת הרב ניסן פינסון זצ"ל בתונס, פרק אלו מציאות, חמשת חדשי החורף למדנו בהם בקושי שני עמודים (גמרא ורש"י בלבד). ובסוגית "יאוש שלא מדעת" כמעט נתייאשתי מהם שלא מדעת, אך למזלנו הלכה כאביי דלא הוי יאוש! **נאמ"ן ס"ט**

בעה"ו בס"ד

סגולה לעקרב

בינ"ו עמ"י עש"ו

חונה מלאך ה', סביב ליריאיו ויחלצם, טעמו וראו כי טוב ה'. אשרי הגבר יחסה בו, ושעשע יונק על חור פתן ועל מאורת צפעוני.

לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי, כי מלאה הארץ דעה את ה', כמים לים מכסים.

עקרבתא בת עקרבתא, תהוי בשמותא, בנדוי ובחרם, בנזיפה ובשבועה, שלא תעולי לביתא הדין, ואם תעולי לא תשוכי, ואם תשוכי לא תזוקי למאיש ועד אשה, מנער ועד זקן, מעולל ועד יונק, מעתה ועד עולם, אנס"ו [אמן נצח סלה ועד].

לישועתך קויתי ה', גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב.

אפיקורוס	אפרטיטה
פיקורוס	פרטיטה
יקורוס	רטיטה
קורוס	טיטה
ורוס	יטה
רוס	טה
וס	ה
ס	

לַחַשׁ מיוחד העוצר את העקרב, הובא בספר "יהדות אי ג'רבא"

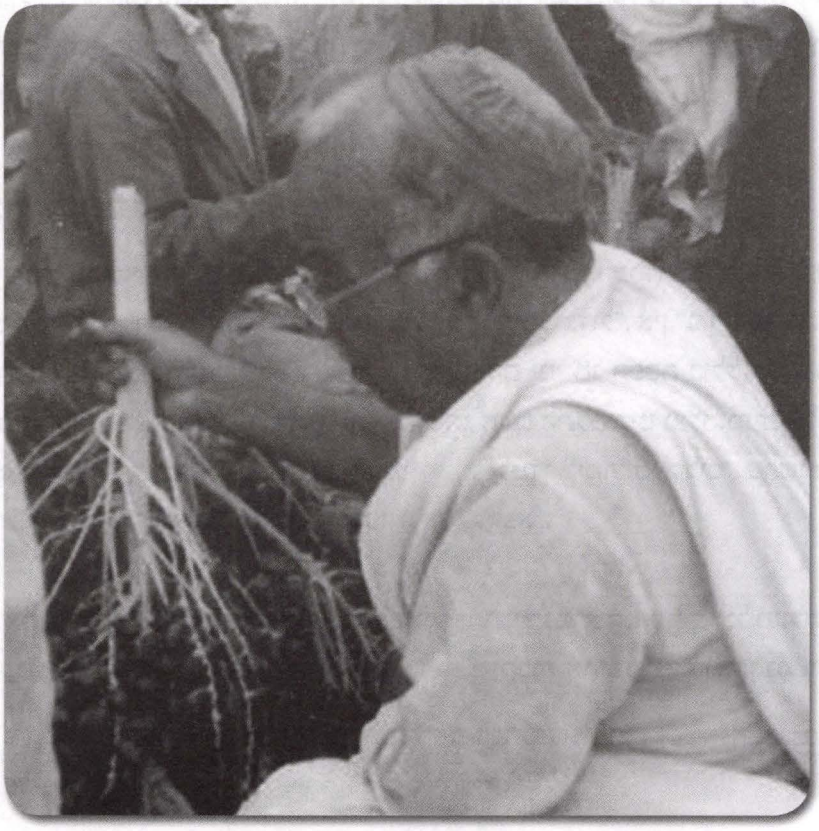
הוא רצה מאוד להראות לידידיו את יצירתו, וכל הערב דמיין לעצמו כיצד יגיבו חבריו למראה. במוחו היצירתי, תכנן תעלול ילדות שיבדח את הילדים. בבוקר מוקדם הגיע לכתה, וישב במקומו כשבידו חוט דקיק הקשור לעקרב. כשהחלו להגיע חבריו לכיתה, גרר את העקרב לכל הכיוונים כך שהיה זה נראה ממש עקרב אמיתי. צעקות פחד וחלחלה נשמעו בכיתה, והילדים החלו לוחשים כפי ידיעתם את הלחש.

הרב המלמד חש אל החדר בשומעו את הרעש וההמולה, וכשראה את העקרב, השתיק את כל הילדים, והחל למלמל את סוד הלחש בדחילו ורחימו, אך ללא הועיל. תוך כדי אמירת הלחש, הבחין הרב כי העקרב ממשיך לנוע בתנועה מאיימת ואין רגליו נעות, או אז הבין כי מדובר בתעלול מוצלח של אחד התלמידים.

בארשת פנים חמורה, העביר את מבטו על פני התלמידים, וחקר: "מי עשה מעשה קונדס זה?!". ידע הרב כי תלמידים אינם מחבבים להודות על האמת, והתכונן למחקר ארוך. לתדהמתו, הרים מצליח מיד את אצבעו, השפיל את מבטו ואמר: "אני הוא זה! מבין אני את חומרת המעשה, ומבטיח כי לא אחזור עליו". החינוך לאמת, מילדות, הטבוע בו כל כך, גרם לו להודות במעשה, למרות שידע כי עלול הוא לספוג עונש ונזיפה.

תקרית זו לא גרמה רפיון לילד 'מצליח', להיפך, הוא המשיך בלמודיו במשנה מרץ, וכך, גם בין תלמידים בוגרים ומעיינים, מצא את עצמו לומד בשקידה ומפליא את רואיו. כשהגיעו למסכת ביצה, דילגו על פרק ראשון, והחלו ללמוד פרק שני, כמנהג ג'רבא, שתמיד מתחילים מן הפרק השני במסכת, ואחרי שמסיימים את

רבי **בועז חדאד** קונה אשכול תמרים בשוק ברובע היהודי אלחארה כבירה ערב חג הסוכות

הסוגיא הראשונה, שבים ללמוד את הפרק הראשון. מנהג זה נתייסד כדי להחליש כוחו של השטן, שלא יקטרג ויגרום להפרעות בלימוד התורה, בראותו שרוצים לסיים את המסכת מתחילה ועד סוף, וכוחה של השלמות גדול[6]. לימוד פרק שני היה פורה ומוצלח, ומיד לאחר חג הפסח תוכנן להתחיל ללמוד את פרק ראשון.

אביו רבי רפאל, היה מעודדו ללמוד בגיל צעיר עיון בתלמוד ומפרשיו, ופחות לעסוק בלימוד דברים קלים. ברישומים שחרט ביומנו האישי על ימי ילדותו, זוכר לו רבנו את חסד נעוריו זה, וכותב כדברים האלה: "הריני מחזיק טובה למר אבי היקר שהיה סוגר בפניי את ארון ספרי התנ"ך, המדרש והאגדה, על מנת שאעסוק בגמרא ומפרשיה, ולא בדברים הקלים שמושכים את הלב ומסיחים את הדעת מהעיקר. באומרו: 'היכא דעייל ירקא, ליעול בשרא וכוורי'[7] (פרוש: 'במקום שיכנס ירק, עדיף שיכנס בשר ודגים. והכוונה: במקום ללמוד דברים קלים, עדיף להשקיע בדברי תורה קשים וחשובים). ותודה לה', זכיתי להיות בקיא גם בתנ"ך וספרות המדרש, לשון העברית והדקדוק".

מנת שקדים ל'חברותא'

ששה חודשים חלפו מתחילת לימודו בג'רבא, וחופשת הפסח הגיעה. חופשה אמרנו, אבל בג'רבא אין חופש מלימוד תורה, אין "חופש גדול", אין "בין הזמנים"... ה'חופש' כולו מסתכם בימים בודדים בשנה, שהם ימי חג הפסח כולל חצי יום של בדיקת חמץ, וימי חג הסוכות, עד אסרו חג וזהו! התלמידים נצלו זמנים אלו, למשחקי חברה בשקדים וכדומה, ובזמן הנותר למדו לימודים 'קלים', פרשיות החג, והלכות משלחן ערוך [וכך נהוג עד היום בג'רבא].

אך מצליח בן ה- 11, כבר שחה עמוק עמוק במימי הגמרא המענגים, וכל תעלולי הילדות נחשבו להבל בעיניו. הוא חשש שמא בעקבות החופשה תחול בו נסיגה,

---

6 ועיין סנהדרין כו: בפירש"י בד"ה מפר וכו'. ומצאתי מנהג זה בספר קטן "דמשק אליעזר" להרה"ג ר' אליעזר פאפו (לא זה מח"ס פלא יועץ). ואכמ"ל. נאמ"ן ס"ט.

7 שבת (ק"מ ע"ב).

והוא עלול לרדת ברמה הלימודית, ולכן החליט לרתום את בן דודו למשימה, לימוד בחברותא בימי החופשה במסכת ביצה מדף ב' ע"א עד דף י"א ע"א. הוא ויתר על מנת השקדים שקבל מהוריו, והחליט לְתַגְּמֵהּ כשי לשלמה בן דודו (רבי שלמה מאזוז) שיואיל ללמוד עמו ולקדמו. אך הנער שלמה שהיה שוקד כל השנה על לימודיו ברצינות רבה, נענה בבת צחוק קנטרנית ואמר: "אתה שיחקת כל השנה בתונס והתחלת ללמוד רק באדר... כעת בודאי תרצה ללמוד עוד ועוד. אבל אנחנו למדנו מאחרי סוכות באופן רצוף, מגיע לנו קצת להתאוורר...".

מצליח הקטן שנפשו כמהה לתורה וחכמה, לא הרפה מבן הדוד, ומיד פנה לדודו ו'הלשין' עליו. תוך רגעים ספורים נשמעה הקריאה מתוך הבית: "שלמה! תלמד אתו!". שלמה עצר את המשחק באמצע, ובאצילותו האופיינית נכנע מיד לצו אביו, ולמד עם מצליח כעשרה דפים!

ברבות הימים, סיפר רבנו לבניו על מאורע זה: "בהדרכתו וסיועו של שלמה בן דודי, הספקתי ללמוד במהלך תשעת ימי חופשת הפסח כ-10 דפים מדף ב' עד דף י"א ע"א ממסכת ביצה, עד הפיסקא "דאיתעכל קטרייהו", ואחר כל דף שסיימתי, חזרתי ושיננתי עד שידעתי אותו על בוריו. הזדמנות זו בשחר נעוריי, סללה לי את הדרך לעתיד המוצלח בלימוד התורה...".

יש לציין כי מסכת זו אינה קלה במיוחד, דפים אלו שלמד רבנו בפרק זמן קצר שכזה, נלמדו במסגרת הכיתתית מאחר פסח ועד חג השבועות!

לאחר מסכת ביצה, למדו עם רבם רבי ראובן ביתאן מסכת בבא מציעא, מסכת זו נלמדה לאחר חג השבועות, לאחר שלשה חודשי למידה רצופים. או-אז, החל מצליח לקיים את "נדרו", והחל לחדש חידושי גמרא, אבל דוקא בתקופה זו, באה התפנית במסכת לימודיו של הנער הצמא לתורה... רבי ראובן מורו ורבו, נאלץ לעזוב את המקום ולהתגורר בעיר 'בן גרדאן'.

חוזה משכורת לפני החופה

אל העיר 'בן גרדאן', הגיע רבי ראובן ביתאן מפאת אילוצים שונים שהניעו אותו לעזוב את ג'רבא ואת תלמידיו האהובים. בעיר זו לא היה תלמוד תורה לילדים, והוא נאלץ לעסוק במסחר, שלא היה לרוחו ולא לרמתו הרוחנית והלימודית. אך מה יעשה וחייב היה להביא טרף לבני ביתו.

בית הכנסת בבן גרדאן

ערב אחד, העיירה בן גרדאן לבשה חג, אוירה של שמחה ועליצות שררה ברחובות היהודים. הגביר **מר חוגה הכהן**[8] עורך חתונה לבנו, ומטבע הדברים השמחה נערכה בפאר ובשפע גדול. נכבדים רבים כבדו את הגביר שהיה ידוע בחשיבותו

8 ניניו למדו ולומדים כיום בישיבת "כסא רחמים" בבני ברק.

בנו של מר **חוגה הכהן** מר סיסף, ונכדו הרב אברהם הכהן

ובתרומותיו לצדקה ולמוסדות תורה. אך גולת הכותרת, היתה נוכחותו של ראש אב בית הדין של ג'רבא הגאון רבי **יוסף ברבי** זצ"ל, שהגיע במיוחד מג'רבא לכבד את הערב.

בביתו של הגביר, תכונה רבה. בעוד מספר שעות תערך החופה. בחדר מכובד יושב הראב"ד זצ"ל ונח מעמל הדרך. הגביר שנכנס מדי פעם לראות בשלומו ולכבדו, תמה לבקשת הרב: "רצוני ללכת לראות את בית המדרש ואת ה"כותאב" (תלמוד תורה) שבעיר, חפץ אני להתרשם מלימוד התורה כאן".

הגביר השפיל את עיניו, וענה בתחושה של אי נעימות: "רבי, כולנו עסוקים וטרודים במסחר, בעבודה ובפרנסה, ולא מלמדים כאן תלמידים". צביטת כאב חלפה לה בלבו של הצדיק, והוא שאל בכובד ראש: "ותלמיד חכם מובהק יש לכם פה?!" חיוך הציף את פניו של הגביר ובארשת גאוה שמח לענות: "בודאי! תלמיד חכם גדול! רבי ראובן ביתאן שהגיע אלינו מג'רבא! אך גם הוא טרוד בפרנסת בני ביתו", סיים בקול נמוך.

הראב"ד החל לתאר בפני הגביר את חשיבות לימוד התורה, מה המשמעות של חיים ללא תורה, וכיצד עלול להיראות דור ההמשך ללא תלמידים הלומדים תורה!

הגביר הנהן בראשו בהסכמה. דבריו של הרב העניקו לו זוית ראיה חדשה לעוצמת חשיבות הענין. הרב לא הסתפק בדברים החמים שאמר, ורצה להיות

תכליתי ולהציל כמה שניתן. הוא שהה מספר רגעים, ואז פנה אליו בבקשה: "מר חוגה היקר! הקב"ה חנן אותך בעושר רב, יש לי הצעה טובה שתזכה אותך בשכר רוחני רב, לך עכשיו וקנה את כל הסחורה מחנותו של רבי ראובן, והתחייב בפניו שתעניק לו משכורת חודשית קבועה, ובלבד שישב וילמד תורה את צעירי הצאן בבן-גרדאן", סיים הרב בהתרגשות.

המארח העשיר לא חשב הרבה, מרץ חדש זרם בעורקיו בעקבות דברי הרב. הוא לא נרתע ולא התחשב בשעה המאוחרת ובקוצר הזמן, מיד נגש לרבי ראובן וסיפר לו על דבריו הנלהבים של הראב"ד זצ"ל. ועוד בטרם נערכה החופה, נתמנה רבי ראובן לכהן כמלמד בתלמוד תורה, ואור התורה החל לבקוע גם בפאתי העירה הקטנה 'בן גרדאן'.

כתוצאה מבניית תשתית תורתית חזקה, הלכה עיירה זו והתפתחה יפה מבחינה רוחנית, וכך לאחר שנים זכו בני הקהילה שהגאון **רבי מעתוק חטאב** זצ"ל (מחבר ספר "אורה ושמחה"), ישמש כרב הקהילה. בתוקף תפקידו, שימש גם כחזן, שוחט, פוסק הלכות ואפילו מלמד תינוקות.

"אין כמוהו בעיון הגמרא".
הגאון רבי **שאול מקיקץ השלי** זצ"ל

לאחר שעזב רבי ראובן ביתאן את ג'רבא, עבר רבנו ללמוד בישיבתו של הגאון **רבי שאול מקיקץ השלי** זצ"ל (מח"ס "כרמי שלי", "קדמת אשור", "בני שלישים", ו"מדרשו של שם"). רבי מקיקץ ידוע היה בעומק עיונו החד, ובלימודו היה קולע אל השערה ולא יחטיא, עד שרבנו היה אומר עליו: "אין לנו כמוהו בעיון הגמרא!". ברוחב בינתו, כאשר היה מוסר את השיעור לתלמידיו, לא היה מחזיק גמרא לפניו, אלא

מלמד ומתקן את התלמידים על פה[9].
בנוסף, היה ידוע כמגיה ספרים מופלג, וכחמשים ספרים מאת חכמי ורבני ג'רבא הוגהו ונערכו על ידו ביד אָמָן.
נפטר בעיירה שלומי ביום שבת י"ט כסליו תש"ל (1970) בהיותו בן פ"ג שנים, ונקבר למחרתו בבאר שבע ע"פ צוואתו זיע"א. וסיפר הצדיק רבי **שמואל עידאן** זצ"ל כי בהלוייתו עמדו כמנין רבנים גדולים מתלמידיו ועשו קריעה כהלכה.

הגאון **רבי כדיר צבאן** זצ"ל בצעירותו

בלומדו אצל רבי מקיקץ, הכיר רבנו לראשונה את עמיתו וידיד נפשו הגאון **רבי כדיר צבאן** זצ"ל, אשר שימש באחרית ימיו במשך כארבעים שנה כרב העיירה נתיבות.

ריכוז בלימוד

באותם ימי ילדות של רבנו, הסתיימה מלחמת העולם הראשונה, והיה בא דודו לבקרו, ומטבע הדברים נסבה השיחה אודות המלחמה הקשה. בין הדברים הם דנו בתחבולות המלחמה שגילה כל אחד מן הצדדים הלוחמים, כשמצליח הצעיר מגלה ענין רב בנושא.

למחרת העלה הדוד שוב את הנושא, וגולל לפניו סוד תכסיסי הלחימה ושאר טקטיקות הנהוגות, אך להפתעתו סירב הנער לשוחח על הנושא ולו עוד מלה אחת!
משהביע הדוד את פליאתו, הסביר בעדינות אך בנחרצות: "היום היה לי קושי גדול להתרכז בלימוד, מפני שמדי פעם עלו בזכרוני אותם סיפורים מלהיבים

9 כך שמעתי מפי ר' נחום סעדון הי"ו.

מאשר שוחחנו אמש. על כן, אבקש ממך מאד, כי עתה לא נדבר שיחת חולין כלל...".

אז, חש הדוד כי הלכה קומתו של המתמיד הצעיר וגבהה בעיניו, ובטוח היה כי עדיו לגדולות. ניבא ולא ידע מה ניבא![10]

10 סיפור זה הביא ר' יהונתן מאזוז הי"ו בספרו "זרע ברך ה'" (עמ' קע"ו).

פרק ז'

בצל רבו

אינו יודע שבעה

תשוקתו של הנער 'מצליח' ללימוד התורה לא ידעה שָׂבְעָה. ברוב אהבתו וחשקו ללימוד התורה, הוא לא הסתפק בסדר הלימוד הרגיל, אלא פנה בבקשה לאביו כי ימצא לו תלמיד חכם גדול שילמד עמו בשעות הערב מעבר למסגרת הלימודים בישיבה. שמח האב ביוצא חלציו, ונענה באושר רב לבקשת בנו השואף ליותר.

רבי **חויתה** בצעירותו

באותם ימים, יצא שמו של תלמיד חכם צעיר בשם **רבי רחמים חי חויתה הכהן**, שלמרות היותו אז רק בן עשרים ושתיים שנה, שימש כספרא דדיינא וכבר התפרסם כגדול בתורה. רבי חויתה היה מבחינתו של רבי רפאל המלמד המתאים ביותר

למטרה זו. רבי רפאל שׂוֹחַח עמו על כך, והוא נענה ברצון לבקשה. הוא אף הבטיח לשלם על בנו **פי שנים** שכר לימוד ממה שמשלמים הורים אחרים, כדי שהמלמד יקדיש לו את מלוא תשומת הלב. "קנאת סופרים תרבה חכמה" אמרו חכמים, ואף החברותא שלו - רבי **רפאל כדיר צבאן**, ביקש מאביו לקבל שיעור נוסף מרבי חויתה. וכן היה.

והנה, התגלה רבי חויתה, לא רק כלמדן עצום, אלא גם כפדגוג אָמָּן בעל כשרון פורה בחינוך התלמידים, והקניית הלימוד בצורה מועילה ונעימה.

החוט המשולש

כאשר התפרסם בהצלחתו האדירה בלימוד התלמידים, פנה אליו אביו של רבנו הצדיק רבי **רפאל מאזוז** זצ"ל, יחד עם **רבי ציון חורי** זצ"ל (לימים נשיא הקהילה

הציור המשולש של הגאון רבי **מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל (מימין), רבי **ציון חורי** זצ"ל (במרכז), ורבי **רפאל מאזוז** (משמאל)

נשיא הקהילה רבי **ציון חורי** זצ"ל

בג'רבא), והגאון רבי **מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל (לימים הרב הראשי לתוניסיה), בהצעה כי יעזוב את התפקיד של ספרא דדייני שאינו הולם את מעמדו הרם, ותחת זאת יפנה את כישוריו המזהירים להרבצת תורה לתלמידים. הם אף סיכמו עמו על גובה המשכורת החודשית, באופן שהורי התלמידים ישלמו שכר לימוד כמקובל בג'רבא, ומה שיחסר לו ממה שסיכמו אתו, התחייבו שלשתם להוסיף לו[1].

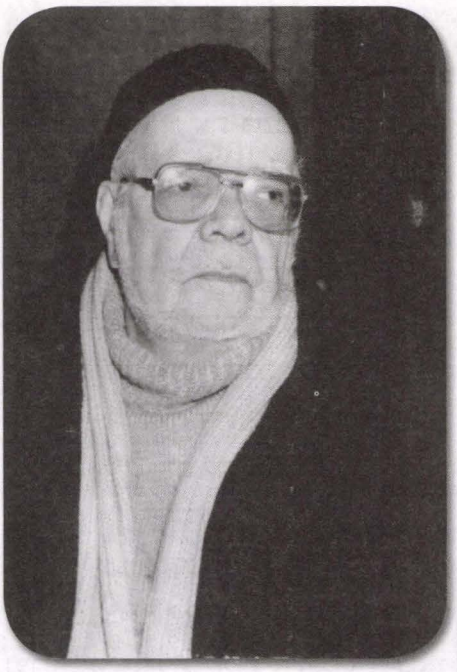
לשמחתם הרבה, נתן רבי חויתה את הסכמתו לרעיון נפלא זה של לימוד תורה עם נערים בהירי דעת, קלי עיון ובקיאים בתורה, והשיעור נפתח לשמחת כולם.

בתקופה זו, היו ההורים משלמים מדי שבוע שכר לימוד למלמד, ומזה היה מתפרנס. ברור אם כן, שכל מלמד שאף להגדיל את מספר התלמידים על מנת לבסס את פרנסתו. אך מאחר והורים אלו תרו אחר איכות, הבינו כי מספר רב מדאי של תלמידים, יוריד באופן טבעי את רמת הלימוד, והם שאפו לטוב ביותר. לפיכך, תנאי התנו עם רבי חויתה, שמכסת התלמידים בישיבה בכל הכתות יחד תעמוד על תשעה עשר תלמידים בלבד, ואף לא אחד יותר.

ומדוע לא בחרו במספר עגול - עשרים תלמידים? ידעו ההורים כי באם יקבל עשרים תלמידים, ילחצו עליו לקבל עוד אחד ועוד אחד, ואין לדבר סוף, והדבר עלול לפגוע באיכות הלמידה של שאר התלמידים. ועם זאת, הבטיחוהו כי משכורתו לא תפגע כתוצאה מכך.

---

1 יש לציין כי נשיא הקהילה רבי ציון חורי הנ"ל, רצה להבטיח לעצמו שכנים טובים, ולכן רכש מגרש גדול שיספיק לבנות עליו שלש דירות, האמצעית בשביל משפחתו, והשניים האחרות בשביל שותפיו למצוה - רבי רפאל ורבי אמייס. בנו של רבי ציון - ר' אליהו חורי הי"ו, תרם לישיבה ספריה שנקראה "ספריית איש מצליח", ותלו בספריה ציור משותף של שלשתם זיע"א.

רבי אברהם כהן זצ"ל

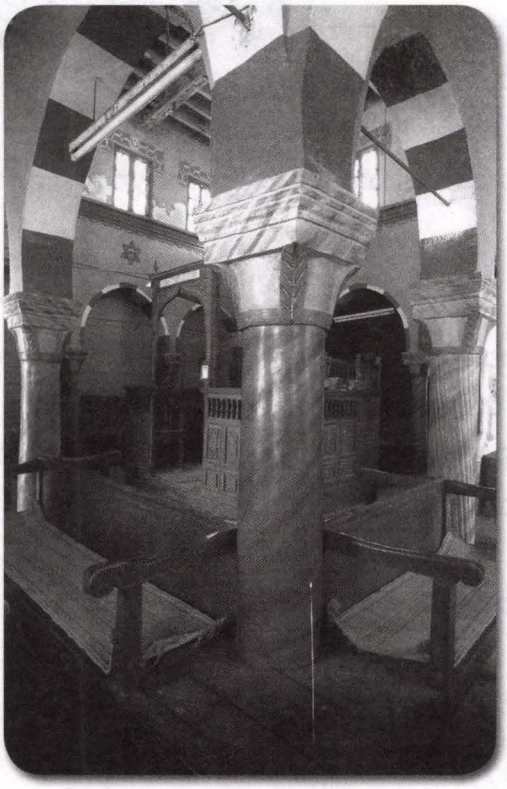
לאחר שנים רבות, ביום כ"ח תמוז התשכ"ב, יזכיר רבנו לטובה הסכם זה, במכתבו לגאון **רבי אברהם כהן** זצ"ל (רבה של צפאקץ שבמרכז תוניסיה, וכשעלה לארץ רבה של שכונת תלפיות בירושלים), (16) וכך הוא כותב: "ודכירנא כד הוינא טליא, כאשר רצה מר אבי ואחוזת מרעיו לייסד מלמד חדש לבניהם, ובחרו במורי ורבי זצ"ל שהיה סופר בית הדין. התנו עליו תנאי ראשון לקבל רק עד תשעה עשר ילדים. ולמה לא עשרים? כדי שלא יתווספו אחד ועשרים, שניים ועשרים, וכן הלאה. ראה מה בין דורות ראשונים לאחרונים! וכמה היו הראשונים רואים את הנולד! ונפשם יודעת מאוד שזה היסוד, ואין ראיה ממקומות אחרים שלימודם שטחי כלימודי חול חלילה, ולא מבעיא שאין מחדשים, ואפילו מהרש"א אין קורין, אלא שגם איזה דיבורי תוספות ארוכים מדלגים".

אישיותו כובשת הלבבות של רבי חויתה, החום, האהבה והרוך שהקרין כלפי תלמידיו, הביאה לפתחו בחורים צעירים אשר חשקה נפשם בתורה. ואכן, תוך זמן קצר, בשנת התרפ"ה, פתח ישיבה, ומכל קצוות העיר וגלילותיה נהרו לשעריה. שמה של ישיבתו, יצא לשם ולתהילה ברחבי ג'רבא, והורים רבים לא הבינו כיצד מצליח הרב להחדיר את אהבת התורה בלב התלמידים הצעירים. את מקום לימוד התלמידים, איוה רבי חויתה למושב לו בבית הכנסת ובית המדרש על שם **"רבי אליעזר"**, שם היתה ספריה גדולה.

ספריה עתיקה בג'רבא

בית הכנסת רבי אליעזר מבפנים

הגאון רבי דידו הכהן זצ"ל

על אף הביקוש הגדול, שמר רבי חויתה בקפידה על ההסכם במשך כל השנים

שלימד, ולא עבר את מכסת ה-19 תלמידים. בנוסף, הקפיד מאד שלא לקבל תלמידים שהיו לומדים אצל רבו הגאון **רבי דידו הכהן** זצ"ל, אלא אם כן עזב התלמיד באמצע והלך לרב אחר. וזאת לבל ייראה הדבר כתחרות ח"ו. כאשר היו באים הורים ומבקשים לרשום אצלו את בניהם, וכבר התמלאה המכסה של ה-19, היה רושם אצלו את שמותם, וכאשר התפנה מקום, מיד היה נכנס התלמיד הבא ברשימה.

כאהבת אב לבנו

אהבת נפש אהב רבי חויתה את תלמידיו, וכמים הפנים לפנים, אף הם רחשו לו כבוד, אהבה והערצה רבה. וכדברי רבי עקיבא לתלמידו רבי שמעון בר יוחאי: "יותר ממה שהעגל רוצה לינק, פרה רוצה להניק" (פסחים דף קי"ב ע"א), כך היה רבי חויתה בעל תשוקה גדולה ללמד תלמידים, ולגדל דורות מבורכים.

דל הקולמוס מלחרוט מלת הגדרה מתאימה וקולעת לגודל התמסרותו בכל להט נפשו למשימת הרבצת התורה וחינוך התלמידים בכלל, ולכל יחיד ויחיד בפרט. שש עשרה שעות ביממה הוא היה מקדיש ללימוד התלמידים בכל כוחו ומרצו. בכל עת משגיח היה בעיניו הטהורות על כל תלמיד ותלמיד, וכאשר גילה חסרון כל-שהוא, או דבר-מה שמציק לאחד התלמידים, לא נח ולא שקט עד אשר

בא הדבר על תקונו. שום מניעה לא הגבילה אותו מטיפוח וריבוי תלמידיו. לא היה לו בעולמו כלום מלבד משימת קודש זו של היותו השליח הטוב ומלאך **הרחמים** להכות במקל נועם על ראש כל בחור, להשריש בחלבו ובדמו את חשקת התורה ושאיפת ההתעלות בה.

רבי חויתה לא זכה לבנים זכרים, כי אם לבנות. בנו יחידו מת על פניו בעודו באיבו, אך כמאמר חז"ל "כל המלמד את בן חברו תורה כאילו ילדו" - חש רבי חויתה כלפי תלמידיו כבניו ממש, והיה מרעיף עליהם אהבת אב לבנו. כאב רחום היה להם, גידלם ונשאם על לוח לבו, עד שהעמידם בקרן אורה, ובהם הוא ראה את עתידו והמשך מורשתו הרוחנית.

היו לו תלמידים שהיה דואג להעביר למשפחתם על ידי נדיבי עם מענק כספי מידי חודש בחודשו, כדי שישאירו את בנם ללמוד, והיו תלמידים שהיה מלמדם בלי שום תמורה[2]. גם כשבגרו, דאג ללמדם שחיטה ושאר מקצועות התורה, על מנת שיוכלו להתפרנס מעבודת הקודש. לאחר נישואיהם, דאג שיקבלו משרות ותפקידים תורניים ברחבי ג'רבא ותוניסיה כדי שיוכלו להמשיך לעסוק בתורה בנחת וללא דאגת פרנסה.

בבקרו של יום לאחר תפלת שחרית, היה רבי חויתה מקבל את התלמידים

---

2 כן היה עם תלמידו הגאון רבי **נסים הכהן** ז"ל (מח"ס אחימלך הכהן, ורב מושב שרשרת), וכפי שהעיד באופן אישי בספר "אשכבתיה דרבי" (הספדים על רבי חויתה, דרוש ה'), וזה לשונו: מורנו ורבנו שאנו עוסקים בכבודו זצוק"ל, עם שהוא היה ממשפחת עניים והיו חיים חיי דחק ממש, לא בחר לו את הדרך לעסוק בעבודה כדי להחיות את המשפחה, אלא בחר לו הדרך הנכונה שהיא התורה שהיה שוקד עליה כל חייו ובילה בה ימים כלילות. ועל עצמי אני זוכר כשהייתי רך לימים בהתחלת דרכי, הייתי הולך לביתו בכל לילה והיה מלמד אותי תורה **בלי קבלת שום תמורה**, וזה בעודו אף הוא צעיר לימים רווק ושמו טרם נתפרסם בעולם התורה. והיות ובעוה"ר מת עלי אבי בהיותי בגיל רך (בן כמה חודשים בסך הכל), היה לי מוה"ר זצוק"ל כאב ממש ודאג לכל מחסורי. וכאשר בגרתי ורציתי לצאת לשוק העבודה כדי להביא טרף למשפחתי, התאזר מוה"ר בכל עוזו והבטיח לי שידאג כל מחסורי על ידי קביעת משכורת חודשית מאיזה מוסדות מקומיים ובתנאי שאמשיך בלימודי ולא אעזוב את התורה. וכך היה שסידר לי משכורת חודשית, ובתמורה הייתי מלמד תינוקות וכך לא נפרדתי ולא עזבתי את לימוד התורה. גם כשהגיע פרקי נתן מוה"ר אל לבו לדאוג לכל צרכי החתונה, ובלבד שלא אלך לחפש מקור מימון להוצאות החתונה מחוץ כתלי בית המדרש. ולא רק לי דאג כזאת, יודע אני כהנה וכהנה תלמידים שרק בהשפעתו ובחינוכו והדרכתו המשיכו בלימוד התורה עד שנעשו לרבנים גדולים ומפורסמים, כמו ידידנו הרה"ג רבי **רפאל כדיר צבאן** שליט"א, רבה של נתיבות, הרה"ג רבי **מצליח מאזוז** שליט"א (עודנו בגולת תונס), ששימש אחד מהרבנים הראשיים [מהדיינים] של עיר הבירה תונס, ועוד ועוד. עכ"ל.

במאור פנים ובברכת "בוקר טוב!". ידעו התלמידים כי רבם מוותר למענם על ארוחת הבוקר, בקושי אכל רק שתי ביצים שלוקות, אותם היתה 'מגניבה' לו אמו הצדקת מחלון בית המדרש, על מנת לחזק מעט את לבו. חשו התלמידים ברבם את מסירות נפשו הפנימית למענם, ונפשם נקשרה בנפשו. הדבר בא לידי ביטוי בכך שרבי חויתה היה ראש הישיבה היחיד בג'רבא שנקרא: **'הרבי'** ללא תוספת.

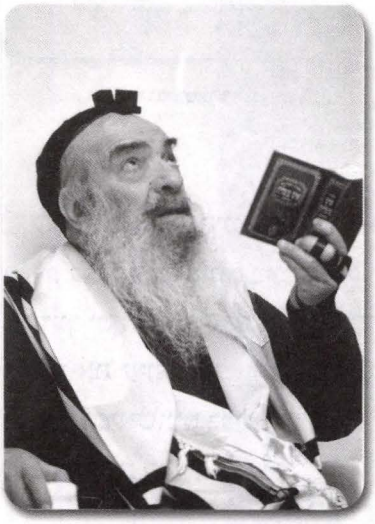
חלון בית מדרש "רבי אליעזר", מקום מושבו של רבי חויתה כשהיה מלמד,
ומכאן היתה 'מגניבה' לו אמו שתי ביצים שלוקות לארוחת בקר

כבר בראשית דרכו בחינוך, החליט רבי חויתה לשנות מן הדרך שהיתה מקובלת עד אז בג'רבא. בדורות שלפניו, היו המלמדים מקדישים את השנה הראשונה ללימוד קריאת הפרשה עם טעמים, ואת השנה השניה ללימוד הפרשה פסוק פסוק עם התרגום בערבית המדוברת (כמובן אחר שהילד כבר יודע לקרוא ולהתפלל היטב). באותו זמן לא היו קיימים כוללי אברכים, ורבי חויתה נתן את דעתו לכך שתקופת הלימודים קצרה, הבחורים בגיל 18 כבר יוצאים לעבוד למחייתם, כדי שיוכלו להקים בתים בישראל בגיל עשרים, ולאחר חתונתם אינם לומדים בצורה מסודרת, מלבד קביעת עתים לתורה בשעות הערב בלבד.

אי לכך, החליט רבי חויתה לדלג על השנתיים הראשונות בהם לומדים טעמי המקרא וחומש, ואחר שלימדם קריאה נכונה, התחיל מיד ללמדם גמרא. אם כי, לא זנח לחלוטין את אותם לימודים, וימי חמישי ושישי, היו מוקדשים ללימוד המקרא. תפנית ייחודית זו, תרמה לכך שנוספו לתלמידים שנתיים נוספות של לימוד גמרא, ובסוף זה וזה עלו בידם.

במהלך שעות היום, עוסקים היו תלמידיו של רבי חויתה בלימוד גמרא בשיטת העיון הספרדי, ואילו בבוקר אחר תפלת שחרית ובערב אחר תפלת ערבית היו לומדים במסגרת "ארבע אמות של הלכה", שזהו לימוד גפ"ת בעיון קל ביתר מסכתות הש"ס.

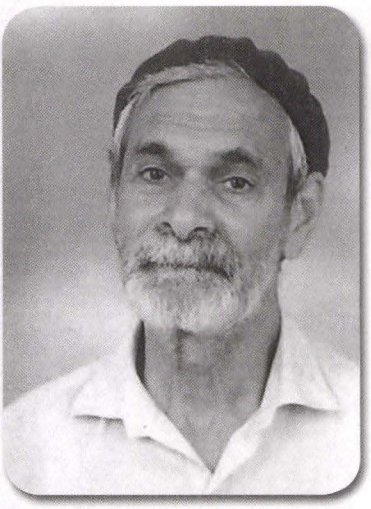

הגאון רבי **ינון חורי** זצ"ל
ר"מ בישיבת "כסא רחמים"

דבר מיוחד ויוצא דופן היה בשיעוריו של רבי חויתה. בטרם החל במסירת השיעור, נוהג היה לפתוח במילתא דבדיחותא, כדי שיכנסו התלמידים ללימוד מתוך שמחה, הרחבת הדעת ולב פתוח[3]. אגב, פעם התבטא תלמידו הגאון **רבי ינון חורי** זצ"ל, כי מהמילתא דבדיחותא של רבו רבי חויתה ניתן לְמַלֵּא ספר שלם...

דוגמא למילתא דבדיחותא של רבי חויתה, שלח לנו תלמידו הרב **מרדכי עמאר** שליט"א. הוא מספר שפעם הלך אחיו ר' אלעזר לבקר בביתו של רבי חויתה. ראה שיושבים אצלו חכמים שבאו לבקרו, התכבד ויצא. ראה אותו הרב ושאל "למה תלך?", ענה לו אלעזר בלשון חז"ל "ובמקום גדולים אל תעמוד". ענה לו הרב "אז תשב"... עוד הוא נזכר כי כאשר הם היו לומדים לפניו, היה רבי חויתה פונה לתלמידים בפסוקים בהם נזכרים

3 כעין דברי הגמרא (שבת ל' ע"ב): כי הא דרבה מקמי דפתח להו לרבנן, אמר מילתא דבדיחותא ובדחי רבנן. לסוף יתיב באימתא ופתח בשמעתא.

רבי מרדכי עמאר הי"ו

שמותיהם. הוא, לדוגמא, ששמו 'מרדכי', כאשר קרה ולא ידע מספיק את החומר הנלמד, היה קורא לו את הפסוק "וּמָרְדְּכַי יָדַע אֶת כָּל אֲשֶׁר נַעֲשָׂה וַיִּקְרַע מָרְדְּכַי אֶת בְּגָדָיו וַיִּלְבַּשׁ שַׂק וָאֵפֶר וַיֵּצֵא בְּתוֹךְ הָעִיר וַיִּזְעַק זְעָקָה גְדֹלָה וּמָרָה" (אסתר ד, א), עם הטעמים והמנגינה של מגלת אסתר. ואילו כאשר גילה בקיאות בחומר, היה קורא עליו את הפסוק: "וּמָרְדְּכַי יָצָא מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ מַלְכוּת תְּכֵלֶת וָחוּר וַעֲטֶרֶת זָהָב גְּדוֹלָה וְתַכְרִיךְ בּוּץ וְאַרְגָּמָן וְהָעִיר שׁוּשָׁן צָהֲלָה וְשָׂמֵחָה" (אסתר ח, טו).

לא ללימוד קל, חינך רבי חויתה את תלמידיו. גריסת סוגיות ואפילו ידיעתן על בורין, לא סִפקה אותו. בעמדו עליהם, ציפה מן התלמידים, שיצללו עמוק עמוק אל תוך ים התלמוד, מבלי ששערה אחת משערותיהם תצוף מעל פני המים. כדי לפתח את עיונם של התלמידים ולשכללו, היה נותן להם להגיע להבנה הנכונה בגמרא ובראשונים בכוחות עצמם, ולא מזג להם את הלימוד לתוך פיהם, רק סייע מן הצד בעת הצורך.

דוגמתו האישית ואישיותו המזהירה האצילה עליהם מאורה, ולוותה אותם עוד שנים רבות בזכרונם כאבן שואבת ומי באר זכים המרווים את צמאונם של הצובאים על פתחם.

כבר בעודם נערים צעירים, החל רבי חויתה ללמד לתלמידיו את כללי ההוראה ופסיקת ההלכה. בשיטה זו, נתחנכו מצעירותם לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, ומשבגרו הוכשרו לכהן פאר ברבנות בקהילות ישראל. הוא המשיך ביתר עז בשיטת רבו מרן הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצ"ל כי תכלית המטרה בלימוד העיון וכתיבת החידושים, היא להגיע לפסיקת הלכה.

לפיכך, כאשר הבחין בבחורים שהוכשרו והגיעו לשלב פסיקת ההלכה, החל ללמדם ספרי שו"ת. תחילה היה מראה להם את צדדי השאלה ואת מראי המקומות, וכך הובילם בדרך בטוחה ועקבית אל כתיבת שאלות ותשובות עד שזכה ונעשו רבים מתלמידיו מורי הוראה בישראל.

"העמוד הגדול"

אחד הדברים העיקריים, שבהם הרגיל את תלמידיו, היה לחדש חידושים בש"ס ובתנ"ך ולכותבם. התנאי הראשון כדי ללמוד בישיבתו היה כתיבת חידושים. מי שלא היה כותב, לא יכול היה להיכלל בין תלמידיו. הוא היה מקפיד על תלמידיו שלא ימוש העט מידיהם, ויתרגלו לכתוב כל חידוש תורה שמתחדש להם, ולו הקל ביותר. ואף הוא עצמו הראה להם תמיד דוגמא אישית בכך שפנקסיו וכתביו ליווהו לכל אשר פנה, וקסת הדיו תמיד עמדה הכן לטבילה, כדי שכל הגיגיו וחידושיו יועלו על הכתב מיד עם הבזקם במחשבתו הבהירה והחדה.

בכל יום היו התלמידים לומדים לפניו שיעור בגמרא, ולמחרת בבוקר מבקש היה לראות את חידושי התלמידים על החומר הנלמד. והיה עובר ומגיה היטב את לשונם, על מנת שתתחבב עליהם תורתם. אפילו אם היה התלמיד מחדש חידוש קצר, הערה קטנה, או תירוץ פשוט, היה כותב לו לעודדו, ובכך זכה שתלמידיו חיברו ברבות הימים ספרים חשובים ביותר. תמיד היה מורה לתלמידיו: "כתבו את חידושיכם, ואל תזניחו אף רעיון, למרות שנראה הוא חסר חשיבות, או שמפני מדת הענוה נדחק הוא לקרן זוית".

לימים, סיפר רבנו לבניו שבאותם ימים הוא ועמיתו הגאון **רבי רפאל כדיר צבאן** זצ"ל, היו נעורים לילות שלמים עד הבוקר, כשהם מוקפים בספרים רבים, והם לומדים וכותבים חידושי תורה לאור הנר. השכם בבוקר היו מתפללים שחרית במנין ראשון, ושוכבים לנוח עד זמן השיעור.

בכתיבת חידושי תורה, ראה רבי חויתה חשיבות עליונה, וכפי שמשתקף היטב

מתוך מה שכתב בספרו "מנחת כהן" (חלק ג' מערכת כ"ף): "**כתיבת חידושי תורה כמעט הוא העמוד הגדול אשר כל בית ישראל נשען עליו.** ומי לא יודע כי לולא דבר זה כבר נשתכחה תורה מישראל מרוב הגלות המר הזה, וכל המתבונן יראה מה העמיקו חכמי ישראל לראות מרחוק על העתיד לבוא שהתירו לכתוב תורה שבעל פה משום עת לעשות לה', אשר בלי זה ממש היינו כצאן בלי רועה".

הגאון רבי רפאל כדיר צבאן זצ"ל

לכל הפחות דף חידושים אחד לכל יום, חייב ראש הישיבה את תלמידיו לכתוב. וזה כמובן רק לאחר הכנת הסוגיא היטב ולימוד מעמיק במפרשים, כמו: מהרש"א, מש"ך (משמרות כהונה), פני יהושע, אברהם יגל (להגאון רבי אברהם הכהן זצ"ל) , צל"ח ועוד.

כדי שלא יעבור יום בלא חידוש, המליץ להם לכתוב בראש כל דף מדפי המחברת את תאריכי הימים. בעיני רבי חויתה היתה מִכְסָה זו כחוב קדוש, ומדי פעם היו שומעים התלמידים ממנו את המשפט הבא: "יום שלא הספקת לכתוב בו חידושים, הרי זה חוב שחייבים להשלימו למחר!". וכך מדי יום נרשם התאריך בראש הדף, ולאחריו תילי תילים של אותיות קטנות בכתב ספרדי מסודר, שנכתבו על ידי הצורבים הצעירים.

עצה זו, כתב לימים רבי חויתה במכתבו המפורסם (מיום ח"י בסיון תשי"ח) לבנו של רבנו - מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א כשנכנס לעול מצוות, וכך הוא כותב לו: "לדעתי, תזמין קונטרס חשוב ומכורך ותכתוב בו חידושי תורה. ובכל יום קודם שתתחיל לכתוב, תכתוב התאריך של אותו יום, כזה: יום עש"ק ח"י

סיון תשי"ח, וכן על זה הדרך. תשים אל לבך לכתוב בכל יום עמוד אחד ולא יעבור, כתוב ותפרע אחר כך, זאת אומרת שבכל יום תתחיל לכתוב בעמוד חלק **אפילו תיבה אחת**, ולמחרתו צריך להתחיל בעמוד חלק, שבסך הכל הרי אתה כותב עמוד בכל יום, ואז תראה בעה"ו אור גדול, וה' יעזרך על דבר כבוד שמו אמן".

קושיא מאתגרת

על פניהם של התלמידים נסוכה היתה ארשת סיפוק תמידית. מתחת לבית שחיים גליונות כתובים פרי הגיגיהם מלימוד היום הקודם. מצפים הם לביקורת הבונה של רבם, להערותיו המחכימות, לתיקון הנוסח והלשון, ובעיקר למלותיו המעודדות.

לא פעם, נוקט היה רבי חויתה שיטות מאתגרות, כדי לגרות את החשק של תלמידיו לחדש ולכתוב. כך למשל, היה מציג בשיעור קושיא על רש"י או על תוספות, ונותן לתלמידים מספר דקות למחשבה, כשהוא דוחק בהם: 'בא נראה מי ימצא היום את המטמון'... מי שהצליח להגיע לתירוץ נכון, מיד העלה הרב את דבריו על הכתב, ומי שהשכיל לכוין לדברי המפרשים, היה טופח על שכמו וקורא בקול: "אשריך שכיוונת לדעת הגאון פלוני!". לפעמים היה מצביע על משפט מסוים בגמרא שיש בו קושיא, וממתין שהתלמידים יגלו אותה לבדם. כך התרבתה הקנאת סופרים, והיו הדברים שמחים כנתינתם מסיני.

הוא טען כי כדי לגרום חשק לתלמיד, יש לעודדו לכתיבת חדושים, והיה נוהג להכריז ולומר: **"החידושים - הם הנשק שלי!"**, שכן על ידי שכותב התלמיד את חידושיו, מקבל שמחה וחשק בלימוד, להוסיף ללמוד ולחדש חידושים, בראותו את פרי עמלו[4].

וכאן המקום לצטט את אשר כתב רבי חויתה בענין זה במכתבו הנזכר לבנו של רבנו - מרן ראש הישיבה **הגר"מ מאזוז** שליט"א: "יקרת מכתבך הנחמד בצירוף

4 מפי תלמידו הגאון רבי בוגיד סעדון זצ"ל.

חידושי תורה קבלתי לנכון במועדו, וה' יודע כמה שמחתי בו כמוצא שלל רב, על שאתה שוקד על לימודך (בעה"ו) וכותב, שזה פרי הלימוד וכו' ולפלפל בדברי המפרשים ז"ל ולכתוב מה שמתחדש לך, **הוא החבר הגדול שלך**. תנסה בזה ותראה שלא תקוץ כלל וכלל בלימודך, כל זמן שאתה לומד ומחדש, כאדם המחפש בעפר הקרקע, וכפעם בפעם הוא מוצא מרגליות ומניח בחיקו, שלא יקוץ מזה כלל וכלל. וזה בדוק ומנוסה אצלנו, כי הלומד ומחדש וכותב אינו קץ כלל וכלל. ואדרבה הוא שמח מאוד בראותו כי פעם בפעם הוא מוצא איזה מרגלית יקרה ליישב דברי התוספות או דברי הרמב"ם וכיוצא. תנסה זה ותמצא כדברי, ולא יספיק לך הזמן שיש לך, וזה בניסיון אצלי, **כשאני לומד ומחדש וכותב, תיכף השעון הוא מדלג משעה אל שעה, ולא ידעתי איך עבר כל כך זמן רב כזה**".

את החידושים שחידשו, הדריכם רבם להגיש בסגנון בהיר וצח, מתומצת וקולע, לא ארוך ומסורבל, ולא מלווה בציטוטים מספרים אחרים. אט אט משתכללים יושר העיון והבנתו אצל התלמידים, הם הופכים למיומנים בכתיבת חידושי תורה, וכשרון עיונם וכתיבתם משתפר והולך.

בתקופה ההיא, לא נמכרו מחברות מכורכות אלא רק דפים בודדים, ולכן ראש הישיבה בעצמו היה כורך עירמת דפים למחברות, ולאחר מכן נותן לתלמידיו שיעתיקו למחברת את החידושים הבדוקים והמבוררים.

לעתים, כאשר החדושים היו ברמה גבוהה, היה רבי חויתה שולח את החידושים לתלמידי חכמים ולרבנים בעיירות הסמוכות, שיצרפו אף הם חוות דעת תורנית לנכתב.

כמו כן, היה מריץ את התלמידים לשלוח שאלות ותשובות שכתבו לירושלים אל הגאון **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל בעל ה"ישכיל עבדי". כשהדפיס רבי עובדיה את ספריו שו"ת ישכיל עבדי, הביא בספרים את התכתובת שהיתה לו עם תלמידיו של רבי חויתה[5].

5 ראה בספר "אחסה בו" (עמ' 46 והלאה) שציין את התשובות מתוך "ישכיל עבדי" שהם תכתובת עם רבי חויתה

הגאון רבי **עובדיה הדאיה** זצ"ל

יום של אושר היה לתלמידים כאשר שלף הדוור את המעטפות עם תשובות הרבנים. חיש קל נפתח המכתב, ויחד ניסו הכל לנתח את דברי אותו חכם, או להשיג עליו. עונג זה של עיון מחודש, יוצר היה חדוות סיפוק בלב התלמידים, קנאת סופרים, צפייה להתעלות ושאיפה לחתור בים התורה.

עדות אישית מכלי ראשון על תהליך לימוד הכתיבה המרתק אצל רבי חויתה, מצאנו בדברי תלמידו הגאון הגדול **רבי בוגיד סעדון** זצ"ל בהקדמתו לספרו "מגיד חדשות" ח"א: "הנני להודות להשי"ת ופי אמלא שבח ותהילה לאל נורא עלילה בורא עולם ומלואו שזיכני ושם חלקי בילדותי להיות יוצק מים על ידי רבותי הקדושים, והם השקוני והטעימוני מיינה ולחמה של תורה, והורוני איך לחדש ולכתוב חידושי תורה. ואני זוכר אותם הימים בימי ילדותי בשנת התרפ"ח כאשר נכנסתי ללמוד אצל מורי ורבי הגאון רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצוק"ל, איך היה מעודד וממריץ אותנו להשתדל לחדש חידושי תורה, וגם קושיות ותירוצים בלמוד הש"ס ומפרשיו, ובתחילה היה לנו קשה מאד ורוב הכתיבה שהיינו כותבים היו דברים ריקים ושיבושים, ולאט לאט התרגלנו לחדש ולכתוב יום יום, ובסוף שנת

ותלמידיו.

התרפ"ט למדנו מס' פסחים בסוגיית חזור"א [ר"ת חזקיה ורבי אבהו - פסחים כ"א ע"ב], ושוב בסוגית רחס"ה [ר"ת רבי חנינא סגן הכהנים - פסחים דף י"ד ע"א], ואז צוה לנו להתקשר ולהתכתב עם תלמידים מעיירות אחרות **ולהיות כל אחד משתדל לסתור את חברו כאילו מתחרים זה עם זה**, כי קנאת סופרים תרבה חכמה".

עדות אחרת, מצאנו בדברי תלמידו הגאון הרב **רפאל כדיר צבאן** ז"ל בהקדמתו לספרו של רבי חויתה "פרחי כהונה" ח"א על הש"ס וכך כתב:

"הספר הזה מעלה על זכרוני אותם הימים הטובים הימים היקרים אשר בהם למדנו אצל מוה"ר זצ"ל בישיבה, איך היה משפיע עלינו לשקוד על דלתי התורה, ואיך היה מרגיל אותנו להלחם במלחמתה של תורה לחדש בגפ"ת קושיות הוויות וישובים. בתחילה היה מציע לנו דקדוקים וקושיות שעלו ברעיונו באותה סוגיא, ודורש מאתנו שכל אחד ימציא תירוץ ותשובה על כך. ולפעמים מגיד לנו שיש קושיא כאן ועלינו להגידה (לחדש אותה מדעתנו), ובזה היתה קנאת סופרים תרבה חכמה, והיו הדברים שמחים כנתינתם. ואחרי אשר התחלנו להתרגל בזה, היה דורש ממנו לרשום את הכל עלי גליון וספר, כל אחד כפי ידיעתו והשכלתו, ואת הכל מביאים לפניו והוא מעיר לכל אחד על השגיאות (שימצא בדבריו), ומצווה עליו לתקן ומעט מעט היינו מתרגלים מן הקל אל הכבד עד שבמשך זמן רב כבר היינו יכולים לחדש בעצמנו ולרשום במחברת את אשר הגו רעיוננו. ואחרי שראה שהכל עבר בהצלחה, היה מנסה להאיץ בנו שכל אחד מהכיתה יכתוב בכל יום עמוד שלם מחידושי תורה ומן העמוד אל שני עמודים, וכשאנו נכנסים אל השיעור נכנס כל אחד ותלמודו בידו (אשרי מי שבא לכאן ותלמודו בידו). ורבנו היה לומד כל חידושיו של כל אחד ואחד, וכל אחד מהתלמידים היה מפלפל ומתווכח על דברי חברו כיד ה' הטובה עליו, ורבנו היה נותן את הכרעתו. בתחילה היו רוב החידושים נדחים בקש, אבל מעט מעט היו הולכים ומשתפרים, עד שכמעט השקידה רבתה מאד בין

התלמידים, והיינו גוזלים שינה מעינינו גם בלילה להכין פלפולים וחידושים ללמדם בשיעור. גם רבנו למרות טרדותיו הרבות היה הוא נותן לפנינו מחידושי תורתו וכו'. דרכו בקודש זו הצליחה לעשות פירות ופירי פירות, ורוב הכתה שלנו עלו מעלה מעלה בתורה, ורובם זכו לחבר כל אחד ספרים בש"ס ופוסקים אחד המרבה ואחד הממעיט השם יתברך יעזרם להוציאם לאור עולם אמן".

ואכן, במשך השנים, תלמידים שקדנים, שהיו למאורות בשמי היהדות, הסתופפו בצלו, לשאוב ממעין תורתו המפכה ומיפעת מדותיו התרומיות. הוא אשר רב היה כוחו בתורה וביראה, ואף נתברך בכשרון חינוכי מעולה, האציל מתורתו וממדותיו לתלמידיו הרבים.

ואכן, זכה ועשה חיל רב בתלמידיו שגמעו בצמא את דבריו המתוקים. תוך עשר שנים שעסק בהוראה, העמיד תלמידים הרבה, דור של תלמידי חכמים מופלגים, ביניהם תלמידיו המפורסמים: הגאון רבי **רפאל כדיר צבאן** זצ"ל[6], הגאון רבי **מוסה (משה) חדאד** זצ"ל (ראש השו"בים ואח"כ ראש הרבנים בג'רבא, המפורסם בעיונו הזך ובקיאותו בהלכה, מחבר שו"ת "ברכת משה"), הגאון **רבי מקיקץ דידי** זצ"ל, הגאון **רבי נסים כהן** זצ"ל (מח"ס "אחימלך הכהן"), הגאון רבי **בוגיד סעדון** זצ"ל, הגאון רבי **ינון חורי** זצ"ל[7], הגאון רבי **ישעיה חדאד** זצ"ל (מח"ס "ויאמר ישעיהו"), הגאון רבי **מאיר ורגאני הכהן** זצ"ל (מח"ס "מאור עינים")[8], ויבלח"ט הגאון רבי **מיכאל הכהן** שליט"א (מח"ס "להניח ברכה" עה"ת ועוד), ועוד.

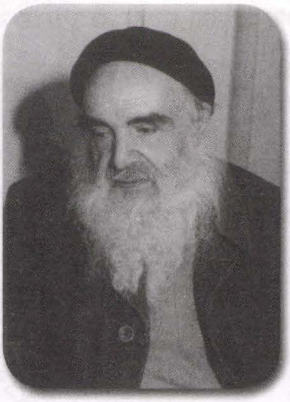
6 כשהתמנה רבי חויתה לדיין, מילא את מקומו בישיבה, ואחר כך שימש כרב העיר מדנין, וכשעלה לארץ ישראל בשנת התשט"ז, התמנה לרב העיר נתיבות, ויותר מאוחר נתמנה גם לחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל.

7 נולד בחודש כסליו שנת תרפ"ו בעיר גאבס שבתוניסיה. נודע כמי שברכותיו התקיימו באופן מופלא. במשך כעשר שנים, שימש כר"מ בישיבת "כסא רחמים" תכב"ץ, והרבין תורה לתלמידיו במסירות. כן, הקים כולל לאברכים "גבעת חיים" בגבעתיים. נ"ע בליל ט"ו בשבט התשס"ד.

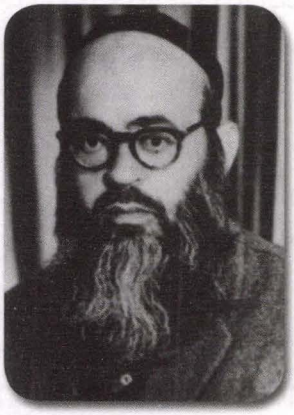
8 כאשר היה רב זה בגיל שבע, נעשה סגי נהור, וכשלמד אצל רבי חויתה, הוא תמך בו בגשמי וברוחני כדי שיוכל ללמוד תורה, ויעץ לו לשנן וללמוד מסכת אחת בעל פה, כדי שילמדה בעתות הפנאי. הוא עשה כן ושינן את מסכת הוריות, והיה יודעה על פה. ובספרו הנ"ל מופיעים חידושים עמוקים על מסכת זו.

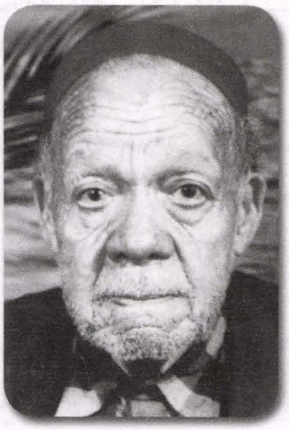
הגאון רבי **ישעיה חדאד** זצ"ל

הגאון רבי **בוגיד סעדון** זצ"ל

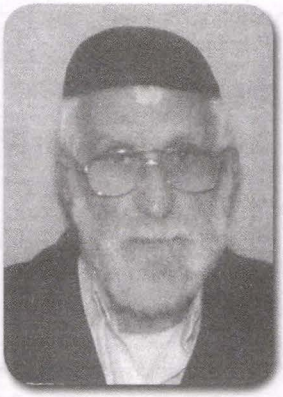
הגאון רבי **נסים הכהן** ז"ל
רב העיירה בן-גרדאן ואחר עלייתו
לארץ רב מושב שרשרת'

הגאון רבי **מוסה (משה)** חדאד זצ"ל

הגאון רבי **מקיקץ דידי** זצ"ל

הגאון רבי **מיכאל כהן** שליט"א

אך היהלום שבכתר הישיבה היה: **רבנו האיש מצליח** זצ"ל, שהיה גדול תלמידיו, וינק את רוב תורתו ממנו.

העונג הרוחני בלימוד

ועתה, נשוב אל ראשית למודיו של רבנו אצל רבו המובהק. לא עברו ימים רבים, ורבי חויתה שהחל ללמד את הנער 'מצליח', עמד על הנכס יקר-הערך שהופקד בידיו.

רבי חויתה גילה בבן התשחורת שלפניו כשרונות נדירים שעלו על כל בני גילו, והקניית הלימוד לבן טיפוחיו, היתה לו לעונג רוחני אמיתי. ככל שחלף הזמן, הוא רווה יותר נחת מהנער החכם, שהיה עוקר הרי הרים וטוחנן, מחדש חידושים, צולל ומעמיק, דולה וחורט על גליון ביאורים וחידושים נפלאים בעיונו הזך והצלול. נפשו נקשרה בנפשו וכאב את בן ירצה[9]. הקשרים הנפשיים שקשר עמו היו אמיצים ומופלאים. הוא קירבו מאוד ושקד על טיפוחו הרוחני ועיצוב דמותו.

כמים הפנים לפנים, גם הנער מצליח רחש לרבו המובהק כבוד רב וחש אותו כאב ומורה דרך רוחני, והערצתו אליו היתה רבה.

יש שכר לעמלו

ראה ראש הישיבה את כישוריו והתמדתו של העלם, וחזה בעיני רוחו כי נער זה עדיו לגאון ולתפארת. חדור ברצון טוב לקדם את תלמידו אהובו, החליט כי יש להשקיע בו את מיטב הכוחות והמרץ כדי שילך הלוך וגדל, וְיַמֵּצֶּה את הכוחות הגדולים הטמונים בו.

לשם כך, גמר אומר להקדיש מהזמן היחיד שנותר לו למנוחה - זמן הפסקת הצהריים בישיבה - כדי לשבת בבית הכנסת וללמוד בחברותא עם תלמידו הגדול,

9 לימים, יכנהו רבי חויתה במכתביו "בננו זה".

ובכך לקדמו לרמה גבוהה עוד יותר.

נוהג זה היה למורת רוחו של יהודי בשם ר' **שושן חורי** ז"ל. הלה נוהג היה לסייע רבות בידי ראש הישיבה. בשל מגבלותיו הגופניות של הרב שאחז בו השיתוק, קשה היה עליו להתרומם ממקום מושבו וללכת, והוא היה תומך בידיו, עוזר לו לקום, ומוליכו צעד אחר צעד בדרכו מביתו לישיבה ובחזרה[10].

מדי יום, כאשר בא ר' שושן בצהריים לסייע לרב לשוב אל ביתו, מביט היה בעין חומלת על מסירותו, שאף בזמן ההפסקה "נאלץ" להשיב לשאלות תלמידו ר' מצליח. הוא ראה כי הדבר דורש ממנו כוחות מיוחדים, ופלגי זיעה נגרים כמים ממצחו. עד שביום מן הימים, החליט כי הוגדשה הסאה! יותר לא ישתוק! עליו לעשות מעשה ולמחות על כבוד התורה. כשתרעומת-מה נזרקת בין גביני עיניו נגש לרבי חויתה, והטיח בפניו: "יא רבי! מה זאת?! הילד הזה אינו נותן לך מנוחה בכלל! הרי צריך כבודו לאגור כוחות, כדי ללמוד וללמד...".

רבי שושן חורי

על שפתיו של רבי חויתה ריחף חיוך סלחני, ובתנועת יד מרגיעה טפח על שכמו.

עשרים ושלש שנים חלפו. באחד הבקרים השקטים, יושב היה רבי חויתה בבית הכנסת ושוקד על תלמודו. לפתע, נכנס לבית הכנסת נער הדואר והגיש לו מכתב. הביט הרב בשם הנמען ולבו התמלא ברגשי גיל ואהבה.

---

10 זאת עשה שלא על מנת לקבל פרס, אך רבי חויתה לא רצה ליהנות ממתנת חנם וציווהו "נקבה שכרך עלי ואתנה!". האיש סירב לקבל תשלום גשמי, רק ביקש שהרב ילמד את בנו באופן פרטי. ואכן, היה רבי חויתה מלמד את בנו כל יום שעה אחת בין אחת לשתים בצהריים.

על גב המעטפה רשום היה שם השולח: 'מצליח מאזוז רחוב אלמשנקה 4 תונס'. ביד זריזה פתח את המעטפה ופרש לפניו את הדפים הצפופים. הוא החל קורא, ונהרה של קורת רוח ושמחה פשטה על פניו. המכתב הביא בכנפיו בשורה מרנינה כי תלמידו הגדול רבי מצליח נתמנה לדיין בבית הדין הגדול בתונס.

נשאב רבי חויתה במנהרת הזמן אחורנית, מחשבותיו חלפו במהירות, ותחושת סיפוק מענגת הציפה את לבבו. זכר הימים הנעימים בהם למד תלמידו החביב על ברכיו, צפו ועלו בזכרונו.

ולפתע, כמו נסגר במוחו מעגל רב-שנים. הוא קרא לר' שושן שהיה במקום ואמר לו בחיוך: "חביבי, הזוכר אתה כי לפני שנים רבות היה לומד אתי תלמיד צעיר בקביעות בשעת צהריים, אתה 'התערבת' בענין, והערת לי שזקוק אני למנוחה". האיש גלגל עיניו בנסיון להיזכר, שפשף מצחו כמנסה לגרד שכבת אבק רבת שנים, עד שנזכר: "אה, כן, רבי, זוכר אני! כאב לי מאוד על כבוד הרב שאינו נח בהפסקה"...

חייך שוב רבי חויתה ונפנף באושר במכתב שבידו: "**הנה פירות עמלי! זו התוצאה הברוכה!** זה עתה קבלתי מכתב מאותו תלמיד אהוב, רבי מצליח שמו, המספר, כי נתמנה לדיין בבית הדין הגדול בתונס!".

פער ר' שושן זוג עיניים לא מאמינות וקרא בקול: "חי נפשי, רבי! אילו יודע הייתי שיהיה הילד דיין בבית הדין הגדול בתונס, שמץ תלונה, לא הייתי מעלה על דל שפתי...".

לא הביישן למד

לא היתה זו הפעם היחידה בה היו 'תלונות' על התלמיד רבי מצליח. יום אחד נכנס השמש לישיבת "רבי אליעזר" בג'רבא, עת למדו התלמידים לפני ראש הישיבה הגאון רבי חויתה את השיעור היומי לתלמידים. דממה שררה בהיכל,

חצר בית הכנסת 'רבי אליעזר' לאחר שיפוץ בשנים האחרונות, ובה היה מלמד רבי חויתה זצ"ל, כאשר כל התלמידים מול עיניו, הוא הר"מ, הוא המשגיח, הוא המשיב...

התלמידים היו קשובים ומרוכזים לדבריו של רבי חויתה שנישאו ברמה. תלמיד אחד, לא הניח לשקט לשרור, והיה שואל, חוקר ודורש לדעת ולהבין היטב. היה זה התלמיד המוכשר 'מצליח'. ידע מצליח כי שיעורים אלו הם הבסיס והיסוד לכל לימוד הגמרא, וחפץ היה בכל מאודו להבינם כהלכה.

לפתע, קטעו את הדומיה פסיעות כבדות מלוות בהמהומים של אי שביעות רצון. שמש בית הכנסת קרב אל קבוצת הלומדים ואמר בזעף: "עוקב אני כבר מספר שיעורים אחר התנהלות השיעור, והנה כל התלמידים מקשיבים ולומדים יפה, ואילו רק אתה" אצבע נוזפת התנופפה מול פניו של מצליח הנבוך "רק אתה מטריד כל רגע את הרב בשאלות!".

גם הפעם חייך רבי חויתה בסלחנות, ובעיניו נתן מבט עידוד לנער המתמיד שכל שאיפתו האמיתית להתעלות בתורה. "אדרבה, שמח אני מאד ששואלים

אותי שאלות בלימוד" הבהיר לשמש ה'מפקח', "לא הבישן למד...!" סיכם.

לימוד מאיר עיניים

ואכן, רבי חויתה היה רבו המובהק של רבנו, וממעיינותיו שאב את רוב תורתו. פעם התבטא רבי חויתה סתומות כשאמר: "שני תלמידים יש לי, החביבים עלי **כשתי עיניי**!". רבים תהו מי זכה לקשר כזה של אהבה והערכה מהרב הגדול?!

והתשובה יצאה לאור, כאשר הוציא לאור את ספרו "שמחת כהן" ח"א שאלות ותשובות בהלכה, ובהקדמה כתב כך: "ולטוב אזכור ידיד נפשי **ואור עיני**, הבן יקיר לי, עצום ורב, מומחה ופקיע, נחל נובע, דולה מים מבארות, מגוית האר"י רדה, סובר הרזים[11], תעלומות חכמה והמון נסתרות, החו"ש הדו"מ והכולל כמה"ר **רבי מצליח מאזוז** הי"ו יתיב בינ'י דנ'י[12] בב"ד הגדול, בעוב"י תונס יע"א יפיץ ענן אורו אור יקרות... גם לרבות ידיד נפשי **ואור עיני**, גם בן ואח הוא לי, איש חסד ומרבה להיטיב עזרה בצרות, הרב המופלא, וכתר שם טוב עולה, החו"ש הדיין המצוין והכולל, כמהר"ר **רפאל כדיר צבאן** הי"ו רב ומו"ץ בעי"ת מדנין יע"א וכו'.

עוד משפט קצר ששמע המחנך הרב **דוד כהן בן סוסו** זצ"ל ממושב ברכיה מפי רבי חויתה, מעיד על גדולתו של התלמיד וענוותנותו של הרב: "בדרך כלל נלחם אני על דעותי, אך לפני תלמידי רבי מצליח, אני מרכין את ראשי...".

לימוד על המחצלת

התמדתו המופלאה של רבי מצליח ושאיפתו האמיתית להתעלות בתורה, היו לשם דבר. הוא השקיע והתקדם בצעדי ענק במשעוליה המפותלים של התורה

---

11 מליצה ע"פ לשון הפסוק "שובר ארזים", והכוונה שהוא בעל **סברות ברזי** התורה (בחכמת הקבלה).

12 פירוש: יושב בין הדיינים. מקור המליצה הוא ע"פ שילוב שתי גמרות, גמרא אחת בסנהדרין (צ"ח ע"א) שאמרו על המשיח: "יתיב ביני עניי, דהיינו יושב בין העניים, וגמרא שניה במסכת עבודה זרה (דף ע' ע"א): ההוא אריא דהוה נהים במעצרתא, שמע עובד כוכבים טשא "ביני דני", דהיינו נתחבא בין החביות.

הקדושה בבקיאות רבה בעיון זך ועמוק, בהיר וממצה.

שלא כשאר התלמידים, קיבל מצליח העילוי הצעיר אישור מיוחד להיות נוכח בישיבה בזמן השיעור בלבד, ובמהלך היום ללמוד לבדו בביתו. קשה היה עליו להגיע לריכוז מוחין מוחלט בקרבת אנשים נוספים, ורבי חויתה שהבין ללבו אישר לו את הדבר.

כעבור שנים, יתאר רבנו לבניו את שעות הלמוד שהיו אהובות עליו כל כך: "כל היום יָשׁוּב הייתי על גבי מחצלת ברצפה, סביבי עשרות ספרים פתוחים וסגורים, מהם מחדש אני, מעיין וכותב. וכאשר הייתי עוסק בנושא מסוים, היו פתוחים לפני ספרים רבים ומוכנסים אחד בתוך השני לחסוך זמן יקר של העלעול בהם. לאחר שעות ארוכות של ישיבה על גבי הארץ, חשתי כי נחוץ לי מבצע 'חילוץ עצמות', ואז הייתי קופץ מאצטבא שבצד אחד של החדר אל האצטבא שממול... כחמשה מטרים מרחק(!)[13].

"בכל בוקר, מגיש הייתי חידושים מפרי עטי לרבי ומורי, אך מאחר ורבי חויתה חש אכפתיות לעתידי התורני, נטל אחריות על לימודי, ומדי יום הופיע בביתי, לוודא כי אכן יושב אני ולומד.

"מעולם", ציין רבנו בהתרגשות, "לא נתן לי רבי, תחושה כי הוא בא 'לבדוק' אותי, אלא, בא כביכול לשאול ספר מביתי, אשר אין לי ספק כי הוא נמצא גם בספריית הישיבה".

על תולדות חייו של גאון מופלא זה שממנו ינק רבנו את רוב תורתו, ועל הגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל ראב"ד ג'רבא שבהשראתו התעלה רבנו, נעסוק בפרקים הבאים.

---

13 בג'רבא, לא היו מיטות, אלא בנו אצטבאות סמוך לקירות ועליהם הניחו מזרן לשינה.

פרק ח'

מרן הגאון הגדול רבי כ'לפון משה הכהן זצ"ל ראב"ד ג'רבא רב רבו של רבנו ללימוד פסיקת ההלכה

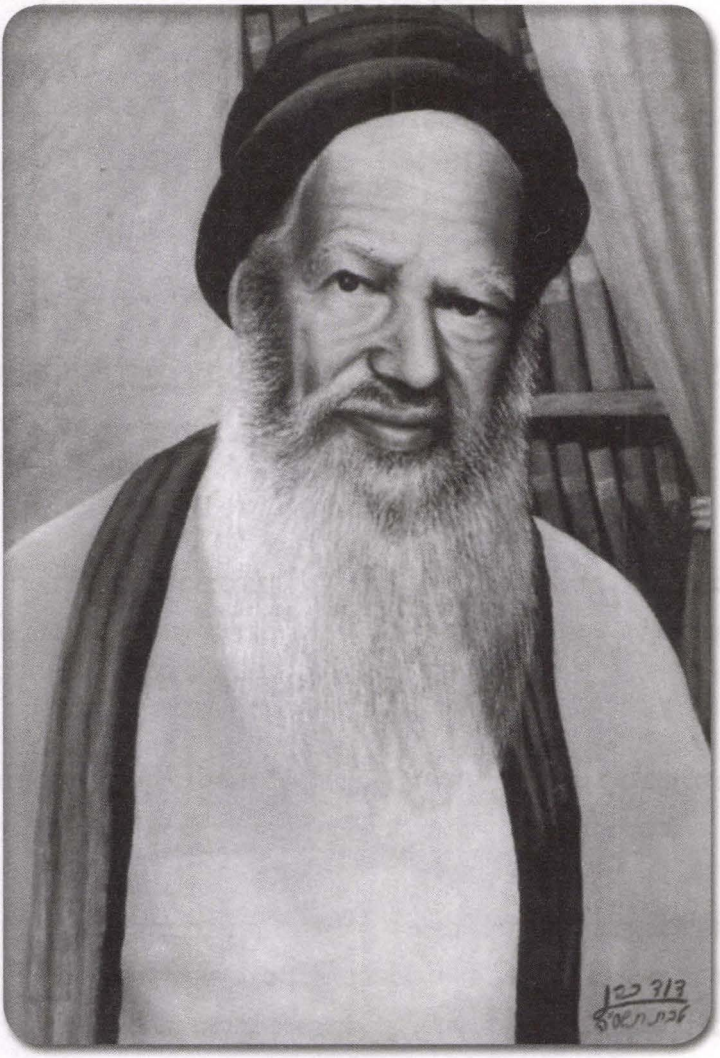
את שמי תקופת ילדותו ובחרותו של רבנו, האירו שני המאורות הגדולים, גאוני עולם ענקי רוח, שהעניקו חמה בקומתם, והטביעו חותם אדיר על חיי תורתו בפרט, ועל עולם התורה באי ג'רבא ובדרום תוניסיה בכלל.

הראשון: מרן הגאון רבי כלפון משה הכהן זצ"ל, הוא הגבר הוקם עָל, שפילס בפני חכמי ג'רבא את נתיב לימוד הפסק וההוראה, והכשירם לעבודת הקדש.

ושני בדומה לו: תלמידו מרן הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל, אשר היה אֶמֶן בלימוד התלמידים, מקריאת האותיות, ועד ללימוד בעיון זך, וכתיבת חדושים ופסקי הלכה באריכות ועמקות. וכאמור, הוא היה רבו המובהק ומורה דרכו הרוחני של רבנו. אודות שני צנתרות זהב אלו, נקרא בשני הפרקים הבאים.

ומשה היה רועה

ביום ששי י"ב שבט התרל"ד, הפציע וזרח, הציץ ופרח, אורו ושמשו של מורנו ורבנו הכהן הגדול מאחיו, עמוד ההוראה, רבנו **כלפון משה הכהן** זצוק"ל, גדול חכמי ג'רבא.

גדול חכמי ג'רבא. רבנו **כלפון משה הכהן** זצוק"ל

תקופת כהונתו של רבי כלפון כרבה של עיר התורה ג'רבא, היתה אחת התקופות היפות ביותר בתולדות הקהילה. הוא עמד לה ליהדות ג'רבא כרב חובל אמיץ, המנווט את ספינתו בין נחשולי ים זועפים, ומוביל אותה ביד איתנה לחוף מבטחים. קרוב לשלושים שנה הנחה את קהל עדתו במסילה העולה בית-אל. באותן שנים הקים שָׁם רבי כלפון עולה של תורה, והכה שתילים ושרשים עמוקים לדורות עולם.

רועה נאמן לעדתו היה. את צאן מרעיתו היה רועה ומנהל על משכנות הרועים, בדרך התורה הסלולה לנו מאבותינו מדור דור. את טורח הציבור סבל בדומיה, דאג להם בעת מצור, ובכל צרתם גם לו צר. שָׂמַח בשמחתם והשתתף בצערם, ואל כוס יגונם צירף דמעתו.

כמים הפנים לפנים (משלי כז, יט)

כל ימי כהונתו, זכה רבי כלפון להערצה בלתי רגילה מצד הציבור שראו בו את מנהיגם ומורה דרכם. אהבת נפש אהבוהו, בראותם כי עם כל גדולתו ורוממותו, עם כל קדושתו ויראתו, יורד היה מן ההר אל העם, ומתייחס לכל אחד מבני עדתו כְּאֶל-בֶּן ממש. הם גם חשו את מסירות נפשו למענם על כל צעד ושעל, והביעו על כך את מלוא הערכתם.

מי שלא שמע את יהודי ג'רבא מדברים אודות רבי כלפון, לא ראה הערצה מימיו! כאשר היו מזכירים את שמו בין בחייו בין לאחר מותו, מנשקים היו את ידיהם, כאות ליראה וקדושה. עד היום מוזכר שמו הקדוש בסילודין בפי כל יוצאי ג'רבא ותוניסיה.

בנתיבי ההנהגה

בזמן כהונתו של רבי כלפון, כמעט ולא היה באי ג'רבא אדם שאינו קובע עתים לתורה, לפחות במסגרת "ארבע אמות של הלכה", אחר תפלת שחרית וערבית בכל יום. כמו כן, לא היו מחללי שבתות בצנעא, וכל שכן בפרהסיא, ואף לא מגלחי זקן בתער. וברוך ה' כך הוא עד היום!

מהו סוד ההנהגה? כיצד הצליח רבי כלפון לְשַׁמֵּר את עירו מכל הרוחות הזרות שחדרו לתוך שאר קהילות היהודים בגולה?

בחכמת חיים מיוחדת ונדירה, נתברך רבי כלפון מאת ה', והיא זו שהקנתה לו דעת ותבונה כיצד להנהיג ולנהל את העם.

בשיטה ייחודית נהג עם בני עדתו, שמאלו דחתה וימינו קרבה. גם כאשר היה מוכיחם על דבר מה, ניכר היה בו כי אינו עושה זאת אלא מאהבה כדי להחזירם למוטב. כך הצליח רבי כלפון להשפיע ולהוליך את העם במסילת ישרים.

מדברנא דאומתיה (סנהדרין י"ד ע"א)

לא רק על ג'רבא פרש רבי כלפון את כנפיו, כי אם על כל ערי דרום תוניסיה (זרזיס, תיטאוין, מדנין, בן-גרדאן, גאבס, צפאקס, גפצה ועוד), שנתעטפו בחסותו הנאמנה וסרו למשמעתו. מכל קצות הארץ, פונים היו אליו בשאלות הלכתיות, והוא היה משיבם תשובה מאהבה ועונה על כל ספקותיהם. אלפי תשובותיו בהלכה מופיעים בתשעת כרכי שו"ת "שואל ונשאל" שחיבר.

מעיירתו ג'רבא הקטנטנה, צופה היה ומביט על כל העולם. גם רבנים מארצות אחרות כמו אלג'יר וטריפולי, פונים היו אליו בשאלותיהם, ורבי כלפון היה משיבם על כל שאלותיהם ובעיותיהם. במיוחד היה נשאל בדיני ממונות, אישות, נישואין וגירושין, ובזה היה הוא הפוסק האחרון שעל פיו ישק כל דבר.

גודר גדר ועומד בפרץ

עם כל סבלנותו, ענוותנותו וחולשת מזגו, כל אימת שנגע הדבר לכבוד שמים וליסודות הדת, לא ידע שום פשרות. אוזר היה כגבר חלציו, לובש עוז וגבורה, ועומד הֶכֵן בראש זקוף כחומה בצורה וכארי שואג, למען לא תפול אף אות אחת מדברי התורה ארצה, ולבל ישתנה שום מנהג ומסורת.

בפקחות רבה שהיתה נסוכה בה קנאות לכבוד ה', ניהל רבי כלפון מהלכים נחרצים ומאבקים עקשים למען קדשי ישראל, כשהוא אינו נרתע במאומה מקשיים ותחבולות שניסו להערים בדרכו הקדושה. כל התחדשות הנוגדת את דרך התורה והיראה, היה מְסַקֵּל מפרדס התורה, ולא היתה פרצה בכרם בית ישראל אשר לא טרח עליה לגודרה[1].

1 בספרו "תורה וחיים" (מערכת בי"ת אות ט') ערך רבנו דרך מקורית, כיצד רב העיר יכול להעביר חטאים מן הארץ

שמו הקדוש נכרך ונרשם על תקנות רבות, וחתימתו התנוססה בגאון על כל מכתב או הודעה שקיפלה בתוכנה תקנה או גדר.

אחת מן המערכות הקשות שניהל רבי כלפון בימי חייו, היתה מכוונת כנגד חברת "כל ישראל חברים", המכונה "אליאנס". ראה רבי כלפון בחכמתו את הנולד, ואת ההרס הרוחני שעלולה חברה זו לְזָרוֹת, ויצא חוצץ נגדה בכל כוחו. כצור חלמיש נלחם בכל עוז לבל ינעוץ האליאנס את צפורניו ההרסניות בחממה הנפלאה שסוככה על ג'רבא, והיה מראשוני החותמים על חרם בגזרת נח"ש (נידוי חרם שמתא) נגד חברה זו, ונגד מי שישלח את בנו ללמוד בבית ספרם.

כחלק ממערכה זו, נלחם גם מלחמת חרמה נגד אלו השולחים את בניהם לבתי ספר ממשלתיים בהם מלמדים את השפה הצרפתית, וכתב על כך מאמר חריף ומצמרר[2], הנה מספר משפטים מתוכו: "לבי לבי על חלליהם מעי מעי על הרוגיהם... על זה וכיוצא בו בת קול יוצאת, צועקת וחוגרת שק, ואומרת אוי להם לבנים שגלו מעל שלחן אביהם... במסתרים תבכה נפשנו בראותנו בעוונות הרבים אלו התינוקות ספריהם על שכמם קטון וגדול שם הוא. ובעוונות הרבים במקום ספרי הקודש, נהיו ספרי הַקְּדֻשָּׁה היא בעיניים...".

"איני מסוגל לשקר"

המבקש לעמוד ולהתחקות אחר עוצם יושרו המפעים של רבי כלפון, יוכל להתקרב אל הקודש פנימה באמצעות הסיפור הבא:

פעם נגש אל רבי כלפון יהודי משוק הצורפים, ולחש לו בקול צופן סוד: "רבי! באמתחתי מספר דינרי זהב (לויז) שעל פי החוק אסור להחזיקם. אנא! שמור נא לי אותם אצלך, מפורסם אתה לכל כאדם ישר ונאמן, ומן הסתם כשיבוא המבקר

ולהחזירם בתשובה שלמה, על ידי הפעלת לחץ ציבורי על החוטא באופן שיהיה בוש לחטוא, כמו שיראה שם המעיין.

2 נדפס בספרו "זכות משה" בקונטרס "סתרי משה" (עמ' 55).

מטעם הממשלה, לא יחפש אצלך". הישיר אליו רבי כלפון את מבטו, וענה לו "אם יבוא מבקר הממשלה, לא רק שלא אחביא את המטבעות, אלא אצא ואראה לו את דינרי הזהב! בנוי אני על יושר ואמת, ואיני מסוגל לשקר!".

חכם עדיף מנביא

אדם אחד ממדינה אחרת התעטף באיצטלא דרבנן שלא היה ראוי לה כלל, ובא לג'רבא כדי להדפיס את ספרו שקראו בשם "מורה צדק". לפני שהדפיס את הספר, שלח שליח שיבקש מרבי כלפון להעניק לו הסכמה על הספר שחיבר. כדי להראות את מעשה תקפו וגבורתו, כתב אותו נוֹכֵל על עצמו, הסכמה חרוזה בחרוזים נאים, ובמליצות משובבות. בַּהמלצה, הִרבה לשבח ולהלל את יקר תפארת גדולתו בתארים מופלגים שלא היו בו כלל ועיקר לא מינייהו ולא מקצתייהו. חוצפתו זו לא אמרה די, אלא שזיֵף אף את חתימותיהם של רבני עירו ושער מקומו, ומרבי כלפון בקש שרק יצרף אף הוא את חתימתו כיהודה ועוד לקרא...

רבי כלפון שניחן בחוש הבחנה מפותח, הכיר מבין ריסי עיניו כי משהו כאן אינו כשורה, וריח שקר נודף מהמלצה זו. "ראה!" פנה בחכמתו לשליח "ממה נפשך, אם התארים הכתובים בהסכמה, כנים ואמיתיים הם, מי אני שאחתום על אדם בעל שיעור קומה כזה, המתואר בהמלצה כמלאך ה' צבאות, ואילו אם מה שנכתב כאן אינו אמיתי, אלא בדרך הפלגה וגוזמא, הכיצד אעיז לחתום על דבר שקר?!".

ואכן, לאחר זמן מה, נשלח מכתב מדייני עירו של אותו רמאי, כי הוא זייף ושיקר, והעתיק פסק דין מרבני מרוקו בזיוף, והעיר עליו, וסתר דבריהם בחנם, וכי הוא מבזה תלמידי חכמים. אז התגלה לעין כל כי צדק רבי כלפון בהשערתו. כאשר ראה אותו מתחזה כי נתגלה קלונו, תפס את רגליו וברח מן המקום, וספרו נגנז.

דובר שקרים לא יכון לנגד עיני (תהלים קא, ז)

דוברי שקר נחשבו בעיני רבי כלפון כאנשים דחויים ומעוררי סלידה, עד אשר בספרו "דרכי משה" (פרשת נח), העלה רעיון שצריך לחוקק חוק בארץ ישראל

כי מי שנתפס כשהוא דובר שקר, יקנס, ויעצרו אותו בבית-סוהר למשך חודש או חודשיים[3]. ובמקום אחר[4] כתב, שאם ישקר בפעם הרביעית, יַגְלוּ אותו לארץ אחרת לזמן מה, "עד כי ארץ יהודה תהיה מפורסמת לעיר האמת והצדק".

אם באמת היה נחקק חוק כזה, הרי שהיו בבתי הסוהר אנשים יותר מאשר בחוץ. אלא שכת השקרנים היתה אצל רבי כלפון קבוצה זרה ונדירה, ומרוב שהאמת היתה טבועה בו, לא האמין כי זו מחלה ציבורית.

תורת משה

בקי עצום היה רבי כלפון בכל חדרי התורה. כל מכמניה, שביליה וחדריה, נהירים וגלויים היו לפניו כשבילי עירו ג'רבא. תלמוד בבלי וירושלמי לסוגיותיהם, היו ערוכים וסדורים במוחו הגדול והבהיר, עד לשלבי הבירור הסופיים של אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. וכרב חובל ותיק, מנווט היה את עצמו באותם מים מתוקים שאין להם סוף.

כל החפץ לעמוד על אפס קצה גדולת רבי כלפון והיקף ידיעותיו בתורה, מוזמן ליטול לידיו את אחד מעשרות ספריו. די בהצצה קלה לתוכם, כדי להיווכח כי הכותב את אותם דברים נשגבים, שלט ללא מצרים בכל מכמני התורה.

אך זאת יש להדגיש, כי לא בקלות הגיע רבי כלפון למעלות כה רמות ונישאות. ההשגות העצומות בלימוד התורה שהגיע עדיהן, היו פרי עמל ויגיעה של שנים על

3 ולחיבת הקדש נעתיק לשונו שם: "ובימינו אלה אשר פקד ה' את נחלתו להשיב שבות עמו בית ישראל, להיות לנו בארץ ישראל בית לאומי בהסכמת אדירי הממשלות, אין ספק כי מראשית כל ראוי לכל-המנהלים, בין שהם מאחינו בין שאינם מאחינו, לתת עין פקוחה מאד להיות שם בארצנו שורר מאד האמת והצדק ולהרחיק ממנה לגמרי כל רודף חמס ועושה עוולה, עד כי היותר קטן והיותר חלש שבאנשים יהיה בטוח, לא ייֵרא ולא יפחד לא ביום ולא בלילה, לא מגנבים ולא מגזלנים ולא מבעלי תרמית וערמה, כי על כולם תפול אימתה ופחד לשוב מדרכם, ולרדוף בכל עוז ותעצומה האמת הצדק והיושר... וראוי לבקש מהממשלה ירום הודה הדורשת את שלום העם והמדינה, לפקוח עין גם על זה, לשים ולהציב פקידים המשגיחים על כל דובר שקרים, להביאו לבית המשפט כאיש עושה עוולה ממש, כי אז יהיה לבב אנשי המדינה בטוח בכל דבר ודבר, והיו לשם ולתהלה לכבוד ולתפארת בכל העולם כולו".

4 ספרו "זכות משה" (עמ' 19).

גבי שנים. בכל אותם מ"ח דרכים שבהם התורה נקנית, עמל והשקיע כוחות בלתי נדלים. ומשחר נעוריו ועד סוף ימיו, שָׂם עצמו כשור לעול וכחמור למשא ביגיעת התורה. וכל זאת, למרות החולאים שפקדוהו תכופות וחולשת מאור עיניו, וחרף העניות והדלות שהיתה מנת חלקו כל ימי חלדו. וכבר אמרו חכמים "היזהרו מבני עניים שמהם תצא תורה".

לילה כיום יאיר

התמדתו ויגיעתו בלימוד התורה הקדושה, היו ללא גבול, ושקיעותו בתורה, היתה דבר פלא. כל מעייניו נתונים היו אך ורק לתורה הקדושה. כל רגע פנוי בחייו, מנוצל היה לעסק התורה, ולא פסיק פומיה מגירסא.

אף לעת זקנתו, עת כהו עיניו מזוקן וקשה היה עליו הלימוד והעיון בספרים, היו בני ביתו קוראים ושונים לפניו דברי תורה. וכאשר נבצר מהם לעשות זאת, היה עוצם עיניו וחוזר על פה על תלמודו.

הגאון רבי **נסים כהן** זצ"ל
עם שנים מבחורי ישיבת "כסא רחמים"
בדרכו לתפלת שחרית בישיבה

מושג מה אודות שקיעותו ושקידתו בתורה ללא לאות, נלמד מעדותו המפליאה של נכדו הגאון **רבי נסים הכהן** זצ"ל, שסיפר כי היו תקופות שהיה ישן עמו בחדרו, וכמעט בכל לילה שהיה ישן בסמוך אליו, היה שומעו ממלמל דברי תורה מתוך שינה, כשהוא מקשה ומתרץ, נושא ונותן, משל היה זה באמצע היום עת שוקד הוא על תלמודו. בבוקר כאשר מקיץ היה משנתו, היה שואלו הנכד לפשר מה שראו

עיניו אמש. והיה רבי כלפון מגולל לפניו את המשא ומתן בדברי תורה שגילו לו מן השמים בחלום הלילה - "כך הקשה לי רב פלוני, וכך השבתי לו"...

כמו כן, סיפרה אשתו הרבנית ע"ה, שראתה אותו מספר פעמים קם באמצע הלילה, ורושם על פנקסו חידושי תורה שחידש בחלום, ושב לנום על יצועו.

אין זו אלא תוצאה של עיסוק תמידי ובלתי פוסק עמוק עמוק בתוך יַמָּהּ של תורה, שכן אדם חולם על מה שחושב ביום[5].

בנתיבות ההוראה

גולת הכותרת והיהלום שבכתר אשר נצץ וזרח בפסגת מפעל חייו של רבי כלפון, היה להנחיל את לימוד ההלכה לצעירי הצאן, ולהכשירם לשמש כמורי הוראות בישראל, למען יורו את העם את המעשה אשר יעשון.

את לימוד ההלכה, ראה רבי כלפון כראשון במעלה. וכה כתב באחד מספריו: "וזהו יסוד ועיקר הלימוד, ללמוד וללמד לשמור ולעשות, ובלא ידיעת דרכי ההוראה, שזהו פרי הלימוד, יש בידו רק שכר לימוד"[6].

טענתו היתה כי באם לא תהיה לָרב ידיעה גם בדרכי הפסק, אף שיהיה מעיין גדול, תקשה עליו מאד ההוראה וההכרעה, אפילו בדבר קל שבקלים, שכן מאחר ואין לו גישה להלכה, לא יֵדַע כיצד לחפש בפוסקים התייחסות לספקו והכרעה לכך.

---

5 כמבואר במסכת ברכות (דף נ"ה סע"ב). ועיין לרבנו בעל הטורים על הפסוק "וייקץ יעקב משנתו" (בראשית כח, טז), וז"ל: "משנתו" קרי ביה ממשנתו - מתוך שהוא הוגה בתורה ביום, גם בלילה לא שכב לבו מלהגות בה בחלומו. עכ"ל. ועיין עוד בספר צדקת הצדיק (אות ג') מ"ש בזה.

6 "ברית כהונה" (א"ח מערכת ל' אות טז). ע"ש. עוד כתב בספרו "תורה וחיים" (עמוד קע"ב): "ולימוד כזה [לימוד ההוראה], כמעט הוא יסוד ועיקר הלימוד, כי כל פרי הלימוד הוא לדעת מצות ה' חוקיו ומשפטיו, אם לעצמו או גם להורות לרבים אם הוא ראוי לכך". ועיין עוד שם (עמ' קע"א).

יתירה מזו, פעמים שאף לא ירגיש כלל כי לפניו נצבת בעיה הלכתית, כדי שיידע לנסות להתמודד עמה, וכך הוא כותב בספרו "ברית אבות" ח"א: "על פי מה שיש איזה תלמידי חכמים שאינם לומדים בדינים וספקות, ואומרים כי יבוא לידינו אותו ספק, נעמוד עליו לבררו. וזו טעות, כי פעמים רבות מחסרון ידיעה לא יעלה על דעתו שיש באותו דבר ספק לעמוד עליו, וזהו שאמר "עשה לך רב", דהיינו שתעשה עצמך כאילו אתה רב ומורה צדק ובאה לידך הוראה להורות, כי בזה תסתלק מן הספק, ולא תִּלָּכֵד באיזה ספיקות אשר לא יעלו על לבך שיש בהם צד ספק לעמוד עליהם".

את דעתם של אלו החושבים לפסוק הלכה מתוך ידיעה ובקיאות בש"ס, היה שולל נחרצות, "כי מתוך מרחבי הש"ס עצמו, בדורותינו אלה כמעט מן הנמנע לברר פסקי ההלכה ודבר המשפט, גם מי שהוא חכם גדול בעיון הש"ס ובקי בו בכל חדריו"[7].

להורות נתן בלבו

שלא כמו בתונס הבירה אשר בה עסקו יותר בלימוד ההלכה, בג'רבא עד ימיו, היו פחות בקיאים בפסיקת הלכה. בישיבות של אותם ימים, עסקו על פי רוב בלימוד הש"ס והמפרשים בעיון נמרץ, והסתפקו בלימוד הלכות חג בחג מתוך שלחן ערוך עם "באר היטב". רק מי שעמד להתמנות לדיין ומורה צדק, החל בחקר ההלכה וההוראה. כאשר מאן דהוא היה הוגה הרבה בספרי הפוסקים, היה נשאל בלעג: "וכי בדעתך לשמש כרב או דיין?!" מצב זה גרם שתורת ההוראה נותרה נחלת בודדים בלבד.

רבי כלפון בהביטו למרחוק, ראה ונתון אל לבו כי בדרך זו עלולה חלילה להישכח תורת הפְּסָק והכרעת הדינים, וברבות הימים, לא יִמָּצֵא מי שישיב לעם דבר ה' זו הלכה. בעיניים כלות הוא חזה כיצד נאספים אל עמם אדירי התורה ופוסקי הדור כמו הגאון **רבי משה זקן מאזוז** זצ"ל והגאון **רבי סאסי הכהן** זצ"ל, ואין מי אשר ישב

7 מתוך הסכמתו לספר "דבר המשפט".

על כסאם, וימלא את מקומם. בנוסף, שמע על עיירות רבות המשתוקקות לרב ומורה צדק שיורה דרכם, אך אין זה בנמצא.

הגאון רבי משה זקן מאזוז זצ"ל

מקים עולה של הלכה

בחזונו חשב רבי כלפון על דור ההווה והעתיד, ולמען לא תשתכח תורת ההלכה מישראל, גמלה בליבו החלטה כבירה, לחולל מהפך בסדרי הלימוד בישיבות בג'רבא. לשם כך, הפנה את כל זרקוריו להקים עולה של הלכה בקרב הבחורים צעירי הצאן, שכן "אם אין גדיים אין תיישים"[8].

מה עשה? קבע לשם מטרה זו את יום השבת, כי בו שבת בית הדין, ואז נפנה מעט מטרדות הצבור. את שעות יום קדוש זה, הקדיש להרבצת תורה וללימוד תלמידים, ובפרט להנחלת דבר ה' זו הלכה.

אל ביתו נקבצו ובאו כל בני הכתות הגבוהות של הלומדים בג'רבא, וכן אברכים ותלמידי חכמים, והיה רבי כלפון מוסר שיעורים ומדריך אותם בלימוד ההלכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא. לימוד זה נמשך עד לשעת המנחה.

במשך השיעור, היה רבי כלפון מַנְחָם ומדריכם בכללי ההוראה וההכרעות,

8 מאז ומתמיד נהגו בארצות הספרדים ללמוד הלכה כבר מגיל צעיר. בהסכמתו לספר "דבר המשפט" התייחס רבנו לאלו הטוענים כי לימוד ההוראה ניתן רק "לראשי עם קודש - הרבנים הגדולים, ולהם לבדם נתנה ארץ החיים לשלוט בכל מקצועות התורה, לשים בים ההוראה דרך ובמימיו העזים נתיבה", ודחה דבריהם בשתי ידים. וראה בשו"ת יביע אומר ח"ד חחו"מ (סימן א') שכ"ד הרי"ף הרמב"ם ומרן ללמוד פסיקת ההלכה מגיל צעיר ושכן המנהג, ושכן עשה מהר"י בירב ז"ל ועוד. עש"ב.

ובכתיבת שאלות ותשובות: כיצד מגיעים לפסק הלכה? איך יפסוק מורה ההוראה בבואו במבוכה בין שיטות הפוסקים ולא ידע להחליט? מה הם הספרים היסודיים שיותר יש לשקוד על דלתותיהם? ועוד ועוד.

שיטה מקורית

שיטה מיוחדת ומקורית היתה לו לרבי כלפון, שעל ידה הביא את הלומד בדרך הדרגתית מלימוד הגמרא, עדי אסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא, וכדלהלן:

אחר שרכשו התלמידים עיון זך ונקי בגמרא, היה מלמדם את הסימנים השכיחים והמצויים בשלחן ערוך אורח חיים ויורה דעה - טור ובית יוסף, ולפעמים גם את שורש הדבר ומקורו בש"ס ופוסקים.

כאשר התלמידים מושלמים בעיון בש"ס ופוסקים, יבוא הרב אל התכלית, וילמדם כיצד להגיע להלכה, על ידי כתיבת שאלות ותשובות בשיטה מקורית שפיתח וייסד בעצמו.

תחילה יציג רבי כלפון בפני תלמידיו שאלה הלכתית, ואת ציוני המקורות לתשובה יקבלו בכתב במוצאי שבת. וכך במשך השבוע, יעיינו התלמידים בש"ס ובפוסקים שצוינו במקורות, ישאו ויתנו בדבריהם, עד אשר יגיעו להכרעה ברורה בטעמים ונימוקים מוצקים. לאחר מכן, יעלו על הכתב את המשא ומתן העולה בחכתם, וימתינו בקוצר רוח ליום השבת, לראות היעמדו דבריהם לפני רבם.

בבחירת השאלות והתשובות, העדיף רבי כלפון להביא בפניהם ספקות הנוגעים למעשה. לא אחת, נבחרו השאלות מתוך אירועים אקטואליים שאירעו באותה תקופה.

מדי שבת בשבתו, יפרשו התלמידים לפני רבם את התשובה בהלכה אשר ערכו בימי השבוע החולף. טרם יעבור רבי כלפון על אשר כתבו, ישאל כל אחד ואחד בנפרד מהי תמצית התשובה שכתב, והתלמיד יתמצת את תשובתו בעל

פה. זאת עשה, כדי להימנע מ"גניבה ספרותית", שלא יעתיקו התלמידים תשובה מוכנה מתוך ספר. לאחר מכן יעבור רבי כלפון על דבריהם במהירות הבזק, כעשר תשובות בתוך שעה-שעתיים! ובאורך רוח ובסבלנות מרובה, יתקן ויעיר לכל אחד על שגיאותיו ושיבושיו, הן בתוכן והן בסגנון, ובעיקר בהכרעת הפסק.

לאחר שהורגלו התלמידים בזה בהצטיינות, יעלו דרגה, ורבי כלפון יציג בפניהם שאלה בהלכה, ללא ציון מקורות מהפוסקים. כאן, על התלמידים יהיה בכוחות עצמם לדפוק על דלתות הפוסקים ולתור בעצמם אחר ההכרעה הנכונה[9].

ברנה יקצורו

תחושת סיפוק עילאית אפפה את התלמידים, כאשר סמך רבי כלפון את ידו על פסקיהם. הגאון הצדיק **רבי חיים חורי** זצ"ל רבה של העיר גאבס, העיד כי היו אלו שעות של הנאה נדירה וקורת רוח, וכבר אמרו חכמים כי "אין שמחה כהתרת הספיקות"[10].

עם זאת, היה רבי כלפון מדריך את תלמידיו לבל תזוח דעתם עליהם, ומזהירם שלא יחשבו כי מאחר וכותבים הם תשובות בהלכה, כבר הגיעו לדרגה בה יש בכוחם להורות לרבים הלכה למעשה, וכבר דרשו חז"ל "כי רבים חללים הפילה" - זה תלמיד חכם שלא הגיע להוראה ומורה[11]. ולכך מתחילה היה מודיעם כי רק מתלמדים הם, עד אשר יגיעו לשערי ההוראה[12].

---

9 אכן, במעמד העלאת עצמותיו הקדושות של רבי כלפון בהר המנוחות בירושלים, הזכיר זאת לשבח מרן הראש"ל רבנו עובדיה יוסף שליט"א. בדבריו הוא עמד על כך שרבי כלפון הקים עולה של הלכה בג'רבא, בניגוד לדורות שלפניו שהיו לומדים פחות הוראה. כן ציין כי כיום בישיבת כסא רחמים, צועדים בדרך שהתווה.

10 עיין בהקדמת הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל לספרו "שמחת כהן" ח"א.

11 סוטה (כ"ב ע"א).

12 עיין בספרו "ברית אבות" ח"ב שפירש בזה את המשנה באבות (פרק א' משנה ח') והעמידו תלמידים הרבה ועשו סייג לתורה - "שיהיה סייג ממנו להוראה, שגם שיעיינו לא יורו ההלכה, רק יחפשו ויכתבו וירא לו [לרבם] מה שנראה להם".

בדרך מיוחדת זו, התקדמו התלמידים רבות בלימוד ההלכה וההכרעה, וכבר בגיל צעיר ידעו לכתוב תשובות הלכתיות חשובות. ומשבגרו, נעשו למורי הוראות בישראל.

ספרים רבים התחברו על ידי מתכונת זו שייסד רבי כלפון. לדוגמא יש לציין את הספר "שמו אברהם" לגאון **רבי אברהם ביתאן** זצ"ל מנתיבות, שהיה אחד מן התלמידים שלמד אצל רבי כלפון הוראה בשבתות. בספר זה, ישנן תשובות על השאלות שנתן רבי כלפון לתלמידיו להשיב.

הגאון רבי **חיים חורי** זצ"ל
ברדתו מהמטוס בהגיעו לארץ (בשנת התשט"ו)

בתחילת שו"ת "ישיב משה" (חלק א') לגאון **רבי משה שתרוג** זצ"ל הרב הראשי לתוניסיה, ערך רבי כלפון מבוא מרתק בשם "עץ חיים", אשר בו גולל את שיטתו בלימוד ההוראה לפרטיה[13]. על הצלחת שיטתו, הוא כותב שם בזו הלשון: "והנני עד ראיה ומגיד בצדק, כי עיני ראו לאיש **תלמיד חכם פשוט**, אשר התהלך בדרך זו עם איזה תלמידים, וראה ראינו כי בעה"ו בימים מעטים מאד קבלו התלמידים תועלת מרובה בדרכי ההוראה, מהם כבר יכולים לדון ולהורות, ומהם אשר כבר הוכשרו ובעוד ימים אחדים גם הם ישיגו זה. עם כי רוב לימודם בזה אינו רק מיום שבת קודש ליום שבת קודש וכו'".

13 מבוא זה נדפס מחדש בספר "דמות הכסא" ח"א.

מבין ריסי עיניו, ניכר, וכן ידוע מפי השמועה, כי אותו איש תלמיד חכם "פשוט", אינו אלא רבי כלפון בכבודו ובעצמו, שלפי רוב הענוה חפץ היה להסתיר עצמו[14].

אכן, הצליח רבי כלפון להגשים את חזונו הגדול, ופתח לפני כל הצורבים בג'רבא את שערי ההלכה ואוצרות הפוסקים, שהיו עד אז כחזון בלתי נפרץ, ובשיטה זו נהפכו הם לנחלת הכלל.

הגאון רבי **משה שתרוג** זצ"ל
נ"ע יג' כסלו התרפ"ח

תורה עם דרך ארץ

בשבתות הקיץ, מוסיף היה רבי כלפון שיעור במסכת אבות, אשר במהלכו האציל עליהם מהוד חכמתו ויראתו, והדריכם בנתיבי המדות הטובות. עוורם לשקוד על דלתות התורה, ונטע בלבם אהבת ה' ויראתו. בשפתותיו נוטפות המור, ובדבריו מלאי החן, מושך היה את לבבם בחבלי קסמים לדביקות בעבודת ה' ובמצוותיו[15].

באותה הזדמנות, היה מעניק להם גם הדרכה פרטנית בתורת הדרוש והנאום, למען יהיו התלמידים מושלמים כאשר ישמשו בעתיד כרבני קהילות בישראל, ויוכלו לדרוש טוב לעמם[16]. את אחת מן העצות שלימדם בתורת הדרוש, כתב

14 ידוע גם על הבן איש חי זצוק"ל שכמה מהסיפורים שסיפר כביכול על אנשים אחרים, קרו לו עצמו.

15 במאמר "עץ חיים" (נדפס בשו"ת "ישיב משה") כתב רבנו שעיקר גדול בהוראה, שיהיה בעל מידות טובות, ולכן חשוב לשלב בלימוד ההוראה גם מוסר.

16 בספרו "ברית כהונה" (א"ח מערכת ל' אות ט"ז) כתב על דרך לימוד התלמידים בזה"ל: "ומה טוב ומה נעים, אם ירגילום הרבנים מרביצי התורה גם כן לסדר דרוש בשלמותו ולכתבו ולאומרו בעל פה אחר כך לפני הרב, אם דרוש בחידושי תנ"ך ומאמריהם ז"ל, אם דרוש מוסריי, או שניהם כאחד טובים. כי בזה התלמיד לא יקשה עליו אחר כך להיות מזכה את הרבים בדרשותיו ומוסריו, מאחר שכבר חונך בזה מילדותו". ועיין בספרו "תורה וחיים" (עמ' קי"ג) שסידר

תמונה נדירה מאוד המתפרסמת כאן לראשונה,
בה נראה רבי כלפון (מוסתר משמאל) כנראה במעמד ניקור בהמה

במכתב לתלמידו הגאון **רבי מרדכי סגרון** זצ"ל, וזה לשונו: "יסדר דרוש פעם דרך משל למעלת התורה ולתלמוד תורה, פעם למעלת השבת, פעם למעלת הצדקה וכיוצא בזה. ואם לא נגמר, יגמור בשבוע שאחריו. ובטרם יחל דבריו במחשבה או דיבור או מעשה לכתוב, ישים לפניו המטרה ויצייר כאילו הוא רוצה לעמוד ברוב עם לדרוש, ובאים גדולי הקהל הקדוש הי"ו לשאלו מה אתה רוצה? ולמי אתה רוצה להעיר? כי כל דרשן שאין נגדו מטרה כראוי, **הוא דומה ממש ללומד בגמרא רש"י תוספות, ואינו יודע לבאר מה הם רוצים וממה נשמרו**, כי בודאי שלא ישיג לעולם כוונתם, ויהיה תמיד מבולבל ובלתי יַשּׂוּב. אך בשומו לב מה מבקש זה וזה ולכן כתבו כך וכך, הוא עולה מעלה מעלה. וכן הדבר ממש בזה. ודי בזה לחכם הַשָּׂם לב אל דברי אלה".

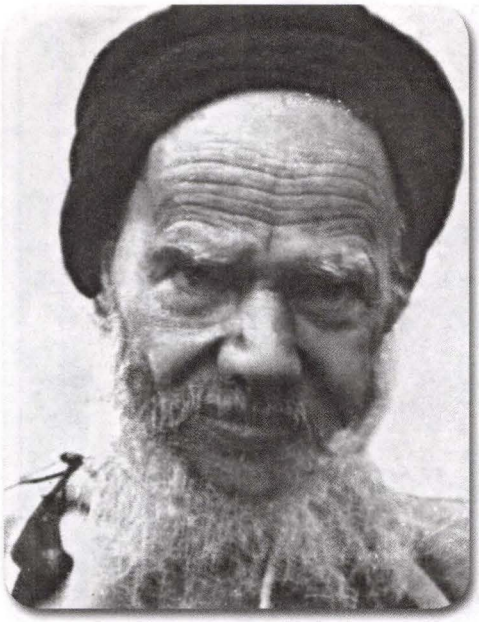
ללמוד וללמד

חלק ניכר מחייו, הקדיש רבי כלפון ללימוד תלמידים, בכדי שימשיכו להעביר

רבנו טו"ב כללים לדרשנים.
(7)

את גחלת ההלכה לדורות הבאים. והכל עשה לשם שמים וללא כל תמורה.

ללמוד וללמד. רבי כלפון

על חשיבות לימוד התלמידים, מצאנו התייחסות בספרו "ברית אבות"[17]! "ישכיל המשכיל ויבין המבין כי בזה תלוי כל עיקר קיום האומה הישראלית בעולם, ולולי העמדת התלמידים כמעט לא נותר ממנו שריד ח"ו, כי **נשמת האומה הישראלית היא התורה הקדושה...**".

קרוב לשלושים שנה, התמיד רבי כלפון מְזַי שבת בשבתו, בסדר הלימוד הנזכר עם התלמידים, ובהעמדת דורות מפוארים של תורה והוראה. החל משנת התרס"ג עד שנת התרצ"א, בה הפסיק ללמד עקב חוליו שחלה מרוב צער על פטירת בנו.

ואכן, זכה רבי כלפון ובשנים אלו העמיד תלמידים הרבה, דור של תלמידי חכמים מופלגים. רוב ככל רבני העיר ג'רבא ועיירות דרום תוניסיה בדור האחרון, היו תלמידיו ותלמידי תלמידיו בתורת ההלכה, ואפילו המבוגרים ממנו.

בראשם התפרסם גדול תלמידיו, הלא הוא מרן הגאון הקדוש **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצוק"ל. ראשית לימודו אצל רבי כלפון היה בשנת תרע"ו בהיותו בן חמש עשרה שנה בלבד, וכבר שנתיים לאחר מכן כתב תשובות הלכתיות חשובות לגאון **רבי משה שתרוג** זצ"ל.

17 ח"ב עמ' צ"א.

בתים בדרום תוניסיה שנבנו על ידי ששמו קש ותבן ואחר כך יצקו עליהם טיט, ושרפו התבן וממילא נוצר חדר

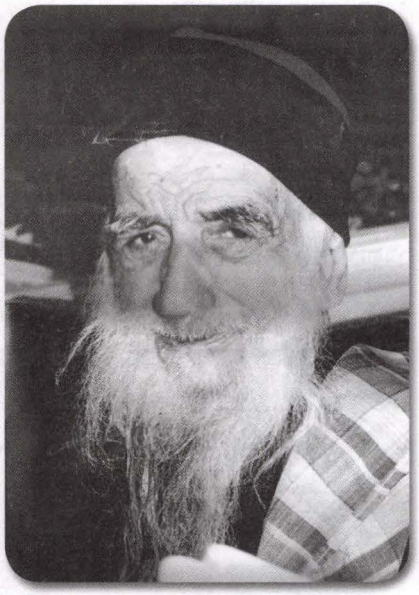
הבולטים מבין תלמידיו הרבים, לבד מבניו, הם: הגאון **רבי מרדכי סגרון** זצ"ל, הגאון **רבי בן ציון הכהן** זצ"ל [שכיהן כרב בעיר "זוארה" בטריפולי-לוב], הגאון **רבי אברהם ביתאן** זצ"ל ועוד ועוד רבים וטובים.

ממשיכי דרכו

השיטה שייסד רבי כלפון, לא עמדה רק לשעתה, אלא לדורי דורות. הגאון **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצוק"ל, לימד אף הוא את תלמידיו בשיטה שינק מרבי כלפון, והנחילה לְגְדוֹל תלמידיו רבנו הגדול הגאון הקדוש **רבי מצליח מאזוז** זצוק"ל. רבי מצליח העביר את השיטה לבניו ולישיבה שיסד, הלא היא הישיבה הקדושה ישיבת **"כסא רחמים"** תכב"ץ. ומשם נפוצה על פני כל הארץ, בכך שמניבה הישיבה מקרבה מורי הוראות בישראל, כידוע וכמפורסם. והכל פרי שיטתו המיוחדת של רבי כלפון.

עד היום, ממשיכים בישיבת **"כסא רחמים"** תכב"ץ, ללמד בשיטה המיוחדת שיסד רבי כלפון. ישנם רבנים בישיבה הממונים לתת לתלמידים שאלות בהלכה,

רבי אברהם ביתאן זצ"ל

רבי בן ציון כהן זצ"ל

תחילה עם מקורות ולאחר מכן ללא מקורות, והתלמידים מנסים את כוחם בכתיבת תשובות בהלכה. לאחר מכן יושב הרב המגיה עם התלמיד ועובר אתו על התשובה שכתב מלה במלה, ומתקן את הטעון תיקון, הן בתוכן והן בסגנון.

מלפנים, המגיה בישיבה היה נכדו של רבי כלפון - הגאון **רבי נסים הכהן** זצ"ל. רבי נסים שהתמחה בהוצאת ובהגהת עשרות ספרים, היה בודק מִדי שבוע את חידושי התלמידים בישיבה בסגנון ובתוכן, ומעיר להם הערות חשובות.

על מה 'רבו' הרבנים?

לא רק את הבחורים הצעירים, היה רבי כלפון מעודד ומדרבן לכתיבת שאלות ותשובות, אלא אף את האברכים. ופעמים נקט בשיטות מעניינות, בכדי למשוך את לבם. כזה היה המעשה הבא, אותו סיפר בעל המעשה הגאון **רבי צְגְייר עשוש** זצ"ל:

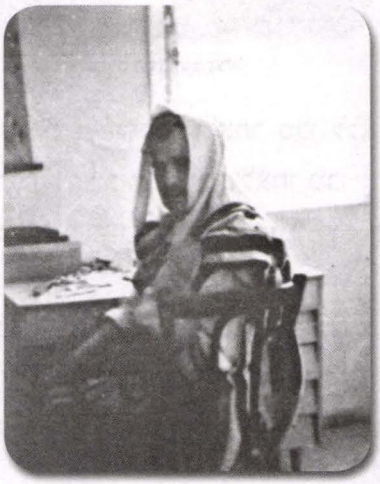

שני החכמים עמדו ליד העוף השחוט המוטל על הארץ, והיה נראה כאילו תגרה פרצה ביניהם. אנשים ששמעו את הטענות והמענות, התקרבו לשמוע על מה נפלה המריבה.

הכל התחיל כאשר התארח רבי צגייר אצל ידידו הגאון **רבי כמוס חטאב** זצ"ל. והנה בא אדם אחד ובידו עוף לשחיטה. בדק רבי כמוס את סכין השחיטה, ומסרה לרבי צגייר שיבדוק גם הוא אחריו ליתר בטחון. בדק רבי צגייר ומצא בסכין כעין פגימה דקה. חזר רבי כמוס והשחיז את הסכין היטב ואחר שחט את העוף. ראה רבי צגייר כי מתמהמה הוא לקיים מצות כיסוי הדם, והיה זריז ונשכר. בירך מיד על כיסוי הדם וכיסה את הדם בעצמו. ראה רבי כמוס את אשר עולל לו רבי צגייר, והתפתח "ריב" בין שני הרבנים.

הגאון רבי **צגייר עשוש** זצ"ל

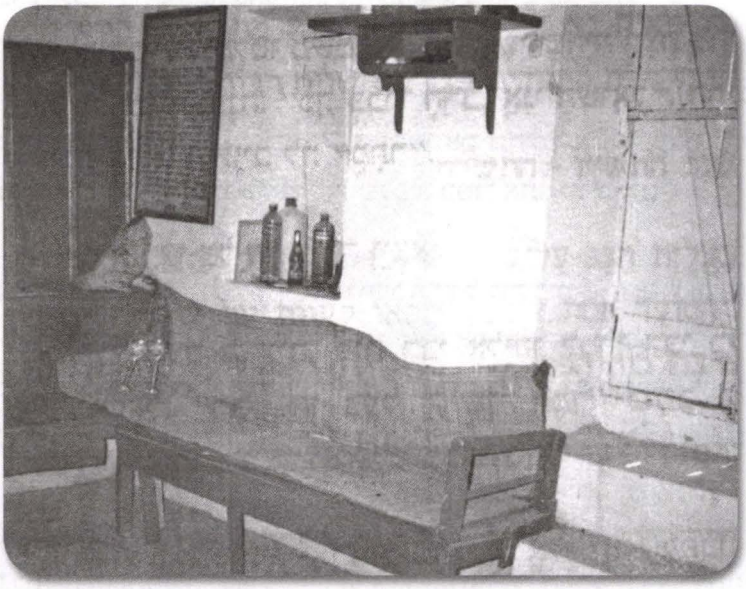

סרו"י (ספרא רבא ויקירא, כינוי לסופר סת"ם)
רבי **כמוס חטאב** זצ"ל

רבי כמוס כָּאַב על המצוה שנלקחה מתחת ידיו וטען: "מדוע הקדמתני ובירכת וכיסית את הדם? הלא גזלת ממני את המצוה! כעת חייב אתה ליתן לי עשרה זהובים, כפי שפסק מרן בשלחן ערוך (חושן משפט סי' שפ"ב)". ואילו רבי צגייר טוען להגנתו "גם אני שותף במצוה, הלא נתת לי לבדוק את הסכין!". זה אומר בכה וזה אומר בכה, עד שלבסוף פנו השניים לבית דינו של רבי כלפון.

שמע רבי כלפון את טענותיהם ופנה לרבי צגייר: "טענתך לא תועיל, ועליך לשלם לו עשרה זהובים, או שימחל לך עליהם". אך התובע רבי כמוס לא ויתר,

עליית רבי **סאסי הכהן**, שם שכן בית הדין ובית הוראה,
על ספסל זה שעוד קיים שם, ישבו גאוני עולם לדון ולהורות זיע"א

והשיב בחיוך: "איני מוכן לסלוח לו, אלא בתנאי אחד, שיהיה לי חלק בזכות הרבים של הדפסת ספרו 'ערבי נחל'[18]". חייך רבי כלפון ואמר "תנאי זה לא יועיל, שהרי שכרה של מצות הדפסת ספרי קדש וזיכוי הרבים גדול יותר מאשר מצות כיסוי הדם".

ביני וביני, נמלך רבי כלפון עם עמיתו בבית הדין הגאון **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל כדת מה לעשות בדין זה. "יש לי רעיון טוב" ננער לפתע רבי חויתה בקול צופן סוד. ביקש מהם רבי כלפון לצאת מבית הדין למספר דקות, ולאחר שיצאו, גילה רבי חויתה את אזנו כי נזכר שבספר "משבצות זהב" (יו"ד סימן כ"ח סק"ח) מבואר כי אין לחייב את הגונב ברכה מחברו עשרה זהובים, רק אם בירך

18 ספר מוסרים, סיפורים ומשלים בשפה הערבית שהדפיס רבי צגייר.

בלחש, אך אם בירך בקול רם, יכול הנגנב לענות "אמן", וגדול העונה "אמן" יותר מן המברך. ואם הוא לא ענה "אמן", ההפסד כולו שלו. "אם כן" סיכם רבי חויתה את דבריו "לפי דברי המשבצות זהב, רבי צגייר אינו חייב מאומה".

קרא רבי כלפון לבעלי הדין, ואמר לרבי צגייר הנתבע: "ראה! קיימת בפניך אפשרות שתוכל להיפטר מן התשלום, והיא אם תחקור אתה בעצמך דין זה, ותכתוב תוך שבועיים תשובה מנומקת שלפיה פטור אתה מתשלום".

האתגר מצא חן בעיני רבי צגייר. הוא ישב ועיין לילות כימים, ודש רבות בנושא. פתח ספרים והדיר שינה מעיניו, עד אשר מצא את שאהבה נפשו - דברי הספר "משבצות זהב" הנ"ל האירו וזרחו מול פניו כמשבצות זהב. ישב איפוא והעלה על הכתב תשובה על פי דברי הרב "משבצות זהב", ובה הסיק כי פטור הינו מלשלם[19].

כעבור שבועיים ימים, נקראו התובע והנתבע שוב לבית הדין. רבי צגייר הגיע מצויד בתשובתו והגישה לרבי כלפון. קרא רבי כלפון את הפסק וקרא בהתפעלות "יישר כחך! דבריך נכונים ונכוחים!". ולרבי כמוס שאל "האם ענית על ברכתו של רבי צגייר?". הלה השיב בחיוב. "אם כן" אמר רבי כלפון "רבי צגייר פטור, שכן גדול העונה 'אמן' יותר מן המברך".

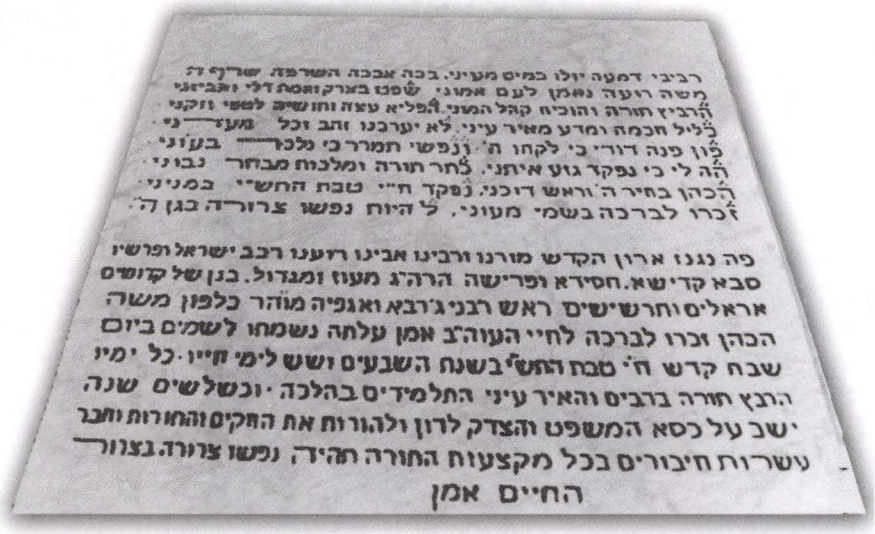
לאחר שהתקבלו הדברים, גילה להם רבי כלפון כי למעשה כבר לפני שבועיים הציג לפניו רבי חויתה את הפסק של הרב משבצות זהב, אלא שרצה שרבי צגייר ילמד הלכה זו בעצמו, כדי להמריצו לברר דינים בכוחות עצמו ולהעלותם על הכתב[20].

ואכן, זכה הגאון רבי צגייר עשוש זצ"ל וחיבר כארבעים ספרים (!) בעניינים שונים: מוסר, אגדה, דרוש, וכמובן שאלות ותשובות בהלכה [בשם שו"ת עץ שתול. **עץ** ר"ת עשוש צגייר]. מי יודע, אם לא מעשה זה המריצו לכך

19 תשובתו נדפסה בספרו "עצי המערכה" ח"ב (מערכת א' אות א').

20 סיפור זה שמע רבי שלום חדאד מפי רבי צגייר עצמו, והביאו בירחון אור תורה (התשמ"ז עמ' תס"ו).

ציון מצבת רבי כלפון בג'רבא

הלוויתו של רבנו בהעלאת עצמותיו לארץ הקודש

רבנו עובדיה יוסף שליט"א במעמד העלאת עצמותיו הקדושות של רבי כלפון זצ"ל
לקבורה בהר המנוחות ביום רביעי ז' בחשון התשס"ו,

מרן **ראש הישיבה** שליט"א במעמד העלאת עצמותיו הקדושות של רבי כלפון זצ"ל
ולימינו ולשמאלו מרנן ורבנן הגאונים הגדולים, הראשונים לציון שליט"א

פרק ט'

מרן הגאון הגדול רבי רחמים חי חויתה הכהן זצוק"ל
רבו המובהק של רבנו

נים ולא נים

ביום שבת[1] כ"ב סיון התרס"א, נולד רבי חויתה בג'רבא לאביו רבי חנינא. אמו היתה מצאצאי הגאון הגדול **רבי שאול הכהן** זצ"ל גדול רבני ג'רבא, אשר יחוסו משתרג ועולה עד לעזרא הסופר.

האב שהיה מוקיר תורה ולומדיה, פִּרְנֵס בקושי רב את משפחתו, אך מעולם לא בקש מבנו לסייע לו בעבודתו. שאיפתו האחת והיחידה היתה כי בנו ישקוד אך ורק על דלתי התורה אשר מזהב ומפנינים יקרה.

גם הנער חויתה אהב את לימוד התורה בכל מאודו, והיה עמל בתורה עד השעות המאוחרות של הלילה. ראה העלם השקדן כי אביו דואג על שעות השינה שלו, וממתין לו עד אשר יסיים למודו, ורק אז פונה לישון. מה עשה כדי לא לצער את אביו? היה סוגר את ספריו, מכבה את המנורה, ומעמיד פני ישן. רק לאחר שווידא כי אביו נרדם, היה קם בלאט ממטתו, מתיישב חרש ליד הספרים וממשיך ללמוד

---

1 נראה שצ"ל יום ראשון כ"ב סיון, או יום שבת כ"א סיון, כי סימן השנה בש"ה ור"ח סיון חל ביום ראשון. ואי אפשר כלל שיהיה כ"ב בסיון ביום שבת, כי אז יחול ר"ח סיון בשבת, ור"ח אייר שלפניו ביום ה' ו', ור"ח ניסן וחג הפסח ביום ד', והרי לא בד"ו פסח כידוע. **נאמ"ן ס"ט.**

מרן הגאון רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל

בחשק רב עד שעות הלילה המאוחרות.

מגודל חשקו בתורה, כבר מהיותו צעיר לימים, היה שוכח עצמו ולא מרגיש שהגיעה זמן הארוחה. עד שהוריו היו צריכים להזכירו כי עליו לטעום דבר מה כדי

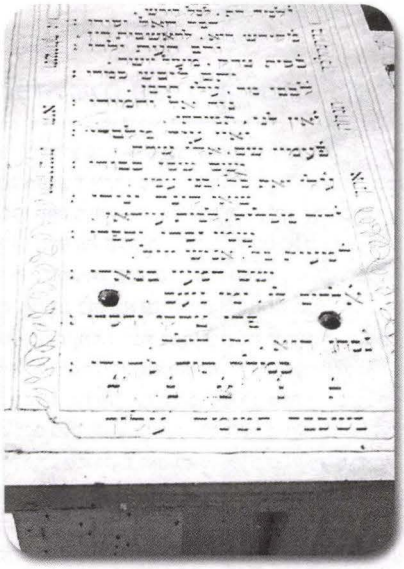
לקיים את גופו. גם כשהיה אוכל, היה מקיים "חטוף ואכול" ברגעים אחדים, בלי שֶׁחִפּוֹ יטעם את ערבות המאכלים כלל, כי ראשו ורובו מונחים היו בענין אותו למד. והיה אוכל וראשו בספר. הוריו היו מתחננים אליו כי יואיל לאכול עוד משהו והוא מסרב, כי ריבוי האוכל מעייף את האדם ומוריד עליו שינה.

רב רבנן

המפורסם ביותר מבין מלמדי דרדקי בעיר ג'רבא, היה רב רבנן הגאון **רבי דִּידוֹ הכהן** זצ"ל, שתחת ידו האמונה עברה שורה ארוכה של מאות גאוני עולם ידועי שם, תלמידי חכמים ויושבי על מדין, וכמה מהם שחיברו עשרות ספרים בתלמוד ובהלכה. ביניהם התפרסמו: מרן הגאון **רבי משה כלפון הכהן** זצ"ל, הגאון **רבי מכלוף עידאן** זצ"ל, הגאון **רבי מקיקץ שלי** זצ"ל, הגאון **רבי מימס מאמו** זצ"ל, הגאון **רבי אברהם מגוץ הכהן** ז"ל, ועוד ועוד.

ציונו של **רבי דידו הכהן** זצ"ל בג'רבא, ע"י ציונו של רבי כלפון זיע"א שני הגאונים הועלו עצמותיהם לירושלימה, ושוב נקברו זה לצד זה

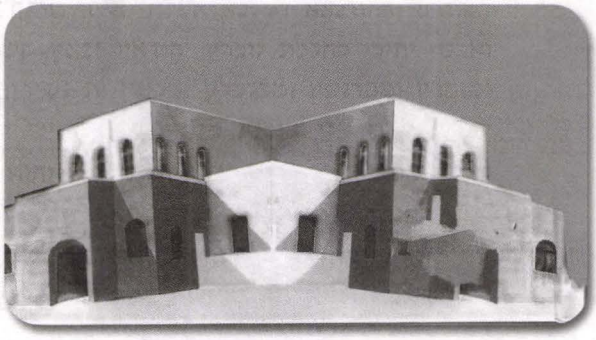
מצבת רבי מכלוף עידאן זצ"ל בג'רבא
וגם הוא זכה שהועלו עצמותיו ונקברו בטבריה

קרוב לשש עשרה שעות ביום, היה רבי דידו משקיע בלימוד התלמידים בחשק רב. מדי יום היה משכים קום למנין ראשון, מתפלל שחרית, והולך מיד לביתו לאכול את ארוחת הבוקר אם היא מוכנה, ואם ראה שאינה מוכנה, היה שב מיד לבית הכנסת ללמד התלמידים

שהקדימו לבוא, וכאשר היתה הארוחה מוכנה, היו מביאים לו אותה לבית הכנסת. כך היה גם בצהרים. הוא הולך לביתו ואוכל מן המוכן, ותיכף שב לבית הכנסת, ומתחיל ללמד התלמידים המבכרים לבוא.

בשל מומחיותו הרבה של רבי דידו בלימוד התלמידים, איפשרו לו בית הדין ללמד 150 תלמידים! וזאת למרות שבג'רבא הקפידו שכל רב יקבל 25 תלמידים בלבד[2]. את חלוקת התלמידים לכיתות (כך היו נקראים חדרי השיעורים בג'רבא), היה מחלק לא לפי גילם, אלא לפי ערך חכמתם וידיעתם[3], והיה מלמד מכתה של ילדים הלומדים אותיות א"ב, עד כתת הבחורים הלומדים ומעיינים בתלמוד.

בית הכנסת "הבהנים" שבו לימד רבי דידו

מאחר ולא כל ההורים יכלו לשלם שכר לימוד בשוה מחמת עניות, חשש רבי דידו כי ענין זה יהווה לו

2 בשולחן ערוך יורה דעה (סימן רמה סעיף ט"ו) נפסק: "כ"ה תינוקות, מספיק להם מלמד אחד. היו יותר על כ"ה, עד מ', מושיבין אחר לסייעו בלימודם". עיין שם. ועיין למרן הגאון **רבי משה כלפון הכהן** זצ"ל, בספרו ברית כהונה (ח"א חלק יורה דעה מערכת ל' אות ב') שכתב על דברי מרן הנ"ל, וז"ל: "ופה המנהג כי הרב מקבל ללמד גם יותר מחמשים ואין פוצה פה, ונלע"ד דרבני עירנו סבירא להו דאין זה שייך רק באם הספקת השכר הוא מכיס הק"ק הכללי או הפרטי, דאז כשמעמידים מלמד יעמידו אותו באופנים הנזכרים, אבל אם השכר הוא מאבי הבנים לא, אם מצד דחייהם של המלמדים בזה שאינם יודעים אם בן זה יתמיד אצלם או למחר מוליכו אביו אצל מלמד אחר, ואפשר שלא ישאר להם גם כ"ה תינוקות. ועוד דכמה פעמים השכירות של הכ"ה לא יספיקו לפרנסתם, ולכן מוכרחים שלא לתת קצבה, אך אם יהיה הפרס מהק"ק הם משלמים להם די פרנסתם וכו'. ועוד יש לומר דבזמן הזה שאני, שהמלמדים מחלקים התלמידים לחברות חברות: חברת הפרשה פשט-לבד, חברת הפרשה עם ביאור ערבי לבד, חברת מסכת פלונית לבד, חברת מסכת פלונית לבד. אפילו אם יהיו הרבה בחברה זו אין צריך לכל חברה זמן הרבה, דאם פרשה, אותו השיעור מתחלק בין כולם לפסוקים, ואם גמרא, אין כולם לומדים באותה חברה רק אחד לבדו משמיע דבריו לפני הרב והתלמידים, ואם לא השיג המשמיע הבנת איזה דבר אז הרב שואל לכל שאר התלמידים. ועוד יש לומר דמפני דרכי שלום נהגו כן, כי על הרוב רוצים אבות הבנים שילמד בנם רק אצל רב זה או זה, ואם הרב הנזכר לא יקבל את בנו נמשך שנאה ואיבה ח"ו, ולכן להשלטת השלום נהגו לקבל אפילו יותר מהשיעור הראוי". עיין שם.

3 עיין מה שכתב בזה הגאון רבי מנשה קליין שליט"א בדבריו שהובאו בספר הלכות מלמדים (הלכה רע"ז). ע"ש.

מכשול, שישקיע יותר במי שישלם לו הרבה. מה עשה? החליט בפקחות המהולה ברגישות וַיְשָׁרוּת, שלא יגבה ישירות מן התלמידים. בכל יום ששי היה פורס מטפחת על הארץ, וכל תלמיד הניח עליה את התשלום שקיבל מהוריו להעביר למלמד. ואחר כך היה אוסף הכל, בלא שידע כמה שילם כל תלמיד, אם בכלל לא שילם.

אצל אותו גאון, למד רבי חויתה וינק תורה בצעירותו. באותם ימים, בהיותו בגיל 16 לערך, מַצָּבָהּ הכלכלי של משפחתו היה בכי רע. בנוסף לעניות הגדולה ששררה בבית, חלה אביו, והגיעו מים עד נפש. בבית לא היה לחם לאכול, וכמעט לא בגד ללבוש. לא יכול היה עוד רבי חויתה לשאת בצער משפחתו, ולמרות שנצבט לבו בכאב, אילצו כורח המצב לצאת למצוא טרף לביתו בעבודת כפיים. וכך מצא את עצמו יום אחד עוסק במלאכת הצורפות.

באותו יום, שם לב רבי דידו כי הלימוד אינו כתמול שלשום. לא ארך לו זמן רב כדי להבחין כי חויתה תלמידו המחונן, הארי שבחבורה, נעדר מן הלימוד, ויהי בעיניו לפלא. "היכן הוא חויתה?" בירר אצל תלמידיו בדאגה, והתלמידים השיבו כי יצא לעבוד בשוק הצורפים.

תמונה עתיקה של תלמיד חכם בתונס עוסק במלאכת הצורפות

"היתכן?!" נדהם הרב. מיד הפסיק את השיעור, ויצא במהירות לשוק הצורפים. כאשר הגיע לחנות שהיה הנער עובד בה, ניצב ליד הפתח. מיד כשהרגיש בו תלמידו, נרתע ולא יכול היה להמשיך בעבודה מרוב

יראתו מרבו[4]. קרא לו רבו ושאלו: "מה יום מיומיים?". סיפר לו התלמיד בעצב את מצבה הקשה של המשפחה, והעניות הנוראה שהגיעה לכדי פיקוח נפש.

משהתוודע רבי דידו למצוקת המשפחה, נחרד לשמוע כי בשל בעיה כלכלית, יפסיד הדור הבא את אחד מגדוליו, שעתיד להאיר עיניהם של ישראל... עיניו הצופות למרחוק חזו כי אוצר גדול טמון בילד פז זה. היטב ידע איזה הפסד גדול יהיה אילו ישקיע הילד כשרונותיו בין דוכני הרוכלים וצעקותיהם... הוא הבין כי עצת היצר אחת היא להוציאו מהלימוד, ומיד החליט כי עליו לעשות מעשה.

"אל דאגה, יקירי" אמר לו בחיבה, "שוב ללימודך, ועלי פרנסתך בני!". שמח הבחור הצעיר, שב אל חיקה החמים של התורה הקדושה, ועלה ונתעלה. ואכן מאותו יום, מימן רבי דידו את פרנסת משפחתו של רבי חויתה.

ומנין השיג רבי דידו בכל חודש את הכסף הנכבד?

כבר באותו יום, שם פניו לשלשה מעשירי העיר, וסיפר להם כי יש תלמיד חכם שמצבו קשה, ובאם הוא יצא לעבודה, תְּאַבֵּד העיר ג'רבא מרגלית יקרה. הסכימו אותם עשירים לטול עליהם את עול פרנסתו, והגם שלא סיפר להם במי המדובר, סמכו על רבי דידו באופן מוחלט.

בין דוכני הרוכלים. רוכל יהודי בתונס עם חמור

שנים חלפו, וכבר יצא שְׁמְעוֹ של העילוי הצעיר

4 עיין פסחים (דף ז' ע"א): הכא בתלמיד לפני רבו וכו' ומתיירא שמא יחמיץ.

בכל העיר כתלמיד חכם עצום. דובר בו נכבדות, והוא בא בברית הנישואין. בליל חתונתו, הלך רבי דידו והזמין את שלשת העשירים לחתונת תלמידו. הושיבם סמוך לחתן ואמר להם "היודעים אתם במי תמכתם כל השנים?". וכשהוא מצביע לעבר החתן המופלג, הפתיע אותם בתשובתו: "בחתן היושב לצידכם! כעת יודעים אתם היכן השקעתם את מניותיכם..."[5].

אכן, רבי חויתה - הגאון העצום שהעמיד תלמידים ותלמידי תלמידים עד היום הזה, וכולנו נהנים עד היום מזיו תורתו - לא היה צומח לאילן גדול שענפיו מרובים, אלמלא תושייתו של רבי דידו ותמיכתם של אותם עשירים.

מי כמוהו מורה

בשנת תרע"ו בהיותו בן חמש עשרה שנים בלבד, הצטרף רבי חויתה לשיעור ההלכה המפורסם של ראב"ד ג'רבא, מרן הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצ"ל, שהתקיים מדי שבת בשבתו. מאז, החל כותב תשובות הלכתיות ארוכות וחשובות, אשר הפליאו את כל רואיהם. שנתיים לאחר מכן, בגיל טו"ב שנים, הוא כבר התכתב עם גדולי דורו כבקי ורגיל.

אגב, לימים, כאשר היה רבי חויתה נכנס לבית הכנסת, ורבי דידו היה נוכח במקום, היה עומד לכבודו. כשנשאל מדוע עומד הוא לפני תלמידו? ענה "גדול הוא ממני בפסיקת הלכה!", שכן רבי דידו נודע כמעיין גדול בגמרא ובמפרשיה, אך בפסיקת ההלכה, לא שלח ידו הרבה. כן מרגלא בפומיה: "מקנא אני ברבי חויתה, אף שהוא תלמידי, שכן עולה הוא עלי בידיעת הפסק". ופעם אף התבטא ואמר על הגאון **רבי אברהם מגוץ הכהן** זצ"ל שהוא עינו הימנית, ועל עמיתו רבי חויתה שהוא עינו השמאלית.

כיוצא בו: נשאל פעם מתלמידו רבי **אלעזר עמאר** ז"ל (מאשקלון) בבדיחותא: כמה תלמידים לימדת, רבי? ענה לו: אלפים הם תלמידי, אך מכולם יש שנים

5 על פי ספר "ויברך דוד", בשם ר' ציון חורי ז"ל שהיה נשיא הקהלה בג'רבא, והיה אחד משלשת התומכים ברבי חויתה.

מיוחדים, אחד חכם ואחד חכם וצדיק, "החכם" הוא המנוח רבי מימון מאמו נ"ע שהיה מופיע רק לשיעור, ודי לו במבט אחד כדי לקלוט את כל הסוגיא, וה"חכם וצדיק", הוא רבי חויתה, שהוא חכם גדול וצדיק. וסיים דבריו באומרו "והוא שמכניס אותי לחיי עולם הבא ומזכה אותי".

גמעו בצמא את דבריו, תמונה נדירה שהתגלתה בשנים האחרונות,
בה נראה רבי חויתה מוסר שיעור לתלמידיו

ושחט הכהן

משסיים רבי חויתה את חוק לימודיו, חפץ להשתלם גם במלאכת השחיטה. השוחטים בג'רבא סירבו ללמדו, פן בכשרונותיו יעלה עליהם בשחיטה, ותפגע פרנסתם. מה עשה? גלה למקום תורה, לעיר הבירה תונס, שם למד וקיבל הסכמה. בהזדמנות זו הכיר והתוודע לחכמי ורבני תונס, ובפרט לרב הראשי הגאון **רבי דוד כטורזה** זצ"ל, שכיהן אז כראש ישיבת חברת התלמוד.

באותם ימים שהיה רבי חויתה צעיר לימים, היה מעשה באחד מיהודי ג'רבא אשר נתבע על ידי חברו לדין. צער רב מילא את לבו, ובצר לו, פנה אל רבי חויתה שֶׁיְּהַפֵּךְ בזכותו ויברר למענו את פסק הדין. תכף כששמע רבי חויתה את הנושא,

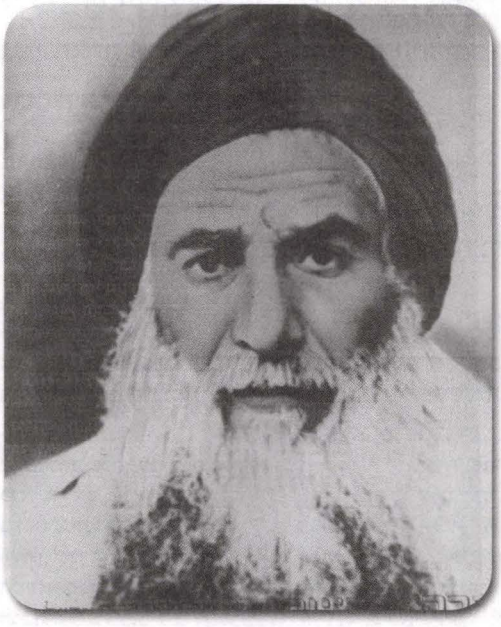
צלל בים ההלכה, ודלה מתחת ידו פסק ארוך המנמק את חפותו של הנתבע.

נטל היהודי את הפסק, אך בדרכו אל ביתו היה כמפקפק. "האמנם" הרהר, "האם לא שגיתי בפנותי אל רב צעיר זה? הכיצד ניתן לסמוך על פסקו? ומי יודע כיצד יגיבו חברי בית הדין לשמע הפסק, האם כדאי בכלל להגישו בפניהם?".

הגאון רבי דוד כטורזה זצ"ל

כך הפך בדעתו כה וכה כשהספק מנקר בקרבו, עד שגמלה בלבו ההחלטה לפנות אל הגאון **רבי יוסף בוכריץ** זצ"ל שהיה קשיש בדעה ובשנים, ולמסור לעיונו את הפסק. כאשר קרא רבי יוסף את הדברים בשימת לב, אט אט הסתמנה על פניו פליאה רבתי, ועיניו הביעו התפעלות גדולה. "אלה דברי אלוקים חיים" התפעם, "משתומם אני מול עצמת הבקיאות והעמקות הטמונים בדברים". הוא פנה אל האיש והמליץ לו להגיש את הפסק כלשונו לבית הדין.

הגאון רבי יוסף בוכריץ זצ"ל

לאחר נישואיו, התמנה רבי חויתה לסופר בית הדין, עד אשר נקרא אף הוא ללמד ילדי ישראל, וזאת ביוזמת אביו של רבנו - הצדיק רבי רפאל מאזוז, כפי שכבר סוּפַּר.

ושנא את הרבנות

בשנת תרצ"א, הלך לעולמו הגאון **רבי ציון הכהן יהונתן** זצ"ל ראב"ד ג'רבא[6], וחכמי העיר נתנו ברבי חויתה את עיניהם ובקשוהו למלא את מקומו בדיינות, ולהורות הלכה ברבים. אך הוא בענוותנותו הרבה לא אבה ליטול על שכמו עול זה. אהב הוא אהבה עזה את תלמידיו, וראה ברכה בעבודת הקודש הצנועה של לימוד תלמידים.

ישבו הרבנים על המדוכה, והחליטו כי ימנו את תלמידו הגאון **רבי רפאל כדיר צבאן** זצ"ל ללמד התלמידים במקומו, ורק את כיתת התלמידים הגדולים ימשיך רבי חויתה ללמד, תוך כדי מילוי תפקידו בבית הדין. לאחר הפצרות מרובות, נאות להסדר זה, וקיבל עליו בלית ברירה את התפקיד[7]. לתלמידו הרב צבאן היתה חנות, ורבי חויתה עמד על כך שיסגור את החנות כדי שיהא מסור לתלמידים, ורק אז הסכים שיהיה מחליפו.

לא חלפו הימים, וצרות רבות התרגשו ובאו על רבי חויתה. מחלות קשות תקפו אותו, בנו יחידו בן השש, מאור עיניו הלך לעולמו בפתאומיות, וכן אביו נפטר, שעד

---

6 נולד בשנת התרל"ב. נפטר בפתאומיות לאחר מחלה קצרה, ביום כ"ו מנחם אב התרצ"א. חיבר את הספרים "שערי ציון" ו"ציון במשפט תפדה". זכה לזרע ישרים מבורך, וניניו לומדים ומלמדים בישיבת "כסא רחמים" (על תולדותיו בהרחבה, ראה בהקדמתו של מרן ראש הישיבה הגר"מ מאזוז שליט"א לספרים הנ"ל).

7 במכתב שכתב רבי חויתה לידידו הסבא קדישא רבי רפאל מאזוז זצ"ל (מיום ג' אדר ב' התשצ"ב), הוא מודיע לו כי אישרו את מינויו לדיין מהמלך ה"ביי", ומספר לו על טקס קבלת האישור בזה הלשון: "קיבלתי יום רביעי החולף בהשתתפות הרבה מהק"ק הי"ו בבית הכנסת רבי אליעזר זיע"א, ובא האדון ה"מוראקב" [ראש העיר] והמתורגמן שלו, והאדון השר הישמעאלי יר"ה. ונאם השר הנוצרי נאום, ואני עניתי על דבריו. וגם הרה"ג הרמ"א [הגאון רבי מרדכי אמייס הכהן] נאם נאום וכיו"ב. והביאו משקה "מנתה", ושתה האדון ה"מוראקב" כוס אחד, ואמר אני שותהו להצלחת ושמחת הרב החדש וכיו"ב, כי לגבי דידהו העיקר הוא ההתנשאות וכיו"ב, והכל הבל. והשי"ת יתן בנו דעת להכיר ערכנו ולעזרנו על דבר כבוד שמו לעבודתו יתברך ויתעלה שמו אכי"ר".

מינוהו ללמד התלמידים. הגאון רבי **רפאל כדיר צבאן** זצ"ל מלמד תלמידים בצעירותו בעיר מדנין

אותה תקופה דאג לכל מחסורו, ומיד לאחר מכן נפטרו שתי אחיותיו, אחת סמוך לחופתה ואחת השאירה אחריה שני יתומים, תחושה מרה לפתה את לבו, והוא חש כי כל הפורענויות שניתכו על ראשו אירעו עקב עזיבתו את לימוד התלמידים, בו נחל הצלחה רבה!

בלב מלא יגון וכאב, שלח רבי חויתה אל הגאון **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל חבר בית הדין הגדול בירושלים, מכתב בו תיאר את מסכת יסוריו באותן שנים. ונפשו בשאלתו, האם בעוון ביטול התלמידים בא לו כל זה? רבי עובדיה הדאיה השיבו מכתב תשובה מלא עידוד ונוחם[8].

זו הסיבה, שכאשר לאחר שנים, נודע לרבי חויתה כי תלמידו הגאון **רבי בוגיד סעדון** זצ"ל מתכנן לחדול מלימוד התלמידים, מיד ששמע זאת, הזדרז לשלוח לו מכתב מרגש ונוגע ללב, ובו הוא הפציר רבות ברבי בוגיד להמשיך במלאכת

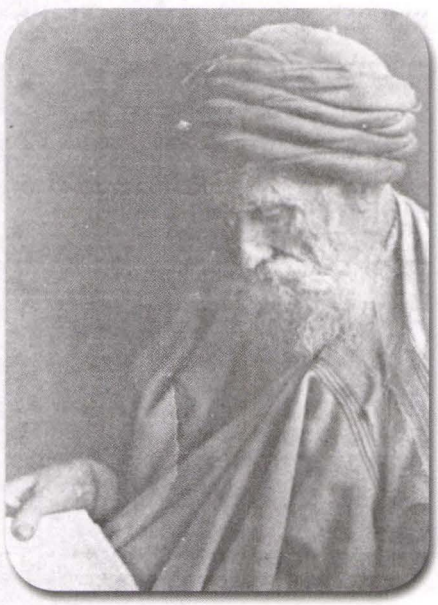
8 תשובתו נדפסה בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ב חו"מ סימן א').

הקודש, וכך נכתב במכתב המרתק ויוצא הדופן (מיום ט"ז כסליו תשי"ז):

"מה מאד שמחתי כאשר הוגד לי כי כת"ר נטל על שכמו לימוד התלמידים, שזהו התכלית הנרצה ללמוד וללמד. ומלבד התועלת לרבים בזה, בפרט בימים האחרונים אשר דללו וחרבו מעינות התורה בעירנו, וראוי לשים לב לעמוד על המשמר ולהחזיר העטרה, ובמקום שאין אנשים וכו', ומגלגלין זכות ע"י זכאי, עוד בה שגם לכת"ר נר"ו מגיע תועלת גדולה כמ"ש ומתלמידי יותר מכולם. "ואני בעל הנסיון בזה. ודבריהם אין צריך חיזוק מלבד הטוב הצפון בעולם התגמול ומלמדי תינוקות של בית רבן נקראים מצדיקי הרבים כמ"ש בפרק קמא דבתרא. וכבר ידוע מאמרם ז"ל דכל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו הוא ילדו, וזוכה להיות שהוא גוזר והקב"ה מקיים כמ"ש אם תוציא יקר מזולל וגו'.

"וגדולה מזה ראיתי למורנו הגאון רבי יצחק לומברוזו ז"ל בספרו "זרע יצחק" בחידושים שבסוף הספר שהביא הקדמה נפלאה מהמקובלים ז"ל שיש מקום גבוה מאד בעולם הבא, ואפילו צדיקים גמורים וגדולי הדור אין זוכים לו ונקרא בשם "ישיבה של מעלה", והוא מוכן רק למלמדי תינוקות דוקא...

הגאון רבי יצחק לומבורזו זצ"ל נ"ע שנת תקי"ב

"ולא אעלים מכת"ר נר"ו כי אחרי שהוגד לי כנזכר לעיל, ושמחתי מאד שגם לי אולי מגיע לי קצת זכות מזה, כי בעוונותי הרבים אני מוטל על

ערש דוי ובדוחק גדול אני לומד בלי ישוב ודעת, ובדוחק גדול אני כותב. זכרתי ימים מקדם שהייתי בישיבה מלאה ספרים מכל מין, ואני יושב ולומד וכותב לומד ומלמד לתלמידים הגונים וותיקים, ועתה בעוונותי הרבים היה לאין מחמד כל עין, צר לי מאד מר לי מר. כמה וכמה פעמים תרדנה עיני דמעה על צערי מזה.

"ואין לי קצת נחמה רק בזכרי כי ב"ה גבר חסדו יתברך עלי ובימי חרפי רכשתי לי תלמידים יקרים, וב"ה הם לומדים ומלמדים דנים ומורים, כותבים פסקי הלכות בהלכות חמורות, ורק זה המקל את כובד עגמת נפשי. הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. אולי אבנה גם אנכי מהם.

"אך שוב הוגד לי כי כת"ר נר"ו רוצה לעזוב את לימוד התלמידים, וכמה נצטערתי וצר לי מאד מזה, ה' הוא היודע, למה, בני, תגרום לי צער גדול כזה?! והלא מזמן שהיית לומד אצלי עד היום, ש"ל [שבח לאל] לא עשית לי שום צער כלל וכלל, ואיך עתה בהיותי במצב כזה, שהצער מזיק לי מאוד בנסיון, תעשה לי כזאת.

"למען ה' תעשה רצוני בזה! שהוא רצון הבורא, ותמשיך ללמד התלמידים. ואל תחוש לאיזה מהם שאינם שמים לב, כך היא המדה, דיליף יליף ודלא יליף ליהוי צוותא לחבריה [פירוש: מי שלומד - לומד, ומי שאינו לומד - יהיה לפחות "חברותא" לחברו]. ולפחות נרויח שיהיה בסוג בעל תורה וחכם ונבון, ולא בסוג עם הארץ, כי עם הארץ בזמן הזה, לא כמו עם הארץ בזמן שלפנינו, שגם מי שאינו יודע אפילו אותיות הא"ב היה חרד לדבר ה' כפי יכולתו, לא כן בעוה"ר בזמן הזה נתקיים בנו 'אם אין תורה אין יראה'. ולכן בכל אופן אין להרחיקם או להתרחק מהם. ודי בזה לחכם. אני מקוה ומחכה שתעשה רצוני ותמלא בקשתי. זוהי הבקשה הראשונה שביקשתי ממך, וזוהי הבקשה האחרונה, בבקשה שלא תשיב פני ריקם" "ועל

סמך דברי רז"ל ש'שכינה למעלה מראשותיו של החולה', וכן המקום אשר אני יושב היא ארץ הקדושה, אני אברך לכת"ר נר"ו בהצלחה גמורה בגשמי וברוחני. וה' ימלא את כל משאלות לבו לטובה, ויהיו נטיעותיו כמוהו, תרתי במשמע, בנים ותלמידים. אכי"ר. אני מחכה לתשובתו על זה. המעתיר עתרת החיים והשלום. ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן ס"ט[9].

ידוע כי מכתב זה אכן פעל את פעולתו, ורבי בוגיד השתכנע ושב ללמד התלמידים כאשר היתה באמנה אתו.

איש על העדה

משעלה הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצוק"ל ראב"ד ג'רבא לישיבה של מעלה (בשנת התש"י, י"ח בטבת) - נתמנה רבי חויתה לכהן תחתיו כראב"ד ג'רבא.

למעשה, כבר בסוף ימיו של מרן הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצ"ל, החל רבי חויתה להנהיג את העם, וזאת בעקבות התרופפות בריאותו של רבי כלפון. בהקשר לכך נשמעה פעם התבטאות מעניינת מפי רבי כלפון: "הקדוש ברוך הוא דואג לבני עמו. במשך השנים שהיה רבי חויתה בתונס, לא נפלתי למשכב, ועמדתי וְשֵׁרַתְתִּי את העם בכל כוחותי, אך כאשר הגיע רבי חויתה לג'רבא, היתה מחלה תוקפת אותי מדי פעם. הוי אומר, כי כל זמן שלא היה מי שימלא את מקומי, נתן לי ה' כח לשרת את העם, לבל ישארו כצאן בלי רועה, אך לאחר שנמצא לי ממלא מקום, יכול אני לפנות את מקומי"...

בתקופת הנהגתו, עמד רבי חויתה בעוז על משמר הדת ותיקן תקנות רבות. קשוב היה לצרכי עדתו, לדרישות החומר ובעיקר לדרישות הרוח, ואת עיקר כוחו ומרצו השקיע בהעלאת רמתם הרוחנית של יהודי העיר. מן השמים חננוהו בפה מפיק מרגליות, וכדרכם של צדיקים השתמש בו להרבות פעלים לתורה ולתעודה.

9 המכתב במלואו נדפס בספר "מדות הרחמים" (עמוד קל"ה).

עמד על משמר הדת. רבי חויתה

כאשר בשנים התש"ח-התש"ט, פעלו גורמים שונים לארגן עלייה לנוער מג'רבא ללא הוריהם, פעל רבות נגד זה, ושלח מכתב ארוך על כך לראש הרבנים רבי כלפון משה הכהן זצ"ל, והנה הוא ככתבו וכלשונו[10]:

"אמרתי לכתוב לרו"מ נר"ו ענין חדש שצריך לו תשומת לב מרובה.

10 נדפס בשו"ת "שמחת כהן" (ח"ב יו"ד סי צ"א).

והוא ששמעתי כי מקרוב רוצים לעשות פה "עליית הנוער", דהיינו שרוצים להעלות מפה מאה ילדים מבן י"ג עד בן ט"ז לצרפת, ויהיו שם ב' שנים מתחנכים בלימודים (ודאי שהם לימודי חול, גם אם יהיו בלשון עברית), ואח"כ יעלו משם [לארץ ישראל] וכו'. ולא שמו על לב הנזק הנמשך מזה לילדים עצמם וגם לעיר כאשר יתבאר:

"א. ענין זה הוא כחתירה תחת לימוד תורה וביותר לימוד הש"ס, כי בני י"ג ואילך הם מתחילים ללמוד העיון, והם מושכים אותם מזה ללימודי חול, ואם הרבנים הראשונים ז"ל עשו תקנה בכל חו"ח [חומר וחוזק] שלא יהיו בתי ספר עממיים באלחארה אלכבירה אפילו של "אליאנס", הוא הדין או כל שכן לזה.

"ב. היראה - מי יודע אם יהיו בעלי יראת ה' בהתחנכם בעיר החופש [צרפת]. גם אם יהיו בחברת "המזרחי", עכ"פ כפי המובן שהמזרחי אינו זהיר אלא רק בענין אכילת כשרות ושביתה בשבת, וגם זה בדרך מוסרי אבל לא הכרחיי, וכל שכן בהתערבם עם הבאים מאירופה, "ויתערבו וילמדו".

"ג. וכן במה שנוגע לעיר, זה גורם לריקון העיר מן התורה בר מינן, אם בפעם הזאת יקחו מאה ילדים וכן פעם אחרת ועוד פעם אחרת, כי הענין הזה עשוי להתרחב, ותורה מה תהא עליה?

"ד. עוד נזק אחר לעיר- גשמי, מחמת הבנות הנמצאות בעיר, מה תהא עליהן, אם יקחו הבחורים, מה יעשו אבות הבנות ולמי ישיאו בנותיהם. הם אומרים שלוקחים גם הבנות להוליכם ג"כ לצרפת, ואם זה שייך בעיירות אחרות, הנה בעיר זו [ג'רבא] לא שייך זה ולא ירצו אבות הבנות לעזוב בנותיהם בעיר אחרת, ובפרט בצרפת תחת תרבות אחרת לגמרי. וגם נסיעת הבנות עצמה לצרפת, מי יודע מה יצא מזה, ואבי הבנות יהיה נבוך אם יניחם אצלו מי ישא אותן,

ואם יעזוב אותן לנסוע, לבו הומה עליהן מה יהיה בהן ובתרבותם [ובחינוכן].

"ה. ואעיקרא דדינא ענין זה הוא ללא צורך כלל, דמאחר שהם משתדלים בעליית המשפחות, בכלל מאתים מנה, וכשיסעו עם המשפחה הרי הם תחת השגחת אביהם ואמם. וכן כשימתינו להם עד שיגדלו וְיִנָּשְׂאוּ, אין כל חשש בזה שכבר הם גדולים ועומדים על דעתם.

"לכן לפי עניות דעתי צריך לזה תשומת לב מרובה קודם שיעשו מעשה, והקהל אינם מרגישים כלום מזה. ויש לנו למונעם מזה ע"י שנשלח להם מכתב בקצרה או בביאור, ובודאי צייתי לדינא. ואם לאו, להודיע ברבים שאין דעתנו נוחה מזה וממילא ימנעו. כן נראה לי אם יסכים רום מעלתו נר"ו". (עד כאן).

דברי רבי חויתה עשו פירות, ונתבטל הענין אחר שרבי כלפון הזהיר בכל החומרה לבל יסעו הבחורים הרווקים לבדם. אמנם בעיירות אחרות בתוניסיה התארגנו לעליות כאלה, אך מן השמים הוכיחו בצורה טראגית כי אין זה רצון ה'.

הסיפור המזעזע אירע כאשר עשרים ושמונה בחורים רווקים, רובם מהעיר "סוסה", עלו מטעם "עליית הנוער" על מטוס שטס למחנה החלמה בעיר "אוסלו" שבנורבגיה, בדרכם לארץ ישראל. ליעדם הם לא הגיעו... ביום א' כ"ח חשון התש"ט (21 בנובמבר 1949), התרסק מטוסם בעקבות תקלה, ונפל סמוך לאוסלו בין ההרים. כל הבחורים נספו ב"מ, יחד עם ארבעה מלווים ושלושה אנשי צוות. הניצול היחיד שנותר לפליטה היה הילד יצחק אלל [הלאל].

אסון מכאיב הזה עשה רושם גדול בעולם בכלל ובכל תוניסיה בפרט, ובעיר ג'רבא הוספדו הנערים בכל בתי הכנסת ביום שבת קודש ה' כסלו. מאז בוטלה כליל עליית הנוער.

La disparition d'une fille d'élite

SUZETTE COHEN COUDAR

La Gazette d'Israël

24 NOVEMBRE 1949 hebdomadaire juif

LE TRAGIQUE ITINERAIRE

LE JUDAISME TUNISIEN PLEURE SES ENFANTS

IL NE FAUT PAS S'ARRETER...

NOTRE DEUIL

Isaac ALLAL

La Gazette d'Israël

hebdomadaire juif

13e ANNEE

JEUDI

1er DECEMBRE 1949

10 KESLEV 5710

Des foules immenses et recueillies ont suivi à Sousse, Tunis, Moknine et Nabeul les poignantes obsèques des victimes de la catastrophe d'Oslo

Ils étaient vingt-sept...

Suzette COHEN-COUDAR

Dans le recueillement et la douleur toute la ville de Sousse a rendu un émouvant hommage à ses chers disparus

כתבות על האסון בעתונות של אותם ימים

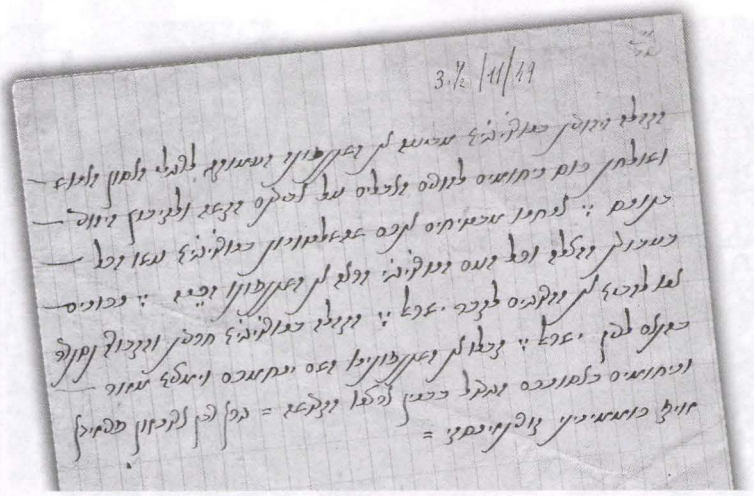

לויית ילדי אוסלו

אנדרטה במושב ינוב לזכר ילדי אוסלו (באדיבות אתר עמית)

מברק תנחומים מהרב הראשי וראש הקהילה היהודית בנורבגיה לרבנות הראשית בתונס.
הועתק ע"י רבנו זצ"ל.

בס"ד 11-1949

הקהילה היהודית בנורוגיא, מביעה את השתתפותה העמוקה לרגלי האסון האנוש. ושולחת כוס ניחומים להורים האבלים על אבידתם הקשה ולקיבוץ היהודי בתונס ∵ אנחנו מבטיחים אתכם שהשלטונות בנורוגיא עשו הכל להביא את ההרוגים לקבר ישראל

∵ הקהילה בנורוגיא חרדית והקבורה תסתדר בהתאם לדין ישראל

∵ קבלו את השתתפותנו, השם ינחמכם וימציא מזור וניחומים באסונכם הגדול בבנין ארצנו הקדושה.

גראן רבן (הרב הראשי)
אהרונסון

פריזידאן ג'וזף כומיני
(נשיא קהילת היהודים)
קורתזינסקי

במדת הרחמים

במשך שנות הנהגתו, התחבב מאד רבי חויתה על בני עירו. הוא פיתח קשר חזק ואמיץ עם כל בני הקהילה, עד שלא זזה ידם מתוך ידו ולא עשו מאומה מבלי להיוועץ בו. כאב וכאם שימש לבני עדתו, כאב המדריך את בניו במשעולי החיים, וכאם המטפחת את עולליה ושומרת עליהם מכל משמר, לבל יחסר להם מאומה.

למרות ייסוריו ומחושיו, היה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות. כשהוכנסו אל חדרו הבאים לטול עצה, וראו את פניו הצוהלות, אף לא אחד העלה בדעתו כי זהו לבושו החיצוני, שכדי לעטות אותו מתייסר הוא שבעתיים. כי כך היתה דרכו, מעולם לא קיבל אדם בפנים עצובות, אלא תמיד הסביר פנים לכל אדם מישראל.

סבר פניו היפות ונועם דבריו, התקבלו בלב כל, ועוד יותר בשעת תוכחה. כאשר נהג אדם שלא כשורה, היה טורח להשיבו אל דרך המלך. לא בדברי מוסר נוקבים ובפנים זועמות היה מיסרו, אלא בפנים צהובות קיבלו ובלשון רכה הוכיחו, וכך היו דבריו מתקבלים ומוצאים מסילות אל לבות השומעים.

מסופר כי פעם שמע על יהודי שנהג לשחק בקלפים (למרות החרמות שהיו בעיר שלא לשחק בקלפים, כי נגרם מכך מספר קלקולים). פנה רבי חויתה אל הגאון **רבי נסים הכהן** זצ"ל (נכדו של רבי כלפון), וביקשו כי יקרא אליו את אותו אדם, ויאמר לו כי דבר ידידות לו אליו. בתחילה התבייש הלה לבוא אל הרב, אך כאשר שמע כי רבי חויתה חביב הוא ומקבל כל אדם בסבר פנים יפות, ניאות לבוא לפניו. וכשיצא האיש מעם פניו, היה מהלל ומשבח את מדותיו הטובות ודרכיו הנעימות עד בלי די[11].

מגרש הספורט שנותר ריק

בשנת התש"י, ניסתה התרבות היוונית לתת דריסת רגל אף במחוזות ג'רבא - העיירה המשומרת והעתיקה. הפעם זה הופיע בדמות ארגון הסעד ההומניטארי

11 "מדות הרחמים" (עמוד פ"ג).

"הג'וינט", אשר החליט לראשונה בתולדות ג'רבא, לבנות בעיר מגרש כדורגל חדש ורחב ידים לצורך תחרויות ספורט, משחקים ומפגני ראווה של כוחניות. תכניתם היתה שהמגרש יפתח את שעריו בפני פרחי הכהונה הרכים, שכלום אין להם בעולמם לבד מתורה ויראה.

תאריך חנוכת המקום, נקבע ליום ראשון עם סיום הלימודים בתלמודי התורה. שמועה חמורה זו, הגיעה לאזניו של רבי חויתה רב העיר. הרב נרתע, והחליט נחושות כי אסור לחשות. "חייבים למחות!" קבע לעצמו.

"אמנם" הרהר הרב בלבו "הארגון שרכש את המגרש והכשירו לפעילות ספורט, מתכוון להיטיב עם התושבים, אלא שאין הוא מודע לדרך חיינו, הלך רוחנו והשקפת עולמנו. על כן חובה קדושה מוטלת עלי לעצור פעילות זו, ולהציל את נערי ישראל מרדת שחת".

ידע הרב כי אחר שהארגון רכש את המגרש והכשירו, אין סיכוי שישמעו לו לשוב בהם מכוונתם, לכן פעל באפיק אחר.

דרשן בחסד עליון היה רבי חויתה. פיו מפיק המרגליות ולשונו המרתקת, משכה את הציבור אשר נהרו לדרשותיו בהמוניהם. בכוח הרטוריקה והפאתוס האדיר שלו, היה מחשמל המונים שרותקו למוצא פיו. כשהיו ספסלי בית הכנסת הגדול מתמלאים עד אפס מקום, היו פורסים מחצלאות על רצפת בית הכנסת, ושוב היו המחצלאות מתכסים באנשים שישבו עליהם בישיבה מזרחית. בפיו מפיק המרגליות, יכול היה לדרוש מספר שעות, ולא היו הקהל קצים ומתעייפים מאריכות דבריו הנעימים.

נועם שיחותיו בשילוב מוסר נוקב, חלחלו וירדו עד נבכי הנפש, ואף לא אחד נותר אדיש מול מלותיו החמות היוצאות מן הלב ונכנסות אל הלב. לא נדיר היה לראות בדרשותיו את השומעים מזילים דמעות חרטה, ואפילו מוכנים להתוודות על עוונם בפומבי.

בחכמתו הרבה, השכיל למצוא את שעת הכושר, בה ראה הזדמנות להוכיח מלב אוהב את צאן מרעיתו, בעניינים שבין אדם לחברו ובין אדם לקונו. בלשונו החדה ידע לפלס נתיבים ללבו של כל אחד ואחד מבני עדתו, למצוא בו את הניצוץ והאור, ולהבעירו לעבודת ה'.

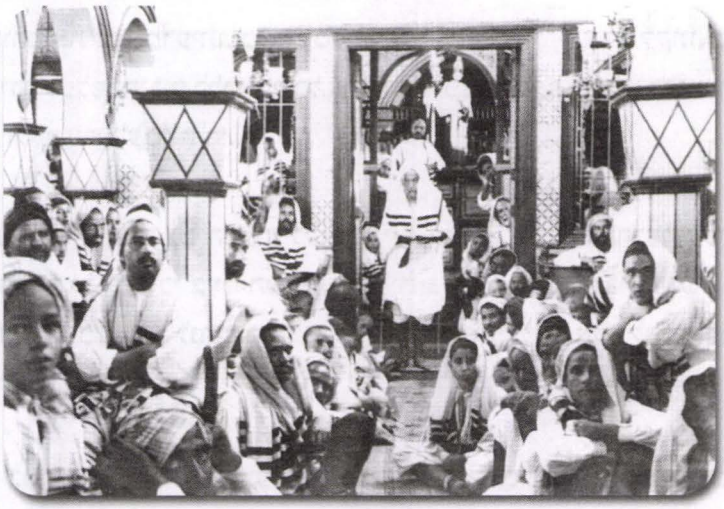
ואת כוחו זה רתם גם הפעם. ללא שהיות, שלח להודיע בארבעה עשר בתי כנסיותיה של ג'רבא כי ביום השבת תתקיים בבית הכנסת הגדול דרשה בעלת מסר חשוב. רבים ניסו לנחש במה מדובר, אך לא נותר להם אלא להמתין בקוצר רוח לדרשה.

עוד בטרם הגיעה השעה היעודה, התמלא בית הכנסת מפה לפה, ורבים רבים צבאו על חלונותיו מבית ומחוץ, ברצון להאזין למוצא פי רבם הקדוש. הכל ציפו בכליון עיניים לשמוע איזו הודעה חשובה חפץ רבם למסור בדרשתו. זקנים, נערים וטף, ישבו בצפיה דרוכה ובדומיה ארוכה, כשבמעברים עמדו כתף אל כתף אלו שהמקום צר היה מהכילם.

והנה הופיעה דמותו של רבי חויתה בפתח בית הכנסת. הכל נעמדו לכבודו ביראת כבוד, והוא ניגש לבימה. נטל את טליתו, ברך עליה בכוונה והתעטף בה, כדרכם של רבני ג'רבא בדרשותיהם, והיה נדמה כמלאך ה' צבאות.

דממה מוחלטת נשתררה באולם, ובקולו החזק והנעים פנה הרב לקהל הקשוב למוצא פיו.

"נאמר בפרשת השבוע: 'כי לא דבר ריק הוא מכם, כי הוא חייכם, ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה'", פתח רבי חויתה את שיחתו הנוקבת והמאלפת. בקולו שהדהד בחלל האולם, הביע את הרעיון המרכזי הטמון בפסוק, כי התורה והמצוות הם חיינו ואורך ימינו, ואין לסור מהם אף כמלוא נימה. אט אט עבר לנושא שלשמו כינס את כל בני העיר - מגרש הכדורגל החדש. בדבריו, הוכיח בתוקף כי מגרש הספורט הינו מקור להרס וחרבן מורשת ג'רבא המעטירה שנשמרה בקפידה

דממה מוחלטת נשתררה באולם.
תמונה עתיקה של קהל קדוש בג'רבא מאזינים ברוב קשב לדרשה

במשך מאות בשנים. הוא אף הציג בפניהם את החרם הנורא שכתבו בעבר גדולי רבני ג'רבא נגד חברת האליאנס, והתקנה שלא להכניס לאזור מקודש זה דבר חולין.

במשך הדרשה, עורר הרב את הציבור להתנגד בכל תוקף וגבורה נגד הרעיון ההרסני. "מפני מה לג'רבא יש בעולם שם רוחני יותר משאר ערי תוניסיה?" פנה לקהל בלב רוגש, והשיב בלהט: "התשובה פשוטה! בג'רבא הכל חרדים לדבר ה'! כולם מאוחדים למען המטרה הנעלית של הקדשת שמו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא! חלילה לנו להסכים להפקרות זו! נעמוד חזק כפטיש יפוצץ סלע לבטל מחשבות אוון החושבים להשחית כרם ה' צבאות!". הוא אף מנה מספר נזקים שיוצאים מן הדבר, כשהבעיה העיקרית היא ביטול הבחורים מן התורה. כמו כן העלה את הבעיה כי המשחק במכנס קצר, מוביל לחוסר דרך ארץ וחוסר בושה...[12]

דבריו נאמרו בכנות ובלב מרותח, ומרוב צער שמא יצליח מעשה שטן, פרץ

12 הדרוש נכתב במלואו על ידי רבי חויתה ונדפס בספרו "כתר כהונה" (דרוש ע"ח).

לפתע בבכי מר שנגע היטב בלבות השומעים.

אין מלים לתאר את הרושם העז שהותירו מלותיו רבות-העֲצָמָה של רבי חויתה, דבריו היוצאים מן הלב הטהור, נכנסו אל לבם של השומעים, ומבחן התוצאה דיבר בעד עצמו: למחרת, ביום חנוכת המגרש, לא העז אף בחור להתקרב למגרש הכדורגל! והוא נותר ריק ונכלם...

כך, הצליח רבי חויתה לעצור את הכדור, עוד בטרם ימשיך להתגלגל ולגלגל לעבר שערי הטומאה.

החלום המסעיר

כאמור, כוחו הגדול של רבי חויתה היה בפיו, ובדרשותיו היה משיב רבים מעוון. בענין זה נשתמר הסיפור הבא:

היה זה באחד הימים של חודש אדר. רבי חויתה ישב סמוך לשלחן העץ הרחב, כשלמולו פרוסים ספרים רבים, והוא מכין את הדרשה המרכזית לשבת "זכור", אך לפתע חש כי נעצמות שמורות עיניו והוא חייב לתת מעט תנומה לעפעפיו.

והנה בחלומו, מופיע בחור צעיר מג'רבא אשר מצא את מותו באופן טראגי בטביעה בים, והוא בוכה בכי מר וקורע לב. "מה לך?" נזעק הרב בחרדה. והבחור השיבו תשובה מסמרת שער: "במשך שלש שנים מגלח הייתי בתער, ובבית דין של מעלה **הענישוני בעבור כל שנה לסבול בכף הקלע!** ועתה מר לי, מר! אנא, רבי! הושיעני! אין לי כוחות יותר לשאת את ייסוריי..." התחנן הבחור על נפשו.

רבי חויתה התעורר באחת. מבטו המיוסר של הבחור צף מול עיניו, והוא החליט להסב את נושא הדרשה ולעורר את הציבור על ענין הגילוח בתער, על מנת שיהיה זה לתועלת נשמתו האומללה של אותו נער.

שבת בצהריים. בית הכנסת מלא היה מפה לפה, והכל ציפו למוצא פי רבם הנערץ. רבי חויתה פתח את דרשתו בדברים נוקבים על חומרת הגילוח בתער, ועל העונש הנורא של החוטאים בו. במהלך הדרשה, גולל הרב בפרוטרוט את דבר החלום הנורא. אך מגודל ענותנותו לא גילה כי הוא בעצמו חולם החלום, אלא סיפר זאת על 'רב אחד'. הקהל ישב והאזין ברטט למסר המסעיר מעולם העליון. בסיום הדרשה, ניגשו אל הרב אנשים מהקהילה כשהם נרעשים ומבוהלים, וקיבלו על עצמם שלא לגלח בתער לעולם!

בראות רבי חויתה את ההתעוררות הכבירה, נשא תפלה חמה על נשמת הבחור, וקיוה כי בזכות התחזקות הרבים יקלו בעונשו. ואכן, לאחר שבתות אחדות הופיע שוב הבחור בחלומו, והפעם כשהוא מחייך ובידיו מיני מתיקה...

בשמחה ובהתרגשות, שיתף רבי חויתה את הציבור גם בחלומו השני, והוכיח להם את מעלת התשובה והכח העצום של מצות זיכוי הרבים[13].

אין זו הפעם הראשונה בה קלט הציבור מסרים משמעותיים וחשובים מדרשותיו של רבי חויתה. אי אפשר היה להיוותר אדיש מול מלותיו הנוקבות, ובפני מוסרו האמיתי היוצא מקירות הלב וחודר ללב. לא פעם אף ניכרו עקבותיהן של דמעות מטהרות על פניהם של הציבור המאזין ומפנים.

הרה"ג **ר' אשר חדאד** הי"ו המגיד מנתיבות, בקש מרבי חויתה הוראות, הנהגות או כללים שכדאי לכל דרשן לקיים על מנת שהציבור יימשך ויושפע מדבריו. רבי חויתה לא חס על זמנו וכתב בפירוט את הכללים הבאים:

"**א.** להיות הדרשן שומר עצמו מדברת ההמון, כי קושית עם הארץ אין לה תירוץ.

---

13 סיפור מרטיט זה נכתב על ידי רבי חויתה עצמו בקונטרס מיוחד הנקרא "קונטרס החזיונות", אשר בו העלה הגאון הצדיק את חלומותיו הנשגבים.

"**ב.** להיות דבריו בנועם שיח בנחת ובענוה, ולא בדברים גסים וקשים. ובזה דבריו יותר מתקבלים לשומעיהם.

"**ג.** אם ידבר במוסר, לא ידבר אלא בגנות המדה או העבירה, ולא בגנות **בעלי** המדה או העבירה...

"**ד.** החדושים שיאמר, יהיו חידושים מובחרים מספרי הדרשנים המפורסמים...

"**ה.** שיהיה הדרוש מקושר, שמקשר המאמרים והחידושים שאומר בכל הדרוש יחד מקושרים זה לזה, ודבר זה צריך לימוד והרגל לאט לאט.

"**ו.** אני נהגתי לומר תפלה קצרה קודם כל דרוש...

"**ז.** יסוד היסודות ועיקר הכל, הוא יראת שמים ורכישת המדות הטובות והתרחקות המדות הרעות. וביותר הגאוה והכעס וקפדנות... ועל הכל יתפלל ויתחנן לחונן לאדם דעת להאיר עיניו במאור תורתו לכוון תמיד אל האמת, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים".

ברכה מהעולם העליון

ואם בחלומות עסקינן, נביא כאן את סיפורו של חלום נוסף, ששינה את רוע הגזרה והציל ממות לחיים:

דממת מות בבית. התינוקת שוכבת במיטה פניה חוורות כסיד, עיניה עצומות ולבה דופק באיטיות מבהילה. אביה, רבי חויתה עמד ליד מיטתה קודר ונפחד, הרופאים אישרו כי התינוקת בתהליך גסיסה ואין בידם להצילה. הצמיד רבי חויתה כסא למיטתה של התינוקת והחל הוגה בתורה. העייפות המצטברת של ימי מחלתה של הילדה הכריעו את הרב והוא נרדם על ספרו. היה זה ספר "ישא ברכה" אותו חיבר הראשון לציון הגאון רבי **יעקב שאול אלישר** זצ"ל.

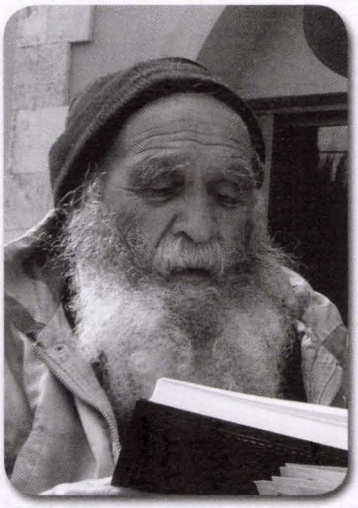

הראשון לציון הגאון
רבי **יעקב שאול אלישר** זצ"ל
בעל ה'ישא ברכה'

בחלומו, ראה את עצמו נכנס לישיבה של מעלה, והנה הוא בפתח בית מדרש ענק. למולו הוא רואה שלחן ארוך, אשר סביבו צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם, עוסקים בתורה ונהנים מזיו השכינה. ניגש ובירר: "מי הם תלמידי החכמים היושבים בראש השלחן?". ענו לו: "הראש"ל רבי יעקב שאול אלישר ולצידו אביו רבי אליעזר ירוחם אלישר".

משהתקרב לעברם, פינו לו מקום במושב בית דין של מעלה, וישב ביניהם. ואז פנה בתחנונים לאב רבי אליעזר ירוחם, שיעתיר בתפלה למען בתו שהיא חולה מאוד. אך הוא סירב לברכה. כך פנה שלש פעמים, ולא רצה לברכה. פנה לבן ה'ישא ברכה' וביקש שיברך את בתו, והוא נאות והעתיר מיד ברכה על ראש התינוקת החולה ואמר: "אל נא רפא נא לה" שלש פעמים.

רבי **ששון כהן** שליט"א
חתנא דבי נשיאה

ניגש שוב אל האב וטען בפניו: "הנה בנך בֵּרַךְ את בתי, ואתה לא תברך?!". ואז הסכים האב והאציל גם הוא מברכתו. התעורר רבי חויתה אל המציאות, וראה לפניו את הילדה כשפניה חיוורות. פנה לרעייתו הרבנית ובקשה שתאכיל את התינוקת. פחדה האם וענתה חלושות: "אבל היא גוססת, ולא שייך אפילו לגעת בה!". הכריז הרב ואמר: "בריאה היא!". ואכן, האכילה האם את התינוקת והיא שבה לחיים! לימים, נישאה לחתנו **רבי ששון כהן** שליט"א.

כי מלאכיו יצוה לך

רבי חויתה נודע גם כפועל ישועות בקרב הארץ, כפי שנראה בסיפור הבא שהתרחש בתקופת שהותו של הרב בעיר הבירה תונס:

גברת נמני ע"ה נכנסה אל ביתו של רבי חויתה, כהרגלה מדי שבוע, לבוא ולסייע לרבנית בצרכי הבית. באותו יום חלו שיבושים בזמני הארוחות, ועובדה זו גרמה לעיכובה בבית הרב עד שעת ערב מאוחרת. החשיכה ירדה והיא פחדה לשוב לביתה ולנסוע באוטובוס הערבי העויין כשהיא היהודיה היחידה באוטובוס, ובמיוחד שהיו עליה תכשיטי זהב רבים כדרך נשות תוניס האמידות. רבי חויתה הבחין בחששותיה והבטיח לה: "זכות המצוה תעמוד לך לבל יאונה לך כל רע!".

יצאה האשה הצדקת בלב קל, סמוכה ובטוחה בדבריו של הצדיק. עלתה לאוטובוס שהיה מלא ערבים ומיד שמה לב למבטי השטנה המשופדים שסביבה, היא נסתה להתכנס בעצמה אך פחד גדול נפל עליה. לפתע עלה ערבי רחב מדות, בעל תרבוש אדום מכובד והתיישב סמוך אליה. היא חששה ממנו, אך משום מה גם חשה ביטחון מסוים. כשירד שאל אותה: "גברת, לאן את צריכה להגיע?". בשיניים נוקשות ענתה לו את כתובתה. לא פחות ולא יותר ליווה אותה הלה עד שוידא שנכנסה לביתה.

היא סגרה אחריה את דלת הבית, נפלה על הכורסה הראשונה שמולה, ושחררה אנחת רווחה והודיה לה'. מיד למחרת באה וספרה לרבי חויתה על הנסיעה הלילית המוזרה. רבי חויתה חייך ואמר לה: "היה זה מלאך שנשלח משמים לשמור עלייך בדרך ולהצילך מכל רע, בזכות החסדים שאת עושה עמנו!".

מה עם מסכת עבודה זרה?

תשוקתו של רבי חויתה ללימוד התורה, לא ידעה שבעה. פעם כאשר שכב על מטת חוליו בבית החולים, נכנסו תלמידיו לבקרו. ראוהו שפניו עגומות, ושאלוהו

מה יום מיומים? ענה להם שמרגיש הוא כי קיצו קרב, וטרם הספיק ללמוד מסכת עבודה זרה (כנראה מפני שהיה לומד מסכתות רק בעיון ולא בבקיאות), ובישיבה של מעלה לא נותנים לנשמה להשתתף בשיעורו של הקב"ה רק במסכתות שלמדה בעולם הזה. ואמנם בספרו "פרחי כהונה" על הש"ס, רואים חידושים גם על מסכת עבודה זרה, וכנראה שלבסוף הספיק ללומדה ואף לחדש בה.

רבי חויתה נתגלה כפוסק גדול בכל התחומים, ואף חיבר עשרה ספרים הלכתיים שונים.

אלו הם שביבי אור אחדים מדמותו הקורנת של רבו המובהק של רבנו, אשר תולדותיהם כרוכים זה בזה. על עלייתו של רבי רחמים לארץ הקודש, ועל פטירתו, יבוא בעזרת ה' פרק נפרד במקומו. בפרק הבא נשוב אל ערש ילדותו של רבנו.

פרק י'

התמודדות עיקשת

רחוק אבל קרוב

ברגלים כושלות, שָׁרַךְ רבי רפאל דרכו אל ביתו, ההצלחה שהאירה לו פנים בתונס, הפכה לו כאן בג'רבא לכשלון מוחץ. בתחילה סבר כי עם הכסף שצבר מעבודתו בעיר הבירה, יוכל להמשיך ולקיים עצמו, אך חנות המכולת שפתח בג'רבא גררה הפסדים, וההשקעות הפכו לחובות. אט אט ירד המצב הכלכלי פלאים, והממון שהצליח לצבור בתונס, כלה כמעט לחלוטין. נסיון העוני היה קשה מנשוא.

לפתע נזכר רבי רפאל כי יום רביעי הוא היום, וביום זה נוהג הוא ללכת אל רבו של בנו יקירו - רבי חויתה, כדי להתעדכן בהתקדמותו הלימודית והרוחנית. כמו מאליהן קלו רגליו, גיל ואושר מילאו את לבו, הלחץ הנפשי בו היה שרוי עקב מצבו הכלכלי נגוז ונעלם, והוא כמעט אץ רץ לביתו של ראש הישיבה רבי חויתה. כרגיל, תֵּאֵר הרב בשמחה רבה את התפעלותו מבנו היניק והחכים, את ידיעותיו וכשרונותיו, לצד התמדתו המופלאה בתורה הקדושה.

כאשר יצא רבי רפאל מביתו של ראש הישיבה, נדמה היה כי זה עתה הרויח אלפי אלפים דינרי זהב. פניו זהרו מאושר ולבו הטהור המה הודיה, אך שמחה זו נקטעה באיבה עת נכנס לביתו הריק, לאשתו ולבנו המצפים למעט אוכל להשיב

את נפשם הרעבה. אין מנוס, החליט, אנסה את מזלי במקום אחר.

הוא העתיק את חנותו לכפר מדנין, הנמצא במרחק 70 ק"מ מג'רבא, ואל חיק משפחתו היה שב רק משבת לשבת.

רחוב יהודי במדנין

למרבית הצער, גם שינוי המקום לא שינה עמו את המזל. המצב היה חמור כל-כך, עד שאפילו מספר פרוטות לקניית **לחם** לא נמצאו בכיסו! כל מזונו היה מזרעונים חיים שנותרו על מדפי חנותו הריקים...

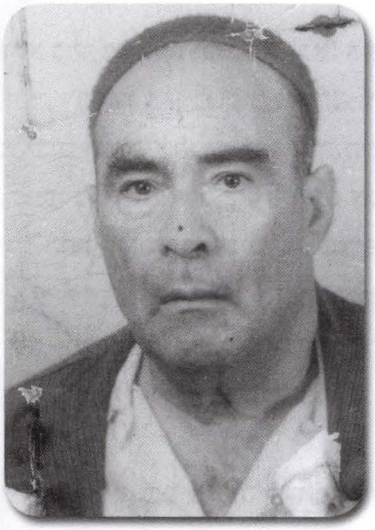
לילה אחד בשכבו על יצועו, הרהר נוגות במצבו הקשה כל-כך, חש הוא היטב כי השטן ניצב פְּחַיִץ בין שאיפתו הטהורה לגדל את בנו המיוחד בעיר התורה, ובין המצב הכלכלי הדורש הגירה מיידית לתונס, על מנת להתקיים...

אך רבי רפאל חזק היה ברוחו, הוא לא נכנע! למרות שהתקיים בו הפסוק: "אני מלאה הלכתי, וריקם השיבני ה'" (רות א, כא), לא נשברה נפשו, זכר הוא היטב את מאמר רבותינו: "כתיב 'ה' צדיק יבחן' (תהלים יא, ה), אמר רבי יונתן: היוצר הזה

רבי **חויתא סופר** זצ"ל, רב במדנין

רבי **ורגאני עמרוסי** זצ"ל, רב במדנין

רבי **חומאני עלוש** זצ"ל, רב במדנין

אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק לקוש [לנקוש] עליהם אחת עד שהוא שוברם, ומי הוא בודק? בקנקנים יפים שאפילו מקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברים"[1]. בלית ברירה גמלה בלבו ההחלטה באותם לילות מזי רעב, לשוב לתונס, כמפלט אחרון מן הרעב, ולעבוד שם.

אך שוב, מה יעשה עם בנו השוקד באוהלה של תורה? איך ינתקו ממקור החיים האמיתי? דמותו הקורנת של הבן המיוחד צפה מול עיניו והוא תהה לעצמו: "איך אגדע פריחתו של אילן פאר זה?! כיצד אגדום את צמיחתו?!". באותם ימים, לא היה קיים מושג של פנימיה, ולא היה לנער היכן להישאר. לא ידע האב מה יעשה.

הדרך להחלטה היתה קשה ואמיצה, אך הוא בחר בה בעוז ובגבורה: 'לא! אעבור לתוניס לבדי!' גמר אומר בנפשו, 'ורעייתי ובני, יישארו כאן במקום תורה!'. צעיר היה רבי רפאל באותם ימים קשים, כבן שלושים וחמש בלבד, ובכל זאת הקריב את עצמו, את חייו הפרטיים עם משפחתו, למען עתידו הרוחני של בנו! גם אשתו הצדקת מרת רחל, לא מוכנה היתה לוותר על החינוך המעולה של בנה. שאיפתה אחת היתה להביט בפניו הטהורות ובעיניו הזכות הרצות על שורות דפי הגמרא. בימים הבאים, ארז רבי רפאל מעט מטלטלים, ונסע לבדו לעיר הבירה, שם תכנן להתפרנס כסוכן הקונה סחורות עבור תושבי העיירות הקטנות והכפרים.

יושבת היתה מרת רחל מצונפת בביתה. בעלה אי-שם בתונס הרחוקה, היא לבדה והוא לבדו, בימות החול וביום השבת. רבי רפאל מבשל לבד, מכבס לבד, וחוגג את מועדי ה' בגפו! "כל קרבן שווה את התוצאה...", לוחשת רחל לעצמה בכל פעם מחדש, ושואבת עידוד מתורתו של בנה.

מכשיר הפקס עוד לא התגלה באותם ימים, ואף הטלפון היה נדיר מאוד. היתה זו הקרבה נפשית לא מבוטלת. רק פעם בחודש היו מקבלים האם ובנה פריסת שלום מהאב, בדמות מכתב רווי געגועים לבני המשפחה הרחוקים מן העין, אך כל כך קרובים אל הלב...

---

1 בראשית רבה (ל"ב, ג'), וראה במדרש אגדה בלק (פרק כ"ב, ז').

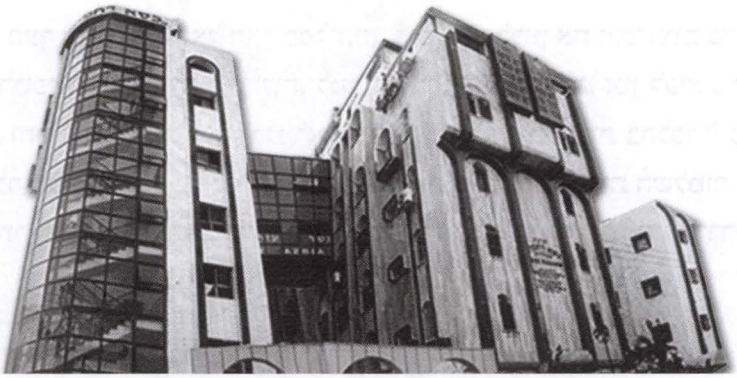
אל מכתבו, נוהג היה רבי רפאל לצרף סכום כסף שיש בו כדי קיום, ואילו הוא, עדיין מתבוסס בבוץ, אינו מצליח להרים את הראש מעל פני המים ולהרויח לפרנסתו. מצטמק ורע לו... כך נמשך המצב במשך תשע שנים רצופות!

המאמץ היה שווה

רק פעם אחת בששה חודשים, היה שב רבי רפאל לביתו בג'רבא כדי לחוג את החגים בחיק המשפחה. המתנה שהיה מביא, לגודל עניותו, היתה פרי חדש שקנה בתונס. בביקורים קצרים אלו, רוֶוה היה רוב נחת מלוא חופניים מעלייתו הרוחנית המטאורית של בנו בתורה ויראת ה'.

בשעה מאוחרת בלילה, היה מופיע האב המותש מן הדרך ומהעבודה הקשה אל ביתו, ובעוד אבק הדרכים דבוק בבגדיו, היה רץ אל ראש הישיבה רבי חויתה, ושואל במתח רב: "נו, כיצד בני לומד תורה?" כשאך ראה האב את חיוכו המלא אור של הרב ושמע את מלותיו החמות, היה פולט תוך אנחת רווחה: "זה עתה ירד ממני עול של ששה חודשים, **המאמץ היה שווה...**".

לנו ברור הדבר כי ידוע ידע השטן את הכוח העצום הטמון בילד זה, שעתיד לחולל מהפכה תורנית. צפה השטן בממלכת התורה הקדושה **ישיבת 'כסא רחמים'** המעטירה על כל היכלותיה, מוסדותיה ותלמידיה,

את זה ביקש השטן לגדוע. דרך הלימוד הספרדי שעבר מדור לדור בישיבת "כסא רחמים" בבני ברק

ועשה מאמצים כבירים לשים מכשול ולקטוף את הפרח בעודו באבו, על ידי שהוריו יעברו לתוניס, ואז לא יוכל הילד להמשיך לשקוד על למודו. אך הוריו של רבנו עמדו בנסיון כחומה בצורה, והצליחו לשמור על השתיל הרך שיגדל לאילנא רברבא, ובבוא היום הם קצרו את הפרות.

אכן, רוב נחת רוו הוריו של רבנו מבנם היניק והחכים. לאחר נישואיו של רבנו, שב פעם רבי רפאל הביתה כשצהלתו על פניו. שאלוהו בני הבית לשמחה מה זו עושה. השיב להם: "בנוהג שבעולם, שמכירים את הבן בזכות אביו, אצלי זה להיפך, עברתי ברחוב ומישהו שאל אותי "אתה אביו של רבי מצליח?". ושמחתי על כך מאוד".

איש מצליח המדויק

את מהלך ימי החופשה, ניצלו האב ובנו ללימוד בצוותא. ישבו יחדיו רבי רפאל ומצליח, צללו לעומקה של תורה, וניצלו כל דקה.

"ספר לי בני יקירי, את סדר היום שלך" ביקש פעם האב המאושר בשעה של קורת רוח.

"יודע אני אבא, כי זהו רק חלום ולא ניתן לממשו, אך מה מאוד חושק אני להשיג מורה שעות (שעון)!" לא ענה הנער ישירות על השאלה. "מדוע בני, לשם מה חפץ הינך בשעון?!" שאל האב בפליאה. "רוצה אני לכוון את זמני היום בדיוק נמרץ ולהספיק הכל במדה הדרושה. למשל: זמן קבוע לתפלה, זמן לשינה, זמן לאכילה. והכי חשוב, זמן לעיון בגמרא, וכתיבת שאלות ותשובות בהלכה"[2] ענה הבן שכבר מגיל זה ניכר בו הדיוק והנטייה לעשות כל דבר בתכלית השלמות על הצד היותר טוב. התענג האב למשמע תשובתו של הבן, והמשיך להאזין לדבריו[3].

---

2 וסימניך: שעון נוטריקון שמרו עדותיו וחק נתן-למו (תהלים צ"ט ז'). נאמ"ן ס"ט.

3 ואכן, בסופו של דבר אסף הילד פרוטה לפרוטה עד שעלה בידו לרכוש שעון.

"במהלך הלילות אוהב אני ללמוד תורה עד עלות השחר, ולאחר מכן להתפלל בהשכמה במנין הראשון. ואז, עולה אני לישון כדי לצבור כוחות עד לשיעור הבוקר הקבוע", סיפר מצליח בעיניים נוצצות.

"מה דעתך, בני, להתפלל מיד בנקודת הנץ-החמה?!" שאל האב שהקפיד על ענין זה מאוד. הבן, מצליח לא התמהמה ולא שאל שאלות, תוך זמן קצר ערך חקירה הלכתית מקיפה בנושא נץ החמה, וכתב על נושא זה שאלה ותשובה באורך וברוחב.

בתשובתו דן העלם בסולם הערכים והדרגות בזמני התפלה, כמו השאלה אם עדיף להתפלל בנץ החמה ביחיד או להפסיד "נץ" ולהתפלל במנין.

ימים רבים ארכה כתיבת התשובה ולא הגיעה לסיומה. רק לאחר כארבעים שנה, בשנת התשכ"ח, שב וערך את הענין כולו מחדש, והאריך וכתב בזה כ- 50 דפים גדולים כפולי טורים, ונדפסה התשובה בספרו שו"ת איש מצליח (ח"א כרך א' חלק או"ח סימן ט"ו).

בנוסף, סיפר הבן לאביו שמלבד השיעור הקבוע בעיון מדי יום, לומדים הם בבוקר ובערב מסכתות שונות, כדי לרכוש בקיאות בש"ס[4].

בנתיבות ההוראה

"החלק האהוב עלי ביותר" המשיך הבן לספר לאביו הגומע בשקיקה כל מלה "הוא חלק השאלות והתשובות. הרב נותן לנו בתחילת השבוע שאלה הלכתית, פעם בהלכות פסח, ופעם בהלכות טרפיות, פעם בכללי ספק ספיקא, ופעם

4 מנהג ג'רבא היה ללמוד אחרי לימוד המקרא דינים בש"ע, ואח"כ המסכתות: ברכות, ביצה, בבא מציעא, קידושין, פסחים, חולין. ובבקר ובערב היו לומדים מסכתות שונות לשם בקיאות. כמובן שאין זה קבוע, ויש מלמדים משנים את הסדר האמור במקצת, אך בדרך כלל למדו כן. איחרו מסכת פסחים לקידושין בגלל הסוגיות העמוקות שבה בפ"א ופ"ב שלמדו אותן עם המפרשים הצל"ח והפנ"י ואור חדש וכו'. כן היו מחבבים מאד את ספרי הקצרנים והדייקנים, כגון מהר"ם שיף, הרש"ש ועוד. נאמ"ן ס"ט.

בהלכות קידושין, או בהלכות ירושות ומתנות ועוד, כדי שתהא לנו ידיעה מקיפה ורחבה בכל חלקי הש"ע. במשך ימי השבוע אנו כותבים ומבררים את התשובה, וביום שבת עלינו להביא לפניו תשובה מנומקת ומבוארת היטב. זו חויה נפלאה ומעניינת, לעיין בהרבה פוסקים, לדלות פנינים ולחדש חידושים עד שמגיעים למסקנא הנכונה!" תיאר הנער בהתלהבות.

"האם אתם מוצאים בעצמכם את מראי המקומות, או שהרב מדריך אתכם בזה?!" חקר האב ברצותו לדעת את רמת לימודם.

"אמנם, בתחילה היה הרב מציין לנו את המקורות" הסתייג הבן "אך עם הזמן, התרגלנו לאתר בכוחות עצמנו את המקורות בפוסקים, ולעיין בדרך ישרה ובצורה מושלמת ב"ה. לא זו בלבד, אבא, גם קנאת סופרים קיימת בין הבחורים, מי יצליח להגיע ליותר מקורות ופוסקים בענין".

"האם התשובות שאתם כותבים הינן להלכה ולמעשה?" התעניין האב החסיד שחשש כי הם צעירים מכדי לפסוק הלכות. "לא, אבא! ה'רִבִּי' [כך כונה רבי חויתה בפי תלמידיו] מדגיש לנו בכל הזדמנות, כי הלימוד עתה הוא להלכה ולא למעשה, לבל נהיה חלילה בגדר 'מי שלא הגיע להוראה ומורה'".

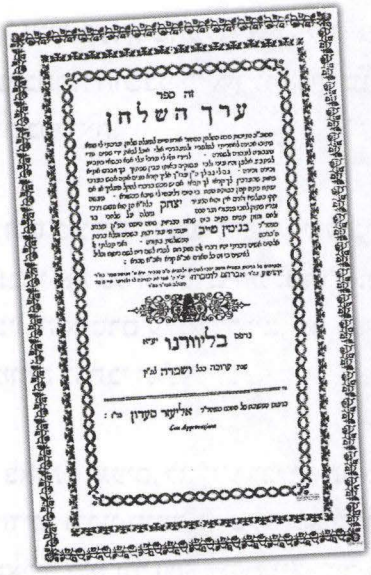
היו אלו דקות ארוכות של נחת יהודית, שהעניקו לאב המאושר כוחות רבים להמשיך בדרך הקשה והמייסרת, ואף בהיותו לבדו בנכר רחוק מאשתו ובנו, מרים היה את עיניו ומודה לה' על האוצר שבביתו.

שנים רבות חלפו, ורבנו סיפר לבניו על אהבתו ותשוקתו לתורה בימי נעוריו, תאר להם בעיניים בורקות כיצד בהיותו נער, היה 'מתחרה' בגאון רבני תונס (שנפטר כמאה שנה קודם לכן), **רבי יצחק טייב** זצ"ל בעל "ערך השלחן".

הכיצד?!

ציונו הקדוש של הגאון רבי **יצחק טייב** זיע"א

שער ספר "ערך השלחן" על שו"ע או"ח
לגאון רבי יצחק טייב זצ"ל

"בחרתי שאלה עליה נשאל הרב ערך השלחן, ויצאתי לדפוק על דלתות הראשונים והאחרונים לברר הדין לאורך ולרוחב ולכתוב תשובה בענין, אך בספר אחד הקפדתי לא לעיין, היה זה ספר "ערך השלחן". רק אחר שסיימתי לכתוב את תשובתי, ומיציתי את כל עיוני בנושא, פתחתי את ספר "ערך השלחן", וראיתי כיצד הגאון זצ"ל מתמודד עם השאלה בדרך שלו, אלו הֲבָנוֹת חדשות השיג שלא הגעתי אליהן, או איזה מקור חדש הביא שאליו לא השכלתי להגיע. ומכך הייתי לומד להבא כיצד מבררים הלכה ומגיעים למסקנא הנכונה"[5].

מדוע התמהמה התשובה

יום אחד, סימן ראש הישיבה בעדינות לתלמידו מצליח לגשת אליו. "מצליח יקירי" פנה הרב בחיבה יתרה לתלמידו הגאון הצעיר, "לפני כשלושה שבועות נתתי לך שאלה לבירור בענין "מצוה לקיים דברי המת", וטרם הגשת לי את

5 וראה זה פלא, כי ר' יצחק טייב ור' מצליח מאזוז חושבנא דדין כחושבנא דדין (239) בדקדוק, ובר מזליה הוי. נאמ"ן ס"ט.

פרי עטך בענין, מתפלא אני עליך, בדרך כלל זריז הנך, מדוע עתה מתמהמהת תשובתך?! חושבני כי אין להאריך בנושא זה יותר מארבעה, חמשה דפים..." סיים הרב בפליאה.

נגש מצליח בראש מורכן לשלחנו, שלף צרור דפים עבה והגיש לרבו. "רבי, כתבתי את כל זה וטרם השלמתי" אמר בענות חן. רבי חויתה לא האמין למראה עיניו, הוא טרם עיין בדברים, אך לפי האריכות הבין כי חידושים רבים ועמוקים טמונים בכתבי תלמידו...

באותם רגעים, לא ידע רבי חויתה כי עוד נכונה לו הפתעה רבה. עברו עוד ימים אחדים, ורבנו הגיש לו **שלש מאות עמודים (!)** בענין. ובשקט אמר: "יש לי עוד להאריך בזה עד 500 דפים (!)". אך לא אסתייעא מילתא. וכל השנים היה רבנו מצטער שלא השלים הכתיבה בזה, וחבל על דאבדין[6].

במאמר שנקרא "כללי ההוראה" אותו כתב לימים רבי חויתה על לימוד ההלכה וכתיבת תשובות[7], הוא רומז על אותו מעשה שהיה עם רבנו, ומביאו כעידוד לכתיבת פסקים בהלכה, וכך הוא כותב: "יסוד הכל הוא השקידה וצמצום הזמן, למען הרבות זמן לקרוא ולכתוב. ואל יקוץ מריבוי הסברות ודברי הפוסקים, אלא ילמד בדברי כולם ויכתוב על דבריהם. תשמע! שאלה ותשובה אחת בדיני קדושין למדתי בה שלשה חודשים שלמים, וכתבתי בה קונטרס שלם [מחברת שלמה] בערך. **רב אחד גדול בבחרותו כבן ט"ז וי"ז שנה כשהיה מתלמד בשו"ת, כתב שאלה ותשובה אחת בחושן משפט 80 דפים ותשובה אחת 150 דפים. עתה הוא כמעט יחיד בדורו, כותב פסקי דינים נחמדים כאחד מגדולי הפוסקים המפורסמים. כן ירבה וכן יפרוץ".**

---

6 תשובתו הארוכה בענין זה תראה אור בע"ה בשו"ת איש מצליח (כרך ה'), שכעת שוקדים על עריכתו.

7 נדפס לראשונה בסוף שו"ת הלכה למשה להגאון רבי משה מימון זצ"ל רבה של קרית אתא, ושוב נדפס בספר "דמות הכסא".

בצעירותו, חיבר גם קונטרס עמוק בענין ברירה, ולא סיימו, והיה מונח על שלחנו ומצפה ליום שיתפנה לעיין בו ולהביאו לידי סיום. פעמים רבות היה רבנו מביע צער על שהתחיל בכתיבת נושא מסוים, ובא ענין אחר דחוף יותר, ומכורח הדברים החל לעסוק בענין השני, וכך נותר קונטרס זה פתוח. בערוב ימיו, השקיע בכתיבתו שעות רבות וכמעט שסיימו, אלא שנותרו עוד מספר דפים לסיום...

בשיטה מיוחדת זו של כתיבת שאלות ותשובות, הגיע רבנו במשך שבע שנים ומחצה למדרגות גבוהות בפסיקת ההלכה.

הנסיעה לתונס

הכל ידעו כי מצליח בן ה-12 אוהב את התורה אהבה עזה, וכי למען לימודה יבטל כלאחר יד משחק סוער או טיול באוויר הצח. אך זאת ידע גם היצר הרע, וניסה לטרפד בכל מחיר את התקדמותו המטאורית. וכך, בבוקר בהיר אחד בשנת התרפ"ד, מצא את עצמו מצליח השקדן שוכב במיטתו קודח מחום ומכוסה עד צוואר בשמיכות, מצחו לוהט, וגרונו כואב מאד. 'דלקת שקדי-הגרון' תקפה אותו ולא נתנה לו מנוח. כמעט כל ימות החורף סבל מדלקות אלו, אשר מנעוהו מלהופיע בשיעורו של רבו החביב עליו כל כך.

ברם, מי שחשב כי ימצאהו שקוע בשינה טרופה, התבדה. מכוסה היה בשמיכה עד צווארו, סביבו מונחים ספרי ראשונים ואחרונים, לפניו הפנקס והיד רושמת. מצליח השקדן לא ויתר כל כך בקלות על לימוד התורה.

מדי יום נכנסו חבריו לבקרו. יחד עם אחד משששים מחוליו, נטלו עמם גם את חידושיו היומיים שלא חדל מלחדש, כדי להציגם בפני ראש הישיבה רבי חויתה, וביום למחרת השיבו לו אותם כשהם מוגהים עם הערותיו הבונות של הרב בתיקון הלשון, הסגנון, או בעצם נכונות הדברים.

עם חלוף ימי הקור, ראה אביו רבי רפאל כי קשה להמשיך במצב כזה. קם ונסע

עם בנו לתונס לבצע ניתוח ב"שקדים". במהלך ימי שהותם בתונס הגיע לאוזניהם שמע גדלותו של הגאון **רבי דוד כטורזא** זצ"ל, והחליטו לשים פעמיהם האב ובנו להתבשם מאור תורתו.

רבי דוד כטורזא זצ"ל, גאון גדול היה, מגדולי תלמידיו של הגאון **רבי שלמה דאנה** זצ"ל בעל "שלמי תודה", ובהמשך שימש כראש הרבנים בתוניסיה.

בילדותו, כשלמד בישיבת "חברת התלמוד" שבראשות הגאון **רבי שלמה דאנה**, רבותיו לא ניבאו לו גדולות.

יום אחד קיבל אביו זימון לשיחה עם ראש הישיבה אודות בנו. לבו של האב לא ניבא לו טובות. נטל את יד בנו בידו, ויחד עמדו מול הרב בחשש ובהכנעה. נעמד רבי שלמה דאנה וקרא: "דָּאִיָּה (כינוי חיבה לדוד) אינו ראוי ללמוד, קח אותו לעבודה!".

האב הפשוט שהיה איש כפיים לא התרגש ולא נבהל, מיד הרכין ראשו ואמר: "בסדר, רבי!". אך המלים שריחפו באויר, קלעו דוקא אל לבו של הבן כחיצים ביד גיבור. לפתע חש כי חשק עז תוקף אותו להשקיע בלימוד, רצון חזק מְפַעֲם בו להוכיח לרב, לאביו ולכולם כי הינו יכול גם יכול ללמוד ולהצליח. מן הסתם זו היתה מטרתו של ראש הישיבה שנהג כך בחכמה, בהיותו מכיר את נפש תלמידו, ידע כי רק בדרך זו יתעורר הנער. אבל המהפך היה חד כל כך, עד שאפילו הרב נדהם ממנו...

אי-אפשר היה להכיר את הנער שכמעט נשלח לעבודה. הוא ישב לילות כימים והגה בתורה הקדושה, טרח ויגע בעמל מרובה, והשקיע את תמצית כוחו בהבנת דברי הגמרא, בשינון ובחזרה.

ואכן, זכה והקב"ה פתח בפניו את מעיינות החכמה, והוא החל לצבור בקיאות מפליאה בש"ס ובראשונים ובכל ארבעת חלקי השלחן ערוך עם הב"י, ראשונים

ואחרונים כמאן דמנחי בכיסתיה...

לא עברו ימים מרובים, ודוד הקטן היה לאחד מגדולי חכמי תונס, ובמשך הזמן (בשנת התרצ"ד) אף התמנה לרבה הראשי של תוניסיה, הלא הוא הגאון הנודע רבי דוד כטורזא זצ"ל, שאליו החישו רבנו ואביו את צעדיהם באותה שבת.

תלמידו הגאון **רבי מאיר גז** זצ"ל, שהיה ראש המורים בבית המטבחיים בתונס, משחזר בהתרגשות את הלילות שעשה עם חבריו בביתו של רבו - רבי דוד: "בסיום שיעור שלמדנו אתו בערב, הורה לנו על החדרים שיעמדו לרשותנו. במהלך הלילה היינו קמים מדי פעם, ורואים כי רבי דוד כלל אינו עולה על יצועו לישון, אלא יושב

הגאון רבי **דוד כטורזא** נושא דברים בחנוכת בית הכנסת הגדול בתונס שנבנה בשנת תרצ"ז, בית הכנסת קיים עד היום הזה, ושוטרים שומרים עליו כל היממה

ולומד בערנות נפלאה. כשמתעייף מרכין את ראשו על השלחן, נח מעט, מתעורר, נוטל ידיו מכלי שמוכן ליד כסאו מתחילת הלילה, ושב ללמוד בשקידה עד אור הבוקר".

הארה מיוחדת היתה לרבי דוד ביום שבת קדש! בביתו היו מתאספים באופן קבוע רבים מתלמידי החכמים שבעיר, וללא הודעה או הכנה מראש, מחליטים יחד על נושא מסוים מארבעת חלקי שולחן ערוך, אותו הם מעוניינים לשמוע מהרב בשבת זו. והיה רבי דוד יושב ומוסר להם שיעור בבקיאות מפליאה, מקיף את הנושא ממקורותיו, עם הראשונים והאחרונים, חידושים ושיטות שונות הדנים בענין, במשך 3 שעות רצופות!

אליהו הנביא החדש

בשהותו בתונס עם בנו, שמע רבי רפאל על גדולתו ופקחותו של רבי דוד, וחפץ היה כי יעמוד על טיבו של בנו הרך מצליח, ואף יברכהו. לפיכך, הקדים מעט באותה שבת להגיע לשיעור עם בנו הרך 'מצליח'. הוא נגש אל הרב בחרדת קודש, וגולל בפניו את הקשיים הרבים שלו למען מטרת העל בחייו, שבנו יהיה תלמיד חכם אמיתי!

"חודשים רבים יושב אני כאן בודד בתונס, שובת לבד, מבשל לבד ומכבס בעצמי, הכל למען המטרה הנעלה שיגדל בני בתורה! רבי! האם שווה הוא כל המאמץ שלי? האם יש תוחלת לעמלי? אנא, רבי, יתהה נא על קנקנו של בני, ויבחן האם אכן ידיעותיו משביעות רצון יחסית לגילו?".

רבי דוד נאות לבקשתו, ושאל בנועם את הנער: "באיזו סוגיא תרצה ללמוד, בני?".

"בסוגיית רחס"ה"[8] השיב מצליח ללא היסוס. ביקש הרב שיביאו לפניו מן

8 מסכת פסחים (דף י"ד ע"א).

הספריה שתי מסכתות, אך הנער האורח הגיב בעדינות: "רבי! די במסכת אחת, אני כבר אומר בעל פה!". הרב נדהם ואמר: "הביאו רק מסכת אחת, כך הבחור שלנו רוצה...".

משהובאה המסכת, פתח הנער את פיו, ומהר מאוד הבין הרב כי אין מדובר בנער מן השורה. פיו הפיק מרגליות: הסוגיא ומפרשיה, הצל"ח, ה"פני יהושע" ה"משמרות כהונה", ועוד ועוד, נִפְרְשׂוּ במלוא הבהירות וההבנה, תוך שהוא משלב את חידושיו המקוריים שלו. במשך כמה שעות (!) עמד מצליח והרצה בפניו את הדברים עד סוף העמוד - "מדרבנן מיהא מטמא".

כל אותה עת, ישב רבי דוד נדהם והאזין בהערכה גלויה. מערך ההרצאה התלמודית המרתקת מפיו של נער כה צעיר, בסך הכל בגיל 12, הפליאה אותו עד מאוד. הרבנים החשובים כבר נאספו כרגיל לשמוע את השיעור הקבוע, אך באותה שבת הרב לא נתן שיעור כלל! הוא נתן למצליח הגאון הצעיר לסיים את דבריו עד תום.

רחש-לחש של התפעלות חלף במקום, הרבנים ותלמידי החכמים שהצטרפו במהלך הדברים, אִבְּדוּ את הקשר מעומק הסוגיא, ונשאר הנער מתפלפל עם הרב לבדו! הכל התרגשו וניבאו לילד גדולות ונצורות בעולם התורה. הגדיל לעשות רבי דוד כטורזא שקם ממקומו, נשקו על מצחו ואמר בשמחה: "זה ממש אליהו הנביא אג'דיד (החדש)!"[9].

כשהוא מאושר מפירות עמלו, ושמח במתנת האלוקים שקיבל, יצא רבי רפאל לאחר תפלת המנחה בבית הכנסת לסעודה שלישית, ידו מחזיקה ביד ה'יניק וחכים' שלו, ולבו רוחש תפלת הודיה.

---

9 וסימניך: הנה אנכי שֹׁלֵחַ לכם את אליה הנביא, בגימטריא איש מצליח, ותיבת שליח ביו"ד לפי המבטא, כמו שכותב הרמב"ם בפירוש המשנה (בכי"ק): מתאריח, שימריח, וכן כותב הגאון רבי יוסף חיים ז"ל צפנת פעניח ביו"ד וכדומה. ועוד סימן: דרכיה דרכי נועם, דרכיה בגימטריא מצליח מאוזז, דרכי נועם בגימטריא אליהו הנביא זכור לטוב. נאמ"ן ס"ט.

באותם ימים ששהו רבי רפאל ובנו בתונס, חלפו יום אחד בשעת צהריים חמה ליד שדרת ספסלים ארוכה המיועדת למנוחה בדרך, אי שם ברחוב פריז. והנה על אחד הספסלים יושב, ה"מרא דאתרא" ר' דוד כטורזא זצ"ל. כשזיהה אותם הגאון הישיש, **קם מלוא קומתו לכבוד תורתו של נער "זה שקנה חכמה"!**[10]

ולא ידע רבי רפאל כי פגישה היסטורית זו של רבי דוד כטורזא עם בנו, תשפיע רבות על עתידו של הבן... לימים, הוגשה לפני רבי דוד ההצעה כי יבוא אברך צעיר בשם רבי מצליח מאזוז לכהן בתונס כראש ישיבת חברת התלמוד, ואז הוא נזכר באותה שבת, ומיד נתן את הסכמתו. וכשהגיע רבנו לתונס, בכל שבת היה הולך לביתו של רבי דוד כטורזא ליהנות מדברותיו, ולא היה מוותר אף לא על שבת אחת! "הרבה גדולים וחכמים בתורה ראיתי", היה רבנו אומר "אבל תלמיד חכם בשיעור קומה כזה, שהכל מוקלט בראשו, ועל הכל הוא משיב מיידית באופן מושלם, לא ראיתי!".

ופושטה אפילו בשוק

כדוגמא להתמצאותו הנדירה של רבי דוד בשבילי ההלכה, היה רבנו מספר בהתרגשות לבניו:

"פעם התעורר בג'רבא איזה ספק הלכתי, אשר רבים מגדולי הפוסקים דשו בו, ושלחו אלי לחוות דעתי בענין. ימים ארוכים ישבתי על המדוכה, וכתבתי קונטרס שלם בענין. לבסוף הוריתי להתיר את הספק מחמת ארבעה טעמים[11].

10 ועיין מכות (דף כ"ד ע"א) גבי יהושפט מלך יהודה, ובהקדמת הרה"ג ר' בן ציון מרדכי חזן זצ"ל לספר דעת ותבונה, שהגאון ר' יוסף חיים היה קם מלפניו ועושה לו כבוד בצעירותו, אף שהיה למדן פשוט ומשרת בקדש בחזנות בביהכ"נ שלו. ע"ש. נאמ"ן ס"ט.

11 לימים נדפס קונטרס זה בשו"ת "איש מצליח" (כרך ב' אה"ע סימן א' בדין פצוע דכא). ויש לציין שהבחור שנשאלה השאלה לגביו, היה תלמיד חכם, והשאיר את השאלה עד ליל חופתו, ואז ישבו הרבנים שהוזמנו לחתונה על המדוכה, ונתארכה החופה לשעה מאוחרת, ולבסוף הכשירוהו לבוא בקהל. וב"ה זכה לבנים ובני בנים תלמידי חכמים, וגר בבני ברק עד סוף ימיו, זצ"ל.

"בטרם הספקתי לשלוח את הפסק לג'רבא, פגשתי ברבי דוד כטורזא ברחוב העיר, ושאלתיו מה דעתו בענין. לתדהמתי עמד רבי דוד בלי לפתוח ספרים ובלי לעיין, ופסק מיד: "יש להתיר הלכה זו מארבעה טעמים והם...", ומיד החל להרצות בבקיאות מפליאה את כל אשר טרחתי וכתבתי בקונטרס!

שני ספרים חשובים חיבר רבי דוד, והם: "תנובות שדי" על הלכות טרפיות, אותו חיבר יחד עם הגאון **רבי ישועה אלמליח** זצ"ל, וכן ספר נוסף "עיני דוד" על הלכות גיטין.

בשנת התרצ"ד (1934 למניינם), התמנה לרבה הראשי של תוניסיה, ונפטר בי"ט כסלו שנת הת"ש. **זכות תורתו תעמוד לנו!**

ציונו הקדוש של רבי **דוד כטורזא** זצ"ל

הגאון רבי **ישועה אלמליח** זצ"ל

חסכון ילדות חשאי

רבי מכלוף עידאן זצ"ל

שנת התרפ"ה, ורבנו הגיע לגיל מצוות. בהתרגשות ובלב שמח, הגיש רבי רפאל לבנו יחידו את התפילין. "זה עתה זכית בני להכנס בעול המצוות. פרוטה לפרוטה חסכתי כדי לרכוש עבורך תפילין מהודרות וקדושות מכתב יד קודש הגאון **רבי מכלוף עידאן** זצ"ל, שכותב עם כוונות האריז"ל". וכאן הרחיב האב בגודל מעלת התפילין, במהות הנחתן ובעוצמת הקשר שבין מצות הנחת התפילין לאבינו שבשמים.

מצליח גמע את הדברים בשקיקה, ובמוחו כבר נרקמה תכנית חשאית לפרטי פרטים. במשך חודשים חסך פרוטה לפרוטה מדמי הכיס שקבל מאמו, עד שהצטבר בידו סכום נאה, סך של שלושה עשר פרנקים.

סופר מומחה. רבי **כמוס חטאב** זצ"ל

כשצרור הכסף בידו, פסע מצליח חרש בשעת לילה מאוחרת, לעבר ביתו של סופר הסת"ם, **רבי כמוס חטאב** זצ"ל, שיצא שמו בכל האזור כסופר מומחה.

לאחר נקישה קלה, נפתחה הדלת. המלים התגלגלו מפיו של הנער, מהירות ומפצירות: "מבקש אני לבצע עסקת קודש, אך קודם לכן מתחנן אני, לבל יוודע הדבר לאף אדם בעולם!". הסופר הביט בעיניו הקורנות של הנער והתפלא, מהי

העסקה, ומדוע אסור לגלותה? "ברצוני שתכתוב עבורי תפילין של ר"ת!" ירה מצליח את תכניתו.

הסופר המופתע הבחין כי מולו ניצב נער לא רגיל, וניכר כי מבין הוא היטב לקראת מה הוא הולך. הסופר הנהן בראשו בדומיה, ונקב במחירן "חמשה עשר פרנקים". רגע של מבוכה והנער אמר בשקט: "הצלחתי לאסוף רק שלושה עשר פראנק בלבד...". חייך הסופר ואמר בנימה של הערכה: "לתלמיד טוב כמוך, אעשה הנחה!". לא היה מאושר ממנו באותו רגע. הוא ידע כי אגירת פרוטה לפרוטה במשך תקופה כה ארוכה היתה משתלמת בהחלט.

העסקה כמעט נחתמה, כשלפתע נזכר הנער הלא שגרתי בבקשה נוספת: "יודע אני כי רבים הם המניחים תפילין של ר"ת בבתים גדולים, אך מאחר ועל פי עיוני בספרים יצא לי שעל פי ההלכה קיים גבול מסוים בזרוע להנחת התפלין, לכן אבקש שתעשה נא לי את התפילין בבתים קטנים ולא בבתים גדולים".

הסופר שהספיק כבר להכיר כי אין מדובר כאן בילד ככל הילדים, ניאות אף לבקשה ייחודית זו, כשתחושת שליחות קדושה פושטת בקרבו. הוא הבין כי נשמתו הטהורה של הנער אינה מעוניינת בפרסום הענין מחשש ליוהרא, אך דבר אחד נותר כחידה בעיניו, הלא כולם יראו אותו בבית הכנסת?! חידתו של הסופר נפתרה, כאשר ראה כי הוא מכסה בטלית את התפילין של ראש[12], וכך אף אחד לא הבחין בדבר.

בג'רבא ובתונס של הימים ההם, נהגו רק הנשואים להניח תפילין של ר"ת יחד עם תפילין של רש"י, ואחד היה לומד מהשני את סדר הנחתן, אך מאחר ומצליח לא רצה שידעו על הענין, לא יכול היה ללמוד מאחרים, לכן פנה באופן עצמאי אל ספרי הפוסקים והקבלה, והם אלה שהדריכוהו.

---

12 כדעת הרב בן איש חי ע"פ רבנו האר"י ז"ל, וכפי שקיבל מרבו (ועיין בש"ע א"ח סימן כ"ז סעיף י"א, ולהכה"ח שם אות נ"ה). נאמן ס"ט.

מצליח לא שקט על שמריו. עיניו הבוחנות גילו כי רבני העיר מניחים תפילין של "רבנו תם" שלא כפי מה שהעלה בדעתו מעיון מדוקדק בכתבי האר"י ז"ל. בענוה יתירה נגש לרבו, רבי חויתה והרצה בפניו את הדברים[13].

התפילין של רבנו

רבי חויתה עיין בדברים. למד היטב את הנושא והגיע להחלטה, כי תלמידו הרך בשנים וגדול בחכמה... צודק! אכן הוא הגיע למסקנה מדויקת ונכונה בהחלט. מיד הוא החליט לשנות את סדר הנחת זוגות התפילין על פי דברי תלמידו! ולא זו בלבד, אלא דרש כך ברבים, ותאר את הבנתו העמוקה של אחד מתלמידיו שהעיר את תשומת לבו לדברי רבנו האר"י בענין זה.

את נימוקיו בענין, העלה רבנו על הכתב בשנת התרפ"ט בהיותו בן שבע עשרה בלבד[14], כשהוא מבהיר בסיום התשובה את הסיבה לאריכותה: "ולולי שנתפשט הטעות בעיר, לא הייתי צריך להאריך בו, **ומקום הניחו לי**".

נעקוב אחריו...

שקיעותו בתורה והתמדתו באותם ימים היו הפלא ופלא. כאשר התקיימה

13 בנו של רבנו הרב צמח שליט"א שאל את רבנו: ראיתי את הגאון רבי מרדכי אמייס הכהן מקפל תפילין של רש"י לבד ושל ר"ת לבד, ומדוע אבא מקפל שניהם יחד? ענה לו: הוא הולך לפי הפשט שאחד מהם חול, ואנחנו הולכים עפ"י הקבלה ששניהם קדש.

14 תשובתו נדפסה בשו"ת "איש מצליח" (ח"א סימן ט'), ותמציתה כך: היו רגילים להניח תפילין של רש"י ור"ת ביחד, ובשל ראש היו מניחים הפנימי רש"י והחיצוני ר"ת, ורבנו הוכיח מדברי האר"י להיפך, שהחיצוני הוא רש"י והפנימי הוא ר"ת.

בשנת התרפ"ו חתונתו של הגאון **רבי בנציון מאזוז** זצ"ל, בנו בכורו של הדוד רבי מנחם, כל קרובי המשפחה והמכרים באו להשתתף בשמחה.

נגני העוד והתוף השמיעו נעימות שמחות, והאוירה היתה חגיגית. בין הנוכחים נראתה דמותו של מצליח הנער בן הארבע עשרה. אף אחד לא עקב אחר צעדיו של הנער, אך לעתים די קרובות נראה כסאו ריק לדקות ארוכות.

יושב הוא בחתונה, אך לבבו ומוחו ככינור יהמו לסוגיות הש"ס והמפרשים שהיו שגורים על פיו וחרוטים בזכרונו. מדי פעם משתמט הוא ונכנס לחדר צדדי, פותח את פנקס חידושיו, ומעלה עלי גליון בקצרה למזכרת את אשר העלה במצודתו תוך כדי מחשבות. מיד לאחר מכן שב הוא אל מקומו, ומשתתף בשמחה. אם כך נוהג נער בן ארבע עשרה בחתונת בן דודו, מה יעשה הוא ביום חתונתו וביום שמחת לבו? ימים יגידו...

ולא רק את החתונות הקדיש הנער לתורה, גם את יום הפורים בו כל הנערים בני גילו, משתובבים ומטיילים, צוחקים ומשחקים בגורלות, ניצל הוא עד תום לתורה. את אחד מימי הפורים, בגיל ארבע עשרה, הקדיש לכתיבת מכתב עמוק וארוך בדין "שוחט שידיו מרתתות", אותו שלח לגאון הגדול **רבי משה שתרוג** זצ"ל.

בעה"ו

תזכו לשנים רבות ומוע"ט [ומועד טוב] ומבורך

מורנו ועטרת ראשנו, גאון עוזנו וצבי תפארתנו, מופת דורנו ויפעת אורנו, ראש בית דין מקודש שקדשוהו שמים, העומד בפרץ לנו לעינים, כקש"ת כמה"ר ר' משה שתרוג יחי שמו לעולם, עד בא בנין הדביר והאולם כיר"א.[15]

רבנו הגדול! אחרי עתרת החיים והשלום כדמ"ל [כדת מה לעשות].

15 המכתב הנ"ל למהר"ם שתרוג נכתב בשנת התרפ"ו על תשובתו מיום כ"ה שבט שנדפסה בישיב משה ח"ב סי' פ"ח ובאיש מצליח כרך ג' חיו"ד סימן ג'. **נאמ"ן ס"ט**

מיום כ"ה לחודש שבט כתבנו לרו"מ את אשר הגו רעיוננו כפי קוצר דעתנו הקלושה למען יורנו מורנו דעתו הרחבה. ואם שגינו יבין לנו, ומורנו הרב פנה אל אזובי הקיר אשר כמונו והשיבנו גדולה תשובה במכי"ק [במכתב יד קדשו] זמנו כ"ח לחודש הנז', וביום ט"ו אדר שלחנו למורנו הרב (אשר פה מעל"ד העתק ממנו) עוד הפעם כפי קוצר דעתנו בענין אחר השייך אל הענין הראשון, ולמורת רוחנו ודאבון לבבנו לא זכינו לתשובתו הרמתה. ואמרנו אולי לא הגיעה לידו יד הקדש על העליונה, ואם צדקנו בהשערתנו זאת הננו לבא אל המלך עט"ר מוה"ר הי"ו להעביר עין עיונו הזך על דברנו, ויורנו מורנו ורבנו אם צדקנו במאמרנו ואם לאו, כמדתו הטובה לפנות לכל שואל דבר ה', ומי לנו גדול! אלה אמרי פי והגיוני לבי, עבדיו ותלמידיו, שותי מימיו, המשתחוים מרחוק ביראת כבוד מול כסא הדרתו ושיבתו הטהורה.

חלק מההתכתבות בין רבנו לרבי משה שתרוג

"כי נער אנכי"

הגאון הנודע רבי **עובדיה הדאיה** זצ"ל

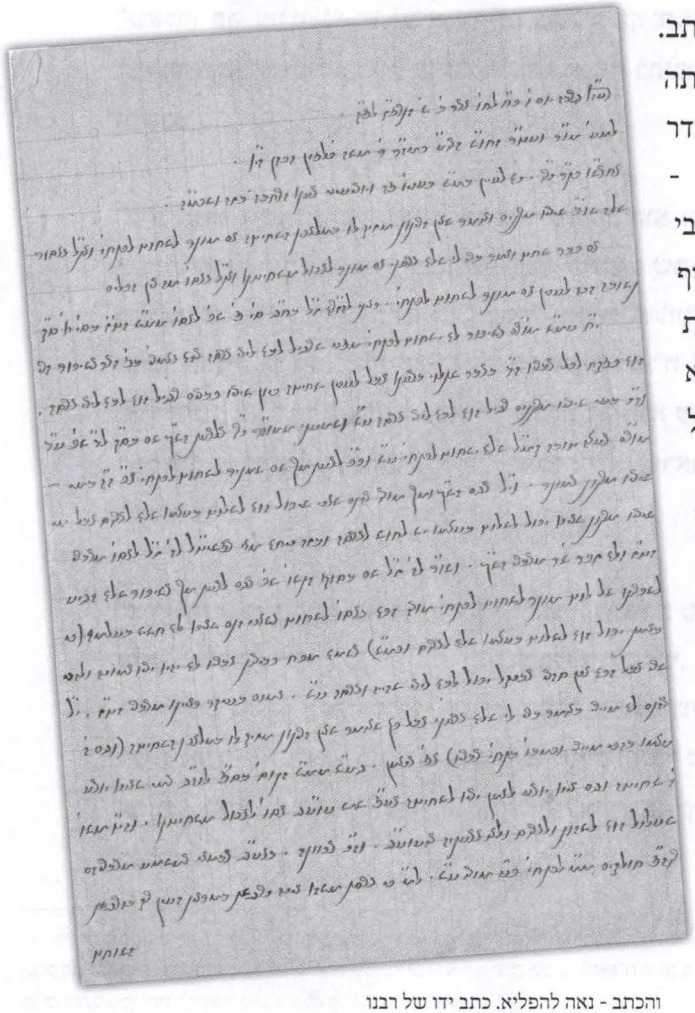
עוד בהיותו נער צעיר לימים, היה מתכתב כבקי ורגיל עם גאוני עולם מצוקי ארץ מארצו, ואף מעבר לים. אחד מאדירי התורה אתם היה בקשרי מכתבים, היה הגאון הנודע **רבי עובדיה הדאיה** זצ"ל ראש ישיבת 'בית אל' ומח"ס שו"ת ישכיל עבדי. הפעם הראשונה בה התכתב עמו היתה בשנת תרפ"ח, בעודו נער בגיל 16 שנים בלבד. רבנו שלח את מכתבו, ובו שאלה ותשובה הלכתית מעניינת בענין: האם מותר ללמוד לכתוב כתב לועזי וחשבונות בבית הכנסת?![16], וציפה במתח לתשובתו של הגאון.

16 הרקע לשאלה בא בעקבות חרם רבני ג'רבא הקדמונים על כניסת בית ספר 'אליאנס' לג'רבא, ועקב כך היה תפקיד הרבנים ללמד את התלמידים גם כתב לועזי שידעו לפחות קרוא וכתוב בשפת המדינה, שמות רחובות, כתובת על

האגרת ממדינת הים הגיעה לייעדה. בידו של רבי עובדיה נחה מעטפה ועליה בולים רבים מהאי ג'רבא שבדרום תוניסיה.

ראש ישיבת 'בית אל' שקע בקריאת השאלה והתשובה. ניכר היה במכתב הארוך כי שונה הוא משאר המכתבים. רבי עובדיה שָׁלְמוּד היה בקבלת מכתבים מכל תפוצות העולם, היה מופתע הפעם מתוכן המאמר שנשלח. מהלך התשובה הוכיח בקיאות עצומה במרחבי הש"ס והפוסקים, והראה על ידע וגאונות מדהימה של הכותב. גם הלשון היתה בהירה וצחה בסדר מופתי. והכתב - נאה להפליא. רבי עובדיה הוסיף לעיין בהשתאות בכתב היד, ולא הפסיק להתפעל מ ה נ י ת וח האומנותי של הכותב בנבכי הסוגיא, ומפירוק הבעיה לנתחיה בצורה מפליאה.

והכתב - נאה להפליא. כתב ידו של רבנו

מעטפות וכדומה, וכן יָדַע בסיסי בחשבון...

בעוברו על הדברים, ברור היה לו לרב מעל כל ספק כי לפניו אגרת מאת איש זקן וסב מזקני ארץ, מגדולי חכמי ג'רבא, אם לא הגדול שבהם. מיד שלף את הקסת והקולמוס ומיהר לשגר תשובה ארוכה ומפורטת אל כבוד הגאון רבי מצליח מאזוז[17].

להלן קטעים נבחרים מתוך התשובה לרבנו:

"שאלה: פה עירנו ג'רבא יע"א נוהגים משנים קדמוניות שהרב המלמד תשב"ר תוה"ק ביום שישי מלמדם חכמת כתיבת העכו"ם וחשבון...

"ע"כ תואר השאלה הנשלחת מתם מחד מנייהו, הוא ניהו החכם השלם, חריף ובקי, משנתו קב ונקי, כבוד קדושת שם תפארתו, מצליח בן כבוד מורנו הרב רבי רפאל מאג'וז שליט"א. והרב הנזכר האריך הרחיב למעניתו, בדברי הפוסקים רוא"ח [ראשונים ואחרונים], וזאת הלכה העלה בפלפולו, בכחא דהיתרא עדיף, שאין להם לזוז ממנהגם וכו'. ולהיות כי הרב הנזכר מיראי הוראה לא רצה לסמוך על דעתו והגיש את תשובתו...

"אורו עיניי, כל מעייני, באשר הופיע אור בציון במגילת ספר, אמרי שפר, ארוכה ורחבה מני ים, התלמוד הבבלי וירושלמי, הפוסקים הראשונים והאחרונים, בפלפול וסברא ישרה, דעת קדושים דעת עליון, אשר פתח לו פתח ... לא הניח פינה וזוית, והסיר כל מכשול ועוית... ואען ואומר שלום איישר חיליה לאוריתא. קוב"ה חדי בפלפולא חריפתא".

---

17 לימים נדפסה התשובה בשאלות ותשובות "ישכיל עבדי" (ח"א חאו"ח סימן ז'). למעשה, הגר"ע הדאיה פסק בנדון הנ"ל לאיסור שלא כדעת אמה"ג זצ"ל. אבל בשו"ת יביע אומר חלק שביעי (חאו"ח סימן כ"א) הסכים כדעת אמה"ג זצ"ל, וכתב שכן נהגו למעשה בישיבת פורת יוסף. נאמ"ן ס"ט.

רבי עובדיה הדאיה בשיעור בקבלה, בישיבת "בית - אל" בירושליים העתיקה

זמן רב ארכה לרבי עובדיה כתיבת התשובה, עד שסוף סוף סיים, מיהר להכניס למעטפה, להדביק בול ולשלוח. טרם שלשל את המעטפה ליעדה, עלה בדעתו רעיון נפלא, הן כותב המכתב מן הסתם מגדולי העיר ג'רבא הוא. תיכף שלה את המכתב והוסיף דף קטן: "אבקש מכבוד מעלתו לערוך מגבית כספית דחופה מאנשי קהילתו בתונס, לטובת ישיבת המקובלים בית-אל השרויה במצב קשה...".

את התגובה המפתיעה למכתב הקצר הזה, לא ציפה רבי עובדיה לקבל באופן מיידי, אך היא נשלחה כצבי והדהימה אותו בתוכנה: "לא אוכל לערוך מגבית, כי נער אנכי, עודני בחור ויושב בישיבה, ואין דרכי לצאת ולבוא בין בני אדם...".

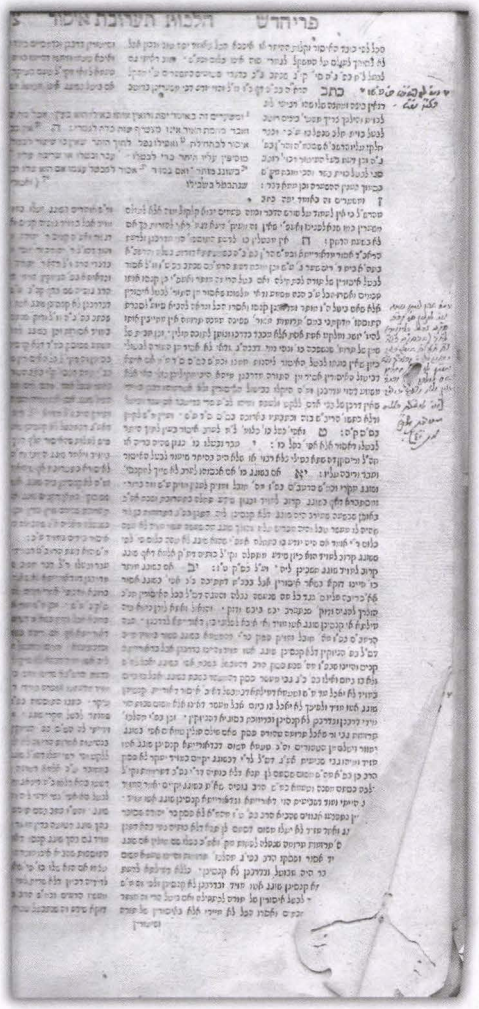
באותם ימי נערות, הוגה היה בשקידה רבה בספר "פרי חדש" על חלק יורה דעה, ומרוב שנקשרה נפשו לחיבורו, חזר על הספר מספר פעמים[18]. עד היום שמור ביד בניו ספר 'פרי חדש' על חלק יורה דעה עם הגהותיו מימי ילדותו, מלא על כל

18 בספר תולדות חכמי ירושלים להרב אריה פרומקין ז"ל (ח"ב עמוד 95) כתב שהגר"א הוקיר מאד את דברי הפר"ח, והיה מחשיב שכלו הבהיר וערך גודלו כערך הש"ך ז"ל. ע"ש. נאמ"ן ס"ט.

גדותיו. עוד בצעירותו רכש את ספר האשכול (מהדורת אוירבך) עם פירוש "נחל אשכול"[19], ובכמה שיטות שהעלה אותן הפרי חדש בעומק עיונו ונמצאו אח"כ בספר האשכול, היה מציין בגיליון הפר"ח: אפריין נמטייה שכ"כ רבנו אברהם אב"ד בספר האשכול וכו'[20].

תחביב מיוחד היה לו ליישב הערות שהעירו על הרב פרי חדש, והיה דוחק בחבריו: "הביאו לי את הקושיא החמורה ביותר על הפרי חדש ואתרצנה". כמו כן חיבר בילדותו קונטרס "מגן וצנה" לתרץ כמה קושיות של גדולי האחרונים על הפרי חדש (אולם יש להדגיש כי למעשה היה פוסק ע"פ דעת מרן, כפי כללי ההוראה הידועים).

ספר 'פרי חדש' על חלק יורה דעה עם הגהות רבנו

19 אחר שנים נודע לו שיצא ערעור על מהדורת האשכול של הרב צבי אוירבך, ולא קיבל את הערעור, כי אמר: יראת שמים שלו ניכרת מתוך ספרו נחל אשכול. נאמ"ן ס"ט.

20 ראה למשל בפר"ח (סי' צ"ט ס"ק כ"א), ובאשכול ח"ג פרק גיד הנשה והלכות תערובת איסור (סי' ל"ד). ועוד. **נאמ"ן ס"ט.**

פרק י"א

בברית הנישואין

השידוך מתקרב

"לנכרי תשיך", זו מצות עשה מן התורה על פי דעת הרמב"ם, ורבי מנחם מאזוז דודו של רבנו עסק בהלואות בריבית לגויים שבג'רבא. בנקים לא היו אז, והיתה זו עבודה רָוְוחית, אך כסף מזומן לא נמצא בהישג יד, האחד לווה, השני משיב את ההלואה ובא השלישי ולווה את ההלואה שהושבה זה עתה...

בערב אחד שב רבי מנחם לביתו כשחיוך עייף מרחף על שפתיו. "בתנו כמסאנה עומדת להתחתן!" קבע להפתעתם של בני הבית. "וכי הוצע לה שידוך היום?!" תמהו. רבי מנחם ענה בשלילה ואמר: "כידוע לכם, בעבודתי, לא מצטבר כסף מזומן, אלא עובר מאחד לשני, כדרכם של מלווי בריבית. והנה שמתי לב כי לפני חתונתו של בננו בכורנו, רבי בנציון, השיבו גויים רבים את הלוואותיהם ולא באו ללוות סכומים אחרים, וכך נותר בידי סכום הגון לעריכת החתונה בכבוד. כך היה גם לפני חתונתו של בני רבי שלמה... בורא עולם מסדר את הכל! ובכן, בתקופה האחרונה שמתי לב כי חובות שבים אלי ולא באים ללוות הלוואות חדשות... אם כן, אות הוא משמים כי השידוך מתקרב, וכי עלי לצבור כסף זה לנישואיה של בתי הצדקת!".

למרבית הפלא, עוד באותו ערב בין מנחה לערבית ניגש רבי רחמים חי חויתה

הכהן לרבי מנחם ובפיו הצעת שידוך מיוחדת - הגאון הצעיר רבי מצליח מאזוז בן אחיו החסיד רבי רפאל.

התואר השלם

גדלות מיוחדת היתה בקשר נישואין זה. כמסאנה הצדקת היתה בתו של הדוד רבי מנחם ואחות לתלמידי חכמים גדולים, כך שזכתה ליחוס נפלא וגדלה בחממה של תורה. שלא כיתר בנות גילה בג'רבא של אותם ימים, שידיעותיהן הסתכמו בתפירה, רקמה וניקיון, ולא ידעו קרוא וכתוב, היא היתה גם בעלת ידע רב בכתובים. במשפחת מאזוז הקפידו שגם הבנות תדענה קריאה, ולכן אביה רבי מנחם ביקש מאחיה הגאון **רבי שלמה מאזוז** ללמדה קרוא וכתוב, והיא קלטה חכמה זו במהירות רבה. במרוצת השנים קראה ספרים רבים והיתה מרבה בתפלות[1].

לרבי מנחם אבי הכלה, לא היה צורך לברר אודות חתנו רבי מצליח. היטב ידע כי עילוי הוא וירא שמים מרבים, אך את רוב עצמת ערכו ורמתו הרוחנית לא שיער.

בג'רבא של אותם ימים, נהוג היה שלא לערוך חופה וקידושין מבלי לקבל מאת המרא דאתרא הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצ"ל תעודה המאשרת כי לאבי החתן אין חובות מסים לועד הקהילה. גם רבנו קיבל תעודה כזו מרבי כלפון לפני נישואיו.

והנה כאשר הגיע אישור זה לידי חמיו רבי מנחם, השתאה והתרגש על כי מצא שחתנו הוכתר בה על ידי רבי כלפון בתואר **"החכם השלם"**. ידע רבי מנחם כי רבי

---

1 בהמלצה לספר תהלים עם פירוש "מנוחת שלום", כתב בנה מרן ראש הישיבה שליט"א: "וזכורה לטוב מרת אמי הרבנית כ'מסאנה נ"ע שחשקה תמיד לקרוא בספרים אלה [ספריו של הגאון רבי שלמה זרקא זצ"ל], וכשנודע לה מתוך העתון היהודי "אלנג'מה" (שהיה עתון יהודי יחיד בתוניסיה במשך כארבעים שנה משנת התר"ף עד שנת התש"ך בערך, מופיע מדי שבוע בעריכת מר מכלוף נג'אר נ"ע מעיר סוסה), שהופיע מחדש ספר מנוחת שלום באותיות מרובעות על כל התהלים (מה שלא היה בדפוס ראשון רק על שלשה חלקי התהלים בלבד), הפצירה מאד באבא מארי הגאון זצ"ל להזמין כל הספרים, ונענה לה. והיתה קוראה מזה ביום שבת באוזני חמותה הסבתא הצדקת מרת רחל נ"ע במשך שעות. ומזה היתה בקיאה מרת אמי נ"ע בתולדות הנביאים והתנאים והחכמים עד להפליא מתוך קריאתה בספרים (כי היתה בעלת זכרון עצום ותפיסה בחשבון מהירה מאד, והיא אחותו של הגאון העצום ר' שלמה מאזוז זצ"ל). וכאן בא"י ת"ו נעזבו ונזנחו כל הספרים הנ"ל מחוסר ידיעת הדור החדש בשפת ערבית של אבותינו, ואינם מצויים כלל אף אחד בעיר ושנים במדינה"...

כלפון דייקן מופלג בתארים, ואין דעתו נוחה מריבוי תארים מופלגים ומוגזמים ופיזור שבחים חנם, ותואר זה הוא מעניק רק לאנשים שבאמת ראויים לו[2]. "אם רבי כלפון כתב כך על חתני", סח רבי מנחם באושר וסיפוק לאחיו רבי רפאל אבי החתן, "הרי שזכיתי ביהלום יקר המציאות, ועלי להיות מאושר שזכיתי בו כחתן לבתי"...

אכן, דייקן גדול בתארים היה רבי כלפון. בכותבו מכתבים לחכמים ורבנים, מדקדק היה לכנותם בתואר האמיתי והמדויק המתאים להם, ללא כל גוזמאות. התואר **הגאון** הנפוץ היום לכל אברך, לא היה אצלו עובר לסוחר, ומעולם לא כתב תואר זה על אף אחד מחכמי דורו, לבד משני גדולי עולם מהדורות שעברו: הגאון רבי **יצחק טייב** זצ"ל (בעל "ערך השלחן") והגאון רבי **ישועה בסיס** זצ"ל (בעל "אבני צדק"), וכן לראשון לציון שבדורו הגאון רבי **יעקב שאול אלישר** זצ"ל (בעל היש"א ברכה). תואר **הרה"ג** נתן רק לאחד ויחיד בדורו, הוא בן דודו החריף העצום רבי **מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל (לימים הרב הראשי וראב"ד תוניסיה). כשהוכרח פעם לכתוב מכתב לרב ראשי, חכך בדעתו באיזה תואר להכתירו, ואחר התבוננות, כתב לו "ראש על ארץ רבה"[3].

הגאון רבי **מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל

עד כמה היה זהיר בערך התואר שיהיה ניתן רק למי שהכינוי הולם אותו באמת, ממחיש הסיפור הבא אותו זכינו לשמוע מפי הגאון רבי **מיכאל כהן** שליט"א יליד ג'רבא, וכעת מרבני באר שבע, שהיה נוכח בשעת מעשה:

2 ראה בענין זה באורך בספר "הכתב והמכתב" (ח"א פרק י"ח).

3 מרן רה"י הגר"מ מאזוז שליט"א בהגהה לספר "הכתב והמכתב" (פרק י"ח) ובמבוא לספר "אבני צדק".

היה זה ביום ששי בבוקר. רבי כלפון צעד בשבילי "אלחארה" הרובע היהודי של ג'רבא, כשלפתע קלטו אוזניו שיחה סתמית בין שני יהודים, כשהאחד שואל את רעהו "רבי דוד, מה השעה?", "תשע ורבע" ענהו החבר. שב רבי כלפון ללשכתו, ושלח את שליח בית הדין לזמן אליו את דוד, היהודי שנשאל מה השעה בשוק.

האיש נבהל, ותהה על שום מה נקרא לבוא אל ראש הרבנים? פשפש במעשיו ולא

סימטה בג'רבא

שוק בג'רבא

מצא במה לתלות. תמיהתו לא נמשכה זמן רב, רבי כלפון ניגש ישר לענין. "האם תלמיד חכם אתה?" בירר הרב. "יהודי פשוט אני" השיב הלה בלי להבין... "אם כן" אמר לו רבי כלפון, "מדוע כאשר קרא לך חברך '**רבי** דוד', ענית לו? היה עליך לתקנו ולהעמידו על טעותו! וכי התואר 'רבי' מוטל בשוק וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול?!".

"תואר זה מתאים לרבנים בלבד, אשר עמלים רבות עד אשר זוכים הם לתואר זה!" הסביר הרב, והוסיף "אם כל אחד בשוק יִקָּרֵא 'רבי', יגרם מכך העדר כבוד לחכמים שבאמת כינוי זה נאה להם. בבקשה, גש אל גזבר הקהילה, שלם קנס חצי סאנט, הראה לי את הקבלה ולך לשלום!".

כך העלה רבי כלפון על נס את ערך ומעמד לומדי התורה!

ובכן, כשחקר ודרש חותנו של רבנו, מנין לו לרבי כלפון על ערכו הרם של החתן הצעיר, נתוודע למקרה הבא:

בשנת התרפ"ז, בהיות רבנו בן 15 שנה, הגיעה לבית דינו של רבי כלפון שאלה הלכתית סבוכה בדין שוחט שידיו מרתתות[4]. כשהציע רבי כלפון את הנדון בפני עמיתו לבית הדין רבי חויתה על מנת שיחווה דעתו, נזכר האחרון כי גם תלמידו המובחר ר' מצליח מאזוז כתב תשובה ארוכה באותו ענין. רבי כלפון שכידוע היה ירא הוראה גדול, והיה מתייעץ ככל שיכול לפני כל פסק שהעלה ואף עם צעירים ממנו[5], הביע את רצונו לעיין בדברים, וביקשו כי יביא לו העתק מתשובת התלמיד (אז לא היה בנמצא מכונת צילום...).

כשהגיש רבי חויתה את התשובה לעיונו של רבי כלפון, העיף בה מבט קצר, ועוד בטרם קרא את תוכנה, נענע בראשו בארשת של אי שביעות רצון ואמר בתמיהה: הלא "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ", זהו התלמיד שאתה כה מעריכו?! איך הוא מטריח אותך להעתיק את התשובה?! כידוע כתב יד קדשו של רבי מצליח, היה דומה ותואם להפליא לטהרת כתב היד של רבו רבי חויתה, ולכן, כאשר קרא רבי כלפון את התשובה, סבר כי רבי חויתה הוא שטרח להעתיק את תשובת תלמידו.

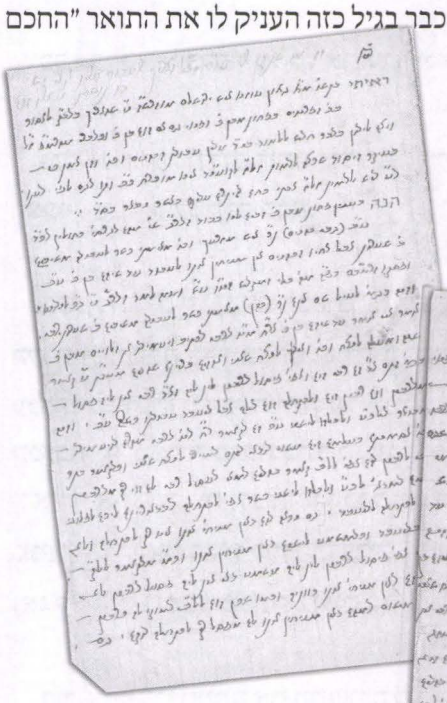
---

4 עיין בשו"ת שואל ונשאל (ח"ב יו"ד סי' קס"ג).

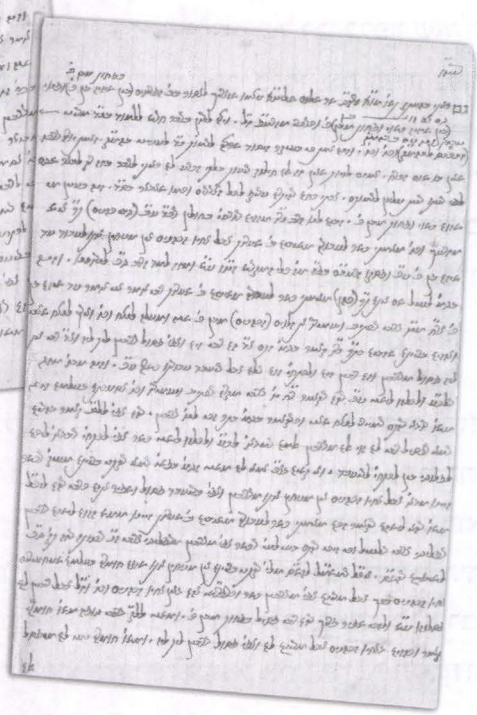
5 סיפר הגאון רבי יחזקאל מאזוז שליט"א כי מספר פעמים, בא לשאול את רבי כלפון שאלות הלכתיות, וקודם שהיה עונה לו, היה רבי כלפון שואלו "ומה אומר על כך אביך?" הוא הגאון רבי שלמה מאזוז זצ"ל, שהיה תלמיד בנו של רבי כלפון...

חייך רבי חויתה והסביר לרבי כלפון את סיבת הטעות. "אילולא שמעתי זאת מפיך" התפעם רבי כלפון "לא הייתי מאמין, שכן הכתבים דומים להפליא"[6]. בסקרנות מהולה בהתרשמות, נטל רבי כלפון את התשובה ועיין בה ארוכות, ואז נגלתה לפניו גאונותו של החתן במלוא הדרה, כאשר לא רק בכתב חיקה התלמיד את רבו אלא גם בתוכן! אכן, לא פלא כי כבר בגיל כזה העניק לו את התואר "החכם השלם".

כתב ידו של הרב רבי חויתה זצ"ל

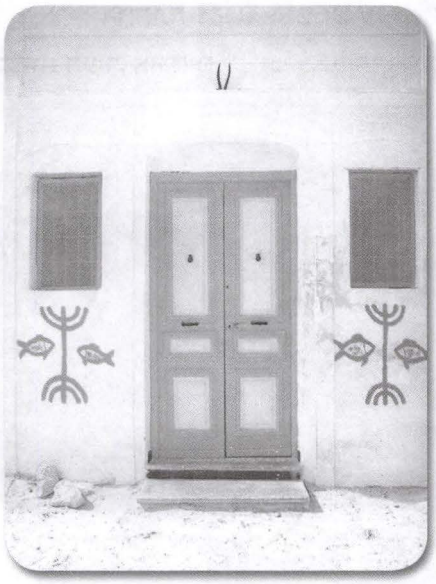
כתב ידו של התלמיד רבי מצליח זצ"ל

כתבי היד הדומים של הרב ותלמידו

6 וכן סיפרו על מוהרח"ך זצ"ל שבילדותו חיקה בדיוק כתב-יד רבו מהר"י ברבי זצ"ל (מחבר ספר בן פורת יוסף), עד שרבו חשב באמת שהוא כתב ידו עצמו. **נאמ"ן ס"ט.**

לאחר שהוסכם בין הצדדים על השידוך, וההורים החליטו כי "בת פלוני לפלוני", שוב לא התראו החתן והכלה עד ליל החופה.

חזית בית החתן בג'רבא (הדגים והכמסה נגד עין הרע)

בג'רבא היתה הקפדה גדולה על כך. לפני כמאה שנה, ביום ה' בתשרי התרס"ג, ראו לנכון רבני העיר לחזק את הענין בחרמות[7], ועד עצם היום הזה נשמר הדבר, ומי שנכשל בזה, מודיע לרב העיר ומבקש התרה על שעבר על החרם לפני החתונה.

מכל מקום מאחר ואמרו חז"ל (קדושין דף מ"א ע"א): "אסור לאדם שיקדש אשה עד שיראנה", היו מזמנים לזוג פגישה "מקרית" ברחובה של עיר, עת הולכת היא בפקודת אמה לדודה רחוקה. ואז רואה אותה הבחור, בדרך כלל ישרה היא בעיניו, והם מקימים בית נאמן בישראל![8].

7 עיין 'ברית כהונה' (אבן העזר מערכת ה' אות ב'). וע"ע בהקדמת מרן ראש הישיבה שליט"א לספר "ברית כהונה" (אות ב').

8 ומה נאים דברי הגאון המלבי"ם זצ"ל לפני כמאה וחמשים שנה (בפירושו על התורה, דברים, פרשת כי תצא, קל"ד): "...לכן מכאן תשובה למתלוצצים מאבותינו, שהיה דרכם בקחתם נשים לבניהם חקרו רק על המשפחה ועל הנהגת אביה ואמה ועל מדות הנערה, ורק קודם הנשואין החתן רואה את פני הנערה. אבל נביטה צור מחצבתנו אברהם אבינו עליו השלום, כשרצה לקחת אשה לבנו יחידו אשר אהבו, העיקר היה אצלו רק משפחת הנערה וארצה, וחפץ שתהיה ממשפחתו ומבית אביו שידע צניעותם. ויותר מזה, שסמך על עבדו זקן ביתו ולא שלח את בנו עמו, וכתוב שם: ויביאה יצחק האהלה שרה אמו, ואח"כ ויקח את רבקה ותהי לו לאשה, ואח"כ ויאהבה. וכך היה מנהג בני ישראל בשבתם על אדמתם, ואהבתם היתה כנטיעת עץ אשר הוא מגרגר קטן, ועל ידי מים יתדבק בארץ, ובכל יום יגדל ויתעבה יותר, כן היה הקשר בינם, שבתחלה היתה רק זיק האהבה שתול על תלמי לבו, ועל ידי כשרון המעשה נתווסף בו כל יום אהבה, ונמצא שעיקר האהבה נגלית רק אחרי הנשואין... וגם השכל יחייב שטוב היה מנהג אבותינו, שאחרי שקודם הנשואין לא ידע האיש בברור מזג האשה, וכן האשה, לכן בהכרח היה אצלם ההסכם שנכון גם אם יהיה על דרך הממוצע. אבל כפי מנהג החדש, יתלמדו הבנים מקודם, איך לתפוס בלבבם זה את זה, שֶׁיִּרְאוּ זה לזה חיבה אשר אין על עפר יסודה, ורק במשלים ובמחזות על במת ישחק [=תיאטרון], ולכן כשיתודע להם אח"כ שהטעו זה את זה, תתקרר האהבה מעט מעט, עד שיתכן שתהיה לאין ואפס".

רק החתן לא הגיע

תאריך החתונה נקבע ליום רביעי ג' חשון התר"ץ. ביום המיועד הגיעו מכל קצוות העיר, אורחים וקרובי משפחה, רבנים חשובים וגדולי תורה כדי להשתתף בשמחת הנישואין שהתקיימה בבית החתן[9].

ידידות הכלה עטויות בבגדי לבן מלוות אותה לבית החתן

בשונה מהמנהג כיום, שהזוג נצב יחד מתחת לחופה, ברובע הגדול בג'רבא נהגו שהחתן עומד בחצר ליד החדר, וכל הגברים עמו, והנשים יושבות בחדר. על שלחן פנימי היתה יושבת הכלה, ולאחר ברכת האירוסין, נכנס החתן לחדר עם שני עדים, כדי לקדש את הכלה. לפני עריכת החופה, היה החתן מטפס מעל גג הבית

חתן בג'רבא מקיים את מנהג השלכת הכד מהגג

ומשליך שני כדי חרס (שבורים וסדוקים - כדי לא לעבור על "בל תשחית"), וטעם מנהג זה כנראה "זכר לחרבן", בדומה למנהג כיום לשבור כוס בחופה. אבל אומרים שהטעם האמיתי הוא לזכור יום המיתה (ברכות ה.), שבג'רבא נוהגים אם נפטר הבעל לפני האשה, כאשר יוצאת ההלוייה מהבית, האלמנה שוברת כדי חרס על יד

9 בג'רבא לא היו אולמות, והחתונות מתקיימות בדירת הורי החתן.

הבית, ולכן בחתונה לפני שנכנסת הכלה לבית החתן, הוא שובר כדי חרס.

בבית משפחת מאזוז הכל היה מוכן לאירוע. הבית רוקן מכל חפץ מיותר כדי לאכלס את האורחים הרבים. הכלה כ'מסאנה שהגיעה למקום החופה בתהלוכה גדולה, כבר יושבת בחדרה מול הפתח ומוכנה לחופה, כשסביבותיה נשים ובנות העיר, והן קוראות כמנהג המקום חרוזים המסוגלים נגד עין הרע, כשהן מניחות ידיהם על הפה, ותרועות ה'תזגרית' מתגלגלות בפיותיהם[10].

הכל מוכן אמרנו? אלא שהחתן... איננו. בני המשפחה החלו בחיפושים קדחתניים, וארשת דאגה על פניהם. היכן הוא החתן?! והלא יום חופתו היום?!

מיד ניגשו לרבו, רבי רחמים חי חויתה הכהן ושאלוהו: "רבי! היכן החתן? אולי לכבוד הרב יש השערה כלשהי היכן מקום הימצאו?!". הרב שהכיר בנפש תלמידו המתמיד, ענה בחצי חיוך: "אינני יודע, אך מהיכרותי אותו, המקום היחיד בו יכול הוא להימצא זה בעליית הספרים בבית הכנסת "רבי אליעזר", שם רגיל הוא לשקוד על תלמודו. פנו לשם ולבטח תמצאוהו...".

ברגלים קלות דלגו על המדרגות הרחבות המובילות לעליית רבי אליעזר, והנה מצאוהו שם רוכן על ספריו. סביבו על השלחן ספרי קודש רבים והוא... פשוט שקוע בהוויות אביי ורבא, שוכח עולם ומלואו. "רבי מצליח!" קראו לעברו "החתונה! החופה כבר מוכנה... מאוחר! חיפשנו אותך בכל מקום אפשרי, מה אתה עושה כאן?!".

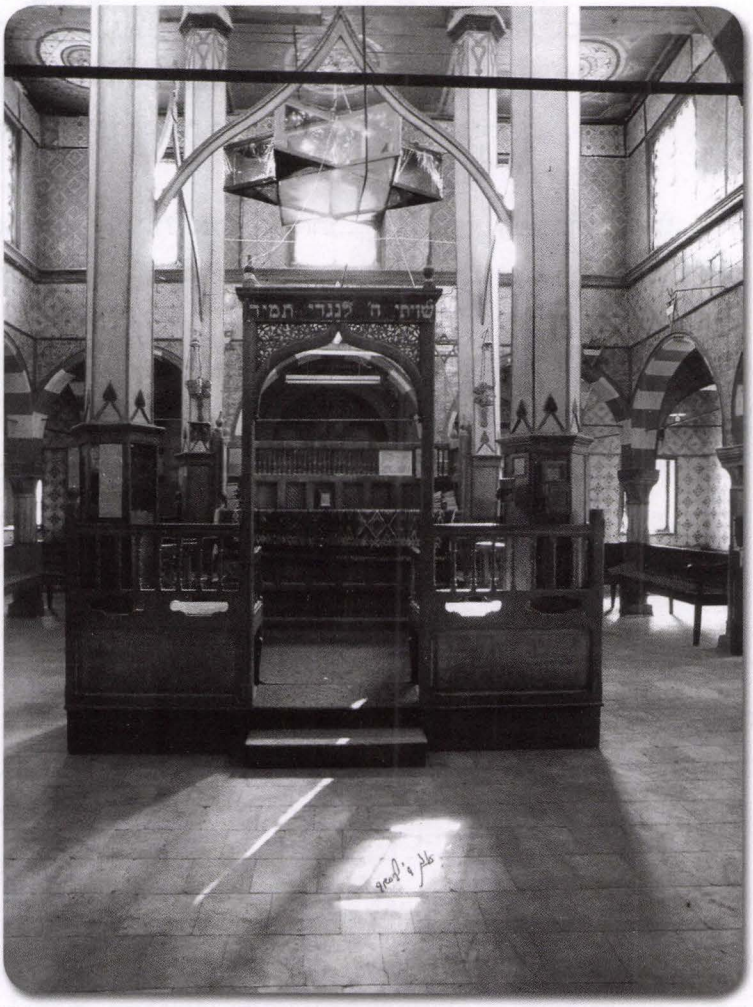
"מה הענין?!" לא הבין החתן את המהומה שחולל, "אני מוכן ומזומן לחתונה. רחצתי וסכתי, התלבשתי והתארגנתי, ובאתי ללמוד, לנצל כל רגע. כאשר הכל

---

10 ראה בספר 'ג'רבא היהודית' מאת הרב בועז חדאד (עמ' 127). ויש אומרים כי מקורם של תרועות שמחה אלו הנקראים 'תזגרית' הם מימות יעקב אבינו, שכאשר רימהו לבן ונתן לו את לאה במקום רחל, רצו הנשים לעוררו על כך שהיא לאה, ורמזו לו בקול תרועה: "לאה, לה, לה..." לכן עד היום מריעות הנשים "לאן, לאן, לאן" (ספר "למען אספרה" עמ' ט"ז).

יהיה מוכן, יקראו לי ואבוא..." הגיב בניגון של מה בכך[11].

שם תמצאו אותו. בית הכנסת "רבי אליעזר"

11 . וכיו"ב בברכות (דף ט"ז ע"א) בעובדא דר' אלעזר דהוו קטרין ליה גננא, אמר להו: אדהכי והכי איזיל ואשמע מלתא בבי מדרשא. נאמ"ן ס"ט.

כתובתו של רבנו

בעה"ו

בסימן טוב והצלחה אכי"ר

ברביעי בשבת שלשה ימים לחדש חשון שנת חמשת אלפים ושש מאות ותשעים לבריאת עולם למנינא דרגילנא למימני ביה הכא אי ג'רבה דימא מקיף יתה מתאים ליום ששה עשר נונבר שנת 1929 לפרנג'י מעידים אעח"מ [אנו עדים חתומי מטה] איך השם הטוב החו"ש כמוה"ר ר' מצליח בן ה"ר ר' רפאל מאזוג' הי"ו א"ל לכ'מסאנה בתולתא שפירתא יקירתא וצניעתא בת השם הטוב היקר ה"ר ר' מנחם מאזוג' הי"ו: הוי לי לאנתו כדת משה וישראל, ואנא במימריה דקוב"ה ובהורמנא דמלכא אפלח ואיזון ואוקיר ואפרנס ואכלכל ואכסי יתיכי כהלכת גוברין יהודאין זכאין קשיטין דפלחין וזנין ומוקרין ומפרנסין ומכלכלין ומכסין ית נשיהון בקושטא והימנו, אחיד וקיים עלי מנכסי מזונייכי וכסותייכי וסיפוקייכי ואיעול לוותייכי כאורח כל ארעא, וצביאת כלתא דא והות להחתן הנז' לאנתו, וכתב לה מהר בתולאה [צ"ל בתולהא] כסף זוזי מאתן דאינון כ"ה זוזי מזוזי כספא דחזו לה מדאורייתא וכמנהג אתרא, שהם חמשה עשר פ'רנך, ודא נדוניא דהנעלת ליה מדילה בגדים ותכשיטים כסף וזהב בסך שבעת אלפים פ'רנך, ורצה החתן הנז' והוסיף לה סך ששה עשר אלף פ'רנך וחמשה וחמשים פ'רנך שעולה ס"ה שלשה ועשרים אלף פ'רנך וחמשה וחמשים פ'רנך, הכל נתקבל החתן הנז' ובאו לידו ונעשו ברשותו, וזקף הכל על עצמו במלוה ורשו. וכך אמר חתנא דא לכלתיה הנז': שטר כתובה דא קבילית עלי ועל ירתי בתראי לגבות יתיה מכל שפר ארג נכסין וקנינין דקנית ודעתיד אנא למקני מקרקעי ואגבן כל מטלטלי יהון אחראין וערבאין לפריעת שטר כתובה דא ואפילו מגלימאי, וקנינו אעח"מ [אנו עדים חתומי מטה] מיד החתן החו"ש ר' מצליח בן ר' רפאל מאזוג' הנז' על כל הנז' בקש"ם בדל"ב [בקנין שלם מעכשיו במנא דכשר למקניא ביה] בדלא וגו' ודלא וגו' אלא וגו'. שכרו 16, מס כ"ה זוזי 60, נדוניא 16.80, תוספת 15, נייר ותנבר [ובולים] 6.50, תרגום 2, ונכתב בספר סו"מ [סופרי מתא] באלחארה אלכבירה. והכל קיים.

ונתאחרה החתימה ליום 25 נונבר שנה הנז'

(וחתימי)

ע"ה מקיקץ שלי ס"ט אברהם בן רחמים ביתן ס"ט

תרגום הכתובה

הבחירה הנכונה

בחתונה ישבו סביב השולחן הערוך בהדר עשרות מחברי הקהילה הג'רבאית, בני משפחות החתן והכלה, ומלכיהם בראשיהם - סלתה ושמנה של רבני וגאוני ג'רבא.

רבי יהודה ג'רמון, אביו של רבי אהרון ג'רמון זצ"ל

בראש השלחן, ישב הכהן הגדול - רבי **משה כלפון הכהן** זצ"ל, רבה של ג'רבא, שקוע בשרעפיו, נראה מוטרד משהו. מצוקת התורה בתונס הדריכה את מנוחתו.

"מי יְלַמֵּד את צעירי הצאן תורה?" הרהר בדאגה. הגאון **רבי אהרון ג'רמון** זצ"ל ראש ישיבת "חברת התלמוד" מיסודו של הגאון רבי **שלמה דאנה** זצ"ל, זקן מופלג היה, ומדי פעם אף חלה ורותק למיטה. הישיבה לא תפקדה כראוי, והעזובה היתה רבה.

רבי יוסף אלגזי [גז] זצ"ל

הגאון הרב הראשי **רבי יוסף אלגזי** זצ"ל מגדולי רבני תוניסיה, פנה באגרת נרגשת לרבי כלפון בבקשה לשלוח את רבי רחמים חי חויתה הכהן שהתפרסם בגאונותו וידיעותיו הרבות, לשמש כראש הישיבה וליצור אוירה של חידוש והפצת התורה בתונס. רבני תוניסיה זכו

להכיר את רבי חויתה בעבר הלא רחוק, עת בא לתונס ללמוד שחיטה ואת זמנו הפנוי ניצל ללימוד בישיבה שהיתה משופעת בספרים עתיקים ונדירים.

רבי חויתה מצדו נאות ברצון להצעה, אך למגינת לבו של רבי כלפון, התקשתה אשת הרב להיפרד מהתמיכה המשפחתית, ולא יכלה להסכים להצעה. זו הסיבה שרבי כלפון לא מצא לעצמו מנוחה עד אשר ימצא מועמד מתאים וראוי לתפקיד החשוב הזה.

בעה"ו יום ט' אייר התרפ"ט, ג'רבה יע"א.

נר ישראל, ראש גולת אריאל, הרב הגדול, מעוז ומגדול,

כקש"ת כמה"ר ר' יוסף אלגזי הי"ו ונרו יאיר ויזהיר כאור שבעת הימים אמן. עוב"י תונס יע"א.

ראב"ד מקודש! שלום רב כתורה וכמצוה.

מכתב ידי קדשו זמנו ראש החדש הנכחי קבלנו לנכון, ולמאד שמח לבבנו על רעיונו הטהור להרביץ תורה ולהעמיד תלמידים הרבה בעיר הבירה עוב"י תונס יע"א, כי היא אֵם למסורת ואֵם למקרא, וממנה ישקו כל העדרים אגפי תונס ובנותיה יע"א. ותשואות חן חן תודה וברכה על השקפתו ודאגתו אל הנולד וימים יבואו, כי אם אין גדיים אין תיישים. ובעונותינו הרבים עמודי התורה ומרביציה ראשונים כמלאכים הדואגים על קיומה והתמדתה נלקטים אחד אחד בהגיע תור כל האדם. ושכרו כפול מן השמים אשר המציא תרופה למחלה זו. ותכף ומיד נתראינו פנים עם ידידנו החה"ש והכולל כמה"ר ר' חויתא הכהן יצ"ו כבקשת רו"מ נר"ו, והראינו לו מכתב רו"מ נר"ו בזה, ודברנו עמו הרבה מנחיצות רעיון טהור זה. וכן הוא נר"ו הראנו תכף המכתב אשר ערך רו"מ נר"ו לשמו ישר. וסוף סוף תלה הדבר בזולתו לעיין ולראות דרך הַמַּתְאֶמֶת. וביום ז' לנכחי נתראינו עמו עוד פעם והודיענו כי כבר ערך שיחו במכתב ישר לשם רו"מ נר"ו בזה להתחקות ולדעת איזה סוגים הנחוצים לו מאד לדעתם טרם כל. ובכן מקוים אנחנו כי בקרוב יקבל הוא נר"ו תשובה מרו"מ נר"ו בביאור כל דבר כיאות, וה' ברחמיו יעזרהו ויעזרנו תמיד על דבר כבוד שמו הגדול אמן.

ושלום רב ממנו המעתירים בעדו תמיד עתרת החיים ועתרת השלום.

ע"ה ציון ד"ר שושן כהן ס"ט ע"ה כלפון משה הכהן סילט"א

המכתבים באדיבות הרבנות הראשית בתונס

בעה"ו ג'רבה יום ז' אייר שנת וקומה בעזרתי [תרפ"ט] לפ"ק.

מעלת ותהלת מורנו ורבנו ועטרת ראשנו, הרב הגדול,

מעוז ומגדול, סבא קדישא, חסידא ופרישא, כקש"ת

כמה"ר ר' יוסף גז נר"ו יאיר וזרח, צדיק כתמר יפרח אכי"ר.

ראש רבני עוב"י תונס ואגפיה יע"א

רב וגדול בישראל! ש"ר [שלום רב] כתורה וכמצוה.

גלילי יד"ק מזמן ראש חודש הנכחי קבלתי לנכון. ועם כי יודע אני ומכיר את מיעוט ערכי, בטלתי דעתי וידיעתי מפני רצונו ודעתו הרמתה, ומ"מ רואה אנכי כי שני הצדדים מתנגדים זה לעומת זה. הצד הראשון למלאת רצון צדיק מהטעמים אשר נתן לשבח במכתבו הטהור. ולעומת זה עמדו לנגדי טעמים אשר אבאר בעה"ו: א') מצד בֵּיתִי [כוונתו לרעייתו הרבנית], שאין רצונה לצאת מעיר מולדתה ולהפרד מקרוביה. ולשעבר נדרשתי כזאת מאיזה עיירות, ולא הסכימה. וכן מצד קרובי, שקשתה עליהם הפרידה. ב') מצד כי חוששני אולי אויר העיר אינו מתאים לבריאותי מפני חולשת מזגי, כי כן הוא כפי דמיוני בהיותי בעוב"י תונס יע"א בשנת עטר"ת לפ"ק שישבתי שם כחדש ימים. ג') אולי לא אמצא פה ממלא מקום בהתלמידים הלומדים אצלי ויקשה הדבר מאד. ולכן הנני מתבונן בדבר אם אמצא דרך להסיר כל המעצורים הנז' אם לאו, ואז אודיענו בעה"ו.

והנני להציע לפני רו"מ נ"י את שאלותי אלה, ובמאי דביני וביני אתבונן בדבר וכנז'. א') כמה מספר התלמידים הלומדים עכשיו. ב') אם נכללים עמהם לומדי מקרא, או רק לומדי הלכה, ואם הם כבר ידעו לעיין, או התחלת לימודם בהלכה. ג') אם אפשר לקבוע דירתי בכפר אריאנא יע"א מצד האויר, ולבא לתונס בכל יום בבקר ולחזור לערב. ד') אם התלמידים יכולים להעמיס על עצמם לשבת כל היום בישיבה על דעת ללמוד ולעיין מה שרצונם ללמוד, או אין יכולים להעמיס עליהם רק איזה שעות ביום שחרית ואחר חצות. ה') מצד הפרס אין רצוני להוציא דבר מפי, רק יודיעוני כמה בדעתם לשלם היותר קצבה אחרונה, ואז אראה אם הוא מתאים לי, כי בלי תפונה ההוצאה בעוב"י תונס יע"א מרובה מפה העירה בכל דבר, ובפרט בדירה. ונוסף עוד כי אבי ואמי הי"ו אינם יכולים להפרד ממני, ונחוצים המה ליסע עמדי. על הכל יבא דברו הטוב.

נאם הדו"ש ומוקירו כערכו הרם והנשא,

הצעיר ע"ה חויתה בלא"א חנינא הכהן ס"ט

בעה"ו 29/6/2 [כ"ג אייר תרפ"ט] ל"ח למטמונים

מכתבו היקר הגיע אל נכון, ונתן טעמים הרבה למנוע עצמו ממצוה הזאת להרביץ תורה בישראל בעיר רבתי עם. הא' מצד בֵּיתוֹ שאין רצונה לצאת מעיר מולדת[ה],

ידוע תדע כי אין אדם לוקח מעלה וכבוד בעיר מולדתו. וראיה מאברהם אבינו ע"ה [ש]לא זכה לכל הכבוד עד שיצא [מעיר] מולדתו, כמ"ש הכתוב לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך, יען הטבע נותן איש אשר יכיר אחד בקטנותו עדיין קטן בעיניו, ובפרט עיר מולדתו עיר קטנה, והעיר הזאת גדולה עד מאד, וברוב עם הדרת מלך.

הב' מצד כי "חוששני אולי אויר העיר אינו מתאים לבריאותי", זה יתוקן בו תשבון בכפר ריאנה, אשר אוירה אין כמוה בכל הארץ בדוק ומנוסה.

ג' "אולי לא אמצא פה ממלא מקומי", ידידי! עירכם מלאה סופרים ורבנים, איך לא ימצאו אחד מהם ממלא מקומך, זה דבר תימה.

גם מה ששאל מספר הלומדים, יהיה קרוב לעשרים בין גדולים ובין קטנים המלמדים הלכה לבד. גם התלמידים יש בהם שתוכל להעמיס עליהם לשבת כל היום בישיבה ע"ד ללמוד ולעיין מה שרוצים ללמוד, ויש בהם שלא יוכלו כל היום.

והפרץ [והפרס] יתנו לך שש מאות פרנק, ומאה אחרת עזרת שכירות הבית. והשבח שתקח מתונס מרובה על העיקר, הן דרשות, הן בילאדות [לילה שלפני ברית מילה, הנקרא ליל הזוהר], הן דברים אחרים, וכבודך בראשנו שנותנים בדרוש מאה או חמשים ולפחות חמש ועשרים, וג"כ נותנים (נפלאדות) [כנראה צ"ל בבילאדות],

וג"כ בדברים אחרים מנה יפה. וכאשר יראו הקהל זריזותו וחשקו בלמוד התלמוד, אז יהיה חשוב בעיניהם לעטרו בזהובים.

טיוטת תשובת הגאון רבי יוסף גז זצ"ל לרבי חויתה

ההתכתבויות בין תונס לג'רבא שרבי חויתה יבוא וילמד בעיר הבירה בעוד רבי כלפון מהרהר בדבר, והנה נח מבטו על החתן רבי מצליח. לבו החל להלום בחדוה, 'איך לא חשבתי על כך קודם?! החתן רבי מצליח הוא המתאים ביותר!'. אמנם רק בשנים הוא אך רב בחכמה. גלגלי מוחו של רבי כלפון נעו במהירות, וכבר היה ברור לו בגלל שלש סיבות חשובות וכבדות משקל כי משמיים ייעדו את התפקיד לחתן דנן:

מצבת קבורתו של הרב הראשי רבי יוסף אלגז זיע"א

ראשית, היקף ידיעותיו וחכמתו הרבה בכל מקצועות התורה! ועוד שזוהי מלאכת קודש שתהיה לו כפרנסה ראויה, ולא יצטרך לעסוק בחולין ולהשקיע פחות בלימוד התורה (אז לא היתה מציאות של כולל אברכים, והרבנים השתדלו לסייע לאברכים הצעירים שנראה שיהיו גדולי תורה, במציאת פרנסה בתחום התורני...). סיבה נוספת, שבגינה ראה רבי כלפון את המשרה מתאימה לחתן הצעיר, שכן בכך תתאחד סוף סוף המשפחה שכבר שנים ארוכות נאלצה להיפרד, בגין פרנסת האב רבי רפאל.

מיד גולל רבי כלפון את הסוד באוזנו הקשובה של רבי חויתה שסמך גם הוא את שתי ידיו על הרעיון המבריק. נותר רק לשאול את פיו של החתן המיועד. רבנו הקשיב, שתק, לא הביע דעה, רק הנהן בראשו ואמר: "עד שיסכים אבא". ורבי רפאל כמובן הסכים.

רבנים בתוניסיה. משמאל לימין: 1. רבי דוד כטורזה, 2. רבי רפאל ג'אמי, 3. לא ידוע, 4. רבי דוד סעדון, 5. נחום חיים אוזן, 6. רבי דוד בן בארון, 7. רבי יעקב אבוקארה, 8. דוד כארובי, 9. רבי יוסף גז, 10.רבי חיים בלעיש, 11. רבי אליהו גז, 12. רבי מכלוף עידן, 13. נסים בנילוש, 14. רבי יעקב כהן.

במכתב מהיר נשלחה ההצעה לרבי יוסף אלגז. הוא התייעץ בענין עם הגאון רבי **דוד כטורזא** זצ"ל, אשר נזכר מיד באותה שבת, שלא יכול היה לשכוח, בה הרצה הילד הצעיר במשך שעות ארוכות ופלפל בחכמה ברמה גבוהה מאוד. ללא מחשבה שניה, הורה לאשר את המינוי, ותושבי תונס ציפו בקוצר רוח לבוא ראש הישיבה החדש.

איש לא שיער כי מדובר בבחור צעיר לימים, שלא עבר את גיל עשרים!

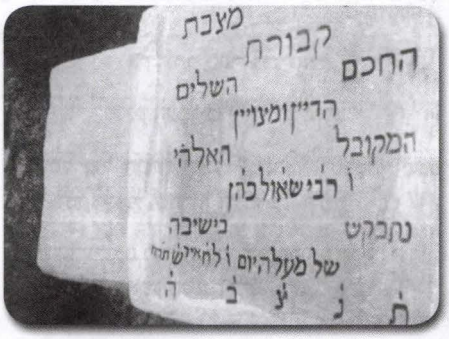
עיניים צופות

שנים רבות קודם לכן, גאון עוזנו המקובל האלוקי **רבי ישועה בסיס** זצ"ל מגדולי חכמי תונס (בעל "אבני צדק")[12], כבר מזמנו צפה וחזה בעיני רוחו את השפעתה השלילית של תרבות צרפת על חיי הדת של יהודי תוניסיה. עיניו חזו למרחוק את

12 נתבקש בישיבה של מעלה כשהוא בן פ"ז שנים, נשמתו עדן בט' טבת התר"ך.

ירידתו של המרכז הרוחני בתונס הבירה, ומנגד את עלייתה הרוחנית של קהילת היהודים באי ג'רבא. ברור היה לו, כי עקשנותם של בני ג'רבא ודבקותם במורשת אבות, יחד עם עמידתם האיתנה נגד כל חדש האסור מן התורה, לא תאפשר כל חדירה של רוחות זרות לקהילות היהודים באי זה.

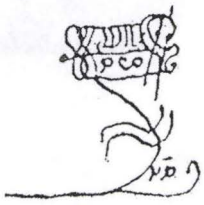
ציונו הקדוש של הגאון רבי שאול הכהן זצ"ל

מסופר, כי כאשר פגש פעם רבי ישועה בידידו הגאון הגדול רבי **שאול הכהן** זצ"ל רבה של ג'רבא, פנה אליו במשפט מפתיע: "שים לב ופקח עין על לימוד התלמידים בג'רבא, **יגיע הזמן וגם בתונס עוד עתידים להזדקק לכם!**". התפלא רבי שאול על הבקשה החתומה והסתומה, שכן באותם ימים נחשבה תוניס למטרופולין של תורה, עיר גדולה לאלוקים, המלאה חכמים וסופרים, הרבה יותר מאשר בג'רבא. תמה על הדברים, אך בהכירו ברבי ישועה שכל דיבור שלו כדבר איש האלוקים, שמר את הדבר בלבו, לראות הכיצד יפול דבר.

ציונו הקדוש של הגאון רבי ישועה בסיס זצ"ל

ואכן, לאחר שנים, התגלה עד כמה צדק רבי ישועה. חששותיו התאמתו עם חדירת התרבות וההשכלה הצרפתית הקלוקלת לתונס - תרבות שגרמה

חתימתו של הגאון רבי ישועה בסיס זצ"ל

להתדרדרות רוחנית חדה בקרב יהודי תוניסיה. ואילו ג'רבא שביצרה את חומותיה מפני הרוחות הקלוקלות, והיתה מבצר תורה ומגדל עוז מפני אויב, שמרה על גחלתה, והאירה לדורות הבאים. ונתקיים "וזרח השמש ובא השמש" - עד שלא שקעה שמשה של תורה בתונס הבירה, זרחה באי ג'רבא. וכפי שרמז רבי ישועה בדבריו, כמעט שלא היתה עיר בתוניסיה שהרב המכהן בה לא היה מיוצאי ג'רבא, ובראשם התפרסם רבנו ה'איש מצליח' שהיה יליד ג'רבא, ונשלח לתונס להרביץ תורה.

רבנו בצעירותו

פרק י"ב

מג'רבא לתונס

לימוד שחיטה

הימים חלפו להם ביעף. המעבר לתונס מתקרב, וכבר נצפה באופק הזמן. אך דבר מה העיב על שלוות לבו של רבנו. המחשבה כי עתיד הוא לבלות שנים ארוכות בתונס, עוררה בו תחושות דאגה. הבעיה המרכזית ממנה חשש, והיא שגרמה לאי הוודאות לכרסם בלבו, היתה בעיית הכשרות בתונס. "מי יודע מי מפקח שם על כשרות הבשר?" טרד הספק את מנוחתו.

לאחר שהרהר בדבר, החליט להזדרז וללמוד בעצמו שחיטת עופות והשחזת הסכין אצל רבו רבי חויתה הכהן, כדי שלא יגיע חלילה לספק ספיקא של איסור. לשמחתו הרבה, קיבל תוך זמן קצר תעודת סמיכה לשחיטת עופות.

באותו זמן לא היו מייצרים סכינים מיוחדים לשחיטה, אלא היו לוקחים סכין חדה ומיישרים את ראשה. רבנו שכל מעשיו היו בדקדוק רב, תר אחר סכין מהודרת יותר, והיות ושמע שאולר של סַפָּרִים עשוי ממתכת חזקה, קנה אולר כזה והכשירו לסכין לשחיטת עופות. סכין זה עם האבנים של ההשחזה, שמורים עד היום אצל הבנים[1].

1 ראה מה שכתב אודות סכין זה במכתב (הנדפס כאן) ששלח לרבי חויתה.

למרות כל השתדלות זו, משהגיע לתונס למעשה לא נצרך לשחוט בעצמו אלא פעם אחת, מלבד שלושת העופות שעליהם קיבל סמיכה.

סכין השחיטה של רבנו

שחיטה בתונס

תעודת השחיטה המקורית

תעודת שוחט עופות

תעודתנו תגיד ותעיד, כי בא לפנינו החו"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו, ומסר לנו שלשה סכינים רצופים, ובדקנום-וראינו כי כשרים הם לשחוט בהם לכתחילה. אחרי שפגמנו כל אחד מהם, והשחיזם ובדקם ומסרם לנו, והם סכינים המספיקים וראויים גם לבהמות. גם שחט לפנינו ג' עופות כדת של תורה, וראינו שלא נתעלף. גם שאלנו אותו בכל הדינים השכיחים הנצרכים לשחיטת עופות, וראינו שהוא מכיר ויודע אותם. ובכן כשר הוא לשחוט עופות ולבדוק סכינים גם לבהמות. בכל מקום אשר תדרוך כף רגלו אם כה יסכימו הבית דין ה"ל [החתומים למטה] בשולי הירייעה. ובתנאי שכל ספק הבא לידו שאינו רגיל והוה תמיד ומבואר במעשים בכל יום, יוליכהו אל הרב המורה הממונה מהק"ק הי"ו. ואם אין שם מורה, יטריפהו. ולראית האמו"ץ [האמת וצדק] ביד הר"מ הנז' באנו על החתום ביום כ"ט ניסן שנת ופעל ידיו תרצ'ה [התר"ץ] לפ"ג. פה אי ג'רבא יע"א, והכל שריר ובריר וקיים.

ע"ה חויתה בלא"א חנינא הכהן ס"ט ע"ה כד'יר צבאן ס"ט

ראה ראינו את כל הכתוב משני שוחטים מוסמכים, עליונים למעלה הי"ו. ובכן אנחנו מרשים אותו לשחוט עופות בכל מקום אשר תדרוך כף רגלו, ובתנאי מפורש שכל שבוע יפגום שלושה סכינים ויתקנם. וכן יחזור על לימודו פעם לשבוע בכל הדינים השכיחים הצריכים לשחיטת עופות ובדיקת שבריהם. וכזאת יתנהג שנה אחת. ואחרי השנה יתנהג כזאת פעם אחת לחודש, וכן לעולם. ויהיה מתון במעשיו וספקותיו להתבונן היטיב ולהביאם אל הרב המורה שבעיר הממונה מהק"ק הי"ו, ואם אין שם מורה - יטריף, וכמ"ש מו"ה [מורנו הרב ר' משה שתרוג] זצ"ל בתשובתו בס' ישיב משה סי' ל' בשאלה ב'.

ולראיית אמו"ץ [אמת וצדק], באנו עה"ח [על החתום] ביום כ"ט ~~מחם~~ ניסן שנת תרצ"ה [התר"ץ] לפ"ג.

תיבת מנחם המועבר עליו הקולמוס ט"ס והכל שריר ובריר וקיים.

ע"ה ציון בר' שושן כהן ס"ט ע"ה כלפון משה הכהן סילט"א

ע"ה מרדכי כמוס ד"ר יצחק כהן ס"ט

תעודת הסמיכה לשחיטה שקיבל רבנו מאת גאוני ג'רבא

בס"ד, תונס, יום ששי, ד' לחודש אייר שנת התר"ץ.

מו"ר ועט"ר הרה"ג וכו' כמה"ר ר' חויתה הכהן יצ"ו.
ג'רבא יעא"א.

אחדש"ו, עת הַגָּעָתִי פה הודעתיו במכתב, ועתה באתי לשאול דעתו אודות אשר היום שחטתי עוף אחד בלי עזר זולתי, וכשסלקתי הסכין נדמה לי שלא נשחטו הסימנים כלל, אבל לא ראיתים, והשלכתיו מידי, ואח"כ חזרתי לבדוק בצואר וראיתי כדמות חתך בקנה, וכדי לברר אם היה רוב, לקחתי סכין אחרת וחתכתי הקנה מתחילתו קרוב לשיפוי כובע ומסופו, וראיתי החתך שהיה בשעת שחיטה שיש בו רוב. ולהיות שלא רציתי לסמוך על אומדנתי בשיעורו, הראיתי למו"א נר"ו וגם לשני שוחטים אחרים, וכלם ענו פה אחד שזה ודאי רוב גמור. אבל אח"כ אמר לי שוחט אחד מהם שהיה לי להביא מתחילה כל העוף לפניהם ולא רק חתיכת הקנה, כי שמא בשעה שחתכתי הקנה מתחילתו ומסופו, הוסיף להקרע במקום השחיטה עד שנעשה רוב, אבל לולי זה אולי לא היה בו רוב, ועמד הדבר בספק. ואח"כ חזרתי לבית ובדקתי עוד בעוף וראיתי כי הוושט כמעט חתוך כלו, וגם המפרקת חתוך ממנה הרבה, ואמרתי כי מעתה אין אנו צריכים אל חתיכת הקנה כלל, אבל שוב נסתפקתי כי שמא זה החתך שבוושט לא נעשה בשעת שחיטה, רק בפעם השניה שחתכתי הקנה מתחילתו ומסופו. ורציתי לכוין מקום החתך שבוושט אם הוא מכוון אל מקום השחיטה שבקנה או אל החתך שבקנה מלמעלה או שלמטה ולא נתברר לי היטב, כי מקום החתך שבקנה מלמעלה היה קרוב אל מקום השחיטה וא"א לברר היטב אם מקום החתך שבוושט מכוון אל מקום השחיטה או אל מקום החתך העליון, כי קרובים הם וכאמור. רק באומדנא דקה נראה שהוא מכוון אל מקום השחיטה וא"א לסמוך על האומדנות. וגם באמת יש אומדנא בהיפך, כי אחר שהוושט היה חתוך קרוב כלו, איך לא הרגשתי בו מתחילה. באופן שלכל הפחות הדבר עומד בספק.

וראיתי להתיר מס"ס... ואח"כ נתראיתי פנים עם ר' מאיר גז, והוא אחד מהתלמידים ושוחט קהל, וסיפרתי לו המעשה בקצרה, ואמר לי שלדעתו מה שאמר השוחט הנ"ל דשמא מה שאנו רואים רוב בקנה הוא רק שניתוסף אחר שחיטה כשחתכתי מלמעלה ולמטה, הבל, שאין זה קורי עכביש, ולמה יוסיף להקרע, ואמרתי לו שאני בשחתכתי מלמעלה ולמטה לא היה בסכין של השחיטה, רק בסכין אחרת שאינה חדה כלל, ואפשר שאז הוצרכתי למשוך בכח לחתוך בקושי והוסיף להקרע. ושוב שאלני מהיכן תפסתי הקנה וכו', ואמרתי לו כי כעת איני זוכר כלום, כי אז לא עלה על דעתי לחוש ע"ז, ומלתא דלא רמיא עליה דאינש וכו' [עיין כתובות דף כ"ע"ב]. גם אמר לי שאם הייתי מביא לפניו הוושט, היה מכיר אם הוא מכוון כנגד מקום השחיטה שבקנה וכו'. ואיך שיהיה אמרתי לו לבא עמי לשחוט עוף אחר, ובא עמי וראה הסכין שלי ולעג ואמר לי זה סכין של גילוח קצר מאד, איך יכול אתה לשחוט בו. ואמרתי לו שאני בעירינו שחטתי בו שלשה עופות של ההסמכה. ואמר לי אם זה יראנו ר' ישועה אלמליח [מח"ס תנובות שדי. והיה תלמידו של הגאון בעל שלמי תודה, ושימש כראש השובי"ם בתונס ואח"כ חבר ביה"ד הגדול בתונס. נלב"ע בליל א' של פסח התשי"ח], ישליכהו וירמסהו, אל תוציא אותו החוצה, כי ילעיגו, אבל אני אקנה לך סכין "מארכה ראץ", כי "מארכה תרנביתא" איננה כעת במציאות. ואמרתי לו שזה [הסכין שלי] טוב מכלם בברזל. ואמר לי מה בכך, זה קשה מאד לשחוט בו מחמת קצרו. ואח"כ נתתי לו העוף [עוף אחר] לבדוק השברים, ואחר שבדק השברים התחלתי להסיר הנוצה שבמקום השחיטה ולא רצה כלל, ואמר לי כי עי"ז שמא יצא דם ויהיה נבילה [עיין בשו"ת ישיב משה ח"א (סי' א' וב')]. ואמרתי לו שבעירנו דרכם להסיר, ואדרבא ביו"ט שאינם יכולים להסיר מצטערים מזה, כי באמת בלתי זה יבא האדם לידי שהייה, כי לפעמים יזדמן הסכין על הנוצה וישהה לחותכו. ואמר לי שהם מימיהם אינם מסירים הנוצה כלל ואין חוששין לזה, מפני שחוששין בהיפך שמא יצא דם. ובאמת גם השני שוחטים הנ"ל ראיתי שאינם מסירים הנוצה. אבל לבסוף אני

לא רציתי והסרתי הנוצה, ותיכף עיין היטב אם יצא דם וראה בעיניו שלא יצא, ואח"כ ראה תפיסתי בעוף בשעת שחיטה, שעשיתי כאשר הָראיתי שכל אצבע מאצבעות היד שמאל עושה מעשה וכו', וראה שעדיין הסימנים בלתי תפוסים, וגם אח"כ במאי דביני ביני העוף עיקר סימניו, וטרחנו אח"כ להחזירם, וכן כמה פעמים, ונתפלא איך נתן לי הסמכה. ואמרתי לו הם נתנו לי כפי הדין שבשחיטת ג' עופות די, אבל האימון אלמדנו פה. ואמר לי על עצמו שהוא לא ישב בלימוד שחיטת עופות ובהמות רק שבוע ומחצה שנתלמד התפיסה כראוי וכל הדינים הצריכים, אבל בדיקת הסכין לא נתעכב בה כלל ותיכף הראה ג' סכינים יפים לר' ישועה אלמליח, ועתה הוא הראש בבדיקת הסכין בבית המטבחים וכו'. גם אמר לי כי בעיקר דרך תפיסת העוף אינו כך, והראה הוא לי בשינוי, והוא באמת נראה יותר קל, אבל עדיין לא יכולתי לתפוס הסימנים כראוי, אבל אחשוב כי כשאלמוד בס"ד יותר יהיה קל לי בדרך אשר הראה הוא לי מאשר הָראיתי מתחילה. ואיך שיהיה נתאחר היום ושחט העוף הוא בסכין בדוקה לי ולו, ואחר שחיטה לא זרק העוף לפרכס כל צרכו, רק תפסו עד שנמצה כל הדם אל תוך העפר ומת, ואח"כ השליכו. גם כשבדק הסכין לא בדק רק שתי פעמים, ואמרתי לו הלא צריך שתי פעמים אתלת רוחתא ואבשרא ואטופרא, ובזמנינו שאין מרגישין אבשרא עושין הכל אטופרא, באופן שצריך י"ב פעמים. ואמר לי: לא, לא, למה צריך י"ב פעמים, הלא משתי פעמים הראשונות כשראינו שאין בה פגימה די, ואדרבא כשתוסיף לבדוק היא נפגמת בצפורן, כי כמה כחו של חוד הסכין. ואמרתי לו הלא זה כתוב בש"ע בפירוש, ולא קבל [עיין בשו"ת ישיב משה ח"א (סי' ה') שכתב שהיום אין לנו רק שש בדיקות אטופרא. ע"ש]. ובאמת גם השני שוחטים הנ"ל ראיתי שאינם בודקים י"ב, והוא פלא. גם עושים כמוהו שאינם זורקים העוף, אבל בזה לכאורה נראה שאין כלום. רק שראיתי שהם שוחטים לתוך הכלי, וזכורני שזה אסור [כמבואר בש"ע יו"ד סימן י"א ס"ג]. גם ראיתי שהם שוחטים בקליפה, וגם השוחט הנזכר הרמ"ג [הרב מאיר גז] תמה שאיני שוחט בקליפה,

ואמר לי שזה יועיל לך שלא תצטרך אח"כ לבדוק הסימנים. ואמרתי לו שאני בורח מזה מחשש שהייה. ואמר לי למה יהיה שהייה, הלא אשחוט לפניך ואיני שוהה. ובאמת כששחט העוף הנ"ל ראיתי שלא שהה, אבל אחד משני השוחטים הנ"ל ראיתי כששחט בקליפה שהעמיד הסכין ממש והיא שהייה גמורה רח"ל. ואני אמרתי למו"א נר"ו שהיה עומד עמי אז איך שהה זה, והשיבני השוחט: שמעתי מה כבודו אומר. ואני רציתי אז לומר לו: ומה יש לך להשיב, הלא ראיתיך שהעמדת הסכין ממש. ושוב חזרתי [בי], כי כשם שמצוה לומר דבר הנשמע וכו', והנח להם לישראל שיהיו שוגגין וכו', ושתקתי. גם ראיתי בדיקתו כשבודק הסכין כמה היא מקולקלת לדעתי רח"ל. ואיך שיהיה ההי"ב [ה' הטוב יכפר בעד], כי לכל העם בשגגה. גם שמעתי מהרמ"ג הנזכר שמנהגם בשחיטת בהמות ששוחטים הכבש מעומד באופן משונה מאד, שמניחים עורף ראש הכבש על ארכובתם מעומד ושוחטים אותו כך. סוף דבר רצוני לדעת דעת רו"מ מורי נ"י בכל הפרטים הנזכרים פה בתשובה ארוכה אף כדי להתלמד ממנה במק"א. ובעיקר שלא נתלמדתי דרך תפיסת העוף שיהיו הסימנים תפוסים כראוי אני מצטער מזה מאד. וחשבתי לקחת איזה זמן ללכת אצל ר' אברהם בלעיש יצ"ו ללמדני, כאשר שמעתי מפי רו"מ נ"י. וגם הרמ"ג הנזכר אמר לי כך, אבל כנראה שהדבר [יגרום] לעג, אחר שיש לי הסמכה מעירנו, וכמו שנתפלא הרמ"ג הנזכר איך נתן [נתנו] לי הסמכה. וצריך התבוננות איך להציע הדברים. וכעת אין פנאי להאריך עוד בשאר פרטי הענינים אשר לי להציע לפני רו"מ נר"ו להודיעני דעתו הרחבה. ואיה"ב במכתב אחר אכתוב בארוכה בס"ד.

ושלום רב ממני תלמידו הצעיר ע"ה מצליח בלא"א רפאל מאזוז ס"ט[2].

התכתבות הלכתית עם רבו בבואו לתונס אודות השחיטה

2 לא מצאנו תשובתו רבו אליו, אך למעשה רבנו היה אוכל משחיטת טבחי העיר, ובודאי רבני העיר הניחו את דעתו.

אות ומסר משמים

בחול המועד פסח התר"צ, זמן מה לפני שעזב את אי מולדתו לתונס, התפלל רבנו באחד מבתי כנסיותיה של ג'רבא. עיניו היו עצומות בריכוז ושפתיו דובבות בתפלה נרגשת לבורא עולם כי יצליח דרכו במשימה החשובה - האדרת כח התורה הקדושה בתונס, אליה מועדות פניו מיד לאחר החג.

לפתע, שומע הוא את החזן קורא בשמו: "יעמוד החכם השלם רבי מצליח מאזוז לקרוא בתורה, בכבוד!". הוא התנער משרעפיו, וניגש בצעדים מדודים אל התיבה.

הפסוקים שיצאו לרבנו בקריאתו היו מפרשת "פסל לך", בפרשת כי תשא. הפסוקים שקרא כמו בלטו מקלף הספר תורה, והזהירו: "השמר לך פן תכרות ברית ליושב הארץ אשר אתה בא עליה, פן יהיה למוקש בקרבך, כי את מזבחותם תתוצון ואת מצבותם תשברון... אלוהי מסכה לא תעשה לך"[3].

נוהג היה רבנו לומר: **"ספר תורה בודק"**[4], דהיינו - אם העלו אותך לתורה בלי שקנית את העליה, אות הוא משמים כי בא הדבר לרמוז לך משהו...

בתחילה התהלך רבנו שקוע בשרעפים, לבו בל עמו והוא נבוך, מהו האיתות? מה דורשים ממנו משמים? אך לאחר שהתיישב בדעתו, הגיע למסקנא כי אזהרה

---

3 שמות ל"ד.

4 וכ"כ בספר דמשק אליעזר (פאפו) מערכת סמ"ך אות יו"ד בשם הרב חמדת ימים דשבת (דף פ') שפיסקא שקורין לו בס"ת צריך לדקדק בה בסוד "יגלו שמים עונו" (איוב כ' כ"ז), ומעשה בהאר"י שצוה לתלמידיו שלא יכתבו סודות זולת הרח"ו [הרב חיים ויטאל], ופעם אחת עלה רבי [משה] משולם לס"ת וקראו לו ויכתוב משה וכו'. והתברר שהיה כותב סודות בלי רשות האר"י. ע"ש. ואני זוכר שראיתי כתוב שקראו לו ר' משה יונה, והוא מח"ס כנפי יונה בקבלה שנדפס על שם הרמ"ע, ואכמ"ל. (ואולי ט"ס בדמשק אליעזר או בחמ"י וצ"ל רבי משה, במקום רבי משולם. וספר חמדת ימים אמ"א). ועיין בחולין דף צ"ה ע"ב שמואל בדיק בספרא. וראה זה פלא כי בקטע הנ"ל כתוב "וקרא לך ואכלת מזבחו", והוא רמז נמרץ לאבא ז"ל בתיבת ואכל"ת (שהיא בגימטריא של שמו ז"ל בלי ו' החיבור) שלא לאכול מבשר הנפיחה בתונס. ואכן כך עשו ההורים ז"ל במשך שנה אחת, עד שקצו מבשר עופות, ונחלשו הרבה, ועשו התרה על מנהגם. וכבר האריכו בזה הפוסקים, ויש מתירין לבני ג'רבא לאכול מבשר סתם בתונס מס"ס, שמא לא היתה בו סירכא או שהיא ניתקת בהגבהה, ואת"ל שצריכה נפיחה, שמא כדעת מתירי הנפיחה. וכל שכן כשקובעים דירתם בתונס שהולכים אחרי מנהג העיר שהלכו לשם. ואכמ"ל. נאמ"ן ס"ט.

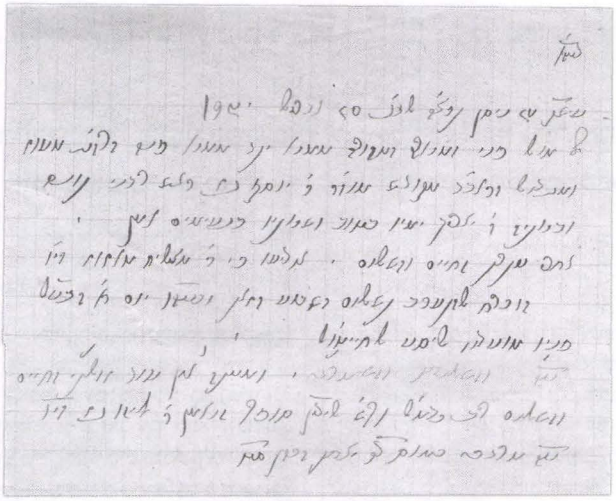

היא מן השמים שבבואו לתונס עליו לעמוד איתן ולשמור על הילדים שיוולדו לו לבל ייסחפו אחר רוח ההשכלה הנושבת שם, ושלא יקבלו את החינוך הקלוקל שניתן ליהודי הבירה, אשר כלל את לימודי הצרפתית שגרמו לירידה חמורה ברוחניות.

ידע רבנו כי נכונה לו מערכה כבדה מול רבים וטובים, אבל הוא היה נחוש! פסוקים קדושים אלו היוו עבורו מסר ברור משמים.

הימים הבאים הוכיחו עד כמה סיכויו להצליח באתגר זה היה קלוש. אבל רבי מצליח - הצליח!

ואכן, למרות ששנים רבות היה חשוך בנים, לא שכח את הרמז ולא התקרר. וכשנולדו בניו וגדלו, הקפיד שילמדו לימודי קודש בלבד, ללא תערובת של לימודי חול וצרפתית.

מכתב מהגאון רבי **מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל לפני נסיעתו של רבנו לחו"ל

בעה"ו

עש"ק 27 ניסן תרצ"ה [התר"ץ] לפ"ג, 25 אפריל 1930

אל מול פני המנורה הטהורה, ממנו יתד, ממנה פנה [מלשון הפסוק בזכריה יו"ד ד'], הרה"ג מעוז ומגדול, הראב"ד מקודש, מוה"ר ר' יוסף גז, ראש רבני תונס ובנותיה. ה' יאריך ימיו בטוב ושנותיו בנעימים, אמן.

אחרי עתרת החיים והשלום, אודיעו כי ר' מצליח מאזוז הי"ו הוכרח להתעכב תשלום השבוע הזאת, ובעה"ו יום א' הבע"ל פניו מועדות ליסע לחייטו"ל...

ומעתה אין עוד זולתי החיים והשלום רב כדמ"ל [כדת מה לעשות], ורו"ש [ורוב שלום] לידי"ן סופרו הנאמן ר' אליהו גז הי"ו.

ע"ה מרדכי כמוס ד"ר יצחק הכהן ס"ט

תרגום המכתב

כבוד אדם - לבושו!

בערב יציאתו של רבנו לעיר הבירה תונס להרביץ תורה ברבים, נכנס לקבל ברכת הדרך ולהיפרד ממורו ורבו הגאון **רבי רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל.

"רציתי לשוחח עמך בעניין חשוב מאוד, בני היקר" פתח רבי חויתה, "כפי הידוע לך, כאן בג'רבא, לא מקפידים כל כך על הלבוש, לובשים "בלוג'ה" (מעיל ארוך) נועלים "בֶּלְגָה" (נעלי בית) בלי גרביים, וגם את הגלימה עוטים רק באירועים מיוחדים ובשבתות ובחגים. הינך זוכר, בודאי, את דברי הגמרא: "אמרי אינשי במתא שמאי, בלא מתא, תותבאי!"[5], דהיינו: במקומי ובעירי, שמי הולך לפני ומעניק לי את הכבוד וההערכה, ואילו מחוץ לעירי, במקום בו אין מכירים אותי, בגדי הם המעידים עלי. האדם יראה לעיניים, בגד מהודר יוצר הילת כבוד סביב האדם".

5 מסכת שבת (קמ"ה סע"ב).

"תלמידי וחביבי", המשיך רבי חויתה, "כאן כולם מכירים את רום ערכך, אך עתה הינך עובר לעיר אחרת, עליך לכבד את עצמך כדי שיכבדוך! הינך צעיר לימים, וחשוב מאוד שלא יזלזלו בך בני הקהילה המקומית. שים לב להופיע בציבור אך ורק עם הגלימה המכובדת, כשלראשך תרבוש אדום (בעגה תוניסאית: כִּיבּוּשׁ) נקי ומצוחצח, ומסביבו בד שחור מגוהץ, נעלים שחורות בחורף, ונעלים לבנות בקיץ, גרביים לבנות עד לברך שמגיעות לפס השחור של שולי המכנסיים. וכן שים לב לעטות את הגלימה (הברנוץ') באופן מכובד ולא עממי כפי שנוהגים כאן. וה' יהיה בעזרך".

מראהו האצילי היה לשם דבר

בברכות כהן חמות נפרד הרב מתלמידו חביבו. רבנו נישק את ידיו של רבו המובהק, ממנו ינק רוב תורתו במשך שנים רבות, והם נפרדו לשלום.

ואכן, שמר רבנו את פקודת רבו בכל עת. מראהו האצילי היה לשם דבר. סדר וניקיון מופתי, ללא רבב או כתם חלילה, אפיינו את הופעתו. גם בעיני הגויים היה מראהו מותיר רושם עז. בימות השבת הקיציים הפך כולו לבן טהור הוא, כשעטה גלימה לבנה ארוכה ונעליים לבנות (ובחורף גלימת צמר בצבע תכלת), ודומה היה למלאך ה' צבאות.

לראשו חבש כובע בורדו עם סרט שחור עבה תפור סביב להיקפו, כמנהג רבני ג'רבא אשר סימלו זאת כזכר לחורבן[6].

6 עם זאת, כאשר נסע לצרפת, לבש חליפה וכובע כמנהג המקום, כדי לא להיות יוצא דופן.

מבחן על אם הדרך

במלוא המרץ הופיע רבנו בתונס בשנת התר"צ להרביץ תורה. לא קלים היו ימיו הראשונים של רבנו בתונס. קבלת הפנים לבואו, לא היתה ברוח טובה ועין יפה.

תונס הבירה ממעוף הצפור

העיר תוניסיה

בכל צעד ושעל שעשה, ליווהו עיניהם של יהודיה, שעקבו אחר הליכותיו, ותהו אחר מנהגיו ואורח חייו של הרב החדש.

קבוצות יהודים התגודדו בין הדוכנים שבשוק, בפתחי בתי הכנסיות ובכל מקום התקהלות אפשרי, ובפיהם טענות ומענות, שהמשותף לכולם היה: "מה זאת?! כה צעיר הוא הרב מצליח! המבלי אין תלמידי חכמים מבוגרים ברחבי עיר הבירה תונס שהביאו לנו רב עול ימים שכזה?!

פרט נוסף שהוסיף על אוירת המבוכה, היתה העובדה שבתונס ענדו כל הגברים, החכמים והפשוטים כאחד, טבעת נישואין, ורבנו לא נהג כך כמנהג ג'רבא, בעקבות כך נטו לחשוב כי עדיין אינו נשוי, והיו אף שהגדילו והציעו לו שידוך...

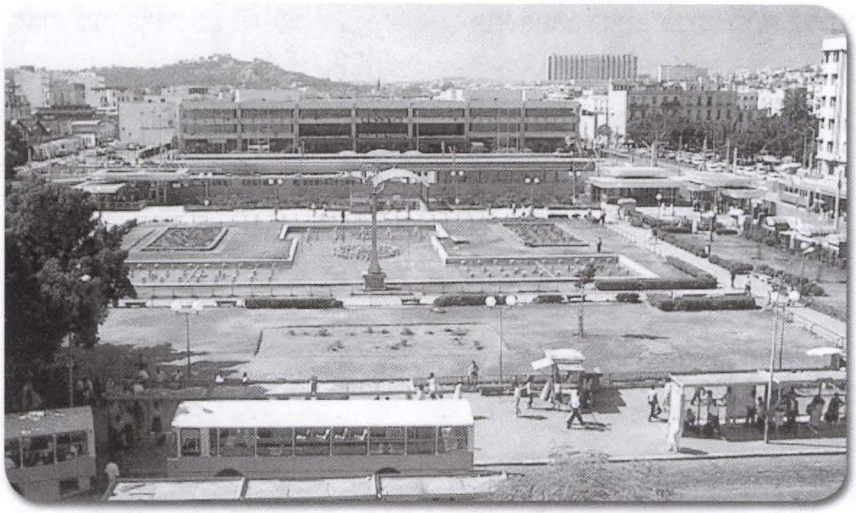
ואז ביום בהיר אחד הסתמן שינוי והביא לרגיעה כללית. מפגש אקראי ומעניין מקופל מאחוריו...

הגאון **רבי עזרא הררי** זצ"ל פסע לאיטו ברחובות תונס כשהוא נשען על מקלו. זקן ושבע ימים היה וידוע כמופלג ובקי בש"ס ובפוסקים. עודו מהרהר בדברי תורה, הבחין במעלה הדרך ברב הצעיר שהגיע מג'רבא - רבי מצליח מאזוז, הפוסע לקראתו בשביל הכורכר. רטינות האנשים ותחושות ההחמצה ששמע בימים האחרונים, העלו במוחו תכנית מבחן לראש הישיבה החדש. הוא לחץ בחמימות את ידו ופנה אליו בשאלה: "יש לי קושיא בקטע מסוים של גמרא, אומר לך את המלים ואתה תבאר לי הענין". מיד החל רבי עזרא להרצות בעל פה קטע כלשהו. רבנו הקשיב בשימת לב, ואז הרגיש לפתע על פי מטבע הלשון שהקטע מורכב מגמרא ומשנה יחד...

כשסיים רבי עזרא, תלה ברבנו עיניים בוחנות וציפה לתשובתו. נענה רבנו ואמר:

"עד כאן לשון המשנה, מכאן ואילך לשון הגמרא הוא".

פנת חמד בעיר הבירה

רחוב ראשי בעיר הבירה

הרב שניסה לאמוד ברגעים אלו את מדת ידיעותיו של רבנו, הופתע ושאל: "וזאת, מנין לך?". כשבת-שחוק מלבבת על פניו השיב רבנו: "כבודו פתח בלשון הקודש וסיים בלשון ארמית". התפעל רבי עזרא הררי, והכריז בקול תוך נקישות נחושות במקלו: "יפה אמרת! אני אודיע שבחך ברבים!", וכך החלה נשיאותו של רבנו ברמה.

פרק י"ג

בראשות ישיבת "חברת התלמוד"

יסוד הישיבה

עם הגיע רבנו לתונס, עמדה מול עיניו מטרה קדושה, להצמיח דור חדש של לומדי תורה, ולא נערים בורים שעול המלאכה מוטל על צווארים מגיל צעיר.

כבר בגיל 18 שנה, כשהוא צעיר לימים, נבחר רבנו לשמש בתפקיד הרם, כראש ישיבת "חברת התלמוד" בתונס הבירה.

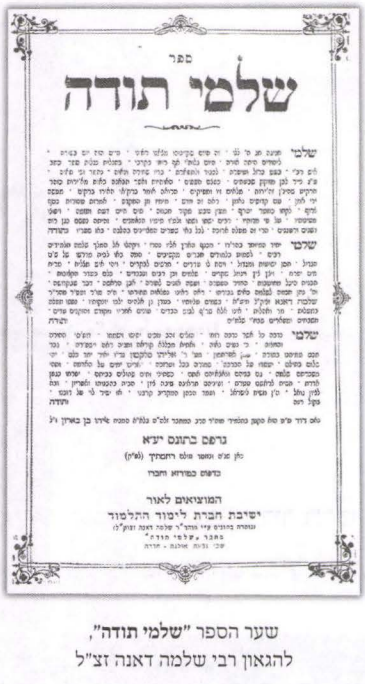
הגאון רבי **שלמה דאנה** זצ"ל

באחת ההזדמנויות, סיפר רבנו לבניו את המעשה הפלאי שהביא להיווסדה של ישיבה זו:

בשנת התרמ"ח, חי בתונס גאון עצום בשם **רבי שלמה דאנה** זצ"ל[1]. דירתו של רבי שלמה סמוכה היתה לבית הספר של האליאנס הידוע

1 נולד בשנת התר"י, ולמד קצת אצל הגאון בעל "משמרות כהונה" (שנלב"ע בשנת התרכ"ה), ואח"כ המשיך אצל

מפר

שלמי תודה

שלמי תודה

שערו הספר

נדפס בחנם ינ"א

המוציאים לאור

ישיבת חברת לימוד התלמוד

שער הספר **"שלמי תודה"**,
להגאון רבי שלמה דאנה זצ"ל

נר"ו של תורה קדושה
זאת מצבת הרב הנדול
החסיד העניו המקובל
האלקי מרביץ תורה בישראל
המוהל המובהק איש אלקים
קדוש הוא יחיד בדורו
כמוהר רבי
שלמה דאנא זצוקל
שבה רוחו אל האלקים
ביום כט סיון המקודש
עשוק שנת תרעג
תינצבה
RABBIN
SALOMON DANA

ציונו של הגאון רבי **שלמה דאנה** זצ"ל

לשמצה. כשהיה רואה בשעות הצהרים עשרות נערים יוצאים מבית הספר לביתם לארוחת הצהרים, לבו נצבט בקרבו, והיה בוכה בדמעות שליש באמרו: "כחות צעירים אובדים מאתנו לרעות בשדות זרים, ונפקי מינן צוורני צוורני" (ע"פ קידושין ע"ב ע"ב)[2]. אך מה יעשה והוא צעיר לימים, בן שלושים וחמש שנה, ואין לאל ידו לסתום את הסכר שנפרץ בחומת היהדות.

כמו רוב הרבנים בזמנו, גם רבי שלמה עובד היה לפרנסתו, והיה נהנה מיגיע

תלמידו הגאון רבי משה ברבי זצ"ל. הגר"ש דאנה חיבר את הספר הגדול "שלמי תודה" על הש"ס. וכן ערך יחד עם ידידיו רבי משה שתרוג ואחיו רבי ישועה חי שתרוג זצ"ל את הספר "שבת אחים" על הלכות טרפיות, לפי מנהגי תוניסיה. נלב"ע בכ"ט סיון שנת התרע"ג.

2 רבני תונס אחרי פטירת מהר"ש דאנה ז"ל (בשנת התרע"ג) חדלו מלכתוב עוד ספרים באריכות בחידושי ש"ס ופוסקים, רק זעיר שם זעיר שם. למשל הגאון ר' משה שתרוג זצ"ל (מחבר ספר שו"ת ישיב משה) השיב ע"פ רוב בקצרה הנוגע לדינא דוקא, עם שהיה גאון ותלמיד חכם עצום, כנראה מהגהותיו היקרות לספרים: אבני צדק, מאורות נתן, חלב חטים, וספרו היקר והשימושי על הלכות טרפיות "שבת אחים". רוח היאוש היתה מקננת בלבותם, כאילו בעוד דור אחד תשתכח התורה מישראל ח"ו. נאמ"ן ס"ט.

כפיו במלאכת הצורפות בשוק אלגראנה בתונס. יום יום היה הולך לחנותו, ובשאר הזמן יושב היה ושוקד על התורה עם זקני העיר וחכמיה. את החידושים שהעלה ברעיונו העלה על הכתב, ומהם חיבר את ספרו הנודע "שלמי תודה" (על הש"ס והשולחן ערוך), המצטיין בעיון זך ובסברא ישרה.

יום אחד, יושב היה בחנותו, ולבו דוה על מצבה הרוחני של העיר המדרדר מיום ליום. והנה לפתע פתאום נגלה לפניו מחזה נורא. על פתח חנותו נראו עומדים שני מלאכי אלוקים! מלאכי השרת עמדו וזעקו אליו בקול תובעני: **"מה לך נרדם? עת לעשות לה'! קום עשה, ויהי ה' עמך גבור החיל!"**. כִּלו את דבריהם, ונעלמו כלא היו. נחרד הרב מהמראה, אזר כגבר חלציו, ובקנאו לתורה שלא תשתכח מישראל, ייסד את ישיבת **"חברת התלמוד"** בשנת תרמ"ח, והוא בן שלושים ושמונה שנה.

ואכן הצליח רבי שלמה להוציא מתחת ידו רבנים וגאונים שעשו לתורה שלא תשתכח מישראל. מגדולי תלמידיו, נזכיר את הגאונים: רבי **דוד כטורזא** זצ"ל **ורבי**

מימין רבי **יהודה וזאן** (ששימש ראש ישיבת חברת התלמוד אחרי פרישתו של רבנו, ולימים חבר בית הדין עם רבנו), באמצע רבי **דוד בן בארון**, ולימינו רבי **חיים אצוייד**, בביהכ"נ "בית שלום"

ישועה אלמאליח זצ"ל (מחברי הספר "תנובות שדי" על הלכות טרפיות), **רבי אליהו סלקמון** זצ"ל (עורך הספר "שלמי תודה"), הדרשן והחוקר הנפלא **רבי שמואל טייב** זצ"ל (מח"ס שמן טוב על מסכת מכות, עפעפי שחר על התורה, ועוד), והדיינים **רבי יהודה וזאן** זצ"ל **ורבי אליהו גז** זצ"ל, ועוד.

הגאון רבי **אליהו גז** זצ"ל

הגאון רבי **שמואל טייב** זצ"ל

נכבדים יהודים ומוסלמים ב"בנזרת", ביניהם הרב הראשי רבי שמואל טייב זצ"ל

עליו כתב הגאון **רבי סאסי הכהן** זצ"ל ראב"ד ג'רבא במכתב לגאון **רבי ישראל זיתון** זצ"ל: "בעיר הבירה, מרוב עם הדרת מלך ונדיבי העם, לא כבה מאור הדת, לא נדעך עמוד הימיני, כי עמד קנאי בן קנאי לשם ה' צבאות וּלְדָתוֹ, והתקין אור תורה, לבלתי תפוג תורה מהמחנה התוניזי".

הגאון רבי **ישראל זיתון** זצ"ל

מצבת קבורתו של הגאון רבי **ישראל זיתון**

עשר שעות כל יום!

בישיבת "חברת התלמוד" בה כיהן רבנו, היה עליו ללמד מתוקף תפקידו לא פחות מ- 7-8 שעות ביום. אך רבנו, שראה בעבודתו שליחות נשגבה, השקיע בתלמידים את כל כוחו, מרצו ונשמתו, וכך לימד ללא לאות ובאכפתיות מדהימה - עשר שעות (!) בכל יום, מתשע בבוקר עד תשע בערב עם הפסקה של ארוחת צהרים בלבד. בשעות הערב היה מלמדם דיבורים ארוכים בפרי חדש יו"ד ושער המלך וספרי שו"ת ועוד. גם ביום שבת היה מוסר שיעור.

בתחילת דרכו ב'חברת התלמוד', היה נוֹעָץ עם רבו - רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל בקשרי מכתבים שהיו ביניהם. במכתבו אל רבו מיום ר"ח תמוז תרצ"א, הוא שואל בעצתו: "היום בסיום שני חודשי הנסיון, בדעתי לומר להם על פי דברי הרב

פלא יועץ מערכת "מלמדי תינוקות", שרצוני להתנות עמהם בתנאי גמור שאפילו אם לא באתי רק חצי שעה ביום יצאתי ידי חובתי, אבל באמת אני לא אעשה כן רק כאשר היה בשני חודשי הנסיון... אך כדי להיות נקי מדין שמים רצוני להתנות כן בתנאי גמור, נא יודיעני דעתו...".

נושא נוסף עליו נועץ עם רבו, היה לגבי הכנסת לימוד צרפתית לתכנית הלימודים בישיבה, דבר אשר רבנו התרחק ממנו כמטחוי קשת, אלא שמצד הציבור והנהלת הישיבה היתה דרישה גדולה לכך, ולא ידע רבנו כיצד ינהג.

כמענה לספקו זה כותב לו רבי חויתה: "...ועל כל פנים זה יורה שרצון המנהלים האמיתי הוא ללמוד [צרפתית], ואם כן אין לו לכת"ר נר"ו להתנגד לדעתם, וכשם שמצוה [לומר דבר הנשמע] וכו'. ואנכי דן אותם לכף זכות בזה, כי בעוה"ר רבו המתפרצים ופוערים פיהם על הרבנים היושבי[ם] על מדין כעת, שהם מבני הדור הישן, ולא ידעו כתב ולשון וכו' וכו'. ומטעם זה רצו להביא ראש הרבנים מצרפת, ובדוחק ובקושי גדול נצחו ע"פ [הכרעת] הרוב, ומי יודע מה יהיה באחרית הזעם, כי בכל דור ודור הפרוץ מרובה על העומד. וע"כ יותר ראוי ללמדם ספר וכתב ולשון, למען יהיה להם כסות עינים, שגם הרבנים שלנו הם משכילים ברוח העת ובעלי מדע, ולמה לנו להביא רבנים מבחוץ. ואם האמת שזוהי כוונתם, בודאי יפה עשו ועושים, כי לפעמים ביטולה של תורה זהו קיומה. כי אם ב"מ תגבר יד המתקוממים ח"ו להביא וכו', אחריתה מי ישורנה, וכמה כרכים באלג'יר בעוה"ר, נחרבו מן התורה[3] ומן היהדות כמעט, בעבור כי הביאו רבנים מצרפת, ואין להאריך בזה. וה' יתברך יקנא לעמו ולתורתו, אכי"ר".

לגבי סדר הלימוד בישיבה, כותב רבי חויתה לרבנו: "אודות הלימוד, אם יסכימו לדעתי ילמדם מסכת שבועות בהתחלתה, כי פרק א' יש בו כמה סוגיות עמוקות, ילמדם המש"ך ואלפ"י [אלפי יהודה], מלבד מפרשי הש"ס מהרש"א וכו', כי מהרש"א האריך בזה הרבה. והטובים שבהם, לדעתי, ביום ששי ילמדם

3 וראיתי כתוב שאלג'יריה נכנסה תחת חסות צרפת בשנת 1830 למספרם (התק"ן) ותוניסיה בשנת 1881 (וסימניך אמר"ת ה' צרופה, רמז לצרפת) ומרוקו בשנת 1912 (התרע"ב). וכל הקודם קודם לקלקלה... נאמ"ן ס"ט.

ספר [שו"ת] מצות כהונה בתשובות הקצרים שבו, ויחזרו היטב עליהם עד שיוכלו לאומרם בעל פה, ומעט מעט כאשר יתחילו להבין תוכן הבירור ועומק ההלכה, בעה"ו יראה דרך לנהלם בבירור [הספקות]. וה' ישלח עזרו מקודש. אכי"ר".

בית הספר "**גלאטיני**", שם שכנה בעבר ישיבת חברת התלמוד, משנת התש"ך

בעה"ו

ג'רבה י"א סיון התרצ"ו.
ידידנו החה"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו
עוב"י תונס יע"א

אחדש"ו, קבלתי מכתבו ע"י בן דודו הרש"מ [הרב שלמה מאזוז] הי"ו... ואודות מ"ש שמבקשים [התלמידים] לקחת איזה ספר לעיין בו וכו', לדעתי יתן להם איזה ענין בספר מצ"ך [מצות כהונה] ז"ל או מחנה אפרים ז"ל או השע"ה [הרב שער המלך] ז"ל, לעיין בו אחד מהם ולכתוב עליו וישלחהו לשכנגדו להשיב עליו. ולימוד זה יהיה נוסף על לימוד הקביעות, ואז הדבר הזה עצמו מושך אותם לרכוש זמן לזה, וירגילו במו"מ [במשא ומתן] של זַפּוּת העיון. ובמה שלא ישתוו ביניהם, יגידו לכת"ר נר"ו, ויאמר להם הצדק עם מי, ואז יקל הדבר גם על כת"ר הי"ו שא"ץ לו כ"כ זמן לזה. וזה יועיל ג"כ לכת"ר נר"ו לכתוב, כי כפי הנראה שלפרקים רחוקות הוא כותב איזה דבר, ובזה יהיה לו רצון להתחקות על דבריהם ויכתוב ממילא. והמתחיל ללמוד ולכתוב יהיה הרס"ב [? אולי הרי"ב, ר' יצחק בוחניך] הי"ו, כי הוא מורגל במשא ומתן יותר מהם וקנאת סופרים תרבה חכמה. ובל"ז [ובלא זה] ימשכוהו גברי לגברא [יומא דף נ"ט ע"א] ויתקרר כמותם.

...וזולת זה אין דבר רק רוב עז ושלום לכת"ר ולאביו הי"ו,
ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן סילט"א.

מכתב הדרכה בו מייעץ רבי חויתה לרבנו בענין לימוד התלמידים

הזורעים בדמעה ברנה יקצורו

את תמצית כוחותיו, היה רבנו משקיע בתלמידיו האהובים. תלמידיו לא מעור אחד עשויים היו. חלקם בעלי הבנה ומוח חריף, וחלקם קשי הבנה עד מאוד. אך

רבנו לעולם לא היה מתייאש. עם כולם היה יגע וטורח בכל כוחו, חוזר ושונה לתלמיד עד שיבין, ומעולם לא נשמע מפיו "קצתי בתפקידי"...

אחד מהתלמידים היה חלש תפיסה ורפה שכל באופן משמעותי, אך רבנו לא הרים ידיו, אלא חזר ושנה לו את ההסבר ארבעים פעם רצופות (!). ואכן, המאמץ הניב פירות ואט אט התפתח שכלו, ועלה על דרך המלך.

בין תלמידיו היו גם תלמידים המבוגרים ממנו בכמה שנים, ובכח אישיותו הרמה הצליח לחנכם כראוי ולהביאם להישגים לימודיים גבוהים.

בלב תלמידיו, השכיל רבנו לנטוע יסודות ברורים ועקרונות איתנים של אהבת תורה אמיתית, הערכה לתלמידי חכמים וקביעת עתים לתורה. וזאת למרות הסביבה המודרנית שבה הרימו על נס את ההשכלה, לימודי החול והשפה הצרפתית.

יסודי מאוד היה רבנו בעבודת הקודש שהוטלה על שכמו, ולכן ישב וכתב תקנון מיוחד לתלמידי הישיבה, כדי להגביר בלבבות הצעירים את החשק והמוטיבציה ללמוד, ובמקביל לתת תוקף ומשמעת של ענישה במדת הצורך.

"החברה המפורסמת בתונס, הנקראת "חברת התלמוד", שנוסדה משנת תרח"ם ע"י הרה"ג ר' שלמה דאנה זצוק"ל, מודיעה שתתן תשלום שבועי (מלגה) לכל מי שיצטרף לחברה היקרה הזאת ללמוד בקביעות בישיבה [הכוונה בבית המדרש] של [על שם] ר' מרדכי נג'אר כל הזמן, על פי התנאים המפורטים מטה. וכן יש תוספת כמתנה על כמה דברים וכמו שמפורט מטה, מלבד שאר תועליות אחרות זמניות שיינתנו ע"י מעלת הגזברים הי"ו של החברה הנ"ל לתלמידים, וכן יש זמן שבו ילמד צרפתית, ויהיו אצלו תורה וגדולה במקום אחד [זה כתב רבנו לפי השקפת הנהלת "חברת התלמוד" בזמנו, אבל דעתו האישית היתה שאין לערבב קדש וחול כאחד, וכנ"ל].

הלימוד בחמשת הימים הראשונים של השבוע הוא ב'הלכה' [לסוגיות הגמרא, קראו בתונס 'הלכה'], ויהי בעיון [הכנה] מלפני כן, ופעמיים [שני שעורים ביום, לפני הצהריים ואחר הצהריים] ביום. אבל ביום ששי, הלימוד הוא בפרשה עם פירוש רש"י ובלי עיון ופעם אחת בלבד. וביום השבת הלימוד הוא בשלחן ערוך א"ח עם "מגן אברהם" ובלי עיון ופעם אחת בלבד [כך היה מנהג בתונס ללמוד שלחן ערוך אורח חיים עם מגן אברהם, יורה דעה עם ש"ך, אבן העזר עם בית שמואל, וחושן משפט עם סמ"ע. ואם כי רבנו ז"ל לא היתה דעתו נוחה משיטה זו ללמוד מפרש אחד דוקא, מ"מ קיים בעצמו "עלת לקרתא זיל בנימוסה". נאמ"ן ס"ט].

התשלום השבועי [לתלמידים] הוא חמשים פרנק, לפי חשבון של מאתיים פרנק בחודש. התשלום השבועי הוא על חשבון הלמוד שבחמשת הימים של השבוע שהוא בהלכה ובעיון ופעמיים ביום, והם עשרה שעורים, לפי חשבון כל שיעור 5.00 פרנק.

ואלו התנאים:

ראשית, בחמשת הימים הראשונים של השבוע (מלבד יום ששי והשבת) ילמד היטב ללא טעויות, ומי שלא ידע דבר אחד מהלימוד בין אם הוא המעביר (קורא השיעור) או שהעביר זולתו, ושאלתיו ולא ידע ייקנס על הדבר ההוא 0.50 (חצי פרנק). ומי שבחמשת הימים הנ"ל אמַר לו בזמן השיעור לקרוא, ויאמר שלא עיין או לא הבין, ייקנס באותו שיעור בכל הסכום...

כמו כן צריך כל תלמיד לבוא לישיבה בזמן. הזמנים של הישיבה הם: יום ראשון בבוקר להכנס בשעה תשע בדיוק ולא יותר, ולצאת בשעה שתים עשרה לא פחות. ואחר הצהרים לבוא בשעה שתים בדיוק, ובשעה ארבע יתפללו מנחה [גדולה] ויצאו [היות שיום ראשון היה יום שבתון במדינה, לכן הקילו הגזברים לצאת מוקדם מהרגיל]. וביום שני, שלישי, רביעי וחמישי, בבוקר להכנס בשעה תשע בדיוק ולא יותר, ולצאת בשעה שתים עשרה, לא פחות. ואחה"צ להכנס בשעה שתים בדיוק, לא יותר, ובשעה שש וחצי לא פחות, יתפללו מנחה ויצאו.

וביום ששי להכנס בבוקר בשעה תשע בדיוק לא יותר, ובשעה שתים עשרה וחצי, יתפללו מנחה ויצאו. יום השבת אחרי סעודת הבוקר להכנס לישיבה [לבית המדרש] של "זארקה" וילמדו שעתיים לא פחות, ואח"כ יתפללו מנחה ויצאו...

כמו כן יזהר גם מחוץ לישיבה מהדברים הגורמים ח"ו חילול השם כמו [רכיבה על] אופניים [עיין בבא מציעא דף ט' סע"א שאין דרכן של בני אדם לרכוב בעיר. נאמ"ן ס"ט] ומשחק כדורגל וזולתו והדומה לכך, וכ"ש מהדברים של חוסר יראת שמים. וע"ז אומר הפסוק "ויראת מאלוקיך אני ה'". כי אם בתורת ה' חפצו וגו' והיה וגו'.

המתנות

יט. מי שימצא דקדוק טוב בהלכה [בסוגיית הגמרא], יקבל עליו מתנה 1.00 (פרנק אחד).

כ. מי שימצא קושיא טובה בהלכה [בסוגיית הגמרא] יקבל עליה מתנה 1.50 (פרנק וחצי).

כא. מי שימצא תירוץ טוב לאיזו קושיא בהלכה [בסוגיית הגמרא] יקבל עליה מתנה 2.00 (שני פרנקים). א"ך טוב לישראל. תושלב"ע.

התקנון שרשם רבנו (בדילוגים) (נכתב בשפה הערבית ותורגם ע"י הרב פנחס כהן הי"ו מלוד)

שיעור לדוגמא

בראשית כהונתו של רבנו כראש ישיבה, תקיפותו ודרישותיו הגבוהות מן התלמידים, עוררו מורת רוח ותחושת לחץ כבד. ראש הישיבה הקודם היה חלש ומבוגר והאוירה היתה קלילה, ללא חובות ומשטר. כעת הכל השתנה והתלמידים החליטו לא לשתוק... הם נגשו אל נשיא הישיבה הגאון **רבי חיים בלעיש** זצ"ל[4], והתלוננו בפניו כי ראש הישיבה החדש אינו מגיע מוכן לשיעור וכי הם מבקשים

4 נתמנה לרב ראשי של תוניסיה משנת הת"ש, ונפטר בשנת התש"ז.

להחליפו באחר. הגאון רבי חיים הכיר את ערכו של רבנו, וידע כי אך עילה הם מבקשים על מנת להפחית את הלחץ, אך בכל זאת ענה להם במתינות: "אבוא ואבדוק זאת!".

אמר ועשה. שעת בוקר מאוחרת. אוירה רצינית בשיעור, התלמידים יושבים קשובים ומרוכזים, עליהם להבין היטב, עם הרב הזה אין משחקים! לפתע נפתחה הדלת, ואל החדר נכנס במלוא הדרו הגאון **רבי חיים בלעיש** זצ"ל. הוא התיישב על אחד המקומות, ולא קם ממקומו במשך מספר שעות תמימות. פניו הפיקו הנאה וקורת רוח, וניכר כי הוא נהנה מכל רגע! כשיצא, פנה אל התלמידים ואמר בחיוך: "מהלך השיעור היה לעילא ולעילא! הלזה תקראו שיעור ללא הכנה?!". התלמידים הרכינו ראש מבויש, והבינו כי גדול הוא רבם.

מצבת קבורתו של הגאון רבי **חיים בלעיש** זצ"ל

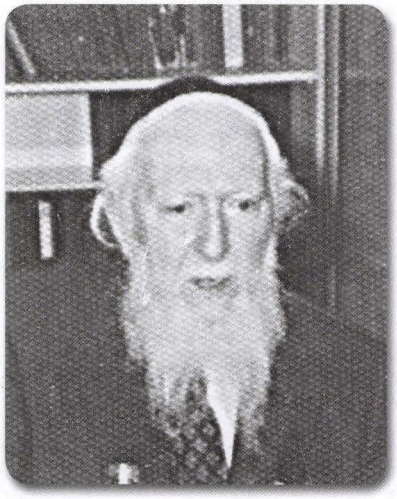
אך רבנו ששמע את המשפט שנאמר על ידי רבי חיים, הבין מיד כי פנו להתלונן עליו שהוא מגיע לשיעור ללא הכנה, ובאותו רגע קבל על עצמו להכין ולעבור על כל דברי המפרשים באופן מעמיק ומושלם עוד יותר, וכמובן שבעקבות זאת, הדרישה מן התלמידים היתה גדולה יותר!

בימים הבאים לא פסקו הלחישות הרמות של התלמידים: "כמה חבל שהלכנו להתלונן, הרב העלה את הרמה יותר ויותר...!". עם זאת, יש לציין כי לאחר התקופה של קשיי ההסתגלות הראשוניים, נקשרו התלמידים אל רבנו בעבותות אהבה, ולבם היה מלא הערכה כלפי מסירותו הרבה לתורתם ולרמתם הרוחנית.

"מחנה קיץ" בין כותלי הישיבה

באותם ימים, הגאון **רבי רחמים נאהורי** זצ"ל (אשר כיהן כרב העיר "עוננאבה" שבאלג'יר, ובסוף ימיו שימש כרבה הראשי של פאריז), נהג לבקר בתונס בחופשות הקיץ.

הגאון רבי **רחמים נאהורי** זצ"ל
הרב הראשי לפריז בסוף ימיו

בין תלמידי החכמים התהלכו שמועות מפליאות אודות שיעוריו המיוחדים של ראש הישיבה הרב מצליח מאזוז, ורבי רחמים שהיה בעל תשוקה מיוחדת לתורה, החליט להגיע ולראות בעיניו... ללא השתהות, שם פעמיו אל ישיבתו של רבנו.

לאחר האזנה מלאה למהלך שיעור אחד, חש התפעלות עצומה מסדר הלימוד, מהתפיסה החדה, מהשאלות המחודדות והעמוקות, ובעיקר מהרמה העיונית הגבוהה.

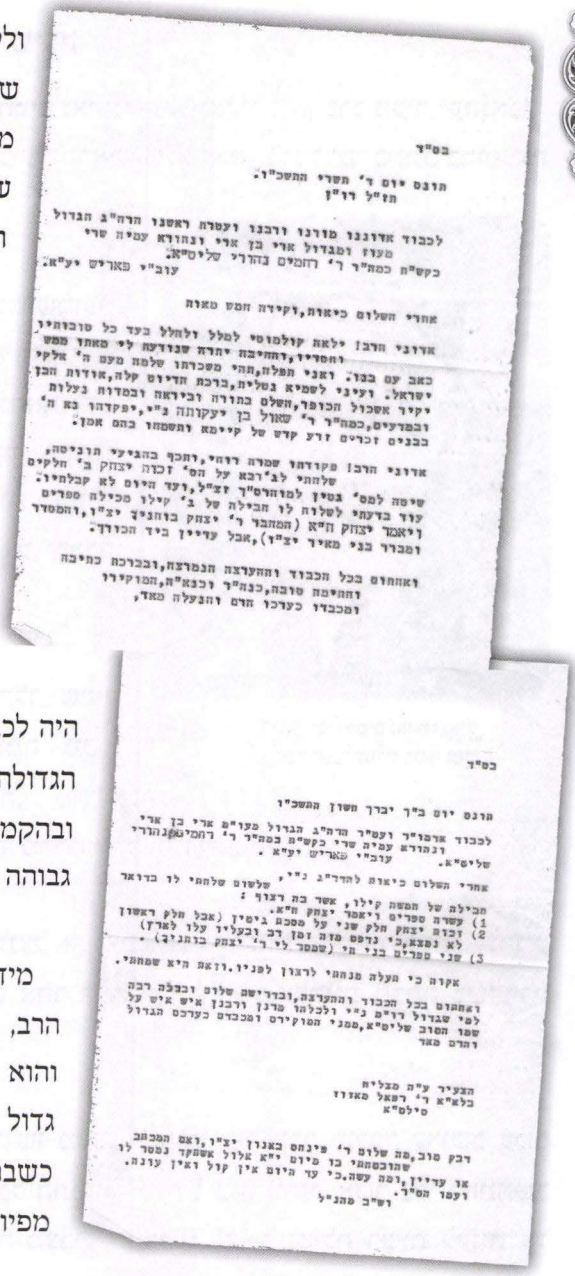
מיד גמלה בלבו ההחלטה לנצל את חופשת הקיץ לנופש המהנה ביותר, ולהגיע מדי יום לישיבה בבוקר וגם אחר הצהריים להחכים ולקנות חכמה בשיעוריו הנפלאים של רבנו.

התלמידים הצעירים התרגשו מעצם שהותו של הרב הנכבד שיושב עמם בצוותא בשיעורים, ויותר מכל התפעלו מגודל ענוותנותו, אשר בלי להתחשב במעמדו ובתפקידו הרם היה מצביע באצבעו לצורך נטילת רשות לענות על שאלותיו העמוקות של ראש הישיבה!

כך, במשך שלש שנים, בשלשת חודשי הקיץ, בוקר ואחר הצהרים, נהג לבוא

וללמוד בהנאה צרופה בישיבתו של רבנו, במקום לְנַפֵּשׁ במקום מרגוע גשמי. והמדהים מכל, שבנופש כמו בנופש, לא חיסר הרב אף יום אחד!

בס"ד

מוצש"ק יום ד' תשרי התשכ"ו.
מז"ל דו"ץ

לכבוד אדמו"ר מוהר"ר יצחק דסלר זצוקללה"ה בעל "חזון יחזקאל"
מעיר ומבדול אחי בן אחי ונחדוא עמיה שרי
כקש"ת כמה"ר ר' רחמים נהרדי שליט"א.
עוב"י פאריש יע"א.

אחרי השלום כיאות,וקידה חמש מאות

אדוני הרב! ילאת קולמוסי למלל ולהלל בעד כל סובותיך, וחסדיך,ותחינתה יתדה שבודעה לי מאתך ממש כאב עם בנו. ואני תפלה,תהי משכרתו שלמה מעם ה' אלקי ישראל. ויעיני לשמיא נשלים,ברכת הדיום קלה,אודות הבן יקיר אשכול הכופר,ושלם בתורה וביראה ובמדות נעלות ובמדעים,כמה"ר ר' שמול בן יעקותה נ"י,יפקדהו בא ה' בבניס זכריס זרע קדש של קייסא ותשמחו בתם אמן.

אדוני הרב! מקודתי שפרה דוחי,ותכף בהגיעי תוביסה, שלחתי לג'רבא על תס' זכרון יצחק ב' חלקים שיטה למס' בסין למוהרס"ך זצ"ל,ועד היום לא קבלתיו. עוד בדעתי לשלוח לו חבילה של ג' קילו מכילה ספרים ויאמר יצחק ח"א (ממחבר ר' יצחק בוחניק יצ"ו,והממדר ומבור בני מאיר יצ"ו),אבל עדיין ביד הכוזדך.

ואחותם בכל הכבוד והתעדנה הנפרנה,ובברכה כתיבה וחתימה טובה,כנה"ך וכנא"ה,המקיידו ומכבדו כערכו הדם וחבעלה מאד,

בס"ד

מוצש יום ב"ך יברך משון המשכ"ו

לכבוד אדמו"ר ועמ"ר הרה"ג הגדול פעו"ם אדי כן אדי
ונהודוא עמ"ה שדי כקש"ת כמה"ר ר' רחמים נהרדי
שליט"א. עוב"י פאדרש יע"א .

אחרי השלום כיאות להדר"ג נ"י, שלשום שלחתי לך בדואר
חבילה של חמשה קילו, אשר בה רצוף :
1) עשרה ספרים ויאמר יצחק ח"א.
2) זכות יצחק חלק שני על מסכת ביסין (אבל חלק ראשון לא נמצא,כי נדפס מזה זמן רב ובעליד עלו לארץ)
3) שני ספרים בני חי (שמסר לי ר' יצחק בוחניק).

אקוה כי תעלה מנחתי לרצון לפניו.וזאת היא שמחתי.

ואחותם בכל הכבוד והתעדנה,וברוישה שלום ובכלה רבה
לפי שבודול דו"ם נ"י ולכלהו מדנן ורבנן איש איש על
שמו המזב שליט"א,ממני המוקירים והמכבדים בערכם הגדול
והדם מאד

הצעיר ע"ה מבלי"ת
בלא"א ר' ראפאל מאזוז
סילם"א

דבק סוב,מה שלום ר' פינחס באנון יצ"ו,ואם המכתב שהבטחתי בו מיום י"א אלול אשמוך נפשר לו או עדיין,ומה עשה.כי עד היום אין קול ואין עונה.
ועמו המ"ר.
ש"ב מהנ"ל

מכתבים ששלח רבנו להגאון רבי רחמים נאהורי

לתמיהת הנוכחים נענה רבי רחמים בהתרגשות: "רבי ומורי הוא זה, אשר שלש שנים למדתי אצלו בחופשות הקיץ הרבה תורה ועיון...".

חמור נושא ספרים

דרך מקורית היתה לרבנו ליצור מוטיבציה אצל התלמידים, ולהגביר אצלם את החשק ללימוד תורה, על ידי עידוד בלתי פוסק שיכתבו את החידושים אשר הם מחדשים בעצמם במחברת מיוחדת אשר היתה לכל אחד ואחד מהתלמידים[5].

"הכנתי לך מחברת חידושים, ובה רשמתי את כל אשר חידשת במהלך לימודיך, יישר כח, בני, המשך בדרך זו ותצליח", טפח רבנו בחיבה על כתפו של תלמידו צ.י.

בן שתים עשרה היה צ.י. כשנכנס לכיתת הצעירים, שם למד והוכיח לכולם יכולת הבנה מעמיקה ותירוצים נאים לקושיות. רבנו התפעל מידיעותיו ותוך תקופה קצרה העלוהו לכיתה גבוהה יותר. גם בכיתה זו הפליא התלמיד בחידושים מקוריים, הקשה קושיות נפלאות, ואף תירץ תירוצים אמיתיים, כאילו היה אחד מהמפרשים. לשמחת רבנו, מחברת החידושים שהכין לו, הלכה והתמלאה מיום ליום בקצב מעורר השתאות, והיה נראה כי לגדולות נועד.

במהלך הימים, שם לב רבנו, כי הנער שואל מדי פעם ספרים מהישיבה ונוטלם לביתו. עניין זה לא הדליק במוחו נורה אדומה. מחמת יושרו, לא פילל כי מישהו ישתמש להרמת קרנו בדרך שאינה ישרה.

סובב לו מעגל השנה סובב, והגיעו החגים. סדרו התלמידים את ספריית הישיבה, כרכו ספרים שנקרעו, והכינו את הכל לקראת ה'זמן' החדש שיחל לאחר החגים. באותו פרק החליט התלמיד ה'מצטיין' להשיב לספריית הישיבה את כל ערמת הספרים ששאל. באורח אקראי נטל רבנו את אחד הספרים, עלעל בין הדפים, קרא בין השורות, ולתמהונו העצום הבחין כי חידושיו של התלמיד פשוט גנובים מספרים אלה (!). הספרים הבאים שהוריד מן המדף אישוו את חשדו, כי אכן העתיק התלמיד את החדושים מן הספרים, שם בכליו, והתהדר בנוצות לא לו!

5 חלק מחידושיהם נדפסו בירחון "מקבציאל" (שנת התרצ"ה חוברת ב' סימן כ"ח).

רבנו הוכה בזעזוע ובהלם! צער רב מילא את כל ישותו. הוא שלא יכול היה לסבול כל שמץ או סטיה קלה מן היושר והאמת, הכאיב לו הדבר מאוד. חש הוא כי כל עמלו והשקעתו ירדו לטמיון, הכל היה בועת שקר שהתנפצה באחת למול חותם האמת. תיכף נטל עט בידו וכתב על מחברתו המעוטרת ומלאת התוכן (הגנוב...) של התלמיד את ההגדרה הקולעת ביותר **חנ"ס** - ראשי התיבות של המלים **חמור נושא ספרים**!

הימים חלפו בעצלתיים, ובכל עת שנזכר רבנו בתלמיד זה וברמאות שאפפה אותו, חש מדקרות חרב בלבו.

חג הסוכות חלף עבר לו, והתלמידים שבו אל הישיבה. במבט כאוב אך בוחן החל רבנו לעקוב אחר התנהגות תלמיד זה, ואז שם לב לפרטים נוספים שהוכיחו על התנהגות גרועה, אופי שלילי, מדות רעות ואישיות לקויה. התלמיד נהג לעטוף את התנהגותו בצביעות ע"י לימוד וחידושים, וכך לא הרגישו בו עד היום.

עתה, כאשר האמת היתה ידועה, חש רבנו כי לא זו בלבד שהוא הולך ומתדרדר, אלא אף משפיע לרעה על חבריו! באחת, הבין רבנו כי תם לו עידן השקר, ולאחר תקרית מבישה במיוחד, אחזו רבנו בידו וקרא בנזיפה "לך מעלי!". התלמיד החצוף הרים זוג עיניים ובמבט גאה עזב את הישיבה ולא שב אליה לעולם!

"עמדתי מן הצד" מספר לאחר שנים הרה"ג **רבי משה חדאד** שליט"א שהיה אחד התלמידים שנכח בשעת מעשה "ולא האמנתי למראה עיני, התלמיד שרבנו כה השקיע בו, כל כך טיפח אותו ושוחח עמו רבות כדי לעצב את אישיותו, משלחו כך בחרי אף?!

"לא יכולתי לכלוא את תמיהתי, ובדרך ארץ ניגשתי למורי ורבי ושאלתי - "תורה היא וללמוד אני צריך, כיצד תלמיד אשר טיפחת וְרִבִּיתָ אתה מאבד ביום אחד?

"הניח רבנו ידו על כתפי ושאל חרש את אשר שאל הקב"ה את יונה: "ההיטב חרה לך?". עניתי לו בכנות: "וכיצד לא אכאב? אני שלא טרחתי ולא עמלתי בו מצטער, והרב שכל עמלו הלך בתוהו לא יצטער?! אולי כדאי, רבי, לנסות להשיבו למוטב?".

"עיניו של רבי מלאות תוגה היו כשענה לי בקול חלוש עם הרבה כאב: **"עוד תשוב תראה מה יהא בסופו! ידעתי בני ידעתי כי שוב אין לו תקנה!"**. דמי קפא בעורקי למשמע הקביעה הברורה והנחושה, והיה בי רצון עז לדעת למה מרמזות מלותיו של רבנו...

"עשרות שנים חלפו. אני ואותו תלמיד עלינו לארץ ישראל, ומרחוק עקבתי כיצד יתקיימו דברי רבנו.

"היה זה בשעת בוקר מוקדמת אחת, כאשר שבתי מתפלת שחרית. רואה אני בהכנסי לבנין, את שכני העומד בחדר המדרגות מעלעל בעיתונו. כאשר הבחין בי, פלט אנחה: "אתה שומע מה כתוב פה? צ.י. רצח את אשתו לפני כחודש, ונידון היום ל- 17 שנות מאסר... איזו מדינה!...".

"צמרמורת חלפה בכל גופי. אחזתי במעקה המדרגות, לא מאמין. מוחי סרב לקלוט את העובדה הפשוטה כי אכן זהו ידידי משכבר הימים, אותו בחור שישב עמי יחד על אותו ספסל אי שם בפאתי תונס. באותו חודש פגשתי במקרה במר אליהו ג. שוטר במרחב הדרום שהכיר את המעשה, שאלתיו לפרטיו של הרוצח, והוא אכן אישר כי מדובר במר צ.י. שעלה מתוניסיה בעבר הלא רחוק.

"ואז צפה ועלתה בי דמותו של רבנו, עת הביט בי במבט עצוב כל כך, ואמר 'ידעתי בני ידעתי כי שוב אין לו תקנה...'. אז הבנתי למפרע כמה זכה הייתה ראייתו של רבנו, ולעד אבין את עוצמתה של האמת וסופו המר של השקר".

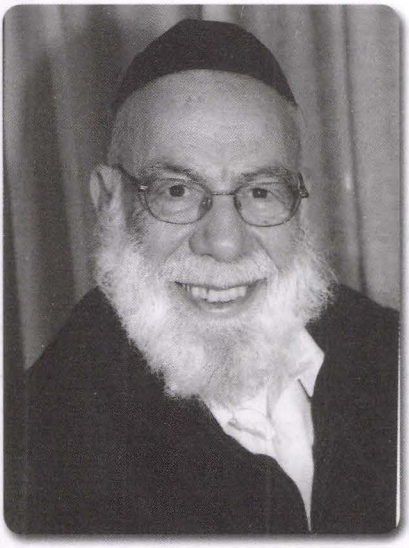

תיקון ליום אחד

עיר הבירה תונס היתה באותם ימים תחת חסותה של צרפת, והתרבות הצרפתית הותירה חותם חזק בעיר. אחד הדברים היה שבימי ראשון בעלי המלאכה שובתים היו ממלאכתם, ואנשים בהמוניהם היו יוצאים לטייל בפארקים.

נוהג זה חלחל גם לישיבת "חברת התלמוד", כאשר הלימודים ביום ראשון התקיימו רק לפני הצהרים. כשהגיע רבנו ללמד בישיבה, נלחם בתוקף כי הלימודים בישיבה יתקיימו ביום זה גם אחר הצהרים, ואפילו היה מוכן להעניק להם יום חופש אחר תמורתו, אך משנוכח כי זוהי גזירה שאין הציבור יכול לעמוד בה, נאלץ לוותר על הלמודים אחר הצהרים.

אולם כשהוא לעצמו, החליט לנצל יום חופשי זה להתקדמות ולעליה אישית שלו בעבודת ה'. בכל מוצאי שבת היה יושב כל הלילה, רכון על ספריו, שוקד בחדוה באהלה של תורה, ומעלה עלי פנקסו את הגיגיו וחידושיו הנפלאים, וביום ראשון אחר הצהרים היה נח מעמלו עם התלמידים ופונה לישון. כך נהג במשך שנים רבות[6].

הרה"ג רבי **משה חדאד** הי"ו, אביו הצדיק רבי מנונה חדאד זצ"ל

6 כך נהג גם אחי אמו, הגאון רבי מקיקץ סעדון זצ"ל (מח"ס "חגי דוד" ב' חלקים על מסכת חגיגה) שהתפרנס ממקצוע השענות. הוא ישן בשבת (אחרי החמין) ובמוצאי שבת נותר ער כל הלילה ולמד תורה.

פרק י"ד

מגדולי תלמידיו של רבנו בישיבת "חברת התלמוד"

רבי יצחק בוחניק זצ"ל

הודות למסירותו והשקעתו של רבנו בתלמידיו מישיבת 'חברת התלמוד', זכה להעמיד תלמידים אשר היו למאורות, ורוב ככל תלמידיו יצאו תלמידי חכמים ויודעי ספר. היתה זו תוצאה ברוכה של עבודה ללא פשרות, ועקביות יסודית בחינוך.

כאשר בשנת תשכ"ט שב רבנו מביקור בצרפת, על פניו היתה שפוכה נהרה והוא סיפר: "שמחתי לראות את תלמידיי שלימדתי בצעירותי, רבים מהם אוחזים בעמודי היהדות בפריז שבצרפת, או לפחות ממשיכים את שרשרת לומדי התורה בכך שהם תומכי תורה...".

גדול תלמידיו. הגאון רבי **יצחק בוחניק** זצ"ל

גדול תלמידיו של רבנו באותם ימים, היה הגאון **רבי יצחק בוחניק** זצ"ל, שהתחבב עליו מאוד, והיווה עבורו מקור לנחת רוח.

רבי יצחק נולד בשנת תרע"ה בעיר גאבס שבדרום תוניסיה. בילדותו היגר עם כל משפחתו לעיר הבירה תונס, ושם למד משנת התרצ"א ואילך בישיבת "חברת התלמוד" אצל רבנו.

רחוב בגאבס

בגיל ארבע עשרה בלבד (!) כתב את פרי הגיגיו - ספר "ויאמר יצחק" שלשה חלקים, הכוללים חידושי ש"ס, שו"ת ודרושים, אשר יצא לאור בחייו בשנת התשכ"ה, בעריכתו הבהירה והמדויקת של תלמידו מרן **הגר"מ מאזוז** שליט"א.

רוב חיבורו זה נכתב במסגרת לימודיו אצל רבנו בטל ילדותו, וכפי שכתב בהקדמתו לספר: "גם אנכי הצעיר, דל וזעיר, הבאתי ביכורים קודש הלולים, הוא הספר הנוכחי חידושים על הש"ס. יש מהם מגירסא דינקותא כד הוינא טליא בהיותי תלמיד בישיבה חברת התלמוד הנ"ל אצל מו"ר ועט"ר החו"ש הדו"מ הרה"ג הגאון המפורסם כקש"ת כמוה"ר **מצליח מאזוז** שליט"א, אשר העירני ויעצני לחדש חידושים ולהעלות בכתב כל מה שאני הוגה ולעשות פריה ורביה

בתורה, ולא יהיה לימודי עָקָר. וקשר אותי בחליפות מכתבים בדברי תורה עם איזה תלמידי חכמים אשר בכפרים. וגם עם הרה"ג הגדול כמוהר"ר **עובדיה הדאיה** שליט"א (ז"ל), חבר בית הדין הגדול לערעורים בירושלים ת"ו (עיין בספרו הבהיר ישכיל עבדי ח"ג ח"מ סימן ב'). וזה באמת מעודד הרבה כידוע, קנאת סופרים תרבה חכמה (בבא בתרא כ"א ע"א)".

מספר שנים לאחר שפרש רבנו מראשות ישיבת חברת התלמוד (בשנת התש"ג), נתמנה תלמידו רבי יצחק לכהן בעצמו כראש ישיבת "חברת התלמוד", והעמיד תלמידים חשובים, שהבולטים שבהם הם שלשת בניו של רבנו. במשרה זו המשיך ממש עד ימיו האחרונים.

תלמידיו מעידים עליו כי מילא את משרתו במסירות רבה גם מעבר לשעות הקבועות. מעולם לא עבר עליו יום אחד (!) בו לא הרביץ תורה לתלמידים, חוץ מימות החגים ותשעה באב. אפילו בימי הפגרא בהם התלמידים יצאו לבתיהם לפוש, היה פותח את בית הכנסת "בית שלום" בשדרות פאריז בתונס, ומלמד בו תלמידים החפצים ללמוד גם בימי בין הזמנים. מספר תלמידים נהרו אל בית

בית הכנסת 'בית שלום'
קירות הביהכ"נ מלאות ב"נרות נשמה" העשויות מעץ, ועליהם טס כסף שחרוט בו שם הנפטר ויום הפטירה, וכוס זכוכית גדולה ושופכים בה מים ושמן ומדליקים הפתילה.

הכנסת, ביניהם בניו של רבנו, ויחד עם הרב למדו דיבורים ארוכים בספר "שער המלך", או בספר "בית השואבה", או בשו"ת "מצות כהונה" ועוד.

עיונו בש"ס ופוסקים היה זך ונקי, ובנוסף היה דרשן בחסד, ובקי בחכמת הדקדוק על בורייה. כשנערכה בשנת תשי"ד בחינת דיינות מקיפה בעיר תונס, עמד בה רבי יצחק בהצלחה מרשימה.

בשנת התשל"ד, סבל רבי יצחק משיתוק חלקי בגופו, ואשתו הרבנית 'נושה כמיסה' (בת הגאון **רבי ישועה אלמליח** זצ"ל), דאגה להטיסו ארצה כדי שיזכה להיפטר בארץ הקודש. ואכן, ביום ערב שבת קודש כ"ו בשבט התשל"ה נפטר רבי יצחק[1], והובא למנוחות בהר הזיתים ביום כ"ח שבט התשל"ה. **יהי זכרו ברוך!**

רבי דוד ברדא זצ"ל

לוחם עקבי ללא חת. הגאון רבי **דוד ברדא** זצ"ל

תלמיד נוסף מתלמידיו הראשונים ב'חברת התלמוד', היה הגאון המדקדק **רבי דוד ברדא** זצ"ל, מגדולי המשוררים והמדקדקים בתוניסיה בדור האחרון. תלמיד זה היה מחבב מאד את רבנו במשך כל ימיו, ולא פסק מלסייע לו בכל הזדמנות. לעתים גם היו מתכתבים הרב ותלמידו בנושאים שונים.

1 בהקדמה למהדורא השניה של "ויאמר יצחק", כותב תלמידו מרן ראש הישיבה שליט"א: "ואני הכותב לא נודע לי מפטירתו ביום ששי, וראיתי זאת בחזיון לילה במוצאי שבת, ולמחרת בבוקר שמעתי על כך".

תונס יום ד' סיון התש"ך

לכבוד הבן יקיר לי, חכם חרשים ונבון לחש, דייקן ושקדן,
כמה"ר ר' דוד ברדא יצ"ו. עוב"י פאריש יע"א.

אחדשו"ט, לרגלי החג הקדוש הבע"ל לחטו"ל [הבא עלינו לטובה לחיים טובים ולשלום] זמן מתן תוה"ק, הנני מאחל לו ברכת "מועד טוב ומבורך ומועדים לשמחה חגים וזמנים לששון, וימלא השי"ת כל משאלות לבו לטובה, וירים קרנו בכבוד, אנס"ו [אמן נצח סלה ועד].

כרטיסו היפה, ואחריו מכתביו היקרים מימים כ"ה/כ"ט אייר החולף, קיבלתי במועדם. ותוכם רצוף, אלו מציאות שלו, האחת בפירוש רש"י דע"ז דף ב' עמוד שני, והשנית בגמ' דגטין דף ז' עמוד שני, שכתוב מאיליהן ביו"ד אחר האל"ף. ואמנם זו האחרונה, יְשָׁנָה היא, כבר מאותו הלילה שחיפשתי לו לפניו בביתנו על דנא פתגם באיזה מקומות, ומכללם ההיא דגטין.

ועוד אחרת, מצא בני מאיר יצ"ו בשבת ר"פ [ריש פרק] מי שהחשיך. ואמנם לפי האמת, אין ראיה מהדפוסים והמדפיסים, שהם הדפיסו לפי המבטא השגור בפיהם, שטעו בלשון רבים מלשון יחיד מאליו שהאל"ף בציר"י (ותמצאנו גם הוא לפעמים, מאיליו, ביו"ד אחר האל"ף). ומה שתמצא בדפוס זה לא תמצא בדפוס אחר, כמו במציאה הראשונה הנז"ל, הנה במסכת עבודה זרה דפוס בערלין תרכ"ז בפירש"י הנז"ל, כתוב מאליהן בלא יו"ד אחר האל"ף.

וכן תמצא לפעמים, יְשָׁנִים (מלשון יושן) ביו"ד אחר השי"ן [ישינים], שהוא טעות בודאי, שטעו מלשון שינה. וחדא מינייהו הראני בני מאיר יצ"ו בבבא בתרא דף י"ז ע"ב בתוס' ד"ה ה"ג.

סוף דבר לע"ד אין להשגיח בזה, ולא לאבד הזמן בחיפוש זה, ואנו אין לנו אלא שפירוש מאליו ומאליהן, היינו ממילא. והבוחר יבחר. ואין להאריך כי אם בדרישת שלומו וטובתו כל הימים כנה"ר וכנא"ה.

מכתב ששלח רבנו לתלמידו ר' דוד ברדא, על אשר הציע לגרוס מֵאֵלֵיהֶן האל"ף בצירי, מלשון עוז ואייל

בע"ה, פריס, ד' באב התשכ"ח (29,7,1968)

לכבוד מורי ורבי כמוהר"ר מצליח מזוז שליט"א

תוניס

ברוך ה' אשר נתן לי כח כעת לאחוז בקולמוס ולפנות [ולהענות] לדרישת מורי ורבי שליט"א.

עלי נאמר: "... ואשר יגורתי יבוא לי", כי אמנם שנים על שנים אני מרגיש מחלת לב אנושה, זאת (infurtus), מעין פצע בלב, לא אליכם או אחריתכם, מרחפת על ראשי, וזה לרגל יסורים נוראים מוסריים ורוחניים, אשר רק יודע תעלומות יכול לשערם. וכאשר כתבתי באחד משיַרַי (אויתיך אלוהי, עמוד 2) "אין עוד חיים חיי", לא היה בזה ח"ו מן ההפרזה, כי אני הגבר ראה עֳני הרוחניות וירידת המוסריות במו עיני. ואלחם בכל כחי עד נעשיתי אויב לכל רֵעַ. והסטרא אחרא לא אליכם, גוברת מיום ליום, ולהתעלם אי אפשר. ונתקיים בי הפסוק "וְאָמַרְתִּי לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ וְלֹא אֲדַבֵּר עוֹד בִּשְׁמוֹ וְהָיָה בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת עָצֻר בְּעַצְמֹתָי וְנִלְאֵיתִי כַּלְכֵּל וְלֹא אוּכָל" (ירמיה כ, ט).

משטר חיי מיום שאֶשפזתי בבית החולים ועד לשלשים יום, אסור המלח והסוכר ואסור לזוז מהמטה.

אחרי שלשים יום יודיעו לי משטר חיי החדש.

מכתב ששלח רבי דוד לרבנו

רבי דוד היה גם רבו של בנו של רבנו - מרן ראש הישיבה הגאון **רבי מאיר מאזוז** שליט"א, אשר ינק ממנו בגיל צעיר (כבן שמונה) את חכמת הדקדוק, ולימים כתב עליו במבוא לקובץ "שירי דוד"[2]: "ידיעת ר' דוד ברדא בדקדוק לשון הקודש, היתה עולה על כל המורים... ומה שלמדתי אצלו בדקדוק בחודשים מספר, עולה על מה שלמדתי אצל כמה מורים לפניו ולאחריו".

ינק ממנו את חכמת הדקדוק. **מרן הגר"מ מאזוז** שליט"א

עוד כתב שם מרן ראש הישיבה שליט"א "אזכרה ימים מקדם, בהיותי כבן שמונה (בשנת התשי"ג), לומד דקדוק בבית-ספר "אור תורה" בתונס אצל מורי ורבי **ר' דוד ברדא** זצ"ל, מחבר הספר. באותם הימים הופיע שירו הראשון "חזות קשה" על המצב הרוחני בארץ. השיר היה מלא מלים ומושגים קשים להבנה לילדים כמונו. ובכל זאת עמד המורה וחילק לנו עותקים והקריא את השורות הראשונות: **"הָסִירָה אֵל, הָרְדִידִים, מֵעַל פַּרְצוּף הַבּוֹגְדִים! וְיִוָּדַע לְכָל הַיְהוּדִים, מִי אֵלֶּה בָּהֶם רוֹדִים"**, עם הסבר השווה לכל נפש...

2 קובץ משיריו של רבי דוד, שיצא במהדורא חדשה בשנת התשס"א על ידי מרן ראש הישיבה עם הערותיו.

"מאז, נצטיירה לי דמותו של המורה כאדם לוחם עקבי ללא חת, שלא ידע פשרות... כולנו ידענו בבית הספר "אור תורה" שבצעוד התלמידים בסך להכנס לכתות-הלימוד, ונוהגים להרים את הכיפה לשניה אחת לכבוד המורה לעברית או לצרפתית, ישנו מורה אחד היוצא מן הכלל, שאומר לתלמידים: "אסור!" - ואכן לפניו עוברים בלי להרים את הכיפה מעל הראש...".

רבי דוד נולד בשנת תרע"ו. בלידתו נדרה אמו כי את בנה זה היא תקדיש לתורה. אמנם בילדותו היה רגיל במעשי שובבות, אך כאשר גדל מעט ובגר, תפש עצמו ועלה והתעלה עד שנהיה תלמיד חכם גדול. פעם אמר לרבנו בהערכה: "אנו היינו התלמידים הכי קשים בעולם, אם יכולת לנו, בודאי שתוכל גם לחומר הקשה ביותר, ואם אבן הוא נימוח, אם ברזל הוא מתפוצץ"...

התורה היתה משוש חייו, עמה השתעשע, ועל דבריה התרפק באהבה עזה. כשהלך רבי דוד לעולמו בקיצור שנים כדלהלן, שאל מרן ראש הישיבה **הגר"מ מאזוז** שליט"א את אביו רבנו, מה לומר עליו בהספדו. אמר לו רבנו שיזכיר בדבריו כי בכל רגע פנוי ישב רבי דוד והגה בתורה.

ספריה ענקית היתה לו לרבי דוד, ובאהבת הספרים שבו הוא תר אחר כל ספר חדש שיצא לאור, וסיפחו בשמחה לספריו הרבים. פעמים כשחיפש רבנו אחר ספרים נדירים שלא היו בביתו [כגון ס' מורה נבוכים או קסת הסופר] היה מוצאם רק בספריית תלמידו רבי דוד. בין תפקידיו שימש רבי דוד כמלמד בתלמוד תורה 'אור תורה' בתונס, ולאחר זמן עבר להתגורר בפאריז בצרפת, שם היה מלמד יהדות סטודנטים חופשיים ומקרבן לתורה.

משורר פורה היה רבי דוד, ושיריו עוררו פולמוסים רבים. את שירו "חזות קשה" כתב כשביקר בארץ ישראל, וראה את המצב הרוחני שנמצא בשפל המדרגה ובמיוחד את הכפייה במחנות העולים. קטע משיריו אפילו פורסם בגליון "משמרת חומתנו" שיצא לאור בזמנו על ידי נטורי קרתא.

בין שיריו, חיבר רבי דוד שיר מדהים בשם "לָךְ שיר מזמור, צרור המור", (נכתב בי"ג אדר א' התשי"ט) על מעלת יהדות ספרד וחכמיה, ועל ערך מסורת ספרד שקרובה מאוד להווי ולמסורת רבותינו חכמי התלמוד. שיר ארוך זה שנמשך על פני 16 עמודים, עורר הדים רבים בארץ ישראל, למרות שהופצו אז רק ארבע מאות עותקים ממנו. מאחר והיו בו 'עקיצות' חדות כנגד ראשי השלטון דאז שנשאו את דגל הקיפוח וההפליה, סופר כי ראש הממשלה הראשון ב"ג, החרים את כל העותקים שהופצו, והסתגר בביתו במשך 48 שעות כדי לקרוא שיר זה בעיון.

הנה מספר קטעים נבחרים מהשיר:

"תְּחִי יַהֲדוּת סְפָרַד,
תְּחִי וְתָרוּם לָעַד,
הִיא לְעַמֵּנוּ לְשָׁד,
הַטְּפָחוֹת וְהַמַּסָּד!

כְּלִילַת הַיֹּפִי,
לְשַׁבְּחֵךְ, אֵין מִלִּין בְּפִי,
בְּחֵן, הוֹלַכְתִּינִי שְׁבִי,
שׁוּב שׁוּבַלְמִית, שׁוּבִי!

הוֹדוֹת לְיַהֲדוּת סְפָרַד,
יִשְׂרָאֵל עִם - אֵל רָד,
עֲבוּר תֹּם עֲדַת הַמִּזְרָח,
יָהּ עַל עַמּוֹ יִזְרַח.

לַחֲנֵי תְּפִלּוֹתֶיהָ
גַּם הֵמָּה תְּפִלּוֹת
צְלִילֵי מִלּוֹתֶיהָ
זְמִירוֹת הֵמָּה, נְעִימוֹת.

וְעֵת יְקָרְבֵנוּ אֵל אֶחָד לְאֶחָד
וְאָח מֵאָח לֹא יִפָּרֵד
עֵת יַעֲשֵׂנוּ אֵל לְגוֹי אֶחָד,
כֻּלָּנוּ נְהִי לִבְנֵי סְפָרַד.

סְפָרַדִּיוּת עוֹלָה יַהֲדוּת.

מה רצו הסטודנטים?

רבי דוד נלקח לבית עולמו בששה לחדש תמוז התשכ"ט בהיותו בסך הכל כבן נ"ב שנה, אחר שסבל ממחלת לב. בפטירתו הותיר חלל ריק לתלמידיו ושומעי לקחו, ובמיוחד לתלמידיו הסטודנטים שלא מצאו מי שילמדם.

בחיפושיהם אחר תלמיד חכם אשר ימלא את מקומו, פנו אל רב העיר "טולוז" שבצרפת. הם דפקו על דלת ביתו, והרב הופתע מבואה של הקבוצה שכללה סטודנטים צרפתים מגולחים למשעי ולבושים במיטב האופנה הפריזאית היוקרתית. הכניסם פנימה וכיבדם לשבת. בארשת בטחון עצמי פתח סטודנט גבוה ואמר: "אנו סטודנטים מאוניברסיטת סורבון פריז, הלומדים הנדסה ורפואה. באנו לכאן בבקשה די חריגה, שבודאי אינך מצפה מאיתנו, אך בכל זאת, חשוב לנו הדבר ביותר!".

הרב הביט בו בעיניים שואלות. בדרך כלל פונים אליו אנשים מבוגרים לצרכי דת טקסיים, ברית מילה, נישואין וכדומה, ולא סטודנטים בעלי תואר אקדמי.

"אשמח למלא את הבקשה - אם רק אוכל!" הגיב הרב בסבר פנים אדיבות. שוב נטל אותו צעיר את רשות הדיבור ואמר: "אנו מבקשים לקבל מכבוד הרב אחת לשבוע שיעור או שניים בתלמוד!"

"אתם?! תלמוד?!" התפלא הרב "אתם רוצים ללמוד תורה?!".

הסטודנטים הביטו ברב כשחיוך נתלה בזוית פיהם, והתירו את ספקו: "ובכן, אנו למדנו אצל הרב הגדול, המדקדק **רבי דוד ברדא** זצ"ל את חכמת הדקדוק ולשון הקודש בעברית ובצרפתית. את הרצאותיו המאלפות רווינו בצמא, ותמיד התפעלנו מעומק חשיבתו המדהימה, עד שחשף בפנינו את תורת התלמוד, ולעינינו נגלה אוצר יקר מפז!".

"בשעות הקטנות של הלילה", המשיכו הסטודנטים לספר "לאחר יום גדוש לימודים, ישב עמנו הרב והכניסנו לעומק התלמוד ולגנזי חדריו. מאז העיון והחכמה הטמונה בו שבו את לבנו. רבנו סיפר לנו כי את חכמת העיון הזכה והמדויקת רכש מרבו הדגול - הרב מצליח מאזוז מתונס.

"לפני זמן מה נחתה עלינו מכה אנושה, מורנו, רבי דוד נפטר ממחלת לב קשה בטרם עת..." הסטודנטים הרכינו ראש בצער "עתה, אנו מבקשים אותך, רב היהודים, להעביר לנו שיעורים בתלמוד היהודי", סיימו בתקוה כי ייענה לבקשתם הכנה.

יש לציין כי סיפור זה ארע לפני כארבעים שנה, הרבה לפני התעוררות גלי התשובה בקרב אנשי הקריה האקדמאית.

תונס, ח' תמוז התשכ"ט 24-6-69

לכבוד ידידינו האחים היקרים אבנר ויעקב ברדא הי"ו

וכל המשפחה!

צר לי מאוד לשמועה הנוראה אשר שמעתי מפטירת מר אביכם ר' דוד זלה"ה, בדמי ימיו הלך לעולמו ועזב את בניו ואת תלמידיו לאנחה. הורדתי דמעות כמים, אין בפי מלים להביע גודל הצער והכאב, האיש הלוחם האמיץ בעל לב האריה העשוי לבלי חת, המדקדק והמשורר, המעיין התלמודי, אשר לא נשא פנים כי אם לאמת, בעדה סבל רבות כל ימי חייו, ואותה ביטא ופרסם בשיריו היקרים "חזות קשה" "תורה משא נפשי" "והעולה על רוחכם" ועוד. והנה שירת חייו אאמצע נפסקה, צר מאוד לחיבורים שנשארו באמצע עבודתם ולא זכינו לגומ־ רם... מהם ספר על מנין המצוות, והשירה "מַשָּׂא חַדָרְךְ" [על ביאת המשיח, ע"פ דרשת חז"ל: זה המשיח שהוא חד לאומות ורך לישראל]. כל מכיריו יעידוהו על טוב לבבו, נדיבותו, נאמנותו, דייקנותו וזריזותו. הלחמו מלחמת יהדות בגבורה ובגילוי לב מציבים לו זכר בל ימחה בין חכמי ספרד האצילים. יהדות ספרד תקונן מרה על בחיר בניה ומגיניה בשירתו היקרה "צרור המור". ואני במיוחד הכרתיו מהיותי בן שמונה, יושב על ספסל הכיתה שלו ב"אור תורה". הוא נטע בלבי אהבה לדקדוק ולשירה, אהבה לתורה ולחכמה, וגם אחרי שנים רבות לא פסקו

בינינו המכתבים. מכתבו האחרון הגיעני ביום שישי שעבר. לא פיללתי לשמוע בשורה כה נוראה ביום ראשון שאחריו ו' תמוז, כרעם מחצה את לבבי, גדול כים שברי...

במה אנחמכם יקירי? אם הגזע מת עוד נשאר פריו לברכה. המשיכו בדרכי אביכם, שמרו מצוות ה' ותורתו, הפיצו את ספריו ומחברותיו היקרים ובזה תהיו לברכה בקרב הארץ. והוא נ"ע ימתקו לו רגבי עפרו ויקבל שכר מזה בעולם העליון, המקום ינחם אתכם ואותנו בתוך אבלי ציון וירושלים אמן.

מידידכם נאמ"ן ס"ט

נ.ב. בבקשה להודיעני שם אמו של אביכם ז"ל. וגם להודיעני אם יש שרידים בכתב יד מהשירה "משא חדרך" שדיבר לי עליה כמה פעמים. ושלום. זכותו תגן עלינו. תנצבה"א.

אגרת כאב ותנחומים שנשלחה מאת מרן הגאון רבי מאיר מאזוז שליט"א אל בני רבי דוד

רבי פראג'י וזאן זצ"ל

תלמיד נוסף של רבנו אשר התפרסם ביותר, הוא הגאון **רבי פראג'י וזאן** זצ"ל. רבי פראג'י התעלה בלימודיו, והתפרסם כתלמיד חכם מופלג וכדרשן בעל כושר

דרשן בעל כושר רטורי נדיר. הגאון רבי **פראג'י וזאן** זצ"ל נראה במרכז. מימינו הרב **חיים אצוייד** (אסוייד) מזכיר הרבנות, ומשמאלו (בישיבה) מלמד תשב"ר רבי **משה צלקמון** זצ"ל

רטורי נדיר. לאחר נישואיו, שימש כר"מ בתלמוד תורה "אור תורה" בתונס, ולאחר מכן בישיבת "חברת התלמוד".

בעל כושר רטורי נדיר. רבי **פראג'י וז'אן** בדרשתו השבועית בבית הכנסת 'בית שלום'

רבי **פראג'י וזאן** דורש והציבור מסביבו

בשלהי ימיו של הגאון **רבי מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל (הרב הראשי לתוניסיה), הִרבה לסייע בידו, והיה יד ימינו ממש. על התנהלותו הפקחית בימים אלו מול השלטון העויין שהיה אז, נקרא בסיפור הבא, אותו סיפר תלמידו ר' **ינון מאזוז**:

להבות אש ענקיות פרצו מן המבנה הגדול וליחכו את כל אשר נקרה בדרכן. השריפה כילתה מאפיה שלמה של מצות מכונה בתונס, והותירה חלל ריק ושחור, בעיקר בלבם של בעליה, חלל שיהודי תונס לא ידעו כיצד למלאו, מהיכן ישיגו עתה מצות לחג הפסח הממשמש ובא?!

ר' ינון מאזוז הי"ו

בוועד הקהילה ישבו ודנו באפשרויות העומדות בפניהם: האם לערוך שיפוץ יסודי למקום או להביא הפעם מצות מצרפת? ההחלטה נפלה להביא מצות מצרפת, מכיון שהעלות זולה יותר לקהילה.

לו ידעו חברי הקהילה איזו עלילה תרחף על יהודי תונס בעקבות החלטה זו, היו חושבים אחרת...

רבי **מרדכי אמייס הכהן** עורך קידושין ועל ידו רבי פראג'י וזאן

רבי **אמייס הכהן** ועל ידו רבי חיים אצוייד (אסוייד) בביקור בנציגות הכללית של צרפת בתוניסיה

בעלי המאפיה בצרפת שגרפו הון עתק מהקניה הגדולה של יהודי תונס, החליטו להעניק שי נאה לקראת ראש השנה, ושלחו מאות לוחות שנה לחלוקה חנם ליהודי העיר. המשלוח הגיע בארגזים מסודרים אל לשכת הרבנות הראשית בתונס בראשות הגאון **רבי אמייס הכהן** זצ"ל הרב הראשי לתוניסיה.

באותו זמן, כאמור, שימש רבי פראג'י וזאן כסגנו של הרב ויד ימינו. לוחות השנה הגיעו לידיו והוא עיין בהם, כשלפתע הבחין כי בתאריך ה' באייר מתנוסס הציון כי זהו יום העצמאות למדינת ישראל. באותם ימים המצב המדיני בין תוניסיה למדינה היהודית הצעירה היה מתוח מאוד, ורבי פראג'י לא רצה לקחת סיכון, לכן הורה לא לחלק את הלוחות לציבור.

עובדה זו התגלגלה מפה לאוזן ומלשין רשע הצליח לשים ידו על הדף שבו הכיתובית המרשיעה. הוא צילם את הדף ובעד בצע כסף העבירו לידי המשטרה התוניסאית, בטענה כי אחד מחברי הקהילה היהודית הזמין את הלוחות כדי לעשות פרסומת וחגיגות לעצמאות המדינה היהודית.

היה זה יום שקט ורגוע בלשכת הרבנות, כשלפתע נעור הטלפון לחיים, סגן הרב הראשי רבי פראג'י הרים את האפרכסת ושמע קול רשמי כבד המזמין את הרב הראשי לתחנת המשטרה לצורך חקירה ובדיקה.

רבי פראג'י התקומם וענה חד משמעית: "אין זה מכבודו של הרב הראשי לתוניסיה להגיע לתחנת המשטרה! או שתבואו אתם אליו או שאגיע אני כנציגו", הציע בפניהם את האפשרויות.

התייעצות קצרה ורבי פראג'י הוזמן למשטרה. הוא לא ידע על מה ולמה החקירה, אך בתונס לא שואלים שאלות. הגזרות והעלילות נופלות כרעם ביום בהיר ללא הכנה מוקדמת! מיד כשהגיע, חושש ולוחש תפלה, אל עמדת המשטרה, גילה לפניו הרכב מלא של כחמשה עשר שוטרים, חוקרים ואנשי ביטחון. על השלחן זיהה בברור דף מלוח השנה ועליו התאריך המפליל. רבי פראג'י הבין מיד את הענין, ובינתיים הצליח בחכמתו לחשוב על רעיון.

החקירה החלה בשאלה עקיפה: "שמענו שהגיעו לוחות שנה מצרפת, מדוע לא חילקתם אותם לציבור?".

התשובה לה ציפו היתה 'כי לא רצינו לפרסם את המדינה העוינת', ואז היה בכוונתם לשאול 'מי הזמין אותם?', מבלי לקבל תשובה האומרת כי זה נשלח בחנם או שלא ידעו כי יש פרסומת כזו וכדומה. וכך, יחליטו על עונש מסוים לקהילה היהודית.

אך רבי פראג'י לא פתח להם פתח לדו-שיח כזה וענה בקור רוח: "איני מבין מה הקשר למשטרה? זהו ענין הלכתי בלבד! פשוט ראינו כי זמני כניסת ויציאת השבת שבלוח הם על פי אופק צרפת ולא תונס, וחששנו שאם נחלק את הלוחות, אנשים יטעו ויגרם חילול שבת, ועל כן גנזנו אותם".

קם ראש השוטרים מכסאו, דפק על השלחן ואמר: "אף פעם אנו לא מצליחים

לתפוס אתכם... בחכמתכם!".

דרמה באיטליז הבשר

כאשר הלך לעולמו הרב הראשי לתוניסיה הגאון **רבי מרדכי אמייס הכהן** זצ"ל (בהיותו בן שמונים ושמונה בעיצומו של חג מתן תורה התשל"ד), ממלא מקומו הטבעי היה איפוא סגנו רבי פראג'י וזאן.

בפקחות ראויה ומרשימה הנהיג רבי פראג'י את יהדות תוניסיה, ובמהלכיו הגאוניים גילה את חכמתם ובינתם של עם ישראל לעיני העמים. אך למרות זאת לא זנח את יתר תפקידיו השונים בהם עסק בטרם החל בכהונתו כרב ראשי, והמשיך ללמד חצי יום בישיבת "חברת התלמוד" קבוצה של בחורים בוגרים והשקיע בהם רבות.

יום אחד, בשעת שיעור שגרתית ארע המעשה. לכאורה, שום מניע לא יכול היה לנתק את התלמידים מִטַּעֲמָהּ הערב של הסוגיא, אלא שלפתע פתאום, שיחת

רבי **אמייס הכהן** מברך את נשיא תוניסיה חביב בורגיבה

טלפון מגורם אנונימי הריצה את הרב ושניים מתלמידיו לכפר 'אריאנה'...

בדרך, המתיק רבי פראג'י סוד עם שני תלמידיו שהתלוו אליו, וסיפר להם כי שיחת הטלפון הינה הרת גורל לעתיד מערכת הכשרות בתונס, שכן נודע לו כי זה עתה פורקים כמויות של בשר טריפה ממשאית של ערבים ישירות אל אטליז שנמצא תחת השגחתו!

"כשנגיע", הדריכם, "אכנס לשוחח עם בעל האטליז על הא ועל דא, ובינתיים אתם תכנסו לחדר הקרור האחורי ותבדקו את חבילות הבשר שם" סיכם הרב את מהלך הפעולה. שני הבחורים הנהנו בראשם, והבינו היטב כי מדובר במבצע חשוב מאוד, לגלות תרמית בעלת היקף כזה.

כאשר הגיעו לאיטליז, נכנס הרב לדבר עם בעל האיטליז שהופתע מבואו, ושני הבחורים סרו בלאט לחדר הקירור. לאחר בדיקה קצרה, מצא אחד הבחורים - ר' ינון מאזוז שמו, בשר ללא חותמת ה"כשר" של מערכת הכשרות מטעם הרבנות הראשית בתונס! הרב הרים את קולו על בעל האטליז ושאלו בתקיפות: "אמור לי, מנין בשר זה? והלא היום לא שחטו בתונס?". ניסה הקצב את מזלו וטען: "זה מהאטליז של "חלק אלואד" משחיטתו של השוחט הידוע".

תוך כדי דברים, התערב שוב תלמיד הרב והעיר: "רבי, על הבשר מופיע פתק מהעיריה שהוא נשחט באטליז של "אלמרסא".

רבי פראג'י הביט עמוק בעיניו המרצדות של הקצב, והלה הבין כי נתפס "על חם". מיד הודה כי שיקר וללא התנגדות תלש את תעודת הכשרות ומסר אותה לרב... רבי פראג'י הודה לה' שמנע תקלה מתחת ידו ובסייעתא דשמיא הצליח להציל יהודים רבים מאכילת טריפות.

עוד באותו יום, פורסמה הודעה בעיתונות מטעם הרבנות הראשית כי הוסרה ההשגחה מאיטליז זה.

אך בעל האטליז לא חשב לוותר. הוא גייס את היועץ המשפטי הערבי לממשלה, שהיה נשוי לאחותו היהודייה (אחד המקרים הבודדים של נישואי תערובת בתונס), ובקש שיתן לרב הוראה להשיב לו את התעודה. כשקיבל רבי פראג'י את הזימון אל היועץ המשפטי, הבין מיד את הסיבה לפגישה והתכונן כראוי. אל הלשכה הוא נכנס עם ספר "שלחן ערוך" ביד אחת, וספר החוקים של המדינה בידו השניה.

"שלום כבוד הרב!", פתח בנימוס היועץ המשפטי, "רציתי לדעת בבקשה, מדוע הסרת את תעודת הכשרות לאטליז של פלוני ב'אריאנה'? גם אם טעה, אפשר לסלוח לו ולחדש את הכשרות!" היתמם היועץ.

רבי פראג'י לא ענה, כתשובה הגיש לו את ספר השלחן ערוך שהיה בידו. היועץ המשפטי הידק את משקפיו לאפו כשלפתע זיהה כי זהו ספר יהודי. הוא הסתכל בתימהון על הרב ופלבל בעיניו "מה זה? אני לא יודע לקרוא מה כתוב פה!".

נופף רבי פראג'י בספר החוקים הערבי ואמר בסרקזם: "ראה אדוני, גם אני לא יודע מה כתוב בספר החוקים הזה. ובכן, כאשר כבודו ילמד לקרוא בספר ההלכה היהודי, אלמד אני את ספר החוקים הממשלתי, ואז כבודו ישמש כרב ראשי ואני כיועץ משפטי...".

ספר החוקים של תונסיה, מתורגם לשפה ערבית יהודית באותיות רש"י

היועץ המשפטי נבוך, הוא לא תכנן רמה כזו של שיחה. 'פיקח מדאי היהודי הזה' הרהר לעצמו וענה במהירות: "הבנתי, הבנתי! אין לי רשות להתערב בדברים שלא למדתי! כבוד הרב, אתה צודק!"...

כך ביד רמה הוביל רבי פראג'י את העם היושב בתונס והדריכו בנתיב היושר. גם לאחר מלחמת ששת הימים, כאשר יהדות תונס הלכה והתרוקנה, ורבים מהיהודים שבה עלו לארץ ישראל או הגרו לצרפת, עד שנותרו בה כמה אחוזים בלבד (מתוך מאה אלף נפש), שמר רבי פראג'י על הגחלת היהודית.

גם מלך תונס מוגבל

בין הפגישות הרבות שהתנהלו בין רבי פראג'י לבין נשיא תוניסיה בורגיבה, הציע לו פעם האחרון כמחווה טובה: "בקש ממני כל אשר תחפוץ, ואני בתור נשיא מדינת תוניסיה אספק את רצונך...". ענה לו הרב סתומות: "לא יוכל הוד מלכותו לספק את רצוני...". הנשיא נפגע מעט ואמר ביהירות: "נשיא תוניסיה הכל יכול מבטיח לך, הרחב פיך ואמלאהו!". ביקש הרב להוכיח לו כי גם מלך, גדול ככל שיהיה, אם בשר ודם הוא, הרי שכוחותיו מוגבלים. מה עשה? הנהן בראשו, ואמר

רבי פראג'י אוזן בשיחת ידידות עם נשיא תוניסיה חביב בורגיבה

לנשיא: "ארצה שתבטיחני שאחיה 120 שנה...". בתגובה פכר בורגיבה את שתי ידיו והבין את המסר...

בשיחה עם בנו של בורגיבה שכיהן כשר החוץ התוניסאי, נשאל פעם רבי פראג'י שאלה קשה ומביכה: "האינך חושב כי זו אנטישמיות מצד היהודים לאסור יין לשתיה רק מהסיבה שגוי נגע בו?!".

חכמתו של רבי פראג'י עמדה לו גם הפעם והוא השיב על אתר: "ההלכה היהודית קובעת כי כל מי שעובר על חוקי דתו ונוגע ביין, יינו פסול! ולכן, יהודי שמחלל שבת ועובר על חוקי התורה שלנו, או ערבי ששותה יין או מוזג לאחר לשתות יין האסור על פי דת הקוראן, שניהם הופכים את יינם ליין נסך האסור בשתיה...".[3]

תגובות זהות

על רקע שריפת מסגד "אלאקצא" בהר הבית בשנת התשכ"ח, זומן רבי פראג'י שוב לשיחת הבהרה אצל שר החוץ התוניסאי הנזכר.

דיון על הנושא הבוער העומד על הפרק התפתח ביניהם, והם שוחחו על מהומות הערבים נגד היהודים שנוצרו בתוניסיה עקב ניצחון היהודים במלחמת ששת הימים, וכיצד ניתן לבלום תופעות מסוג זה לבל יימשכו.

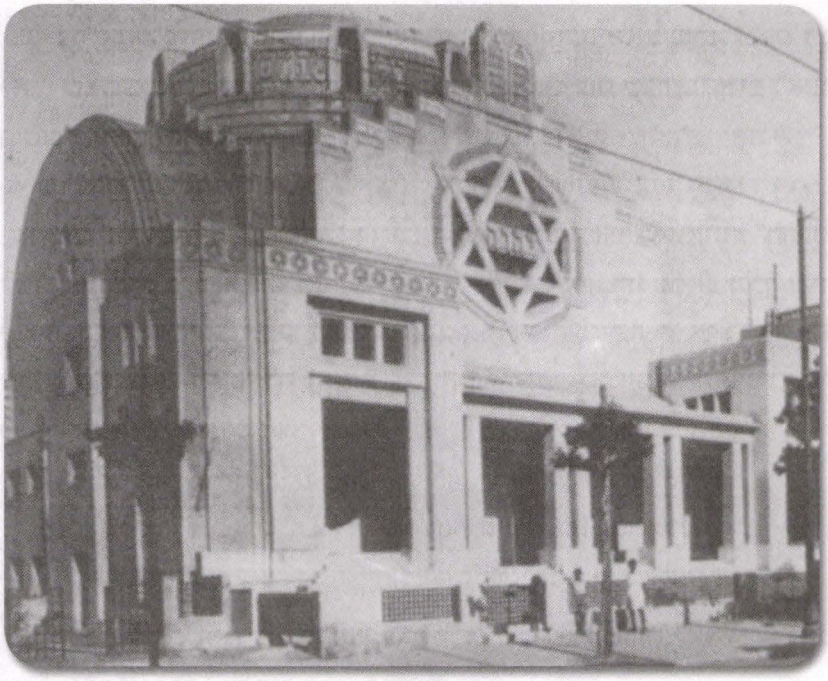
תוך מהלך השיחה והעלאת רעיונות לשיפור המצב המתוח, הפתיע פתאום שר החוץ בשאלה קנטרנית שאינה מן המנין: "סתם כך, מעניין אותי לדעת מה הרגיש הרב הראשי רבי אמייס כששמע שנשרף המסגד הקדוש לנו כל כך?".

מיד הבריק רעיון במוחו של רבי פראג'י. הוא התעשת והשיבו באותה מטבע: "חושבני כי מוטב שתגש אל אביך, נשיא תוניסיה, ותשאל אותו מה הוא הרגיש

3 מפי בנו מר ישועה וזאן הי"ו.

כששמע שנשרף בית הכנסת הגדול והקדוש בתוניסיה במהומות מלחמת ששת הימים?! יתכן שהתגובות תהיינה זהות...".

בית הכנסת הגדול בתונס

כשהיה בגיל 64 שנים קיבל רבי פראג'י ארוע מוחי, ולאחר מספר ימים השיב נשמתו, ביום כ"ו אב התשד"מ (1984), ונקבר בסרסל ע"י פאריז. תנצבה"א.

רבי יעקב סלוירה זצ"ל

בין שורות תלמידיו של רבנו בלט תלמיד מיוחד, שונה מכולם, לימים הרה"ג **רבי יעקב סלוירה** זצ"ל. המפליא הוא, שרבי יעקב למד אצל רבנו למרות שהיה מבוגר ממנו בשנים רבות, ורבנו נהג כלפיו כבוד והערכה רבה. זמן רב למד במחיצת רבנו, ולימים אף התמנה לכהן כראש המורים בבית המטבחיים בתונס.

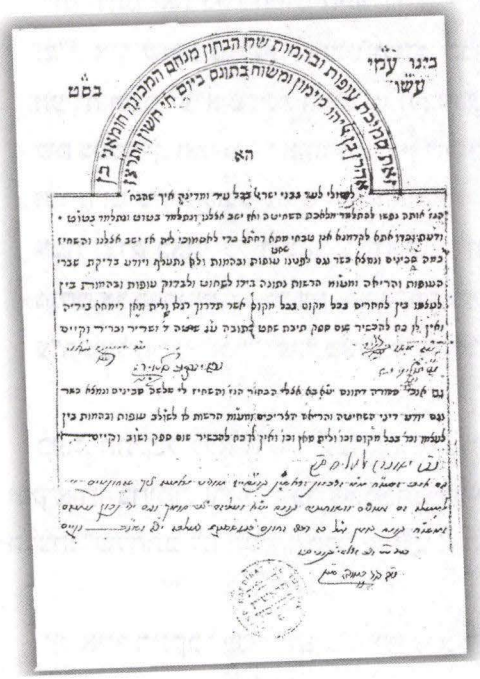

לאחר מלחמת ששת הימים, חשו יהודים רבים בתונס שהקרקע בוערת תחתם ועשן אבק שריפה מתקרב לאפם. הערבים הגיבו בכעס ואלימות מול גילויי הניצחון של היהודים בארץ ישראל, וביום כ"ו באייר העלו באש הרבה בתי-כנסת וחנויות של יהודים. יהודים רבים שחשו לעורם, עזבו את המדינה, כשחלקם משתקעים בצרפת וחלקם עולים לארץ ישראל.

רבי יעקב סלוירה זצ"ל

עוד לפני כן החליט רבי יעקב סלוירה לשים פעמיו אל פאריז בירת צרפת ולהשתכן שם.

תעודת שחיטה שחתומים עליה טבחי מתא:
1. רבי **משה גדליה**, 2. רבי **מאיר גז**, 3. רבי **שמעון ג'אוי**, 4. רבי **יעקב סילוירה** והמורה הפוסק של בית המטבחיים, רבי **ישועה אלמליח**, והמאשר את החתימות רבי **דוד כטורזה**, הרב הראשי

לצורך פרנסתו פנה אל בית הדין בפאריז, וביקש לשמש כשוחט ובודק. אב בית הדין התרשם מכשרונו ומידיעתו הרחבה, אך בקש שיגש לבחינה לפני בית הדין בלונדון על מנת שיאשרו את המינוי. נסע אפוא רבי יעקב ללונדון, אך שם לא שמעו את שמעו, ודרשו המלצה מתלמיד חכם מפורסם המכירו, ורק אז יוכל לגשת לבחינה. תוך ימים אחדים הגיעה המלצה חמה מרבו-רבנו מתונס שכבר היה מפורסם כתלמיד חכם עצום.

לימוד יומי. נראים בתמונה משמאל לימין:
1. רבי שמעון גז, 2. רבי מרדכי שמעוני, 3. רבי משה חדאד, 4. רבי יעקב סלוירה 5. רבי שמואל עידאן.

וזה לשון התעודה שכתב רבנו:

"תעודתנו זאת בידי ידידנו היקר בר אבהן ובר אוריין כמה"ר ר' יעקב סלוירה יצ"ו, איך שהוא נתמנה לשוחט ובודק קבוע במקולין [בבית המטבחיים] פה העירה תונס יע"א משנת התרפ"ט (1929). ומראשית התשט"ו נתמנה למורה שם במקולין. ואני מכיר אותו מנעוריו שהיה מתלמידינו פה ב"חברת התלמוד", ועד היום שהוא קובע עתים לתורה עם סגל חבורה ובירא ת' טהורה. ולראיית אמת וצדק באתי על החתום בסדר ברוך תהיה, ביום עש"ק ב"ך יברך לחדש מנחם אב הרחמים, בשנת התיצבו וראו [התשכ"א] את ישועת ה'[4], לפ"ג. הצעיר ע"ה מצליח בלא"א ר' רפאל מאזוז סילט"א".

כעת, התקבל ללא היסוס לבחינה. הרבנים הבוחנים נדהמו מעצמת ידיעותיו ובקיאותו בחומר. עד כדי כך שבמכתב לבית הדין בפאריז, כתבו הרבנים בדרך הלצה: "שלחתם לנו תלמיד חכם שֶׁיִּבְחַן אותנו!".

על אתר התקבל רבי יעקב סלוירה לראש השוחטים והבודקים במקום! בערוב ימיו עלה לארץ ישראל, והתגורר ברמת אשכול בירושלים. נ"ע ביום י"ב בטבת התשמ"ג. תנצב"ה.

4 כאן רמז רבנו שימצא פרנסתו בצרפת.

פרק ט"ו

בעיירת המרפא

שינון הפרשה באוטובוס

בשנת תרצ"ה, חלתה רעייתו של רבנו, הרבנית מרת כ'מסאנה. אל מטתה הובהל רופא שפסק מיד כי חובה עליה לעבור ללא שהיות להתגורר בעיירת מרפא ונופש. שם, האויר הצח והמרחבים ייטיבו עם בריאותה.

הכרת הטוב של רבנו לרעייתו, התבטאה במסירותו הרבה כלפיה, בפרט בימים בהם לא היתה בקו הבריאות. ללא שהיות, נטל רבנו את מטלטליו, ארז מעט בגדים וכלים, ויחד עם הרבנית עברו לגור בעיירה "אריאנה" הנמצאת בפאתי תונס, אותו מקום בו התגורר בימי ילדותו. קושי רב כרוך היה בדבר, שכן מדי יום נאלץ רבנו לנסוע הלוך ושוב ברכבת, מתונס לאריאנה וחזור, על מנת להמשיך ללמד את תלמידיו בישיבת "חברת התלמוד".

מן השמים כיוונה יד ההשגחה את רבנו למקום זה, כי שם חולל רבנו שינוי לטובה בכל מהלך חייו, שינוי שהשפעתו לדורות.

היה זה לאחר תפלת ערבית בבית הכנסת הקטן באריאנה. אל רבנו נגש קשיש הנשען על מקלו. "רבי", פתח ואמר בקול מעט צרוד, "שנים רבות קורא אני בספר תורה בכל שבת בציבור, לאחרונה, נחלש מאור עיני באופן משמעותי, ולא מצאתי

מי שימלא את מקומי. כעת, שמחתי לפגוש את כבודו, רב צעיר אשר בא להתגורר אצלנו. ועל כן אבקש מכבודו ליטול על עצמו משימת קודש זו".

בתונס, בקשה כזו היתה מתקבלת כדבר המובן מאליו, מאחר שבמוסדות החינוך שם היו מחייבים את התלמידים להכין את הפרשה מדי שבוע מתוך תקון סופרים, ולכן כל תלמיד חכם, מן הסתם, היה בקי בקריאת התורה. בג'רבא לעומת זאת, לא הורגלו עדיין התלמידים בהכנת הפרשה מ'תיקון סופרים'. נוֹהַג זה נכנס בתקופה מאוחרת יותר.

רבנו שמוצאו היה מג'רבא, עד אז כמעט ולא השקיע בתחום זה. ולמרות שהיה באותה שנה כבר בגיל עשרים ושלש, שזהו גיל שקשה להתחיל להכין בו, בכל זאת החליט להענות במלוא המרץ לאתגר. ברוב דייקנותו ושאיפתו לשלמות, הוא חש כי לא יוכל לבצע את המטלה ללא שינון יסודי והכנה רצינית. וזמן לכך, לא היה בידו, שכן את רוב עתותיו השקיע בלימוד התלמידים. אך גם לכך דאג הקב"ה. אחר מחשבה נפל בלבו רעיון כי זמן הנסיעה הארוך והמייגע בטרמוואי (רכבת) שהוביל מאריאנה לתונס, יתאים לשינון והכנת פרשת השבוע בטעמיה ודקדוקיה, שהוא לימוד שאינו מצריך ריכוז מעמיק, ומתאים לנסיעה.

כאמור, צירוף המקרים היה השגחה פרטית מופלאה, כדי שרבנו ילמד את חכמת הדקדוק וכללי לשון הקודש, דבר שהיה לוקה בחסר בג'רבא בזמנו, ויעבירו הלאה לדורות הבאים אחריו.

ואכן, רכש רבנו לעצמו "תיקון סופרים" בפורמט קטן שלא יקשה עליו לשאתו עמו, וכן חומש קטן לעזר, ומהם הכין את קריאת הפרשה בזמן הנסיעות שארכו כשעתיים בכל יום, שכן אורך הנסיעה היה כחצי שעה לכל כיוון, והיה נוסע פעמיים ביום הלוך וחזור[1].

1 עד היום שמורים ספרים אלו אצל בניו הרבנים שליט"א.

תיקון סופרים שלמד בו רבנו

עד מהרה התרגלו נוסעי האוטובוס הקבועים לראות את היהודי בעל הדרת הפנים יושב בירכתי הטרמוואי, עיניו הזכות רצות על שבילי האותיות הקטנות שבספרו ושפתיו מפזמות ניגון נעים וחרישי...

פרוייקט זה, נטל רבנו על עצמו בהדרגה כדי להתרגל ולעמוד בו באופן מושלם, כי כן היתה דרכו של רבנו, כאשר הוא עושה דבר מה, ובפרט דבר מצוה, להשקיע בו עד הסוף. לכן, החל בפרשת בראשית לקרוא עד שני, בפרשת נח עד שלישי, עד פרשת ויחי שהצליח לראשונה לקרוא את הפרשה כולה.

או אז, נגש החזן הקשיש אל רבנו, והודיע לו בעיניים בורקות: "זהו זה, רבי, מהיום איני קורא את הפרשה, אלא רק כבודו!".

שמא יטה

מדת הדייקנות שהיתה נר לרגליו, בכל דבר ובכל תחום, קטון כגדול, באה לידי ביטוי גם בהכנת הקריאה בתורה. היה רבנו יושב ומשנן במשך שעות בשימת לב, עד כי היה בטוח שלא יטעה אפילו טעות אחת. ולכן, כאשר לא היה מוכן באופן מושלם, לא היה קורא!

בשלב מסוים ראה כי לא די לו בהכנה בזמן הנסיעה בלבד, ואז החליט להקדיש גם את הזמן שלאחר סעודת ליל שבת.

באחד מלילות השבת הסתפק רבנו בשאלה, האם מותר לקרוא לאור החשמל כשהוא לבדו, מחשש "שמא יטה". ספק זה ניקר במוחו, והוא כתב תשובה הלכתית בנושא ופסק שהדבר אסור[2]. ולכן בכל ליל שבת, מבקש היה מרעייתו הרבנית הצדקת כמסאנה חנה ע"ה, שתשאר ערה לידו במהלך ההכנה של הפסוקים, כדי לשומרו לבל יטה.

לאחר תפלת ערבית של שבת, עם הגיעו לביתו היה נשאל ע"י רעייתו: "נו, איך הפרשה השבוע, ארוכה או קצרה?". חיוך לֵאָה נראה על פניה כששמעה שהפרשה ארוכה, שכן בכל מצב נשארה אתו במסירות ראויה לשבח, למרות העייפות המצטברת מההכנות לשבת...

באותם לילות שבת מיוחדים ושקטים, נשאו רבנו ורעייתו תפלה חמה למרומים כי יזכם ה' בבנים צדיקים שיאירו את ביתם בתורתם, ואף קולם ישמע בשינון הפרשה בטעמיה.

יצויין כי את מגלת אסתר לא נדרש לקרוא בבית הכנסת, כי היה כבר חזן שקורא את המגלה, ובקריאה בבית לנשים, היה קורא מר אביו זצ"ל. לכן לא הכין אותה

---

2 לאחר שנים, נדפסה תשובתו בזה בשו"ת "איש מצליח" (ח"א חא"ח סימן ל"א). יצויין כי בסוף ימיו חזר בו והתיר הדבר.

אף פעם. רק כשהגיע רבנו לגיל ארבעים, הודיעו לו בבית הכנסת שהשנה אין מי שיקרא את המגילה, והוא מתבקש לקוראה. כדי להתכונן היטב, החל בהכנת קריאת המגילה כשלשה חודשים לפני פורים, ובערב פורים ישב וחזר עליה שש או שבע פעמים לקראה בטעמיה ודקדוקיה, ובכל פעם שהיה חוזר, היה נותן לבנו מרן ראש הישיבה שליט"א (שהיה אז ילד) להקשיב לו מן החומש לוודא שאינו טועה. עד שלבסוף אמר לו הבן "כעת אבא יכול להקשיב לי...", שכן נקלטו הטעמים בזכרונו מרוב החזרות[3]. והיו שני מקומות שהיה רבנו טועה בהם, ולכן עשה סימן בעיפרון בגליון המגילה[4].

כלי מחזיק ברכה

שנה חלפה, אותות הטבה נכרו בפניה של הרבנית, והרופאים התירו לה לשוב אל תונס. הידיעה כי רבנו כבר בקי ורגיל בקריאת ספר תורה, הגיעה לאנשי תונס, והוא הוזמן אחר כבוד לקרוא בספר תורה בבית הכנסת "זרע יצחק" (ע"ש רבי יצחק לומברוזו זצ"ל).

המתפללים התפעלו מאוד ונהנו מקריאתו הזכה, המדויקת והמדוקדקת כל כך. שניים מכולם עמדו נפעמים ביותר לנוכח הקריאה הרהוטה, היו אלה **רבי יונה טייב** **ורבי דוד זרח** זצ"ל, שהיו בקיאים עצומים בחכמת הדקדוק והטעמים. רבי דוד זֶרַח, זֶרַח מאושר למראה הרב הצעיר ההולך ומחיה את חכמת הדקדוק שהלכה ונעלמה משמי תונס, שכן הדור החדש התמכר לשפה הצרפתית, ורק בודדים התעניינו בשפת הקודש. כל ימיו מצטער היה שלא מצא למי להעביר את אוצרות הרוח שקבל מרבותיו, ועתה מצא ברבנו כלי מקבל ומחזיק ברכה!

---

3 ירחון "אור תורה" האחרון (אב תשס"ט, סימן קכ"ו). [ופעם קרא אמה"ג זצ"ל את המגילה לפני הרב ניסן פינסון זצ"ל, ונהנה האחרון מאד, ואמר: זו הפעם הראשונה בחיי שאני שומע המגילה כתקנה. נאמ"ן ס"ט].

4 הסתמך בזה על הרב מגן אברהם (או"ח סימן תרצ"א) שהתיר לרשום טעמים במגילה.

בכל קריאה בתורה, עמד רבי דוד לצידו של רבנו הקורא, העיר הערות, הארות ודקדוקים שונים שקבל מרבותיו הקדושים, ורבנו קלט וחקק במוחו כל מלה וכלל ששמע. כל דיוק לא חלף ליד אזניו ונעלם, אלא נרשם אצלו למזכרת עולם. ברבות הימים העביר הכל לבניו הלאה לדור הבא[5].

גם סימנים מיוחדים היה עושה לעצמו לזכירת טעמי המקרא. לדוגמא: בפרשת תרומה נאמרו שני פסוקים דומים, האחד "ועשית חמשים קרסי זהב", ותיבת "ועשית" מוטעמת בזקף גדול, והשני "ועשית קרסי נחשת חמשים", אשר בו תיבת "ועשית" באה בטעם תביר. והיה רבנו נותן בהם סימן להבדיל ביניהם, כי הזהב חשוב ולכן בא בטעם זקף גדול שהוא בוקע ועולה, אבל נחושת בא בטעם תביר שהוא לשון שבירה[6]. וכן במגילת אסתר היה נותן סימן להבדיל בין "ובכל מדינה ומדינה" הראשונה שהיא בשופר הולך ורביע, לבין השניה בעת השמחה שהיא באזלא גריש, בחצוצרות וקול שופר[7], וכן "ויסר המלך" את טבעתו מעל ידו, הראשונה שהיא להמן בדרגא תביר, שהרי המן נשבר וירד מדרגתו, השנייה שהיא למרדכי באזלא גריש, בתרועה וקול שופר, וכעזה"ד.

אשר יצוה את בניו

גם את בניו אחריו הרגיל רבנו מגיל צעיר במיוחד להכין את קריאת הפרשה, וכן היה מלמדם קריאת ההפטרה בטעמיה. למרות שהיו לפני גיל בר-מצוה, בכל שבת שלא היה 'חיוב' לאחד המתפללים לעלות למפטיר, היה רבנו רוכש לבניו זכות זו, כי עליית המפטיר אפשר שקטן יעלה בה[8].

---

5 הערות והארות אלו, נדפסו כולם ב'תיקון קוראים' איש מצליח המדויק, אשר לאורו הולכים רבבות אלפי ישראל.

6 "קובץ מאמרים" (עמ' רי"א).

7 ירחון "אור תורה" (אב תשס"ט, סימן קל"ח).

8 ראה בפוסקים המובאים בשו"ת יחוה דעת (ח"ד סי' כ"ג).

רבנו ובניו נהגו להתפלל בבית הכנסת "פללה קטן". בבית כנסת זה ישב זקן מופלג, אשר בעת מכירת ה"עליות" בבית הכנסת, נהג להוסיף על המחיר עוד ועוד עד שקנה את המפטיר. ובכל פעם מחדש, היה מכבד את אחד מבניו של רבנו שיעלה הוא לתורה... רבנו הכיר לו טובה על כך ותמיד הודה לו.

בשבת אחת זכה רבנו לשמוע מזקן זה את סיפור חייו הפלאי, שבסיבתו נהג לקנות לבניו את העלייה, וכך סיפר:

"לעולם לא אשכח את הלילה נורא ההוד שעבר עלי בשנה הראשונה לנישואי, תמיד, זוכר אני את עצמי בריא וחזק ללא מחלות, לכן הופתעתי מאוד שחליתי לפתע במחלה קשה ונוראה ומצבי הלך והחמיר! בני משפחתי הזמינו למעני רופאים מומחים ביותר, וקנו לצורך רפואתי תרופות יקרות, הכל על מנת שאבריא! אך תוחלתם נכזבה למראה מצבי, התדרדרות מהירה נרשמה במערכת החיסונית של גופי, עד לאותו לילה בו הודיע הרופא להורי המיואשים: "שעון החול של חייו אזל, רגעיו ספורים, עד לשעת חצות הוא יסיים את חייו...". בשעות אלו הייתי כבר ללא הכרה, נשימותיי רפויות ופניי חוורות כפני מת ממש! ליד מיטתי עמדו הורי ודמעות רותחות זולגות מעיניהם, מבינים כי כבר נגזרה הגזרה!

"ואז זה קרה, חשתי לפתע כי נשמתי פורחת מגופי ויוצאת מהחלון הסמוך למיטתי, והנה נפתחים השמים ומולי יושבים שלושה דיינים זקנים קדושי עליון אשר מעיינים בדיני. מסביב אני מגלה מחזה מבהיל, הרבה לובשי שחורים צועקים ומזכירים את חטאי ומעשי הרעים, לעומתם המון לובשי לבנים מלמדים עלי זכות ומסנגרים על מעשי... אני מביט מבולבל, תוהה ונרגש, ואז השתררה דממה שלאחריה נשמע הקול: "הדין יצא לרפואה וחיים!". בֵּין-רגע התכסו השמים, האור הגדול שהיה נעלם, ושוב התעטפו השמים בשחור ומראם הטבעי שב אליהם!

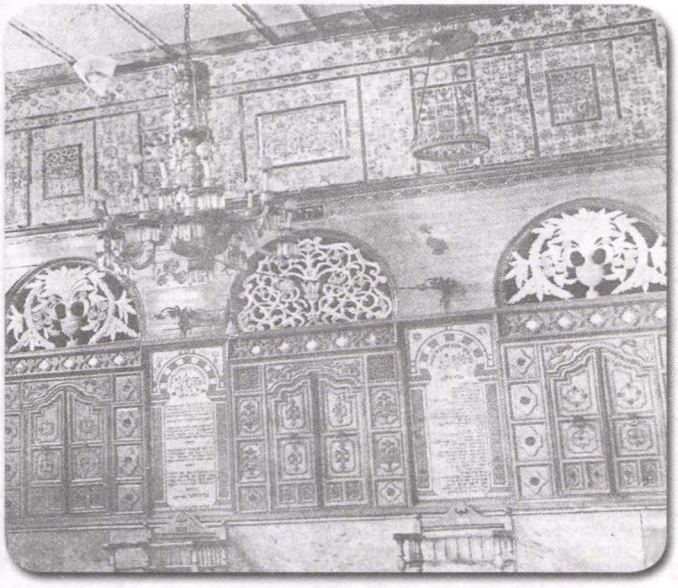
"מצמצתי בעיני ופקחתי אותן, והנה אני רואה את הורי עומדים לידי, ובוכים בכי מר. דמעתם קפאה על לחיים כאשר הבחינו כי התעוררתי לחיים. חייכתי אליהם ושאלתי: "מדוע אתם בוכים?". הוריי שפשפו את עיניהם לוודא שאינם

חולמים וזהו אכן בנם שלא פקח עין כמה ימים... מרוב הלם והפתעה, הם לא הגיבו מאומה. חשתי צמא ובקשתי כוס מים. אבי רץ להביא לי ואמי לא מָשָׁה ממקום עומדה. הבטתי על השעון, שעת חצות כבר עברה, עוד שעה חולפת ועוד אחת והמצב משתפר והולך. אנחנו מדברים וצוחקים ואני ערני לגמרי! עם אור הבוקר הזמינו את הרופא שהיה בטוח כי יגיע להלויה העצובה, כשבשורה טובה הפתיעה אותו: "החולה חי, בוא לראותו!".

"עדיין חי?!" נדהם הרופא ורץ במהירות אל הבית. לאחר שבדק את מצבי אמר בהתרגשות: "ב"ה באורח פלאי חלפה המחלה ואיננה. כעת יש צורך בתרופות לחיזוק המערכת שנחלשה בעקבות המחלה!".

"אט אט החלמתי במהירות, חודש לאחר מכן זכיתי ונולד לי בן זכר! כיום אני בן שמונים שנה בריא ושלם ועד היום משתדל אני בזכות הנס שקרה לי לעודד ילדים קטנים בלימוד התורה. זו הסיבה שאני קונה מכספי שלי את עליית המפטיר ונותן לבנים הצדיקים שלך לעלות...".

קיר ארון הקודש בבית הכנסת הגדול בתונס

רשימת בתי הכנסת בתונס

1) "**אלצלאה אלכבירה**" (ביהכ"נ הגדול) רחוב "גאמע אליהוד".
2) "**כנסת ישראל**" (צלאת גדיד) רחוב "סידי אלסרידי".
3) "**צלאת ר' חיים**" רחוב "אלחממאם".
4) "**צלאת אלחברה**" רחוב "אלסוארי".
5) "**צלאת פראיחה**" רחוב "אלחממאם".
6) "**צלאת גרמון**" סימטת "אלסוארי".
7) "**צלאת בא-סידי**" סימטת "אלסוארי".
8) "**צלאת ר' חוגה כהן**" רחוב "אלסוארי".
9) "**צלאת ר' מרדכי אלנגאר**" רחוב "אלסוארי".
10) "**ישיבת אלכהנים**" סימטת "אלסוארי".
11) "**צלאת אלגריבה**" רחוב "אלחפציה".
12) "**צלאת ר' יצחק טייב**" רחוב "עאשור".
13) "**צלאת זרע יצחק**" סימטת "אלפצה".
14) "**צלאת ר' חיים**" (סימטת "אלצנאדלי") דריבת אלגראנה.
15) "**צלאת חכם שפירה**", "צלאת ר' משה דרמון" (דאר בועצמה) רחוב "אלצנאדלי", דריבת אלגראנה.
16) "**צלאת ר' גזייל**" [ע"ש הרב עוזיאל אלחאיק, מח"ס משכנות הרועים] דריבת אלגראנה.
17) "**ישיבת ר' אברהם כהן**" רחוב "אלמסלך".
18) "**צלאת אלג'ראמנה**" חומת אלגמאל (סימטת "מעדנוס").
19) "**צלאת ר' משה דרמון**" רחוב "עאשור".
20) "**צלאת ר' הלל**" (לפורטוגיזים) סימטת "כליל" [שם היה נותן רבי יעקב אבוקארה זצ"ל שיעורים בנביא ביום שבת. נאמ"ן ס"ט].
21) "**צלאת ר' יהודה אלנגאר**" רחוב "זארקון".
22) "**צלאת אלפאסי**" רחוב "זארקון".
23) "**צלאת שלום כהן**" רחוב "לואר".

24) **"צלאת צפינוזא"** רחוב "זארקון" [אולי ע"ש ר' בנימין אספינוזא מח"ס יסוד הקיום, שחי בזמן מרן החיד"א והיה חזן בתונס. נאמ"ן ס"ט].

25) **"צלאת חי זרד"** רחוב "אלבראמלייה".

26) **"צלאת נתן"** רחוב "אלסקללי".

27) **"ישיבת אלקאיד נסים"** רחוב "אלמשנקה".

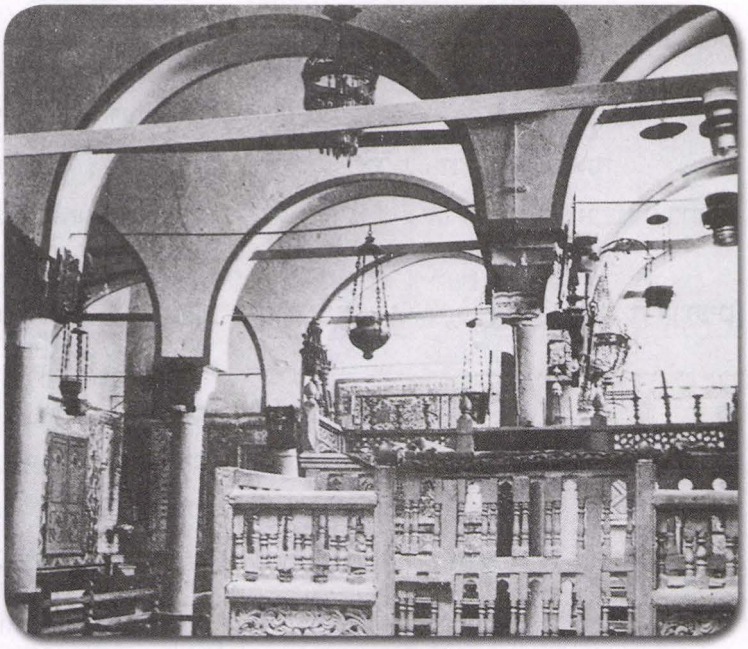
28) **"צלאת חומת אלגראבה"** סימטת "אלגרבה".

29) **"צלאת ר' אליהו נעמאן"** סימטת "אלנכלה".

30) **"ישיבת בונאן"** רחוב "אלחלפה".

31) **"צלאת אריכס"** רחוב "אלבללאר".

ע"פ הנדפס בספר לוח השנה לשנת התרע"ט בדפוס "נג'אר", סוסה

בית הכנסת הגדול בתונס

פרק ט"ז

שואת תוניסיה

"הגרמנים באים!!!"

הימים היו ימי סיום מלחמת העולם השניה. אש הפגזים כמעט ודעכה ברחבי אירופה, אך באזור צפון אפריקה, רק החלה האש להתלקח. כאילו לא די היה לה לחיה הנאצית בדם היהודי הרב ששפכה באירופה, פלשו הגרמנים הארורים בראשית שנת תש"ג לצפונה של אפריקה, מתוחים ומוטרדים מנצחון כוחות הברית המאיים לבוא.

במעט הזמן שנותר להם עד כניעתם, ביקשו להספיק להחיל את ה"פתרון הסופי" על יהודי תוניסיה, להשמיד, להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ושללם לבוז, כאשר עוללה ידם הרשעה בארצות אירופה הכבושות. תאבונם הרצחני הלך וגבר ולא ידע שבעה. עד מהרה הוקמו ברחבי מדבר סהרה למעלה משלושים מחנות-עבודה, בסגנון דומה למחנות שהוקמו באדמת אירופה.

יש הבטוחים כי השואה האיומה היתה נחלתם של יהודי אירופה בלבד. אך כאמור כוס התרעלה עברה ולא פסחה אף על ארצות המזרח, וזרועם האכזרית של הנאצים הגיעה עד לארצות צפון אפריקה.

אף שאין להשוות את תוצאות המלחמה וזוועותיה, בין שתי הגלויות, מכל

מקום גם יהודי המזרח סבלו סבל רב, והיו מהם שנרצחו על ידי הנאצים או עבדו בעבודות כפיה. בחסדי שמים, מצבם הצבאי והאסטרטגי של הגרמנים באותה שעה הגביל את מעשיהם, ולא איפשר להם לפעול כפי שרצו בפתרון "הבעיה היהודית" והחיסול הסופי. הקהילות בצפון אפריקה שנפגעו פגיעה ממשית מידם של הגרמנים, היו לוב ותוניסיה.

כניסת הנאצים לתוניסיה, באה כתגובה לפלישת בעלות הברית לאלג'יריה ולמרוקו בכ"ח חשון התש"ג (השמיני לנובמבר 1942).

היתה זו שנה נוראה עבור יהודי תוניסיה. שמועות מחרידות פשטו ברחבי המדינה, ויצרו אנדרלמוסיה ואימה בלבות כולם. אנשים שהתגודדו בקרנות הרחובות סחו בבהלה על התרחיש הנורא. "הגרמנים ימח שמם בדרכם לכאן!"... נפוצה ההודעה במהירות מסחררת. הידיעות אודות מעשי הזוועה של הנאצים באירופה כולה, גרמו לזעזוע קשה אצל היהודים.

לאחר שהובסה צרפת על ידי גרמניה הנאצית, הוחלו על יהודי תוניסיה, הן בעלי הנתינות התוניסאית והן בעלי האזרחות הצרפתית, חוקי האפליה והדיכוי שחלו על יהודי צרפת. הוחרמו בתים של יהודים עשירים, היהודים סולקו ממשרות צבוריות, ואף החל תהליך נישולם מעסקיהם.

ראשוני החיילים הגרמנים נראו בתונס כבר בעשירי לנובמבר. בימים אלו נחשפה הקהילה היהודית לראשונה לטרור הנאצי. המפגש הראשוני של היהודים עם מסמרות המגף הנאצי עורר חלחלה בקרב כולם. למרות שהידיעות על ההשמדה המתחוללת באירופה היו מעורפלות, בכל זאת חרדו היהודים מאנשי הס.ס. שמיד עם הגיעם איימו בהוצאה להורג באם לא ימלאו בדייקנות אחר הגזירות שהוטלו עליהם. בנוסף, כמאה מראשי הקהילה היהודית נלקחו על ידי הגרמנים כבני ערובה.

הגיוס לצבא הגרמני היה רק ענין של זמן. ואכן, בשישי לדצמבר הורה קצין

הס.ס. ולטר ראוף ימ"ש לגייס שלשת אלפים גברים מגיל שמונה עשרה עד גיל חמישים ל"ארבייט קומנדו" - גדודי עבודות כפיה, עפר וביצורים. חיילים גרמנים ארבו לגברים יהודים והובילום בעל כרחם לרחבת בית הספר "אליאנס" שהחלה להתמלא ביהודים מבוהלים. כתריסר מחנות עבודה וריכוז הוקמו, שבהם רוכזו אלפי הפועלים. רבים כרעו ונפלו בעמלם, רבים נרצחו, ואחרים נהרגו בעת בריחתם ממחנות אלו.

רבנו עצמו סיפר לימים שניצל בנס מגיוס זה על ידי הצגת תעודת הזהות של אחותו הבכורה שנולדה בשנת התרס"ג (1903) ומתה בקטנותה. הגרמנים חשבו שהוא עבר כבר את גיל ארבעים ופטרו אותו.

יהודים מובלים לעבודות כפיה בתונס

קבוצת יהודי תונס מתפללים במחנה המעצר.

מעבודות הכפייה סבלו בעיקר יהודי הערים: סוסה, ספאקס וגאבס.

בנוסף למחסור במזון ולפגעי פצצות האויר הקשות של בנות-הברית, שהיו מנת חלקה של האוכלוסייה כולה, סבלו היהודים גם מהפקעות ומקנסות קבוצתיים. מי שהפר את ה"סדר" הגרמני, הוצא להורג ללא משפט או הָגְלָה למחנות המוות באירופה.

יהודים מתוניסיה מובלים לעבודות כפייה

טלאי צהוב גדול על החזה ועל הגב

במקביל, החלו הנאצים
בבניית כבשני מוות ליהודי תוניסיה,
כפי שהם בנו באירופה. המשרפות נבנו בעיר
חמאם-אלאנף, והן קיימות שם עד היום למזכרת עוון.
בחסדי שמים לא הספיקו הרשעים להכניס לשם אפילו יהודי אחד.

קטע מפסיפס בית הכנסת ב"חמאם לף" (במרחק 18 ק"מ מהעיר תונס) נבנה לפני כאלף ושש מאות שנה, נחשף לפני כ-130 שנה. (באדיבות בית התפוצות)

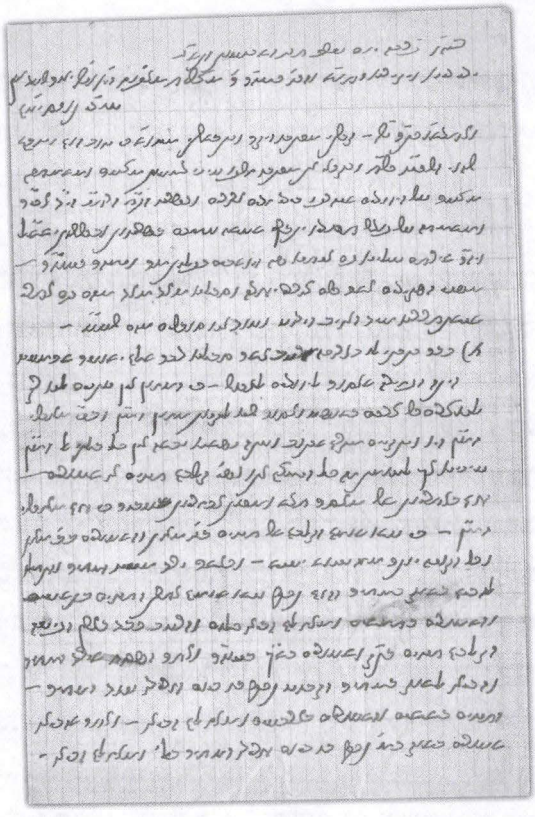
לפנינו קטע מצמרר מיומנו של תושב תוניסיה שתיעד את המשלוח הראשון למחנות: "זכורה לי היטב התהלוכה שיצאה מבית הספר התיכון שברחוב "מאלטה צגירה" שבעיר הבירה תוניס. מאות יהודים התהלכו לכוון תחנת הרכבת. ללא הבדל מעמד או גיל. רבנים, שמשים, בני טובים, אנשי עמך, כולנו בשורה ארוכה, עם פנים קודרות, תחת משמר כבד של חיילים גרמנים, מפלסים לנו דרך בין אמהות, אחיות, רעיות עם תינוקות בזרועותיהן מתייפחות וצווחות. התהלכנו בהליכת אֵבֶל, כשבפינו מזמורים ופסוקים מן התורה: "ויושע ה' ביום ההוא את ישראל מיד מצרים". המחזה היה מזעזע וקורע לב, כולם בכו, גברים ונשים. הגרמנים דחפו אותנו אל רכבות משא כשהם דוחסים בהם עד אפס מקום כמו בהמות...".

יצויין כי יהודי תוניסיה היו מנותקים לחלוטין מן העולם החיצון. כל מקלטי הרדיו הוחרמו, ומי שניסה לשמוע חדשות ממקורות חיצוניים, הוצא מיד להורג.

מכתבי האימה

בפרק זה נחשוף לראשונה בפני הקוראים תכתובת נדירה בעלת ערך היסטורי גדול מאוד. קשרי המכתבים הללו שישולבו בפרק זה, התנהלו בין רבנו שהתגורר באותם ימים קשים בתונס לבין רבו המובהק מרן רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל שהתגורר בג'רבא. הרב ותלמידו שהיו קשורים בעבותות אהבה כאב לבנו, הצליחו להעביר אותות חיים רק דרך חלופת המכתבים הזו. המסמכים יקרי המציאות, שהיו ספונים וטמונים עד היום בגנזי בניו של רבנו, נחשפים כאן בפרסום ראשון לאחר כשבעים שנה, ושופכים אור מכלי ראשון על המאורעות הקשים שעברו יהודי תוניסיה וג'רבא בימות השואה, ומקפלים בתוכם סקירה מקיפה, עדות חיה ומצבת זכרון להפצצות, לרעב ובעיקר לתחושות הקשות.

אחד המכתבים ששלח רבי חויתה לרבנו בימי השואה
ופעינוחו החל מעמוד 413

במכתב הבא מפרט רבנו לרבו את כל הקורות אותם בתונס באותם ימים נוראים (להלן נביא מהמכתב קטעים קטעים עם הרקע לדברים):

"תונס. ליל מוצאי שבת קודש יום כ"ה אייר שנת התש"ג.

"מו"ר ועט"ר [מורנו ורבנו ועטרת ראשנו] הרה"ג הדו"מ [הרב הגדול הדיין ומצויין] כמה"ר ר' חויתה הכהן יצ"ו - ג'רבה יע"א [יכוננה עליון אמן].

"אחדש"ו. שבוע החולף שלחתי מכתב להודיענו ממצבו, וממה שעבר עליהם, וביום שבת קודש (אתמול) קבלתי ב' כתובים הבאים כאחד באריכות, וכמה שבעתי מהם רצון שנתבשרתי בפרטות ממצבו ומצב כל העיר, הודו לה' כי טוב.

"ומה שעבר מהרמ"ך [מורנו הרב רבי משה כלפון הכהן]. והשלל, השי"ת ישלימהו בנחת ושובע ועושר אלפי פעמים ככתוב "תחת הכסף [צ"ל הנחשת] אביא זהב" וכו'.

"ופה האויב עשה קנס פעם עשרים מליון [פרנק], באומרו לשלם מה שסותרים [שהורסים] האנגלים מבתי הישמעאלים ואיטלקים, כי היהודים בעלי בריתם. והנה הדפיס במודעה גדולה הנתלית על כל כתלי העיר ובעתון, לאמר: "אנו באנו פה להלחם עם האנגלים והאמריקאים והיהודים בעלי בריתם", ופעם אחרת עשה קנס ט"ו מליונים אחרים לאיזו סיבה אחרת שלא נודעה לנו בפרטות, זולת מה שמשלמים ה"כומיתי" מאות אלפים בכל יום לאלפי פועלים יהודים שלקח האויב באכזריות, ופיזרם בארבע פנות העולם, ברעב ובצמא ובעירום ובחוסר כל. ועוד תבע האויב כמה דברים כמו בגדים וכלים שונים, ועניינים רבים, והכל הוכנו תיכף ומיד, וכל אשר הושת. אך תביעת זהב לא היתה. ומידי דמיזן [ודברי מזון] נתייקרו מאד ואינם בנמצא. אך רחוקים הרבה ממצב שהגיד רו"מ נר"ו במכתבו.

"אך סבלנו נוראות רבות מהאוירונים, לילות רבים רצופים אין מספר נדדנו שינה מעינינו, כי כל הלילה ממש היו משליכים

פצצות גדולות והארץ מרעדת ומ[ת]רגשת,
וכל אחד עיניו צופיות לשמים וחייו תלואים לו מנגד,
ונמשך כן חודשים רבים ביום ובלילה במקומות שונים, בזמן
ועניינים אשר לא יתוארו בכתב, ושבוע אחד רצוף שקבעוהו יומם ולילה ערב
ובוקר וצהרים במקומות שונים.

"והשמועות באות: פלוני וכו' פלוני וכו' מקום פלוני וכו' ומקום פלוני וכו', והלב נמס והיה למים ואדם קץ בחייו. ומלבד חסרון המזון עד שכל דבר ודבר עומדים עליו בשורה [בתור] שעות רבות, ובתוך כך נשמעת קול המפתעה (אלירי"ת) [ר"ל אזעקה]. ויש שיוצאים ושבים ריקם לבתיהם ומפסידים מקומם [כלומר מפסידים התור שלהם], ויש שעומדים ולפעמים נזוקים ל"א.

"ו"חלק אלואד" [עיירת נופש] כמעט נחרב כולו, והוא היה כולו משכן יהודים, ורבים ברחו ממנו משעה שהתחילו להכות בו, והנשארים נאבדו רח"ל. ופעם אחת בשליש שעה נזוקו יותר משלושת אלפים נפשות ל"א. ומהם קרוב למאה יהודים בעוה"ר. ופעם אחרת ברביע [ברבע] שעה הכו בארבעה ושישים מקומות, ומקום אחד נאבדו בו מאתיים וחמשים נפשות, ולא נודע כמה מהם יהודים, כי לא הוציאום רק אחד [אחר זמן?] במשך שבועות וימים, ועוד כהנה רבות.

"ופעם אחת הכו ב"פאסאג'" מקום רחב יהודים, ובית אחד מהם היה (בה) [בו] רבי שלום מסיכה ז"ל שברח מ'בנזרת' ובא אצל בתו, ובעה"ר כל ה'פמיליא' [המשפחה] רח"ל נאבדו[1]. וככה 'פמיליות' [משפחות] רבות, ויש שנמלט מהם אחד, ויש שנים וכיוצא, תצלנה אזניים משמוע! וכל זה מלבד כמה פועלים מהיהודים שנהרגו ביד האויב באכזריות".

1 וקונן על כך הרב משה חדאד מנאבל זצ"ל בספר חן טוב (ג'רבא התש"ו) בתולדות הרב המחבר (דף כ"ד ע"א. ושם נדפס בטעות דף כ"ח) ע"ש. נאמ"ן ס"ט.

התלמיד הקדוש

במהלך המלחמה, הופצצה העיירה 'אריאנה' הסמוכה לתונס מספר פעמים על ידי בעלות הברית. לאחר אחת ההפצצות עצרו הגרמנים את הבחור הקדוש ר' **חיים ויקטור נטף** הי"ד, שהיה מתלמידי רבנו, והוא כבן תשע עשרה שנה, בעלילת שוא כאילו אותת מהקרקע למטוסים של בעלות הברית וכיוונם לעבר מטרותיהם, על ידי שהשאיר את האור בחדרו דלוק. במשפט שָׂדֶה שנערך לו, הוא הואשם בסיוע לאויב, והוצא להורג ביום י"ג טבת התש"ג (21.12.42). ה' יקום דמו!

רק לאחר שלשה ימים נמצאה גופתו הקדושה מנוקבת ככברה כשהיא זרוקה בשטח בור. הגרמנים הודו אז כי הוא אכן נידון למוות בשל סיכון הכוחות הגרמניים. דבר הרצח הכה גלים, ולאחר המלחמה קראה מועצת עיריית אריאנה רחוב על שמו, אך כשקיבלה תונס עצמאות מדינית, הוחלף שם הרחוב על שם ערבי אחד.

וכך מתאר רבנו באותו מכתב מצמרר את עקידת תלמידו:

"ובכתבי זאת, נזכרתי מהגזירה הרעה שנגזרה על אחד מתלמידי הישיבה, שמו ר' חיים נטף ז"ל, שנתפס פתאום ביד האויב בעלילת שוא, שהעליל עליו ישמעאלי אחד שְׂכֶנֶם, ימח שמו וזכרו, ונלקח התלמיד ההוא מביתו בהיות שוכב בלי מלבושיו העליונים, ואחר שהניחוהו אצלם ברעב ח' ימים, הוציאוהו להריגה רח"ל והשליכוהו ביער, והישמעאלים באו והפשיטו מה שעליו, ואחר כך הגידו עליו להכומיתי [ועד הקהילה], וכל העיר נקרעה לגזרים מזה הענין, אוי ואבוי! השי"ת ינקום נקמתו ונקמת כל עמו ישראל מיד אויביהם בקרוב".

אגב, בכל יום בתפלת שחרית, נוהג היה רבנו לכפול פסוק **אל נקמות** עשר פעמים, כנגד עשרה הרוגי מלוכה, כנודע מדברי האר"י ז"ל.[2] וזאת בעקבות חלום

2 . ויש לרמוז בפסוק אל נקמות הוי"ה אל נקמות הופיע, שעולה בגימטריא אלף תנ"א (1451), והוא בגימטריא "עשרת הרוגי מלוכה" (1295) עם מספר "יוסף" (156), לרמוז שהריגתם היתה בעון מכירת יוסף. וכן נרמז בפרשת וישב כשאמר

ששמע מפי השוחט הישיש המדקדק **ר' ישועה כהן** זצ"ל, שראה בחלום את הבחור המנוח ר' **חיים נטף** הנזכר, ואמר לו שצריך לכפול הפסוק הנ"ל עשר פעמים.

גאווה יהודית במחנה הכפייה

שני תלמידים נוספים של רבנו, נלקחו לעבודות כפייה במחנות, האחד הוא **רבי חיים אצוייד** זצ"ל, ששימש אחר כך כמזכיר הרבנות בתונס, ובעלייתו ארצה שימש גם כן כמזכיר הרבנות בפתח תקוה. והשני **רבי מאיר יהודה גז** זצ"ל, שלימים שינה את שם משפחתו ל'גץ'.

רבי חיים אצוייד זצ"ל

הרב גץ נלקח למחנה עבודה ביער השוכן לא הרחק מתונס. במחנה זה לא חילקו הגרמנים מזון, וכל אספקת האוכל הוטלה על המשפחות והקהילה. באחת הפעמים, התנפלה חבורת שודדים על שיירת האוכל אשר היתה בדרכה למחנה, ומנות המזון לא הגיעו אל יעדן. כך, כשהם רעבים וצמאים, נאלצו העצורים במחנה להמשיך בשארית כוחותיהם בעבודת הפרך.

ראובן ואני אנה אני בא, כי תיבות אני אנה, ר"ת אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, ורצונו לומר שהוא לא השתתף במכירת יוסף ואפי' הכי נלכד בעונם, ונתגלגל אח"כ בעשרת הרוגי מלוכה. ושו"ר הרמז האחרון בשם ספר נגיד ומצווה להאר"י ז"ל. (ומאז פטירת אמה"ג זצ"ל הי"ד, נהגנו לכפול הפסוק י"א פעמים ובפרט ביוהכ"פ). נאמ"ן ס"ט.

Comité de Recrutement de la
Main-d'Œuvre Juive

Le nommé A S S U I E D VICTOR

habitant TUNIS, 41 AVENUE DE PARIS

Profession RABBIN

Carte d'Identité N° 48.616

Registre G. 1098 N° B.1061, a été affecté aux Travaux légers.

Pour le Comité :
Le Chef de Bureau :

SERVICE DE SANTÉ DE LA MAIN-D'ŒUVRE JUIVE

Décision confirmée par les autorités allemandes à la date du 31 MARS 1943

Le Chef du Recrutement,

תעודת גיוס שקיבל רבי חיים אצוייד בצרפתית
לעבודה בכפייה בעיר ביזרט

צבא חיילי גרמניה נכנסים לתונס

Sonderkommando Hafengeneral

Biserta, den 28.3.1943

Bescheinigung

Der Victor ASSUED vom Judenarbeitslager Biserta wird auf Grund einer deutsch-militär-ärztlichen Untersuchung als arbeitsunfähig entlassen.

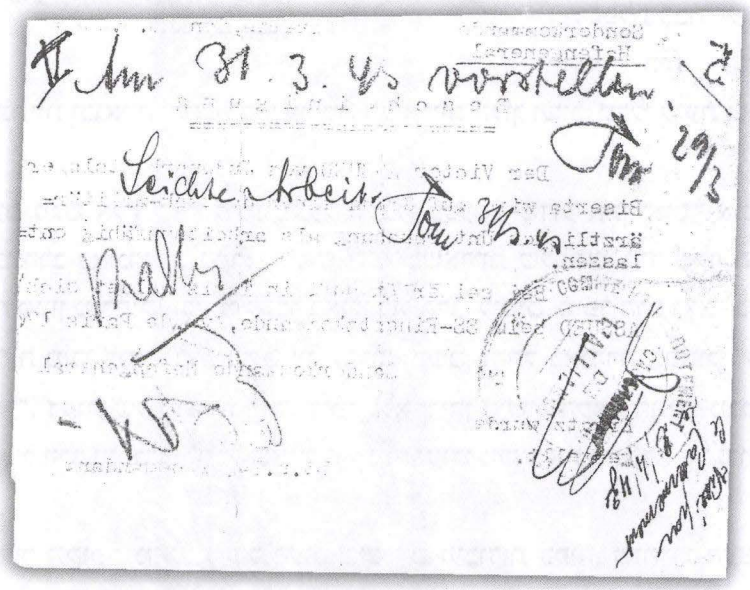
Bei seiner Ankunft in Tunis meldet sich ASSUED beim SS-Einsatzkommando, Ave. de Paris 17(

Sonderkommando Hafengeneral

Ersatz wurde gestellt.

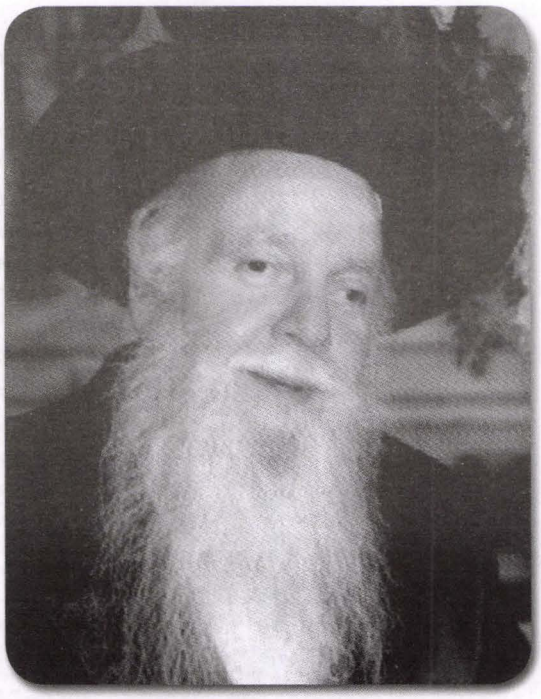
Lt.u.Lagerkommandant

אישור יציאה להסתובב מן-3 לפנות בקר עד 5

אישור בגרמנית שהרב חיים אצוייד לא כשיר לעבודת כפייה

הרב מאיר יהודה גז זצ"ל

לא פעם, חמדו להם הנאצים לצון, והיו משליכים שאריות מזון ממאכליהם לעופות השמים. היהודים האומללים היו מתנפלים בכוחותיהם הדלים על המזון העלוב כדי להחיות את נפשם, לקול צחוקם המרושע של הארורים.

לבו של הרב גז, נחרד בכל פעם מול השפלת כבוד ישראל, והוא היה מתהלך בהפגנתיות ובגאווה יהודית ליד ערימת השאריות הלוך ושוב, מבלי לגעת באוכל.

פעם ניגש אליו קצין גרמני וצעק לעברו בכעס: "מדוע אינך אוסף אוכל?". השיבו הרב באומץ לב נדיר: "אין לי חפץ בשאריות שלכם!". מיד שלף הנאצי אקדח טעון מנרתיקו וכיוונו לעבר ראשו של הרב. לימים, סיפר הרב גז כי באותו רגע היה מוכן למות בלב שלם על קידוש השם, והחל באמירת הפסוק "שמע ישראל". דקות של מתח וחרדה חלפו, ולאחריהן הישיר הקצין הנאצי מבט אל עיניו של הרב והפטיר: "חבל שאינך גרמני!" בעודו משיב את האקדח אל נרתיקו!

לאחר תקופה מייגעת של הכנת ביצורים ועבודות כפיה, שוחררו העצורים לבתיהם, אך נאמר להם כי תוך מספר ימים ייקראו להתייצב פעם נוספת, ואבוי לאשר ישתמט!

הרב גץ שב לביתו, ואמנם, לאחר ימים ספורים הגיעה הקריאה להתייצב בשנית. הפעם, נשלח הרב גץ לביזרטה, עיר נמל השוכנת במרחק של כ-60 ק"מ מתונס. נמל זה נחשב כמקום מעצר קשה ביותר. העצורים בו נאלצו לפרוק נשק מאוניות, בעוד האנגלים מפציצים את הנמל מהאויר, והנאצים מדכאים את רוחם מבלי רחם. רק בנס, נותרו היהודים בחיים.

הרב גץ לא יכול היה לשאת את השפלת אחיו היהודים, ותוך כדי עבודת הפרך ארגן מחתרת של קבוצות יהודים להגנה על כבודם.

למרבה המזל, מפקד קבוצת העבודה הגרמני שלו, חיבבו, ובאחת ההפסקות הציע לו סיגריה, אך הוא סרב באומרו "לא אקח סיגריה מאויבי!".

מעשה זה, של יהודי המקפיד על כבודו, רק הגביר את הערכת הגרמני כלפיו.

נס הצלתו של הרב גץ היה במפתיע. באחת ההפצצות של חיל האויר הבריטי, ניצלו הוא וחבריו את ההזדמנות של המהומה כדי להימלט. תוך כדי מנוסתו, נתקל בלא אחר מאשר המפקד הנאצי. לרגע הוא נרתע, אך מיד התעשת, תפס במעדר שהיה מונח על הארץ, וכשהוא רואה לנגד עיניו את צער אחיו, הלם בכל כוחו בראשו של הצורר, והמשיך לרוץ בלי לדעת מה עלה בגורלו!

במרוצתו הבחין ממרחק במחסום של הצבא הגרמני, ולא ידע כיצד לעוברו. למזלו, פגש חיילים איטלקיים שלמרות שירותם בצבא הנאצי היו רחמנים יותר. הם ריחמו עליו, הלבישוהו במדי חייל איטלקי, תחבו בידו בקבוק יין והעלוהו למשאיתם. משהגיעו למחסום, אמרו לנאצים: "זה חייל שלנו שהשתכר". הנאצים לא חשדו, והוא עבר את המחסום בשלום.

המשאית המשיכה בנסיעתה צפונה, וכשהגיעה לעיר קטנה ובה קהילה יהודית, קפץ הרב מן המשאית ופנה לבית רב הקהילה. באישון לילה נקש על דלת בית הרב, וכשנפתחה, הציג עצמו: "אני מאיר יהודה גז". הרב לא זיהה את הבחור שהיה

כולו שלד עצמות, וסירב להסתירו מפחד שיסתכן.

באותו לילה, התחבא וישן במחסן, ועם שחר החל במסע רגלי מתיש של כשבעים קילומטרים לביתו בעיר הבירה תונס. בהגיעו לביתו, התקשתה אמו לזהותו מרוב שהיה מפוחם, כחוש ומבוהל. אך לאחר שזיהתה אותו נקל לשער את שמחתה הרבה, שלאחר שבועות של היעלמות וחרדה, שב בנה הביתה בשלום[3].

בשנת תש"ט, עלה הרב גץ ארצה, ואחר מלחמת ששת הימים התמנה לרב הכותל.

"רב הכותל" רבי מאיר יהודה גץ (גז) זצ"ל

3 על פי הספר שחובר לזכרו הנקרא "רב הכותל".

בעה"ו יום כ"ב אלול התרצ"ט ג'רבא יע"א

הרב הגדול, מעוז ומגדול, נר ישראל, ראש גולת אריאל,

ראב"ד מקודש וראש הרבנים כמה"ר ר' דוד כטורזה הי"ו ונרו יאיר לעד אמן. עוב"י תונס יע"א.

רבנו הגדול! שלום רב כתורה וכמצוה.

מפני המצב העולמי אשר אין רשות להדליק נר ושאר אורות בלילה, באנו לשאול לרו"מ נר"ו איך ראוי לנהוג בנוגע למה שנהוג מדורות עולם להוליך לבית הכנסת כל אחד נר במעלי יומא דכפורי להיות דולק בליל כפור וביום כפור.

וכן בנוגע לתפלת ערבית ליל כפור, אשר בלתי אור אין השליח צבור ולא הקהל יכולין להתפלל בעל פה.

מצדנו חשבנו לעשות זאת, אשר תחת להוליך במעלי יומא דכפורי מאחרי חצות והלאה, יהיו מוליכים את הנרות במעלי יומא דכפורי מן הבוקר, ויוזהרו שלא יותן בנר שמן רק כדי היום דוקא, ויהיה זה תחת מה שנהוג מלפנים.

ובנוגע לתפלת ערבית, יש לסמוך בעת הדחק כזה על דעת ר' יהודה דמפלג המנחה מתפללים ערבית. ועיין למרן ז"ל א"ח סי' רל"ג. ומזה תהיה הודעה לצבור לבוא לבית הכנסת מסוף שעה חמישית אחר חצות של מעלי יומא דכפורי, ויתחילו אז בישיבה של מעלה וגו' וברכות קריאת שמע ותפלת ערבית של ליל כפור בעוד השמש במרומים, וכפי זה תגמר תפלת ערבית טרם המעריב, ואין צריכים לאור הנר. ויש להודיע לציבור גם כן שיקראו קריאת שמע אחר צאת הכוכבים בלתי ברכות. זה הוא מה שנלע"ד לתקן לפי העת והזמן.

ולהיות כי הענין מצד עצמו נראה להמון כדבר התמוה, לכן הננו מצפים במוקדם האפשרי להודעת רו"מ נר"ו אם דעתו הרמה כתקנה זו, או באופן זולת זה, אשר יראה בעיני רו"מ נר"ו. ומפני כי פה והסביבות צריכים להודעה מוקדמת צבורית בזמן הדרושים הנהוגים, לכן נא בטובו להשיבנו כל כמה שאפשר להקדים, ושכמ"ה. ושלום רב ממנו המעתירים בעדו עתרת החיים והשלום

ע"ה כלפון משה הכהן סילט"א

ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן סילט"א

ספק הלכתי שהתעורר בעקבות ההאפלה בלילות

"מרורות מהאוירונים"

בתקופת המלחמה, היו כוחות הברית מפגיזים את ריכוזי הגרמנים בהפצצות מן האויר, והרעשת תותחים מן הים ומן היבשה. ההפגזות והיריות המחרידות נשמעו כל הזמן, והיוו סבל נורא. מחרדת הקיום, את מרבית הזמן היו מבלים במקלטים הטחובים. אל ביתו של רבנו ירדו ללון שכנים רבים, מאחר ודירתו היתה בקומת הקרקע והסיכון להיפגע היה נמוך יותר. אמנם דירות נוספות היו באותה קומה, אך מבחינה רוחנית חשו בטוחים יותר בבית רבנו שהיה מלא בספרי קודש. בשעת ההפצצות היו משתטחים על הרצפה ומתפללים שיינצלו בזכות ספרי הקודש ובזכות הצדיק הלומד בהם...

ארוע מרגש התרחש באותם הימים בביתו של רבנו, כאשר אחת השכנות ירדה בעת ההפגזות, ובין הפצצה לרעותה ילדה תינוקת בריאה ושלימה ללא עזרת מיילדת... בבחינת 'ירדו שניים ועלו שלשה'.

בהמשך המכתב הנזכר מתאר רבנו לרבו את גודל הפחד והאימה שהטילו המטוסים שחגו מעל ראשיהם:

"באופן שיכלה הזמן לספר מה שסבלנו מרורות מהאוירונים, עד שנתקיים מאמר התוכחה: "בבוקר תאמר מי יתן ערב" וגו'. והקטנים בראותם הארץ מרעדת ומתנענעת כנוע עצי יער, מתפחדים הרבה הרבה ובוכים מאד, עד שנחלו ל"א במחלת הספ'פ'יר [הצהבת] ל"א[4]. וזה לנו שיושבים [שגרים] למטה, אמנם היושבים בעליות בקומה א' וב' ויותר, מרגישים כהנה וכהנה. ומטעם זה היו שכננו השוכנים למעלה יורדים אצלנו ולנים לילות רבים בביתנו על הכר או על הסדין בארץ. וכלנו נעורים ולבנו מפתיע מקול הפצצות כל הלילה ל"א, לא תקום פעמיים צרה".

4 מצב הנפש כידוע משפיע גם על מצב הגוף ותחלואיו.

ימי הזעם

ימי אימה היו אותם ימים ליהודי תונס. הצורר הגרמני התהלך בחוצות העיר בנעליו המסומרות ובכלי המשחית המפלצתיים שלו, וגרם נזקים גדולים ליהודים.

מציאות חדשה נוספת היתה קשה ליהודים. היחס ההדדי שבין היהודים למוסלמים שהיה תקין ומכובד עד אז, לפתע, נמוג לחלוטין. הערבים עָשׂוּ לתת כתף לנאצים הכובשים וברשעות אכזרית נהנו מהגזרות המוטלות על היהודים ואף עודדו וסייעו לגרמנים.

וכפי שמספר רבנו בהמשך המכתב:

"וכמה לילות מחנה האויב ועמהם הישמעאלים, היו מתפרצים בבתי יהודים וגוזלים וחומסים, ומענים נשים ובתולות. ואם יעמוד בעל הבית כנגדם, זורקים כדורי מות [הכוונה ליריות], וניזוקו איזה אנשים. ובאותם הימים ביתנו לא היו בו דלתות כלל כי נגנבו (ואין כוונתי על הדלת של ביתנו ממש, רק הדלתות של החוץ של החצר כולו), וכמה היינו מתפחדים מזה, עד שנעשה דלת אחד שאינו שוה מאומה. רק לעינים יש דלת. אך שבח לאל יתברך לא נעשה עמנו דבר, ולא ארעו שום מכות ברחובותינו, כמה יש להלל ולשבח כמ"ש בנשמת כל חי, ואילו פינו וכו' אין אנו מספיקים וכו' וכו'".

הנצחה לקרבנות שנספו בשואת תוניסיה

העגלה העקשנית

חג הפסח אינו פוסח גם בימים של מלחמה, ויש לחוג אותו כהלכתו ככל מגדניו וחוקתו. אך אוירת החג המתקרב של אותה שנה, לא התאפיינה הפעם בניחוח נקיון ותחושת לבלוב. הפחד שיתק חושים.

רבנו ראה כי אין כלל בשר לחג, וללא שאלות או מחשבות, יצא אל השוק בביטחון מלא, קנה מערביי המקום כבש גדול, ולאחר שחיטה ובדיקה כדת, חילק את בשרו בין השכנים, איתם חלקו את הרגעים הקשים...

ימים ספורים לפני הפסח, התקבל בבית משפחתו של רבי רפאל מאזוז מברק בהול ממשפחת ידידו אברהם כהן הגר בכפר 'בַּאִרְדוֹ' (השוכן במרחק 8 ק"ג מעיר הבירה, ובה שכן ארמון המלך של תוניסיה). "בואו אלינו!" נאמר במכתב "אנו דואגים וחוששים לחייכם. הגרמנים מגיעים אל תונס הבירה תחילה, ואצלנו תהיו מוגנים בעזרת ה'".

ארמון ה'ביי' מלך תונס (1861)

רבי רפאל המחושב וְהַזָּהִיר, שקל את הדברים בפלס מחשבתו. החרדה לגורל המשפחה היקרה לו מכל, והמצב הבטחוני הרעוע, הניעו אותו לפעול כעצת הידידים. הוא הזמין עגלת נוסעים גדולה רתומה לשני סוסים, והמריץ את בני המשפחה (שכללה את רעייתו, בתם הקטנה ורידה מב"ת, וכמובן רבנו ורעייתו ובנם בכורם נ"ע - סך הכל שש נפשות במספר) לארוז את החפצים הנחוצים לשהותם בכפר ברדו.

בשעה 10 בבוקר של יום י"ב ניסן, נצבו בני משפחת מאזוז ליד העגלה הגדולה. כל המטלטלים כבר מסודרים. בני המשפחה הצטופפו על המושבים בעגלה ושלוה בלבם. הם העיפו מבט אחרון לעבר השכנים והמכרים בחרדה לשלומם... ותפלה חרישית לוותה אותם בדרכם.

"הנה יוצאים אנו ממקום סכנה למקום מבטחים. שם בברדו, הכפר הירוק והשליו, לא תשיג אותנו ידם של הרשעים" הרגיעו כולם את עצמם שוב ושוב.

משניתן האות, פתחו הסוסים בדהירה, והעיר תונס החלה מתרחקת אט אט משדה הראיה.

לאחר נסיעה של עשרים דקות, נעצרה לפתע העגלה בחריקת בלמים! העגלון קפץ ממקום מושבו, ניגש לבדוק מהי התקלה, ואז גילה כי האופן הצדדי נעקר ממקומו. במיומנות רבה תיקן את העגלה, כשברקע קולו של רבי רפאל הממלמל פרקי תהילים בקול ערב.

לאחר עשרים דקות של עבודה, עלה הנהג למושבו מיוזע אך מרוצה, והעגלה החלה שוב צוברת תאוצה. אלא שלאחר עשר דקות, שוב נקטעה הנסיעה. והפעם, האום המרכזי ניתק ללא סיבה מיכנית ברורה. ושוב, בזריזות האופיינית לעגלון, קפץ שוב, ותיקן את הדרוש, אם כי הפעם הביעו פניו פליאה...

לאחר תיקון העגלה, כבר לא נותרו ספקות ביחס לאיכותה של העגלה

העגלה נעצרה בחריקת בלמים. סוס ועגלה בתונס

הנוסעת. אך האופן שנעקר שוב, הוכיח אחרת. העגלון לא אבה לוותר על הנסיעה ומלמל משהו "מוזר, מוזר מאוד, העגלה כמעט חדשה! מעולם לא קרה לי מקרה כזה! אל דאגה, מיד אתקן זאת!".

אך אז, קם רבי רפאל, סגר את ספר התהילים ובנחישות אמר בהפתעה: "**אנו שבים הביתה! יש כאן משהו! ה' מסמן לנו לא להמשיך בדרך!** אני מרגיש שאלו הם אותות משמים!". קולות חששות ופחדים נשמעו מבני הבית, אך כמאמר האב, תיקן העגלון את האופן, והעגלה סבה על צירה, ושבה כלעומת שבאה.

כשהלב הומה ומפוחד, שבו לתונס. אך רבי רפאל לא הרפה מבטחונו, והמשיך כרגיל בתפלותיו.

ובינתיים, ההכנות הקדחתניות לקראת ליל הסדר נכנסו להילוך גבוה, הן עוד זמן קצר יסבו כולם סביב לשלחן הסדר.

ליל הסדר הגיע. בני הבית הסבו לסעודת חג שמחה ומכובדת, ואת הפחד ניסו לדחוק לפינה אפלה, לבל יעיב על אוירת החג המרוממת. הסעודה התארכה בסיפור נסיו ונפלאותיו של ה' יתברך ביציאת מצרים, ובפיות המסובים התרוננו המלים: "שלא אחד בלבד עמד עליו לכלותינו, והקב"ה מצילנו מידם", והפעם הדברים נאמרו עם משמעות אקטואלית מתמיד, ונסכו בטחון בקב"ה. בני משפחת מאזוז היו עייפים מליל השימורים, חוסר השינה ניכר על פניהם היגעות, אך הלב מלא שירה והודיה לה' על כל רגע שחולף ללא הפצצות.

בוקר המחרת היה עדין שקט יחסי. סעודת החג התנהלה ללא הפרעות מיוחדות, אך לפתע הופר השקט, שלא כצפוי נשמעה דפיקה קולנית על הדלת, דיבורים רמים, קולות ורעשים מכיוון הכניסה לבית. רבי רפאל אינו מאבד עשתונות, בתנועת יד הוא מרגיע את כולם, ונגש בעצמו אל פתח הבית.

ברעד מה פותח הוא את המנעול, והנה, למול עיניו הנדהמות פרצו כרוח סערה אל הבית השקט בני משפחת כהן! הידידים מהכפר ברדו! הכל הביטו עליהם בהפתעה ובהתרגשות. "מה אתם עושים כאן?!" נפלטה קריאה נדהמת משני הכיוונים.

בני משפחת כהן היגעים הניחו את צרורותיהם על הארץ. "מה אתם עושים כ-א-ן?!" הקולות נמזגו אלו לאלו והתמיהה הצטיירה על פני הכל. רבי רפאל הֶסֶּה אותם, ונתן את רשות הדיבור למר אברהם הכהן, ראש המשפחה.

"לפני שאתחיל בקורות אותנו, השיבו נא על פליאתי הרבה: "מדוע לא הופעתם, אתם, אצלנו כמתוכנן? הלא סיכמנו שאתם תבואו ל'בַּאְרְדוֹ' ותחוגו אצלנו את חג הפסח?!".

"אכן כן" נענו בני משפחת מאזוז, "העמסנו את החבילות על העגלה הנוסעת לברדו, ונסענו, אך במהלך הנסיעה ארעה תקלה לאופני העגלה שלש פעמים! הדבר היה חריג בפרק זמן לא ארוך שכזה, ואבא החליט כי זהו אות משמים, ושבנו

מוזיאון ב'בארדו'

הביתה מאוכזבים ומפוחדים...".

בני משפחת כהן הביטו זה בפני זה המומים, ומר אברהם הכהן נסער ואמר בקול: "חכם עדיף מנביא! נבואה נזרקה ברבי רפאל! אוי ואבוי אילו באתם אלינו...". כאן גברה הסקרנות על הפחד. "מה, מה היה קורה, נו, ספרו כבר!" דחקה הבת הקטנה.

"כעת נספר לכם את הקורות אותנו ותבינו הכל! בערב פסח חיכינו לכם. ואתם, בוששתם מלבוא. הֶבַנּוּ שכנראה מסיבה חשובה החלטתם להשאר בתונס למרות הסכנה. והנה, בשעות הצהריים של ערב פסח החלו להתפשט שמועות איומות כאש בשדה קוצים... "הגרמנים מגיעים לברדו! הגרמנים מתחילים מכאן...".

"קולות הטנקים המשוריינים נשמעו קרובים מתמיד. תוך זמן קצר החלו להשמע מרחוק הדי התפוצצויות שהלכו והתחזקו, וריח מלחמה חרוך נישא באויר. לפני כניסת החג בדיוק בשעה 5.15 אחר הצהריים נשמעה אזעקה רמה, שהריצה אותנו כל עוד נפשנו בנו למקלט.

"רק אבי המשפחה עוד נותר בבית, כי האזעקה תפסה אותו כשהוא באמצע

לרחוץ לכבוד החג. אחד הבנים, יעקב שמו, ראה כי אביו בושש מלהיכנס למקלט, יצא מהמקלט ורצה להיות יחד עם אביו בבית, באמרו "איני רוצה להישאר בעולם בלי אבא, או שנמות ביחד, או שננצל ביחד". כשראה כך האב, מיהר לרדת עם הילד למקלט. ואז, כשכל המשפחה שהו בתוך המקלט, המם לפתע את האזור רעם התפוצצות מחריש אזניים, שהרעיד את כל אמות הסיפים. הפיצוץ היה כל כך מחריד, עד שמעצמת המכה לרגע חשנו כי התקרה קורסת על ראשנו.

"איננו יכולים לתאר בפניכם את ההרגשה שהיתה מנת חלקנו באותם רגעים שהיינו בצל המות. קריאות פחד ואימה יחד עם מלמולי וידוי אחרונים ו"שמע ישראל", שמשו בערבוביה במקלט האפל למחצה. אט אט שככו הקולות, ועלינו לראות מה קרה סמוך כל כך לבית שלנו. המראה שראינו היה מזעזע ובלתי ניתן לעיכול. ההרס שלט בכל. אט אט התחלנו להבין כי הפצצה לא נחתה על בית סמוך אלא על ביתנו שלנו, והוא נהפך לתל חרבות. מה נאמר ומה נדבר?! המראה היה מחריד!!! ביתנו הגדול והמפואר בן שתי הקומות התפוצץ כולו, וקרס למפולת אבנים קטנות המעורבות באפר שחור ונורא. שני פתחים לדירתנו, פתח אחד נסתם כולו באבנים כבדות ומן הפתח האחורי נותרה עוד דרך מילוט, משם יצאנו בזהירות וחרדה.

מר אברהם כהן ז"ל מ"בארדו"

"באורח פלאי ובהשגחה גמורה רק המטבח בו היו למשמרת המצות והבישולים לליל הסדר, נותר ללא פגע.

"נטלנו עמנו מעט אוכל ובגדים ויצאנו אל הדרך. לאן?! לתונס כמובן. אל בני משפחת מאזוז יקירינו. כל הלילה הלכנו עד עכשיו...".

סיים מר אברהם הכהן את סיפורם המצמרר ושתק. האוירה היתה טעונה.

המתח באויר היה מחשמל ממש. מול העיניים עמדה בברור ההשגחה הפרטית שהגנה על כולם.

ואז, סיכם מר אברהם את נקודת השיא: "אילו באתם אתם, לביתנו, צר היה המקלט שלנו מהכיל את כולם, והיינו נאלצים לחוג את ליל הסדר בבית למעלה. ואז, היינו כולנו מוצאים את מותנו, חלילה, בין ההריסות... ברוך פודה ומציל".

חג הגאולה העולמי הפך איפוא להיות חג גאולה פרטי למשפחת מאזוז!

מעשה מופלא זה סיפר רבנו לרבו בסיום המכתב הנזכר, אלא שהמכתב שיש בידנו נקטע, וה' יזכנו למצוא את המשכו, וכה כתב:

"והרבה אנשים היו מעתיקים דירתם ממקום למקום, ויש שהצליחו דאיגלאי מילתא שהמקום שהיו בו הוכה, וכשהעתיקו ניצולו, ויש להיפך רח"ל. ואנחנו היינו מסופקים אם להעתיק או לא, ולבסוף הסכמנו להעתיק, ושכרנו עגלה אחת והנחנו בה מעט כלים ומלבושים וכיוצא, והתחלנו ללכת, אך לא הלכנו..." [המשך המכתב אבד לצערנו, אך בניו של רבנו שמעו מפיו את כל הסיפור, וכ"כ מבניו ומשפחתו של מר אברהם כהן הנ"ל].

מסופר כי כאשר הגיע המכתב הנזכר של רבנו אל רבי חויתה בג'רבא, היה זה לבני ג'רבא כעין דיווח טרי מהמתרחש בעיר הבירה, מאחר ואמצעי התקשורת היו לקויים בזמן המלחמה. חיש קל נפוצה השמועה, ונתקבץ הקהל בבית הכנסת לקרות המכתב מלה במלה, כשבראשם רבה של ג'רבא מרן רבי כלפון משה הכהן זצ"ל ורבי חויתה. במהלך הקריאה, נסתפקו בכוונתו באיזה לשון, נענה רבי כלפון ואמר: "רבי מצליח דייקן בלשונו, ולשונו מורה כך ולא כך". אחר זמן נפגש רבנו עם רבו רבי חויתה, ושאלו הלה לכוונתו, והוא אישר שאכן, כוונתו היתה כפי ששיער רבי כלפון.

במענה למכתב ארוך זה, ענה רבי חויתה לרבנו במכתב (מיום ערב חג השבועות

התש"ג) בשורות הבאות:

"ואחדש"ו כת"ר נר"ו, קבלתי מכתבו היקר ונתפעלתי מטו"ש [מטוב שלומו] כי טוב הוא וטבא להוי, הלכ"ט כל"ח [הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו]. ובקראי את מכתבו זלגו עיני דמעות מצער ומשמחה, מצער על היהודים שנהרגו בידי זדים ארורים, ובפרט התלמיד חכם הרח"נ [הרב חיים נטף] הי"ד אכי"ר, ומשמחה על גודל חסדיו יתברך שעשה עמכם בפרטות ובכללות, ישש"ל [ישתבח שמו לעד]. ויה"ר שירחם עלינו גם אנחנו פה היושבים בגלות מר ונמהר בעוה"ר מפני הפקידים אשר כלם צוררי יהודה, וסבלנו מאד מאד מהם גם אחרי שנשתחררנו מיד האויב הידוע, ועוד אנו סובלים מהם לע"ע [לעת עתה]".

בין השיחים עם ספר תהילים

אחד מתלמידי רבנו, **הרב חיים בוכובזה** שמו, בהיותו נתין צרפתי, גויס לצבא הצרפתי הנלחם בגרמנים, אך לבסוף נפל בשבי הגרמני. למזלו הטוב חשבוהו לצרפתי מבטן ומלידה, ולקחוהו למשרת בוילה של איזה גרמני, כשהוא שומר בחשאיות לבל ידעו על עמו ועל מולדתו.

"רק דמות אחת הזדקרה מדי פעם מול עיניי, מעודדת, נוסכת כוחות ותקוה: רבי ומורי, הרה"ג **מצליח מאזוז** מתונס", סיפר לימים הרב בוכובזה לתלמידיו בצרפת, "הדרת הפנים שלו, העיניים החודרות ללב, המבט המחמם וההשקעה שלו בנו, התלמידים, לא משו ממני".

כיון שלמד אצל רבנו חכמת עיבור השנה, ידע מתי יחול חג הפסח, ובמשך שבעת ימי הפסח ניזון רק מאכילת תפוחי אדמה.

תחת אחד השיחים בחצר ביתו של הגרמני, היה מטמין ספר תהלים קטן,

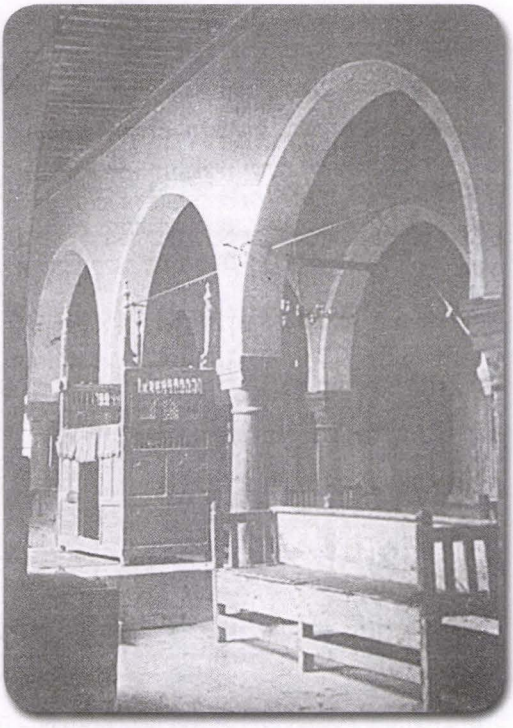

ובעתות הפנאי היה יושב שחוח וממלמל חרש את מלות דוד המלך שנסכו בו עידוד, עד שבסייעתא דשמיא מיוחדת זכה להינצל מן התופת.

עלילה שפלה

ששה חודשים שלטו הנאצים בתונס ואל האי ג'רבא לא הספיקו להגיע. אך בהמשך לכיבוש תוניס, התקדמו הגרמנים דרומה, ובסוף חורף תש"ג פלשו לג'רבא, שם הקימו שדה תעופה עבור מטוסיהם שנחתו שם, על מנת לעכב את אוניותיהם של צבאות הברית מלעבור לים התיכון.

עיניהם של בני ג'רבא, נתלו ברבם מרן הגאון **רבי כלפון משה הכהן** זצ"ל, ראב"ד ג'רבא, והוא, כקברניט המוביל את ספינתו לחוף מבטחים, שמקצועיותו נמדדת דוקא בעת שגלים ונחשולי מים עומדים להציף את ספינתו, דאג לכל מחסורי בני הקהילה, ובפרט לעניי העיר, שבזמן המלחמה סבלם היה קשה מנשוא והגיעו עד פת לחם.

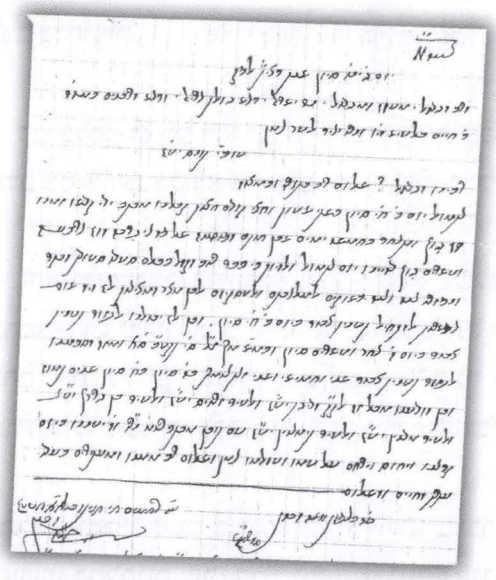

בית הכנסת הגדול בחארה כבירה ג'רבא

בדרשותיו מרעיף היה על בני קהילתו דברי ניחומים, ומעודדם חדשים לבקרים בדברים המשובבים את הלב. בדרשתו הקבועה בשבת זכור, שהתקיימה במעמד קהל רב בבית הכנסת הגדול בג'רבא, קשה היה עליו מרוב צער ויגון לשאת את דרשתו

על פה, ולכן קורא היה מתוך הכתב מעט וממשיך ושוב קשה עליו הדיבור, ממתין תוך שקט מוחלט מהציבור המתוח, וממשיך ושוב קולו נשנק מבכי, כך עד לסיומה של הדרשה.

מכתב ששלחו רבני ג'רבא לרבי חיים בלעיש זצ"ל הרב הראשי לתונס בחודש סיון תת"ש, אודות קביעת תענית ציבור על המלחמה הקרבה (הגם שלא ידעו עדיין את מימדי הזוועה), ליום שני ח"י סיון. והמכתב הגיע לרבני ג'רבא ביום שני זה בשעה עשר בבקר אחרי שהצבור רובם ככולם אכלו ארוחת בקר, ולכן הציעו רבני ג'רבא לקבוע תענית ג' ימים בה"ב, כ"ה סיון, כ"ח סיון, ב' תמוז.

מספר תקנות תיקן רבי כלפון באותם ימים, כדי לבטל את רוע הגזירה. אחת מהן היתה, שבין ישתבח לברכו, יקראו הציבור "שיר המעלות ממעמקים", כמו בעשרת ימי תשובה. ולאחר החזרה יאמרו "אבינו מלכנו" (חוץ מה"אבינו מלכנו" שנזכר בהם "כתבנו")[5]. כמו כן חיבר תפלה מיוחדת לשלום עם ישראל.

שבועות מספר חנו הגרמנים באי ג'רבא, והיה ברור כי זה רק ענין של זמן עד אשר ימצאו עילה לפגוע ביהודי המקום.

היה זה בבוקר יום שבת קדש פרשת תרומה, בו עמדו לקרוא את הפסוק "אשר תקחו מאתם זהב" (שמות כה, ג), ח' באדר א' התש"ג. בית הכנסת "הכהנים" בג'רבא היה מלא וגדוש מתפללים נרגשים, חרדים לגורלם, שופכים שיחם לפני קונם, ומלכם בראשם רב העיר רבי כלפון.

עת חזרת הש"ץ של מוסף הגיעה, והחזן סלסל בקולו הערב "קדוש, קדוש,

5 תקנה זו נזכרה בספרו שו"ת "שואל ונשאל" (ח"ב חא"ח סימן י"ד). ושם דן אם זה נחשב הפסק. ע"ש. ועיין בהערות מרן רה"י שליט"א שם בסוף הספר.

קדוש", כשכל הקהל כולם כאחד עונים באימה ואומרים ביראה אחריו את קדושת ה'כתר'. לפתע, נשמעה מחוץ לבית הכנסת חריקת בלמים של רכב צבאי. פלוגה של קציני גסטאפו גרמנים נכנסה בצעדים מהירים לבית הכנסת, ופקדה לקרוא לרב בדחיפות.

רבי כלפון לא נע ולא זע. הוא המשיך את תפלתו כאילו לא עומדים מולו חיות אדם צמאי דם. רק כאשר סיים את תפלתו בדביקות, יצא אל הגרמנים הארורים.

"האנגלים ובעלי בריתם פוצצו את המוצב שלנו בנמל אלמרסה!" שאגו הקצינים בחמת-זעם "ברור לנו כי אתם היהודים יצרתם קשר עמם, ובשעות הלילה נתתם להם איתות היכן להשליך את הפגזים!" סננו הגרמנים מבין שיניהם, והדברים תורגמו לרב על ידי ערבי מקומי שנלווה אליהם[6].

"חלילה וחס!" נזעק רבי כלפון "אין ידנו בדבר! מה לנו, קהילה זעירה, להכניס ראשינו במלחמת שתי המדינות הגדולות?! הנה זה מספר שבועות שֶׁחוֹנִים אַתֶּם בעירנו, הנעשה איזה דבר רע כלפיכם על ידי אחד מאתנו?!" סיים הרב את דבריו.

דרישה חסרת פשרות

הגרמנים התעלמו בקור רוח מדבריו של הרב היהודי, וכאילו לא שמעו את תשובתו קבעו בנחרצות: "כעונש על כך, עליך לאסוף מיהודי ג'רבא, לא פחות מחמשים קילוגרמים של זהב תוך שלש שעות וחצי מרגע זה! וָלֹא!" איימו "נִירֶה למוות ברבני הקהילה ועשיריה[7], ולאחר מכן יפציצו מטוסינו את שתי קהילות היהודים בג'רבא עד היסוד, וחורבנן יהיה חורבן עולם!".

---

6 כך נזכר בכמה מקומות שהובא סיפור זה, אך בספר "דרכי אמת" הנד"מ (עמ' 315) כתב שהמתורגמן היה יהודי בשם מישאל כהן, ששימש כמתורגמן בהמשך. וברוך היודע.

7 בידם היתה רשימה מפורטת של שמונה שמות גבירי ועשירי הקהילה, ואלה שמותם: זקן חדוק, וזיפה פנש, כמוס קאבלה, מכלוף קאבלה, עמירה בן כרייף פנש, יעקב בן צמח כהן, חיים הטראבלסי, משה כהן (זכות משה, עמ' 65).

הגרמנים הארורים ביקשו להבטיח את קיומה של הפקודה, והפטירו בקול שטני לעבר רב הָאִי: "מעתה מוחזק הנך כשבוי בידנו, עד למילוי ההוראה!".

כל תחנוניו של רבי כלפון לגרמנים כי אין זה מציאותי לאסוף הון כה רב מאנשים חסרי כל - עלו בתוהו, אוזניהם היו אטומות משמוע, ולבם ערל מהבין.

כשהם מנופפים באקדחיהם הנוצצים ופוסעים בשחצנות במגפיהם המסומרים, הפנו הגרמנים עורף ושעטו על הג'יפ הצבאי חזרה אל מוצבם, מותירים את הצדיק ובני קהילתו המומים מהגזרה הנוראה שנחתה על ראשם בְּן-רגע.

אם לא די היה בכל זה, כדי להכניס פחד ומורך בלב היהודים, הטיסו הגרמנים שני מטוסי קרב שחגו בשמי ג'רבא הלוך ושוב, רומזים לאיום להפציץ את ישובי היהודים ח"ו.

במכתב ששיגר הגאון רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל לרבנו, הנחשף כאן לראשונה, ורק חלק ממנו נמצא בידנו, הוא מתאר את אותם שעות כך: "ביום ערב ראש חודש אדר א', עשינו פדיון בהרבה מתענים בבית הכנסת הגדולה, וגם הרבה שאין מתענים באו ללמוד עמהם. ביום ח' אדר א', יום שבת קודש, קרוב לעשרה שעות [לשעה עשר בבוקר] באו ב' פקידים מחיל האויב אל הרה"ג מוהרמ"ך [מורנו הרב כלפון משה הכהן] נר"ו, ומצאוהו מתפלל בקדושת כתר, ובקשו ממנו להזמין להם חמשים כילו זהב בשש שעות דוקא, ובידם רשימה מח' גבירי העיר חמשה...".

מנהיגות במבחן

רבי כלפון שהיה לבו רך כקנה, נבעת מאד מאיומיהם הנוראים של הגרמנים ומדרישתם האולטימטיבית. היטב ידע את אשר עוללה ידם הרשעה בארצות אירופה, וכי קלגסי הנאצים האכזריים, בעלי לב האבן ויד הברזל, אכן, עלולים להוציא לפועל את זממם הרע.

כאן, עמדה במבחן מנהיגותו. ביודעו כי חיי כל הקהל תלויים בו, וכל תנועה או תזוזה בלתי נכונה מצידו, עלולה להיות הרת אסון, חישב כל פעולה וצעד שהיה בכוונתו לעשות כדי להסיר את איום המות מעל ראשי עם קודש.

בתוך כך, ניגשו אל רבי כלפון מספר בחורים יהודים גברתנים ואמיצי לב. בעיניהם מוצת היה זיק נחוש של נקמה. הם לחשו באוזניו כי גמרו אומר לקום על הגרמנים ולהרגם. הרב שקרא היטב את המפה, וידע שהגרמנים הינם רשעים שהשעה כעת משחקת להם, הניא את הבחורים באומרו "גזירה היא וְנִקַבְּלֶהָ".

פיקוח נפש דוחה שבת

ללא שהיות, נרתם רבי כלפון לאיסוף הזהב. ביודעו כי יש אנשים שממונם חביב עליהם יותר מגופם, קינן חשש בלבו כי יהיו עשירים שימאנו להביא את זהבם, אף שבמחיר זה ישלמו על כך בחייהם.

מה עשה? פעל בחכמה, ולא גבה מהם ישירות את הכסף, אלא אסף מיד את כל הקהל ובראשם ראשי ועד הקהילה, ופרש בפניהם את רוע הגזירה. ולאחר מכן גזרו הוא ובית דינו בכח התורה ובחרם על כל מי שיש בידו זהב או תכשיט מזהב, בין שלו בין של אחרים, שימסרהו תיכף ומיד לקופת הקהל! "גם אם הזהב טמון במקום סתר ואפילו באדמה" - הוסיף הרב - "חובה על כל יחיד לחלל את השבת לשם כך ולחפור ולהוציאו, ואין כל חשש מעבירה, שכן זוהי הצלת נפשות ממש!".

נוסף על ציווי זה, הוסיף הרב במלוא חומרת הדין, שמי שלא יאבה לשמוע לקול חכמים ויסתיר את זהבו, אזי לאחר המלחמה יוחרם זהבו ממנו, וְיֶחָשֵׁב כעבודה זרה שאסורה בהנאה. עוד הוסיף רבי כלפון שאסיפת הזהב והתנדבות העם הרי היא כפרה לחטא העגל.

התפרקו נזמי הזהב

כיון שנודעה דבר הגזירה, נהפכה ג'רבא השקטה למרקחה. בבתים רבים לא הצליחו לערוך קידוש וסעודת שבת. הכל היו עסוקים באספת הזהב בקדחתנות וללא הפסקה.

היו אלו מחזות כואבים ועצובים. יהודים אשר במשך עשרות שנים עמלו וחסכו זהב בדם נפשם מפתם ומלחמם כדי להשיא את בניהם ובנותיהם, או כדי ליהנות מעמלם בימי זקנתם - פירקו נזמי הזהב אשר באזני נשיהם ובנותיהם והביאום אל רבי כלפון. בלבם שמחה על שזוכים לקיים דברי חכמים ולסייע בהצלת הקהילה, ועצב על שחייבים למלא תאוותם של הנאצים הארורים, שכן סכנת חיים מרחפת על ראשם. יש לציין כי בג'רבא כל השקעותיהם של היהודים העשירים התמקדו בזהב שהיו רוכשים לנשותיהם. גם המקצוע הדומיננטי בג'רבא היה צורפות בזהב.

המקצוע הדומיננטי בג'רבא. תכשיטי כסף טהור עבודת צורפים יהודים

כאשר נודע לגאון רבי **רחמים חי חויתה הכהן** זצ"ל דבר הגזירה, פנה מיד לביתו. הזהב ששמר מחסכונותיו, טמון היה במקום גבוה בתוך קיר ביתו. רבי חויתה ביקש ממי שהיה לימים חתנו - **רבי ששון הכהן** הי"ו, כי ייסייע בידו לשבור חלק מן הקיר, ולהוציא את הזהב הטמון שם.

אחרי איסוף הזהב מביתו, ביקש מרבי ששון שיפנה לביתו של תלמידו הגאון **רבי רפאל כדיר צבאן** זצ"ל, ויטול גם משם זהב נוסף אשר הפקיד בידו למשמרת עד לנישואי בנותיו[8]. לאחר מכן, יצא רבי חויתה לרחובה של עיר כשסל בידו, עבר מבית לבית, וביקש בדמעות שליש מכל מי שיש בידו זהב, שיתנהו בתוך הסל.

8 "דרכי אמת" הנד"מ (עמ' 316) מפי עד ראיה.

על כך, ועל הטרגדיה הקשה שהותירה את חותמה אצל רבי חויתה גם מבחינה כלכלית וגם מבחינה רפואית, ניתן לקרוא במכתב הבא אותו שלח רבי חויתה לרבנו ולאביו לאחר סיום הפרשה:

בעה"ו ג'רבה יום ל"ה למטמוני"ם [לימי העומר, כ' באייר] התש"ג.

ידידנו החו"ש כה"ר ר' רפאל מאג'וז הי"ו
ובנו ידידנו החו"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו ונרו יאיר לעד אמן.

עוב"י תונס יע"א.

ואחדש"ו כת"ר נר"ו, שלי"ת הלכ"ט כל"ח [שבח לאל יתברך, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו] שנתבשרנו מטוב שלומם,

כי הוגד לנו שעברו עליהם צרות רבות, וכמה נסים ונפלאות היו. ברוך פודה ומציל. וגם אנו סבלנו נוראות, וכאשר תראו במכתבי הארוך הנלוה לזה. שלי"ת על המצב של עתה, וה' יגמור לטובה אמן.

במכתב הנזכר כתבתי אודות רשימת הזהב בארוכה, ואני עתה בצע"ג [בצער גדול] ל"א על ענין הרשימה שלא נעשית [כוונתו על רשימה של אלו שנלקח מהם הזהב, וזאת כדי לקבל פיצויים]...

המחשבות גברו עלי ל"א מכל צד ופינה. מה שהיה אצלי זהב מירושת מ"א [מר אבי] ז"ל ונדוניית בתי עם נדוניית בתי הנשואה שהיתה טמונה אצלי נתננו כלם לגמרי לגמרי קרוב לחצי כילו זהב. מפני יוקר השער העמסתי על עצמי חובות כבדים קרוב לי"ז אלף פרנק כעת. הפרס [המשכורת] נותנים לי ג' מאות בשבוע בזמן שהייתי מוציא ב' אלפים לשבוע. רק פעם

נתנו לי עראי אלף פרנק, ופעם אחת חמשה אלפים ופעם אחת ב' אלפים, ותו לא. ולעת עתה לא ידעתי מה לעשות. ע"י השתדלות ידי"ן הרכ"ץ [הרב כדיר צבאן] נר"ו, שבוע זו הוסיפו ב' מאות בשבוע עראי מכאן עד ב' חדשים דוקא,

ואני מוציא קרוב לשמנה מאות. שתי בנותי בפ"י [בן פורת יוסף] הגיעו לפרק הנושא, גם השלישית בקרוב תגיע איה"ב [אם יגזור ה' בחיים], ואין לי כלום ממש כאמור.

בתי הגדולה כפי הנראה שיש שדוך עם בן אחותי הי"ו, אך מה נשאר לי לתת נדוניא והוצאות החופה וכיו"ב, וה' ירחם. אם נעשית רשימה אולי יחנן ה' ויחזירו לנו אפילו למחצה לשליש ולרביע...

ולא די כל זה, אלא שאם ב"מ יגיע הזמן כנזכר, אהיה אחראי בעד חצי הזהב או רובו שנמסר לידי ממש, ויאמרו כי אנו מסרנו לידך, ולמה לא עשית רשימה עד שהפסדנו הכל?!...

באמת גברו עלי המחשבות עד שקצתי ב"מ. ועוד אני חושש ח"ו מן השיבוש [הדיכאון]. מפני המחשבות הגדולות, איני מוצא מנוחה בשינה או באכילה או בלימוד. ה' ברחמיו יתן לנו ישוב טוב אכי"ר...

והנני מצפה לתשובתו הרמתה, ושכמ"ה [ושכרו כפול מן השמים]. ושו"ש ואל"ש [ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום].

ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן סילט"א.

אכן, מחמת מאורע זה, קיבל רבי חויתה שיתוק קשה בכל גופו, למעט ראשו. הוא נזקק לטיפול רפואי ארוך בתוניס הבירה, אך הטיפול לא הועיל, והוא נותר משותק עד סוף ימיו.

אך כל זה לא מנע את המשך לימודיו ותפקודו השוטף עם קהל מרעיתו. הגאון **רבי רפאל כדיר צבאן** זצ"ל, בבואו לשרטט קוים לדמותו של רבי חויתה, ולתאר את יסוריו ומסירות נפשו לתורה, כתב את המלים הבאות [בהקדמתו לספר פרחי כהונה ח"ב, על הש"ס]: "מי מאתנו אינו זוכר את התמונה הקודרת והמפליאה גם יחד, בשבת רבנו על כסאו, שלד חי לא זז ימין ושמאל, ראש כפוף, עקום הצידה, עינים נמקות בחוריהן, ויחד עם זה מוח צלול, לב חי פועם, חזק תוסס וערני, משיב לשואליו דבר, מי בהלכה ומי בש"ס, לזה באגדה ולשני בפוסקים, עין ראתה ותעידהו אוזן שמעה ותאשרהו". [בהקדמתו לספר פרחי כהונה ח"ב, על הש"ס].

כור הזהב

ועתה נשוב אל בית הכנסת "הכהנים" בג'רבא, אשר נקבע כמוקד איסוף הזהב, ולשם הזרים הציבור את זהבו. כשעיניהם זולגות דמעות, הטילו יהודי ג'רבא את זהבם לתוך הסל שהיה בידי רבי כלפון שישב כל אותה העת בבית הכנסת ואסף את הזהב מכל הבאים.

לצדו של רבי כלפון נרתם אחד מאנשי הקהילה, יהודי בשם מר **שושן חורי** שסייע בידו באסיפת הזהב. לימים יספר מר שושן חורי כי היו אנשים שהטילו לתוך הסל מחרוזות של זהב משובצות באבנים טובות ומרגליות, כדי שהיהלומים יוסיפו על משקל הזהב, אך הרב התנגד לכך, וביקשו להפריד את הזהב מהיהלומים, ורק אותו לשים בסל.

"רבי!" לחש מר שושן "אם נוסיף גם את היהלומים, יצטרף כובדם למשקל ונוכל להגיע לסכום הדרוש". אך הרב השיבו קצרות: "אנו התחייבנו לתת להם זהב בלבד". הוא לא הסתפק באזהרתו, אלא עָקַב לראות שיעשו כדבריו. היה זה

כנראה מחמת יושרו הגדול (או אולי חשש שמא יגלו הגרמנים עורמה זו, ויהיה המצב גרוע יותר).

בתוך כך, ניגש לפתע לרב רופא גוי בשם ד"ר פייטריני, שהזדמן למקום במקרה כדי לטפל בחולה. להפתעת הרב ועוזרו, שלף הלה מאצבעו את טבעת נישואיו, וצירפה לסל האיסוף.

הברכה אשר ברך משה (דברים לג,א)

אשה אחת מנשות ג'רבא בשם מרת כְּנָפִיטָה סופר (אחותו של הגאון רבי בן-ציון דיעי זצ"ל) היתה באותה עת בגיל 25 שנה. כאשר שמעה על הגזירה הנוראה, וראתה את רבי כלפון עובר מבית לבית כדי לקבץ את הזהב, הוציאה את כל תכשיטיה הרבים, ואפילו את טבעת הנישואין היקרה שלפה מאצבעה, ועל אף הקושי הרב שבדבר, תרמה את הכל לטובת איסוף הזהב, עד שלא נותר בביתה אף לא גרם אחד של זהב. בתה מרת נושה דיעי מב"ת (רעייתו של מר חותאני דיעי הי"ו) מבאר שבע, היתה באותו זמן בגיל ארבע שנים, והיא זוכרת עד היום כיצד ניגשה אליה אמה והוציאה את העגילים הקטנות מאוזניה, למרות שהיתה מתנגדת ובוכה שלא יקחו לה אותם.

הגאון רבי **בן ציון דיעי** זצ"ל

בראות רבי כלפון את התמסרותה של האשה וויתורה על כל כך הרבה זהב אישי, התרגש ויצא מגדרו ובירכה באריכות ימים ושנים! מן הסתם מדה כנגד מדה על כך שגרמה להחיות עם רב.

עשרים ושמונה שנה המתינה לה זכות זו. לימים עלתה עם בעלה **ר' עזיזי סופר**

ז"ל לארץ הקודש והתגוררו בבאר שבע. בשנת התשל"א, כשהיתה בגיל 53 שנים, חלתה, והיה עליה לעבור ניתוח קשה ומסובך בבית החולים "סורוקה" בבאר שבע. היא פחדה מאד מהניתוח ולא רצתה לעבור אותו בשום אופן. מחוסר ברירה, הורו לה בבית החולים לחתום על מסמך שהיא מאשרת את יציאתה מבית החולים על דעתה ואחריותה, וכן עשתה.

והנה באותו לילה כאשר נמה האשה את שנתה, ראתה בחלומה את רעייתו של רבי כלפון הרבנית "מסיעדה". אמרה לה הרבנית בקול מעודד: "אל תיראי ואל תפחדי מהניתוח כלל, שכן בעלי הרב יהיה נוכח בחדר הניתוח ותצאי ממנו בשלום, כי ידוע ידענו איך הקדשת בימי הזעם את כל הזהב שהיה ברשותך". למחרת התעוררה האשה שמחה וטובת לב, ומיד נתנה את הסכמתה לערוך את הניתוח, שאכן הצליח למעלה מן המשוער, והיא יצאה מבית החולים בריאה ושלמה לחיים טובים ולשלום.

בני משפחתה מספרים כי בכל פעם שלא חשה בטוב והובהלה אל בית החולים, לא ניכרה על פניה כל דאגה, והיא הרגיעה את עצמה ואת הסובבים בשלוה: "הֶיוּ רגועים! אחלים מזה, הלא רבי כלפון בירכני באריכות ימים"...

אכן, זכתה אשה צדקנית זו לאריכות ימים ושנים כברכת רבי כלפון, ונפטרה בשיבה טובה בגיל 91 שנה, ביום כ"ד חשון התש"ע, כשהיא בצלילות דעת עד ליומה האחרון[9]. לאחר פטירתה התברר כי היו לה זכויות נוספות בהחזקת תורה, בהיותה בין התורמים החשובים לישיבת "כסא רחמים", ואף רכשה בימי חייה חדר בפנימייה לעלוי נשמת בעלה והוריה נ"ע. תנצבה"א.

החדר בפנימיה שרכשה הצדקנית

9 סיפור זה שמע הגאון **רבי צמח מאזוז** שליט"א מפי בני משפחתה של האשה.

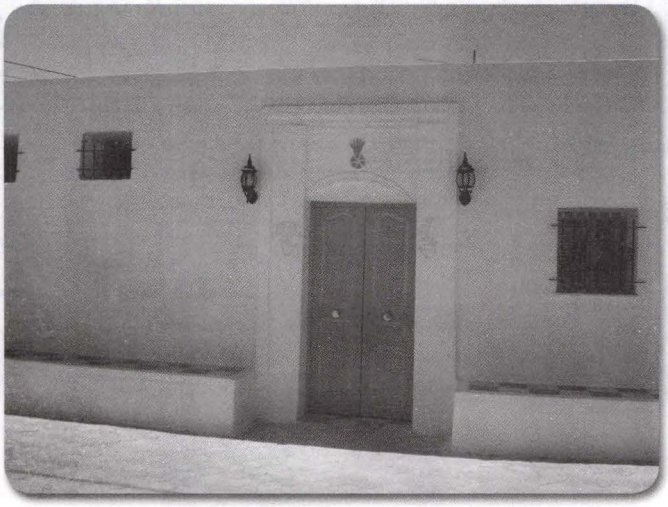

לעומת זאת, היו גם מקרים הפוכים, בהם אנשים הפסידו לאחר שלא מילאו בשלמות אחר קריאת רבי כלפון באותה שבת נוראה. סיפר איש אחד, שחס על ממונו, והביא רק מחצית מהזהב שהיה ברשותו. לאחר השחרור שב למסחרו, ובאורח פלא לא הרויח מאומה מהזהב שנותר, וכספו ירד לטמיון.

על הג'יפ ביום השבת!

כל המאורע שהיה עד עתה, התרחש ברובע הגדול ('אלחארה אלכבירה') של ג'רבא. במרחק של כששה קילומטרים ממנו, שָׁכַן לו איזור יהודי נוסף שנקרא "הרובע הקטן" ('אלחארה צגירה'). מפאת המרחק שהפריד ביניהם, לא הגיע עדיין דבר הגזירה לאוזני תושבי הרובע הקטן, והם המשיכו לשבות את שבתם כרגיל.

משנודע לגרמנים כי קיים איזור נוסף שמתגוררים בו יהודים, לא באו על סיפוקם. בתאוות הבצע שלהם, חפצו לכלול במזימתם השטנית את היהודים כולם, ולעשוק גם את זהבם של אנשי הרובע הקטן. מה עשו אותם רשעים? בעצם יום השבת, אילצו את רבי כלפון לעלות על ג'יפ צבאי ולנסוע עמם לרובע הקטן, כדי לחייבו להורות גם ליהודי הרובע הקטן להשלים את כמות הזהב הנדרשתלתשלום הקנס.

שער בית ברובע הקטן, כאשר בחזית הבית אצטבא בנוייה לישיבה.

גם במצב פחד ודאגה רבה כאותה שעה, רבי כלפון אינו מאבד את צלילות דעתו. טרם עלותו על הג'יפ הצבאי, תוחב הוא ידו לכיסו, ושולף את קופסת הטבק שלו. הוא מפקידה ביד נכדו רבי נסים הכהן, כשהוא מפטיר במהירות אל מול עיניהם הרושפות של הנאצים: "הנסיעה אמנם מוכרחת היא לצורך פיקוח נפש, אך טלטול הקופסא אינו מוכרח, ואסור הוא". יחד עם רבי כלפון, עלה על הג'יפ יהודי נוסף בשם מישאל כהן, אשר שימש כמתורגמן בין הגרמנים לבין רבי כלפון.

רבה של ג'רבא יושב בג'יפ נרעש ומודאג. ניכר כי קשה עליו מאוד הדבר. הוא, שנזהר תמיד באיסורי שבת קלה כבחמורה, מוכרח עתה לנסוע ברכב בעצם יום השבת! אך הוא מנחם את עצמו בכך שהדבר בגדר פיקוח נפש ממש, ואין לך פיקוח נפש גדול מזה. ועל מה אם לא על כך כתב רבנו הרמב"ם שדברים של פיקוח נפש "אין עושין אותן לא על ידי נכרים, ולא על ידי קטנים, ולא על ידי עבדים, ולא על

בית הכנסת "אלגריבה" ברובע הקטן

ידי נשים וכו' **אלא על ידי גדולי ישראל וחכמיהם**"[10].

ארון הקודש בבית הכנסת 'אלגריבה',
ועל דלתותיו עשרות טסי כסף שנתרמו כסגולה לחיים

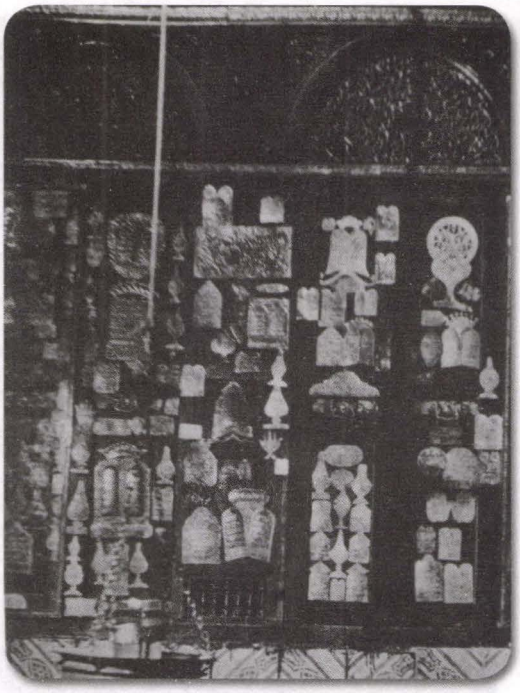
תושבי הרובע הקטן שפשפו את עיניהם בתימהון כשהבחינו לפתע בג'יפ מתקרב ועליו נראה רבם הנערץ בעיצומה של השבת! לרגע קט לא האמינו שהמחזה הינו אמיתי, אך משראו את קציני הגסטאפו הגרמנים, הבינו כי מדובר במזימה נוראה וחרדו לבאות. רבי כלפון ירד מהג'יפ וסביבו הצטופף כל הקהל. בכאב רב, הודיעם רבי כלפון את רוע הגזרה, ומיד מסר כל אחד את הזהב שהיה ברשותו בעצב ובשברון לב[11]. באחד מבתי הכנסת, עמד רבי כלפון על יד ההיכל, וקרא בדביקות מלה במלה "מזמור לדוד ה' רועי וגו' גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי" וגו'.

למעשה, כבר מתחילה שלח רבי כלפון שלוחים שצעדו רגלית אל בית הכנסת "אלגריבה" ברובע הקטן, כדי שיביאו משם את הזהב הנמצא בבית הכנסת על

10 משנה תורה (פרק ב' מהלכות שבת ה"ג). ועיין בבית יוסף (סימן שכ"ח סעיף י"ב) שפירש אחרת בדעת הרמב"ם, אך כבר העירו האחרונים שלא ראה מרן את דברי הרמב"ם בפירוש המשנה (סוף פרק י"ח דשבת). כיעו"ש.

11 בסוף ספר "יהודה יעלה" (עמ' תרט"ז), הביא דברי הרב רבינוביץ ז"ל שסיפר כי רבי כלפון גבה גם מתושבי הרובע הקטן, כי יש הסכם עתיק יומין בין שתי הקהילות שבכל המסים המוטלים על היהודים, הרובע הקטן משלם שליש והרובע הגדול שני שלישים (עיין בזה בספר "מעשה בית דין" סימן כ"א).

היכל בית הכנסת אלגריבה עם טסי כסף

דלתות ההיכל, וכן את אצבעות הרימונים והכתרים של ספרי תורה העשויים מזהב טהור.

אנשי בית הכנסת שלא ידעו בבירור על כוונותיהם הזדוניות של הנאצים, סרבו להאמין לדברי השלוחים, ולא אבו לתת בידם את מבוקשם. רק עתה, כאשר הגיע רבם בכבודו ובעצמו, הבינו כי מדובר באיום רציני, והגישו מיד את הזהב האצור בבית הכנסת.

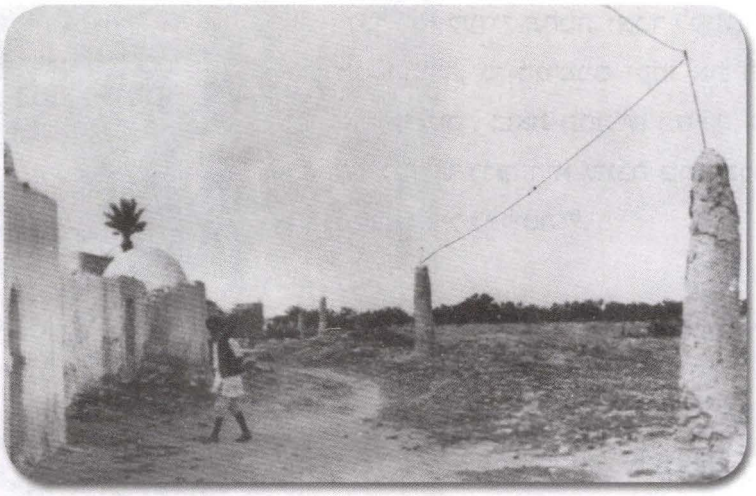
"הליכה בלא חזרה!"

משכילו היהודים האחרונים להביא את הזהב שנותר בידם, ניגש רבי כלפון אל הגרמנים ובידו חבילת הזהב. הקצין הגרמני הניחה בלהיטות על המשקל, והמחוגים הצביעו על כך שהחבילה מכילה ארבעים ושתים וחצי ק"ג זהב, שהם רוב הסכום[12].

"חסרים עוד שמונה ק"ג!" צרח הקצין בְּחֵמָה, ו'ברוב טובו' העניק ארכה נוספת, והזהיר כי עד למחר יביאו לפניו את יתרת הסכום. עתה, לאחר המאמץ האדיר ואי ההסתפקות של הרשעים, כבר לא יכול היה הרב להבליג, וקילל את הגרמנים במלים אלו "הליכה בלא חזרה! מיתה בלא קבורה!".

12 ראה שו"ת "שואל ונשאל" (ח"ג סי' תע"ח).

חוט עירוב של שבת בג'רבא

לאחר איסוף הזהב, שב הרב אל ביתו ברובע הגדול רגלית, ולפי גרסאות אחרות נשאר במקום עד למוצאי שבת. וזאת מכיון שרק נסיעתו היתה בגדר פקוח נפש, אך החזרה, אינה לצורך סכנת נפשות[13].

בשעות הצהריים של השבת בה נלקח הזהב, בתפלת המנחה, קרא הציבור בתורה בפרשת תצוה. רבי כלפון עלה לתורה, ובירך ברכת הגומל בשם ובמלכות, להודות לה' על הצלתו ועל הצלת העם מיד הגרמנים[14]. ומה הופתע הקהל למצוא באותה קריאה את הפסוק "והם יקחו את הזהב" (שמות כח, ה)...

אחד מגדולי רבני ג'רבא, הגאון רבי **מקיקץ שלי** זצ"ל, שהיה נוכח בבית הכנסת,

13 בסוף ספר "יהודה יעלה" (עמוד תרט"ז) הובאו דבריו של הרב רבינוביץ ז"ל שסיפר שאמר לו רבי כלפון: "אף על פי שאני נכה-רגלים, והמרחק בין שני המקומות כששה קילומטר, הוכרחתי לחזור ברגל, כי השאלה של פקוח נפש לא עמדה יותר על הפרק. ולענין התחום, הלא יש לנו מסורת שאין תחום לשבת נוהגת באי ג'רבא, מפני שְׁיֵיָמָה חומתה". ולעומתו בכמה ספרים מופיע שרבי כלפון נשאר במקום. [ויש להאמין יותר לגירסא של הרב רבינוביץ, כי כן כתב רבי כלפון בברית כהונה שאין איסור תחומין באי ג'רבא, משום דימה חומתה. וא"כ מסתמא שמע זה מפיו עצמו. **נאמ"ן ס"ט**].

14 עיין באור לציון (ח"ב פרק י"ד, תשובה מ"א), ובהקדמה לשו"ת שואל ונשאל ח"א כתב מרן רה"י שליט"א "וצ"ע לדינא".

מצא בכך רמז לעדוד ונחמה, ואמר לקהל: "הנה בְּשִׂרַתְנוּ התורה, כי הגרמנים יקחו את הזהב, אך לא יותר מכך. בזאת תסתיים הגזירה. עלינו להודות לקדוש ברוך הוא שגבה ממון ככפרה, ואת נפשנו הציל לפליטה"[15].

הגאון רבי מקיקץ שלי זצ"ל בזקנותו

וכך מתאר רבי חויתה לרבנו במכתב את אותן שעות הרות גורל:

"אנשים ונשים וטף בוכים ומבכים ובאים איש איש לבית הכנסת לשאול אם נקבץ השיעור של הזהב, כי הזמן הגיע. הזהב הנקבץ נשקל עם הקופה ונמצא בו שלשים כילו. ועוד מביאים. בשעה חסר רביע, באו הפקידים והאווירונים מעופפים ועשו להם סימנים שקורים סניא"ל. בהגיעם לבית הכנסת, כעסו כעס גדול ואמרו מה זה? ט"ו דקים נשארו בידכם, ואז יהיו 50 כילו זהב מוכנים! אמר להם מוהרמ"ך נר"ו פה עשינו יכלתנו ועוד מביאים ועדין נשאר מה שנקבץ בדיגת. אז אמרו לו ללכת עמהם במרכבה לדיגת, והניח איש אחד נאמן לפני הקופה לשמרה ולקבל מה שמביאים. והלך עמהם וראה כי הם מתרשלים, וזרזם הרבה עד שנקבץ משם שבעה כילו וחצי. ונמשך הדבר עד ג' שעות אח"ח [אחרי חצות].

"ואז עלתה צעקת בני ישראל אל ה' בעת רצון, ונהפכו האויבים מעצמם לדבר בְּרִפּוּת ולא בקשות, ואמרו: כעת די! מה שקבצתם ולמחר נבא לקחת השאר. לקחו השבעה כילו וחצי של הדיגת

15

ראה בספר "שמש ינון" (עמ' 235) שהביא דברי מרן ראש הישיבה שליט"א שבפסוק זה נרמז גם כמה ק"ג זהב רצו הגרמנים לקחת, שכן המלה "והם" בגימטריא 51, כנגד 50 קילו זהב. ובספר "ויברך דוד" (עמ' 318) רמז בפסוק "והם יקחו את" ס"ת "מות" לרמוז שבכך ניצלה כל הקהילה ממות. ע"ש.

ובאו לאלחארה, ובתוך כך נקבץ עוד כארבעה כילו לפי השערת הממונה שהניח מוהרמ"ך נר"ו. עם השלשים כילו אחרי ניכוי כילו של הקופה, סך הכל מ"ג כילו. כשבאו לאלחארה לקחו אותם והלכו ונסעו מן העיר".

טובעו בים

למחרת ביום ראשון אירע הנס. צבאות בנות הברית פלשו לערי תוניסיה, והחלו להניס את הנאצים הפראיים. אט אט הצבא הגרמני נהדף, וליהודים היתה הרווחה. אותם נאצים ששדדו מהיהודים את הזהב, נסו בספינתם, ובמהלך ההפלגה, טבעה ספינתם במצולות ים, וגופותיהם לא ניתנו לקבורה. כך התקיימה במלואה קללת רבי כלפון.

עוד סופר, כי מי שהלשין לגרמנים כי יד היהודים היתה בהפצצת מוצבם, היה ערבי שונא ישראל מובהק, והוא זה שנהג ביום השבת על הג'יפ שהוליך את הרב ואת (להבדיל) הגרמנים לרובע הקטן. הלה קיבל את עונשו לאחר זמן מה, כאשר עלה רכבו על מוקש, ונתפרק לרסיסים יחד עם עוד גוי אחר, רשע כמוהו. כן יאבדו כל אויביך ה'[16].

וכך מסכם רבי חויתה באותו מכתב את סיומה של הפרשה:

"למחרתו טרחנו לקבץ השארית, כי חששנו אולי יחזרו הם או פקידיהם. וש"ל [ושבח לאל] בליל ב' באה פקודה רשמית בחצות הלילה לכל בני החיל אשר פה לצאת מן העיר תכף. וממקור נאמן נודע כי היו עוד שש מאות חיילים "בורק"ו" באים לג'רבה לשלול את היהודים, וכשבאה הפקודה הזאת בליל ב' הלכו כלם ולא יספנו לראות פניהם. וביום ערב שבת קודש אותה שבוע נכבשה העיר לפני מלכי הברית יר"ה. הלכ"ט כל"ח [הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו]".

16 פרט זה, הוסיף מרן רה"י שליט"א בהגהתו בהקדמת שו"ת שואל ונשאל ח"א, בשם ר' חנון מאזוז ע"ה.

להלן עוד גזיר מכתב שנשלח מרבי חויתה בימים אלו:

בעה"ו ג'רבה יום ל"ה למטמוני"ם התש"ג.

ידידנו ויקירנו החו"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו ונר"ו יאיר לעד אמן. עוב"י תונס יע"א

ואחדש"ו כת"ר נר"ו, מזה ימים שיש בהם ירחים נסתם כל חזון, ולא באנו בכתובים לדעת ממצבם, ועתה שלי"ת כי נחה שקטה כל הארץ ונתבשרנו מהתלגר"ם [מברק] וגם מהמכתב ששלחו כי הם בטוב שלי"ת, הלכ"ט כל"ח [שבח לאל יתברך, הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו], ברוך פודה ומציל. אם אמרתי אספרה גודל הצערים שעברו עלינו... [עד כאן מצאנו]

השחרור הסופי, היה בערב שבת ב' באייר התש"ג (7-5-43), אז שחררו צבאות בנות הברית את תונס לגמרי והגרמנים ברחו על נפשם. אמו של רבנו - מרת רחל ע"ה סיפרה לנכדיה שיצא קול, שלפני כניעתם, עומדים הגרמנים לפוצץ את הרובע היהודי בארבע פצצות מארבע רוחותיו! למרות זאת את היהודים קנו צרכי שבת באמרם: מה שיהיה למחר, ה' הטוב בעיניו יעשה. הנשים היו מבשלות בוכות ומהרהרות "האם נספיק לאכול את המאכלים הללו?!".

אך להפתעת כולם, בחסדי שמים, הקדימה אנגליה ונכנסה לתונס בערב שבת, יום אחד לפני מה שתכננו הגרמנים ימ"ש, וביד הארורים לא עלה לבצע את זממם. עם כניסת צבא השחרור, נשלחו לתוניסיה אניות מלאות חיטה ומצרכי מזון למיניהם. השמחה וההקלה בבוא הכוחות המשוחררים היתה עצומה. אלפי יהודים, זקנים עם נערים, מלאו את השדרות שבעיר הבירה ופצחו בריקודי שמחה והתרגשות. בקושי רב פילס לו דרך, הטור הממונע של צבא השחרור כשמאות יהודים נלהבים משמחה מטפסים בהמוניהם על הטנקים ועל הרכבים המשוריינים, כשעל שפתותיהם מתרונן השיר המחתרתי "כמוס ג'אנה" שחובר בתקופה זו לכבוד צבא השחרור[17].

17 'כמוס' הוא כינוי חיבה נגד עין הרע (מלשון 'כמסה' דהיינו "חמשה" שזה נגד עין הרע). כשהיו רוצים למשל שלא תשלוט על ילד עין הרע, היו קוראים לו 'כמוס'. ולכן כינו את כוחות הברית בשם 'כמוס'.

היהודים מסירים את הטלאי הצהוב כאשר הגיעו הבריטים לתונס

חגיגות לאחר שחרור תוניסיה תוניסיה

כ'מוס ג'אנה, כ'מוס ג'אנה,
כ'מוס ג'אנה, ושבבת בחדאנה.

כמוס [האנגלים] בא אלינו, כמוס בא אלינו
כמוס בא אלינו, ועשה שבת עמנו.

נהאר הג'מעא פלצבחייה, תונס פי גְצרה קוייה,
פ'לכ'מסה מתע לעשייה, לאליי בחדאנה.

יום הששי בבקר, תונס בצרה גדולה,
בחמש לפנות ערב, בנות הברית עמנו.

כמוס ג'אנה, כמוס ג'אנה,
כמוס ג'אנה, וטרד אל אלמאן מן בחדאנה.

כמוס בא אלינו, כמוס בא אלינו,
כמוס בא אלינו, וגרש את הגרמנים מלפנינו.

ג'אנה כמוס, וקת אלקידוש,
שולחן מפרוש, וקנאדל בחדאנה.

בא אלינו כמוס, בזמן הקידוש,
שולחן שבת ערוך, והנרות לפנינו.

עלאש מה נסכרשי, עלאש מה נפרחשי,
אלאלמאן מה נחבשי, משא מן חדאנה.

מדוע לא אשתכר? מדוע לא אשמח?
את הגרמנים שאיני אוהב, הלכו מלפנינו.

פ'רחנה וזהינה, רבבי יכממל עלינא,
פ'לפלסטין יעטינה, דולה יהודייה.

שָׂמֵחְנוּ ועלצנו, ה' ימשיך וייטיב לנו,
בפלסטין יתן לנו, מדינה יהודית.

קטעים מן הפיוט "כמוס ג'אנה" בערבית ותרגומו בעברית

והשיב את הגזילה

ענין כניסתם של הגרמנים לג'רבא ושוד הזהב הגדול, גרר בעקבותיו פולמוס רחב של דיונים הלכתיים סביב סוגיות בחושן משפט. כך לדוגמא היו יהודים שהביאו את זהבם אחר השבת, בטרם נודע על נסיגת הגרמנים, ואלו דרשו את כספם בחזרה, בטענה כי הם זכו מן השמים ורכושם לא עוקל, בעוד שאלו שנתנו את זהבם ראשונים וזהבם נשדד על ידי הגרמנים, טענו כי יש לחלק את הזהב הנותר בין כל הנפגעים. דוגמא נוספת: ערבי אחד קנה חפצים אחדים ששדדו הגרמנים. לאחר שחרור העיר, רכש אותם ממנו יהודי אחד, ובעל החפצים הכיר בהם ותבע אותם מהיהודי הקונה. ועלתה השאלה, אם חייב להחזירם לו[18].

מאז סיום המלחמה, לא נחו רבי כלפון ורבי חויתה ולא שקטו. הם לא היו מסוגלים להשלים עם העושק הנורא שעשקו את עדת ה', והיו מחשבים בדעתם מדי יום כיצד להחזיר את מחיר הזהב שנגזל מן היהודים על לא עוול בכפם. רבי כלפון הריץ מכתבים בנידון לראש הרבנים בתונס ולמר **ויקטור גז** שהיה אז 'מורשה האומה'. הוא אף שלח מכתבים בענין לארצות הברית, ובהם תיאר את השוד האכזרי שנלקח מפיותיהם של אבות ואמהות שאלו היו חסכונותיהם עבור נישואי צאצאיהם ועבור ימי הזקנה[19]. ואכן, מאמציהם הרבים נשאו פירות, אך רבי כלפון לא זכה לראותם בחייו. לאחר פטירתו בחודש אדר התשט"ז, הואילה הממשלה להחזיר שלושים אחוז מהזהב שנלקח, ורק ליהודים שרשמו את כמות הזהב שנלקחה מהם.

על המאמצים הרבים שנעשו מאחורי הקלעים כדי להשיב את הזהב, יכולים אנו ללמוד מתכתובת נדירה בה כותב רבי חויתה לרבנו בהרחבה על כל הנושא, ובה בירור כמה ספקות בענין ההתנהלות מול השלטון, שאודותם שלח רבי חויתה

18 עוד נידונים הלכתיים שבאו בעקבות הפרשה, עיין בשו"ת שואל ונשאל חלק ג' (חלק א"ח סימן ס"ג), ושם חלק חושן משפט (סימן תע"ח), ובשו"ת שמחת כהן (הנד"מ ח"א יו"ד סימן ר"ח). ובחלק ח"מ (סימן ו' ושם סימן ט"ז). ע"ש. [במקורות אלו נעזרתי בידידנו הרב יוסף כהן שליט"א מאשדוד].

19 ראה בקונטרס "סתרי משה" הנדפס בספר "זכות משה" (עמ' 64) מכתב ארוך ממנו ומרבני הקהילה, אשר בו גולל את כל השתלשלות העניינים בפרשת הזהב, ובקשה לדאוג שיוחזר הזהב.

רבי חיים בלעיש זצ"ל

את רבנו לברר אצל הרב הראשי של תוניסיה הגאון רבי **חיים בלעיש** זצ"ל (תשובות רבי חיים להלן בין השאלות בכתב מודגש). המכתבים לפניכם לפי סדר שליחתם:

"...בימים שבינתיים נדפסו נוסחאות מכתבים להבית דין לרשום בהם איש איש מה שנתן זהב עם הדוק [הקראט] והמשקל ומספר התכשיטין, ונקבצו שע"ג [373] מכתבים, וזה בשביל לעשות פסקא על כל בני העיר איש איש כערכו, כי רוב המשלמים היו עניים ובעוניים. קודם פסח נתלית מודעה מהממשלה שכל מי שנשלל ממנו איזה דבר בימי המלחמה יכתוב מכתב להמוראקב [ראש העיר] יר"ה. ופה העיר שלי"ת שלל לא היה רק הזהב הנזכר. ונסתפקנו כמה ספיקות בענין הרשימה אצל הממשלה יר"ה.

א. ה"ר **כצ'יר בוכ'ריץ** שהיה ממלא מקום נשיא היהודים, בו בפרק ביום א' שאחר שבת המעשה, הלך להשר הצרפתי והודיעו שלקחו האויבים מן העיר מ"ג כילו זהב, ואמר כן בדדמי [בערך, לפי דמיונו]. והשר רשם אצלו. ועתה אם נעשה רשימה כללית כפי מה שהיה, דהיינו מ' וחצי, יהיה שינוי. ואם רשימת הנשיא תועיל אה"נ [אין הכי נמי], אך כפי הנראה שאינה רק הודעה ואינה מועלת וצריך רשימה רשמית במכתב. והר"ך [וה"ר כדיר] הנזכר כעת אינו נשיא ולא ממלא מקום, כי כבר נתמנה נשיא רשמי ה"ר מקיקץ בן מוהרצ"ך ז"ל.

ב. אם יותר טוב שיכתוב כל אחד מכתב לעצמו מה שנתן, כי בזה יכול לכוין המשקל והדוק [והקראט] היטב, לא כן אם נעשה רשימה כללית חסר בזה המשקל

בדיוק, וגם ה"דוק" [קראט] לא נוכל לדעת כמה דוק 18 וכמה 9 וכיו"ב. ואם נבא לברר זה מהמכתבים שנשלחו לנו, צריך להם זמן זמנם זמניהם כשני חדשים ויותר, ואולי יגמר [יעבור] זמן הרשימה ולא יתקבל עוד שום מכתב ברשימה.

ג. אם המכתב יהיה מהרה"ג מוהרמ"ך נר"ו לבדו, כי הוא שנדרש בזה והכל נעשה על פיו, או מהב"ד בכללות, כי גם אני ומהרמ"ע [ר' מכלוף עידאן] נר"ו קבצנו זהב מהק"ק, ונתננו בקופה הגדולה שלקח האויב, או תהיה הרשימה מהכומיתי, כי הם פקידי היהודים בעניני ממון, אבל אנו אין לנו עסק רק בדת.

תשובה: הרשות בידם אם ממוהרמ"ך, או מהכומיתי אם מהרמ"ך ישמיט עצמו.

ד. נוסח סגנון המכתב אם מעשה שהיה בפרטות, או בדרך כלל: ביום פלוני לקח ממנו האויב בקירוב משקל מ' וחצי כילו זהב.

תשובה: ביום פלוני בקש נ' כילו ולא קבצנו רק מ' וחצי, וזה פרטם: כו"כ [כך וכך] מפלוני וכו"כ מפלוני.

ה. אם נשאר זמן לרשימה או לא, כי במודעה שנתלית אין כתוב בה עד זמן פלוני.

תשובה: מאחר שלא קצב זמן, יכולים לכתוב עתה, ואם יוכלו יתלו איזה סיבה שנתעכבו כדי לברר החשבון וכיוצא.

ו. אם יש חשש שהרושם מה שנשלל ממנו ישבע אח"כ שכדבריו כן הוא, או איזה חשש אחר שיהיה. ואם הרשימה תהיה כללית מהבית דין או הכומיתי. אם יש להם חשש שבועה או חשש אחר של חקירה ודרישה אצל הממשלה יר"ה או אין כל חשש בזה, כי אנו מרחיקים תמיד עצמנו מלהשבע אפילו באמת, וכן יש לנו אימת מלכות.

תשובה: אין לחוש עתה לשום חששות רחוקות.

ז. אם יש תקוה שאחר הרשימה יחזור הממון לבעליו מהממשלה יר"ה כפי מה שיש אומרים כן.

אלו הספיקות שנסתפקנו, ומזה עוד לא עשינו רשימה, לא אנחנו ולא הכומיתי, וגם לא הודענו לרבים לעשות כל אחד לעצמו, והם סומכים עלינו, ויש לחוש אולי ח"ו יכלה [יעבור] זמן הרשימה. ולא ידענו אנה נפנה לעזרה, כי אין לנו יודעים ומכירים ולא עורכי דין פה העירה.

כתבנו מכתב למוה"ר הרב הראשי הי"ו וסופרו ידידנו... [עד כאן מצאנו].

בעה"ו ג'רבה ליל אסרו חג שבועות התש"ג.

בננו זה החו"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז יצ"ו ה' אתו את הברכה חיים עד העולם, אכי"ר.

עוב"י תונס יע"א.

ואחדש"ו כת"ר נר"ו, קבלתי מכתבו היקר והחביב, וכמה שבעתי עֹנֶג ממכתבו, ברוך פודה ומציל, עם כי צר לי אם מצד אחד מהמצוקות שעברו עליכם בעוה"ר, וביותר מההרוגים בידי זרים אכזרים הי"ד אכי"ר. וכבר התחלתי לכתוב לו בזולת זה ולא גמרתי, ורק עתה ראיתי לכתוב לו בדבר נחוץ כי הדוא"ר הולכת למחר איה"ב [אם יגזור ה' בחיים]. כבר כתבתי לו עוד מכתב אחר אודות כי מ"מ [ממלא מקום] הנשיא כתב מכתב להשר הצרפתי בענין הזהב. ועתה אודיעו כי המכתב ההוא נגנז, וש"ל [ושבח לאל] שאחרנו ולא כתבנו, כי הפקידים אשר כלם כאחד צוררי יהודה בעוה"ר, הלך האיש הנזכר לקחת כתב

קבלה [אישור] על מכתבו ולא רצו ליתן לו, ולבסוף אמ"ל [אמרו לו] שאינו כעת בנמצא אצלם. אמר להם אכתוב מכתב אחר, אמ"ל [אמרו לו] מי אתה ומי הכניסך לכתוב בעד הכללות. אמר להם א"כ יכתוב הרב הראשי, אמ"ל [אמרו לו] אולי יקח הוא הכסף המוחזר, אי"ש [איך שיהיה], ש"ל [שבח לאל] שלא כתבנו.

יום ערב שבועות הראו לי מכתב מאת סניור מישאל בן פריג'ה כהן הי"ו שנתראה עם הרב הראשי הי"ו אחר שנתראה עמו כת"ר נר"ו, ואמ"ל כי הבית דין יכתבו לנו מכתב בעד הזהב בפרטות כמ"ש כת"ר נר"ו, והם יעבירו אותו להנציב העליון. ולכן רציתי לכתוב לכת"ר נר"ו להתראות עוד עם הרב הראשי הי"ו ומזכירו מהר"א [רבי אליהו גז] הי"ו, על הפרטים האלה:

א) המכתבים שקבלנו מאת נותני הזהב הם שלש מאות וחמשה ושבעים מכתב מאלחארה מלבד של הדיגת, ואיך יהיו מפורטים כלם במכתב אחד לאחד.

ב) נותני הזהב רובם לא ידעו המשקל והדוק, כי נתנו כלם בחפזון רב במשך ב' שעות, אך יש מהם הרבה שיודעים, ויש מהם הרבה שנתייעצו עם צורפי כסף ושיערו להם, ובמכתבם כתוב משקל כו"כ מ"מ [כך וכך מעלה מטה], כפי אשר שיער לי הצורף פב"פ [פלוני בן פלוני], אך יש קרוב לשליש שלא כתבו במכתבם רק שמות התכשיטין דוקא, וכתבו שהמשקל והדוק אין ידוע להם, וא"כ צריך להביא צורפי כסף הבקיאים לשער המשקל והדוק. ויש להסתפק האם זה מספיק לכתוב שהצורפים שיערו שהוא משקל כך וכך ודוק כך וכך.

ג) גם זה צריך זמן, ואולי יעבור הזמן, האם יהיה המכתב בקצרה מה שהיה והמשקל יהיה בכללות, מהדיגת שבעה ומחצה ומאלחארה קרוב לל"ג כילו, ויבואר בו שרובו דוק ח"י (כי כן הוא האמת שרוב מלבושי פה מהדוק הנז', וכ"מ מהמכתבים שבאו אלינו). ונכתוב ג"כ שיש עוד

מדוק ט' עד כ"ד. ואם אח"כ ידרשו ממנו המשקל והדוק בפרטות אח"כ נכתוב להם. ובמאי דביני נרויח שלא יעבור הזמן. או צריך שלכתחילה יהיה המכתב בפרטות.

ד) של הדיגת שמענו שיש הרבה שלא כתבו מכתבים, ויד הרב של שם אינה תקיפה עליהם ואין שומעים לקולו, האם נכתוב רק שלנו שלא יעבור הזמן, ונודיע לו לזרזם בגמר המכתבים ואח"כ יכתוב הוא לבדו, או צריכים אנו להתעכב בעדם.

על הכל ישאל ויודיענו, ושכמ"ה. שמענו שהרב הראשי הי"ו רוצה לכתוב לנו מכתב ע"ז, ואנו מצפים למכתבו היקר. וכעת אין להאריך כי אם ברב עוז ושלום, ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן סילט"א.

עוד יש לשאול, כי בהרבה מכתבים כתוב תכשיט פלוני ממשקל חמשים גראם עד ששים ד"מ וכיו"ב, מה לרשום, אם כמ"ש במכתב, או נתפוס לקולא או לחומרא. והנני מצפה למכתבו היקר להודיעני על השאלות הנז' לגמור הדבר בכי טוב בעה"ו ביפשא"ק [ביפה שעה אחת קודם], וש"ב [ושבתי בשלום] מהנ"ל ורו"ש מהחו"ל [ורוב שלום מהחותם למטה].

כתבתי לו מכתב בפוצט [בדואר] קודם המועד, הכא"ף [רמז למשהו, ואולי הכוונה למחיר הכסף שנקרא בערבית פ'צ'ה, לשון נקבה] פה עלתה שמי שחק, ושוב נסוגה אחור, לא ידעתי אם זה מהמקור [כלומר מהממשלה עצמה או מהסוחרים].

...בליל אסרו חג כתבתי לו מכתב בדוא"ר, בטח הגיעו. ועתה אודיעו כי הרב מוהרמ"ע [מורנו הרב מכלוף עידאן] נר"ו כתב מכתב להשר הצרפתי אודות הזהב של הדיגת שהוא משקל ו' כילו וחצי מדוק ט' עד כ"ד, ומסרו לו כתב קבלה בעדו. ופה עוד מתרשלים מחמת מ"ש כת"ר נר"ו במכתבים שצריך לכתוב בפרטות של כל אחד ואחד, וצריך לזה זמן מה.

כי הרבה הרבה קרוב לשליש ולרביע לא כתבו במכתבם לא המשקל ולא הדוק רק שמות התכשיטים, כי בעת השלל שהיה בחפזון ובבהלה, השליכו הכל בחפזם, וצריך להזמין צורפי כסף לשער כל תכשיט ותכשיט כמה משקל והדוק [קראט] שלו, וצריך לזה זמן רב.

וגם כי אחר קבלת מכתבו שלח מישאל בן פריג'ה כהן הי"ו מכתב ממח"ק כי נתראה פנים עם הרב הראשי הי"ו והסכימו שאנו נכתוב להם מכתב והם יעבירוהו להנציב העליון הצרפתי, ובאמרו כי ראש הרבנים הי"ו רוצה לכתוב לנו על זה, ואם כן אנו מצפים למכתבו. וכבר הודעתיו מכל זה במכתב של יום אסרו חג אם הגיע לידו, וגם כתבתי לו איזה ספיקות לשאול מאת הרב הראשי ומזכירו הי"ו, וביותר לזרזו לכתוב לנו, כי אנו מצפים למכתבו בעד זה כמ"ש לנו מישאל הי"ו...

...עתה יכתבו מכתב בקצרה בכללות כמו המכתב שכתב מהרמ"ע בזה"ל: כך וכך מהדיגת וכך וכך באלחארה, סך הכל כך וכך, נַפֵּה כילו של הקופה [תוריד משקל הסל שהוא ק"ג 1] נשאר כך וכך, אבל של הדיגת כבר הרב שלהם שלח מכתב בעדו וקבל עליו שטר קבלה, ונשאר הזהב שלנו שהם משקל כך וכך.

ואחר כך במאי דביני ביני יבררו ויסדרו כל הדברים בפרטות, אך לא ישלחו מעצמם להממשלה עד שהממשלה תדרוש מהם הפרטות, ומעכשיו יכינו הדברים כראוי ויסדרו אותם על שלש רשימות: א' של האנשים שבירדו יפה המשקל והדוק. ב' של האנשים שכתבו בהשערה ע"י אומנים. והג' שכתבו סתם שמות התכשיטים בלי משקל ולא דוק, ויסיימו שכל אלו נשקלו יחד על ידינו ועלו כך וכך.

בעה"ו ג'רבה יום ר"ח תמוז יה"ל התש"ג.

ידידנו ויקירנו החו"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו ונר"ו יאיר לעד אמן.

עוב"י תונס יע"א.

ואחדש"ו כת"ר נר"ו, אתמול קבלתי מכי"ק היקר, ותשואות חן חן ותוד"ר [ותודה רבה]. אך לי לפלא כי שלחתי לו עוד מכתב אחר, זמנו על הרוב י"א סיון, עם סניור שושן חדוק הי"ו, ובו הודעתיו כי אין צריך לכל השאלות, כי בא מכתב מאת מישאל בן פריג'ה כהן הי"ו שהרשימה תהיה על דרך ראש הרבנים הי"ו, וכן היה שביום יו"ד סיון כתבנו מכתב ע"ז להרב הראשי הי"ו בחתימת שנינו ונשיא העיר ונשיא הועד הי"ו, ונשלח עם הנוסע שהביא לכת"ר נר"ו ספר ברית כהונה, ועד עתה לא קבלנו תשובה אם הרב הראשי הי"ו העריך [ר"ל ערך] מכתב להממשלה יר"ה משמנו או לא.

ועתה בקבלי מכתבו נודע לי כי עוד לא נערך מכתב להממשלה יר"ה מאת הרב הראשי הי"ו, דאל"כ היה המזכיר אומר לו ע"ז. ואולי זוהי בעצמה הסיבה שהמזכיר לא העריך מכתב להממשלה יר"ה, בראותו כי עוד אנו שואלים ודורשים ממנו ספיקות ע"י כת"ר נר"ו, אשר מזה מובן שבדעתינו אנו לכתוב מעצמנו ולא על ידו.

וסיבת המכתב שלא הגיע ליד כת"ר נר"ו, נודע לי כי הרש"ח [ה"ר שושן חדוק] הנז' נתעכב בגאבס לרגלי עסקיו, ועתה כפי הנשמע שהוא במח"ק [במחנה קדשכם], ולא נודע לי אם מסר המכתב או לא. ולא ידעתי כעת סיבת עיכוב משלוח מכתב מהרב הראשי הי"ו מפני מה: א') אולי כמו שצדדתי לעיל. ב') אולי השליח לא הגיע [לא מסר] להם את

מכתבינו, וזה רחוק. ג') אולי צריך לשלם להמזכיר ש"ט [שכר טרחו]. ד') אולי סגנון מכתבינו לא הוטב בעיניו, כי הוא באריכות גדולה ללא צורך, והוא רוצה רק הקיצור. וכל עכבא לטבא, אכי"ר.

בבקשה להתראות עם הרב המזכיר הי"ו, אפילו ביום ש"ק [שבת קודש], שכת"ר נר"ו יהיה פנוי, לאמר לו הסיבה שלא נשלח מכתב להממשלה יר"ה בעד זה, אם מהטעם הראשון, יבוננהו כת"ר נר"ו כי כ"ז הוא לפי סילוק הדעת, אבל למסקנא אחר שבא מכתב מאת בן פריגה הי"ו שלחנו להרב הראשי הי"ו כמו שאמר לנו הנז' ע"ש הרב הי"ו ומאז לא חשבנו שנשלח אנו. ואם יש טעם אחר יודיענו... ושו"ש ואל"ש [ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום].

ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא סילט"א.

מסר את עצמו

כאמור, ידוע היה רבי כלפון כאדם רגיש במיוחד, עד שפעמים כשהודיעוהו על אחד מבני משפחתו שהיה חולה אנוש, היה מתעלף. לאחר אותו מאורע עם הגרמנים שאלוהו מקורביו, כיצד הוא, שלבו רך כקנה, היה ביכולתו לעמוד איתן מול צוררים אכזרים אלו שאיימו להורגו נפש? נענה רבי כלפון ואמר כי אכן הוא התייאש אז מחייו, אך במחשבה שניה החליט למסור עצמו להצלת בני עמו, ולכן כמעט לא חש שום מורא ופחד.

למרות כל זאת, החרדה והבהלה במאורע זה ובשאר המאורעות באותם ימים, הותירו בו את אותותיהן, והשפיעו לרעה על מצבו. הוא נחלה ונחלש מאוד ונתרופפה בריאותו.

האריות שעצרו את הג'יפ

אף לעיר גאבס הסמוכה לג'רבא, פלשו הגרמנים הארורים, ואף שם עשקו

הגאון רבי **חיים חורי** זצ"ל

מהיהודים את זהבם. הם הקימו בגאבס מחנה צבאי, ופקדו על רב העיר הגאון **רבי חיים חורי** זצ"ל וַעַד הקהילה לשלם להם קנס גבוה של זהב אשר נגבה מכל בני הקהילה ומתכשיטי הנשים.

מפעם לפעם היו דורשים מרבי חיים ומהוועד דברי מאכל (קמח, בשר, דגים וכיו"ב), שמיכות ובגדים, והרב היה ממלא את מבוקשם ללא שהיות.

יום אחד, נכנסו הקצינים הגרמנים אל ביתו של רבי חיים ובפיהם דרישה נוראה כי תימסרנה לידיהם שתי בחורות יהודיות. רבי חיים נרעש עד עמקי נשמתו. הוא קם ממקומו בסערת רגשות, והודיעם בנחרצות כי דבר זה אינו בא בחשבון, בשום פנים ואופן!

פנים בית כנסת בגאבס

כעס רב הציף את הקצינים היהירים. הם הביטו במבט קר כקרח בצדיק הקדוש, ואיימו בקול מקפיא, כי אם תוך שבוע לא תתמלא דרישתם, יצאו הם לרחוב ויחטפו בעצמם שתי נערות.

מהרגע בו יצאו הגרמנים מביתו, לא חדלו החששות ללוות את הרב, והוא חרד מאד כי יבצעו חיות הטרף הללו את זממם. בכל לילות השבוע, נדדה שנתו, והוא התהלך בחדרו אנה ואנה, כששפתיו רוחשות תפלה ותחנונים ללא הרף.

בתום השבוע הקצוב, התייצבו הקצינים בדיוק גרמני בבית הרב. "היכן העלמות היהודיות?!" נבחו. נסוך בטחון בה', השיבם הרב הקדוש ללא חת ובתקיפות כי לעולם לא ימלא את דרישתם זו! הקצינים יצאו מלפני הרב בכעס גדול, ובדרכם פגשו שתי בחורות יהודיות, העלו אותן בכח על הג'יפ ונסעו במהירות.

מרגע שיצאו הגרמנים מלפניו, היה רבי חיים שקוע בתפלות ותחנונים לפני קונו שיחוס וירחם ויבטל את רוע הגזירה. וכשנודע לו שחטפו הקצינים שתי בחורות יהודיות, הגביר את זעקותיו וקול בכיו, ולא התייאש מרחמי הא-ל.

והנה, הנס לא איחר מלבוא. כעבור מחצית השעה, נדהמו בני הבית לראות את שתי הבנות על מפתן דלתו של הרב. כששמעו את סיפורם, נפעמו עוד יותר. וכך הן סיפרו: "לאחר שהועלנו בכפיה אל הג'יפ, נסעו הגרמנים כברת דרך, עד שהגיעו לבית הכנסת הגדול. והנה לפתע ירדו שני אריות של אש מן השמים, ונצבו באיום אל מול הרכב! לאחריהם הופיע איש זקן הדור-זָקֵן ארוך ולבן, שגער בגרמנים, שחרר אותנו מידם, והובילנו עד לפתח בית הרב. כאשר הגענו לכאן, מיד נעלם האיש מעינינו, ושוב לא ראינוהו"[20].

ישנו סיפור דומה, או שמדובר בגירסא אחרת לסיפור הקודם, וברוך היודע. את הסיפור שמענו ממש ממקור ראשון של שתי דמויות מרכזיות שהיו מעורבות בו,

20 על פי הספר "חיי חיים", מעדות השוטר בוכבזה יצ"ו מקרית גת.

והם מר **נסים בן שאול בן עטייה**, מרמת גן, והגברת **לאה פרתוך** מטבריה. והנה הוא לפניכם כאשר שמענו מהם:

באותם ימי מלחמה, כאשר מטוסי הקרב היו מפגיזים את הבתים, חפרו היהודים תעלות למחסה ומסתור, כיסו אותם בענפי עצים עבותים ומעליהם שפכו שכבת עפר בגובה מטר, ובלילות שהיה הירח מלא, היו יוצאים מבתיהם ונכנסים לתעלות. כל אותו זמן שישבו בתוך התעלות, היו קוראים בכוונה ובתחנונים מזמור "יושב בסתר".

באחד הלילות, הסתתרה בתעלה קבוצת יהודים, והנה הגיעו לאוזניהם קולות צעדים ודיבורים של שני חיילים גרמניים המתדיינים ביניהם בצרפתית והאחד אומר לחברו: "בודאי נחבאים כאן מרגלים לטובת הצרפתים!". נחרדו שתי בחורות שהיו מהמסתתרים בתעלה וקראו מבפנים: "כולנו יהודים, ואין כאן כל מרגל!". מיד הורו הגרמנים לכולם לצאת בכדי לוודא כי אין מרגלים בינותם, ואת שתי הבחורות שענו להם, ציוו להביא אליהם.

השתחלו אחד אחד ויצאו מן התעלה, וכל מי שיצא, נכנס לבית הסמוך השייך לראש הקהלה, אך שתי הבנות סירבו לצאת בשום אופן. ואז, קראו הגרמנים לראש הקהילה ולבנו, ולמנהל חשבונותיו מר שנישל זאנה, הראו להם את הנשק שברשותם, הכולל: שני אקדחים ושני רימונים, ואיימו באטימות לב: "באם לא תוציאו לנו את שתי הנערות, נהרוג את כולכם!". אנדרלמוסיה פרצה באחת, והצווחות הרקיעו שחקים.

מרוב לחץ וחשש כי יממשו בני הבליעל את איומיהם וכולם יהרגו, נכנס במהירות מר נסים בן עטייה, משך את אחת הבנות (לאה פרתוך) ומסרה לידי הערלים, ושוב נכנס ונטל את הבת השניה (בתו של לאלו מְיַאן) ומסרה לידם.

הגרמנים התקדמו עם הנערות לכיוון הג'יפ, כאשר לאורך כל הדרך מתחננת אחת הבנות (לאה פרתוך) על נפשה ומנסה לרכך את לב האבן אשר לגרמני

שיניחנה לנפשה כי יתומה היא וְאֻמָּהּ אלמנה, אך הגרמני הגיב לכל דיבוריה במכות רוֹבֶה חסרות רחמנות ובשיסוע כלבו האימתני לעברה. אף לא אחד מהיהודים ניסה להציל את הבנות, שכן ידעו היטב את אשר יבולע להם.

במרחק שני בתים מבית ראש הקהילה, שכן ביתו של הצדיק רבי **חיים חורי** זיע"א. הרעש והמהומה הגיעו לאוזניו, והוא פתח את החלון והביט בנעשה. משהבחין בשתי הבנות שנלקחות על ידי הארורים, נזדעזע וקרא מעומק לבו: "רבונו של עולם! את בנות ישראל לא יקחו הגרמנים!".

לפתע הצליחו הנערות להשתחרר מאחיזת הגרמנים, וברחו כל עוד נפשן בן. למרבה הפלא, הגרמנים לא ניסו כלל לרדוף אחריהם. נרגשות הגיעו לביתו של רבי חיים חורי. משראו היהודים את הבנות, שמחה גדולה פרצה, והם החלו לשיר ולהודות לה' על הנס שארע.

מן הפח אל הפחת

לעיר מדנין, אף היא סמוכה לג'רבא, הגיעה השמועה כי הגרמנים מתכוננים לבוא לעירם, והם ברחו רגלית כל עוד נפשם בם לג'רבא, אנשים נשים וטף. אך הם נפלו מן הפח אל הפחת, לפי שהגרמנים הגיעו תחילה לג'רבא. בדרך בריחתם חיו בתנאים קשים ביותר, ומאכלם היה עשבים הנקראים "גַּרִים", או "כבֵּיזָה", או ירקות שנרקבו. ובעוד שהיו בורחים, חשבו הגרמנים שהם חיילים, והיו משליכים לעברם פצצות ממטוסיהם. כתוצאה מכך כמה מן הבורחים נפגעו (הי"ד), אך רובם נצלו בנס.

אחד מתושבי מדנין, **רבי פרגי' ביתאן** זצ"ל[21], שלח את אשתו ובניו לבית חמיו

21 תלמיד חכם ונהנה מיגיעו, חמיו של הרה"ג ר' צמח מאזוז שליט"א. הרב צמח מציין בפנינו על חמיו שהיה ישר דרך בצורה מפליגה, עד שהיו גויים רבים שהיו באים מהכפרים למדנין במיוחד כדי לרכוש ממנו בדים, והיה אם מצאו חנותו נעולה, היו שבים כלעומת שבאו, ולא קונים משום חנות אחרת. וזאת בגלל האימון הרב שרחשו לו. כמו כן כששילמו לו, היו מניחים לפניו צרור כסף, ואומרים לו קח מכאן את המגיע לך, בלי לבדוק אחריו. ופעמים שהיו אומרים לו "השאר את צרור הכסף אצלך לפעם הבאה". כשהיה הרב צמח מבקר אצל חמיו בחג הסוכות ראה את גדלותו בתורה שהיה מלמד את בניו גמרא, והוא מעיר להם בע"פ בלי לתפוס גמרא, כ"כ סיפר עליו ששנה אחת בערב פסח התחיל

רבי פרג'י ביתאן זצ"ל

אשר בג'רבא עוד בטרם הגיעו הגרמנים, ואילו הוא המשיך לעבוד בחנותו במדנין, אך משהתקרבו הגרמנים למדנין עירו, פחד כבר לברוח לג'רבא. בחסדי שמים, היה לו ידיד ערבי, מחסידי אומות העולם, שהציע לו וליהודים נוספים שיבואו לכפרו וישהו בביתו עד יעבור זעם. וכן היה. הם נשארו אצלו במשך שלשה חודשים כשהם ניזונים ממאכל הקרוי "זמיטה", דהיינו קמח שעורים קלוי (כמובן בכלי חדש) עם שמן ומים. בתום שלשה חודשים, ליוה אותם הערבי עד ג'רבא, ברכיבה על גבי חמורים, כשבדרך נפגשו בשודדים אשר נסו בראותם את הנשק ששלף הערבי המלווה אותם. כששב רבי פרג'י למדנין לאחר נסיגת הגרמנים, גילה לדאבונו כי כל כתבי ידו בגמרא ובהלכה נעלמו ע"י הצוררים, וחבל על דאבדין.

כשהגיעו הגרמנים למדנין, ונוכחו לראות כי כל היהודים נמלטו משם, ברוב זעמם שברו את חלונות ודלתות בתיהם, והערבים המקומיים ששמחו לאיד בזזו את כל רכושם. כששבו היהודים למדנין, היה זה באמצע חול המועד פסח, ומצאו את בתיהם מלאים חמץ ממה שהותירו הגויים הבוזזים, ולכן המתינו עד אחר פסח, ורק אז קנו שעורים טחנום ואכלום[22].

הטנק הגרמני שנדם

עם פלישת כוחות הצבא הגרמניים לאדמת תוניסיה, הזדחלו בקצב מתמיד שיירות טנקים כבדים שחדרו למדינה. בדרכה עברה אחת השיירות ביישוב 'אֶלְחַמָּה'.

להתגלח במכונה חשמלית ובאמצע התגלחת נפסק החשמל וחזר אחרי חצות, נשאר כך, לחי אחת מגולחת ולחי אחת לא מגולחת כי אסור להתגלח אחרי חצות... זיע"א.

22 מפי הצדיק רבי מגאצי וזאן שליט"א, שהיה מן הבורחים (נרשם מפיו על ידי נכדו הרב שמואל וזאן שליט"א).

מקום זה נודע כמוקד עליה לרגל ליהודי תונס, שכן שם מקום קבורת הגאון הקדוש המלומד בנסים רבי יוסף מערבי זצ"ל, אחד מעשרת תלמידיו הקדושים של רבנו האר"י הקדוש זצ"ל (לפי השערת הרה"ג ר' אליהו חואתו דמרי זצ"ל בספרו יוסף חי). רבי יוסף נולד במרוקו, ולפני יותר מארבע מאות שנים עלה לארץ-ישראל והתיישב בצפת, שם למד את חכמת הקבלה מפיו של האר"י הקדוש, יחד עם רבי חיים ויטאל זצ"ל ותלמידים נודעים נוספים. לאחר תקופה מסוימת בה קנה את רוב תורת הח"ן מפי רבו הקדוש, ביקש לשוב למרוקו ארץ-הולדתו.

את הדרך מארץ-ישראל למרוקו עשה רבי יוסף בשיירת גמלים. כשעברה השיירה בתונס, ליד שדה של מוסלמי אחד, נסתלק ר' יוסף במפתיע על אם הדרך.

היה זה [בערב] ראש חודש טבת [שנת הש"פ], בפניא דמעלי שבתא. יהודי מחוז גאבס, הסמוך למקום שבו הסתלק הצדיק, חשו מיד לשם יחד עם רבה של העיר והחלו מתדיינים ביניהם האם ניתן לטמון את הרב הקדוש כבר עתה, ואין חשש שמא ייפגשו עם כניסתה של שבת מלכתא. כמה מהם סברו לדחות את ההלוויה ליום ראשון, מה עוד שבית העלמין היהודי שכן במרחק הליכה ניכר מהמקום. אך רבם, לבו לא נתן לו להותיר את גופו הטהור של רבי יוסף מערבי זמן כה רב בלא קבורה, הוא הרהיב עוז ופנה אל הנפטר בדברים, כאילו עדיין בין החיים הוא: "איש קדוש אשר באת בקרבנו מצפת עיר המקובלים, אם סובר הינך שעלינו לכבדך בכבודך האחרון כבר עתה בזמן הקצר העומד לרשותנו עד כניסת השבת, תן נא לנו רמז כל-שהוא ונדע לעשות רצונך".

לתדהמת כל הנוכחים, הרים רבי יוסף הנפטר את ידו במעין תנועה המצביעה לכיוון השדה הסמוך של הערבי. הנוכחים ראו בכך רמז שמעדיף הצדיק להיטמן כאן בסמוך במקום אשר לא קודש כבית החיים, ובלבד שלא להלינו ולעכב את קבורתו. הערבי ראה בכך זכות גדולה, שייטמן הצדיק בחלקו, רץ במהירות ואיתר חלקת אדמה שאינה נטועה בסמוך למעיין שבשדהו, ושם נקבר רבי 'יוסף אל מערבי' כפי שכינוהו.

הדרך חזור לגאבס כבר נעשתה בריצה והרב עם מלוויו שוחחו על הצדיק שהופיע אצלם בפתע והסתלק מן העולם בפתע. הם סיכמו שלאחר השבת יחלו לעסוק בבניית מציבה ואוהל גדול על קברו של איש האלוקים. כל בני הקהילה ישתתפו בהוצאות כי על כן זכות היא להם שתלמידו של האר"י הקדוש היושב בצפת טמון בנחלתם.

ציונו הקדוש של רבי יוסף מערבי

אך במוצאי אותה שבת שח רבה של גאבס למקורביו שהתכנית לבניית מצבה ואוהל נכבדים ונישאים, מבוטלת. "רבי יוסף התגלה אלי בחלום בליל השבת" סיפר הרב "פניו זרחו באור שלא מן העולם הזה, והוא ציוה שלא לבנות מצבה ואוהל, כי די לו בגל של אבנים שייערם על קברו" (וכך הוא עד היום).

ימים ספורים חלפו ושמועות החלו זורמות אל העיר גאבס ומשם אל תוניסיה כולה שהערבי בעל השדה התברך בכפל כפליים לרגלי קבורת אותו צדיק בחלקת אדמתו שהפכה פורחת ומלבלבת במיוחד, למרות שהאזור היה מדברי. המונים נהרו לחזות בפלא: המעיין המפכה בסמוך לקבר הטרי, הפך למעיין מרפא, ומים רותחים פיכו בו ללא הרף. כל כך היו המים חמים עד שמי שנטל מהם מלוא הכלי, היה עליו להמתין שעות רבות עד שהצטננו. סגולות רפואה שונות היו במים,

והערבי הלזה התעשר מכך במהירות. המקום הפך להיות תל תלפיות ליהודי תונס שנהרו לשם להתפלל ולהיוושע על קברו של אותו צדיק. מדי שנה בראש חודש טבת התקבצו המוני יהודים לעריכת ההילולא בשירות ותשבחות, ברכות והודאות, צדקות ותרומות. השדה וסביב לו נקראו מאז 'נָוֶה אֵל חַמָּה' על שם המעיין עם המים החמים שנבע בו בכל שעות היממה.

המשך לסיפור הקשור בחלקת הקבר הקדוש מקובל בקרב חלק מיהודי תוניסיה: ימים מספר לאחר קבורתו של המקובל הקדוש רבי יוסף מערבי, החליט הערבי בעל השדה, שהוא את רווחיו מן הסיפור כבר עשה, המקום מלבלב ופורח, המעיין הפך למי רפואה, עתה ניתן לסלק את גל האבנים המטריד ולפזרו לכל עבר.

אמר ועשה. לקח מעדר בידו והחל לפזר את האבנים. לא הספיק לפזר שתים או שלוש אבנים ולפתע חשכו עיניו מראות. זרק את המעדר בחרדה והחל לפשפש בעיניו, אך דבר לא עזר. הכל חושך ואין הוא רואה דבר. החל הישמעאלי לצעוק ולבכות, הערבים בסביבה שמעו את קול הצעקות והבכי, ניגשו אליו ולקחוהו אל ביתו, בני משפחתו שלא ידעו דבר הבהילוהו אל רופא מקומי, אך דבר לא עזר ומרפא לא היה לו.

בלילה בלכתו לישון ויחלום חלום, והנה עולה לפניו דמות אדם בעל זקן לבן ופניו זוהרות, ויאמר אליו: "אני רבי יוסף אל-מערבי הקבור בשדה השייך לך, למה תרצה להפריע את מנוחתי!". נבהל הערבי וביקש סליחה ומחילה, והבטיחו כי ישוב מחר אל השדה וישיב את האבנים למקומם, וידור נדר לעשות הילולא מדי שנה במקום. אך ביקש מהרב הקדוש שיסיר מעליו רק את המוות הזה וישיב לו את מאור עיניו.

ויהי בבקר והנה רואה הוא. מיד קיבץ את כל בני משפחתו ויספר להם את אשר חלם. הלכו כולם יחד אל הקבר, השיבו את האבנים למקומם, ושבה השלווה הברוכה למעונם.

למקום קדוש זה הגיעה קבוצת הטנקים הגרמנית. בכוונתם היה להפוך את

האזור למחנה צבאי עבור הגייסות שזרמו בְּאֶשֶׁד אדיר ומרושע אל המדינה השלווה. מפקד הכח (יש אומרים שהיה זה ארווין רוֹמֶל שפיקד על הצבא הגרמני בתוניסיה) שנתקל ראשון בציון הקדוש והמרשים, סקרן היה לדעת למי נעשה הכבוד הזה במקום שאינו מוגדר כבית עלמין, והוא שלח את פקודיו בכדי לברר את העניין.

"זהו מקום קדוש ליהודים, וגם המוסלמים המקומיים מעריצים את הקבר הלזה" שבו אליו חייליו עם הדיווח "ואשה אחת מתגוררת בדירת חדר בודדת שם. היא אחראית לאחזקת המקום והיא שסיפרה לנו עליו". חמת אש ניצתה בעיניו של המפקד. הוא הגיע לכאן בכדי לכבוש את המדינה הערבית עבור גרמניה הנאצית ולהשמיד את יהודיה. מלאכה רבה לפניו, מה עוד שהמלחמה במלוא עוזה ובנות הברית לא התכוונו לוותר. מה לו ולמצבות עתיקות ואמונות יהודיות בקדמוניהם. אך השנאה מקלקלת את השורה, והוא הורה להביא בפניו את האשה הממונה אל שמירת קברו של הצדיק היהודי. האשה התייצבה בפני הגנרל הקשוח, עטור הדרגות והאותות, נפחדת ורועדת.

השיש לע"נ רבי יוסף המערבי זיע"א בבית המדרש בישיבת "כסא רחמים" ישיבה קטנה

"של מי הקבר?", הרעים המפקד בקול רווי שנאה ובוז. אחד החיילים עמד כמתורגמן בינו לבין התושבת המקומית "טמון בו רבי יוסף אל-מערבי, צדיק וקדוש מגדולי היהודים, איש עושה פלא שנפטר לפני מאות שנים" השיבה בשפתיים חיוורות.

הבעת תיעוב עלתה על פניו

הגאות של הגנרל המפורסם. לפי תגובתו חששה האשה שהוא עלול לפגוע בקבר. האחריות לאתר הקדוש גברה על הפחד הנורא והיא נסתה להקדים רפואה למכה. החלה בשרשרת של תיאורים וסיפורים על אותו צדיק, הִכְבִּירָה במלים על העלייה ההמונית לקבר במשך כל השנה ובמיוחד ביום פטירת הצדיק.

בתמימותה הרבה היא לא הבינה שבכל משפט שמוסיפה, מעצימה היא את שנאתו היוקדת של הגרמני הארור.

במנוד ראש קצר סימן המפקד לחייליו לשלח את האשה מעל פניו. ואז נדהמו החיילים לראות כי מפקדם אשר בדרך כלל נהג לחלק פקודות לכל עבר ולא עשה פעולות בעצמו, החליט הפעם לא למנות שלוחים כי אם לבטא את זעמו ושנאתו בעצמו. כאחוז טירוף טיפס אל מושב הטנק עליו עמד, התניעו והסיעו במהירות לכיוון המצבה. החיילים והקצינים נבהלו. הם הכירו את מפקדם כאיש שקול וקר רוח והנה הוא איבד לפתע את עשתונותיו אל מול מצבת אבן יהודית. במרחק מה מהקבר נעצר הטנק והמפקד כיוונן את קנהו לעבר המצבה הגדולה. עיניו יקדו בזעם לא עצור כשמשך בידית המוט בכוונה לשגר פגז ישיר אל הקבר.

בכל אותם רגעים עקבו החיילים בעניין רב אחר מפקדם כשהם מצפים לראות את המצבה מתנפצת לרסיסי אבן שיעופו לכל עבר. חלפו שניות מספר, חלפה חצי דקה, ואף דקה תמימה עברה ביעף ומאום לא אירע. הפגז לא נורה!

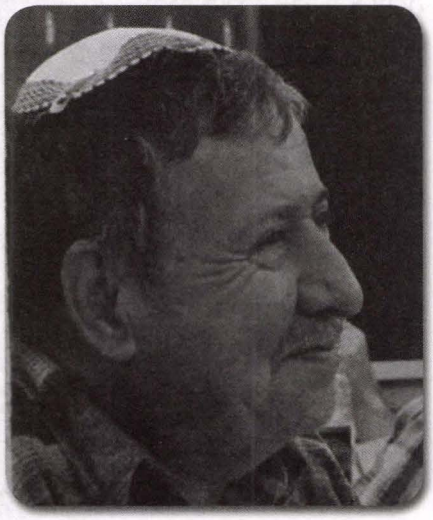
סמוק מזעם ירד המפקד מהטנק, והורה לאחד החיילים לסלק את הטנק הצידה, ולהציב במקומו טנק אחר. החייל עשה כציווי מפקדו, אולם הטנק סירב להישמע לסיבובי ההגה. הוא לא זז לא ימינה ולא שמאלה, לא קדימה ולא אחורה. כאילו רותך אל הקרקע...

הגרמני לא התייאש. הוא חשש שיאמרו שאצבע אלוקים היא. אלוקי היהודים ששומר על כבודם של עבדיו הצדיקים. המתין עד שיופיעו במפקדה החדשה טכנאים ומכונאים מחיל התחזוקה להשיב את הטנק לחיים. הם ניסו ככל שיכלו

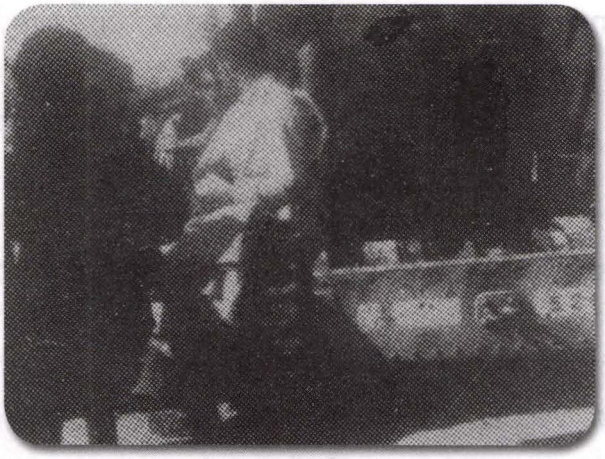
והשקיעו בטנק הסורר שעה ארוכה של עבודה לאיתור התקלה, אך נכשלו. הטנק שעשה דרך כה ארוכה עד לכאן, ונכון היה לכל לחיצה, לא נע עתה, ולא זע, ולא ירה.

המפקד לא התייאש. למוד קרבות היה מאז שזכר את עצמו. הוא ציווה להביא מנוף ענק מתוך ארסנל הכלים הכבדים שעמדו לרשות חיילותיו. אך המנוף הכבד לא הצליח להרים ולהזיז את הטנק בסנטימטר אפילו. התדהמה עצומה הייתה. הגרמנים ידועים היו ככופרים בכל כוח עליון, והנה מתרחש אל מולם פלא שמיימי שכזה. לאחר נסיונות כה רבים לא ניתן היה לפקפק בעובדא שמן השמיים מונעים מבשר ודם לפגוע במי שכבר מאות שנים שוכנת נשמתו בגן עדן מקדם.

הטנק היה עבורם אטרקציה.
ר' יוסף עזריה הי"ו

המפקד הגרמני חדל ממאמציו להפציץ את הקבר. טיפס על טנק חחר והשיירה כולה המשיכה בדרכה, להחריב את העולם. הטנק הדומם שֶׁקָּנֵהוּ מכוון אל מצבתו של רבי יוסף אל-מערבי נותר על עומדו אאותו מקום, עדות חיה לנס שהתרחש שם. רבים מעולי תוניס המבוגרים החיים עמנו כאן בארץ הקודש, לאורך ימים ושנים טובות, זוכרים את הטנק שלאחר מספר שנים הוסר ממקומו על ידי הרשויות המקומיות. ביניהם ר' יוסף עזריה הי"ו, גבאי בית הכנסת 'בנציון' לעולי תוניסיה באשדוד, שמספר בחדווה זכרונות ילדות איך שהטנק הגרמני היה עבורם אטרקציה, כשהם מטפסים עליו, נכנסים לתוכו משקיפים סביב במשקפת שבו, וחוזרים עם בגדים מוכתמים משמן המכונות שדבוק היה בו בכל פנה.

עדות חיה לנס. תמונה ישנה של הטנק המפורסם

הזקן העלום

סיפורי נסיו ונפלאותיו של רבי יוסף מערבי, רבים הם, וקובצו בספר "יוסף חי". להלן נביא משם את אחד הסיפורים היותר מפליאים והפחות מוכרים:

כאמור, המונים מכל קצוות תוניסיה ומחוצה לה היו גודשים את אזור הציון הקדוש מדי שנה בימי החנוכה, וביום פטירתו ר"ח טבת היו קוראים את ה'זוהר' הקדוש ועורכים סעודות כיד המלך לכבוד הצדיק. כלל לא שתו לבם לצינת החורף או לטורח הדרך, ובאו עם נשיהם, טפם וזהבם אתם. שוכרים היו חדרים בבתי הערביים שדרו בסמיכות, ושם שהו בעת היותם שם. הודות להערצה הרבה ולקשר המיוחד שחשו לצדיק, באו ללא חשש לערוך את ההילולא מדי שנה בשנה, והיו בטוחים כי בזכות הצדיק לא יאונה להם כל און ופגע.

שנה אחת, קרוב ליום ההילולא, הגיע יהודי עם רעייתו אל הכפר "אלדבדאבה", השוכן סמוך למקום קברו של הצדיק, ושכר חדר בעליית גג בביתה של משפחה ערבית. והנה, נתנו הישמעאלים עיניהם בתכשיטיה של האשה, וחמדו אותם לעצמם. התאספו איפוא בפינה מוסתרת וזממו כיצד לשים ידם על הזהב.

בהגיע הליל, חשכה סמיכה עטפה את הכפר, ורק הצרצרים הפרו את הדממה. ארבעת הערביים קרבו בצעדים חרישיים אל הבית. אחד מהם אשר בקי היה במלאכת הגניבה, פתח בלאט את דלת עליית הגג, והם חמקו פנימה.

ואז, מחזה מדהים ריתק אותם למקומם בתדהמה. לעומתם נגלה איש זקן הדור פנים, אשר זוהר פניו מבהיקים כברקים ואור גדול על פניו חופף. תיכף גרר אותם בידו החוצה, וציווה: "בואו עמי!". פחד שמימי נפל עליהם. מבלי יכולת להתנגד, הלכו אחריו נדהמים, עד שהגיעו אל מסגד הכפר. הזקן הנכבד לחץ על ידית הדלת ומשזו נענתה לו הכניסם פנימה, והחל להוכיחם: "הכיצד לא תחוסו ולא תחמלו על האיש העני ואשתו הנמים בתום לבם, איך תטלו ממון שאינו שלכם?! קחו אלו המעות מידי, וליהודים אל תעשו דבר!". אך סיים את דבריו, נעלמה דמותו של הישיש ההדור.

ארבעת הנכרים עמדו קפואים בחשכת המסגד, משפשפים עיניהם בתימהון. לאחר דקות אחדות, ננערו ממקומם ויצאו לכיוון השדות. שם, התחלקו בכסף אשר הותיר בידם הזקן, וישבו מתפלאים כיצד שבו ריקם ולא ביצעו מזימתם. תוך כדי דין ודברים, החלו להתקוטט איש עם רעהו אודות הזקן העלום שמנעם להוציא את תוכניתם לפועל, ובושו בעצמם איך פחדו נפל על גברתנים כמותם שאינם יראים מאיש. זה אומר בכה וזה אומר בכה, ולבסוף סיכמו ביניהם כי ישובו בעזות לב ובלי חת עוד באותו לילה לגנוב את הזהב.

הם קרבו שוב אל הבית המיועד, והנה, אך דרכו אל מפתן עליית הגג, וכמעט התגלגלו מכל המדרגות מרוב בהלה. הזקן אשר ראו קודם, ניצב שם כמלאך השומר על הדלת. הוא שלף חרב חדה ומלוטשת, ארוכה ומבריקה, והניף אותה מולם תוך שהוא גוער בהם בקול חזק: "מדוע שבתם הנה? אם לא תמהרו לצאת, אחלקכם איש איש לשני גזרים בחרב זו! היאך לא תבחינו כי זְקֵנָם של היהודים מגן בעדם?!"

אימה ורעדה אחזה את ארבעת הערביים, והם נסו משם כל עוד רוחם בם. במנוסתם ההיסטרית, הרחיקו עוד ועוד ללא כיוון ומטרה. רק כאשר רחקו כעשרת

אלפים אמה מן העיר, שבה אליהם רוחם אט אט, ובלא לדבר מאומה, שבו כל אחד רועש ורועד אל ביתו.

לאחר ימים מועטים, מתו שניים מהם מהפחד המצמית ששכן בקרבם, והשניים האחרים קיבלו על עצמם לבל ישובו לכסלה עוד לעולם, ולא ישלחו יד באשר לא להם, ובטח לא בכספי היהודים.

אחד מהם, ערבי בשם צאדק בן עתמאן התאיב, שסיפר בעצמו את דבר המעשה ליהודים, חשף את ידו והראה את מכוות האש שגרם לעצמו ברוב סער, כדי לזכור את החרדה והצער, ובמטרה שלא ישוב לסורו הרע. עוד הוסיף ואמר, כי פקד את ציון קברו של הצדיק ומנחתו בידו, ביקש את מחילתו והבטיחו כי לא ישוב עוד לעשות כדבר הזה.

ממעייני הישועה

סיפור מרגש נוסף, המעיד על כוח קדושתו של רבי יוסף מערבי, ארע לפני כחמשים שנה, ואותו שמענו מפי בעל המעשה בעצמו, ידיד הישיבה מר **שלום טרבלסי** הי"ו הגר כיום בבני ברק, אשר גולל את הסיפור באוזנינו כדי לחקוק את הנס

רבי **שלום טרבלסי** בשחזור הנס ב"אלחמה"

הגלוי שחווה עלי ספר. וכה סיפר:

בהיותי כבן תשע, נסעתי עם בני משפחתי ליישוב "אלחמה" כמדי שנה לכבוד הילולת הצדיק רבי יוסף מערבי זצ"ל. היה זה מקום מדהים בו היו מרחצאות מרפא, מעיינות ויער דקלים מרהיב. שכרנו חדרי אירוח על מנת לשהות במקום במשך שבוע ימים.

באחד מימי ההילולא, התקיימה העברת ספרי התורה מבית הכנסת שבכפר אל בית הכנסת המרכזי. האוירה היתה מרוממת, ושמחת התורה הציפה את לבות כולם.

בשעת בין הערביים, נפרדנו, אחי ואני, מבאי השמחה, ופנינו בלב מתרונן לשוב אל בית האירוח. לא ציפינו כלל לאשר יעמוד בדרכנו. כאשר עברנו דרך המעיינות החמים, נתקלנו בבני מיעוטים המתרחצים שם. משאך הבחינו בנו, החלו מיידים אבנים לעברנו והתכוונו להתנפל עלינו. אחוזי אימה נמלטנו מהם, והנה, תוך כדי ריצה מבוהלת, מעדתי היישר אל תוך אחד הבורות שבתחתיתם זורמים מים רותחים. כבר בגיל זה הבנתי היטב את משמעות הנפילה, שקשה לצאת ממנה בחיים. גופי רעד מפחד, נשימתי היתה טרופה עלי ובבור שרר חושך צלמות.

אחי רץ מיד לקרוא להורי, ואני מעומק של חמשה מטרים התחלתי לזעוק לעזרה, כאשר מעומק הלב, אני נושא תחינה כי יצילני ה' לבל אסחף אל המים הבוערים. אחזתי בכל כוחי בקירות הבור, והתפללתי כי ישלח ה' את מלאכו לפני לשומרני ולהושיעני. והנה בעוד מלות תפלתי על שפתי, נגלה לפני איש הדור בלבושו, בעל אדרת צחורה, וקרא לי בקול נעים להושיט ידי.

אחזתי בו היטב וניסיתי לעלות אל שפת הבור מבלי ליפול חלילה. לתדהמתי, מצאתי את עצמי בחוץ בקלות רבה. נרגש ונדהם, בקשתיו להמתין עד אשר אקרא לאבי שישלם לו שכר פעולתו, אך הדמות נעלמה בעלטת הליל.

לפתע, הבחנתי מרחוק בבני משפחתי התרים אחרי בחשיכה כשבידם עששיות אור וכלי הצלה. שמעתי את קולותיהם החרדים כשהם זועקים בדאגה: "שלום! היכן אתה?". כיוונתי אותם אל מקומי, וכאשר מצא אותי אבי רועד כולי, חיבק ונישק אותי כשהקלה ושמחה שוטפות את פניו הדאוגות. "מי הוא זה אשר הוציא אותך מן הבור?" בירר אבי. משנרגעתי מעט, שחתי להם כיצד בא אדם נשוא פנים, שעבר במקום והצילני מבור תחתיות. להורי היה ברור כי לא היה זה אלא הצדיק רבי יוסף מערבי זיע"א שנשלח מעם ה' להגן על הבאים להילולתו, שכן בשעה כזו אין עובר ושב במקום זה. עד היום איני יכול לשכוח נס זה, ובכל פעם שאני נזכר בו חולפת צמרמורת בגופי.

לפני מספר שנים, במסגרת טיול שרשים בתוניסיה, עז היה חשקי לשוב חמישים שנה אחורה אל אותו מקום בו התרחש נסי האישי, ואכן למרות שמקום זה לא היה בתכנון הטיול, הצלחתי להגיע לשם. כשראיתי את המקום, לא היה גבול לשמחתי, פרצתי בבכי של אושר ושמחה, וברכתי בקול: "ברוך שעשה לי נס במקום הזה!".

ההילולא לזכר רבי יוסף מערבי נשמרת ונערכת גם בארץ, בבית הכנסת שנבנה לזכרו ברמלה, ושביסודותיו הוטמנו אבנים מקברו של הצדיק.

מה הגן על יהודי תוניסיה

תלמידו של רבנו "רב הכותל" הרב **מאיר יהודה גץ** זצ"ל, העלה ביומנו עם סיום מלחמת העולם מספר השערות מדוע בעצם שפר גורלם של יהודי תוניסיה יותר מכל מדינות העולם? והלא היתה שליטה נאצית במשך ששה חודשים ובכל זאת באופן יחסי הנפגעים היו מעטים?

מעבר לסיבה שבתוניסיה הרבו במעשי צדקה וחסד רבים[23], הוא מספר כי

23 כדוגמא למעשי החסד הנפוצים אצל תושבי תונס, גם אם היו חלשים בשמירת המצוות, ניתן לראות בסיפור הבא: כאשר חלה הגאון רבי רחמים חי חויתה הכהן זצ"ל במחלת הפרקים, והוצרך ללכת למעיינות החמים אשר בעיירת "חמאם אלאנף", היה שוכר ערבי אחד שיבוא כל יום לקחתו ולהחזירו ברכבו. יום אחד היה שם במעיינות יהודי אחד,

פגש בירושלים תלמיד חכם ישיש, אשר לדבריו יהודי תוניסיה ניצלו בזכות שהיו תורמים ביד נדיבה לישיבת המקובלים "בית אל", והדבר איפשר לחכמים המקובלים ללמוד בהרחבת הדעת. רבנו הרש"ש הקדוש היה מכיר להם טובה על כך, והיה שולח להם קונטרסים להדריכם בעבודת ה'. כמו כן בכל פתיחת ההיכל במנחה של שבת היה אומר "מי שברך" לקהילת תונס שלא תחרב! עוד הוא מציין בשם "רב חשוב מצרפת" שאמר לו כי זכותם של יהודי תוניסיה עמדה להם בגלל שלא היה אצלם כמעט נישואי תערובת[24].

מן הראוי לציין כאן גם את המובא בשו"ת תשובות והנהגות לגאון רבי **משה שטרנבוך** שליט"א (ח"א סימן קנ"ז, עמ' קט"ז) בשם אדמו"ר מגור הגה"ק רבי **אברהם מרדכי אלתר** זצ"ל, שאמר לאחר השואה האיומה כי יהדות ספרד ניצלה ממאורעות השואה, ולמרות שהנאצים הגיעו לארצות מרוקו ותוניסיה, עם כל זה כמעט כולם נצלו. וזאת **משום שהספרדים אינם מדברים בתפלה**, לכן קדושת בתי הכנסת ובתי המדרש שלהם גדולה עד מאד[25].

כאן יש לציין כי לפני השואה באו והודיעו לרבי כלפון הכהן שהיטלר ימ"ש התרברב באחד מנאומיו כי מגמתו למחוק את העם היהודי מן העולם ח"ו. נענה אז הרב ואמר: "ימח שמו ויאבד זכרו. הוא יפול ויכשל וליהודים תהיה אורה, שכן כבר הבטיח לנו ה' בתורתו 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם'"[26].

וכשראה את הרב, פנה אליו למרות שלא הכירו מעולם, והתעניין איך הוא מגיע כל יום. כששמע שערבי מסיע אותו, אמר כי אין זה מכובד שהערבי יסיע את הרב, וביקש מהרב להודיע לערבי שמעתה ואילך הוא יסיע אותו ויחזיר אותו. וכן היה. לימים ראה שהרב מתקשה להיכנס לאוטו עקב השיתוק שהיה בגופו. לקח את רכבו למסגר, וחתך את גג המכונית באופן שהרב יוכל להכנס בקלות. היהודי קלקל את מכוניתו לחלוטין, העיקר שהרב יכנס יותר בנחת!

24 מתוך יומנו שהתפרסם בספר "רב הכותל" (עמ' 22).

25 ועוד סיבה, כי לא חדרה "ההשכלה" הכפרנית לעדות המזרח. ואף העבריינים שבהם הם לתיאבון ולא להכעיס, ואמונתם בה' ובתורה הקדושה היא תמימה ושלמה, כעין שאמר רבי יהודה הלוי: "האמנתי והאזנתי, לא אשאל ולא אנסה". ואכמ"ל. **נאמ"ן ס"ט.**

26 עוד יש לציין כי הגרמנים הספיקו לבנות "כבשונות" בעיר חמאם-אלאנף ליהודי תוניסיה, כשם שבנו באירופה, והמשרפות קיימות עד היום. אך בחסדי שמים לא נכנס שם אף יהודי אחד (מפי השמועה).

ואכן, היטלר וכל חבר מרעיו אבדו ובטלו מן העולם, עשו את שעשו אך נכשלו בתכניתם למחוק את העם היהודי כליל, ואין מהם כיום כל זכר, אף שעברו רק קצת יותר משש שנה. ואילו עם ישראל חי וקיים, עלה לארץ הקודש ובנה את חרבותיו, ובהר ציון תהיה פליטה והיה קודש.

אנדרטת הנצחה בבית הקברות היהודי בתונס ל-39 קדושי תוניסיה שנספו בשואה (הוקמה בשנת התש"ז 1947)

טקס בבית העלמין בורג'ל לזכר קדושי תוניסיה שנספו בשואה. במרכז הגאון רבי דוד בן בארון

רבי **חיים אצוייד** נואם בטקס לזכר חיילים יהודים אמריקאים שנפלו במלחמת העולם השנייה וקבורים בקרטגו

במצור ובמצוק

מלחמת העולם השניה הסתיימה. הדי התותחים נמוגו בעשן הקרבות, והכל ניסו לשוב לשגרת חיים רגילה. אך המלחמה הקשה הותירה חותמה במוצרי המחיה אשר התייקרו בכמה מאות אחוזים! המצב הכלל-עולמי השפיע רבות על הכלכלה באי ג'רבא. מאחר והאי נתון היה במצור ובמצוק, מקורות הפרנסה הדלדלו עד מאד, הזהב נשדד על ידי הגרמנים, ההכנסות הצטמצמו, וכל אנשי העיר - עניים ועשירים - חשו בחסרון כיס גדול, עד שרבים הגיעו ממש עד פת לחם.

באותו זמן, שהעניות והדלות שררו בכל, ארוחת ערב היתה תופעה נדירה, ומשפחות רבות בג'רבא אכלו בשר פעמיים בשנה בלבד - בליל ראש השנה ובליל פסח.

באותם ימים, היה מחסור רב בקמח. מפאת מצב המלחמה והמצור, אסרו הרשויות לרכוש חיטים מאיכרי השדות, ומלבד מנת החיטים שהוקצבה מהממשלה, לא ניתנה אפשרות רכישה נוספת.

באחד מהמכתבים ששלח באותו זמן רבי חויתה לרבנו, הוא מספר לו על הרעב ששרר לאחר הכיבוש, ועל הנסיונות הנואשים של רבני העדה לגייס מזון לעניי העיר:

"...אח"כ היתה המלחמה על קו מאר"ת שנתעכבה כמה ימים, ואז העיר הזאת היתה סגורה ומסוגרת ולא יבא אליה כל מידי דמיזן [דברי מזון], לא מעיר צפאקס דרך ים ולא ממדנין, כי הישמעאלים ברחו למו אל ההרים. ואז סבלנו נוראות מן הרעב בעוה"ר. רוב אנשי מדנין ככלם ורוב אנשי בן גרדאן היו פה עמנו. השער של החטים והשעורים הגיע למחיר גדול מאד מאד ואינו בנמצא בעוה"ר. הרבה היו אוכלי עשבים הזאג"ת והחאמצי"ה וגארי"ם. ועוד יש גרעיני גארי"ם לְבָנִים נמכר הכִּילוֹ בעשרה פרנק. הרבה הרבה היו

מתפרנסים ממי שלקות "שנארי"ה" [גזר] וקרא [דלעת] וכדומה, מרק דגים. העניים והאביונים מבקשים לחם ואין.

"יסדנו קופת "לחם לאכול", הַשָּׂמִים נפשם בכפם ללכת אל מקומות הישמעאלים לקנות חטים שעורים תמרים דוחן וכיו"ב, ומוכרים בחצי המחיר שקונים[27]. נקבצו נדבות חמשים אלף [פרנק] ועוד שבעים אלף ועוד עשרים אלף לקופה הנזכרת וכלם ספו תמו, כי הגיעו להפסיד מן הקרן שקונים סך שלשים אלף פרנך לשבוע, וכל זה רק לעניים וצנועים י"ב מאות נפש בפ"י [בן פורת יוסף], אבל לשאר בני העיר אין מוכרים, ובכל זאת אין הקומץ משביע ואינם משיגים גם רביע מזון.

"ילדי בית הספר יש מהם שנתעלפו ממש ברעב. הרבה מהם מחזרים על הפתחים להשקיט רעבונם. מזון אין נותנים לנו כמו הצרפתים. ומי שקונה ביותר מהשער הקבוע בעיר [בשוק השחור] נדון לחדש מאסר עם מכות אכזריות בעוה"ר. כל הקונה "קלבא" [שם מדה, והיא בערך 5 ק"ג] חטים או שעורים למזונו כל עוד שלא הכניסה לביתו הוא בספק מאסר אם ירגישו בו הפקידים המחזרים יום יום. בדרך נס ממש השתדלו הכומיתי להמציא חטי דפסחא לכל בני העיר "חצי קלבא" לכל נפש, הלכ"ט כל"ח [הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו]".

משהגיעה תקופת האביב, וחג הפסח מְשמש ובא, דאגה רבה ניכרה על פני יהודי ג'רבא, שלא ידעו כיצד יוכלו השנה לחוג את חג הפסח, מבלי שיהיה להם מספיק קמח לאפיית מצות שיספיקו לכולם? וכך מספר רבי חויתה לרבנו בהמשך המכתב:

27 בקופה זו גם אוספים היו אוכל לעניי העיר, על ידי שני אנשים שהיו יוצאים מדי יום שישי לרחובה של עיר, האחד מכריז "צדקה לפיקוח נפש", והשני אוחז בידו סלים, כדי לתת בהם את מצרכי המזון שיביאו המתנדבים בעם. אנשי העיר היו יוצאים מבתיהם ובידיהם מצרכים או מעט ממטעמי השבת, וכך היה מתאסף מזון רב. את כל מה שנאסף היו מחלקים שלשה אנשים לעניי העיר (כמבואר בש"ע יו"ד רנ"ו ס"ג: הקופה אינה נגבית בפחות משנים וכו' ואינה מתחלקת אלא בשלושה).

"משנכנס ניסן ירד מחיר התבואה קרוב לחצי ממה שהיה, אבל עודנו ביוקר גדול. בתוך הפסח השתדל הרה"ג מוהרמ"ך [מורנו הרב כלפון משה הכהן] להשיג רשיון מהממשלה יר"ה פה לקנות מאתים שקים שעורים מהכפרים, והרבה טרחו ויגעו הכומיתי הי"ו להוציא הדבר לפועל, ושלי"ת [ושבח לאל יתברך] התבואה מצויה כעת במחיר החמישית מהמחיר הגדול שהיה כבר. רק שבוע זו הכומיתי..."
[עד כאן מצאנו].

מאחורי הקטע האחרון שציטטנו מהמכתב, מסתתר סיפור מופלא:

אנשי ג'רבא שלא ידעו איך יאפו מצות לפסח, פנו בצר להם לרבם הגדול רבי כלפון משה הכהן, ושטחו בפניו את צרתם. יגע הרב במחשבתו כיצד למצוא דרך לפתרון הבעיה, עד שהחליט לפנות למושל הצרפתי ולבקש רישיון לקנות שקי חטים לחלק לעניים. ואכן, ממחשבה למעשה הלך הרב בלויית ראשי הקהל אל המושל, בניגוד להרגלו שלא ללכת למקומות כאלו. כשהגיעו אל המושל, גירשם בחמת זעם באמרו שזו איננה בעייתו, והוא אינו מוכן לעשות דבר בנידון. כשיצאו מאצלו, הבחינו ראשי הקהל כי דמעות נקוו בעיניו של רבם, שכאב את צערם של העניים.

באותה עת, ביקר בעיר ג'רבא, **רבי לוי יצחק רבינוביץ**, רבם של החיילים היהודיים בצבא ארה"ב. בביקורו התוודע לרבי כלפון ולאישיותו הרמה, ונקשר אליו בעבותות אהבה. לימים יכתוב הלה על רבי כלפון "אני רואה אותו כאחד מגדולי התנאים והאמוראים!". רבי לוי יצחק רבינוביץ מקורב למלכות היה, ומתוקף תפקידו, יכול היה להשתדל בדבר לפני המושל הצרפתי שיאפשר ליהודים לקנות חיטים מאת האיכרים לאפיית מצות מצוה. פנה אפוא רבי כלפון לרבי לוי יצחק וביקשו כי יאות לנצל את קשריו וילך אל המושל לבקש ולהתחנן על עמו.

יצא הרב רבינוביץ בשמחה אל בית המושל למלא את בקשת רבי כלפון. משהגיע לביתו, שטח בפניו את בקשתו. על אף שהיה המושל רשע ושונא יהודים,

לא יכול היה לסרב לו מתוקף תפקידו, ובלית ברירה נעתר לבקשה, והבטיחו כי כאשר יגיע אליו הרב בעצמו, יעניק לו את הרישיונות.

פנה הרב אל בית המושל כמסוכם, כשלצידו נלוה מתורגמן לשפה הצרפתית. והנה כאשר הגיע לפניו, קיבל המושל הרשע את פניו בחמת זעם, והתריס כנגדו במלים בוטות כמדקרות חרב, על אשר התחכם והגיש את בקשתו על ידי נציג ממשלה זרה, ולא בא אליו בעצמו. שתק הרב והניחו לסיים את דברי הבלע, ממילא לא הבין אף מלה מדבריו שנאמרו בשפה הצרפתית. לאחר כל הנזיפות והעלבונות, הגיש לו המושל בבוז את הרישיונות.

כאשר יצאו הרב והמתורגמן מעם פניו של המושל, ביקש הרב מהמתורגמן כי יתרגם לו את דבריו של אותו רשע. כששמע את דבריו הנלוזים, אמר במלים אלו "ימח שמו וזכרו! **ה' יעיף אותו!** אמן כן יהי רצון". שמע המתורגמן את סגנון הקללה, ותמוה היה בעיניו לשון זו שאין הרב רגיל בה.

את התשובה קיבל כאשר פורענותו של אותו מושל עריץ ומתנשא, לא אחרה לבוא, בדיוק כפי שאיחל לו הרב. ימים מספר לאחר מכן, הועבר המושל לשלוט על חבל ארץ אחר הנקרא "בן-גרדאן". בצאתו שם במכוניתו לטייל באזור, עלה רכבו על מוקש שניפצו לרסיסים, **והעיפו** למרחוק, ולא נותר ממנו שריד ופליט. כן יאבדו כל אויביך ה'.

והנה עוד קטע ממכתב אחר, בו כותב רבי חויתה לרבנו על מצב הרעב:

"...מכרו כל מה שהביאו ולא נשאר כלום. הביאו רשיון אחר למדנין וזרזיס לקנות עוד פעם. הממשלה בזרזיס לא הסכימה להרשות, ועוד מקוים להביא ממדנין. אומרים שהסוחרים רוצים להביא תבואה כעת מצפאקס. וה' ברחמיו ירחם על עמו בית ישראל ויאמר לצרותינו די אכי"ר. וכעת התחיל שער המזון לעלות".

במכתב נוסף מתאר רבי חויתה לרבנו את המאסרים והעינויים שהיו מנת חלקם באותה תקופה, ואיך הצרו הפקידים את צעדם של היהודים בקניית מזון חיוני:

"א. כבר כתבתי לו בארוכה מהרעב אשר סבלנו, דבר שלא ישוער, שכמעט היתה הגזירה שאסור ליהודים לאכול, כי המזון אין נותנים לנו, רק לנוצרים כל צרכם בשופע, ואסור לנו לקנות מזון המ"ן [ה"מארשי - נוואר". בצרפתית: השוק השחור], ובני ישראל מאוכלי המ"ן היו, ונתקיים מקרא שכתוב "ועתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המ"ן עינינו". אך לעומת זה כל הנמצא אתו אפילו 'קלבא' [מדה] חטים או שעורים, הוא באחריות של מאסר חדש ומכות אכזריות, בעבור כי הוא מאוכלי המ"ן, כי עשו שומא הקלבא של חטים בג' מאות והשעורים בב' מאות, וכל הקונה יותר מזה ענוש יענש. וכאשר ירד מעט המחיר והתחילו להביא בשוק במחיר ההוא, תכף עשו שומא אחרת החטים בתשעים והשעורים בחמשים, ומאז לא הביאו כלום, והרעב כבד בארץ, הגיעה הקלבא חטים בחמש מאות ושעורים בשלש מאות ועשרים בעוה"ר. ואחר הפסח שירד המחיר והביאו לשוק במחיר הקבוע, תכף בו ביום הורידו עוד המחיר החטים בששים והשעורים בארבעים, ומאז לא הביאו. ואחר שהביאו שעורים בשוק במ', תכף בו ביום הורידו המחיר בל', ומאז לא הביאו. ולע"ע [ולעת עתה] בשוק אינו בנמצא כלל, והמ"ן החטים בק"מ והשעורים בס' בעוה"ר. הסוחרים בקשו מהפקיד פה להביא סלת וקמח ולביבות ממח"ק וגם מצפאקס, ולא רצה לתת להם רשיון, כי אמר להם שלא יביא רק הגביר ג' פ' דוקא, והוא אינו מביא כעת. וה' ירחם עלינו אכי"ר.

"ב. בעת הדוחק והרעב היו היהודים מוצאים מעט חַיוּת בהחליפם עם אנשי הצבא האנגלים ביצים ותרנגולים בבסכוט"ו [ביסקויטים][28].

28 בהקשר לכך, כדאי לצטט את תיאורו משובב הלב של הרב לוי יצחק רבינוביץ ז"ל, רבם של החיילים היהודיים בצבא ארצות הברית, שביקר בג'רבא בימי מלחמת העולם השניה, וחרט את רישומיו כך: "בערב ל"ג בעומר אני מבקר באכסניא, והנה - עניות ודחקות רבה. בעיקר חסר להם [מזון], מפני שהגרמנים חמסו את כל התבואה והיבול החדש, ולי יש בסקויטים צבאיים לרוב. אני מחלק אותם - ומיד מביאים לי תחתיהם ביצים, וכופים עלי לקחת מידם. חס ושלום שאלבין את פניהם - ואני לוקח. יש לי גם שוקולאדי ממין מיוחד - מתוצרת הארץ - עם אותיות עבריות על העטיפה. אני מחלק אותם בין הילדים ומראה להם את הכתב העברי - ותכף ההורים מביאים לי בקבוק יין תמורת מתנת השוקולדי. אבל ברצוני לְהַנּוֹת אותם ולא להיכנס במסחר חליפין. אני נותן להם עוד דבר אחר - ומקבל בקבוק שמן זית. אני מסרב לקבל, והם מסרבים לקחת מתנת יד. אני מפציר והם מפצירים. "יש לי די", אני אומר ברצינות. והם עונים לי פה אחד: "שונא מתנות יחיה"! נצחוני - ואני נכנע"

בהודע הדבר לפקידים, תלו מודעות לאסור זה. היו מתפרנסים מהדגים המביאים בשוק אלחארה. אסרו איסר להביא הדגים לשוק אלחארה רק לשוק הגדול, ומובן מאליו אם היהודים יכולים לקחת השורה עם הישמעאלים, וזה מלבד כי טרם כל יכנסו הנוצרים לשוק ויקחו כל צרכם דגים וירקות וכו' ושוב יעמדו בשורה הישמעאלים והיהודים, ולפעמים לא יצטרכו לעמוד, כי הכל לקחו הנוצרים בעוה"ר.

"ג. נתפסו ישמעאלים ששלחו את ידם בבזה בעיר מדנין (כי בעוה"ר כל היהודים יצאו ממנה לגמרי ונשדדה לגמרי לגמרי. גם הדלתות של החצרים וחנויות וחלונות וכו' וכו'), והובאו פה, וכאשר הכו אותם להודות על הגניבה, אמרו שמכרו אותה ליהודים פו"פ [פלוני ופלוני], ונתפסו כשבעה יהודים והוכו מכות אכזריות, דבר אשר לא ישוער, ויש מהם שהודו בשקר וחתמו, ויש שסבלו כל המכות ולא הודו (ואח"כ כלם עשו תעודה אצל הרופא על מכותיהם). ובו בפרק הלכנו להשר הצרפתי ולא קבל אותנו רק באולם מעומד, ואמר לנו שאין זה מעסקו. ושוב השוטרים הרגישו במה שהיהודים רוצים להקביל [להתלונן] עליהם, ובערב אותו היום לא הכו אותם, ולמחרתו הוציאום לחפשי. ואיזה מהאסירים עשו תעודות נסיעה, וכששמעו השוטרים שלחו עליהם ולקחו מידם את הרשיונות, ומאז והלאה לא הכו עוד שום יהודי. והכומיתי כתבו מכתב בעד כל הדברים הנז' להכומיתי של מח"ק [מחנה קדשכם] בו בפרק, ושבוע זה השר הצרפתי רוצה להעתיק [מקומו] למח"ק [למחנה קדשכם] ויבא אחר במקומו, ואומרים שיש הודעה גם כן על איזה מהמשטרה שרוצים להעתיקם מפה. וה' ברחמיו יאמר די לצרותינו, אכי"ר...

"עם מוכ"ד [מוביל כתבא דנא] ספר ברית כהונה מתוקן ומכתב ממוהרמ"ך נר"ו, וגם חיו"ד נגמר אך עדיין לא נמסר לכורך. לכשיגמר בעה"ו אשלח לו אחד.

"כתבתי לו על חידושי חולין שלו (שלי?), אם יזדמן ציר נאמן ישלחם עמו בעה"ו.

"לא כתב לי בפרטות איך היו דבריו עם המזכיר ורבני המועצה, ואם עדיין מלאים ממכתבי וכו' הקודמים ועלי בפרטות.

"ועוד יש לי מה לכתוב, אך המוכ"ד [המוביל כתבא דנא] נחץ ינחץ[29], ובזולת זה אכתוב לו בעה"ו.

"יודיעני בפרטות משלום מ"א [מר אביו] הי"ו, כי לא כתב כלום, ושמעתי שאינו בקו הבריאות מהמתוק [מהסוכרת][30], יואיל ישלח ידו ה' וירפאהו רפואה שלמה בקרוב אכי"ר, ושו"ש ואל"ש [ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום].

ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא סילט"א.

מכירה פומבית ולא במשקל, של מחרוזות של דגים בשוק בג'רבא

29 פירוש: ממהר. והוא מליצה ע"פ הכתוב "כי **נחש ינחש** איש אשר כמוני" (בראשית מד, טו).

30 הוא סבל ממחלת הסוכרת ז"ך שנים, וכיון שנלב"ע בשנת התשכ"ו א"כ התחיל לחלות בסוכרת משנת התרצ"ט. **נאמ"ן ס"ט.**

והנה קטע ממכתב אחר (מיום ר"ח תמוז התש"ג), בו מספר רבי חויתה לרבנו על הרווחה מסויימת:

"הצוררים לא נעתקו רק ב' וג' ועוד נשארו השבע. הלכ"ט כל"ח [הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו], נתנו לנו שעורים כדי סיפוק כל הק"ק הי"ו 'קלבא' לכל נפש, והמחיר ט"ז פרנק, ומזה היה ירידה גם באכילת המ"ן עד שהגיע המחיר לכ"ה פרנק עד כ' ונתמעטו אוכלי המ"ן שלי"ת. החטים הגיעו לס' פרנק עד נ', הלכ"ט [הודו לה' כי טוב]. ובנפדים בל"ה עד מ', אך אין מניחים להביא. הרב מהרח"ח [מורנו הרב חיים חורי] נר"ו מגאבס בשבתו פה עמנו וראה צערנו, שלח לנו ע"י הכומיתי דשם ל"ז שקי קמח וסלת, והגיעו פה שלי"ת, וכל העם שמחים וטובי לב ב"ה, אך ההזמנות של הקמח והסלת של הגבירים פה עוד לא הגיעו. הפולין הביאו פה הגבירים מאה שקים לקחו האירופו' [האירופים, הנוצרים] דוקא ה' כילו לכל נפש ושאר העיר ולא כלום. כתבו מכתב הכומיתי להשר הצרפתי החדש, ושוב נתנו לנו כ' שקים, יו"ד פה ויו"ד ל'דיגת' [חארה צגירה]. הממונה על הפרנסה פה הוא אחיו של הרופא מוניר"י הידוע, והוא היה סופר אצל הגביר ק' [קרוב] כי"ב שנים, וסוף כל סוף כאשר יצא החוק של היהודים הציע בקשה להתמנות על נכסי אדונו, וכאשר נודע זה לאדון כתב לו גט פיטורין, והיה גולה ונדח עד שנתמנה על הפרנסה, והוציא שרירות לבו הרע על היהודים בעוה"ר עד היום הזה. העזר [עזרה מהג'וינט] הגיע לנו מאה אלף פ' [פרנק] מועד אמיריכא [הג'וינט], ששים לאלחארה [הרובע הגדול] וארבעים לדיגת [הרובע הקטן]. וה' ברחמיו יקיים בנו מקרא שכתוב שמחנו כימות עניתנו, אכי"ר".

פרק י"ז

יצא אדם לפעלו

אין הקומץ משביע

רבנו, היה כאמור ראש ישיבת "חברת התלמוד" במשך שנים, החל משנת התר"ץ, ומשכורתו היתה שמונה מאות פרנק בלבד! (לשם השוואה - שכירות הבית היתה 325 פרנק, והשאר לפרנסה ולכלכלה, כשאין הקומץ משביע).

מבטחו של רבנו בה' יתברך היה איתן, כגמול עלי אמו. סמוך ובטוח היה כי יפרנסוהו משמים, והשליך על ה' יהבו כי לא יעזבנו. וזאת יש לציין כי במשך כעשר שנים, בהם שימש כראש ישיבת "חברת התלמוד" בתונס, היו כל צרכי הבית מוטלים על אביו רבי רפאל, אשר ניהל את הוצאות הבית כל תקופת היות רבנו ראש ישיבה. רבנו עצמו לא הכיר שום מקום בעיר תונס, מלבד שני מקומות שהם: בית הכנסת בו התפלל ולימד, וכן חנותו של גזבר הישיבה, לשם פסע מדי ראש חודש לקבל שכר בטלה מועט, אותו מסר בשלמות לאביו. יותר מכך לא רצה ליהנות מן הקודש.

כל רגע פנוי היה רבנו מקדיש ללמוד וללמד. מעבר לכך, לא תר אחר עבודה להרחיב את הכנסותיו, וכן סרב ליהנות מכסף הניתן לו על דברי קודש, ולא קיבל שכר חזנות וקריאת ספר תורה, ולא שכר מצוות שעשה (וכך חינך את בניו ותלמידיו, שלא לקבל שכר חזנות). אפילו מבניו ומתלמידיו לא רצה לקבל עזרה רק לעתים רחוקות. מעין מה שאמרו בגמרא (סוטה דף י' ע"א) על שמשון: "זכור לי עשרים שנה ששפטתי את ישראל, ולא אמרתי לאחד מהם העבר לי מקל ממקום למקום".

הגיע ערב יום הושענא רבה. אוירה חגיגית ומרוממת שררה ברחובות תונס. רבנו פסע בזריזות לעבר ביתו של הגאון **רבי חיים בלעיש** זצ"ל, רבה הראשי של תוניסיה, אשר זימנו לפגישה.

לאחר ברכות השלום הלבביות, פנה רבי חיים אל רבנו ואמר לו: "הלילה, יגש כבודו, ללימוד תיקון "קריאי מועד" בביתו של גביר גדול ועשיר, **רחמים בוכובזה**[1] שמו, בבנין החדש מול השוק המרכזי".

רבנו קיבל את ההוראה כפשוטה, אך לרבי חיים היתה במהלך זה כוונה נסתרת...

הלילה רד, רבנו הגיע לוילה המפוארת של מר בוכובזה. בהגיעו לשם גילה לפליאתו כי אין בבית מנין! מיד הבין כי הוא לבדו נשלח לבית זה. עם זאת, החליט לא להפר את הוראתו של הרב הראשי, ונותר שם עד אור הבוקר, תוך קריאת התיקון בקול ובכוונה. העשיר נהנה מאוד מהקריאה במחיצת הצדיק, ובבוקר עם יציאתו של רבנו לכוון בית הכנסת, נגש אליו בעיניים בורקות והגיש לו אלף פרנק!

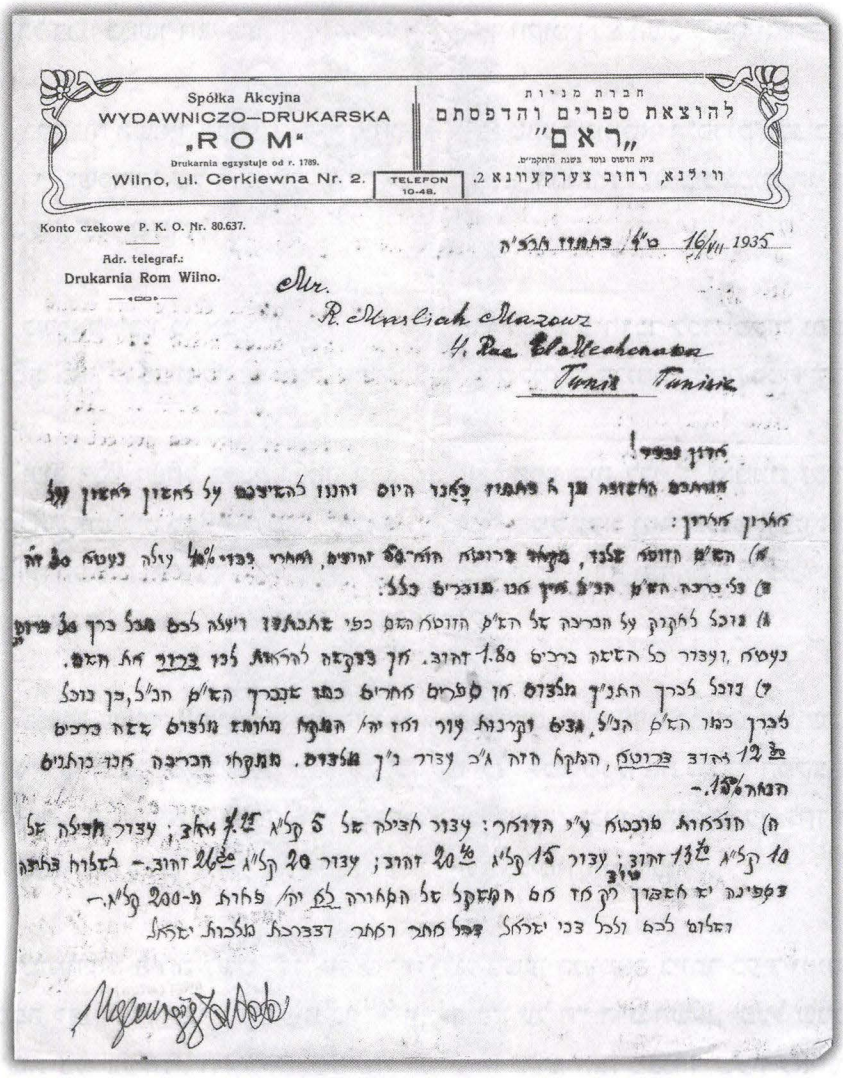
בהבזק של רגע, קלט רבנו את משמעות הוראת הרב הראשי לבוא אל בית העשיר. כנראה חפץ היה להנותו במתת יד הגונה, על מנת שתהיה לו רווחה כלכלית מן הצד... אך להפתעת העשיר רבנו סירב, נענע ראשו בשלילה ואמר בנחרצות: "איני נוטל כסף עבור לימוד תורה!".

חשש הגביר שמא מתבייש הצדיק ליטול את הכסף, תחב את השטרות לידיו, והפציר בו בלשון עדינה: "רבי! קח את הכסף וחלק אותו כראות עיניך". אך רבנו השיבם לו על אתר וענה: "קחם אתה וחלקם, לא אקח ממך מאומה, מחוט ועד שרוך נעל...". זה היה המוטו של רבנו כל ימי חייו!

---

1 . גביר ידוע בתונס רחים ומוקיר רבנן. וזכור אותו האיש לטוב שהזמין כמה טורים אה"ע עם כל המפרשים מווילנא לפני המלחמה השניה ולמד בהם אמה"ג זצ"ל עם תלמידיו בחברת-התלמוד, והיה לו למזכרת נצח. [אבא רשם על גבי הספרים בעפרון: נדבת הגביר מר רחמים בוכבזה הי"ו (מדת הכרת הטוב)]. נאמ"ן ס"ט.

Spółka Akcyjna
WYDAWNICZO—DRUKARSKA
„ROM"
Drukarnia egzystuje od r. 1789.
Wilno, ul. Cerkiewna Nr. 2.
TELEFON 10-48.

חברת מניות
להוצאת ספרים והדפסתם
„ראם"
בית הדפוס נוסד בשנת התקמ"ט.
ווילנא, רחוב צערקאוונא 2.

Konto czekowe P. K. O. Nr. 80.637.

Adr. telegraf.:
Drukarnia Rom Wilno.

16/VII 1935

Mr.
R. Mardjah Mazouz
4, Rue Bab-el-Khamis
Tunis Tunisie

אחד המכתבים מדפוס "ראם" מהעיר וילנא לרבנו, על רכישת ספרים. ט"ז תמוז תרצ"ה (16.7.35)

הרב השען

עברו מספר חודשים, רבנו ניגש לקבל את משכורתו כמדי חודש, והנה כאשר מנה את השטרות שהוגשו לידיו, גילה כי קיבל 600 פרנק בלבד. "והרי משכורתי החודשית הינה 800 פרנקים?!" התפלא. בירור קצר העלה כי בעקבות היוקר המאמיר ותקופת המיתון הקשה התדלדלה קופת הישיבה.

שמע הדבר הגיע לאזנו של **רבי חיים בלעיש** זצ"ל, ובעקבות התערבותו בענין, קיבל רבנו במשך חצי שנה נוספת 700 פרנק, אך הקומץ לא השביע את הארי.

בעקבות השואה העולמית היה פיחות גדול במטבע התוניסאי ה"פרנק" וכביכול גדלה משכורתו של רבנו עד לאלפיים פרנק, אך הוצאותיו המצומצמות הגיעו לששת אלפים פרנק.

כשראה רבנו כי אם ימשיך ללמד ללא תשלום, יגיע הדבר לכדי פקוח נפש ממש באין לו בבית לחם לאכול, נאלץ בצער גדול למצוא פרנסה נוספת למחייתו.

ישב רבנו ושקל בדעתו במה כדאי לעסוק. חפץ היה ללמוד "אמנות נקיה וקלה"[2], והחליט לפנות למקצוע השענות. כזכור, מגיל צעיר מאוד נמשך רבנו אל מורה השעות. השעון היה עבורו סמל לשמירת הזמן, והוא פנה כעת להתמחות בתחום זה.

במשך שבעה חודשים בימי ששי אחר הצהריים, יושב היה בחנותו של שען נוצרי, כל פעם במשך שעתיים, ותוך זמן קצר כזה למד ממנו את כל רזי המקצוע המורכב הזה, ולא זו בלבד אלא שהתמחה בו מאוד[3]. וכמו שהיה טבעו, לחדור ולהעמיק בכל דבר ולהבינו עד תכליתו, כן עשה בלימוד המלאכה.

מומחיותו היתה לשם דבר, עד שהיה ידוע כשען המומחה ביותר בעיר תונס. מפה לאוזן התהלכו השמועות כי "שעון שתוקן על ידי הרב השען, יפעל שנים רבות בלי בעיות". היו כאלו שסיפרו בפליאה: "הרב הזה מצמיד שעון לאוזנו, 'שומע' אותו ומבחין בליקוי שבו בלי פתיחה ופירוק כלל!".

---

2 ראה מסכת ברכות (ס"ג ע"א).

3 . וסימנך: **יגיע כפיך כי תאכל אשריך**, ר"ת בגימטריא **רבי מצליח מאזוז**. וכן עולה המלה **תאכ"ל** בגימטריא. וראיתי בספר אוצר ישראל (ספורי צדיקים לר' ישראל הלוי רוזנצוויג. מהדורא תליתאה, ברוקלין תשנ"ו, עמוד קע"ו) שר' ירחמיאל מפשיסחא בנו של היהודי הקדוש זי"ע לא רצה ליהנות רק מיגיע כפיו, ועבד בתיקון שעונים. **נאמ"ן ס"ט.**

מקרה מענין שארע שנים רבות לאחר מכן, בשנת התש"ך, מלמד על המומחיות הרבה בה ניחן רבנו:

אל ביתו של החייט מר **יוסף טיבי** הי"ו, החי כעת בפאריז, נכנסו רבנו ובנו, על מנת לתפור חליפת בר מצוה, שכן לא היה מקובל באותו זמן למכור חליפות מוכנות. קיבל החייט את הרב בכבוד ובמאור פנים כיאה לראב"ד תונס.

לאחר מלות ברכה מקובלות, החווה החייט על שעון קיר עתיק שהיה תלוי בחנותו ואמר בהתפעלות: "רבי! לפני כעשרים שנה קניתי שעון זה, לאחר תקופה התקלקל, לקחתיו לשען, שלמתי עבור התיקון חמשה פרנק. לאחר חודש התקלקל השעון שוב, לקחתיו לשען אחר, שלמתי חמשה פרנק ו... שוב התקלקל! התייעצתי עם חברים, והכל המליצו לי פֶּה אחד לפנות אל הרב השען! כאשר הבאתי את השעון לתיקון אצל הרב, הוא דרש על התיקון חמשה עשר פרנק. התפלאתי על פער המחירים, ותמהתי: "הרי כל השענים דורשים חמשה פרנק בלבד?!". ענה הרב: "אם כך, לך אליהם"...

"אני, שכבר התנסיתי בשענים אחרים, נעניתי לסכום זה. ורבי, לא יאומן! **השעון הזה פעל ללא תקלה במשך שמונה עשרה שנה ברציפות!** אך לפני חודש נדם. מה אעשה עכשיו, כבודו כבר מזמן הפסיק לעסוק בשענות, אז אצל מי אתקנו?..." סיים החייט.

בידי הזהב שלו ובבינתו היתרה, הצליח רבנו גם ליצור ולייצר חלקי חילוף ממסמרים וברגים פשוטים ולהרכיבם בתוך השעון באמנות של ממש. לא פלא הוא, כי היה גם מומחה גדול בתיקון טלאי ספר תורה בעדינות, במומחיות ובדיוק רב, עד כי לא ניכר הטלאי כלל.

מאת ה' היתה זאת, שדוקא בתקופה זו עסק רבנו במלאכת השענות. מלחמת העולם השניה שפרצה במלוא עוזה, שיתקה את היצוא והיבוא מארצות אירופה, ואנשים ששעונם נתקלקל לא יכלו להזמין חלקי חילוף מחו"ל. בלית ברירה הלכו

אליו, וממסמרים פשוטים יצר ברגים בדייקנות רבה ומפליאה, וסידר את החלק השבור במקומו, וכך הצליח להתפרנס בימי המלחמה שהמחיה בהם היתה קשה!

גם בענייני העבודה, השכיל לשלב מוסר ומסר רוחני. לתלמיד מתלמד שישב מולו וניסה לפצח את סודות מלאכת השענות המדויקת והאמנותית, אמר רבנו בנסיון לעורר את הנקודה היהודית הרדומה שבו: "האמן לי כי כאשר אני מצליח להבין דיבור אחד של רש"י על בוריו, הישג זה יקר בעיני פי כמה, מאשר לייצר בעצמי כמה איברים של השעון...".

בשנותיו האחרונות, כאשר פרצה אל עולם ההלכה תודעת המקרר וסוגיית פתיחתו בשבת, גם לשלחנו של רבנו הגיעה השאלה, והוא נתבקש לחוות את דעתו בפולמוס זה. אלא שהוא אף לא ניסה לעיין בדברים, אלא ענה לאלתר: "אוכל לחוות דעתי האם מותר או אסור, רק כאשר אמצא טכנאי הבקי בפעילותו הטכנית של המקרר, והוא יסביר לי זאת כראוי, כשם שאני יודע את פעילותו הטכנית של השעון לפרטיו, ורק אז אבדוק את הנושא ברמה ההלכתית"[4].

תמונת אחד המכשירים שהשתמש בהם רבנו לתיקון השעונים, שמור למזכרת בידי בניו.

4 והוא עצמו היה נזהר מלפותחו, וכן הנהיג בישיבתו. וכיוצא בזה ראיתי על הגאון בעל משנה ברורה ז"ל שלא כתב בספרו בהלכות שבת על ענין החשמל ואביזריה מטעם זה. מאידך אבא אסר בתוקף להדליק חשמל ביו"ט, שהיו כמה רבנים שלא היו בקיאים בטיב החשמל וחשבו שהזרם נמצא בתוך החוטים, והמדליק רק מסובב את הכפתור והחשמל זורם מאליו למנורה כמי שפותח ברז. ואמה"ג זצ"ל בצעירותו כשלימד בחברת התלמוד בישיבת ר' מרדכי נג'אר זצ"ל, היה מסביר לתלמידיו ענין בענין שיש בזה איסור מוליד ממש, כמוציא אש מן האבנים. והיה מפריד את חוטי החשמל לעיניהם ומראה להם שאחד הוא בעל מטען חיובי (פוזיטיב) ואחד שלילי (ניגאטיב), וכל אחד בפני עצמו אין בו אש כלל, לא מינה ולא מקצתה, רק בחיובי יש זעזוע קצת במגע הלשון בו, אבל כשמחברים אותם יחד פורצת אש מתלקחת, וא"כ דמי ממש למוליד אש מן האבנים. ואחר שנים רבות הראיתי לו ספר "ארחות אדם", ובו הביא משו"ת קרן לדוד (סי' קמ"ד) כדבריו ממש, ושש מאד, וע"פ זה ציוה לכתוב הגהה בספר ויאמר יצחק למו"ר זצ"ל בח"ג (דף נ"ו ע"ב) לאסור. עיין שם. [והיום פשוט אצל כל הרבנים לאסור. ועיין בשו"ת יחוה דעת ועוד]. נאמ"ן ס"ט.

ההכרח לא יגונה

בצורה זו ניהל רבנו את יומו במשך תקופה ארוכה - ביום היה מכהן בראשות הישיבה ומלמד תלמידים, ואת הלילה הקדיש למלאכת השענות. כשראה כי כבר תש כוחו מעבוד יומם ולילה, וגם ההכנסה ממלאכת השענות היתה דלה ועגומה, כלכל את צעדיו כיצד ינהג, על מנת להביא טרף לביתו. כיון שחפץ היה לעשות תורתו עיקר, בשנת הת"ש אחרי שלש עשרה שנה, החליט בלית ברירה להתפטר מתפקידו כראש ישיבה, כדי לעבוד עבודה קלה הדורשת זמן מועט, ולהקדיש ללימוד תורה שעות רבות יותר ביום. לפיכך, בחר לעסוק בתיווך מסחרי, ובזה צבר לעצמו אחוזי רווח כתוצאה מעסקאות מסחריות שהביא לידי גמר.

מאז היה עובד לפרנסתו שעות ספורות בלבד, מעשר עד אחת בצהריים, ולאחר מכן ישב ללמוד תורה כתשע שעות רצופות (!) (מלבד שעות התפלה מנחה וערבית). כך נהג במשך שלש שנים עד לשנת התש"ז, בה נתמנה לדיין.

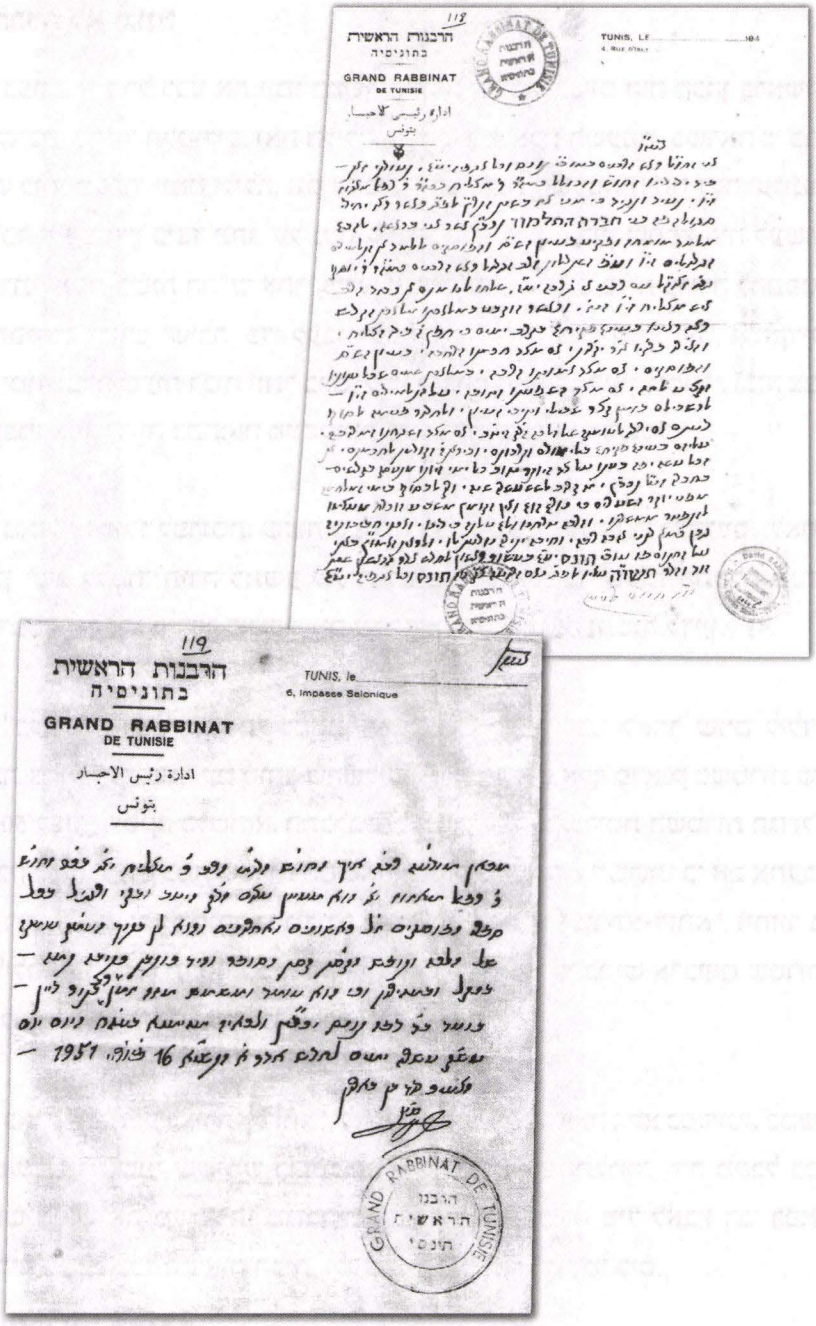
"ביום הראשון לעבודתי כמתווך עסקאות", סיפר רבנו לאחר שנים לילדיו בבת צחוק, "נפגשתי עם סוחר שהשליש לידי מאתיים אלף פראנק בשטרות של 5000 לצורך עסקה כלשהיא, התבלבלתי לגמרי למראה ערימת השטרות הגדולה שבידי, לא ידעתי כמה שטרות הם מאתיים אלף פראנק... חששתי כי אם אתעכב לערוך חשבון, יבין הסוחר כי מדובר באדם שאינו יודע "צורתא-דזוזא", ויחזור בו חלילה, לכן העמדתי פני מבין, בקי ויודע, ספרתי וראיתי כי יש ארבעים שטרות, נטלתי את הכסף ורק אחר כך ערכתי את החשבון"...

כאן, "אינו יודע בצורתא דזוזא", לא נאמר כסתם קלישאה אלא כפשוטו. במשך חמש עשרה שנה ששימש רבנו כראש ישיבת חברת התלמוד, היה מקבל בכל ראש חודש את משכורתו מגזבר הישיבה, והיה מעבירה מיד לאביו רבי רפאל שהיה מטפל בכל הוצאות הבית, ולעצמו היה מותיר רק דמי כיס.

לעצור את העגלה

בתחום התווך, ראה רבנו סייעתא דשמיא מופלאה, ולמרות שחי כל חייו בדוחק

הרבנות הראשית
בתוניסיה
GRAND RABBINAT
DE TUNISIE
ادارة رئيس الاحبار
بتونس

TUNIS, LE
4, RUE ITALY

119

הרבנות הראשית
בתוניסיה
GRAND RABBINAT
DE TUNISIE
ادارة رئيس الاحبار
بتونس

TUNIS, le
6, Impasse Salonique

GRAND RABBINAT DE TUNISIE
הרבנות הראשית
תוניסיה

תעודות מקוריות שנכתבו על רבנו על ידי רבני תונס, והמה מעידים על פועלו הגדול בישיבת "חברת התלמוד" ואת הקושי בימי המלחמה שבעטים הוצרך רבנו להפסיק ללמד.

בעה"ו

אני החו"ל ראש הרבנים בעוב"י תונס וכל אגפיה יע"א, תעודתי זאת ביד ידידנו החו"ש והכולל כמה"ר ר' **מצליח** בכה"ר ר' **רפאל מאג'וז** הי"ו, תעיד ותגיד כי מני אז בשנת התר"ץ לפ"ג, כאשר רצו יחידי סגולה פה בני חברת התלמוד תכב"ץ אשר אני בראשה, להביא מלמד מומחה ופקיע בעיון הש"ס והפוסקים ללמד את התלמידים הגדולים הי"ו, וע"פ השתדלות הרב הגדול ראש הרבנים כמה"ר ר' יוסף גג' זצוק"ל עם רבני אי ג'רבה יע"א, שלחו לנו מתם את כבוד הרב איש מצליח הי"ו הנז'. וכאשר הוקבע במלאכתו מלאכת הקדש ראה ראינו בעינא פקיחא בקרב ימים כי חפץ ה' בידו הצליח, והאיר'ו ברקי'ו או'ר יקרו'ת, אם מצד חכמתו הרחבה, בעיון הש"ס והפוסקים, אם מצד אמונתו הרבה, במלאכת שמים שכל עתותיו הקציע לזה, אם מצד השפעתו הטובה על התלמידים הי"ו להשכילם בזמן קצר שבילי ונתיבי העיון, ולחדור פנימה לסוף דעתם אם ירדו לעומקה של הלכה הד'ק היט'ב, אם מצד השגחתו המרובה עליהם בעינא פקיחא בלימודם ותרבותם, וביראת ה' הקודמת לחכמתם. את הכל עשה יפה בעתו על צד היותר טוב כל ימי היותו מתעסק בקדשים בחברה הנ"ל תכב"ץ, זה קרוב לשש עשרה שנה, ורק לבסוף בימי המלחמה מפני יוקר השערים כי נורא הוא ואין הקומץ משביע, הוכרח מעצמו להתפטר ממשרתו, והרבה טרחנו ולא עלתה בידינו, ואכתי חביבותיה גבן כמאן דתני אהבה רבה, וחיבה יתירה נודעת לו. ולראית האמו"ץ [האמת וצדק] באתי על החתום פה עוב"י תונס יע"א בעישור ראשון לחדש אדר הראשון שנת הוד והדר תשו"ה עליו לפ"ג, נאם הרועה צ"ק [צאן קדושים] פה תונס וכל אגפיה יע"א.

ע"ה חיים בלעיש ס"ט

בעה"ו מכאן מודע'ה רב'ה איך החו"ש הדו"מ הרב ר' **מצליח** יצ"ו בכ"ר החו"ש ר' רפאל **מאזוז** יצ"ו הוא מעיין עצום הד'ק היטב ובקי ורגיל בכל ספרי הפוסקים ז"ל ראשונים ואחרונים, והוא לן בתוך העמ'ק עומקה של הלכה, ותופש הקס'ת קסת הסופר, והיד כותבת כתיבה תמה בנקל ובמהירות, וכי הוא עומד ומשמש מזה זמן רב בתור דיין בועד ב"ד דפה תונס יכב"ץ. ולראיה מהימנא בעה"ח היום יום עש"ק עשרה ימים לחדש אדר א' התשי"א 16 פיוריי 1951.

הצעיר דוד בן בוארון ס"ט

תעודות שנכתבו על רבנו על ידי רבני תונס, והמה מעידים על פועלו הגדול בישיבת "חברת התלמוד" ואת הקושי בימי המלחמה שבעטים הוצרך רבנו להפסיק ללמד.

וצמצום רב, שמע לא אחת מתלחשים מאחורי גבו: "רב זה הוא גְּדָרוּפָּה מֶלְיָאנַה בְּל פְּלוּס" (ארגז מלא כסף...). עובדה זו גרמה לאנשים לסמוך עליו בסכומים גדולים.

כדי לשקם את כלכלתו במהירות, בחודש הראשון לעבודתו, הקדיש רבנו את רוב שעות היום לענייני התיווך, ואילו את שעות הלילה היה מקדיש ללימוד תורה. והנה, בסוף החודש מצא כי הרויח ארבעים אלף פראנק.

"ישבתי על שולחני" גילה רבנו את לבו לאחר שנים לילדיו ותלמידיו "המאזן החודשי פרוש מולי, ונדהמתי לראות את סכומי הרווח שהיו פי עשרים מהמשכורת שהייתי מקבל! ואז הרגשתי איך אהבת התורה שהיתה חקוקה בעצמותיי במשך כעשרים וחמש שנים רצופות, נחלשת ומתפוגגת קמעא, ואת מקומה כובשת תאוות הממון! כאב עצום מילא את ישותי, חשתי כי אם לא אעצור את העגלה עכשיו, היא תחל לצבור תאוצה ולנוע במהירות רבה עד כי לא ניתן יהיה כבר לעצור אותה. מיד קבלתי על עצמי באותם רגעים" המשיך רבנו, "לעבוד אך ורק שלש שעות בלבד ביום, מעשר עד אחת, וכל שאר היום יהיה מוקדש ללימוד התורה בלבד!".

משפט סלקמון

באחד הימים, קנה רבנו תכשיטי זהב בסך 50.000 פרנק, כדי לסחור בהם. משלא מצא מי שירכוש אותם, החליט למוכרם במחיר שקנה אותם כדי שלפחות לא יפסיד. ואכן נמצא אדם שהיה מוכן לרוכשם ב-50,000 פרנק. נדברו ביניהם וקבעו להיפגש. הגיע רבנו לפגישה והתפלא לראות אדם נוסף שלא הוזמן. חושיו של רבנו נדרכו והוא 'הריח' מזימה אפילה. לשאלתו מי הוא 'האורח', מיהר אותו יהודי להסביר בהבלעה כי העסקה נעשית בשותפות עם אותו אדם.

הציג רבנו בפני הקונים הפוטנציאלים את התכשיטים היקרים, ולפתע, האלמוני שלא הוזמן, אסף במעשה זריזות ידיים את כל התכשיטים ביד גסה ונמלט במהירות מן המקום!

רבנו נדהם. הוא ניסה לקום ולהתחיל במרדף אחר הגנב, אך הבין כי אין זה מעשי, הלה נעלם כאילו בלעתו האדמה!

אחר שהתעשת מעט, פנה אל הלקוח היהודי בחומרה, ושאלו מה פשר הגניבה לאור היום?! הלה החל לגמגם, השפיל עיניו וניסה לטעון שחברו לקח את התכשיטים, והלך להביא מביתו את התשלום לקניה. רבנו זיהה את המרמה בין ריסי עיניו. לאחר המתנה של שעתיים, הודה הלה על האמת ואמר: "רבי, איש זה אלים ומסוכן הוא, אם הוא לקח את הזהב, אין סיכוי שישוב אליך לעולם!".

לבו של רבנו שקע, הפסד ניכר ומשמעותי, כמות כה נכבדה של תכשיטים שקיווה להרויח מהם משהו, פרחו באויר! את ה'תירוץ' המוזר, כמובן הוא לא קיבל, ותבע בתקיפות מן היהודי שהזהב או תמורתו ישובו אליו במוקדם או במאוחר.

היהודי לא השיב, אסף את סלו והלך בלי לומר מלה. לא עברו שעתיים, והוא שב אל ביתו של רבנו. נראה כי חשש מקפידתו של הצדיק או שלא רצה להיראות כגזלן לאור יום, ואמר "אני מוכן לחתום על שטר חוב על הסך הנ"ל ואחזיר את מלא הסכום, אך לא כעת אלא בעוד חודש". לבו לא היה כְּפִיו. כוונתו היתה רק להרגיע את רבנו, אך בלבו לא התכוון לשלם כלל.

בלית ברירה אחרת, ניאות רבנו, אך מכיון שהשעה היתה מאוחרת ואותו יום, יום שישי היה, הציע ליהודי להצטרף אליו לתפלת מנחה גדולה, ולאחר התפלה יערכו את השטר.

התפלה הסתיימה, רבנו פנה לר' **שלום חדאד** ז"ל (מזכיר בית הדין הרבני בתונס), שהיה נוכח בבית הכנסת, ובקשו לערוך להם את השטר בצרפתית, בה היה בקי. השטר נערך, והיהודי חתם עליו. אך התנה כי השטר יונח בידי אדם שלישי עד תום החודש כדי שלא יתבע אותו הרב לפני המועד. לאחר משא ומתן מיהו האדם הנאמן לשניהם שאצלו יופקד השטר, סוכם כי יהיה זה תלמידו של רבנו - ר' **פנחס וזאן**.

רבי שלום חדאד ז"ל
(מזכיר בית הדין הרבני בתונס)

רבנו שהבין כי יש לו עסק עם נוכל, חשש כי שטר החוב יעלם או יגנב מתלמידו, והחליט לפעול בשיטת "עם עקש תתפתל". מיד לאחר השבת פנה לתלמידו ואמר לו: "אתה מכירני טוב מאוד, ויודע שלא אתבע את הפרעון לפני הזמן שנקבע, לכן תן לי לשמור את השטר אצלי, כדי שהשטר לא ילקח ממך". נבוך התלמיד לרגע אך השיב: "במחילה מכבוד רבי, אך אני התחייבתי שזה יהיה שמור אצלי, ואיני יכול להפר את מלתי"... לימים, שיבח רבנו את מדת יושרו של התלמיד, למרות שלפי הדין, כיון שמדובר ברמאי ואין זה כלל חוב, היה יכול להביא לו את השטר.

בתום שלשים יום, פנה רבנו לתלמידו וקיבל את שטר החוב. למחרת, הגיע ה'לווה' לתלמיד שהשטר הופקד בידו, וניסה לשכנעו למסור לו חזרה את השטר. למשמע תשובתו של פנחס התלמיד כי השטר כבר נמסר לרב, הוא נבהל לרגע אך לא איבד עשתונות וענה מיד: "לא נורא, נסתדר!". למפרע התברר שאכן כשביקש רבנו לשמור על השטר אצלו, חששו היה מוצדק וצפוי, ומעיקרא תוכניתו של 'הלווה' היתה לבוא לפני תום החודש ולהוציא את שטר החוב מהנפקד באמתלאות שונות, אלא שמשמים הטעוהו ביום אחד אחרי תום שלשים יום...

אלא שגם שטר החוב לא עזר הרבה במקרה הזה. כאשר הגיע רבנו לדרוש את

תמורת השטר, ניסה האיש להתחמק בתואנות שונות, ודחה את זמן הפירעון יום אחר יום. בלית ברירה, תבע רבנו את האיש לבית המשפט המחוזי[5].

במהלך ימי ההמתנה למשפט הגיעו שמועות לאזני רבנו כי אותו אדם נוכל מקצועי, וכבר נישל יהודים רבים מנכסיהם בתחבולות שונות... בהתאם לזאת, הכין רבנו את עצמו היטב לדיון המשפטי.

השופטים הערבים שהיו משוחדים כהוגן, ניסו בכל מחיר לדחות את המשפט, אולי הרב הנכבד ייתייאש וימשוך את עתירתו, ובמשך שנתיים תמימות, עשרים פעם נקבע ובוטל מועד למשפט, אך רבנו לא ויתר ולא נכנע לענוי הדין!

כשכבר סוף סוף נעמדו השניים מול השופט, למרבה תדהמתו של הרב, האיש נאחז בכל שקר שנקרה בדרכו, עד שלבסוף העיז פנים חצופות כנגד בעל חובו, ופשוט כפר בעצם החוב!

בית המשפט בתונס

5 כי בבית הדין הרבני דאז לא דנו דיני ממונות, רק ירושות ובין איש לאשתו. ולבוא לבוררות בפני דיינים, לא הסכים האיש.

רבנו הכין עצמו גם למצב כזה. הוא שלף מכיסו את שטר החוב, נפנף בו ואמר לשופט: "הנה, זו ההוכחה הטובה ביותר! זהו שטר החוב עליו מתנוססת חתימתו, ואיך יעז לשקר?!". השופט הרים את גבותיו בפליאה, נטל את השטר, הכניסו לתיק הדיון, והודיע: "בדיון הבא נטפל בזה".

רבנו הביט בעיניו הזדוניות של השופט, והרגיש כי יש בדעתו להעלים את השטר היקר כל כך. מכונות צילום לא היו אז, לכן בקש מהשופט חזרה את השטר לשמרו אצלו, או לפחות אישור שאכן קבל שטר כזה. השופט כנראה חיכה לכזו בקשה, ובתגובה, הלם בפטישו על גבי השולחן ורעם בקולו: "אין לך אימון בבית המשפט? אם כן אנו מפסיקים את הדיון לצמיתות!".

פנה רבנו לפרקליטו ושח בפניו את דאגתו, שכן השטר הוא הַבְּדִיל האחרון ממנו ניתן להוכיח את עצם 'החוב', וכעת, קרוב לודאי שהשופט ידע כיצד להעלים אותו כלא היה, ונפל פיתא בבירא. אך העורך דין השיב כי אין ברירה אחרת אלא להפקיד השטר.

בשלב יותר מאוחר, כבר נודע לרבנו כי האיש הלז שיחד את השופט, ובכדי שלא יפגם כבודו היה מוכן להוציא לשם כך לא-פחות מ-200,000 פרנק, במקום לשלם רבע מהסכום - 50,000 פרנק שהיה חייב לרבנו!

באותו לילה לא יכול היה רבנו לעצום עין, וכל הזמן חכך בדעתו מה לעשות, עד שלבסוף הבזיק במוחו רעיון גאוני בפשטותו. למחרת עם שחר הזדרז אל בית המשפט, בטרם יספיקו להעלים את השטר. הוא ניגש אל נשיא בית המשפט העליון בתונס, מר פונץ, וביקש בקשה שגרתית, לכאורה, לקבל העתק מהשטר בחתימת הנשיא. הנשיא לא ראה דופי בבקשה. הוא ביקש מרבנו העתק מהשטר, ולאחר שהעתיקו בכתב ידו, לפני שחתם עליו, ביקש ממזכירו לפתוח את התיק ולוודא כי ההעתק מדויק למקור, ואז חתם עליו בחתימתו האישית. כדי להינצל מבעיות נוספות, גמר רבנו אומר בלבו לשמור על מעשה זה בסודיות גמורה, ואיש מלבדו ומלבד נשיא בית המשפט, לא ידע על הדבר. אפילו את עורך דינו

לא שיתף רבנו בזה. הפעם הוא החליט להתל כהוגן בגזלן ובשופטים, ולהוציאם כאחרוני הפושעים.

הגיע היום המיועד של המשפט החוזר, וכצפוי ניסה השופט להעלים את העובדה על קיומו של השטר. רבנו העמיד פני מופתע, והרים את קולו: "הלא יש לי שטר המוכיח את הרשעתו!". השופט הערבי עטור השפם נענע בראשו והגיב בתמימות מעושה: "יש לך שטר? אם כן, הַרְאֵה לנו אותו!".

התרומם רבנו ממקומו, דפק בידו על השולחן וכמעט שזעק "הרי הבאתי לכם אותו בדיון הקודם, וכעת הינו בידכם! כאשר חששתי שמא יאבד אצלכם, געתם בי שאין לי אמון בבית המשפט, ועתה אשר יגורתי בא לי!". כאן היה תורו של השופט להיראות מופתע. "כיצד אם כן יתכן, כי המסמך אינו נמצא בתיק הדיון?!" התפלא.

ביקש רבנו כי התיק יבדק שוב, והשופט ניער דף אחר דף, תוך שהוא קורא "כאן זה לא נמצא, אם זה לא כאן, אז לא הבאת אותו! דברים לא נאבדים בבית המשפט", סיים בתרועת ניצחון.

רבנו העמיד פנים לחוצות ומודאגות, ו'לכבודו של הרב' החליט השופט לדפדף שוב במסמכים דף אחר דף, כשבכל דף הוא שואל את עצמו: "נו, אולי זה?! האם זה השטר?!", והכל בנימה קנטרנית. כך שלש פעמים. והנה השופט כבר הרים את ידו כדי לדפוק על השלחן ולסיים את הדיון בכך שאין הנאשם חייב מאומה, מאחר ולא נמצאו הוכחות כתובות המחייבות אותו.

דממה מתוחה שררה באולם בית המשפט המלא מפה לפה. קהל הסקרנים שהתגודד בבית המשפט עָקַב בדריכות רבה אחר התפתחות העניינים. היהודים שביניהם הגיעו לוודא את שלום רבם, ולראות כיצד יצליח להיחלץ מדי הנתבע וחבר השופטים הרשעים המשתפים עמו פעולה בעקבות השוחד הכבד שהעניק להם. הגויים לעומתם, חככו ידיהם בהנאה בלתי מוסתרת, "הנה כעת יתגלה שרב

היהודים העליל עלילת שוא" אמרו לעצמם. הכל המתינו לראות כיצד יפעל כעת הרב...

רבנו לא איבד את עשתונותיו. הוא פנה אל השופט בביטחון גמור, ובקול יציב הנחית את הפצצה המפתיעה: אדוני השופט! אם אבד השטר, לא נורא! יש לי העתק ממנו בחתימת נשיא בית המשפט העליון!...

רבנו בצעירותו

דממה מוחלטת הוטלה באולם. גורם ההפתעה היה חזק ועצמתי! לתפנית כזו איש לא ציפה. בתנועה איטית שלף רבנו מכיס גלימתו את העתק השטר, והציגו אל מול עיניו המתעגלות של השופט ההמום. הלה האדים כולו כסלק, ועיני הכל ננעצו בו כמשתף פעולה נבזה. קבלת השוחד התגלתה בשקיפותה לעין כל.

שניות אחדות של מבוכה והשופט התעשת, קימט את מצחו ולפתע 'נזכר' כמתוך חלום: "אהה נזכרתי! מרוב חשיבותו של השטר, הוריתי להניחו בכספת בה אנו אוצרים מסמכים יקרי ערך!". השטר המקורי הובא עד מהרה אל שלחן הדיון, ואז אמר השופט בפזרו חיוך ערמומי ומחוצף: "כעת נוכחת לראות כי אכן דבר לא נעלם מבית המשפט... כעת לא צריך את ההעתק שלך! קח אותו"...

מיד הורשע הלווה וחויב לשלם את חובו עד לפרוטה האחרונה.

עשרים שנה אחרי. עם סגירתו של בית הדין הרבני בתונס, נתמנה רבנו מטעם הממשלה לדון בבית המשפט האזרחי בתיקים שנפתחו כבר בבית הדין הרבני. ביום הראשון לבואו, נראו ברחבת הכניסה לבית המשפט חבר השופטים בדרכם פנימה. עיני כולם נישאו אל החכם היהודי הבא לעמוד בין חברי המערכת החוקית של מדינה מוסלמית. לפתע, נגש אחד השופטים אל רבנו, חיבקו בחמימות ואמר: "אני שמח כי אדם חכם ונבון כמוך, יכהן לצידנו בבית המשפט!". רבנו לא הבין מהיכן הוא מכירו ודרש הסבר. "אני הוא אותו שופט שניהלתי את הדיון על הזהב הגנוב. כל כך התפעלתי אז מחכמתך הרבה!"... הילל השופט.

באחד מלילות שבת החורף הארוכות, ישב רבנו עם בניו שיחיו, וסיפר להם באריכות סיפור זה לפרטיו במשך כשעתיים שלמות, כשהוא מעלה עשרים מכשולות שטמנו לו בפרשייה סבוכה זו, וכיצד הצליח בסייעתא דשמיא מיוחדת להיחלץ מהם, בבחינת "צַדִּיק מִצָּרָה נֶחֱלָץ וַיָּבֹא רָשָׁע תַּחְתָּיו" (משלי יא, ח). מלבד הזכרת מעשי ה' ונפלאותיו עמו, חשוב היה לו לספר להם זאת על מנת להעניק להם כלים כיצד להתמודד בתסבוכות החיים מול מעשי מרמה והונאה, ולהפעיל שיקול דעת ועשיה נכונים על מנת להצליח.

סיפור זה היה נקרא בפיו "נאזלת סלקמון" (=משפט סלקמון), על שם היהודי שעמד מולו למשפט, וניסה להפילו ע"י 'מסכת שקרים'. אבל סוף האמת לנצח, והיא אכן ניצחה!

בקורת או גניבה

בתקופה זו, נהג רבנו לנסוע במסגרת עבודתו מפעם לפעם לעיר "צפאקס" הסמוכה לתונס (מרחק של כ-300 ק"מ). באחת הפעמים, ברדתו מן הרכבת בדרכו לבית חברו, שם התאכסן, עצר אותו לפתע חייל גבוה, וצעק בגסות: "עצור לבקורת!". רבנו עצר, הושיט את סלו וציפה לסיום הבדיקה. בינתיים, חש רבנו כי אין בדעתו של החייל לבקר או לבדוק, אלא פשוט לגזול ממנו את הנמצא בסלו שהיה מכיל טלית ותפלין ובקבוק מים ועוד!

רבנו שלבו היה כלב האריה לא פחד, ללא היסוס ומורא, שינס מתניו, משך מידו של החייל בחזקה את מה שגנב מהסל, הדפו לאחור במכת אגרוף חזקה, והפילו

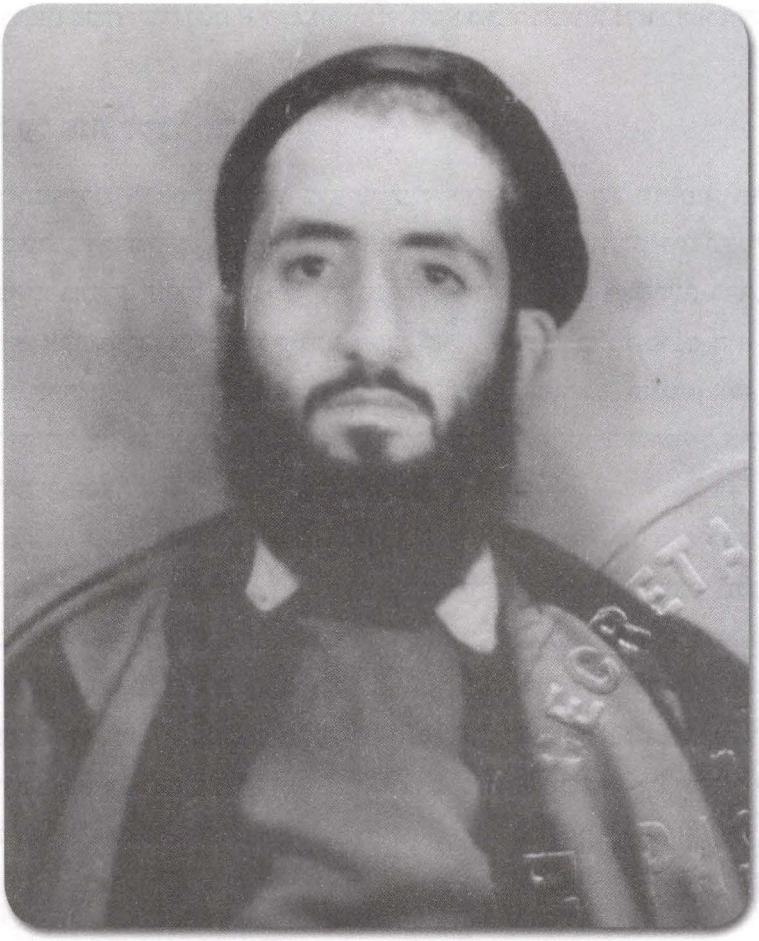

חנויות בצפאקס

ארצה על ערפו! נטל מיד את סלו ופסע בצעדים מהירים לעבר בנין המגורים של ידידו. החייל המופתע והכואב מעצם הנפילה, התאושש והזדקף בזריזות, והחל לרוץ אחר רבנו, אך אז גילה כי רבנו כבר ניצב בפתח הדלת ודופק בחזקה.

החייל הביט מיואש. להכנס לעימות עם משפחה שלמה שתזמין משטרה, לא התאים לו... מיד הסתובב וברח...

רבנו בצעירותו מתוך הדרכון שהכין בשנת תשי"א לעלות ארצה

לא פעם גם ניסו להתגרות בו נערים ערביים, והוא פנה אליהם במשפטים חריפים ללא מורא, כמו: "זה מפליא עד כמה ראשי הממשל בתוניסיה מנסים לחנך אתכם ברדיו ובעיתונות, ועדיין התנהגותכם כבהמות ממש!". באחת הפעמים עבר במקום שופט שהאזין לכל מלה, אולי יתפוס את הרב במלה פלילית, אך רבנו ידע להלך על חבל דק ולא נכשל בלשונו.

ופעם סח לבן אחיו ר' יהונתן מאזוז הי"ו (כעת בצפת), כי כמה פעמים נתקבצו עליו ערבים בריונים והקיפוהו כדי לפגוע בו ח"ו, והוא בתווך, ומיד ותצלח עליו רוח ה', וידחפם בשתי ידיו מזה אחד ומזה אחד, ויצא מתוך המעגל ולא רדפו אחריו[6].

שלא על מנת לקבל פרס

באותם ימים, הגאון רבי חיים בלעיש זצ"ל, רבה הראשי של תוניסיה, שעמד מקרוב על ערך עומק עיונו, שולח היה לביתו של רבנו מדי פעם תלמידים מצטיינים כדי שירוו ממעין תורתו, ורבנו מסר להם שיעורים מיוחדים במסירות רבה. את שיעוריו אלה סירב להעביר על מנת לקבל פרס, בטענה כי מתפרנס הוא כבר ממקור אחר, ואינו חפץ לעשות את התורה כקרדום לחפור בה. בזמנים אלו, הוא לימד וקידם את התלמידים לשם שמים בלבד, רק כדי להעביר ולהנחיל את דרך העיון לדור הבא.

בתקופה זו, רבו של רבנו - רבי חויתה, ביקר בתונס, וראה שאין מלמדים שם בישיבות את דרכי הפסק כפי שהיה נהוג בג'רבא. נושא זה היה קרוב ללבו, ומאז הוא השתדל רבות שגם בעיר תונס ילמדו הבחורים דרכי ההוראה וכתיבת תשובות. והיה משדל במכתבים את רבנו שישא על שכמו את התפקיד ללמד הבחורים דרכי ההלכה, בהיותו האדם המתאים ביותר למשרה זו. ובמקביל שלח מכתבים לרב הראשי הגאון **רבי חיים בלעיש** זצ"ל על מנת לקדם את הדבר.

---

6 'שבחי הגאון המחבר' בתחילת שו"ת 'איש מצליח'. ושם הוסיף: וסימניך "כל גוים סבבוני" בגימטריא "מצליח מאזוז", בשם הוי"ה כי אמילם.

בעה"ו ג'רבה יום ג' חשון התש"ד.

ידידנו ויקירנו החו"ש כה"ר ר' רפאל מאג'וז הי"ו ובנו החו"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו ונרם יאיר לעד אכי"ר.

עוב"י תונס יע"א.

ואחדש"ו כת"ר נר"ו, שבוע החולף שלחתי לו עם נוסע אחד זה שמו כצ'יר בן מאיר הכהן הי"ו ג"ח זוהר הנד"מ [הנדפס מחדש] פה העירה חדש תשרי חשון כסלו, ועמהם מכתב בקצרה, ותכנו למסור את הזוהרים [ר"ל ספרי הזוהר] הנז' לסניור ישועה בראמי הי"ו רחוב השלג [נהג' אתלג', בערבית] מספר ע"א. נא להודיעני מקבלתם. במכתב הנזכר הודעתיו שלא יקח ממנו כסף מחירם. הסדרי"ה שלהם תגיע להם עם מוכ"ד.

אם ימצא שעה"כ [שעת הכושר] יכתוב לי חשבון המקוה סנטימא"ת על פי הסימן מש"ה. [עיין בשו"ת איש מצליח ח"א חיו"ד סי' כ"ג].

הנני להודיעו כי בהיותי במח"ק [במחנה קדשכם], צר לי מאד על מצב הלימוד שם שאינו מגיע אל התכלית הנרצה, והוא לימוד של הפסק, דהיינו בירור ספיקות מפי סופרים וספרים. וכל משקיף ורואה את הנולד, נפשו עליו תהמה מה יהיה האחרית ב"מ, ואיך תהיה כזאת בעיר ואם בישראל, אֵם כל המחוז המניקה לכל הערים הקרובים והרחוקים בדברי דת והוראה. ודברתי עם הרב הראשי הי"ו וסופרו הי"ו וגם עם איזה יחידים ונתפעלו מזה, אך לא ידעו מה התיקון לזה. וכן דברתי עם התלמידים הלומדים שם, וגם הם נתפעלו מזה, אך לא מצאו את מי יורה דעה ומי יבין שמועה. ולמינקט מיהא פלגא אמרתי להם לשלוח להם ספר "זרע דוד" ללמוד בו ולכתוב לי בנוגע לתשובות שהוברר על ידי, ולהרש"מ נר"ו בתשובות שהוברר על ידו, והסכימו לזה בשמחה. והיום שלחתי להם עם נוסע עשרה ספרי זרע דוד למסרם להרב הראשי הי"ו

לחלקם לתלמידים והשאר לאיזה תלמידי חכמים אשר יראה לו. אך ידעתי שכל זה אינו מספיק, כי חסר להם מורה ומנהל, והתיקון העיקרי הוא שילמדו מיום שבת קדש ליום שבת קדש שתים ושלש שעות בפסק, ויהיה על פי הדרך שאנו נוהגים פה, שהמלמד יתן להם איזה ספק ממה שיראה לו או מאיזה ספר, ויראה להם המראה מקום של הספק הנזכר, ובאמצע השבוע בחצות היום האחרון שדרכם ללמוד בו פסק טוב"י ילמדו בו מקור אותו הספק בטוש"ע, וכן ילמדו דברי הפוסקים שדברו בו, ובתוך כך יחדשו מה ששייך לבירור אותו ספק, ויכתבו בסגנון תשובה, וביום שבת קדש ילמדו כלם אצל המלמד, והוא יראה אם קלעו אל המטרה בבירור הספק הנזכר. ובינם מה שראוי להבינם ויורם מה שראוי להיות וכעזה"ד [וכן על זו הדרך], כי בדרך זו ראה ראינו בחוש כי רבים הצליחו בעה"ו. וזמן הלימוד ביום שבת קדש יהיה בזמן המתאים להם, יען כי אולי יש מהתלמידים שיש להם איזה דרשות וכדומה, באופן כי יבחרו זמן המתאים לזה.

ועוד חסר לנו מי ומי שישא על שכמו ללמדם ולהורותם כנזכר. ובחשבי בזה לא מצאתי מי שראוי לזה כי אם כת"ר נר"ו. וכמו כן דברתי עם הרה"ג מוהרמ"ך [מורנו רבי משה כלפון הכהן] נר"ו, וכה השיב לי שאם כת"ר נר"ו יסכים לזה, אז אנו כותבים מכתב להרב הראשי הי"ו בחום רב על הרעיון הנשגב הזה אשר תלוי בו יסוד ההוראה בתונס וגלילותיה. ואם כת"ר נר"ו לא יסכים לזה, אין מהצורך לכתוב, כי אין תקוה ב"מ. והוא יעצני לכתוב ולהודיע מזה לכת"ר נר"ו. ולדעתינו כדאי הוא כת"ר נר"ו שיתגלגל זכות גדול כזה על ידו ואין קץ לשכרו. וכבר כת"ר נר"ו בלי תפונה יודע ומכיר ערך הזכות הגדול הזה ומגלגלין זכות ע"י זכאי.

ועל כן בבקשה להתבונן בזה, ואם הוא מסכים אל יחמיץ את המצוה ויודיעני ביפשא"ק [ביפה שעה אחת קודם] לערוך שיח אל הרב הראשי הנז'. וה' ברחמיו יעזרנו ויעזרהו על דבר כבוד שמו להרים דגל תורתנו הקדושה לאקמא שכינתא מעפרא ולעשות נחת רוח לבוראנו ישתבח ויתעלה שמו לעד אמן. ותשובתו הרמת'ה מהרה תצמח, ושכמ"ה. וש"ר [ושלום רב] ממני ידידם נצח ע"ה רחמים חי חותה בלא"א חנינא הכהן סילט"א.

בוכ"ו עמ"י עש"ו

ספר

זרע דוד ח"כ

שו"ת אה"ע וח"מ

בן יבאו שו"ת אה"ע וח"מ כוללות פרושבות אפרויתנו בפוסקים. פעמים בא בקצרה פעמים בא בארוכה שקול רבבי ומשרי ספר פוסרים וספרים ואיטוים יער אחרונים. אשר פעל ועשה האשל הגדול אשר ברסה נחל נובע סקור חכמה זדיו רב לו בפלחסתה של תורה ולילה כיום יאיר לא פסוק נירסא שפתותיו שושנים. הוא הקדוש עטרת ראשנו מורנו הרה"ג מעו"ם מוה"ר האאבי"ר מכורש"ך מאסי הכהן זצוק"ל ויע"א שנו נוזע בשעריט המצוינים. ראש על אריך רבה אי גרבה יע"א זכן ויושב בישיבה ללמוד וללמד לרון ולהורות תני שהכל אליו שונים. ואחריון נפשיכרו ליחודי סגולה אנשי חסר אשר הולו זהב מכיס יהוציא לאור תעלומה. לפנותת הגדיום וקרובידם תנצב"ה אל סהום הרשן בגן עדנים. וכות הה"ח דיל תגן בעדם וכן שנזא סוהב יהבו לחו החיים והשלום והעושר והכבוד כנים ובנו בנים. ושפתי צדיק הה"ח דיל בקבר תדובבנה היחה נפש אדוני צדוקה בצרור החיים לרעות בגנים. ועינינו ליה אנא הי' ראה בענו עסך ישראל העניות והאביונים. שובה ה' את שביתנו אל הסנחה ואל הגאלה איש תחת נפנו ואיש תחת האנתו רשנים ורעננים. וארמן על משפטו ישב בנוי לתלמוות וערבה להי' סנחת יהודה וירושלים כימי עולם וכשנים. אמן כן יאמר האל שוכן מעונים. נאם הצעיר המשתחוה ע"ה רחמים חי חריתה בא"א חנינא הכהן סיט ושבתי בבית הי' לאורך יסים לעסות אהב בתורתו הקדושה יקרה היא מסנינים. כויר:

תחלת הם' נדפס בדפוס החו"ש ר' סקוקן דוד סערדן הי"ו
וגמר בדפוס החו"ש ר' חי חראר הי"ו

לי גרבה יע"ל
שנת התשי"ב לפ"ג

בדפוס חי חראר
IMPRIMERIE HADDAD DJERBA (Tunisie)

שער הספר "זרע דוד"

בעה"ו ג'רבה יום ג' חשון התש"ד.

ידידנו ויקירנו החו"ש והכולל כמה"ר ר' אליהו אלגז הי"ו ונר"ו יאיר לעד אמן, המזכיר להרבנות הראשית בתוניסיה.

עוב"י תונס יע"א.

ואחדש"ו כת"ר נר"ו, רצוף פה מכתב להרב הגדול ראש הרבנים [רבי חיים בלעיש] הי"ו. כאשר עיני צדיק תחזינה מישרים, אולי יקשה עליו קריאתו [כי היה זקן מופלג כבן שמונים שנה], ימחול לקראו אליו, ולהשתדל בהוצאת הרעיון הזה לאורה, ושכמ"ה. ושו"ש ואל"ש [ואתה שלום וביתך שלום וכל אשר לך שלום]. ע"ה רחמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן סילט"א.

בעה"ו ג'רבה יום ג' חשון התש"ד.

הרב הגדול, מבצר עוז ומגדול, סבא קדישא, נר ישראל,
ראש גולת אריאל, וראש הרבנים, כקש"ת כמה"ר ר' חיים בלעיש הי"ו

עוב"י תונס יע"א

רבנו הגדול! ש"ר באה"ר [שלום רב באהבה רבה] כדת מה לעשות.

בהיותי במח"ק [במחנה קדשכם], דברתי עם רו"מ נר"ו אודות לימוד ההוראה, זאת אומרת להשתדל עם התלמידים הנעימים הי"ו הלומדים בבית מדרשו ללמוד בירור הספיקות, כי זהו תכלית הנרצה, יען כי בפ"י [בן פורת יוסף] הם מעיינים רשומים בתלמוד, ובמקום זה יותר טוב שילמדו בירור הספיקות, שיותן להם איזה ספק מהבא ליד רו"מ נר"ו או מאיזה ספר, והם יכתבו על הספק הנזכר תשובה מספקת אחרי שילמדו במקור הספק ההוא בטוש"ע וספרי הפוסקים השייך לזה, ולאט לאט יורגלו בזה מן הקל אל החמור עד שיגיעו אל המטרה בעה"ו.

והסכים רו"מ נר"ו לדברינו, אשרי הדור שהגדולים נשמעים לקטנים [ראש השנה דף כ"ה ע"ב], ורו"מ נר"ו מדת קונו יש בו, במקום גדולתו מצאנו ענותנותו [מגילה דף ל"א ע"א]. כמו כן דברתי עם התלמידים ע"ז והסכימו לזה בשמחה רבה. ובכן אם יראה לרו"מ נר"ו כי ביום שבת קודש יקבעו בזה כמו שאנו עושים פה עירנו יע"א לתת להם ספק אחד כנזכר, ובתוך ימי השבוע יתעסקו בבירורו ויכתבו מה שיראה להם, וביום שב"ק ילמדו אצל רו"מ נר"ו או אצל רב אחר כל מה שכתבו באמצע השבוע, ואחר גמר ספק זה יתן להם עוד ספק אחר, וכעזה"ד [וכן על זו הדרך], ובעה"ו בעבור איזה חדשים עין בעין עיניהם תחזינה האור היוצא מזה, והנסיון הוכיח לנו זה בעה"ו.

בהיותי במח"ק הבטחתי להתלמידים הי"ו לשלוח להם ספר זרע דוד הנד"מ אשר התשובות שבו הרבה מהם הוברו על ידי, וכל הנשאר הוברו ע"י החו"ש והכולל כמה"ר ר' שלמה מאג'וז הי"ו (בן דודו של החו"ש והכולל כמה"ר ר' מצליח מאג'וז הי"ו), ואמרתי להם שילמדו בו, ואם יחדשו בלמדם בו איזה הערות וכדומה בכל מה ששייך לתשובות שהוברו על ידי, ישלחו אלי, ואני אשיבם בעה"ו בל"ן. ובמה ששייך לתשובות שהוברו ע"י הרש"מ הנז' הי"ו ישלחו אליו והוא ישיבם בעה"ו. התשובות שהוברו על ידי, ההגהות שחדשתי בעניו' הם כתובים בפנים בתוך תשובת הרה"ג המחבר זצ"ל, והתשובות שהוברו ע"י הרש"מ נר"ו, ההגהות שלו הם למטה, כאשר עיניהם תחזינה מישרים, וזה להם האות.

והנה היום שלחתי לרו"מ נר"ו עשרה ספרי זרע דוד הנז"ל לחלקם להתלמידים הי"ו הלומדים בישיבתו, ואם ישאר אחד או שנים, יחלקם לשאר הת"ח אשר יראה לו, ויזרז להתלמידים הי"ו לשמור הבטחתם ללמוד בו ולשלוח לנו פרי תנובתם. וה' ברחמיו יעזרם ויעזרנו על דבר כבוד שמו אמן.

נא להודיעני מקבלתם, ושכמ"ה.
ואין עוד להאריך כי אם בשלומו הטוב ושלום כל התלמידים ורבניהם הלומדים בישיבת רו"מ נר"ו.

ממני איש צעיר ע"ה החמים חי חויתה בלא"א חנינא הכהן סילט"א.

תכתובת עם רבו בענין לימוד הבחורים

על המשך תולדות חייו של רבנו נקרא בעזרת ה' בחלקים הבאים

מילים: מרן הגאון רבנו מאיר מאזוז שליט"א. סימן: אני נאמ"ן ס"ט.

אֶפְתַּח פִּי בְרוֹן וְשִׂיחַ. לִכְבוֹד מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ.

שֶׁיּוֹפִיעַ אַף יַזְרִיחַ. בִּזְכוּת רַבֵּנוּ מַצְלִיחַ:

נוֹדַע שְׁמוֹ בַּשְּׁעָרִים. רַב סִינַי וְעוֹקֵר הָרִים.

בְּאִי גֶ'רְבָּא עִיר הַמּוֹרִים. נוֹלַד רַבֵּנוּ מַצְלִיחַ:

לָדָיו בְּכָל חָכְמָה הָדָה. קָדוֹשׁ מִבֶּטֶן מְלֵידָה.

אַשְׁרֵי אֵם אֲשֶׁר יָלְדָה. גָּאוֹן כְּרִבִּי מַצְלִיחַ:

נִכְנַס לְפַרְדֵּ"ס הַבִּינָה. עִיּוּן וּסְבָרָא נְכוֹנָה.

נָחִית לְעוּמְקָא דְּדִינָא. בְּסִפְרוֹ שׁוּ"ת אִישׁ מַצְלִיחַ:

אִמְרוֹתָיו מִצּוּף נָעָמוּ. מְלָכִים יִרְאוּ וָקָמוּ.

יָד לְפֶה שָׁמוּ נָדַמּוּ. כָּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה יַצְלִיחַ:

מִבְטָאוֹ צַח כְּמוֹ צֹהַר. עָצֵם שָׁמַיִם לָטֹהַר.

תְּפִלָּתוֹ כְּאוֹר זֹהַר. יֶשַׁע וּצְדָקָה תַּצְמִיחַ:

נוֹצֵר מָסֹרֶת קְדוּמִים. הֶחֱיָה נִשְׁמוֹת רְדוּמִים.

בִּישִׁיבַת "כִּסֵּא רַחֲמִים". עֶלְיוֹן עָלֶיהָ מַשְׁגִּיחַ:

סֵפֶר חַיָּיו וּמִפְעָלָיו. רַבּוּ מֵאַלְפֵי גְּוִילָיו.

אַשְׁרֵי אִישׁ יַחֲזִיק בְּשׁוּלָיו. בְּצוּרוֹ יִהְיֶה בּוֹטֵחַ:

טהוֹרִים תִּמְכוּ בִּישִׁיבָה. בְּיָד וְעַיִן נְדִיבָה.

תִּחְיוּ עַד זְקֵנָה וְשֵׂיבָה. תִּרְאוּ בִּבְיאַת מָשִׁיחַ:

מספרי
יצחק עינאיאטוב ס"ט

פטיש החזק

(ברכות כח:)